अथधर्मसिंधुसारेअनुक्रमणिकाप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः धर्मसिंधुसार प्रथमपरिच्छेदस्यअनुक्रमणिकालिख्यते.

इतिधर्मसिंधु प्रथमपरिच्छेदानुक्रमणिकासमाप्ता

अथद्वितीयपरिच्छेदानुक्रमणिकालिख्यते.

इतिपूर्वार्धानुक्रमणिकास॰
अथउत्तरार्द्धानुक्रमणिकाप्रारंभः

इतिअनुक्रमणिकासमाप्ता.

अथ धर्माब्धिसारप्रथमपरिच्छेदः प्रारभ्यते

श्रीगणेशायनमः श्रीगुरुचरणाभ्यांनमः श्रीविठ्ठलंस्फकरुणार्णवमाशुतोषंदीनेष्टपोषमघसंहतिसिंधुशोषम् श्रीरुक्मिणीमति
सुखंपुरुषंपरंतंवंदेदुरंतचरितंहृदिसंचरंतम् ॥१॥ वंदेप्रतिघ्नंतमघानिशंकरंधत्तांससेमूर्ध्निदिवानिशंकरम् शिवांचविघ्नेशमथोपितामहं
सरस्वतीमाशुभजेपितामहम् २ श्रीलक्ष्मींगरुडंसहस्रशिरसंप्रद्युम्नमीशंकपिंश्रीसूर्यंविधिभौमविद्गुरुकविच्छायासुतान्षण्मुखम्
इंद्राद्यान्विबुधान्गुरूंश्चजननींतातंत्वनंताभिधंनत्वार्यान्विनतोभिमाधवमुखान्धर्माब्धिसारंमुखम् ३ दृष्ट्वापूर्वनिबंधान्निर्णयसिंधुक्र
मेणासिद्धार्थान् प्रायेणमूलवचनान्युज्झित्वालिखामिबालबोधाय ४ तत्रकालःषड्विधः संवत्सरअयनंऋतुर्मासःपक्षोदिवसः
इति संवत्सरःपंचधा चांद्रःसौरःसावनोनाक्षत्रोबार्हस्पत्यइति शुक्लप्रतिपदादिदर्शांतैश्चैत्रादिसंज्ञैर्द्वादशभिर्मासैश्चतुःपंचदशा
धिकशतत्रयदिनैःसतिमलमासेत्रयोदशभिर्मासैश्चांद्रोवत्सरः चांद्रस्यैवप्रभवोविभवःशुक्लइत्यादयःषष्टिसंज्ञाः मेषादिषुद्वादशरा
शिषुरविभुक्तेषुपंचषष्ट्यधिकशतत्रयदिनैःसौरवत्सरःसंपद्यते षष्ट्युत्तरशतत्रयदिनैःसावनः वक्ष्यमाणैर्द्वादशभिर्नाक्षत्रमासैर्नाक्षत्रो
वत्सरः सचचतुर्विंशत्यधिकशतत्रयदिनैःस्यात् मेषाद्यान्यतमराशौबृहस्पतिनाभुक्तेबार्हस्पत्यः सचएकषष्ट्यधिकशतत्रयसंख्यादि
नैर्भवति कर्मादौसंकल्पेचांद्रवत्सरएवस्मर्तव्योनान्यः अयनंद्विविधं दक्षिणमुत्तरंच सूर्यस्यकर्कसंक्रांतिमारभ्यषड्राशिभोगेनदक्षि
णम् मकरसंक्रांतिमारभ्यषड्राशिभोगेनोत्तरायणम् ऋतुर्द्विविधः सौरश्चांद्रश्च मीनारंभोमेषारंभोवा सूर्यस्यराशिद्वयभोगात्मको

वसंतादिषट्संज्ञकः सौरऋतुः चैत्रमारभ्यमासद्वयात्मकोवसंतादिषट्संज्ञकश्चांद्रः मलमासेतुनकिंचिदूननवतिसंख्यैर्दिनैश्चांद्रऋ
तुः॥ श्रौतस्मार्तादौचांद्रऋतुस्मरणंप्रशस्तम् मासश्चतुर्धा चांद्रःसौरःसावनोनाक्षत्रइति शुक्लप्रतिपदादिरमांतः कृष्णप्रतिपदादिपूर्णि
मांतोवाचांद्रोमासः तत्रापिशुक्लादिर्मुख्यः कृष्णादिस्तुविंध्योत्तरएवग्राह्यः अयमेवचैत्रादिसंज्ञकः कर्मादौस्मर्तव्यः केचिन्मीनराशि
मारभ्यसौराणांचैत्रादिसंज्ञामाहुः अर्कसंक्रांतिमारभ्योत्तरसंक्रांत्यवधिः सौरोमासः त्रिंशद्दिनैःसावनः चंद्रस्याश्विन्यादिसप्तविंशतिनक्ष
त्रभोगेननाक्षत्रोमासः प्रतिपदादिपौर्णिमांतःशुक्लपक्षः प्रतिपदादिदर्शांतःकृष्णपक्षः दिवसःषष्टिघटिकात्मकः इतिधर्मसिंधु
सारेप्रथमोद्देशः १ अथसंक्रांतिनिर्णयउच्यते मेषेसूर्यसंक्रांतौप्रागूर्ध्वंपंचदशपंचदशघटिकाःपुण्यकालः दशदशेत्येके
वृषेपूर्वाःषोडश मिथुनेपराःषोडश कर्केपूर्वास्त्रिंशत् सिंहेपूर्वाःषोडश कन्यायांपराःषोडश तुलायांप्रागूर्ध्वंचपंचदशपंचदशदश
इत्येके वृश्चिकेपूर्वाःषोडश धनुषिपराःषोडश मकरेपराश्चत्वारिंशत् कुंभेपूर्वाःषोडश मीनेपराःषोडश घटिकाद्वयाद्यल्पदिनशे
षेमिथुनकन्यामीनेधनुष्वपिमकरेपिपूर्वाएवपुण्याः प्रभातेघटिकाद्वयाद्यल्पकालेवृषसिंहवृश्चिककुंभेष्वपिकर्केपिपराएवपुण्याः
प्रभातेकर्कसंक्रांतौपूर्वदिनेपुण्यमित्येके रात्रौसंक्रमेमध्यरात्रात्पूर्वास्संक्रांतौपूर्वदिनोत्तरार्धंपुण्यं मध्यरात्रात्परतःसंक्रांतौपरदिन
स्यपूर्वार्द्धंपुण्यम् निशीथमध्यएवसंक्रांतौदिनद्वयेपिपूर्वदिनोत्तरार्धंपरदिनपूर्वार्धंचपुण्यम् इदंमकरकर्कातिरिक्तसर्वत्ररात्रिसंक्रमेज्ञेयं

अयनेतुमकरेरात्रिसंक्रमेसर्वत्रपरदिनमेवपुण्यम् रात्रौकर्कसंक्रांतौपूर्वदिनमेवपुण्यम् सूर्यास्तोत्तरंघटिकात्रयंसायंसंध्यातत्रस
करसंक्रमेपूर्वदिनेपुण्यम् सूर्योदयात्प्राक् घटिकात्रयंप्रातःसंध्यातत्रकर्कसंक्रांतौपरदिनेपुण्यमितिसंध्याकालेविशेषोज्योतिःशा-
स्त्रेप्रसिद्धः अथदानं मेषेमेषदानम् वृषेगोदानम् मिथुनेवस्त्रान्नादिदानम् कर्केघृतंधेनुश्चछत्रंसुवर्णंचसिंहे कन्यायांगृहंवस्त्रं
च तुलायांतिलागोरसाश्चदेयाः वृश्चिकेदीपः धनुषिवस्त्रंयानंच मकरेकाष्ठान्यग्निश्च कुंभेगोर्जलंतृणंच मीनेभूमिर्मालाश्चदेयाः
एवमन्यान्यपिदानानिद्रष्टव्यानि अयनसंक्रांतौमेषतुलासंक्रांतौचपूर्वंत्रिरात्रमेकरात्रंवोपोष्यस्नानदानादिकार्यम् चरमोपोषणंसंक्रा
तिमत्यहोरात्रेपुण्यकालवत्यहोरात्रेवायथापतेत्तथाकार्यम् अयमुपवासः पुत्रवद्गृहस्थभिन्नेनपापक्षयकामेनकार्यः काम्योनतुनि
त्यः सर्वसंक्रांतिषुपिंडरहितंश्राद्धंकार्यम् अयनद्वयेतुनित्यम् यथावत्तत्तत्संक्रांतिषुदानादिकंकर्तव्यंतथैवताभ्यःपूर्वमयनांशप्रवृ-
त्तौतत्तत्संक्रांत्युचितस्नानदानादिकंकर्तव्यम् अयनांशाज्योतिःशास्त्रेप्रसिद्धाः तेचेदानींद्वादशाधिकसप्तदशशतसंख्याकेशालिवा
हनशकेएकविंशतिरयनांशाइत्येकविंशतितमेदिनेपूर्वमयनांशपर्वकालइतिपर्यवसितोर्थः एवंन्यूनाधिकशकेऊह्यं वृषसिंहवृश्चिक-
कुंभेषुसंक्रांतिषुविष्णुपदसंज्ञा मिथुनकन्याधनुर्मीनेषुसंक्रांतिषुषडशीतिसंज्ञा मेषतुलयोर्विषुवसंज्ञा कर्कमकरयोरयनसंज्ञा एतासु
चतुर्विधासूत्तरोत्तरंपुण्याधिक्यं मंगलकृत्येषुसर्वसंक्रांतिष्वविशेषेणपूर्वतःपरतश्चषोडशघटिकास्त्याज्याः चंद्रादिसंक्रांतिषुतुपू

र्वेत्रपरत्रचमिलित्वाक्रमेणाह्नेनवह्नेचतुरशीतिः षट्सार्द्धशतंच घटिकास्त्याज्याः रात्रौसंक्रमणेग्रहणवद्रात्रावेवस्नानदानादिकंकर्तव्य-
मितिकेचित् रात्रौसंक्रमणेपिदिवैवस्नानादिकंनतुरात्रावितितुसर्वसंमतंबहुदेशाचारश्चैवम् यस्यजन्मर्क्षेरविसंक्रमस्तस्यधनक्षयादि
पीडानत्परिहारार्थंपद्मपत्रादियुक्तजलेनस्नानं विषुवायनयोरन्हिसंक्रमेपूर्वापररात्रौतदन्हिच अध्यापनाध्ययनेच वर्जयेत् रात्रिसं
क्रमेपूर्वापरदिनयोस्तद्रात्रौचवर्जयेत् एवंपक्षिणीसंक्रांतिर्द्वादशप्रहरपर्यंतमनध्यायादिकमितितात्पर्यम् अन्योपिविशेषोऽयनसं
क्रांतौवक्ष्यते इतिसंक्रांत्युद्देशोद्वितीयः अथमलमासः सद्विविधः अधिमासःक्षयमासश्च संक्रांतिरहितोमासोधिमा
सः संक्रांतिद्वययुक्तोधिमासःक्षयमासः पूर्वाधिमासादुत्तरोधिमासस्त्रिंशत्तममासमारभ्याष्टसुनवसुवामासेष्वन्यतमोभवति क्ष
यमासस्तुएकचत्वारिंशदधिकशतसंख्येवर्षैरेकोनविंशतिसंख्येवर्षैर्वाभवति नत्वधिकमासवदल्पकालेनक्षयमासः कार्तिकमार्गशी
र्षपौषेष्वन्यतमोभवतिनेतरः यस्मिन्वर्षेक्षयमासस्तस्मिन्वर्षेऽधिकमासद्वयं क्षयमासात्पूर्वमेकोधिकमासः क्षयमासानंतरमेकोधि-
कमासइति अथाधिमासोदाहरणम् चैत्रामावास्यायांमेषसंक्रांतिः ततःशुक्लप्रतिपदमारभ्यामावास्यापर्यंतंसंक्रांतिर्नास्ति ततः
शुक्लप्रतिपदिवृषभसंक्रांतिरिति पूर्वःसंक्रांतिरहितोमासोधिकवैशाखसंज्ञः वृषभसंक्रांतियुतस्तुशुद्धवैशाखसंज्ञः अथक्षय
मासोदाहरणम् भाद्रपदकृष्णामावास्यायांकन्यासंक्रांतिस्ततआश्विनोधिकमासः शुद्धाश्विनप्रतिपदितुलासंक्रांतिः कार्तिक-

शुक्लप्रतिपदि वृश्चिकसंक्रांतिः ततो मार्गशीर्षशुक्लप्रतिपदि धनुःसंक्रांतिस्तस्मिन्नेव मासे मावास्यायां मकरसंक्रांतिरिति धनुर्मकरसंक्रांति
द्वययुक्त एको मासः क्षयमाससंज्ञकः स च मार्गशीर्षपौषात्म्यमासद्वयात्मक एको मासो ज्ञेयः तस्य प्रतिपदादितिथीनां पूर्वार्धे मार्गशीर्ष उ
त्तरार्धे पौष इत्येवं सर्वतिथीनां मासद्वयात्मकत्वात् अत्र तिथिपूर्वार्धे मृतस्य मार्गशीर्षे प्रत्यब्दं श्राद्धम् उत्तरार्धे मृतस्य पौषे एवं जननेवृद्धी
पनादिविधिरपि ततऊर्ध्वं माघामावास्यायां कुंभसंक्रांतिः ततः फाल्गुनोऽधिमासः शुद्धफाल्गुनशुक्लप्रतिपदि मीनसंक्रांतिः एवं पूर्वापरा
धिमासद्वययुक्तः क्षयमासोयस्मिन्वर्षे तत्त्रयोदशमासात्मकं किंचिदूनन वत्यधिकशतत्रयदिनवर्षम् तत्र क्षयमासात्पूर्वोधिमासः
संसर्पसंज्ञः सर्वकर्मार्हः शुभकर्मणि नत्याज्यः अंहस्पतिसंज्ञः क्षयमासोदुत्तरभाव्यधिमासश्च सर्वकर्मसु वर्ज्यः एवं त्रिवत्सरांतस्थः के
वलोऽधिकमासोपि वर्ज्यः तत्र वर्ज्यावर्ज्यनिर्णयः अनन्यगतिकं नित्यं नैमित्तिकं काम्यं चाधिमासक्षयमासयोः कर्तव्यम् सगतिकं
नित्यं नैमित्तिकं काम्यं च वर्ज्यम् तथाहि संध्याग्निहोत्रादि नित्यं ग्रहणस्नानादि नैमित्तिकं कारीर्यादि कं रक्षोगृहीतजीवनार्थरक्षोघ्नेष्ट्या
दिकं च काम्यं मलमासेपि कार्यम् ज्योतिष्टोमादि नित्यं जातेष्ट्यादि नैमित्तिकं पुत्रकाम्येष्ट्यादि काम्यं च मलमासोत्तरं शुद्धमास्येव कर्तव्यम्
आरब्धकाम्यस्य मलमासेप्यनुष्ठानं नूतनारंभः समाप्तिश्च न कर्तव्या तथा पूजालोपादिनिमित्तकपुनर्मूर्तिप्रतिष्ठां गर्भाधानाद्यन्नप्राश
नांतसंस्कारान् प्राप्तकालान् अनन्यगतिकान् ज्वरादिरोगशांतिमलभ्ययोगे श्राद्धं व्रतादिकं नैमित्तप्रायश्चित्तं नित्यश्राद्धं ऊनमासिकादि

श्राद्धादि दर्शश्राद्धं च मलमासेपि कुर्यात् चैत्रादौ मलमासे मृतानां कदाचिद्बहुकालेन तस्मिन्नेव चैत्रादौ मलमासे प्राप्ते मलमास एव प्रतिसांवत्स-
रिकं श्राद्धं कर्तव्यम् चैत्रादौ शुद्धमासे मृतानां तु प्रत्याब्दिकं श्राद्धं मलमासे न कर्तव्यं शुद्ध एव कार्यम् शुद्धमासे मृतानां प्रथमाब्दिकं तु मलमा
स एव कार्यम् न शुद्धे तृतीयाब्दिकं तु शुद्ध एव एकादशाहांतकर्म सपिंडीकरणं च मलमासेपि कार्यम् द्वितीयमासिकादि श्राद्धं तु मले शुद्धे
चावृत्त्या द्विवारं कर्तव्यम् एवं च यत्र द्वादशमासिकं अधिकमासे प्राप्तं तस्य मले शुद्धे च द्विवारं कृत्वा ऊनाब्दकाले ऊनाब्दिकं च कृत्वा चतु-
र्दशे मासे प्रथमाब्दिकं कार्यम् यस्मिन्वर्षे क्षयमासाव्यवहितोधिमासः यथा कार्तिकोधिमासस्तदुत्तरो मासो वृश्चिकधनुःसंक्रांतियुक्तत्वा
त्क्षयसंज्ञकस्तत्र कार्तिकमासस्थं प्रत्याब्दिकं पूर्वेधिमासे उत्तरे क्षयमासे च कार्यम् तत्रापि क्षयाव्यवहितपूर्वोधिमासो यथाश्विनोधिमासो मा
र्गशीर्षः क्षयमासस्तत्रापि आश्विनमासगतं श्राद्धं अधिके शुद्धे चाश्विने कार्यम् द्वयोरपि कर्मार्हत्वादिति भाति व्यवहितक्षयमासगतं त्वा
ब्दिकं क्षयमास एव कार्यम् तथा पूर्वोक्तमार्गशीर्षक्षयोदाहरणे मार्गशीर्षगतं पौषगतं चाब्दिकमेकस्मिन्नेव मासे तिथिपूर्वार्धादिविभागं विनै-
व कार्यमिति फलितम् अथ मलमासे वर्ज्यानि उपाकर्मोत्सर्जने अष्टकाश्राद्धानि गृहप्रवेशश्चूडा मौंजीबंध विवाहास्तीर्थादियात्रा वा-
स्तुकर्म अधिके वर्ज्यानि देवप्रतिष्ठा कूपारामाद्युत्सर्गः नूतनवस्त्रालंकारधारणं तुलापुरुषादिमहादानानि यज्ञकर्माधानमपूर्वतीर्थदेवदर्श
नं संन्यासः काम्यवृषोत्सर्गः राजाभिषेको व्रतानि सगतिकमन्नप्राशनं समावर्तनमतिक्रांतनामकर्मादिसंस्काराः पवित्रारोपणदमनार्पणे श्रव-

णाकर्मसर्पबल्यादिपाकसंस्थाः शयनपरिवर्तनाद्युत्सवः शपथदिव्यादिकर्मैतानिमलेवर्ज्यानि नैमित्तिकानिरजोदोषशांतिर्विच्छिन्नाधान-
पुनःप्रतिष्ठादीनियदिनिमित्तानंतरमेवक्रियंतेतदानमलमासादिदोषः कालातिपत्तौतुशुद्धएवकर्तव्यानि आग्रयणंदुर्भिक्षसंकटेमलमा
सेकार्यम् अन्यथाशुद्धएवयुगादिमन्वादिश्राद्धानांमासद्वयेप्यावृत्तिः क्षयात्पूर्वोधिमासःसंसर्पसंज्ञकः पूर्वमुक्तस्तत्रचूडाकर्मव्रतबंधवि
वाहाग्न्याधानयज्ञोत्सवमहालयराजाभिषेकाएववर्ज्याः नान्यानिकर्माणि अपूर्वव्रतारंभोव्रतसमाप्तिश्चमलमासेनभवति सपूर्वमाघ-
स्नानादेःक्षयमासेप्यारंभसमाप्तीइतिमकरसंक्रांतियुक्तक्षयमासगतपूर्णिमायांमाघस्नानमारभ्यकुंभसंक्रांतियुतमाघपौर्णमास्यांसमाप
नीयम् एवंकार्तिकेप्यूह्यम् यत्रवैशाखादिरधिकस्तत्रवैशाखस्नानादिमासव्रतानांचैत्रपौर्णमास्यामारब्धानांशुद्धवैशाखपौर्णमास्यांसमा
प्तिरितितेषांमासद्वयमनुष्ठानं यन्मलमासेवर्ज्यमुक्तंतद्गुरुशुक्रास्तबाल्यवार्धकेष्वपिज्ञेयम् तत्रास्तात्प्राक्सप्ताहंवार्धकंउदयानंतरंसप्ता
हंबाल्यमितिमध्यमःपक्षः पंचदशाहदशाहपंचाहत्र्यहादिपक्षाआपदनापदादिविषयतयादेशकालविशेषपरतयाचयोज्याः अथवर्ज्या
वर्ज्यनिर्णयः सिंहस्थेगुरावपिज्ञेयः तत्रविशेषउच्यते कर्णवेधचौलमौंजीबंधविवाहदेवयात्राव्रतवास्तुकर्मदेवप्रतिष्ठासन्यासाविशेषतो
वर्ज्याइति अथसिंहस्थापवादः मघानक्षत्रगतेसिंहांशगतेचगुरौसर्वदेशेषुसर्वमांगलिककर्मणांनिषेधः सिंहांशोत्तरंगोदा
दक्षिणेभागीरथ्युत्तरेसिंहस्थदोषोनास्ति गंगागोदामध्यदेशेतुसर्वसिंहस्थेविवाहव्रतबंधयोर्दोषः अन्यकर्माणिसिंहांशोत्तरंसर्वदेशेषु-

कर्तव्यानि मेषस्थेसूर्येसर्वदेशेषुसर्वमांगलिककर्मणांसर्वसिंहस्थेनदोषः क्वचिद्वृषस्थेर्केपिदोषाभावउक्तः अत्रसिंहस्थेगुरौगोदावरीस्नानंकन्यागतेक
न्यास्नानंमहापुण्यं गोदावर्यायात्रिकाणांमुंडनोपवासावावश्यकोनतुतत्तीरवासिनाम् गर्भिण्यामपिभार्यायांविवाहादिमंगलोत्तरमपिगोदावर्यांमुंड
नेदोषोनास्ति गयागोदावरीयात्रायांमलमासगुरुशुक्रास्तादिदोषोनास्ति मलमासेव्रतविशेषोऽन्यत्रज्ञेयः इतिमलमासगुरुशुक्रास्तसिंहगुरुवर्ज्या
वर्ज्यनिर्णयस्तृतीयोद्देशः३ अथतिथिनिर्णयेसामान्यपरिभाषा तिथिर्द्वेधा पूर्णासखंडाच सूर्योदयमारभ्यषष्टिनाडिकाव्याप्तापूर्णा एतदन्यास
खंडा खंडापिद्विविधा शुद्धाविद्धाच सूर्योदयमारभ्यास्तमयपर्यंतंविद्यमानाशिवरात्र्यादौनिशीथपर्यंतंविद्यमानाचशुद्धातदन्याविद्धा वेधोपि
द्विविधः प्रातर्वेधः सायंवेधश्च सूर्योदयोत्तरंषड्घटिकापरिमिततिथ्यंतरस्पर्शात्मकः प्रातर्वेधः सूर्यास्तात्प्राक्षड्घटिपरिमिततिथ्यंतरस्पर्शः
सायंवेधः एकादशीव्रतविषयेतुवेधोवक्ष्यते क्वचित्तिथिविषयेवेधाधिक्यं पंचमीद्वादशनाडीभिःषष्ठींविद्धांकरोति दशमीपंचदशभिरे
कादशीवेधकृत् चतुर्दशीअष्टादशनाडीभिःपंचदशींविध्यति विद्धाश्चतिथयःक्वचित्कर्मणिग्राह्याः कुत्रचित्त्याज्याश्चभवंति तत्रसंपूर्णा
शुद्धाचतिथिः प्रायेणनिर्णयंनापेक्षतेसंदेहाभावात् निषेधविषयेसखंडापिननिर्णयार्हा निषेधस्तुनिवृत्त्यात्माकालमात्रमपेक्षतइति
वचनेनाष्टम्यादिषु नारिकेलादिभक्षणनिषेधादेस्तत्कालमात्रव्याप्ततिथ्यपेक्षणात् तत्रविहितव्रतादिविषयेतुनिर्णयउच्यते तत्रकर्मणो
यस्ययःकालस्तत्कालव्यापिनीतिथिर्ग्राह्या यथाविनायकादिव्रतेमध्यान्हादौपूजाविधानात् मध्यान्हादिव्यापिनीदिनद्वयेकर्मकालव्याप्तावे

व्याप्तौतदेकदेशव्याप्तौवायुग्मवाक्यादिनापूर्वविद्धायाःपरविद्धायावातिथेर्ग्राह्यत्वम् युग्मवाक्यंतु युग्माग्नियुगभूतानांषण्मुन्योर्वसुरं-
ध्रयोः रुद्रेणद्वादशीयुक्ताचतुर्दश्याचपूर्णिमा प्रतिपद्यप्यमावास्यातिथ्योर्युग्मंमहाफलमिति युग्मंद्वितीया अग्निस्तृतीया द्वितीयातृ-
तीयाविद्धाग्राह्या द्वितीयातृतीयाविद्धाग्राह्येत्येवंद्वितीयातृतीययोर्युग्मं चतुर्थीपंचम्योर्युग्मंषष्ठीसप्तम्योर्युग्मंअष्टमीनवम्योर्युग्मंएका-
दशीद्वादश्योर्युग्मंचतुर्दशीपौर्णमास्योर्युग्मंअमावास्याप्रतिपदोर्युग्ममित्यर्थः क्वचिच्चतुर्थीगणनाथस्यमातृविद्धाप्रशस्यतइत्यादिवि-
शेषवाक्यैर्ग्राह्यत्वनिर्णयः वचनवशेनग्राह्यायास्तिथेः कर्मकालेसत्वाभावेसाकल्यवचनैःसत्वंभावनीयं तानिच यांतिथिंसमनुप्रा-
प्यउदयंयातिभास्करः सातिथिःसकलाज्ञेयास्नानदानजपादिष्वित्यादीनि यांतिथिंसमनुप्राप्ययात्यस्तंयामिनीपतिः सातिथिःसक-
लाज्ञेयास्नानदानादिकर्मसु उदयोत्तरंद्विमुहूर्ताधिकस्यास्तात्प्राक्त्रिमुहूर्ताधिकस्यप्रायेणेयंद्विविधासाकल्यव्याप्तिर्ज्ञेया इति-
सामान्यनिर्णयश्चतुर्थोद्देशः॥ ॥कर्मविशेषेनिर्णयः॥ कर्माणिद्विविधानि दैवानिचपित्र्याणिच दैवानिषड्विधानि एकभ-
क्तनक्तायाचितोपवासव्रतदानाख्यानि मध्यान्हेएकवारमेकान्नभोजनमेकभक्तं रात्रावेवप्रदोषकालेभोजनंनक्तं याचनांविनात-
द्दिनेलब्धस्यान्नादेर्भोजनमयाचितं दिनांतरलब्धस्यापिपाचकंस्त्रीपुत्रादिकंप्रतियाचनमंतरेणाभोजनमयाचितमितिकेचित् अहोरात्रे
भोजनाभावउपवासः पूजाद्यात्मकःकर्मविशेषोव्रतम् स्वत्वनिवृत्तिपूर्वकंपरस्वत्वोत्पादनंदानम् तानिचएकभक्तादीनिक्वचित्व्र

नांगतयाविहितानिकानिचिदेकादश्याद्युपवासप्रतिनिधितयाविहितानिकानिचित्स्वतंत्राणिइतित्रिविधानि तत्रान्यांगानांप्रतिनिधिभूतानां
चतत्तत्प्रधानवशेननिर्णयः स्वतंत्राणांनिर्णयउच्यते तत्रदिनंपंचधाविभज्यप्रथमभागःप्रातःकालोज्ञेयः द्वितीयःसंगवः तृती
योमध्यान्हः चतुर्थोपराण्हः पंचमःसायान्हः सूर्यास्तोत्तरंत्रिमुहूर्तःप्रदोषः तत्रैकभक्तेमध्यान्हव्यापिनीतिथिर्ग्राह्या तत्रापिदिवा
र्धसमयेतीतेत्रिंशत्घटिकामध्यमदिनमानेनषोडशादिघटीत्रयंमुख्योभोजनकालः ततऊर्ध्वमासायंगौणकालः अत्रपूर्वेद्युरेव
मुख्यकालेव्याप्तिःपरेद्युरेवव्याप्तिःउभयेद्युर्व्याप्तिः उभयत्रापिव्याप्त्यभावः उभयत्रसाम्येनैकदेशव्याप्तिर्वैषम्येणैकदेशव्याप्तिरि·
तिषट्पक्षाभवंति तत्रपूर्वेद्युरेवमुख्यकालेग्राह्यतिथिसत्वेपूर्वैव परत्रैवसत्वेपरैवेत्यसंदेहः उभयत्रापिपूर्णव्याप्तित्वेयुग्मवाक्यान्नि
र्णयः उभयत्रव्याप्त्यभावेपूर्वैवगौणकालव्याप्तिसत्वात् साम्येनैकदेशव्याप्तौपूर्वा वैषम्येणैकदेशव्याप्तौदिनद्वयेपिकर्मपर्याप्ततिथि
लाभेयुग्मवाक्यान्निर्णयः कर्मपर्याप्ततिथ्यलाभेपूर्वैवेति इत्येकभक्तम् अथनक्तं तत्रसूर्यास्तोत्तरंत्रिमुहूर्तात्मकप्रदोषव्यापि·
नीतिथिर्नक्तेग्राह्या अन्यतरदिनेनव्याप्तौनदेकदेशस्पर्शेवासैवग्राह्या भोजनंत्वस्तोत्तरंघटिकात्रयंसंध्याकालंत्यक्त्वाभोजनंकार्यं·
संध्याकालेभोजननिद्रामैथुनाध्ययनवर्जनात् यतिभिरपुत्रैर्विधुरैर्विधवाभिश्च नक्तंसायान्हव्यापिन्यांदिनाष्टमभागेकार्यम् रात्रौ
तेषांभोजननिषेधात् एवंसौरनक्तमपिसायान्हव्यापिन्यांदिवैवकार्यम् दिनद्वयेप्रदोषव्याप्तौपरा दिनद्वयेप्रदोषव्याप्त्यभावेपरत्रैव

सायान्हेदिनाष्टमेनक्तंकार्यम् नतुरात्रौ साम्येनैकदेशव्याप्तौपरैव वैषम्येणप्रदोषैकदेशव्याप्तौनदाधिक्यवतीपूर्वापिग्राह्या यदिपूजा
भोजनपर्याप्तंनदाधिक्यंलभ्यते नो चेत्साम्यपक्षवदुत्तरैवनत्वाधिक्यवशात्पूर्वैवेति नक्तव्रतभोजनवैधत्वाद्रविवारसंक्रांत्यादावपि
रात्रावेवकार्यम् रविवारादौरात्रिभोजननिषेधस्यरागप्राप्तभोजनपरत्वात् एकादश्याद्युपवासप्रत्याम्नायभूतंनक्तंतूपवासनि
र्णीतदिनेएवेति अयाचितस्यत्वहोरात्रसाध्यत्वादुपवासवन्निर्णयःपञ्चाणामपराण्हादिव्यापित्वेननिर्णयस्तत्तत्प्रकरणेवक्ष्यते॥ए-
कभक्तनक्तायाचितोपवासानांपूर्वतिथावनुष्ठितानांपरेद्युस्तिथ्यंतेपारणम् यामत्रयोर्ध्वगामिन्यांतिथौप्रातःपारणमितिसर्वत्रज्ञेयमि
तिमाधवः॥इत्येकभक्तादिनिर्णयःपंचमोद्देशः॥ ॥अथव्रतपरिभाषा तत्रस्त्रीशूद्राणांद्विरात्राधिकोपवासेनाधिकारः स्त्रीणा
मपिभर्त्रनुज्ञांविनाव्रतोपवासादौनाधिकारः उपवासदिनेश्राद्धदिनेचकाष्ठेनदंतधावनंनकार्यम् पर्णादिनाद्वादशगंडूषैर्वाकार्यम्
जलपूर्णताम्रपात्रंगृहीत्वोदङ्मुखःप्रातरुपवासादिव्रतंसंकल्पयेत् अपूर्वव्रतारंभोव्रतोद्यापनंचमलमासेगुर्वाद्यस्तेवैधृतिव्यतीपा
तादिदुर्योगेविष्टौक्रूरवारानिषिद्धेदर्शादितिथौनभवति एवंखंडतिथावपिनभवति उदयस्थातिथिर्याहिनभवेद्दिनमध्यभाक् सारवं
डानव्रतानांस्यादारंभश्चसमापनमितिसत्यव्रतोक्तेः क्षमासत्यदयादानंशौचमिंद्रियनिग्रहः देवपूजाग्निहवनंसंतोषस्तेयवर्जनम्
सर्वव्रतेष्वयंधर्मः अत्रहोमोव्याहृतिभिःकाम्यव्रतेविशेषोज्ञेयः यद्देवतायाउपोषणव्रतंतद्देवताजपस्तद्ध्यानंतत्कथाश्रवणंतदर्चनं

न्नामकीर्तनश्रवणादिकंकार्यं उपवासेअन्नावलोकनं गंधादिकमभ्यंगंतांबूलमनुलेपनंचत्यजेत् सभर्तृकस्त्रीणांसौभाग्यव्रतेअभ्यंग
तांबूलादिनवर्ज्यम् अष्टैतान्यव्रतघ्नानिआपोमूलंफलंपयः हविर्ब्राह्मणकाम्याचगुरोर्वचनमौषधम् प्रमादादिनाव्रतभंगेदिनत्रय
मुपोष्यक्षौरंकृत्वापुनर्व्रतंकुर्यात् अशक्तोपवासप्रतिनिधिरेकब्राह्मणभोजनंतावद्धनादिदानंवा सहस्रगायत्रीजपोवाद्वादशप्राणा
यामावाप्रायश्चित्तं स्वीकृतव्रतंकर्तुमशक्तः प्रतिनिधिनाकारयेत् पुत्रः पत्नीभर्ताभ्राता पुरोहितः सखाचेतिप्रतिनिधयः पुत्रादिःपि
त्राद्युद्देशेनव्रतंकुर्वन्स्वयमपिव्रतफलंलभते असकृज्जलपानाच्चसकृत्तांबूलचर्वणात् उपवासः प्रणश्येतदिवास्वापाच्चमैथुनात्
स्मरणंकीर्तनंकेलिःप्रेक्षणंगुह्यभाषणम् संकल्पोध्यवसायश्चक्रियानिर्वृत्तिरेवचेत्यष्टविधंमैथुनं प्राणसंकटेलसकृज्जलपानेदोषो
नास्ति चर्मस्थंजलंगोभिन्नक्षीरंमसूरंजंबीरफलंशक्तिचूर्णमित्यामिषगणोव्रतेवर्ज्यः अश्रुपातक्रोधादिनासद्योव्रतनाशः परान्नभो
जनेचापियस्यान्नंतस्यतत्फलं तिलमुद्गभिन्नचणकादिकोशीधान्यंमाषादिकंमूलकंचेत्येवमादिक्षारगणंलवणमधुमांसादिकंचवर्ज
येत् श्यामाकाश्चैवनीवारागोधूमाश्चव्रतेहिताः व्रीहिमुद्गयवतिलकंगुकलायादिधान्यंरक्तेतरमूलकंसूरणादिकंदः सैंधवसामुद्रलव
णेगव्यदधिसर्पिर्दुग्धानिपनसफलमाम्रफलंनारिकेलंहरीतकीपिप्पलीजीरकंशुंठीतिंतिणीकदलीलवलीधात्रीफलानिगुडेतरेक्षुविका
रइत्येतान्यतैलपक्वानिहविष्याणि गव्यंतक्रंमाहिषंघृतमपिक्वचित् अनुक्तव्रतविधिस्थलेमाषादिपरिमितसुवर्णरजतादिप्रतिमापू

ज्या द्रव्यानुक्तावाज्यहोमः देवतानुक्तौप्रजापतिः मंत्रानुक्तौसमस्तव्याहृतिः संख्यानुक्तावष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिरष्टौवाहोमसंख्या उपवा
सेकृतेब्राह्मणभोजनंतत्सांगतार्थंउद्यापनानुक्तौगांस्कृवर्णंवादद्यात् विप्रवचनात्कृतसांगता विप्रवचनंदक्षिणांदत्वैवग्राह्यम् सर्वत्रगृहीत
व्रतत्यागेचांडालतुल्यत्वं विधवाभिर्व्रतादौचित्ररक्तादिवस्त्रंनधार्यंश्वेतमेवधार्यम् सूतकादौस्त्रीणांरजोदोषादौज्वरादौचगृहीतव्रता·
दौशारीरनियमान्स्वयंकुर्यात् पूजादिकमन्यद्वाराकारयेत् अपूर्वारंभस्तुसूतकादौनभवति काम्येप्रतिनिधिर्नास्तिनित्येनैमित्तिकेचसः
काम्येप्युपक्रमादूर्ध्वंकेचित्प्रतिनिधिंविदुः नस्यात्प्रतिनिधिर्मंत्रस्वामिदेवाग्निकर्मसु नापिप्रतिनिधातव्यंनिषिद्धंवस्तुकुत्रचित् व्रतादि
सन्निपातेदानहोमाद्यविरुद्धंक्रमेणकार्यम् विरुद्धेतुनक्तभोजनोपवासादावेकंस्वयंकृत्वान्यंपुत्रभार्यादिनाकारयेत् यत्रचतुर्दश्यष्टम्या·
दौदिवाभोजननिषेधोव्रतांतरपारणाचप्राप्तातत्रभोजनमेवकार्यम् पारणायाविधिप्राप्तत्वात् निषेधस्तुरागप्राप्तभोजनपरः एवंरवि-
वारादौसंकष्टचतुर्थ्यादिव्रतेरात्रिभोजनमेवकार्यम् यत्राष्टम्यादौदिवाभोजननिषेधोरात्रौतुरविवारादिप्रयुक्तभोजननिषेधस्तत्रार्थप्रा·
प्तउपवासः यत्रतुपुत्रवत्गृहस्थस्यसंक्रांत्यादावुपवासोपिनिषिद्धोभोजनस्याष्टम्यादिप्रयुक्तनिषेधस्तत्रकिंचिद्भक्ष्यंप्रकल्प्योपवास·
एवकार्यः चांद्रायणादौएकादश्यादिप्राप्तौग्राससंख्यानियमेनभोजनमेवकार्यम् एवंकृच्छ्रादिव्रतेपि एवंएकादश्यामेकांतरोपवासा·
दिप्रयुक्तपारणायांप्राप्तायांजलपारणंकृत्वोपवसेत् एवंद्वादश्यांमासोपवासश्राद्धप्रदोषादिप्रयुक्तपारणाप्रतिबंधेजलपारणंकार्यम्

एकादश्यादौसंक्रमेपुत्रवद्गृहस्थोपवासनिषेधएकादश्युपवासस्त्वप्राप्तस्तत्रापिकिंचिदापोमूलंफलंपयोवाभक्ष्यंप्रकल्प्यम् द्वयोरुपवासयो
र्नक्तयोरेकभक्तयोर्वैकस्मिन्दिनेप्राप्तौअमुकोपवासंचोभयंतंत्रेणकरिष्येइतिसंकल्प्यसहैवोपवासपूजाहोमानामनुष्ठानम् यत्रोपवासैक
भक्तयोरेकदिनेप्राप्तिस्तत्रतिथिद्वैधेगौणकालव्याप्तिमाश्रित्यएकंपूर्वतिथौद्वितीयंशेषतिथौकार्यम् अखंडतिथावेकंपुत्रादिनाकारयेदि
त्युक्तम् एवंकाम्यंनित्यस्यबाधकमित्यादिवाक्यैःकाम्यनित्यादिबलाबलबाधाबाधसंभवासंभवादिविचार्यानुष्ठानमूह्यम् इतिसा
मान्यव्रतपरिभाषोद्देशःषष्ठः अथप्रतिपदादिनिर्णयः शुक्लप्रतिपत्पूजाव्रतादावपराह्णव्याप्तिसत्वेपूर्वविद्धाग्राह्या सायाह्नव्या
प्तिसत्वेपि पूर्वैवेतिमाधवाचार्याः अन्यथाद्वितीयायुताग्राह्या कृष्णप्रतिपत्सर्वापिद्वितीयायुतैव उपवासेतुपक्षद्वयेपिप्रतिपत्पूर्ववि
द्धैवग्राह्या अपराह्णव्यापिन्यांप्रतिपदिकरणीयस्योपवासादेः संकल्पंप्रातरेवकुर्यात् संकल्पकालेप्रतिपदादितिथ्यभावेपिसंकल्पे
प्रतिपदादितिथिरेववक्तव्यानत्वमावास्यादिः एवमुपोष्यद्वादशीशुद्धेत्यादिस्थलेएकादशीव्रतप्रयुक्तपूजासंकल्पादौएकादश्येवकी
र्तनीया नतुद्वादशी संध्याग्निहोत्रादिकर्मांतरेषुतुतत्तत्कालव्यापिनीद्वादश्यादिरेवेतिममप्रतिभाति संकल्पश्चसूर्योदयात्प्रागुषःकाले
सूर्योदयोत्तरंप्रातःकालाख्यत्रिमुहूर्तस्याद्यमुहूर्तद्वयेप्रशस्तः तृतीयामुहूर्तस्तुनिषिद्धः इतिप्रतिपन्निर्णयःसप्तमोद्देशः द्वि
तीयाशुक्लपक्षेपरविद्धाग्राह्या कृष्णपक्षेद्वेधाविभक्तदिनपूर्वभागात्मकपूर्वाह्णव्याप्तिश्चेत्पूर्वाग्राह्या अन्यथातुकृष्णपक्षेपिपर-

विद्धैव इतिद्वितीयानिर्णयोष्टमउद्देशः तृतीयारंभाव्रतेपूर्वविद्धाग्राह्या रंभाव्यतिरिक्तव्रतेषुत्रिमुहूर्तद्वितीयाविद्धांपूर्वांत्यक्त्वापरदिनेत्रिमुहू
र्तव्यापिनीग्राह्या पूर्वदिनेत्रिमुहूर्तन्यूनद्वितीयावेधेपरदिनेत्रिमुहूर्तव्याप्त्यभावेपूर्वाग्राह्या पूर्वदिनेत्रिमुहूर्तद्वितीयावेधेपरदिनेत्रिमुहूर्तन्यू
नापिग्राह्या गौरीव्रतेतुकलाकाष्ठादिपरिमितस्वल्पद्वितीयायुक्तापिनिषिद्धा परदिनेकलाकाष्ठादिपरिमितास्वल्पापितृतीयापरिग्राह्या
यदातुदिनक्षयवशात्परदिनेस्वल्पापिचतुर्थीयुतातृतीयानलभ्यतेपूर्वदिनेचद्वितीयाविद्धातदाद्वितीयाविद्धैवग्राह्या यदाचदिनवृद्धिवशा
त्पूर्वदिनेषष्टिघटिकातृतीयापरदिनेचघटिकादिशेषवतीतदापूर्वांशोद्धांषष्टिघटिकामपित्यक्त्वाचतुर्थीयुतेवगौरीव्रतेग्राह्या इतितृतीयानि
र्णयोनवमोद्देशः चतुर्थीगणेशव्रतातिरिक्तोपवासकार्येपंचमीयुताग्राह्या गौरीविनायकव्रतयोस्तुमध्यान्हव्यापिनीग्राह्या परदिनएवमध्या
न्हव्यापिनीचेत्परैव दिनद्वयेमध्यान्हव्यापित्वेदिनद्वयेमध्यान्हव्याप्त्यभावेसाम्येनवैषम्येणवैकदेशव्याप्तौचपूर्वैवतृतीयायोगप्राशस्त्यात् ना
गव्रतेतुपूर्वदिनएवमध्यान्हव्यापिनीचेत्पूर्वैव उभयदिनमध्यान्हव्याप्त्या दिपक्षचतुष्टयेपंचमीयुतैवग्राह्या संकष्टचतुर्थीतुचंद्रोदयव्यापि
नीग्राह्या परदिनेएवचंद्रोदयव्याप्तौपरैव उभयदिनेचंद्रोदयव्यापित्वेतृतीयायुतैवग्राह्या दिनद्वयेचंद्रोदयव्याप्त्यभावेपरैव इतिचतुर्थीनिर्णयः
पंचमीशुक्लपक्षकृष्णपक्षेचकर्ममात्रेपिचतुर्थीविद्धाग्राह्या स्कंदोपवासेतुषष्ठीयुताग्राह्या नागव्रतेपंचमीपराविद्धाग्राह्या परेद्युस्त्रिमुहू
र्तन्यूनापंचमीपूर्वेद्युस्त्रिमुहूर्तन्यूनचतुर्थ्याविद्धातदापूर्वैव त्रिमुहूर्ताधिकचतुर्थीवेधेद्विमुहूर्तापिपरैव इतिपंचमीनिर्णयएकादशोद्देशः

षष्ठीस्कंदव्रतेपूर्वविद्धा अन्यव्रतेषुपरविद्धैव पूर्वेद्युःषण्मुहूर्तन्यूनपंचम्यावेधेपूर्वापि षष्ठीसप्तम्योरर्कवासरयोगेपद्मकयोगः॥ इतिषष्ठीनिर्णयेद्वादशोद्देशः सप्तमीकर्ममात्रेषष्ठीयुतैवग्राह्या यदापूर्वेद्युरस्तमयपर्यंताषष्ठीतिदिवाषष्ठीविद्धानलभ्यते परेद्युश्चाष्टमीविद्धा तदाचागत्यापरैव एवंतिथ्यंतरनिर्णयेष्वप्यूह्यम् इतिसप्तमीनिर्णयस्त्रयोदशोद्देशः व्रतमात्रेष्टमीशुक्लपक्षेपराकृष्णपक्षेपूर्वा मिलितशिवशक्त्योरुत्सवेकृष्णापिपरा बुधाष्टमीशुक्लपक्षेप्रातःकालमारभ्यापराण्हपर्यंतंयद्दिनेमुहूर्तमात्रोपिबुधवासरयोगःसाग्राह्या सायान्हकालेचैत्रमासेश्रावणादिमासचतुष्टयेकृष्णपक्षेचनग्राह्या सर्वकृष्णाष्टमीषुकालभैरवोद्देशेनकेचिदुपवसंति तत्रमार्गशीर्षकृष्णाष्टम्यांभैरवजयंतीत्वात्तद्दिन्निर्णयोचितस्तेनमध्यान्हव्यापिनीग्राह्या दिनद्वयेमध्यान्हव्याप्तौपूर्वैव प्रदोषव्यापिनीतिकौस्तुभे अतउभयदिनेप्रदोषव्याप्तौद्विविधवाक्याविरोधात्परैव पूर्वत्रप्रदोषव्याप्तिरेवपरत्रमध्यान्हएवतदाबहुशिष्टाचारानुरोधात्प्रदोषगापूर्वैव यत्तुअर्कपर्वद्वयेरात्रौचतुर्दश्यष्टमीदिवेतिवचनात् दिवाभोजननिषेधमात्रपालनंनतुकिंचिद्व्रतम् तत्रनिषेधस्तुनिवृत्त्यात्माकालमात्रमपेक्षतेइतिवचनात् भोजनकालव्यापिनीमष्टमींत्यक्त्वानवम्यांसप्तम्यांवाभोक्तव्यम् इतिभाति युक्तमयुक्तंवासद्भिर्विचारणीयं इत्यष्टमीनिर्णयश्चतुर्दशोद्देशः नवमीसर्वत्राष्टमीविद्धैवग्राह्या इतिनवमीनिर्णयःपंचदशोद्देशः दशमीतूपवासादौनवमीयुतैवग्राह्या पूर्वविद्धायाअलाभेउत्तरविद्धाग्राह्या इतिदशमीनिर्णयःषोडशोद्देशः अथैकादशीनिर्णयः तत्रैकादश्युपवासोद्विधा भोजननिषे-

धपरिपालनात्मकोव्रतात्मकश्च आद्येपुत्रवद्गृहस्थादीनांकृष्णपक्षेपिअधिकारः व्रतात्मकोपवासस्तुअपत्ययुक्तगृहस्थैश्चकृष्णपक्षेनका-
र्यः किंतुसमंत्रकंव्रतसंकल्पमकृत्वायथाशक्तिनियमयुतंभोजनवर्जनमेवकार्यम् एवंतिथिक्षयेशुक्लैकादश्यामपिज्ञेयम् शयनीबोधिनी
मध्यवर्तिकृष्णैकादशीषुसापत्यगृहस्थादीनांसर्वेषामधिकारः विष्णुसायुज्यकामैरायुःकामैःपुत्रकामैश्चकाम्यव्रतंपक्षद्वयेपिकार्यम्
तत्रनकोपिनिषेधः वैष्णवगृहीणांकृष्णैकादश्यपिनित्योपोष्या इदमेकादशीव्रतंशैववैष्णवसौरादीनांसर्वेषांनित्यं अकरणेप्रत्यवायश्र-
वणात् संपत्त्यादिफलश्रवणात्काम्यंचभवति केचिन्मुहूर्तादिमितदशमीसत्वेदशम्यामेवभोजनंकर्तव्यम् सूर्योदयात्पूर्वमेवप्रवृत्तायांशु-
द्धाधिकाधिकद्वादशीकायांतुनैरंतर्येणोपवासद्वयंकार्यंइतितिथिपालनमपिवदंतितन्नयुक्तम् अष्टमवर्षादूर्ध्वमशीतिवर्षपर्यंतंएकादशी
व्रताधिकारः शक्तस्यतुअशीतेरूर्ध्वमप्यधिकारः सभर्तृकाणांस्त्रीणांभर्त्रनुज्ञांपित्राद्यनुज्ञांविनोपवासव्रताद्याचरणेव्रतवैफल्यंभर्त्रायुः
क्षयोनरकश्च अशक्तानांतु नक्तंहविष्यान्नमनोदनंवाफलंतिलाःक्षीरमथांबुचाज्यम् यत्पंचगव्यंयदिवापिवायुःप्रशस्तमत्रोत्तरमुत्तरंचे
तिपक्षेषुशक्तितारतम्येनैकपक्षाश्रयणंनत्वेकादशीत्यागः प्रमादादिनैकादश्यामुपोषणाद्यकरणेद्वादश्यामपिव्रतंकार्यम् द्वादश्यामप्यक
रणेयवमध्यचांद्रायणंप्रायश्चित्तं नास्तिक्यादकरणेपिपीलिकामध्यचांद्रायणं अशक्तपतिपुत्राद्युद्देशेनस्त्रीपुत्रभगिनीभ्रात्रादिभिरे
कादशीव्रताचरणेक्रतुशतजंपुण्यम् अथव्रतादिनिर्णयः तत्रव्रताधिकारिणोद्विविधाः वैष्णवाःस्मार्ताश्च तत्रयद्यपियस्यदी-

क्षान्तिर्वैष्णवीत्यादिलक्षणयुक्ता वैष्णवास्तद्भिन्नाः स्मार्ता इति महानिबंधेषूक्तम् तथापि स्वपारंपर्यप्रसिद्धमेव वैष्णवत्वंस्मार्तत्वंच ग्राह्य-
मन्यंतरइतिसिंधूक्तमेवसर्वदेशेसर्वशिष्टपरिगृहीतंप्रचरति वेधोपिद्विविधः अरुणोदयेदशमीवेधःसूर्योदयेतद्वेधश्च सूर्योदयात्
प्राक्चतुर्घटिकात्मकोअरुणोदयः सूर्योदयस्तुस्पष्टः तेनषट्पंचाशत्घटिकानंतरं कलामात्रदशमीप्रवेशोऽरुणोदयवेधोवैष्णव-
विषयः षष्टिघटिकात्मकसूर्योदयोत्तरंपलादिमात्रदशमीसत्वेसूर्योदयवेधःस्मार्तविषयः ज्योतिर्विदादिवादेनवेधादिसंदेहेतुब
हुवाक्यविरोधेनब्राह्मणेषुविवादिषुएकादशींपरित्यज्यद्वादशींसमुपोषयेत् तथाच एकादशीद्विविधाविद्धाशुद्धाच अरुणोदय
वेधवतीविद्धातांत्यक्त्वावैष्णवैर्द्वादश्येवउपोष्या अरुणोदयवेधरहिताशुद्धा सातुचतुर्विधा एकादशीमात्राधिक्यवती१ द्वादशी-
मात्राधिक्यवती २ उभयाधिक्यवती ३ अनुभयाधिक्यवती ४ अत्राधिक्यंसूर्योदयोत्तरसत्वं तत्रोदाहरणं दशमीनाड्यः ५५ एका
दशी ६० द्वादश्याःक्षयः ५८ इयमेकादशीमात्राधिक्यवतीवैष्णवैःपरोपोष्यास्मार्तगृहस्थैःपूर्वा अथ दशमी ५५ एकादशी ५८ द्वा
दशी ६० इयंशुद्धाद्वादशीमात्राधिक्यवती अत्रवैष्णवानांद्वादश्यामुपोषणंस्मार्तानांपूर्वा अथदशमी ५५ एकादशी ६०।१ द्वाद
शी ५ इयंशुद्धाउभयाधिक्यवती अत्रसर्वैर्वैष्णवैःस्मार्तैश्चपरोपोष्या अथदशमी ५५ एकादशी ५७ द्वादशी ५८ इयमनुभयाधि
क्यवतीशुद्धावैष्णवैःस्मार्तैश्चपूर्वैवोपोष्या इतिसंक्षेपतोवैष्णवनिर्णयः अथस्मार्तनिर्णयः तत्रसूर्योदयवेधवतीविद्धातद्-

हिताशुद्धाचेति द्विविधापिप्रत्येकंचतुर्धा एकादशीमात्राधिक्यवती उभयाधिक्यवती द्वादशीमात्राधिक्यवती अनुभयाधिक्य
वतीत्येवंअष्टभेदाभवंति अत्रोदाहरणानि दशमी५८एकादशी६०।१ द्वादश्याःक्षयः५८ इयंशुद्धाएकादशीमात्राधिक्यवती दशमी
४ एकादशी२ द्वादश्याःक्षयः५८ एवंविद्धाएकादशीमात्राधिक्यवती अत्रोभयत्रापिस्मार्तानांगृहिणांपूर्वोपोष्या यतिभिर्निष्कामगृ
हिभिर्वनस्थैर्विधवाभिर्वैष्णवैश्चपरैवोपोष्या विष्णुप्रीतिकामैःस्मार्तैरुपवासद्वयंकार्यमितिकेचित् उभयाधिक्यवतीशुद्धायथा
दशमी५८एकादशी६० द्वादशी४ उभयाधिक्यवतीविद्धायथा दशमी२ एकादशी३ द्वादशी४ अत्रउभयत्रापिस्मार्तैर्वैष्णवैश्चस
र्वैश्चावशिष्टापरैवैकादश्युपोष्या द्वादशीमात्राधिक्यवतीशुद्धायथा दशमी५८एकादशी५९ द्वादशी६०।१ अत्रशुद्धत्वात्स्मा
र्तानामेकादश्यामेवोपवासोनद्वादश्यामितिमाधवमतम् हेमाद्रिमतेतुसर्वैःपराद्वादश्येवोपोष्या केचित्तु मुमुक्षुभिःस्मार्तैःप
रोपोष्येत्याहुः द्वादशीमात्राधिकाविद्धायथादशमी१ एकादशीक्षयगामिनी ५८ द्वादश्यावृद्धिः६०।१ तत्रैकादश्याविद्धत्वात्तुद्वाद
श्यामेवस्मार्तानामप्युपवासः एवंचोभयाधिक्येद्वादशीमात्राधिक्येचस्मार्तानांविद्धायास्त्यागोनान्यत्र वैष्णवानांतुषड्विधामप्या
धिक्यवतींत्यक्त्वाद्वादश्युपोष्या अनुभयाधिक्यवतीशुद्धायथा दशमी५७एकादशी५८ द्वादशी५९ स्मार्तानामेकादश्यामेवोप
वासोनद्वादश्यां वैष्णवानांतुविद्धत्वात्द्वादश्यामेवोपवासः अनुभयाधिक्यवतीविद्धायथा दशमी२एकादश्याःक्षयः५६

द्वादशी ५५ अत्रापिस्मार्तानामेकादश्यामुपवासः वैष्णवानांद्वादश्यामुपवासः अस्मिन्नुभयाधिक्यवतीकिंद्वा चरमभेदे प्रथमभेदद्वयइ-
वयतिभिर्मुमुक्षुभिर्विधवादिभिः परोपोष्या विष्णुप्रीतिकामैरुपवासद्वयंकार्यमितितुल्ययुक्त्याप्रतिभाति इदानींशिष्टास्तुहेमाद्रिमतंनि
ष्कामत्वादिकंचानादृत्यमाधवमतेनैव सर्वस्मार्तनिर्णयमविशेषेणवदंतिनतुक्वचिदुपवासद्वयंशुद्धाधिकद्वादशिकायांसर्वेषामेकंपरोपवा-
संवावदंतीतिसर्वत्रदेशेषुप्रायोमाधवोक्तानुसारएवप्रचारइतिबोध्यं एतेनवैष्णवाष्टादशभेदानांस्मार्ताष्टादशभेदानांचनिर्णयः सर्वोपि
गतार्थोभवतीतिविभावनीयम् विस्तरस्तुमहाग्रंथेष्वनुसंधेयः अत्राष्टादशभेदानांपृथक्पृथगुदाहरणकथनेतन्निर्णयकथनेचबालानां
व्यामोहमात्रंस्यादितिसनिर्णयः पृथगेवपट्टेलिखित्वास्थापितोऽनुसंधेयः अत्रार्धरात्रोत्तरंदशमीसत्वेकपालवेधो द्विपंचाशद्घटिकादश
मीसत्वेछायावेधस्त्रिपंचाशत्घटित्वेदशम्याग्रस्ताख्योवेधश्चतुःपंचाशत्त्वेसंपूर्णाख्यःपंचपंचाशत्वेतिवेधः षट्पंचाशत्वेमहावेधः सप्त-
पंचाशत्वेप्रलयाख्योष्टपंचाशत्वेमहाप्रलयएकोनषष्टित्वेघोराख्यः षष्टित्वेराक्षसाख्यइतिवेधभेदानारदेनोक्ता मध्वादिमतानुसारिभिः
कैश्चिदेवकेचिदेवानुसृताः माधवाचार्यादिसर्वसंमतस्तुषट्पंचाशद्घटिवेधएवेतिज्ञेयम् दशमीपंचदशघटीभिरेकादशीदूषितेतितूपवा
सानिरिक्तव्रते अथव्रतप्रयोगः उपवासात्पूर्वदिनेप्रातःकृतनित्यक्रियः दशमीदिनमारभ्यकरिष्येहंव्रतंनव त्रिदिनंदेवदेवेशनि
र्विघ्नंकुरुकेशवेतिसंकल्प्यमध्यान्हएकभुक्तंकुर्यात् तत्रनियमाः कांस्यमांसमसूरदिवास्वापातिभोजनात्यंबुपानपुनर्भोजनमैथुनक्षौ-

द्यानृतभाषणचणककोद्रवशाकपरान्नद्यूततैलतिलपिष्टतांबूलवर्जनादयः एकभक्तानंतरंकाष्ठेनदंतधावनंकुर्यात् निशिभूतल्पेशयित्वा
प्रातरेकादश्यांपर्णादिनादंतधावनंकार्यंनतुकाष्ठेन स्नानादिनित्यक्रियांतेपवित्रपाणिरुदङ्मुखोवारिपूर्णताम्रपात्रमादायसंकल्पंकुर्यात्
एकादश्यांनिराहारोभूत्वाहमपरेहनि भोक्ष्यामिपुंडरीकाक्षशरणंमेभवाच्युतेति अनेनमंत्रेणपुष्पांजलिंवाहारोदद्यात् अशक्तस्यत्वे-
कादश्यांजलाहार एकादश्यां क्षीरभक्षण मेकादश्यांफलाहार एकादश्यांनक्तभोजीत्याद्यूहेनशक्त्यनुसारेणसंकल्पः शैवानां
रुद्रगायत्र्यासंकल्पः सौराणांनित्यगायत्र्यानाम्नावासंकल्पः अयंसंकल्पः सूर्योदयोत्तरंदशमीसत्वेस्मार्तैरेकादश्यांरात्रौकार्यः अर्धरा
त्रादुपरिदशम्यनुवृत्तौसर्वैरेकादश्यांमध्यान्होत्तरंकार्यः संकल्पोत्तरमष्टाक्षरमंत्रेणात्रिरभिमंत्रितंतज्जलंपिबेत् ततःपुष्पमंडपंकृत्वा
तत्र पुष्पैर्गंधैस्तथाधूपैर्दीपैर्नैवेद्यकैःपरैः स्तोत्रैर्नानाविधैर्दिव्यैर्गीतवाद्यैर्मनोहरैः दंडवत्प्रणिपातैश्चजयशब्दैस्तथोत्तमैः हरिंसंपूज्य
विधिवद्रात्रौकुर्यात्प्रजागरम् एकादश्यांनियमाः पाखंडिसंभाषणस्पर्शदर्शनवर्जनंब्रह्मचर्यसत्यभाषणदिवास्वापवर्जनादयः परिभाषो
क्ताश्चज्ञेयाः पाखंडिदर्शनादौतुसूर्यंपश्येत्ततःशुचिः संस्पर्शेतुबुधःस्नायाच्छुचिरादित्यदर्शनात् संभाष्यतान्शुचिषदंचिंतयेदच्यु
तंबुधइत्यादिप्रायश्चित्तं उपवासेदिनेश्राद्धप्राप्तौश्राद्धशेषसर्वान्नेनैकंपात्रंपरिविष्यतत्सर्वान्नावघ्राणंकृत्वापात्रंगवादिभ्योदेयम्
कंदमूलफलाहाराद्यनुकल्पेनोपवासकर्त्रातुस्वभक्ष्यस्यैवफलादेःपितृब्राह्मणपात्रेषुपरिवेषणपूर्वकंतच्छेषभक्षणंकार्यं एकादश्यां

यदाभूपमृताहः स्यात्कदाचन तद्दिनंतुपरित्यज्य द्वादश्यामेवकारयेदित्यादिवचनानियथाचारंवैष्णवपराणि वैष्णवैः षोडशमहालयकरणप-
क्षेएकादश्यधिकरणकं द्वादश्यधिकरणंचमहालयंतंत्रेणकरिष्ये इतिसंकल्प्य महालयद्वयंद्वादश्यांकार्यम् काम्योपवासेसूतकप्राप्तौशा
रीरनियमान्स्वयंकृत्वासूतकांतेपूजादानब्राह्मणभोजनादिकंकार्यम् नित्योपवासेसूतकादिप्राप्तौस्नात्वाहरिंप्रणम्यनिराहारादिकंस्वयं
कृत्वापूजादिकंब्राह्मणद्वाराकार्यम् दानादेर्लोपोनसूतकांतेनुष्ठानावश्यकत्वं एवंरजस्वलादिदोषेपि द्वादश्यांप्रातर्नित्यपूजांविधायभ-
गवतेव्रतंसमर्पयेत् अज्ञानतिमिरांधस्यव्रतेनानेनकेशव प्रसीदसुमुखोनाथज्ञानदृष्टिप्रदोभवेतितत्रमंत्रः दशम्यादिषूक्तानांनियमानांभं
गेदिवास्वापेबहुशोजलपानेमिथ्याभाषणेवातत्तन्नियमभंगमुद्दिश्यनारायणाष्टाक्षरमंत्रजपमष्टोत्तरशतसंख्ययाकुर्यात् अल्पदोषेनामशा
तत्रयजपः रजस्वलाचांडालरजकसूतिकादिशब्दस्यव्रतमध्येश्रवणेष्टोत्तरसहस्रगायत्रीजपः ततोनैवेद्यतुलसीमिश्रितान्नेनपारणं
कार्यम् आमलकीफलस्यपारणायांभक्षणेसंभाष्यभाषणादिदोषनाशः पारणंचद्वादश्युल्लंघनेमहादोषाद्द्वादशीमध्यएवकार्यम् स्वल्प
द्वादशीसत्वेरात्रिशेषेआमध्यान्हांताःक्रियाःसर्वाअपकृष्यकार्याः अग्निहोत्रहोमस्यनापकर्षइतिकेचित् एवंश्राद्धस्यापिनापकर्षोरात्रौश्रा
द्धनिषेधात् अतिसंकटेश्राद्धेप्रदोषादिव्रतेचतीर्थजलेनपारणंकार्यम् द्वादशीभूयस्त्वेद्वादशीप्रथमपादंहरिवासरसंज्ञकमुल्लंघ्यपारणंका
र्यम् कलामात्रायाअपिद्वादश्याअभावेत्रयोदश्यांपारणम् द्वादश्यामध्यान्होर्ध्वंसत्वेप्रातर्मुहूर्तत्रयमध्यएवपारणंनमध्यान्हादौइतिबहवः

बहूनांकर्मकालानांबाधापत्तेरपराण्हएवेतिकेचित् द्वादश्यांसर्वमासेषुशुक्लायांकृष्णायांवाश्रवणयोगेशक्तेनैकादशीद्वादश्योर्द्वयोरप्युप
वासःकार्यः अशक्तेनैकादश्यांफलाहाराद्यनुकल्पंकृत्वाश्रवणद्वादश्यामुपवासःकार्यः विष्णुशृंखलयोगसत्त्वेत्वेकादश्यामेवश्रवणाद्वा
दशीप्रयुक्तमप्युपवासंकृत्वाद्वादश्यांश्रवणयोगरहितायांपारणंकार्यम् द्वादश्याःश्रवणेनोन्यूनत्वेश्रवणयुक्तायामपिद्वादश्यामेवपा
रणं द्वादश्युल्लंघनेदोषात् विष्णुशृंखलयोगादिनिर्णयोभाद्रपदमासगतश्रवणद्वादशीप्रकरणेवक्ष्यते दिवानिद्रापरान्नंचपुनर्भोजन
मैथुने क्षौद्रंकांस्यामिषंतैलंद्वादश्यामष्टवर्जयेत् द्यूतक्रोधचणककोद्रवमाषतिलपिष्टमसूरनेत्रांजन मिथ्याभाषण लोभायास
प्रवासभारवाहनाध्ययनतांबूलादीनिवर्जयेत् एतेचनियमाःकाम्यव्रतेआवश्यकाः नित्यव्रतेतु शक्तिर्मास्तिपुमान्कुर्यान्नियमंसवि
शेषणम् विशेषनियमाशक्तोऽहोरात्रंभुजिवर्जितः निगृहीतेंद्रियःश्रद्धासहायोविष्णुतत्परः उपोष्यैकादशींपापान्मुच्यतेनात्रसंशयः
अन्यंभुंक्ष्वेतियोब्रूयाद्भुंक्तेवायःसनारकी ॥ एकादशीव्रताद्विष्णुसायुज्यंलभतेश्रियम् ॥ ॥ इत्येकादशीव्रतनिर्णयः ॥ का
र्यांतरेष्वेकादशीयुतैवग्राह्या ॥ ॥ इत्येकादशीनिर्णयोद्देशःसप्तदशः ॥ ॥ द्वादशीत्वेकादशीविद्धाग्राह्या ॥ ॥ अथा
ष्टौमहाद्वादश्यः ॥ ॥ शुद्धाधिकेकादशीयुक्ताद्वादशीउन्मीलनीसंज्ञा ॥ ॥ द्वादश्येवशुद्धाधिकावर्धतेसावंजुली ॥ ॥
सूर्योदये एकादशी ततःक्षयगामिनीद्वादशीद्वितीयसूर्योदयेत्रयोदशीएवमेकाहोरात्रेतिथित्रयस्पर्शात्त्रिस्पर्शासंज्ञाद्वादशी दर्शस्यपौर्णमास्या

वायदादिनवृद्धिस्तदापक्षवर्धिनीसंज्ञा पुष्यर्क्षयुताजया श्रवणयुताविजया पुनर्वसुयुताजयंती रोहिणीयुतापापनाशिनी एताःपापक्षय
मुक्तिकामउपवसेत् श्रवणयुतात्वेकादशीवन्नित्या एतास्वष्टस्वेकादशीद्वादश्योरेकत्वतंत्रेणोपवासः पार्थक्येशक्तस्योपवासद्वयं यस्त्व
स्थव्रतद्वयउपवासद्वयाशक्तश्चतस्यद्वादशीसमुपोषणात्व्रतद्वयपुण्यलाभः तत्रश्रवणार्क्षयोगोमुहूर्तमात्रोपिग्राह्यः पुष्यादियोगः
सूर्योदयमारभ्यास्तमयपर्यंतश्चेदुपवासः पारणंतुतिथिनक्षत्रसंयोगापोषणेउभयांतेन्यतरांतेवेतिसर्वसामान्यनिर्णयः इतिद्वाद
शीनिर्णयोद्देशः १८ त्रयोदशीशुक्लापूर्वाकृष्णोत्तरा शनिवारादियुक्तांकांचिच्छुक्लत्रयोदशीमारभ्यसंवत्सरपर्यंतंप्रतिपक्षंत्रयोद-
शीषुशनिवारयुक्तास्वेवचतुर्विंशतिशुक्लत्रयोदशीषुवाकर्तव्यंयत्प्रदोषसमयेशिवपूजानक्तभोजनात्मकंप्रदोषव्रतंतत्रसूर्यास्तमानोत्त
रत्रिमुहूर्तात्मकप्रदोषव्यापिनीत्रयोदशीग्राह्या दिनद्वयेप्रदोषव्याप्तौसाम्येनतदेकदेशस्पर्शेवाउत्तरा वैषम्येणैकदेशस्पर्शेतदाधि-
क्यवतीपूर्वापिग्राह्या यद्दिदेवपूजाभोजनपर्याप्तंतदाधिक्यंलभेत् नोचेत्साम्यपक्षवदुत्तरैव उभयत्रसर्वथाव्याप्त्यभावेपिपरैव
इतित्रयोदशीनिर्णयोद्देशः १९ चतुर्दशीतुशुक्लापराकृष्णापूर्वा यत्तुप्रतिमासंकृष्णाचतुर्दश्यांशिवरात्रिव्रतंकाम्यमनुष्ठीयतेत
त्रमहाशिवरात्रिवन्निशीथव्यापिन्येवग्राह्या उभयत्रनिशीथव्याप्तौपरा प्रदोषव्याप्तेराधिक्यात् केचित्प्रदोषमात्रव्यापिनीगृ
ह्यते तत्रमूलंचिंत्यम् यत्तुचतुर्दश्यांभोजननिषेधएवनित्यत्वात्पाल्यते तत्रभोजनकालव्यापिनीचतुर्दशीत्यक्त्वात्रयोदश्यांपा

तुचतुर्दशीदिनस्थाउदयात्पूर्वंपर्वणोगतघटिकाउदयादेष्यघटिकाश्चैकीकृत्यैवंप्रतिपदः पूर्वदिनस्थाउत्तरदिनस्थाश्चघटिकाएकीकृत्य
पर्वप्रतिपदोर्वृद्धिक्षयौज्ञेयौ तद्यथा चतुर्दशी २२ पर्व १७ चतुर्दशीदिनस्थाःपर्वनाडिकाः ३८ उत्तरदिनस्थाः १७ एकीकृत्यजा-
ताः ५५ पूर्वदिनस्थाःप्रतिपन्नाड्यः ४३ उत्तरदिनस्थाः ११ एकीकृत्यजाताः ५४ अत्रैकाघटीप्रतिपत्क्षयस्तदर्धमर्धघटीपर्वणिवियोजिता-
जातःसंधिः सार्धषोडशनाड्यः अयमपराण्हसंधिः प्रथममतेत्वत्रपूर्वाण्हसंधिस्थितः तथा चतुर्दशी २४ पर्व १७ पूर्वगतनाड्यः ३६
एष्ययोगेजाताः ५३ प्रतिपत् ११ गतैष्ययोगेजाताः ५४ अत्रपूर्वोक्तरीत्याक्षयोदाहरणेएकैकाघटीवृद्धिस्तदर्धसंयोजनेसार्धसप्तदशनाडी
मितोपराण्हसंधिः एवंचपूर्वमतेतन्मतयोरत्यंतंविरोधः वृद्धिक्षयादिसर्ववैपरीत्यात् अत्रमतेघटीद्वयाधिकावृद्धिः क्षयोवानसंभव
तीतिपरेन्हिघटिकान्यूनास्तथैवाभ्यधिकाश्च याइतिबहुवचनमसंगतमितिदूषणंपुरुषार्थचिंतामणौद्रष्टव्यम् अथपौर्णमास्यांविशेषः
संगवकालादूर्ध्वंत्रयोदशादिघटीमारभ्यार्धान्हात्पूर्वंसंधौसद्यस्कालापौर्णमासीतस्यांसंधिदिनेएवान्वाधानम् यागश्चसद्योनुष्ठेयः इ-
दंपौर्णमास्यांसद्यस्कालत्वंवैकल्पिकमितिकेचित् अमावास्यायांसर्वत्रव्यहकालतैवनकदाचिदपिसद्यस्कालता पौर्णमास्याममायांवा
पराण्हसंधौप्रतिपच्चतुर्थपादेयागोनदोषाय अमावास्यायामपराण्हसंधावपिप्रतिपदित्रिमुहूर्ताधिकद्वितीयाप्रवेशेचंद्रदर्शनसंभवेनचं
द्रदर्शनेयागनिषेधादमावास्यायामेवेष्टिश्चतुर्दश्यामन्वाधानंबोधायनादीनांअमावास्यायांसप्तघटीमितप्रतिपदभावेचंद्रदर्शनेपिप्रति

पद्येवबौधायनैरिष्टिः कार्या ॥ आश्वलायनापस्तंबादीनांतु चंद्रदर्शननिषेधोनास्तीति प्रतिपद्येवेष्टिः ॥ यत्र संधिदिने इष्टिस्त
त्रसा प्रतिपद्येव समापनीयानतुपर्वणि ॥ पर्वणि यागसमाप्तौपुनर्यागः कर्तव्यः ॥ एवमेव स्मार्तेस्थालीपाकनिर्णयः ॥ के
चित्तुस्मार्तेस्थालीपाकः प्रतिपद्येवसमापनीयइति नियमोनास्ति पूर्वाण्हेएवस्थालीपाकंसमाप्य संधेरूर्ध्वं प्रतिपदि ब्राह्मणभो
जनमात्रंकार्यम् जयंतोपिसंधिसन्निकृष्टेप्रातःकालेएवस्थालीपाकमाहेतिविशेषमाहुः श्रौतेपिब्राह्मणभोजनमात्रंप्रतिपदिकार्यम्
अन्वत्तंत्रंपूर्वाण्हएवसमापनीयम् नप्रतिपदपेक्षेतिपुरुषार्थचिंतामणावुक्तम् कात्यायनानांपौर्णमासेष्टिनिर्णयः पूर्वोक्तःसर्वसाधार
णएवनतत्रकश्चिद्विशेषः इतिसिंध्वादिबहुग्रंथसंमतं अन्येतुपूर्वाण्हसंधौसंधिदिनेन्वाधानंपरेन्हियागइतिपूर्णमासीविषयेकाती·
यानांविशेषमाहुः अथामावास्यायांकातीयानांविशेषः अमाविषयेत्रेधाविभक्तदिनस्यप्रथमोभागः पूर्वाण्हः द्वितीयोभागोमध्यान्हः
तृतीयोभागोपराण्हः तत्ररात्रिसंधौप्रतिपद्दिनेचंद्रदर्शनेसत्यपिपरेषामिवकातीयानामपिसंधिदिनेपिंडपितृयज्ञोन्वाधानंचपरदिनेचेष्टि
रितिनिर्विवादं पूर्वाण्हेदिनद्वितीयभागाख्यमध्यान्हेचसंधौसंधिपूर्वदिनेन्वाधानपिंडपितृयज्ञौसंधिदिनेचेष्टिः तदाचतुर्दशीदिनेमावा
स्यायादिनतृतीयभागाख्यापराण्हेयदिपूर्णव्याप्तिस्तर्ह्यमायुक्तेःपराण्हेपिंडपितृयज्ञइतिनसंदेहः इतितृतीयभागाख्यापराण्हांत्यभागे
ऽपराण्हैकदेशेमावास्याव्याप्तिस्तर्ह्यमावास्यायांप्राप्तायांपिंडपितृयज्ञोनचतुर्दश्यामित्येकःपक्षः चतुर्दश्यंतेभागेपिंडपितृयज्ञश्चंद्रस्य

परमस्तीपात्वादित्यपरः पक्षः अथापराण्हसंधौचत्वारः पक्षाः संधिदिनेएवदिनतृतीयभागाख्यापराण्हेमायाः पूर्णव्याप्तिरिति प्रथमः पक्षः
यथाचतुर्दशी २९ अमा ३० प्रतिपत् २९ दिनमानंचत्रिंशत् ३० अत्रसंधिदिनेन्वाधानपितृयज्ञोपरदिनेयागः संधिपूर्वदिनेएवोक्तापराण्हेऽ
मायाः पूर्णव्याप्तिरितिद्वितीयः पक्षः यथा चतुर्दशी २० अमा २२ प्रतिपत् २४ दिनं ३० अत्रसंधिदिनात्परदिनेमुहूर्तत्रयात्मक प्रातःकाले प्रति
पत्सादत्रयाऽवच्छिन्नयागकाललाभात् संधिदिनेन्वाधानपितृयागौप्रतिपदिचेष्टिरिति कौस्तुभमतम् त्रिमुहूर्ताद्वितीयाचेत्प्रतिपद्यापरा-
ण्हिकी अन्वाधानंचतुर्दश्यांपरतः सोमदर्शनादितिवचनाच्चतुर्दश्यांपिंडपितृयज्ञोपवासौसंधिदिनेचेष्टिरितिपरमतं अथापरंद्वितीयप-
क्षोदाहरणं चतुर्दशी १८ अमा १८ प्रतिपत् १९ दिनं २७ अत्रप्रतिपद्दिनेप्रातः पादत्रयावच्छिन्नयागकालाभावात् संधिदिनेएवसर्वमतेका
त्यायनानामिष्टिः पूर्वदिनेपिंडपितृयज्ञोपवासोदिनद्वयेसाम्येनवैषम्येणवैकदेशव्याप्तिरितितृतीयः पक्षः यथाचतुर्दशी २५ अमा
२५ प्रतिपत् २४ दिनमानं ३० इयंसाम्येनापराण्हव्याप्तिः अत्रकौस्तुभमतपरमतोक्तरीत्याद्वेधानिर्णयः यथा चतुर्दशी २५ अमा २०
प्रतिपत् १७ दिनं २७ इयमपिसाम्येनैकदेशव्याप्तिः अत्रसर्वमतेसंधिदिनेएवकातीयेष्टिः पूर्वदिनेचपिंडपितृयज्ञोपवासो अथवैषम्ये
णैकदेशव्याप्तिः चतुर्दशी २५ अमा २३ प्रतिपत् २३ दिनं ३० अत्रापिपूर्वोक्तमतद्वयेनद्वेधानिर्णयोज्ञेयः यथावा चतुर्दशी २५ अमा
२२ प्रतिपत् १८ दिनं ३० इयमपिवैषम्येणैकदेशव्याप्तिः अत्रापिसर्वमतेसंधिदिनेकातीयेष्टिश्चतुर्दश्यामुपवासपिंडपितृयज्ञौ यथावा

चतुर्दशी २५ अमा २७ प्रतिपत् २९ दिनं ३० अत्रसंधिदिनेन्वाधानयागोप्रतिपदीष्टिः संधिदिनेएवैकदेशव्याप्तिरितिचतुर्थःपक्षः यथाच-
तुर्दशी ३१ अमा २६ प्रतिपत् २३ दिनं ३० यथावा चतुर्दशी २८ अमा २२ प्रतिपत् १७ दिनं २७ अत्रोभयत्रापिसंधिदिनेएवपिंडपितृयज्ञान्वा-
धानेयागस्तुपरेन्हिप्रतिपदि एवंचकात्यायनमतेपिसर्वत्रोदाहरणेचंद्रदर्शननिषेधप्रतिपालनंनसंभवति किंतुकुत्रचिन्निषेधादरात्पूर्व
त्रयागादिकंक्वचित्तुचंद्रदर्शनवृत्त्यैवदिने एवंपिंडपितृयज्ञोपीतिध्येयम् दर्शश्राद्धार्थममावास्यानिर्णयः सर्वसाधारणः पृथगेववक्ष्य
ते अथसामगानामिष्टिनिर्णयः तत्रपौर्णमासीसर्वसाधारणापूर्वोक्तैव अमावास्यायांतुरात्रिसंधौप्रतिपद्येवचंद्रदर्शनेपियागः
अपराण्हसंधौतु प्रातःषट्घटिकात्मकप्रतिपदाद्यपादत्रयरूपयागकालालाभेप्रतिपदिचंद्रदर्शनेपीष्टिः संधिदिनेचोपवासपितृयज्ञौउक्त
यागकालालाभेसंधिदिनेयागः पूर्वदिनेचतुर्दश्यांपितृयज्ञोपवासो एवंचसामगैरपिचंद्रदर्शननिषेधः कात्यायनवदेवयथासंभवं
पालनीयः इतिसामगानिर्णयः इतियागकालनिर्णयोद्देशः २२ अथपिंडपितृयज्ञकालः तत्राश्वलायनानांयस्मिन्नहो
रात्रेअमावास्याप्रतिपदोःसंधिस्तद्दिनापराण्हेपंचधाविभक्तदिनचतुर्थभागरूपेपिंडपितृयज्ञः सचापराण्हसंधावन्वाधानदिनेभवति
मध्यान्हेपूर्वाण्हेवासंधौयागदिनेयागोत्तरमपराण्हेभवतियदाहोरात्रसंधौतिथिसंधिस्तदान्वाधानदिनेएवपिंडपितृयज्ञः एवमापस्तं
बहिरण्यकेशिमतानुसारिणामपिसंधिदिनेएवपितृयज्ञः सचापराण्हेधिष्ठक्षसूर्येवाकार्यः अपराण्हश्चपंचधाविभक्तदिनचतुर्थ-

भागोनवधाविभक्तदिनसप्तमभागोवा सांख्यायनकात्यायनसामगानामन्वाधानदिनेएवपिंडपितृयज्ञःपूर्वमेवउक्तः सचत्रेधाविभक्त
दिनतृतीयभागरूपेऽपराण्हेकार्यः गृह्याग्निमतांबव्हृचानांदर्शश्राद्धपितृयज्ञयोरेकस्मिन्दिनेप्राप्तौव्यतिषंगेनानुष्ठानं व्यतिषंगोनामउभ
योःसहप्रयोगः खंडपर्वणितुपूर्वेद्युः केवलदर्शश्राद्धमुत्तरेन्हि केवलःपिंडपितृयज्ञः श्रौताग्निमतांतुकेवलपिंडपितृयज्ञएवदक्षिणाग्नौका
र्योनव्यतिषंगेण श्रौताग्निमतांसंपूर्णेदर्शेइत्थंक्रमः आदावन्वाधानंततोवैश्वदेवस्ततःपिंडपितृयज्ञस्ततोदर्शश्राद्धमिति अस्मिन्नेव
कालेजीवत्पितृकेणसाग्निकेनहोमांतंवापितुःपित्रादित्रयोद्देशेनपिंडसहितोवापिंडपितृयज्ञःकार्यः यद्वापिंडपितृयज्ञोनैवारब्धव्यः
इष्टिलोपेपादकृच्छ्रंप्रायश्चित्तं इष्टिद्वयलोपेर्धकृच्छ्रप्रायश्चित्तम् इष्टित्रयलोपेग्निनाशात्पुनराधानं पिंडपितृयज्ञलोपेवैश्वानरेष्टिः
प्रायश्चित्तम् इष्टिस्थानेसप्तहोतारंहोष्यामीतिसंकल्प्यतन्मंत्रेणचतुर्गृहीताज्येनपूर्णाहुतिर्वाकार्या इतिपिंडपितृयज्ञोद्देशः २३
अथश्राद्धेमावास्यानिर्णीयते पंचधाविभक्तदिनचतुर्थभागाख्यापराण्हव्यापिन्यमावास्यादर्शश्राद्धेग्राह्या पूर्वेद्युरेवपरेद्युरेव-
वाऽपराण्हेकार्त्स्न्येनैकदेशेनवाव्याप्तित्वेसैवग्राह्या उभयदिनेप्यपराण्हेवैषम्येणैकदेशव्याप्तित्वेयाधिकव्यापिनीसाग्राह्या दि
नद्वयेसाम्येनैकदेशव्याप्तौतिथिक्षयेपूर्वा तिथिवृद्धौतिथिसाम्येचपरा तत्रसमव्याप्तौतिथिवृद्धिक्षयसाम्योदाहरणानि च
तुर्दशी१९ अमा॰ २३ दिनं ३॰ अत्रदिनद्वयेपिसमापंचघटिकैकदेशव्याप्तिश्चतुर्दश्यपेक्षयाचतुर्घटिकाभिरमायावृद्धिसत्वादुत्त

राग्राह्या तथाचतुर्दशी २३ अमा १९ अत्रैकाघटिकासमाव्याप्तिर्घटिकाचतुष्टयेनतिथिक्षयात्पूर्वाग्राह्या अथचतुर्दशी २१ अमा २१
अत्रघटित्रयेणदिनद्वयेशनैः समाव्याप्तिस्तिथेस्तु वृद्धिक्षयाभावेन समत्वात्पराग्राह्या दिनद्वयेपूर्णाऽपराण्हव्याप्तौतिथिवृद्धित्वात्परा
ग्राह्या यदादिनद्वयेप्यपराण्हस्पर्शाभावस्तदागृह्याग्निमद्भिः श्रौताग्निमद्भिश्च सिनीवालीसंज्ञिकाचतुर्दशीमिश्रापूर्वाग्राह्या निरग्नि
कैः स्त्रीशूद्रादिभिश्च कुहूसंज्ञिकाप्रतिपन्मिश्रापराग्राह्येतिमाधवाचार्यसंमतोदर्शनिर्णयोप्रायः सर्वत्रशिष्टैरादृियते पुरुषार्थचिता·
मणौ बह्वृचैस्तैत्तिरीयैश्चसाग्निकैरपराण्हव्याप्त्यसत्वेपीष्टिदिनात्पूर्वदिनेएवदर्शश्राद्धं कार्यम् तथाचदिनद्वयेकात्स्न्र्येनापराण्हव्या
प्तौपरत्रैवदर्शः एकदेशेनापराण्हव्याप्तौप्रतिपद्वृद्ध्याप्रतिपदीष्ट्याद्युत्तरत्रैवदर्शः द्वितीयदिनेएवापराण्हव्याप्तौतुयदिप्रतिपत्क्षयव
शाद्दर्शदिनएवेष्टिप्राप्तिस्तदाबह्वृचानांसिनीवालीतैत्तिरीयाणांकुहूर्ग्राह्या सामगानांविकल्पेनद्वयंयदापूर्वदिनेपराण्हेधिकाव्या·
प्तिः परदिनेल्पातदासामगानांपूर्वातैत्तिरीयाणामुत्तरा उभयत्रापराण्हस्पर्शाभावेपि सामगानांपूर्वातैत्तिरीयाणांपरेत्याद्युक्तम्
दर्शेदर्शश्राद्धवर्षश्राद्धयोर्दर्शमासिकयोर्दर्शश्राद्धोदकुंभश्राद्धयोश्चसंपातेदेवताभेदाच्छ्राद्धद्वयंकार्यम् तत्रादौमासिकाब्दिकादिश्रा
द्धंकृत्वापाकांतरेणदर्शश्राद्धंकार्यम् वैश्वदेवआब्दिकादिश्राद्धशेषेणपृथक्पाकेनवादर्शश्राद्धात्प्राग्भवति आहिताग्निस्तु
वैश्वदेवंपिंडपितृयज्ञंचकृत्वाब्दिकंकुर्यात् दर्शश्राद्धमनुपनीतविधुरप्रवासस्थैरपिकार्यम् अमाश्राद्धातिक्रमेन्यूषुवाचमितिऋचं·

शतवारंजपेत् इतिदर्शनिर्णयोद्देशः २४ इष्टिस्थालीपाकौपौर्णमास्यामारब्धव्यौनतुदर्शे आधानंगृहप्रवेशनीयहोमानंत-
रमेवपौर्णमास्यांयदिदर्शपौर्णमासारंभःक्रियतेतदामलमासपौषमासशुक्रास्तादिदोषोनास्ति तत्रातिक्रमेतुशुद्धमासादिप्रतीक्षेत्ये-
के सर्वथाशुद्धकालेपर्वारंभइत्यपरे इतीष्ट्यादिप्रारंभनिर्णयोद्देशः २५ अथविकृतिकालः ताश्चत्रिविधाः नित्याआग्रयणचा
तुर्मास्याद्याः नैमित्तिक्योजातेष्ट्यादयः काम्याःसौर्यादयः एताःपुरुषार्थाः एवंक्रत्वंगभूताअपिद्विविधाः नित्यानैमित्तिकाश्च तत्र
विकृतिषुसद्यस्कालव्यहकालयोर्विकल्पः एवंपर्वणिशुक्लपक्षगतदेवनक्षत्रेषुवाकर्तव्याइतिविकल्पः तत्रपर्वणिकारणपक्षेपराण्हा
दिसंधौसंधिदिनेसद्यस्कालांव्यहकालांवाविकृतिंकृत्वाप्रकृतेरन्वाधानं मध्यान्हेपूर्वाण्हेवासंधौसंधिदिनेप्रकृतिंसमाप्यसद्य-
स्कालएवविकृतिःकार्या कृत्तिकादीनिविशाखांतानिचतुर्दशनक्षत्राणिदेवनक्षत्राणीत्युच्यंते आग्रयणेविशेषोद्वितीयपरिच्छेदेवक्ष्य
ते अन्वारंभणीयेष्टिश्चतुर्दश्यांकार्या इतिविकृतिसामान्यनिर्णयः २६ पशुयागस्तुवर्षेवर्षेश्रावण्यादिचतुर्णांपर्वणामन्यतमेपर्व
णिदक्षिणायनदिनेउत्तरायणदिनेवाकार्यः तत्रखंडपर्वणिविकृतिसामान्योक्तपर्वनिर्णयः इतिपशुयागोद्देशः २७ अथचातु
र्मास्यकालः तत्रप्रयोगेचत्वारःपक्षाः फाल्गुन्यांचैत्र्यांवापौर्णमास्यांवैश्वदेवपर्वकृत्वाचतुर्षुचतुर्षुमासेष्वाषाढ्यादिष्वेकैकंपर्वेत्येवंया
वज्जीवमनुष्ठानमितियावज्जीवपक्षः उक्तरीत्यासंवत्सरपर्यंतमनुष्ठायसद्यनेष्ट्यापशुयागेनवासोमयागेनवासमापनंसांवत्सरःप

क्षः प्रथमेह्नि वैश्वदेवपर्व चतुर्थदिने वरुणप्रघासपर्व अष्टमनवमयोः साकमेधपर्व द्वादशे शुनासीरीयपर्वेति द्वादशाहपक्षः पंचभिर्दिनैः समाप्तोयथाप्रयोगपक्षः द्वादशाहयथाप्रयोगपक्षयोरुदगयने शुक्लपक्षे देवनक्षत्रेवारभ्य शुक्लपक्षएव समाप्तिरिति बहवः कृष्णपक्षेवासमाप्तिरिति केचित् द्वादशाहपंचाहपक्षयोरपि सवनेष्ट्यादिनासमापने कृते सकृत्करणम् तदभावे प्रतिवत्सरमनुष्ठानं क्वचिदेकाहिकप्रयोगपक्षोप्युक्तः सचचैत्र्यादिषु चतसृषु पौर्णमासीष्वेकस्यांकस्यांचिद्भवति क्वचित्तुसप्ताहपक्षः सयथा व्द्यहेवैश्वदेवपर्व तृतीयदिने वरुणप्रघासः चतुर्थेग्रहमेधीया पंचमेमहाहवींषि षष्ठेपितृयज्ञादिसाकमेधपर्वशेषः सप्तमे शुनासीरीयपर्वेति अत्र शुक्लपक्षादिः पंचाहपक्षोक्तः कालः इतिचातुर्मास्यकालनिर्णयोद्देशः २८ काम्येष्टीनां विकृतिसामान्यनिर्णयानुसारेणपर्वण्यनुष्ठानं शुक्लपक्षस्थदेवनक्षत्रेवा जातेष्टिस्तूत्पत्त्याविंशतिरात्र्यात्मककर्मानधिकाराख्य जननाशौचनिवृत्तौसत्यांपर्वणिकार्या ग्रहदाहेष्ट्यादिनिमित्तकेष्टीनांनिमित्तानंतरमनुष्ठाने पर्वाद्यपेक्षानास्ति तदसंभवे पर्वापेक्षा क्रत्वर्थानां नित्यानांक्रतुनासहैवानुष्ठानं नतत्र पृथक्कालापेक्षा हविर्दोषोद्देशादि नैमित्तिकक्रत्वर्थेष्ट्यस्तुस्विष्टकृदुत्तरंसमिष्टयजुषः प्राक्निमित्तस्मरणेनदानीमेवतदीयतंत्रोपजीवनेनानिर्वापप्रभृतिकार्याः तदनंतरंस्मरणेतत्प्रयोगंसमाप्यपुनरन्वाधानादिविधिनाकार्याः इतिकाम्यनैमित्तिकादीष्टीनांनिर्णयोद्देशः २९ आधानंतुपर्वणिनक्षत्रेचोक्तम् तत्रसंकल्पप्रभृतिपूर्णा-

हुतिपर्यंतप्रयोगपर्याप्तंपर्वग्राह्यम् तदसंभवेगार्हपत्याधानाद्याहवनीयाधानपर्यंतंविद्यमानंग्राह्यम् एवंनक्षत्रस्यापिनिर्णयः द्वि-
नद्ययेकर्मकालव्याप्तिपर्वसत्वेयत्रोक्तनक्षत्रयोगस्तद्ग्राह्यं वसंततुपर्वोक्तनक्षत्रेत्येतत्त्रितयसन्निपातेप्रशस्ततमम् तदभावेम
ध्यमम् केवलेपर्वणिनक्षत्रेवाधमं नक्षत्राणितुकृत्तिकारोहिणीविशाखापूर्वाफाल्गुनीउत्तराफाल्गुनीमृगोत्तराभाद्रपदेतिआश्व
लायनसूत्रोक्तानि कृत्तिकारोहिणीत्र्युत्तरामृगपुनर्वसुपुष्यपूर्वाफाल्गुनीपूर्वाषाढाहस्तचित्राविशाखानुराधाश्रवणज्येष्ठारेवतीति
सूत्रांतरोक्तानि सोमपूर्वाधानेतुनर्तुंप्रच्छेन्ननक्षत्रमितिवचनात्सोमकालानुरोधेनैवाधानम् नतत्रपृथक्कालविचारः इत्याधान
कालोद्देशः ३० अथग्रहणनिर्णयः चंद्रसूर्यग्रहणंयावच्चाक्षुषदर्शनयोग्यंतावत्पुण्यकालः अतोग्रस्तास्तस्थलेद्वीपां
तरेग्रहणसत्वेपिदर्शनयोग्यत्वाभावान्नपुण्यकालः एवंग्रस्तोदयेउदयात्पूर्वंनतुपुण्यकालः मेघादिप्रतिबंधेनचाक्षुषदर्शनासंभ
वेशास्त्रादिनास्पर्शमोक्षकालौज्ञात्वास्नानदानाद्याचरेत् रविवारेसूर्यग्रहश्चंद्रवारेचंद्रग्रहश्चूडामणिसंज्ञस्तत्रदानादिकमनंत
फलं ग्रहस्पर्शकालेस्नानंमध्येहोमः सुरार्चनंश्राद्धंचमुच्यमानेदानंमुक्तेस्नानमितिक्रमः तत्रस्नानजलेषुतारतम्यं शीतमुष्णो-
दकात्पुण्यमपारक्यंपरोदकात् भूमिष्ठमुद्धृतात्पुण्यंततःप्रस्रवणोदकं ततोपिसारसंपुण्यंततःपुण्यंनदीजलं ततस्तीर्थन-
दीगंगापुण्यापुण्यस्ततोंबुधिरिति ग्रहणेस्नानंसचैलंचकार्यम् सचैलत्वंमुक्तिस्नानपरमितिकेचित् मुक्तिस्नानाभावेसूतकि

त्वानपगमः ग्रहणेस्नानममंत्रकम् सुवासिनीभिःस्त्रीभिरशिरःस्नानंकार्यम् शिष्टस्त्रियस्तुग्रहणेषुशिरःस्नानंकुर्वंति जाताशौ
चेमृताशौचेग्रहणनिमित्तंस्नानदानश्राद्धादिकार्यमेव स्नानेनैमित्तिकेप्राप्तेनारीयदिरजस्वला पात्रांतरिततोयेनस्नानंकृत्वाव्रतंचरेत्
नवस्त्रपीडनंकुर्यान्नान्यद्वासश्चधारयेत् त्रिरात्रमेकरात्रंवासमुपोष्यग्रहणेस्नानदानाद्यनुष्ठानेमहाफलम् एकरात्रपक्षेग्रहणदिनात्पू
र्वदिनेउपवासइतिकेचित् ग्रहणसंबंधाहोरात्रउपवासइत्यपरे पुत्रवान्गृहिणोग्रहणसंक्रांत्यादौनोपवासः पुत्रवत्पदेनकन्यावानपि
ग्राह्यइतिकेचित् ग्रहणेदेवपितृतर्पणंकार्यमितिकेचित् सर्वेषामेववर्णानांसूतकंराहुदर्शने तेनग्रहणकालेऽस्पृष्टवस्त्रादेःक्षालना
दिनाशुद्धिःकार्या अत्रगोभूहिरण्यधान्यादिदानंमहाफलं तपोविद्योभययुक्तसुरव्यंदानपात्रं सत्पात्रेदानात्पुण्यातिशयः सर्वंगंगा
समंतोयंसर्वेव्याससमाद्विजाः सर्वंभूमिसमंदानंग्रहणेचंद्रसूर्ययोरित्युक्तिःपुण्यसामान्याभिप्राया अतएवसममब्राह्मणेदानंद्वि
गुणंब्राह्मणब्रुवे श्रोत्रियेशतसाहस्रंपात्रेत्वानंत्यमश्नुतेइतितारतम्यमुक्तं अब्राह्मणेसंस्कारादिरहितेजातिमात्रेब्राह्मणेदानंय
थोक्तफलम् गर्भाधानादिसंस्कारयुतोवेदाध्ययनाध्यापनरहितोब्राह्मणब्रुवस्तत्रदानमुक्ताद्द्विगुणफलम् वेदाध्ययनादियुतेश्रो
त्रियेसहस्रफलम् विद्यासदाचरणादियुतेपात्रेनंतफलमित्यर्थः ग्रहणेश्राद्धमामेनहेम्नावाकार्यम् संपन्नश्चेत्पक्वान्नेनकुर्यात्
सूर्यग्रहणेतीर्थयात्रांगश्राद्धवद्घृतप्रदानेनान्नेनश्राद्धंकार्यम् ग्रहणेश्राद्धभोक्तुर्महादोषः ग्रहणेतुलादानादिकंसंपन्नेनकार्यम्

चंद्रसूर्यग्रहेतीर्थेमहापर्वादिकेतथा मंत्रदीक्षांप्रकुर्वाणोमासर्क्षादीन्नशोधयेत् मंत्रदीक्षाप्रकारस्तत्रैवद्रष्टव्यः दीक्षाग्रहणमुप
देशस्याप्युपलक्षणम् युगेयुगेतुदीक्षासीदुपदेशः कलौयुगे चंद्रसूर्यग्रहेतीर्थेसिद्धक्षेत्रेशिवालये मंत्रमात्रप्रकथनमुपदेशः
सउच्यते मंत्रग्रहणेसूर्यग्रहणमेवमुख्यं चंद्रग्रहणेदारिद्र्यादिदोषोक्तेरितिकेचित् चंद्रसूर्योपरागेचस्नात्वापूर्वमुपोषितः स्प
र्शादिमोक्षपर्यंतंजपेन्मंत्रंसमाहितः जपाद्दशांशतोहोमस्तथाहोमाच्चतर्पणम् होमाशक्तौजपंकुर्याद्धोमसंख्याचतुर्गुणम् मूल
मंत्रमुच्चार्यतदंतेद्वितीयांतंमंत्रदेवतानामोच्चार्यामुकांदेवतामहंतर्पयामिनमइतियथादियुक्तजलांजलिभिस्तर्पणंहोमदशांशेने
कार्यम् एवंनमोंतंमूलमंत्रमुक्त्वामुकांदेवतामहमभिषिंचाम्यनेनेत्युच्चार्यजलेनस्वमूर्ध्न्यभिषिंचेदितिमार्जनंतर्पणदशांशेनका
र्यम् मार्जनदशांशेनब्राह्मणभोजनम् एवंजपहोमतर्पणमार्जनविप्रभोजनात्मकपंचप्रकारंपुरश्चरणं तर्पणाद्यसंभवेतत्त
त्संख्याचतुर्गुणोजपएवकार्यः एषचंद्रग्रहणेपुरश्चरणप्रकारोग्रस्तोदयेग्रस्तास्तेचनसंभवति पुरश्चरणांगोपवासः पुत्रवत्
गृहिणामपिकार्यः पुरश्चरणकर्तुःस्नानदानादिनैमित्तिककर्मलोपेप्रत्यवायप्रसंगान्नैमित्तिकंस्नानदानादिकंभार्यापुत्रादि
प्रतिनिधिद्वाराकार्यम् अत्रेत्थमितिकर्तव्यता स्पर्शकालात्पूर्वंस्नात्वाऽमुकगोत्रोमुकशर्माहंराहुग्रस्तेदिवाकरेनिशाकरेवाऽ
मुकदेवताया अमुक मंत्रसिद्धिकामो ग्रासादिमुक्तिपर्यंतममुकमंत्रस्यजपरूपंपुरश्चरणंकरिष्यइतिसंकल्पंचकृत्वासनबं

धन्यासादिकंचस्पर्शात्पूर्वमेवविधायस्पर्शादिमोक्षपर्यंतंमूलमंत्रजपंकुर्यात् ततःपरदिनेस्नानादिनित्यकृत्यंविधायामुकमंत्रस्यकृ-
तैनतद्ग्रहणकालिकामुकसंख्याकपुरश्चरणजपसांगतार्थंतद्दशांशहोमतद्दशांशतर्पणतद्दशांशमार्जनतद्दशांशब्राह्मणभोजनानिक-
रिष्यइतिसंकल्प्य होमादिकंतच्चतुर्गुणद्विगुणान्यतरजपंवाकुर्यात् ग्रहणकालेचतत्प्रेरितःपुत्रादिरमुकशर्मणोमुकगोत्रस्यामुकग्रहण
स्पर्शस्नानजनितश्रेयःप्राप्त्यर्थं स्पर्शस्नानंकरिष्यइत्यादिसंकल्पपूर्वकंतदीयस्नानदानादिकंकुर्यात् पुरश्चरणमकुर्वद्भिरपिगुरूप-
दिष्टःस्वस्वेष्टदेवतामंत्रजपोगायत्रीजपश्चावश्यंग्रहणेकार्योन्यथामंत्रमालिन्यांग्रहणकालेशयनेकृतेरोगीमूत्रेदारिद्र्यंपुरीषेकृमि-
र्मैथुनेग्रामसूकरोभ्यंगेकुष्ठंभोजनेनरकइतिपूर्वपक्वान्नंग्रहणोत्तरंत्याज्यम् एवंग्रहणकालस्थितजलपानेपादकृच्छ्राभिधानात्जल-
मपित्याज्यम् कांजिकंतक्रंघृततैलपाचितमन्नंक्षीरंचपूर्वसिद्धंग्रहणोत्तरंग्राह्यम् घृतेसंधितेगोरसेषुग्रहणकालेकुशान्तरायंकुर्यात्
अथवेधविचारः सूर्यग्रहेग्रहणप्रहरादर्वाक्यामचतुष्टयंवेधः चंद्रग्रहेतुप्रहरत्रयम् तथाच दिनप्रथमप्रहरेसूर्यग्रहेपूर्वरात्रिप्रहरच-
तुष्टयेनभोक्तव्यम् द्वितीययामेग्रहणेरात्रिद्वितीययामादौनभोक्तव्यम् एवंरात्रिप्रथमप्रहरेचंद्रग्रहेदिनाद्वितीययामादौनभुंजीत रात्रि
द्वितीययामादौग्रहणेदिनतृतीययामादौनभुंजीत बालवृद्धातुरविषयेतुसार्धप्रहरात्मकोमुहूर्तत्रयात्मकोवावेधः शक्तस्यवेधका
लेभोजनेत्रिदिनमुपोषणंप्रायश्चित्तम् ग्रहणकालेभोजनेप्राजापत्यंप्रायश्चित्तम् चंद्रस्यग्रस्तोदयेतुयामचतुष्टयवेधात्तत्पूर्वदि

वानभुंजीत केचित्तुचंद्रपूर्णमंडलग्रासेयामचतुष्टयंवेध एकदेशग्रासेयामत्रयमित्याहुः ग्रस्तास्तेतु ग्रस्तावेवास्तमानंतुरवींदूस्रा
मुतोयदि परेद्युरुदयेस्नात्वाशुद्धोभ्यवहरेन्नरः अत्रस्नात्वाशुद्धः इत्युक्त्याशुद्धमंडलदर्शनकालिकस्नानात्पूर्वमशुद्धिप्रतिपादना-
ज्जलाहरणपाकादिकंशुद्धबिंबोदयकालिकस्नानात्पूर्वंनकार्यमितिभाति सूर्यग्रस्तास्तादौपुत्रवद्गृहिणउपवासनिषेधात्तेनषण्मुहू
र्तात्मकंवेधंत्यक्त्वाग्रहणात्पूर्वंभोक्तव्यमितिकेचित् पुत्रवद्गृहिणापितत्रोपवासएवकार्यइतिमाधवमतमेवतुशिष्टाचारानुसृतंयु-
क्तं सूर्यग्रस्तास्तेचंद्रग्रस्तोदयेचाहिताग्निनान्वाधानंविधायजलेनव्रतंकार्यंनतुभोजनम् चंद्रग्रस्तास्तेउत्तरदिनेसंध्याहोमादौन-
दोषः तत्राल्पकालेनशास्त्रतोमुक्तिनिश्चयेमुक्त्यनंतरंस्नात्वाहोमादिकंकर्तव्यम् चिरकालेनमुक्तौहोमकालातिक्रमप्रसंगाद्ग्र-
स्तोदयइवग्रहणमध्येएवसंध्याहोमंचकृत्वाशास्त्रतोमुक्तिकालेस्नात्वाब्रह्मयज्ञादिनित्यकर्मकर्तव्यमितिभाति दर्शेग्रहणनिमि-
त्तकश्राद्धेनचदर्शश्राद्धसंक्रांतिश्राद्धानांप्रसंगासिद्धिर्भवति ग्रहणदिनेपित्रादेर्वार्षिकश्राद्धप्राप्तौसतिसंभवेन्नेनैवकार्यम् ब्राह्म
णाद्यलाभेत्वासंभवेत्वामेनहेम्नावाकार्यम् स्वजन्मराशेस्तृतीयषष्ठैकादशेदशमराशिस्थितंग्रहणंशुभप्रदम् द्वितीयसप्तमनव-
मपंचमस्थानेषुमध्यमं जन्मचतुर्थाष्टमद्वादशराशिस्थितमनिष्टप्रदम् यस्यजन्मराशौजन्मनक्षत्रेवाग्रहणंतस्यविशेषतोनिष्ट
प्रदं तेनगर्गाद्युक्ताशांतिःकार्या अथवाबिंबदानंकार्यम् तद्यथा चंद्रग्रहेरजतमयंचंद्रबिंबसुवर्णमयंनागबिंबंचकृत्वासूर्य-

ग्रहेसौवर्णंसूर्यबिंबंनागबिंबंचकृत्वाघृतपूर्णेताम्रपात्रेकांस्यपात्रेवानिधायतिलवस्त्रदक्षिणासहितंसंपाद्यममजन्मराशिजन्मनक्षत्रस्थि
तामुकग्रहसूचितसर्वानिष्टशांतिपूर्वकमेकादशस्थानस्थितग्रहसूचितशुभफलावाप्तयेबिंबदानंकरिष्येइतिसंकल्प्य सूर्यचंद्रवाराहूंश्चध्या
त्वानमस्कृत्य तमोमयमहाभीमसोमसूर्यविमर्दन हेमताराप्रदानेनममशांतिप्रदोभव विधुंतुदनमस्तुभ्यंसिंहिकानंदनाच्युत दानेना
नेननागस्यरक्षमांवेधजाद्भयादितिमंत्रमुच्चार्यइदंसौवर्णंराहुबिंबंनागंसौवर्णंरविबिंबंराजतंचंद्रबिंबंवाघृतपूर्णकांस्यपात्रनिहितंयथाशक्तितिलव
स्त्रदक्षिणासहितंग्रहणसूचितारिष्टविनाशार्थंशुभफलप्राप्त्यर्थंचतुभ्यमहंसंप्रददेइतिदानवाक्येनपूजितब्राह्मणायदद्यात् एवंचतुर्थाद्यनिष्टस्थाने-
ष्वपिदानंकार्यमितिभाति यस्यजन्मराश्यादिग्रहणंतेनराहुग्रस्तरवींदुबिंबंनावलोकनीयम् इतरजनैरपिपटजलादिव्यवधानेनैवग्रस्त
बिंबंद्रष्टव्यंनसाक्षात् मंगलकार्येषुपूर्णग्रासेचंद्रग्रहेद्वादश्यादितृतीयांतंदिनसप्तकंवर्ज्यम् सूर्यपूर्णग्रासेएकादश्यादिचतुर्थ्यंतदिना-
निवर्ज्यानि खंडग्रहणेचतुर्दश्यादिदिनत्रयंवर्ज्यम् ज्योतिर्निबंधेषुग्रासपादतारतम्येनदिनाधिक्योनत्वंतारतम्येनयोजितम् ग्रस्तास्तेपूर्वं
दिनत्रयंवर्ज्यम् ग्रस्तोदयेपरंदिनत्रयंवर्ज्यम् ग्रहणनक्षत्रंषण्मासपूर्णग्रासेवर्ज्यम् पादादिग्रासेसार्धमासादितारतम्येनयोज्यम् पूर्वसंक
ल्पितस्यद्रव्यस्यग्रहणोत्तरंदानेतद्द्विगुणंदेयंभवति इतिग्रहणनिर्णयोद्देशः ३१ समुद्रपूर्णिमामावास्यादिपर्वसुस्नायात् भृगुभौम-
दिनेस्नानंवर्जयेत् अश्वत्थसागरौसेव्यौनस्प्रष्टव्यौकदाचन अश्वत्थंमंदवारेतुसागरंपर्वणिस्पृशेत् नकालनियमःसेतौसमुद्रस्नानकर्म-

इतिधर्मसिंधुसारे प्रथमः परिच्छेदः समाप्तः

अथधर्माब्धिसारेद्वितीयपरिच्छेदः प्रारभ्यते.

श्रीगणेशायनमः श्रीसरस्वत्यैनमः श्रीपांडुरंगंविबुधांतरंगंनौमींदिरांमाधवमंदिरांच सतामनंतांहितमाप्ननंतंगुरुंगरिष्ठंजननींवरिष्ठां का
शीनाथाभिधेनात्रानंतोपाध्यायसूनुना सामान्यंनिर्णयंप्रोच्यविशेषेणविनिर्णयः संगृह्यतेधर्मसिंधुसाराख्येकालगोचरे ग्रंथेप्रस्फुट
बोधायपुनरुक्तिर्नदूषणम् प्रथमपरिच्छेदेमासाविशेषानपेक्षसामान्यनस्तिथ्यादिनिर्णयमभिधायाऽस्मिन्द्वितीयपरिच्छेदेचैत्रादिमास-
विशेषोपादानेनप्रतिपदादितिथिषुविहितसंवत्सरकृत्यनिर्णयसारंगृण्हीमः अत्रशुक्लप्रतिपदादिरमांतएवमासः प्रायेणदाक्षिणात्यैराद्रिय
तइतितमेवाश्रित्यनिर्णयउच्यते अत्रकिंचित्पूर्वपरिच्छेदोक्तमपिपुनर्विशेषोक्तिभिर्दृढीक्रियतइतिपुनरुक्तिर्नदोषाय तत्रमेषसंक्रांतौपू
र्वाःपराश्चदशदशनाड्यःपुण्यकालः रात्रौत्वर्द्धरात्रात्प्राक्संक्रमेपूर्वदिनांत्तरार्धंपुण्यम् अर्धरात्रात्परतःसंक्रमेउत्तरदिनस्यपूर्वार्द्धंपुण्य-
म् अर्धरात्रेसंक्रमेदिनद्वयंपुण्यम् अथतिथिनिर्णयः तत्रचैत्रशुक्लप्रतिपदिवत्सरारंभः तत्रौदयिकीप्रतिपद्ग्राह्या दिनद्वये
उदयव्याप्तावव्याप्तौवापूर्वा चैत्रमलमासत्वेवत्सरारंभनिमित्तकंतैलाभ्यंगसंकल्पादौनूतनवत्सरनामकीर्तनाद्यारंभंचमलमासप्रतिपद्ये
वकुर्यात् प्रतिगृहंध्वजारोपणंनिंबपत्राशनंवत्सरादिफलश्रवणंनवरात्रारंभोनवरात्रोत्सवादिनिमित्ताभ्यंगादिश्चशुद्धमासप्रतिपदिका-
र्यः वत्सरारंभनिमित्तकोतैलाभ्यंगःशुद्धप्रतिपद्येवेतिमयूखेउक्तम् अस्यांतैलाभ्यंगोनित्यः अकरणेप्रत्यवायोक्तेः अस्यामेवप्रतिप
दिदेवीनवरात्रारंभः अत्रपरयुतामुहूर्तमात्रापिप्रतिपद्ग्राह्या अत्रमुहूर्तपरिमाणं मुहूर्तमह्नोरात्रेश्चप्रोचुःपंचदशांशंवमित्युक्तंसर्वत्रज्ञे

१

यम् पारणादिविशेषनिर्णयः शारदनवरात्रवद्बोध्यः अत्रैवप्रपादानम् तत्रमंत्रः प्रपेयंसर्वसामान्याभूतेभ्यःप्रतिपादिता प्रदानात्पित-
रःसर्वेतृप्यंतुहिपितामहाः अनिवार्यंततोदेयंजलंमासचतुष्टयम् प्रपांदातुमशक्तेनप्रत्यहमुदकुंभोद्विज गृहेदेयः तत्रमंत्रः एषधर्म-
घटोदत्तोब्रह्मविष्णुशिवात्मकः अस्यप्रदानात्सकलाममसंतुमनोरथाः इयमेवप्रतिपत्कल्पादिरपि एववैशाखशुक्लतृतीयाफाल्गुन
कृष्णातृतीयाशुक्लाचैत्रपंचमीमाघेत्रयोदशीकार्तिकेसप्तमीमार्गशीर्षेनवमीएताअपिकल्पादयोबोध्याः आसुश्राद्धात्पितृतृप्तिः चैत्र
शुक्लप्रतिपन्मत्स्यजयंतीत्येके चैत्रेदधिक्षीरघृतमधुवर्जनंदंपतीपूजनात्मकंगौरीव्रतंकार्यम् चैत्रशुक्लद्वितीयायांनिशामुखेबालेंदु
पूजनाद्यात्मकंचंद्रव्रतंकार्यं अस्यामेवदमनकेनगौरीशिवपूजनं चैत्रशुक्लतृतीयायांगौरीशिवयुतांसंपूज्यांदोलनव्रतंमासपर्यंतंकार्यम् अ
त्रतृतीयामुहूर्तमात्रापिपराकार्या द्वितीयायुक्तानकार्या चतुर्थीयुतायांवैधृत्यादियोगेपिसैवकार्या द्वितीयायोगनिषेधस्यबलत्वात् अ
स्यामेवतृतीयायांश्रीरामचंद्रस्यदोलोत्सवमारभ्यमासपर्यंतं पूजापूर्वकमांदोलनंकार्यम् एवंदेवतांतराणामपि इयमेवतृतीयामन्वादिर
पि अत्रैवसर्वमन्वादिनिर्णयउच्यते तत्रमन्वादयश्चैत्रशुक्लतृतीयापौर्णमासीचज्येष्ठेपौर्णिमा आषाढस्यशुक्लदशमीपौर्णमासीच श्रावणस्यकृष्णाष्ट
मी भाद्रपदस्यशुक्लतृतीया आश्विनस्यशुक्लनवमी कार्तिकस्यशुक्लद्वादशीपौर्णमासीच पौषेशुक्लएकादशी माघेशुक्लसप्तमी फाल्गुनस्यपौर्णमा
स्यमावास्याचेतिचतुर्दशज्ञेयाः एतास्तुमन्वादयःशुक्लपक्षस्थाः दैवपित्र्येकर्मणिपूर्वाण्हव्यापिन्योग्राह्याः पूर्वाण्होत्रद्वेधाविभक्तदिनपूर्वोभाग

त्तत्रैवश्राद्धादिविधानात् देवान्मानुषा द्वापरार्द्धात्पूर्वाण्हेश्राद्धाद्यनुष्ठानसंभवेपराण्हव्यापिन्योग्राह्या: दिनपूर्वार्द्धेपराण्हेवाश्राद्धाद्यनुष्ठे
यम् नतुदिनोत्तरार्धगतमध्यान्हभागेइतितात्पर्यम् कृष्णपक्षस्थेतुदैवेपित्र्येचकर्मणिपंचधाविभक्तदिनचतुर्थभागाख्याऽपराण्हव्या
पिन्यैवग्राह्ये मन्वादिषुपिंडरहितंश्राद्धंकार्यम् अत्रश्राद्धेर्द्विसहस्रवर्षंपितृणांतृप्तिः मन्वादिश्राद्धंचनित्यम् अतएतदकरणेत्वंभुवः
प्रतिमानमित्यृक् मंत्रस्यशतवारंजलेजपःप्रायश्चित्तंकार्यम् एवंषण्णवतिश्राद्धान्यपिनित्यानि तानिच अमा १२ युग ०४ मनु १४ क्रां
ति १२ धृति १२ पात १२ महालयाः १५ अष्टका ५ अन्वष्टका ५ पूर्वेद्युः ५ श्राद्धैर्नवतिश्चषडितिज्ञेयानि अथदशावतारजयंत्य। चैत्र
शक्लतृतीयायामपराण्हेमत्स्योत्पत्तिः वैशाखपूर्णिमायांसायंकूर्मोत्पत्तिः भाद्रपदशक्लतृतीयायामपराण्हेवराहोत्पत्तिः वैशाख
शक्लचतुर्दश्यांसायंनारसिंहावतारः भाद्रपदशक्लद्वादश्यांमध्यान्हेवामनप्रादुर्भावः वैशाखशक्लतृतीयायांमध्यान्हेपरशुरा-
मोद्भवः प्रदोषेइतिबहवः चैत्रशक्लनवम्यांमध्यान्हेदाशरथीरामाभिव्यक्तिः श्रावणकृष्णाष्टम्यांनिशीथेश्रीकृष्णाविर्भावः -
आश्विनशक्लदशम्यांसायंबुद्धोभूत् श्रावणशक्लषष्ठ्यांसायंकल्किर्जातइति तत्तत्कालव्यापिन्योग्राह्या: अत्रमत्स्यकूर्मवराह-
बुद्धकल्कीनामाषाढादिमासांतराण्येकादश्यादितिथ्यंतराणि प्रातरादिकालांतराणिचवचनांतरानुसारेणोक्तानिकल्पभेदेनव्य-
वस्थापनीयानि स्वस्वगृहीतपक्षानुसारेणतत्तदुपासकैरुपोष्याणि श्रीरामकृष्णनृसिंहजयंत्यएवनित्याःसर्वैरुपोष्याः चैत्र

शुक्लचतुर्थ्यांमध्यान्हव्यापिन्यांलड्डुकादिभिः श्रीगणेशमर्चयित्वादमनकारोपणंकुर्यात् विघ्ननाशंसर्वान्कामांश्चप्राप्नुयात् चैत्रशुक्लपं
चम्यामनंतादिनागान्पूजयित्वाक्षीरसर्पिर्नैवेद्यंदद्यात् अस्यामेवपंचम्यांलक्ष्मीपूजनम् अत्रैवोच्चैःश्रवादिपूजनात्मकहयव्रतमुक्तं अ
त्रसर्वत्रपंचमीसामान्यनिर्णयानुसारेणग्राह्या एवमग्रेपि यत्रविशेषनिर्णयोनोच्यते तत्रप्रथमपरिच्छेदोक्तएवनिर्णयोनुसंधेयः षष्ठ्यां
स्कंदस्यदमनकारोपणंसप्तम्यांभास्करस्यदमनकपूजनंनवम्यांदेव्याःसर्वदेवानांपौर्णमास्यामित्यन्यत्रविस्तरः चैत्रशुक्लाष्टम्यांभवान्या
उत्पत्तिः तत्रनवमीयुताग्राह्या अत्रपुनर्वसुयुताष्टम्यामष्टाशोककलिकाप्राशनं तत्रमंत्रः त्वामशोकनराभीष्टमधुमाससमुद्भव
पिबामिशोकसंतप्तोमामशोकंसदाकुरुवेति अत्रैवयोगविशेषेकृत्यम् पुनर्वसुबुधोपेताचैत्रेमासिसिताष्टमी प्रातस्तुविधिवत्स्नात्वा
वाजपेयफलंलभेदिति चैत्रशुक्लनवमीरामनवमी चैत्रशुक्लनवम्यांपुनर्वसुयुतायांमध्यान्हेकर्कलग्नेमेषस्थेसूर्येउच्चस्थेग्रहपंचके
श्रीरामजन्मश्रवणात् अस्यांमध्यान्हव्यापिन्यामुपोषणंकार्यम् पूर्वेद्युरेवमध्यान्हेसत्वेसैवग्राह्या दिनद्वयेमध्यान्हव्याप्तावव्याप्तौवा
परा अष्टमीविद्धायानिषेधात् अतःपूर्वेद्युःसकलमध्यान्हव्यापिनीमपित्यक्त्वामध्यान्हैकदेशव्यापिन्यपिपरैवग्राह्या केचित्त्वष्टमीवि
द्धांमध्यान्हव्यापिनींपुनर्वसुयुतामपित्यक्त्वापरेद्युस्त्रिमुहूर्तापिनवमीसर्वैरप्युपोष्या यदितुदशम्याह्रासवशेनपारणादिनेस्मार्तानामे
कादशीव्रतप्राप्तिस्तदास्मार्तैरष्टमीविद्धोपोष्या वैष्णवैर्मुहूर्तत्रययुतापरैवोपोष्या शुद्धायानवम्याअलाभेमुहूर्तत्रयन्यूनत्वेवासर्वैरप्य

ष्टमीविद्धैवोपोष्येत्याहुः इदंव्रतंनित्यंकाम्यंच अथव्रतप्रयोगः अष्टम्यामाचार्यंसंपूज्य श्रीरामप्रतिमादानंकरिष्येहंद्विजोत्तम
तत्राचार्योभवप्रीतःश्रीरामोसित्वमेवमे इतिप्रार्थ्य नवम्यासंगभूतेनएकभक्तेनराघव इक्ष्वाकुवंशतिलकप्रीतोभवभयप्रियेत्येकभ
क्तंसंकल्प्यसाचार्योहविष्यंभुंजीत पूजामंडपंतत्रवेदिंचकृत्वानवम्यांप्रातःउपोष्यनवमींत्वद्ययामेष्वष्टसुराघव तेनप्रीतोभवत्वंमेसंसा
राद्राहिमांहरेत्युपोषणंसंकल्प्य इमांस्वर्णमयींरामप्रतिमांत्वांप्रयत्नतः श्रीरामप्रीतयेदास्येरामभक्तायधीमतेइतिप्रतिमादानंसंकल्प
येत् श्रीरामनवमीव्रतांगभूतांषोडशोपचारैःश्रीरामपूजांकरिष्ये इतिसंकल्प्य वेदिकायांसर्वतोभद्रेकलशंसंस्थाप्यतत्रपूर्णपात्रेसव
स्त्रेग्न्युत्तारणादिविधिनाप्रतिमायांश्रीरामंप्रतिष्ठाप्यपुरुषसूक्तेनषोडशोपचारैःसंपूज्यपुष्पपूजांते रामस्यजननीचासिरामात्मकमिदं
जगत् अतस्त्वांपूजयिष्यामिलोकमातर्नमोस्तुते इतिकौसल्यांसंपूज्य ॐनमोदशरथायेतिदशरथंसंपूज्यसर्वपूजांसमाप्यमध्यान्हे
फलपुष्पजलादिपूर्णेन शंखेनार्घ्यंदद्यात् तत्रमंत्रः दशाननवधार्थायधर्मसंस्थापनायच दानवानांविनाशायदैत्यानांनिधनाय॰
च परित्राणायसाधूनांजातोरामःस्वयंहरिः गृहाणार्घ्यंमयादत्तंभ्रातृभिःसहितोनघेति रात्रौजागरणंकृत्वाप्रातर्नित्यपूजांविधा
यमूलमंत्रेणपायसाष्टोत्तरशताहुतीर्हुत्वापूजांविसृज्याचार्यायप्रतिमांदद्यात् इमांस्वर्णमयींरामप्रतिमांसमलंकृताम् शुचिव
स्त्रयुगच्छन्नांरामोहंराघवायते श्रीरामप्रीतयेदास्येतुष्टोभवतुराघवः इतिमंत्रः तवप्रसादंस्वीकृत्यक्रियतेपारणामया व्रतेना॰

३

नेनसंतुष्टः स्वामिन्भक्तिं प्रयच्छमे इति प्रार्थ्य नवम्यंते पारणं कुर्यात् इदं व्रतं मलमासेन कार्यम् एवं जन्माष्टम्यादिव्रतमपि न कार्यम् अ
स्यामेव नवम्यां देवीनवरात्रसमाप्तिः कार्या एतन्निर्णय आश्विननवरात्रनवमीवत् चैत्रशुक्लएकादश्यां कृष्णास्यां दोलनोत्सवः दोला
रूढं प्रपश्यंति कृष्णं कलिमलापहम् अपराधसहस्रैस्तु मुक्तास्ते धूननेकृते गावत्तिष्ठंति पापानि जन्मकोटिकृतान्यपि क्रीडंतो वि-
ष्णुना सार्द्धं वैकुंठे देवपूजिता इत्यादिकस्तन्महिमा चैत्रशुक्लद्वादश्यां विष्णोर्दमनोत्सवः सच पारणाहे पारणाहे न लभ्येत द्वा
दशी घटिकापि चेत् तदा त्रयोदशी ग्राह्या पवित्रदमनार्पणे इत्युक्तेः शिवस्य चतुर्दश्यां कार्यः अथ प्रयोगः उपवासदिने नित्यपू-
जां कृत्वा दमनकस्थानं गत्वा क्रमेण तमादाय चंदनादिना संपूज्य श्रीकृष्णपूजार्थं त्वां नेष्ये इति प्रार्थ्य प्रणमेत् अन्यदेवतासु यथादे
वतमूहः ततो दमनकं गृहमानीय पंचगव्येन शुद्धोदकेन च प्रक्षाल्य देवाग्रे स्थापयित्वा तस्मिन्नेव दमनके अशोककालवसंतकामा
न्काममंत्रं वा गंधादिभिः पूजयेत् तत्र नमोस्तु पुष्पबाणाय जगदाल्हादकारिणे मन्मथाय जगन्नेत्रे रतिप्रीतिप्रियाय चेति कामावा
हनमंत्रः कामभस्मसमुद्भूत रतिबाष्पपरिप्लुत ऋषिगंधर्वदेवादिविमोहक नमोस्तु ते इति दमनकमुपस्थाय ॐ कामाय नम इति
मंत्रेण सपरिवाराय कामरूपिणे दमनकाय गंधाद्युपचारान्दद्यात् ततो रात्रौ देवं संपूज्याधिवासनं कुर्यात् तदित्थं देवाग्रे सर्व
तोभद्रं संपाद्य तत्र कलशं संस्थाप्य तत्र धौतवस्त्राच्छादनं दमनकं वैणवपटले स्थापितं निधाय पूजार्थं देवदेवस्य विष्णोर्लक्ष्मी-

पतेः प्रभो दमनत्वमिहागच्छसान्निध्यंकुरुतेनमइतिदमनकदेवतामावाह्य प्रागाद्यष्टदिक्षु क्लींकामदेवायनमोह्रींरत्यैनमः १ क्लीं
भस्मशरीरायनमोह्रींरत्यै॰ २ क्लींअनंगायनमोह्रींरत्यै॰३ क्लींमन्मथायनमोह्रींरत्यै॰ ४ क्लींवसंतसखायनमोह्रींरत्यै॰ ५ क्लींस्मराय
नमोह्रींरत्यै॰ ६ क्लींइक्षुचापायनमोह्रींरत्यै॰ ७ क्लींपुष्पबाणास्त्रायनमोह्रींरत्यै॰ ८ इतिपूजयेत् तत्पुरुषायविद्महेकामदेवाय
धीमहि तन्नोनंगः प्रचोदयात् इतिगायत्र्यादमनकमष्टोत्तरशतमभिमंत्र्य गंधादिभिः संपूज्य ह्रींनमइतिपुष्पांजलिंदत्वानमोस्तु
पुष्पबाणायेतिपूर्वोक्तावाहनमंत्रेणनमेत् क्षीरोदधिमहानागशय्यावस्थितविग्रह प्रातस्त्वांपूजयिष्यामिसन्निधोभवतेनमइति
देवंप्रार्थ्यपुष्पांजलिंदत्वातस्यामेकादश्यांरात्रौजागरणंकुर्यात् प्रातर्नित्यपूजांकृत्वापुनर्देवंसंपूज्यदूर्वागंधाक्षतयुतांदमनकमं
जरीमादायमूलमंत्रंपठित्वा देवदेवजगन्नाथवांछितार्थप्रदायक हृत्स्थांपूरयमेविष्णोकामान्कामेश्वरीप्रिय इदंदमनकंदेवगृहा
णमदनुग्रहात् इमांसांवत्सरींपूजांभगवन्परिपूरय पुनर्मूलंजप्त्वा देवेदमनमर्पयेत् ततोयथाशोभंदत्वांगदेवताभ्योदत्वादेवं
प्रार्थयेत् मणिविद्रुममालाभिर्मंदारकुसुमादिभिः इयंसांवत्सरीपूजातवास्तुगरुडध्वज वनमालांयथादेवकौस्तुभंसततंहृदि त
द्वद्दामनकींमालांपूजांचहृदयेवह जानताजानतावापिनकृतंयत्तवार्चनं तत्सर्वंपूर्णतांयातुत्वत्प्रसादाद्रमापते जितंतेपुंडरीका
क्षनमस्तेविश्वभावन हृषीकेशनमस्तेस्तुमहापुरुषपूर्वज मंत्रहीनंक्रियाहीनंइत्यादिचप्रार्थ्यपंचोपचारैर्देवंसंपूज्यनीराज्यप्रा

ह्मणेभ्योदमनंदत्वास्वयंशेषंसंधार्यसुहृद्युतःपारणांकुर्यात् मंत्रदीक्षारहितैर्नाम्नार्पणीयं अस्यगौणकालःश्रावणमासावधिः नो
दमलमासेभवति शुक्रास्तादौतुकर्तव्यम् इतिदमनारोपणविधिः अस्यामेवभारते अहोरात्रेणद्वादश्यांचैत्रेविष्णुरितिस्मरन् पुं
डरीकमवाप्नोतिदेवलोकंचगच्छतीति चैत्रशुक्लत्रयोदश्यामनंगपूजनव्रतम् तत्रत्रयोदशीपूर्वविद्धाग्राह्या अथचतुर्दश्यांनृसिंहस्य
दोलनोत्सवः अत्रैवशिवस्यैकवीरायाःभैरवस्यचदमनकैःपूजनम् अत्रचतुर्दशीपूर्वविद्धाऽपराण्हव्यापिनीग्राह्या अपराण्हव्याप्त्य
भावेपराण्हस्पर्शिन्यपिपूर्वाग्राह्या तदभावेपराग्राह्या चैत्रपौर्णमासीसामान्यनिर्णयात्परग्राह्या पूर्वोक्ततत्तत्तिथौदमनकपूजनाक
रणेस्यामेवसर्वदेवानांदमनकपूजनम् चैत्र्यांचित्रायुतायांचित्रवस्त्रदानंसौभाग्यदम् रविगुरुमंदवारयुतचैत्र्यांस्नानश्राद्धादिभिर
श्वमेधपुण्यम् चैत्रस्यशुक्लैकादश्यांपौर्णमास्यांवामेषसंक्रांतिमारभ्यवावैशाखस्नानारंभः तत्रमंत्रः वैशाखंसकलंमासंमेषसंक्रम-
णंरवेः प्रातःसनियमःस्नास्येप्रीयतांमधुसूदनः मधुहंतुःप्रसादेनब्राह्मणानामनुग्रहात् निर्विघ्नमस्तुमेपुण्यंवैशाखस्नानमन्वहम्
माधवेमेषगेभानोमुरारेमधुसूदन प्रातःस्नानेनमेनाथफलदोभवपापहन्निति अत्रहविष्याशनब्रह्मचर्यादयोनियमाः एवंसंपूर्णस्ना
नाशक्तौत्रयोदश्यादिदिनत्रयमंतेस्नायात् इयंपौर्णमासीमन्वादिःपूर्वमुक्ता चैत्रकृष्णत्रयोदशीशततारकानक्षत्रयुतावारुणीसंज्ञका-
स्नानादिग्रहणादिपर्वतुल्यफलदा शनिवारयुक्तामहावारुणीशुभयोगशनिवारशततारकायुक्तामहावारुणी अत्रयोगेकृष्णादिःपौर्ण-

मास्यंतोमासस्तेनामांतमासेफाल्गुनकृष्णत्रयोदशीग्राह्येतिबोध्यम् चैत्रकृष्णचतुर्दश्यांशिवसन्निधौस्नानेनभौमवारयुतायांगंगायांस्ना
नेनपिशाचत्वाभावःफलम् इतिश्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशीनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारेचैत्रमासकृत्यनिर्णयोद्देशःस
मातः अथवैशाखमासः अत्रवृषसंक्रमेपूर्वाःषोडशनाडिकाःपुण्यकालः रात्रौचप्रागुक्तं अत्रप्रातःस्नानंतिलैःपितृतर्पणंध
र्मघटदानंचकार्यम् अत्रब्राह्मणानांगंधमाल्यपानककदलीफलादिभिर्वसंतपूजाकार्या वैशाखेज्येष्ठेवायत्रमासेऊष्मबाहुल्यं तत्रप्रा
तर्नित्यपूजांकृत्वागंधोदकपूर्णपात्रेविष्णुंसंस्थाप्यपंचोपचारैःसंपूज्यतत्रैवजलेसूर्यास्तपर्यंतमधिवास्यरात्रौस्वस्थानेस्थापयित्वा
पंचोपचारैःसंपूजयेत्तेनतीर्थोदकेनगृहद्वारादियुतमात्मानंपावयेत् एतच्चद्वादश्यांविधानकार्यम् रात्रौकिंचित्कालंजलस्थंपूज
यित्वास्वस्थानेस्थापयेत् अत्रमासेकृष्णागौराख्यतुलसीभिर्विष्णुंत्रिकालमर्चयेत्मुक्तिफलम् प्रातःस्नात्वाबहुतोयेनाश्वत्थमूलं
सिंचेत् प्रदक्षिणाश्चकुर्यात् अनेककुलतारणंफलम् एवंगवांकंडूयनेपि अत्रमासेएकभक्तनक्तमयाचितंचासर्वेप्सितफलदम्
अत्रमासेप्रपादानं देवेगलंतिकाबंधनव्यजनछत्रोपानच्चंदनादिदानंमहाफलम् यदावैशाखोमलमासोभवतितदाकाम्यानां
तत्रसमाप्तिनिषेधात् मासद्वयंवैशाखस्नानहविष्याशनादिनियमाअनुष्ठेयाः चांद्रायणादिकंतुमलमासेपिसमापनीयं वैशा
खशुक्लतृतीयायांगंगास्नानंयवहोमोयवदानंयवाशनंचसर्वपापापहं यःकरोतितृतीयायांकृष्णंचंदनभूषितम् वैशाखस्यासि

तेपक्षेसयात्यच्युतमंदिरं इयमक्षय्यतृतीयासंज्ञका अस्यांयत्किंचिज्जपहोमपितृतर्पणंदानादिक्रियनेतत्सर्वमक्षय्यम् इयंरोहिणी
बुधयोगेमहापुण्या अस्यांजपहोमादिकृत्येपिवक्ष्यमाणयुगादिवन्निर्णयः इयंकृतयुगस्यादिः अत्रयुगादिश्राद्धमपिंडकमनुष्ठेयं
श्राद्धासंभवेतिलतर्पणमप्यत्रकार्यम् अत्रयुगादिकृत्यंपूर्वाण्हेकार्यम् तत्रासंभवेपराण्हेपि कृष्णायुगादिकार्यंत्वपराण्हइत्यादि
मन्वादिप्रकरणोक्तोनिर्णयः द्वेधाविभक्तदिनपूर्वार्धैकदेशव्यापिनीदिनद्वयेचेत्त्रिमुहूर्ताधिकव्याप्तिसत्वेपरा त्रिमुहूर्तन्यूनत्वेपूर्वा
मन्वादौचयुगादौचग्रहणेचंद्रसूर्ययोः व्यतीपातेवैधृतौच तत्कालव्यापिनीक्रियेतिवचनेनसाकल्यव्याप्तिवाक्यानामपवादात् श्रा
द्धादिकंतृतीयामध्येएवकर्तव्यम् पुरुषार्थचिंतामणौतु सप्तमाष्टमनवममुहूर्तानांगांधर्वकुतुपरौहिणसंज्ञकानांयुगादिश्राद्धकाल
त्वाच्छुक्लेमध्यमदिनमाने त्रयोदश्यादिपंचदश्यंतघटित्रयव्यापिन्यांश्राद्धम् कृष्णेतुषोडशीमारभ्यघटिकात्रयम् उभयत्रताद
श्यघटित्रयव्याप्तौसत्यामसत्यांवाशुक्लापरा यदातुपरेद्युस्त्रयोदशघटीतःपूर्वसमाप्तापूर्वेद्युस्त्रयोदश्यादिघटित्रयेतदेकदेशेवा
विद्यतेतदाकर्मकालशास्त्रबाहुल्यात्पूर्वैवग्राह्येत्युक्तम् इदमेवयुक्तमितिभाति अत्रदेवतोद्देशेनपित्रुद्देशेनचोदकुंभदानमुक्तम्
तत्रश्रीपरमेश्वरप्रीतिद्वाराउदकुंभदानोक्तफलावाप्त्यर्थंब्राह्मणायोदकुंभदानंकरिष्ये तदंगकुंभपूजनंब्राह्मणपूजनंचकरिष्येइति
संकल्प्यसूत्रवेष्टितंगंधफलयवाद्युपेतंकलशंपंचोपचारैर्ब्राह्मणंचसंपूज्य तत्रमंत्रः एषधर्मघटोदत्तोब्रह्मविष्णुशिवात्मकः अ

स्यप्रदानात्सकलाममसंतुमनोरथाइतिमंत्रेणदद्यात् पित्र्युद्देशेतुपितृणामक्षय्यतृप्त्यर्थमुदकुंभदानंकरिष्येइतिसंकल्प्यपूर्ववत्कुंभ
ब्राह्मणौसंपूज्योदकुंभेगंधतिलफलादिनिक्षिप्य एषधर्मघटोदत्तोब्रह्मविष्णुशिवात्मकः अस्यप्रदानात्तृप्यंतुपितरोपिपितामहाः
गंधोदकतिलैर्मिश्रंसान्नंकुंभंफलान्वितम् पितृभ्यःसंप्रदास्यामिअक्षय्यमुपतिष्ठत्वितिमंत्रेणदद्यात् युगादौसमुद्रस्नानेमहाफलं
वैशाखस्याधिमासत्वेयुगादिश्राद्धंमासद्वयेपिकार्यम् युगादिषूपवासोमहाफलः युगादिमन्वादौरात्रिभोजनेआभिस्वद्यष्टिमिति
मंत्रजपः युगादिश्राद्धलोपेयुगादिश्राद्धलोपजन्यप्रत्यवायपरिहारार्थमृग्विधानोक्तंप्रायश्चित्तंकरिष्येइतिसंकल्प्यनवसद्यावेत्यृचं
शतवारंजपेत् अयंनिर्णयःसर्वयुगादौज्ञेयः इत्यक्षय्यतृतीयानिर्णयः इयमेवतृतीयापरशुरामजयंती इयंरात्रिप्रथमयामव्या
पिनीग्राह्या पूर्वेद्युरेवप्रथमयामव्याप्तौपूर्वा दिनद्वयेरात्रिप्रथमयामेसाम्येनवैषम्येणवैकदेशव्याप्तौपरा अत्रप्रदोषेपरशुरामंसंपू
ज्यार्घ्यंदद्यात् तत्रमंत्रः जमदग्निसुतोवीरक्षत्रियांतकरप्रभो गृहाणार्घ्यंमयादत्तंकृपयापरमेश्वरेति वैशाखशुक्लसप्तम्यांगंगोत्प
त्तिस्तस्यांमध्याह्नव्यापिन्यांगंगापूजनंकार्यम् दिनद्वयेतद्व्याप्तौपूर्वा वैशाखमासेद्वादश्यांपूजयेन्मधुसूदनम् अग्निष्टोममवाप्नोति
सोमलोकंचगच्छति वैशाखशुक्लचतुर्दशीनृसिंहजयंतीसासूर्यास्तमयकालव्यापिनीग्राह्या दिनद्वयेतद्व्याप्तौतदव्याप्तौवापरैव
स्वातीनक्षत्रशनिवारादियोगेसातीवप्रशस्ता अथव्रतप्रयोगः त्रयोदश्यांकृतैकभक्तश्चतुर्दश्यांमध्याह्नेतिलामलकैःस्नात्वा ॥

उपोष्येहंनारसिंह भुक्तिमुक्तिफलप्रद शरणंत्वांप्रपन्नोस्मिभक्तिंमेनृहरेदिशेतिमंत्रेणसंकल्प्याचार्यंवृत्वासायंकालेधान्यस्थोदकुंभेपूर्ण
पात्रेसौवर्णप्रतिमायांषोडशोपचारैर्देवंसंपूज्यार्घ्यंदद्यात् तत्रमंत्रः परित्राणायसाधूनांजातोविष्णुर्नृकेसरी गृहाणार्घ्यंमयादत्तंस
लक्ष्मीर्नृहरिः स्वयं रात्रौजागरणंकृत्वाप्रातर्देवंसंपूज्यविसृज्याचार्यायधेनुयुतांप्रतिमांदद्यात् तत्रमंत्रः नृसिंहाच्युतगोविंदल-
क्ष्मीकांतजगत्पते अनेनार्चाप्रदानेनसफलाःस्युर्मनोरथाः अथप्रार्थना मद्वंशेयेनराजातायेजनिष्यंतिचापरे तांस्त्वमुद्धरदेवेश
दुःसहाद्भवसागरात् पातकार्णवमग्नस्यव्याधिदुःखांबुवारिधेः नीचैश्चपरिभूतस्यमहादुःखगतस्यमे करावलंबनंदेहिशेषशा-
यिन्जगत्पते श्रीनृसिंहरमाकांतभक्तानांभयनाशन क्षीरांबुधिनिवासस्त्वंचक्रपाणेजनार्दन व्रतेनानेनदेवेशभक्तिमुक्तिप्रदोभवेति
ततोब्राह्मणैःसहतिथ्यंतेपारणांकुर्यात् यामत्रयोर्ध्वगामिन्यांचतुर्दश्यांतुपूर्वाण्हएवपारणं पौर्णमास्यांशृतान्नसहितोदकुंभदानेनगोदा
नफलम् स्वर्णतिलयुक्तद्वादशोदकुंभदानेनब्रह्महत्यापापान्मुक्तिः अत्रयथाविधिकृष्णाजिनदानेपृथ्वीदानफलम् स्वर्णमधुतिलसर्पि
र्युतकृष्णाजिनदानेसर्वपापनाशः अत्रतिलस्नानंतिलहोमस्तिलपात्रदानंतिलतैलेनदीपदानंतिलैःपितृतर्पणंमधुयुक्ततिलदानंमहा-
फलम् तत्रतिलपात्रदानमंत्रः तिलावैसोमदेवत्याःसुरैःसृष्टास्तुगोसवे स्वर्गप्रदाःस्वनंत्राश्चतेमांरक्षंतुनित्यशः वैशाखशुक्लद्वाद
श्यांपौर्णमास्यांवावैशाखस्नानोद्यापनं तत्रैकादश्यांपौर्णमास्यांवापोष्यकलशेसुवर्णप्रतिमायांसलक्ष्मीकंविष्णुंसंपूज्यरात्रौजागरणं

कृत्वाप्रातर्गृह्यपूजनपूर्वकंपायसेनतिलाज्यैर्वायवैर्वाअष्टोत्तरशतंहोमः प्रतद्विष्णुरिदंविष्णुरितिवामंत्रेणकार्यः सांगतार्थंगोदानंपादु
कोपानहछत्रव्यजनोदकुंभदानंशय्यादिदानंचकार्यम् अशक्तेनकृसराद्यन्नैर्दशब्राह्मणभोजनंकार्यम् एतत्पौर्णमासीमारभ्यज्येष्ठशुक्लै
कादशीपर्यंतंजलस्थविष्णुपूजोत्सवःकार्यः वैशाखामावास्याभावुकाख्यदिनंतत्परंकरिसंज्ञकदिनंचशुभेषुवर्ज्यं इतिश्रीमदनंतोपा
ध्यायसूनुकाशिनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारेवैशाखमासकृत्योद्देशः अथज्येष्ठकृत्यम् मिथुनसंक्रांतौपराःषोडशनाड्यः
पुण्यकालः रात्रौतुप्रागुक्तं ज्येष्ठमासेपिष्टेनब्रह्ममूर्तिंकृत्वावस्त्राद्यैःपूजयेत् सूर्यलोकप्राप्तिः अत्रमासेजलधेनुदानमुक्तम् ज्येष्ठ
शुक्लप्रतिपदिकरवीरव्रतम् ज्येष्ठशुक्लतृतीयायांरंभाव्रतम् सापूर्वविद्धाग्राह्या यत्रपूर्वविद्धाग्राह्यतयोच्यतेतत्रास्तात्पूर्वदिनेमुहूर्ता
धिकायाग्राह्यत्वंज्ञेयंनन्यूनायाः तत्रापियदिपरेद्युःसूर्यास्तमयपर्यंतंपूर्वविद्धायास्तिथेःसत्त्वंतदासत्यपिपूर्वविद्धाग्राह्यत्ववचने
पूर्वविद्धांशस्याखंडत्वात्तद्युक्तत्वात्परैवग्राह्या यदातुग्राह्यायाःपूर्वविद्धायाःपूर्वेद्युर्मुहूर्तद्वयात्न्यूनत्वंपरेद्युश्चास्तमयात्प्राक्समा
प्तत्वंतदापिपरैवग्राह्या एवंसर्वत्रोह्यम् रंभाव्रतेपंचाग्नितपनपरास्त्रीपुमान्वाभवानींस्वर्णप्रतिमायांसंपूज्ययथोक्तविधिहोमादिकृ
त्वासपत्नीकायगृहंसोपस्करंदद्यात् दांपत्यानिभोजयेत् विशेषविधिर्व्रतग्रंथेज्ञेयः चतुर्थ्यामुमावतारस्तस्यामुमापूजनम् अष्टम्यां
शुक्लांदेवींपूज्यनवम्यामुपोष्यदेवींपूजयेत् ज्येष्ठशुक्लदशम्यांगंगावतारः इयंदशहरासंज्ञका अत्रदशयोगाउक्ताः ज्येष्ठेमासि

सितेपक्षे२ दशम्यां३ बुध४ हस्तयोः ५ व्यतीपाते६ गरा७ नंदे८ कन्याचंद्रे९ वृषेरवौ१० इतिगराख्यंकरणं बुधवारहस्तयोगेआ-
नंदाख्योयोगः अत्रदशमीव्यतीपातयोर्मुख्यत्वं तेनयस्मिन्दिनेकतिपययोगवतीदशमीपूर्वाण्हेलभ्यतेतत्रदशहराव्रतंकार्यम् दिन-
द्वयेपूर्वाण्हेतत्सत्वेयत्रबहूनांयोगःसाग्राह्या ज्येष्ठेमलमासेसतितत्रैवदशहराकार्यानतुशुद्धे दशहरासुनोत्कर्षश्चतुर्ष्वपियुगादिषु
तिहेमाद्रौऋष्यशृंगोक्तेः अत्रकाशीवासिभिर्दशाश्वमेधतीर्थेस्नात्वागंगापूजनंकार्यम् इतरदेशस्थैःस्वसन्निहितनद्यांस्नात्वागंगा
पूजनादिकंकार्यम् अथव्रतविधिः देशकालौसंकीर्त्यममैतज्जन्मजन्मांतरसमुद्भूतत्रिविधकायिकचतुर्विधवाचिकत्रिविधमान
सिकमितिस्कांदोक्तदशविधपापनिरासत्रयस्त्रिंशच्छतपित्रुद्धारब्रह्मलोकावाप्त्यादिफलप्राप्त्यर्थंज्येष्ठमाससितपक्षदशमीबुधवार
हस्ततारकागरकर्णव्यतीपातानंदयोगकन्यास्थचंद्रवृषस्थसूर्येतिदशयोगपर्वण्यस्यांमहानद्यांस्नानंतीर्थपूजनंप्रतिमायांजान्हवी-
पूजांतिलादिदानंमूलमंत्रजपमाज्यहोमंचयथाशक्तिकरिष्ये यथाविधिस्नानंदशवारंकृत्वाजलेस्थितोदशवारंसकृद्वावक्ष्यमाणं-
स्तोत्रंपठित्वावासःपरिधानादिपितृतर्पणांतंनित्यंविधायतीर्थपूजांविधायसर्पिर्मिश्रान्दशप्रसृतिकृष्णतिलान्तीर्थेजलिनाप्रक्षि
प्यगुडमिश्रान्सक्तुपिंडान्दशप्रक्षिपेत् ततोगंगातटेताम्रेमृन्मयेवास्थापितेकलशेसौवर्णादिप्रतिमायांगंगामावाहयेत् तत्रमंत्रः
नमोभगवत्यैदशपापहरायैगंगायैनारायण्यैरेवत्यैशिवायैदक्षायैअमृतायैविश्वरूपिण्यैनंदिन्यैतेनमोनमः अयंरत्न्यादिसाधार

पः द्विजमात्रविषयोविंशत्यक्षरोयथा ॐनमःशिवायैनारायण्यैदशपापहरायैगंगायैस्वाहेति एवंगंगामावाह्य नारायणंरुद्रंब्रह्माणं सूर्यंभगीरथंहिमाचलंचनाममंत्रेणतत्रैवावाह्योक्तमूलमंत्रमुच्चार्य श्रीगंगायैनारायणरुद्रब्रह्मसूर्यभगीरथहिमवत्सहितायैआसनंसम र्पयामीत्येवमासनाद्युपचारैः पूजयेत् दशविधैःपुष्पैःसंपूज्यदशांगंधूपंदत्वादशविधनैवेद्यांतेतांबूलदक्षिणांदत्वादशविध फलान्यर्पयेत् दशदीपान्दत्वापूजांसमापयेत् दशविप्रेभ्यःप्रत्येकंषोडशमुष्टितिलान्सदक्षिणान्दद्यात् एवंयवानपि ततोदशएकांवागांद द्यात् मत्स्यकच्छपमंडूकान्सौवर्णान्राजतान्पिष्टमयान्वासंपूज्यतीर्थेक्षिपेत् एवंदीपान्प्रवाहयेत् जपहोमचिकीर्षायांपूर्वोक्तमूलमंत्रस्यपंचस हस्रसंख्याजपोदशांशेनहोमः यथाशक्तिवा तत्रदशहराव्रतांगत्वेनहोमंकरिष्येइतिसंकल्प्यस्थंडिलेग्निंप्रतिष्ठाप्यान्वाधानेचक्षुषी आज्येनेत्यंते श्रीगंगाममुकसंख्ययाज्येन नारायणादिषड्देवता एकैकयाज्याहुत्या शेषेणस्विष्टकृतमित्यादिप्रोक्षण्यादिषट्पात्रा पयासाद्याज्यंसंस्कृत्ययथान्वाधानंजुहुयात् दशब्राह्मणान्सुवासिनीश्च भोजयेत् प्रतिपद्दिनमारभ्यस्नानादिपूजांतोविधिः कार्यइतिकेचित् स्तोत्रंयथास्कांदे ब्रह्मोवाच नमःशिवायैगंगायैशिवदायैनमोनमः नमस्तेरुद्ररूपिण्यैशांकर्यैते नमोनमः नमस्तेविश्वरूपिण्यैब्रह्ममूर्त्यैनमोनमः सर्वदेवस्वरूपिण्यैनमोभेषजमूर्तये सर्वस्यसर्वव्याधीनांभिषक्श्रे ष्ठ्यैनमोस्तुते स्थाणुजंगमसंभूतविषहंत्र्यैनमोनमः भोगोपभोगदायिन्यैभोगवत्यैनमोनमः मंदाकिन्यैनमस्तेस्तु

स्वर्गदायैनमोनमः नमस्त्रैलोक्यभूषायैजगद्धात्र्यैनमोनमः नमःस्त्रीशंकुसंस्थायैतेजोवत्यैनमोनमः नंदायैलिंगधारिण्यैनारायण्यै
नमोनमः नमस्तेविश्वमुख्यायैरेवत्यैतेनमोनमः बृहत्यैतेनमस्तेस्तुलोकधात्र्यैनमोनमः नमस्तेविश्वमित्रायैनंदिन्यैतेनमोनमः पृ
थ्व्यैशिवामृतायैच्चसुवृषायैनमोनमः शांतायैचवरिष्ठायैवरदायैनमोनमः उस्रायैसुखदोग्ध्र्यैचसंजीविन्यैनमोनमः ब्रह्मिष्ठायै
ब्रह्मदायैदुरितघ्न्यैनमोनमः प्रणतार्तिप्रभंजिन्यैजगन्मात्रेनमोस्तुते सर्वापत्प्रतिपक्षायैमंगलायैनमोनमः शरणागतदीनार्तपरि
त्राणपरायणे सर्वस्यार्तिहरेदेविनारायणिनमोस्तुते निर्लेपायैदुर्गहंत्र्यैदक्षायैतेनमोनमः परात्परतरेतुभ्यंनमस्तेमोक्षदेसदा
गंगेममाग्रतोभूयागंगेमेदेविपृष्ठतः गंगेमेपार्श्वयोरेहि त्वयिगंगेस्तुमेस्थितिः आदौत्वमंतेमध्येचसर्वंत्वंगांगतेशुभे त्वमेव-
मूलप्रकृतिस्त्वंहिनारायणःपरः गंगेत्वंपरमात्माचशिवस्तुभ्यंनमःशिवे यइदंपठतिस्तोत्रंभक्त्यानित्यंनरोपियः शृणुयाच्छ्रद्ध-
यायुक्तःकायवाक्चित्तसंभवैः दशधासंस्थितैर्दोषैःसर्वैरेवप्रमुच्यते सर्वान्कामानवाप्नोतिप्रेत्यब्रह्मणिलीयते ज्येष्ठेमासिसितेप
क्षेदशमीहस्तसंयुता तस्यांदशम्यामेतच्चस्तोत्रंगंगाजलेस्थितः यःपठेद्दशकृत्वस्तुदरिद्रोवापिचाक्षमः सोपितत्फलमा-
प्नोतिगंगांसंपूज्ययत्नतः आदत्तानामुपादानंहिंसाचैवाविधानतः परदारोपसेवाचकायिकंत्रिविधंस्मृतम् पारुष्यमनृतंचै
वपैशून्यंचापिसर्वशः असंबद्धप्रलापश्चवाङ्मयंस्याच्चतुर्विधम् परद्रव्येष्वभिध्यानंमनसानिष्टचिंतनं वितथाभिनिवेशा-

श्वमानसंत्रिविधंस्मृतम् एतानिदशपापानिहरत्वंममजान्हवि दशपापहरायस्मात्तस्माद्दशहरास्मृता त्रयस्त्रिंशच्छतंपूर्वान्
पितॄनथपितामहान् उद्धरत्येवसंसारान्मंत्रेणानेनपूजिता नमोभगवत्यैदशपापहरायैगंगायैनारायण्यैरेवत्यैशिवायैदक्षायैअ-
मृतायैविश्वरूपिण्यैनंदिन्यैतेनमोनमः सितमकरनिषण्णांशुभ्रवर्णांत्रिनेत्रांकरधृतकलशोद्यत्सोपलामत्यभीष्टां विधिहरि
हररूपांसेंदुकोटीरजुष्टांकलितसितदुकूलांजान्हवींतांनमामि आद्यावादिपितामहस्यनिगमव्यापारपात्रेजलंपश्चात्पन्नगशायिनो
भगवतःपादोदकंपावनम् भूयःशंभुजटाविभूषणमणिर्जन्होर्महर्षेरियंदेवीकल्मषनाशिनीभगवतीभागीरथीदृश्यते गंगा
गंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति इतिस्तोत्रेणस्तुत्वाहोमांतेप्रतिमोत्तरपूजांकृत्वावि-
सृज्याचार्यायमूलमंत्रेणदद्यात् इतिदशहराविधिः ज्येष्ठशुक्लैकादशीनिर्जला अस्यांनित्याचमनादिव्यतिरिक्तजल
पानवर्जनेनोपवासेकृतेद्वादशैकादश्युपवासफलम् द्वादश्यांचनिर्जलोपोषितेकादशीव्रतांगत्वेनसहिरण्यशर्करोदकुंभदानंकरिष्येइति
संकल्प्य देवदेवहृषीकेशसंसारार्णवतारक उदकुंभप्रदानेनयास्यामिपरमांगतिमितिमंत्रेणशर्करायुतंसहिरण्यमुदकुंभंदद्यात्
ज्येष्ठमाससितद्वादश्यामहोरात्रंत्रिविक्रमपूजनाद्गवामयनाख्यक्रतुफलसिद्धिः ज्येष्ठपूर्णमास्यांतिलदानादश्वमेधफलम् ज्येष्ठा
नक्षत्रयुतायांज्येष्ठ्यांछत्रोपानहद्दानान्नराधिपत्यप्राप्तिः ज्येष्ठपूर्णिमायांबिल्वत्रिरात्रिव्रतमुक्तम् अत्रपरविद्धाग्राह्या अस्या

मेववटसावित्रीव्रतम् अत्रव्रतेत्रयोदश्यादिदिनत्रयमुपवासः अशक्तौतुत्रयोदश्यांनक्तम् चतुर्दश्यामयाचितंपौर्णमास्यामुपो-
षणम् अत्रपौर्णमासीनिर्णयानुसारेणयथात्रिरात्रंभवेत्तथात्रयोदश्यादिदिनत्रयंग्राह्यम् तत्रपूर्णिमासूर्यास्तमयात्पूर्वंत्रिमुहूर्ताधि
कव्यापिनीचतुर्दशीविद्धाग्राह्या त्रिमुहूर्तन्यूनत्वेपरैव भूतोष्टादशनाडीभिर्दूषयत्युत्तरांतिथिमितिवचनंसावित्रीव्रतातिरिक्तंज्ञे
यम् सावित्रीव्रतोपवासेष्टादशनाडीविद्धायाअपिग्राह्यत्वात् यत्तुकेवलपूजनात्मकमुपवासरहितंसावित्रीव्रतंसर्वत्रस्त्रियोनुतिष्ठंतित
त्रभूतोष्टादशेतिवेधोव्रतदानादिपरोनतूपवासपरइतिनिर्णयसिंधुलिखितमाधवाशयानुसारेणाष्टादशनाडिचतुर्दशीसत्वेपरैवपूजाव्रते
ग्राह्या उपवासव्रतेतुपूर्वैवेतिममप्रतिभाति अत्रपारणंपूर्णिमांतेकर्तव्यं अत्ररजस्वलादिदोषेपूजादिब्राह्मणद्वाराकार्यं स्वयमुपवासादिकं
कार्यमित्यादयः स्त्रीव्रतेविशेषाः प्रथमपरिच्छेदेज्ञेयाः अत्रपूजोद्यापनादिविधिर्व्रतग्रंथेषुप्रसिद्धः अथज्येष्ठपूर्णिमायांज्येष्ठानक्षत्रेबृहस्प-
तिश्चंद्रश्चरोहिणीनक्षत्रेतुसूर्यस्तदामहाज्येष्ठीयोगस्तत्रस्नानदानादिकंकार्यं अस्यांपौर्णमास्यांमन्वादित्वादत्रपिंडरहितंश्राद्धमुक्तम् एत
न्निर्णयश्चैत्रेउक्तः अत्रमासेत्रिविप्रेभ्यश्चंदनव्यजनोदकुंभादिकंत्रिविक्रमप्रीतयेदेयम् इतिश्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशिनाथोपाध्या० ध० रे०
ज्येष्ठमासनिर्णयोद्देशः अथाषाढेदक्षिणायनसंज्ञाकर्कसंक्रांतिः कर्कसंक्रांतौपूर्वत्रिंशन्नाड्यःपुण्यकालः तत्रापिसंक्रांतिसन्निहितानना
ड्यःपुण्यतमाः रात्रावर्धरात्रात्प्राक्परतश्चसंक्रमेपिपूर्वदिनेपुण्यकालः तत्रापिमध्यान्हात्परतःपुण्यतमत्वं सूर्योदयोत्तरंघटिकाद्वया

ऽर्कसंक्रमे परत एव पुण्यं ज्योतिर्ग्रंथे तु सूर्योदयात्प्राक् घटित्रयात्मकसंध्यासमयेपि कर्कसंक्रमे परदिन एव पुण्यमित्युक्तं अत्र दानोपवासादि
प्रथमपरिच्छेदे उक्तं कर्ककन्याधनुःकुंभस्थे रवौ केशकर्तनादिकं निषिद्धं आषाढमास्येकभक्तव्रते कृते बहुधनधान्यपुत्रप्राप्तिः अत्र मासे उपानह
छत्रलवणामलकानि वामनप्रीत्यै देयानि आषाढशुक्लद्वितीयायां पुष्यनक्षत्रयुतायां केवलायां वा श्रीरामस्य रथोत्सवः आषाढशुक्लपक्षे दशमी
पौर्णमासी च मन्वादिः तन्निर्णयस्तूक्तः अथैकादश्यां विष्णुशयनोत्सवः तत्र सोपस्करे मंचके स्वप्तां श्रीविष्णुप्रतिमां शंखादिचतुरायुधां ल
क्ष्मीसंवाहितचरणां नानाविधोपचारैः संपूजयेत् त्वयि सुप्ते जगन्नाथे जगत्सुप्तं भवेदिदं विबुद्धे त्वयि बुद्ध्येत तत्सर्वं सचराचरं इति प्रार्थ्य
उपोष्य जागरं कृत्वा द्वादश्यां पुनः संपूज्य त्रयोदश्यां गीतनृत्यवाद्यादिकं निवेदयेत् एवमिदं त्रिदिनसाध्यं व्रतं तत्र स्मार्तैर्वैष्णवैश्च स्वस्वै॰
कादशीव्रतदिने शयनीव्रतमारब्धव्यं रात्रौ शयनोत्सवः दिवा प्रबोधोत्सवः द्वादश्यां पारणाहे शयनप्रबोधोत्सवाविति केचित् अत्र देशा
चाराद्व्यवस्था नेदं मलमासे कार्यम् आषाढशुद्धद्वादश्यामनुराधायोगरहितायां पारणं कार्यम् तत्राप्यनुराधाप्रथमपादयोग एव वर्ज्यः
यदा तु द्वादशी स्वल्पा वर्ज्यनक्षत्रयोगो द्वादशीमतिक्रम्य विद्यते तदा निषेधमनादृत्य द्वादश्यामेव पारणं कार्यमिति कौस्तुभे उक्तम् संगव
कालभागं त्यक्त्वा प्रातर्मध्याह्नभागे वा भोक्तव्यमिति पुरुषार्थचिंतामणौ द्वादश्यां पारणोत्तरं सायं पूजां कृत्वा चातुर्मास्यव्रतसंकल्पं कु॰
र्यादिति कौस्तुभे एकादश्यामेवेति निर्णयसिंधुः चातुर्मास्यव्रतप्रथमारंभो गुरुशुक्रास्तादावाशौचादौ च न भवति द्वितीयाद्यारंभस्त्व॰

स्त्रादावाशौचादौचभवत्येव चातुर्मास्यव्रतंशैवादिभिरपिकार्यम् व्रतग्रहणप्रकारस्तु भगवतोजातिपुष्पादिभिर्महापूजांकृत्वा त्वयि-
स्तुप्तेजगन्नाथेजगत्सुप्तंभवेदिदं विबुद्धेचविबुध्येतप्रसन्नोमेभवाच्युतेतिप्रार्थ्याग्रेकृतांजलिः चतुरोवार्षिकान्मासान्देवस्योत्थापना
वधि श्रावणेवर्जयेच्छाकंदधिभाद्रपदेतथा दुग्धमाश्वयुजेमासिकार्तिकेद्विदलंत्यजेत् इमंकरिष्येनियमंनिर्विघ्नंकुरुमेच्युत इदंव्र-
तंमयादेवगृहीतंपुरतस्तव निर्विघ्नंसिद्धिमायातुप्रसादात्तेरमापते गृहीतेस्मिन्व्रतेदेवपंचत्वंयदिमेभवेत् तदाभवतुसंपूर्णंप्रसादा
त्तेजनार्दन इतिप्रार्थ्यदेवायशंखेनार्घ्यंनिवेदयेत् एतानिव्रतानिनित्यानि हविष्यभक्षणादिव्रतांतरचिकीर्षायांश्रावणेवर्जयेच्छा-
कमितिशाकस्थानेहविष्यान्नंभक्षयिष्ये देवाहंप्रीतयेतवेत्यूहःकार्यः शाकव्रतेव्रतांतरेचसमुच्चयेनकर्तव्येतंश्लोकंपठित्वाव्रतां-
तरमंत्रंवदेत् एवंगुडवर्जनादि धारणापारणादिव्रतेषुवर्जयिष्येगुडंदेवमधुरस्वरसिद्धये वर्जयिष्येतैलमहंसुंदरांगत्वसिद्धये
योगाभ्यासीभविष्यामिप्राप्तुंब्रह्मपदंपरम् मौनव्रतीभविष्यामिस्वाज्ञापालनसिद्धये एकांतरोपवासंचप्राप्तुंब्रह्मपदंपरमित्यादि
रीत्योहःकार्यः निषिद्धमात्रवर्जनेच्छायां वृंताकादिनिषिद्धानिहरेसर्वाणिवर्जये इतिसंकल्पः तानिचचातुर्मास्येनिषिद्धानि
प्राण्यंगचूर्णंचर्मस्थोदकंजंबीरंबीजपूरंयज्ञशेषभिन्नंविष्णवनिवेदितान्नंदग्धान्नंमसूरंमांसंचेत्यष्टविधमामिषंवर्जयेत् निष्पावा
राजमाषाधान्येलवणंशाकंवृंताककलिंगफलंअनेकबीजफलंनिर्बीजंमूलकंकूष्मांडमिक्षुदंडंनूतनबदरीधात्रीफलानिचिंचामंचका

दिशयनसूतुकालेभार्यागमनंपरान्नंमधुपटोलमाषकुलित्थसितसर्षपांश्चवर्जयेत् वृंताकबिल्वोदुंबरकलिंगाभिस्सदास्तवैष्णवैः सर्वमा॰
सेषुवर्ज्याः अन्यत्रतुगोछागीमहिष्यन्यदुग्धंपर्युषितान्नंद्विजेभ्यःक्रीतारसाभूमिलवणंताम्रपात्रस्थंगव्यंपल्वलजलंस्वार्थपक्वमन्नमित्या
मिषगणउक्तः चतुर्ष्वपिहिमासेषुहविष्याशीनपापभाक् हविष्याणितु व्रीहियवमुद्गतिलकंगुकलायश्यामाकगोधूमधान्यानिरक्त
भिन्नमूलकंसूरणादिकंदः सैंधवसामुद्रलवणंगव्यानिदधिसर्पिर्दुग्धानिपनसाम्रनारीकेरफलानिहरीतकीपिप्पलीजीरकंशुंठीचिंचा
कदलीलवलीधात्रीफलानिगुडेतरेक्षुविकाराइत्येतान्यतैलपक्वानि गव्यंतक्रंमाहिषंघृतंकेचित् अथकाम्यव्रतानि गुडवर्ज॰
नान्मधुरस्वरता तैलवर्जनात्सुंदरांगता योगाभ्यासीब्रह्मपदंप्राप्नोति तांबूलत्यागाद्भोगीमधुरकंठश्च घृतत्यागीस्निग्धतनुः शा
कत्यागीपक्वान्नभुक् पादाभ्यंगत्यागाद्वपुःसौगंध्यं दधिदुग्धतक्रत्यागाद्विष्णुलोकः स्थालीपाचितान्नत्यागाद्दीर्घसंततिः भूमौद
र्भशायीविष्णुदासः भूमिभोजनान्नृपत्वं मधुमांसत्यागान्मुनिः एकांतरोपवासाद्ब्रह्मलोकः नखकेशधारणाद्दिनेदिनेगंगास्ना
नम् मौनादस्खलिताज्ञा विष्णुवंदनाद्गोदानफलं विष्णुपादस्पर्शात्कृतकृत्यता हरेरालयेसंमार्जनादिनानृपत्वम् शतप्रदक्षि
णाकरणाद्विष्णुलोकः एकभक्ताशनादग्निहोत्रफलम् अयाचितेनवापीकूपोत्सर्गादिपूर्तफलम् षष्ठाहःकालभोजनाच्चिरस्वर्गः
पर्णेषुभोजनात्कुरुक्षेत्रवासफलम् शिलाभोजनात्प्रयागस्नानं एवंमासचतुष्टयसाध्यानांव्रतानांसंकल्पमेकादश्यांद्वादश्यांवाक

त्वाश्रावणमासव्रतविशेषसंकल्पइहैवकार्यः अहंशाकंवर्जयिष्येश्रावणेमासिमाधवेति अत्रशाकशब्देनलोकेप्रसिद्धाः फलमू
लपुष्पपत्रांकुरकांडत्वगादिरूपावर्ज्याः नतुव्यंजनमात्रं शुंठीहरिद्रादिजीरकादिकमपिवर्ज्यम् तत्रतत्कालोद्भवानामातपादिशो
षितकालांतरोद्भवानांचसर्वशाकानांवर्जनंकार्यम् अथैषांचातुर्मास्यव्रतानांसमाप्तौकार्तिक्यांदानानितत्रैववक्ष्यंते शयनीबोधि
न्योस्तप्तमुद्राधारणमुक्तंरामार्चनचंद्रिकायाम् अत्रतप्तमुद्राधारणेविधायकानिप्रशंसावचनानिनिषेधकानिनिंदावचनानिचब-
हुतराण्युपलभ्यंतेनेषांशिष्टाचाराद्व्यवस्था येषांकुलेपितृपितामहादिभिस्तप्तमुद्राधारणादिधर्मोनुष्ठितस्तैस्तथैवानुष्ठेयः येषांतु
कुलेषुनकेनाप्यनुष्ठितस्तैर्नस्वमतिविलसितश्रद्धयातद्धर्मोनुष्ठेयोदोषश्रवणादितितात्पर्यम् आषाढशुक्लद्वादश्यांवामनपूजने-
नरमेधफलम् पूर्वाषाढयुतायांपौर्णमास्यामन्नपानादिदानादक्षय्यान्नादिप्राप्तिः अस्यामेवपौर्णमास्यांप्रदोषव्यापिन्यांश्री-
शिवस्यशयनोत्सवः अस्यामेवकोकिलाव्रतम् तत्र स्नानंकरिष्येनियताब्रह्मचर्येस्थितासति भोक्ष्यामिनक्तंभूशय्यांकरि
ष्येप्राणिनांदयामितिमासव्रतंसंकल्प्यकोकिलारूपिणींशिवांप्रत्यहंसंपूज्यनक्तभोजनम् यस्मिन्वर्षेधिकाषाढस्तस्मिन्नेववर्षे
शुद्धाषाढेव्रतंकार्यमित्याचारःसनिर्मूलः आषाढस्यश्रावणस्यवापौर्णमास्यांचतुर्दश्यामष्टम्यांवाशिवपवित्रारोपणमुक्तम्
अस्यांपौर्णमास्यांसन्यासिनांचातुर्मास्यावाससंकल्पांगत्वेनक्षौरव्यासपूजादिकंविहितम् अत्रकर्मण्योदयिकीत्रिमुहूर्तापौर्णमा-

सीग्राह्या चातुर्मासस्यमध्येतुवपनंवर्जयेद्यतिः चातुर्मास्यंद्विमासंवासदेकत्रैवसंवसेत् तत्रादौक्षौरंविधायद्वादशमृत्तिकास्नाना
निप्राणायामादिविधिंचकृत्वाव्यासपूजांकुर्यात् अथसंक्षेपेणतद्विधिः देशकालौसंकीर्त्यचातुर्मास्यावासंकर्तुंश्रीकृष्णव्यासभा
ष्यकाराणांसपरिवाराणांपूजनंकरिष्यइतिसंकल्प्य मध्येश्रीकृष्णंतत्पूर्वतःप्रादक्षिण्येनवासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धानावाह्य-
श्रीकृष्णपंचकदक्षिणभागेव्यासंतत्पूर्वतः प्रादक्षिण्येनसुमंतुंजैमिनिवैशंपायनपैलानितिव्यासपंचकमावाह्यश्रीकृष्णादिवा
मेभाष्यकारंश्रीशंकरंतत्पूर्वतःप्रादक्षिण्येनपद्मपादविश्वरूपत्रोटकहस्तामलकाचार्यानावाह्यश्रीकृष्णपंचकेश्रीकृष्णपार्श्वयो
र्ब्रह्मरुद्रौपूर्वादिचतुर्दिक्षुसनकादीन् कृष्णपंचकात्पुरतः गुरुपरमगुरुपरमेष्ठीगुरुपरात्परगुरून् ब्रह्मवसिष्ठशक्तिपराशरव्यास
शुकगौडपादगोविंदपादशंकराचार्यान्ब्रह्मनिष्ठांश्चावाह्य पंचकत्रयस्याग्नेयेगणेशंईशान्यांक्षेत्रपालंवायव्येदुर्गांनैरृत्येसर-
स्वतींप्रागाद्यष्टदिक्षुइंद्रादिलोकपालांश्चावाह्यपूजयेत् तत्रनारायणाष्टाक्षरेणश्रीकृष्णपूजा अन्येषांप्रणवादिनमोंतैस्तन्नाम-
मंत्रैःपूजाकार्या पूजांतेअसतिप्रतिबंधेचतुरोवार्षिकान्मासानिहवसामीतिमनसासंकल्प्य अहंतावन्निवत्स्यामिसर्वभूतहिता
यवै प्रायेणप्रावृषिप्राणिसंकुलंवर्त्मदृश्यते अतस्तेषामहिंसार्थंपक्षान्वैश्रुतिसंश्रयान् स्थास्यामश्चतुरोमासानत्रैवासतिसंबा-
धके इतिवाचिकसंकल्पंकुर्यात् ततोगृहस्थाःप्रतिब्रूयुः निवसंतुसुखेनात्रगमिष्यामःकृतार्थताम् यथाशक्तिचशुश्रूषांकरि

ध्यामोवयंसुदेति ततोज्येष्ठानुक्रमेणयतीन्गृहस्थाश्चयतयश्चान्योन्यंनमस्कुर्युः एतद्विधिःपौर्णमास्यामसंभवेद्वादश्यांकार्यः आषा-
ढकृष्णद्वितीयायामशून्यशयनव्रतम् अत्रलक्ष्मीयुतंविष्णुंपर्यंकेसंपूज्य पत्नीभर्तुर्वियोगंचभर्ताभार्यासमुद्भवम् नाप्नुवंतियथा-
दुःखंदंपत्यानितथाकुर्वित्यादिभिर्दांपत्याभंगप्रार्थनार्थमंत्रैःप्रार्थयेत् ततश्चंद्रायार्घ्यंदत्वानक्तभोजनंकार्यम् एवंमासचतुष्टये-
कृष्णद्वितीयासुसंपूज्यसपत्नीकायशय्यादानंकृत्वातांप्रतिमांचसोपस्करांदद्यात् अस्मिन्व्रतेअक्षय्यंदांपत्यंसुखंपुत्रधनाद्यवियोगो
गार्हस्थ्याविच्छेदश्चसप्तजन्मसुभवति अत्रव्रतेचंद्रोदयव्यापिनीतिथिर्ग्राह्या चंद्रोदयेपूजाद्युक्तेः दिनद्वयेसत्वेसत्वेवापरैव इ-
तिश्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशिनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारेआषाढमासनिर्णयोद्देशः अथश्रावणमासः सिंहेपराः
षोडशनाड्यःपुण्यकालः रात्रौतूक्तम् अत्रमासेएकभक्तव्रतंनक्तव्रतंविष्णुशिवाद्यभिषेकश्चोक्तः सिंहराशिगतेसूर्येयस्यगौश्चप्र-
सूयते तेनव्याहृतिभिर्घृताक्तायुतसंख्ययासर्षपहोमंकृत्वासागौर्ब्राह्मणायदेया एवंनिशीथेगोःक्रंदनेपिमृत्युंजयमंत्रेणहोमादि-
रूपाशांतिःकार्या एवंश्रावणमासेदिवाश्विनीप्रसवोपिनिषिद्धः माघेबुधेचमहिषीश्रावणेवडवादिवा सिंहेगावःप्रसूयंतेस्वामि-
नोमृत्युदायकाः इत्युक्तेरत्रापिशांतिःशांतिग्रंथतोज्ञेया सोमवारव्रतंकार्यंश्रावणेवैयथाविधि शक्तेनोपोषणंकार्यमथवानिशिभो-
जनम् एवंश्रावणेभौमवारेगौरीपूजाप्युक्ता श्रावणशुक्लचतुर्थीमध्यान्हव्यापिनीपूर्वयुताग्राह्या श्रावणशुक्लपंचमीनागपंचमी इ-

रेवश्रीयादिस्त्वन्ये ततोदेवंपंचोपचारैःसंपूज्यप्रार्थयेत् आमंत्रितोसिदेवेशपुराणपुरुषोत्तम प्रातस्त्वांपूजयिष्यामिसान्निध्यंकुरुकेशव क्षी
रोदधिमहानागशय्यावस्थितविग्रह अतस्त्वांपूजयिष्यामिसन्निधोभवतेनमः ततःसाष्टांगंप्रणम्यपुष्पांजलिंदद्यात् इत्यधिवासनं अत्रस
र्वत्रमूलमंत्रोगुरूपदिष्टस्तांत्रिकोवैदिकोवादेवगायत्रीरूपोवाग्राह्यः ततोरात्रिंसत्कथाजागरेणातिवाह्यप्रातःकालेसद्योधिवासनेगोदो-
हांतरितेवाकालेपवित्रारोपणांगभूतंदेवपूजनंपवित्रपूजनंचकरिष्यइतिसंकल्प्यदेवंपवित्राणिचफलाद्युपनैवेद्यांतगंधाद्युपचारैःसंपूज्य
गंधदूर्वाक्षतयुतंकनिष्ठंपवित्रमादाय देवदेवनमस्तुभ्यंगृहाणेदंपवित्रकं पवित्रीकरणार्थायवर्षपूजाफलप्रदम् पवित्रकंकुरुष्वाद्ययन्म-
यादुष्कृतंकृतम् शुद्धोभवाम्यहंदेवत्वत्प्रसादात्सुरेश्वरेतिमंत्रेणमूलसंपुटितेनदत्वामध्यमोत्तमपवित्रेवनमालांचैवमेवैतन्मंत्राहृत्याद
द्यात् अंगदेवताभ्योनाम्नासमर्प्यमहानैवेद्यंदत्वानीराज्यप्रार्थयेत् मणिविद्रुममालाभिर्मंदारकुसुमादिभिः इयंसांवत्सरीपूजातवास्तु
गरुडध्वज वनमालांयथादेवकौस्तुभंसततंहृदि तद्वत्पवित्रतंतूंस्त्वंपूजांचहृदयेवह जानताजानतावापियत्कृतंनतवार्चनं केनचिद्वि-
घ्नदोषेणपरिपूर्णंतदस्तुमे मंत्रहीनंक्रियाहीनंभक्तिहीनंसुरेश्वर यत्पूजितंमयादेवपरिपूर्णंतदस्तुमे अपराधसहस्राणिक्रियंतेहर्निशं-
मया दासोयमितिमांमत्वाक्षमस्वपरमेश्वरेति अत्रशिवादौगरुडध्वजेत्यादौवृषवाहनेत्यूहः वनमालामितिश्लोकस्यतुलोपः देव्यांतु
देवदेवसुरेश्वरेत्यादौदेविदेविसुरेश्वरीत्यादिस्त्रीप्रत्ययांतपदोहःकार्यः शेषंसमानं ततोगुरुंसंपूज्यपवित्रंदत्वान्यब्राह्मणेभ्यःसुवासि

नीष्यश्चान्यानिदत्वास्वयमपिसकुटुंबोधारयेत् ततोब्राह्मणैःसहभुक्त्वात्रिरात्रंब्रह्मचर्यादिनियमवान्देहेपवित्राणिधारयेत् देवस्यस्नानादिकोप·
चारान्पवित्राण्युत्तार्यकारयेत् त्रिरात्रांतेदेवंसंपूज्यपवित्राणिविसर्जयेत् अत्रशिवादिपवित्रारोपणेचतुर्दशीपूर्वविद्धाग्राह्या एवंपूर्णिमा·
पित्रिमुहूर्तसायान्हव्यापापूर्वविद्धैवग्राह्या अष्टम्यादितिथ्यंतराण्यपि पवित्रारोपणेप्रथमपरिच्छेदोक्तसामान्यतिथिनिर्णयानुसा·
रेणग्राह्याणि इतिपवित्रारोपणविधिः अथोपाकर्मकालः तत्रबह्वृचानांश्रावणशुक्लपक्षेश्रवणनक्षत्रंपंचमीहस्तइतिका
लत्रयं तत्रश्रवणंमुख्यकालः तदलाभेपंचम्यादिः तथाचकालतत्वविवेचनेसंग्रहकारिकायाम् पर्वणिश्रवणेकार्यंग्रहसंक्रांत्य
दूषिते अध्वर्युभिर्बह्वृचैश्चकथंचित्तदसंभवे तत्रैवहस्तपंचम्यांतयोःकेवलयोरपि तत्रदिनद्वयेश्रवणसत्वेयदिपूर्वदिनेसूर्योद
यमारभ्यप्रवृत्तंश्रवणंद्वितीयदिनेसूर्योदयोत्तरंत्रिमुहूर्तंवर्ततेतदापरदिनएवोपाकर्मधनिष्ठायोगप्राशस्त्याद्यदि त्रिमुहूर्तन्यूनंतदा·
पूर्वदिनएवसंपूर्णव्याप्तेः यदिपूर्वदिनेसूर्योदयेनास्तिपरदिनेसूर्योदयोत्तरंमुहूर्तद्वयंवर्ततेतदोत्तरदिनएव उत्तराषाढावेधनिषेधा·
त् यदिपरदिनेमुहूर्तद्वयन्यूनंपूर्वदिनेचोत्तराषाढाविद्धंतदापंचम्यादिकालोग्राह्यः पंचमीहस्तइतिकालद्वयंत्वौदयिकंमुहूर्तत्रयव्या
पिमुख्यं तदलाभेपूर्वविद्धमिति एवंभाद्रपदशुक्लपक्षेपिश्रवणपंचमीहस्तकालत्रयनिर्णयोज्ञेयः तद्वद्बह्वृचैःपूर्वाह्णेकार्यः ॥
अथयजुर्वेदिनिर्णयः तत्रबह्वृचानांश्रवणवत्सर्वयजुर्वेदिनांश्रावणपौर्णमासीमुख्यकालः पौर्णमास्याःखंडत्वेयदापूर्णिमापूर्व

कर्मसंबंधिन्यहोरात्रेभ विष्यन्मध्यरात्रात्पूर्वमतीतमध्यरात्रादूर्ध्वंचेति यामाष्टकेविद्यमानः श्रवणनक्षत्रपूर्णिमादितिथ्यस्पर्शोप्युपाकर्म
दूषकः केचित्तूक्तयामाष्टकादन्यत्रापिविद्यमानोग्राह्यश्रवणादिनेक्षत्रपर्वातिथिस्पर्शश्चेत्सोपिदूषकइत्याहुः नूतनोपनीतानांप्रथमो-
पाकर्मगुरुशुक्रास्तादौमलमासादौसिंहस्थेगुरौचनकार्यम् द्वितीयाद्युपाकर्मतुअस्तादावपिकार्यम् मलमासेतुद्वितीयाद्यपिनकार्यम्
प्रथमोपाकर्मस्वस्तिवाचननांदीश्राद्धादिकृत्वाकार्यम् नूतनोपनीतानांश्रावणमासगतपंचमीहस्तश्रवणादिकालेषुगुरुशुक्रास्तादिप्रति
बंधेनोपाकर्मारंभाभावेभाद्रपदमासगतपंचमीश्रवणादयोग्राह्याः मौंजींयज्ञोपवीतंचनवदंडंचधारयेत् अजिनंकटिसूत्रंचनववस्त्रंतथैव-
चेतिब्रह्मचारिणोविशेषः प्रतिवर्षंज्ञेयः उपाकर्मोत्सर्जनेब्रह्मचारीसमावृत्तगृहस्थवानप्रस्थैःसर्वैः कर्तव्येउत्सर्जनकालस्तुनेहप्रपंच्यते
उपाकर्मदिनेथवेतिवचनानुसारेणसर्वशिष्टानामिदानीमुपाकर्मदिनेएवोत्सर्जनकर्मानुष्ठानाचारेणतन्निर्णयस्यानुपयोगात् एतेउपाक-
र्मोत्सर्जनेयद्यन्यैर्द्विजैःसहकरोतितदालौकिकाग्नौकुर्यात् यद्येकःकरोतितदास्वगृह्याग्नौकुर्यात् कात्यायनैस्तूपवसथ्येग्नावेवहोत
व्यंनलौकिकाग्नौ बह्वृचादिःस्वयंचतुरवत्तीबहुभिश्चतुरवत्तिभिरुपाकर्मादिकुर्वन्नेकस्यापिजामदग्न्यादेःपंचावत्तिनःसत्वेतदनुरोधेन
पंचावत्तमेवकुर्यात् चतुरवत्तिनामपिपंचावत्तित्वस्यवैकल्पिकत्वोक्त्यातेषामपिकर्मवैगुण्याभावात् अकरणेदोषश्रवणेनप्रत्यब्दमेते
कर्तव्ये क्वचित्पुस्तकेनिर्णयसिंधावेवतदकरणेप्राजापत्यकृच्छ्रमुपवासोवाप्रायश्चित्तंदृश्यतेनसर्वत्र उपाकर्मोत्सर्जनयोरुभयोरप्यृषिपू-

जनमुक्तम् ऋष्यादितर्पणंतूत्सर्जनएव अत्रविवाहोत्तरंतिलतर्पणेनदोषः अत्रसंकल्पेअधीतानांछंदसामाप्यायनद्वाराश्रीपरमेश्वरप्री-
त्यर्थमुपाकर्मदिनेअद्योत्सर्जनाख्यंकर्मकरिष्येइति उपाकर्मणितु अधीतानामध्येष्यमाणानांछंदसांयातयामतानिरासेनाप्यायनद्वा
राश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमितिविशेषः अवशिष्टःसर्वोपिप्रयोगविशेषःस्वस्वगृह्यानुसारेणज्ञेयः अत्रनदीनांरजोदोषोन ब्रह्मादिदेवऋष्या
दीनांजलेसान्निध्यंतेनस्नानात्सर्वदोषक्षयः ऋषिपूजनस्थानस्थितजलस्पर्शनपानाभ्यांसर्वकामावाप्तिः इतिसर्वशाखिसाधारण-
निर्णयः अथरक्षाबंधनमस्यामेवपूर्णिमायांभद्रारहितायांत्रिमुहूर्ताधिकोदयव्यापिन्यामपराण्हेप्रदोषेवाकार्यं उदयेत्रिमुहूर्तन्यून
त्वेपूर्वेद्युर्भद्रारहितेप्रदोषादिकालेकार्यम् इदंग्रहणसंक्रांतिदिनेपिकर्तव्यं मंत्रस्तु येनबद्धोबलीराजादानवेंद्रोमहाबलः तेनत्वा
मभिबध्नामिरक्षमाचलमाचलेति अत्रैवपूर्णिमायांहयग्रीवोत्पत्तिः श्रावणपूर्णिमाकुलधर्मादौत्रिमुहूर्तसायान्हव्याप्तापूर्वविद्धैवग्राह्या
त्रिमुहूर्तन्यूनत्वेपरा अस्यामेवपौर्णमास्यामाश्वलायनानांश्रवणाकर्मसर्पबलिश्चरात्रावुक्तः तैत्तिरीयाणांतुसर्पबलिरेवोक्तः कात्याय
नानांसामगानांचश्रवणाकर्मसर्पबलीद्वावप्युक्तौ श्रवणाकर्मसर्पबल्याश्वयुजीप्रत्यवरोहणादिपाकसंस्थानांस्वस्वकालेष्वकरणेप्राजा
पत्यंप्रायश्चित्तंकार्यम् नतुकालांतरेतदनुष्ठानम् श्रवणाकर्मादिसंस्थाःपत्न्यामृतुमत्यामपिकार्याः प्रथमारंभस्तुनभवति अत्रपौ-
र्णमासीअस्तमयप्रभृतिप्रवृत्तकर्मपर्याप्तकालव्यापिनीचेत्पूर्वैवग्राह्या दिनद्वयेतत्संबंधस्यसत्त्वेप्यसत्त्वेवापरैव प्रयोगस्तुस्वस्वसूत्रे-

निशीथादन्यत्ररोहिणीयुतेतिचतुर्थः यथासप्तमी ४३ अष्टमी ४९ कृत्तिका ४६ अत्रपरेवाष्टमी एवंदिनद्वयेपिनिशीथव्यापिनीपूर्वत्रैवनि
शीथादन्यत्ररोहिणीयुतेतिपंचमो यथासप्तमी ४१ तद्दिनेरोहिणी ४३ अष्टमी ४७ अत्रपूर्वैवाष्टम्युपोष्या दिनद्वयेपिनिशीथव्यापिनी
दिनद्वयेपिनिशीथादन्यत्ररोहिणीयुतेतिषष्ठो यथासप्तमी ४२ कृत्तिका ४८ अष्टमी ४८ रोहिणी ४२ अत्रपरेवादिनद्वयेपिनिशीथव्या
पिनीपूर्वेद्युरेवनिशीथादन्यत्ररोहिणीयुतेतिसप्तमोयथासप्तमी ४८ तद्दिनेरोहिणी ५८ अष्टमी ४२ अत्रपरेवाष्टमीग्राह्या अत्रैवपक्षे
परेद्युरेवोभयत्रवानिशीथादन्यत्ररोहिणीयोगेपिपरैवेतिकैमुत्येनसिद्धं पूर्वेद्युरेवनिशीथव्यापिनीपरेद्युरेवनिशीथादन्यत्ररोहिणी-
युतेतिचरमःपक्षः यथासप्तमी ३० अष्टमी २५ तद्दिनेकृत्तिका ५ यथावाष्टमी ६०।४ अष्टमीशेषदिने कृत्तिका १ अत्रोदाहरणद्वयेपिप-
रैवाष्टमीग्राह्या स्वल्पस्यापिरोहिणीयोगस्यप्राशस्त्येनमुहूर्तमात्राया अपिपरस्याग्राह्यत्वतयापूर्वत्रविद्यमानायानिशीथव्याप्तेरनादरा
त् सर्वपक्षेषुयदिपरदिनेमुहूर्तन्यूनावर्ततेतदासानग्राह्याकिंतुपूर्वैवेतिपुरुषार्थचिंतामणावुक्तम् परेद्युरेवनिशीथव्यापिनीपूर्वेद्यु-
रेवनिशीथादन्यत्ररोहिणीयुतासप्तमी ४८ रोहिणी ५५ अष्टमी ४८ अत्रपरैव विद्धायांनिशीथोत्तरंरोहिणीयोगस्याप्रयोजकत्वात् अ
त्रविस्तरेणोक्तानांबहुपक्षाणांसंक्षेपेणनिर्णयसंग्रहः पुरुषार्थचिंतामणौशुद्धसमायांशुद्धन्यूनायांवाविद्धसमायांविद्धन्यूनायांवा-
केवलाष्टम्यांसंदेहएवनास्ति शुद्धाधिकापिकेवलाष्टमीपूर्वैव विद्धाधिकातुपूर्वदिनएवनिशीथव्याप्तौपूर्वा दिनद्वयेनिशीथव्याप्ता

वव्याप्तौवापरेवेति अथरोहिणीयोगेयदिशुद्धसमायांशुद्धन्यूनायांवाईषदपिरोहिणीयोगस्तदानसंदेहः शुद्धाधिकायांपूर्वदिनेदिनद्वयेपिवा
रोहिणीयोगेपूर्वैव शुद्धाधिकायामुत्तरदिनएवरोहिणीयोगेमुहूर्तमात्रापरैव विद्धाधिकायांपूर्वदिनएवनिशीथात्पूर्वंनिशीथेवारोहिणी
योगेपूर्वा दिनद्वयेपिपरत्रैववानिशीथेनिशीथंविहायरोहिणीयोगेपरैवेतिसंक्षेपेणनिर्णयसंग्रहः एवंकौस्तुभादिनवीनग्रंथानुसृतमाधव-
मतानुसारेणजन्माष्टमीनिर्णीता अत्रकेचित्केवलाष्टमीजन्माष्टमीसैवरोहिणीयुताजयंतिसंज्ञकेतिजयंत्यष्टम्योर्व्रतैक्यमाहुः अन्येतुज
न्माष्टमीव्रतंजयंतीव्रतंचभिन्नंरोहिणीयोगाभावेजयंतीव्रतलोपाज्जन्माष्टमीव्रतमेवकार्यं यस्मिन्वर्षेजयंत्याख्ययोगोजन्माष्टमीत
दाअंतर्भूताजयंत्यांस्यादितिजयंतीदिनेनिशीथाख्यकर्मकालेष्टम्याद्यभावेपिसाकल्यवचनापादितकर्मकालव्याप्तिमादायव्रतद्वयम
पिजयंतीदिनएवतंत्रेणानुष्ठेयम् व्रतद्वयस्याप्यकरणेमहादोषश्रवणेनफलश्रवणेनचनित्यकाम्योभयरूपत्वात् नतुनिशीथव्या-
प्तायांपूर्वाष्टम्यांजन्माष्टमीव्रतंकृत्वाजयंतीदिनेपारणमनुष्ठेयम् नित्यव्रतलोपेप्रत्यवायापातादित्याहुः निर्णयसिंधौतूक्तरीत्यामाधव
मतमुपपाद्यहेमाद्रिमतेनजन्माष्टमीव्रतमेवनित्यंजयंतीव्रतंतुनित्यमपिकलियुगेह्यसमर्थनिकेचिन्नानुतिष्ठंतीत्युक्त्वास्वमतेनयस्मिन्व
र्षेपूर्वदिनएवनिशीथेष्टमीपरदिनएवनिशीथादन्यत्रजयंत्याख्ययोगस्तत्रोपोषणद्वयंकार्यं व्रतद्वयस्यापिनित्यत्वेनाकरणेदोषाज्जय-
त्यामष्टम्यंतर्भावोक्तिस्तुमूर्खप्रतारणमात्रमितिप्रतिपादितम् ममतुकौस्तुभादिनवीनग्रंथपरिगृहीतमाधवमतरीत्याजयंत्यंतर्भावे

नाष्टमीव्रतानुष्ठानमेवयुक्तंप्रतिभाति अत्रव्रतेबुधसोमवारयोगःप्राशस्त्याधायकोनतुरोहिणीवन्निर्णायकः अथद्वितीयदिनेभोजन-
रूपंपारणंव्रतांगंविहितंतत्कालोनिर्णीयते केवलतिथ्युपवासेतिथ्यंतेनक्षत्रयुक्ततिथ्युपवासेउभयांतेपारणंकार्यम् यदितिथिनक्षत्रयो-
रेकतरांतोदिनेलभ्यतेउभयांतस्तुरात्रौनतदादिवैवान्यतरांतेपारणं यदादिवानैकस्याप्यंतस्तदानिशीथादर्वागन्यतरांतेउभयांतेवापारणं
यदातुनिशीथाव्यवहितपूर्वक्षणेएकतरांतउभयांतोवातदानिशीथेपिपारणंकार्यम् भोजनासंभवेपारणासंपत्त्यर्थंफलाद्याहारोविधेयः
केचित्तूक्तविषयेनिशीथेपारणंनकार्यम् किंतूपवासःतृतीयेन्हिदिवाकार्यमित्याहुस्तन्नयुक्तं अशक्तस्त्वेकतरांताभावेप्युत्सवांतेप्रातरे-
वदेवपूजाविसर्जनादिकृत्वापारणंकुर्यात् अथसंक्षेपेणव्रतविधिः प्रातःकृतनित्यक्रियःप्राङ्मुखोदेशादिसंकीर्त्यतत्कालेसप्त-
म्यादिसत्वेपिप्रधानभूताष्टमीमेवसंकीर्त्यश्रीकृष्णप्रीत्यर्थंजन्माष्टमीव्रतंकरिष्ये जयंतीयोगसत्वेजन्माष्टमीव्रतंजयंतीव्रतंचतंत्रेणक-
रिष्येइतिसंकल्पयेत् ताम्रपात्रेजलंगृहीत्वा वासुदेवंसमुद्दिश्यसर्वपापप्रशांतये उपवासंकरिष्यामिजन्माष्टम्यांनभस्यहम् अशक्तो
फलानिभक्षयिष्यामीत्याद्यूहः आजन्ममरणंयावद्यन्मयादुष्कृतंकृतम् तत्प्रणाशायगोविंदप्रसीदपुरुषोत्तमेतिपात्रस्थंजलंक्षिपेत् ततः
सुवर्णरजतादिमय्योमृन्मय्योवाभित्त्यादिलिखितावाप्रतिमायथाकुलाचारंकार्याः तायथा पर्यंकेप्रसुप्तदेवक्याःस्तनंपिबंतींश्रीकृष्ण-
प्रतिमांनिधायजयंतीसत्वेत्वन्यदेवक्याउत्संगेद्वितीयांश्रीकृष्णमूर्तिंनिधायपर्यंकस्थदेवकीचरणसंवाहनपरांलक्ष्मींनिधायाभित्यादोरव

ङ्गधरं वसुदेवं नंदगोपीगोपांल्लिखित्वा प्रदेशांतरे मंचके प्रसूतकन्यया सह यशोदाप्रतिमां पीठांतरे वसुदेवदेवकीनंदयशोदाश्रीकृष्णरामचं
डिका इति सप्तप्रतिमाः स्थापयेत् एतावत्प्रतिमाकरणाशक्तो वस्कंदेवादिचंडिकांता। सप्तवा यथाचारं यथाशक्ति वा कृत्वा अन्याः सर्वा यथा-
यथं ध्यायेदिति भाति निशीथासन्नप्राक्काले स्नात्वा श्रीकृष्णप्रीत्यर्थं सपरिवारश्रीकृष्णपूजां करिष्ये इति संकल्प्य न्यासान् शंखादिपूजां
तं नित्यवत्कृत्वा पर्यंकस्थां किन्नराद्यैर्युतां ध्यायेत्तु देवकीं श्रीकृष्णं बालकं ध्यायेत्पर्यंके स्तनपायिनम् श्रीवत्सवक्षसं शांतं नीलोत्पलद
लच्छविम् संवाहयंतीं देवक्याः पादौ ध्यायेच्च तां श्रियम् एवं ध्यात्वा देवक्यै नमः इति देवकीमावाह्य मूलमंत्रेण पुरुषसूक्तऋचा वा श्रीकृ
ष्णाय नमः श्रीकृष्णमावाहयामीत्यावाह्य लक्ष्मीं चावाह्य देवक्यै वसुदेवाय यशोदायै नंदाय श्रीकृष्णाय रामाय चंडिकायै इति नाम्ना वाऽऽह्य-
लिखितादिदेवताः सकलपरिवारदेवताभ्यो नम इत्यावाह्य मूलेन सूक्तऋचा वाऽऽत्रावाहितदेवक्यादिपरिवारदेवतासहितश्रीकृष्णाय नम इ
त्यासनपाद्यार्घ्याचमनीयाभ्यंगस्नानानि दत्वा पंचामृतस्नानांते चंदनेनानुलेपयेत् शुद्धोदकाभिषेकांते वस्त्रयज्ञोपवीतगंधपुष्पाणि धूप
दीपौ च विश्वेश्वराय विश्वाय तथा विश्वोद्भवाय च विश्वस्य पतये तुभ्यं गोविंदाय नमो नमः यज्ञेश्वराय देवाय तथा यज्ञोद्भवाय च यज्ञा
नां पतये नाथ गोविंदाय नमो नम इति मंत्राभ्यां मूलमंत्रादिसमुच्चिताभ्यां दद्यात् जगन्नाथ नमस्तुभ्यं संसारभयनाशन जगदीश्वराय दे-
वाय भूतानां पतये नम इति नैवेद्यं मूलमंत्रादिकं सर्वत्र योज्यम् तांबूलादिनमस्कारप्रदक्षिणापुष्पांजल्यंतं कार्यम् अथ वोद्यापनप्रकरणोक्त

विधिनापूजा सायथा उक्तप्रकारेणध्यानावाहनेकृत्वा देवाब्रह्मादयोयेचस्वरूपंनविदुस्तव अतस्त्वांपूजयिष्यामिमातुरुत्संगवासिनम् पुरुषएवेदमासनम् अवतारसहस्राणिकरोषिमधुसूदन नतेसंख्यावताराणांकश्चिज्जानातितत्वतः एतावानस्येतिपाद्यम् जातःकंसव धार्थायभूभारोत्तारणायच देवानांचहितार्थायधर्मसंस्थापनायच कौरवाणांविनाशायपांडवानांहितायच गृहाणार्घ्यंमयादत्तंदेवक्या सहितोहरे त्रिपादूर्ध्वइत्यर्घ्यम् सुरासुरनरेशायक्षीराब्धिशयनायच कृष्णायवासुदेवायददाम्याचमनंशुभम् तस्माद्विराडित्याच मनीयं नारायणनमस्तेस्तुनरकार्णवतारक गंगोदकंसमानीतंस्नानार्थंप्रतिगृह्यताम् यत्पुरुषेणेतिस्नानम् पयोदधिघृतंक्षौद्रंशर्करा स्नानमुत्तमम् तुष्ट्यर्थंदेवदेवेशगृह्यतांदेवकीसुतेतिपंचामृतम् शुद्धोदकस्नानमाचमनं क्षौमंचपट्टसूत्राढ्यंमयानीतांशुकंशुभम् गृह्यतांदेवदेवेशमयादत्तंसुरोत्तम तंयज्ञमितिवस्त्रं नमःकृष्णायदेवायशंखचक्रधरायच ब्रह्मसूत्रंजगन्नाथगृहाणपरमेश्वर तस्मा द्यज्ञादितियज्ञोपवीतम् नानागंधसमायुक्तंचंदनंचारुचर्चितम् कुंकुमाक्ताक्षतैर्युक्तंगृह्यतांपरमेश्वर तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऋचइतिगंधं पुष्पाणियानिदिव्यानिपारिजातोद्भवानिच मालतीकेसरादीनिपूजार्थंप्रतिगृह्यताम् तस्मादश्वाइतिपुष्पं अथांगपूजा श्रीकृष्णाय॰ नमःइतिपादौपूजयामि संकर्षणाय॰गुल्फौपूज॰ कालात्मनेनमः जानुनी॰ विश्वकर्मणे॰जंघे॰ विश्वनेत्राय॰ कटी॰ विश्वकर्त्रे॰मेढ्रं॰प द्मनाभाय॰नाभिं॰ परमात्मने॰हृदयं॰ श्रीकंठाय॰ कंठं॰सर्वास्त्रधारिणे॰ बाहू॰वाचस्पतये॰मुखं॰केशवाय॰ ललाटं॰ सर्वात्मने॰शिरः॰

पूजयामि विश्वरूपिणेनारायणायनमः सर्वांगंपूजयामि वनस्पतिरसो॰ यत्पुरुषं॰ धूपं॰ त्वंज्योतिःसर्वदेवानांतेजस्त्वंतेजसांपरम् आ
त्मज्योतिर्नमस्तुभ्यंदीपोयंप्रतिगृह्यताम् ब्राह्मणोस्यदीपं॰ नानागंधसमायुक्तंभक्ष्यभोज्यंचतुर्विधम् नैवेद्यार्थंमयादत्तंगृहाणपरमेश्व
र चंद्रमा॰ नैवेद्यं आचमनंकरोद्वर्तनम् तांबूलंचसकर्पूरंपूगीफलसमन्वितम् मुखवासकरंरम्यंप्रीतिदंप्रतिगृह्यताम् तांबूलम् सौ
वर्णराजतंताम्रंनानारत्नसमन्वितम् कर्मसाद्गुण्यसिद्ध्यर्थंदक्षिणांप्रतिगृह्यताम् रंभाफलंनारिकेरंतथैवाम्रफलानिच पूजितोसिसुरश्रे
ष्ठगृह्यतांकंससूदन नाभ्याआसी॰ नीराजनं॰ यानिकानि॰ सप्तास्यासन्॰ प्रदक्षिणां यज्ञेनेत्यादिवेदमंत्रैःपुष्पांजलिं नमस्कारान् अ
पराधसहस्रा॰ पूजांनिवेदयेत् सर्वोपचारपूजनसमाप्तौ द्वादशांगुलविस्तारंरौप्यमयस्थंडिलादिलिखितंवारोहिणीयुतंचंद्रम् सोमेश्व
रायसोमायतथासोमोद्भवायच सोमस्यपतयेनित्यंतुभ्यंसोमायवैनमः इतिसंपूज्यसपुष्पकुशचंदनम् तोयंशंखेनादाय क्षीरोदार्ण
वसंभूतअत्रिगोत्रसमुद्भव गृहाणार्घ्यंशशांकेदंरोहिण्यासहितोमम ज्योत्स्नापतेनमस्तुभ्यंज्योतिषांपतयेनमः नमस्तेरोहिणीकांतअ
र्घ्यंनःप्रतिगृह्यताम् इतिमंत्राभ्यांचंद्रायार्घ्यंदद्यात् ततःश्रीकृष्णायार्घ्यंदद्यात् तत्रमंत्रः जातःकंसवधार्थायभूभारोत्तारणायच पां
डवानांहितार्थायधर्मसंस्थापनायच कौरवाणांविनाशायदैत्यानांनिधनायच गृहाणार्घ्यंमयादत्तंदेवक्यासहितोहरेइति ततःप्रार्थयेत्
त्राहिमांसर्वपापघ्नदुःखशोकार्णवात्प्रभो सर्वलोकेश्वरत्राहिपतितंमांभवार्णवे त्राहिमांसर्वदुःख
त्राहिमांसर्वलोकेश हरेसंसारसागरात्

घरोगशोकार्णवाद्धरे दुर्गतांस्त्रायसेविष्णोयेस्मरंतिसकृत्सकृत् त्राहिमांदेवदेवेशत्वत्तोनान्योस्तिरक्षिता यद्वाक्कचनकौमारेयौवनेयच्चवा
र्धके तत्पुण्यंवृद्धिमायातुपापंदहहलायुधेति अथपूजानंतरकृत्यंअग्निपुराणे इत्येवंपूजयित्वातुपुरुषसूक्तैःसवैष्णवैः स्तुत्वावादित्रनिर्घो
षैर्गीतवादित्रमंगलैः सत्कथाभिर्विचित्राभिस्तथाप्रेक्षणकैरपि पूर्वेतिहासैःपौराणैःक्षिपेच्चांशवरीनृपेति अत्रकथासुवैचित्र्यंदेशभा
षाकाव्यकृतं सूक्तानांप्रागुक्तैः पुराणकथानामंतेभिधानात् प्रेक्षणकानिनृत्यादीनि तथाचवैदिकसूक्तकरणकस्तुतिविशिष्टः पौराणेति
हासमिश्रितोगीतनृत्ययुतदेशभाषाकाव्यप्रमुखकथाकरणकोजागरोविप्रादिवर्णत्रयस्यविधीयते शूद्रादीन्प्रतिएतादृशजागरस्यविधा
तुमयोग्यत्वाद्वचनांतरेणतुसूक्तादिरहितगीतादिविशिष्टोवर्णचतुष्टयसाधारणोविधीयते गोकुलस्थजन्मलीलादिश्रवणोत्तरंवैष्णवैःप॰
रस्परंदध्यादिभिःसेचनंकार्यम् दधिक्षीरघृतांबुभिः आसिंचंतोविलिंपंतो इत्यादिश्रीभागवतवचनेनतथाविधिकल्पनात् अयमुत्सवो
धुनामहाराष्ट्रदेशेगोपालकालेतिव्यवह्रीयतइतिमेभाति एतत्सर्वंकौस्तुभेश्रीमदनंतदेवैःस्पष्टीकृतमस्तीतिनमत्स्यमसूयाकार्या एता॰
दृशकथायुतोजागरोन्यत्ररामनवम्येकादश्याद्युत्सवेष्वप्यूह्यः पूजाजागरादिविशिष्टव्रतोत्सवसाम्यात् महाराष्ट्रीयेषुतथाचाराच्च भगव
त्प्रेमादिभाग्यशालिनस्तुपर्वणिस्युरुतान्वहमितिन्यायेनप्रत्यहमेवोक्तविधिकथोत्सवंकुर्वंतीतिभाति ततोनवम्यांब्राह्मणान्भोजनदक्षिणा॰
दिभिःसंतोष्योक्तपारणानिर्णीतिकालेभोजनंकुर्यात् अस्यैवजयंतीव्रतस्यसंवत्सरसाध्यःप्रयोगः श्रावणकृष्णाष्टमीमारभ्यप्रतिमास

कृष्णाष्टम्यामुक्तविधिनापूजादिरूपः पुराणांतरेउक्तः तत्रोद्यापनविधिर्ग्रंथांतरेज्ञेयः इतिजन्माष्टमीनिर्णयोद्देशः नभोमास
स्यदर्शेतुशुचिर्दर्भान्समाहरेत् अयातयामास्तेदर्भाविनियोज्याःपुनःपुनः केचिद्भाद्रामायांदर्भग्रहणमाहुः कुशाःकाशायवादूर्वा
उशीराश्चसकुंदकाः गोधूमाव्रीहयोमुंजादशदर्भाःसबल्वजाः विरिंचिनासहोत्पन्नपरमेष्ठीनिसर्गज नुदसर्वाणिपापानिदर्भस्व-
स्तिकरोभव एवंमंत्रंसमुच्चार्यततःपूर्वोत्तरामुखः हुंफट्कारेणमंत्रेणसकृच्छित्वासमुद्धरेत् चतुर्भिर्दर्भैर्विप्रस्यपवित्रंक्षत्रि
यादेरेकैकन्यूनम् सर्वेषांवाभवेद्वाभ्यांपवित्रंग्रंथितंनवा इतिश्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशिनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधु
सारेश्रावणमासनिर्णयोद्देशः अथभाद्रपदमासः तत्रकन्यासंक्रांतौपराःषोडशनाड्यःपुण्यकालः भाद्रपदमासेएका
न्नाहारव्रताद्धनारोग्यादिफलम् अत्रमासेत्हृषीकेशप्रीत्यर्थंतुगुडोदनलवणादेर्दानं भाद्रपदशुक्लतृतीयायांहरितालिकाव्रतम्
तत्रमुहूर्तमात्रातत्तोन्यूनापिपराग्राह्या यदाक्षयवशात्परदिनेनास्तितदाद्वितीयायुतापिग्राह्या यदातुशुद्धाधिकातदापूर्वदिने
षष्टिघटिकामितामपित्यक्त्वापरदिनेस्वल्पापिचतुर्थीयुतैवग्राह्या गणयोगप्राशस्त्यात् अत्रव्रतेभवानीशिवयोःपूजनमुपवासश्च
स्त्रीणांनित्यः तत्र मंदारमालाकुलितालकायैकपालमालांकितशेखराय दिव्यांबरायैचदिगंबरायनमःशिवायैचनमःशिवा
य इत्यादयःपूजामंत्राज्ञेयाः शुक्लचतुर्थ्यांसिद्धिविनायकव्रतम् सामध्यान्हव्यापिनीग्राह्या दिनद्वयेसाकल्येनमध्यान्हव्याप्तावं

व्याप्तौवापूर्वा दिनद्वयेसाम्येनवैषम्येणवैकदेशव्याप्तावपिपूर्वैव वैषम्येणव्याप्तावधिकव्यापिनीचेत्परेतिकेचित् पूर्वदिनेसर्वथामध्यान्ह
स्पर्शोनास्त्येवपरदिनेएवमध्यान्हस्पर्शिनीतदैवपरा पूर्वदिनेएकदेशेनमध्यान्हव्यापिनीपरदिनेसंपूर्णमध्यान्हव्यापिनीतदापरैव एवं
मासांतरेपिनिर्णयः इयंरविभौमवारयोगेप्रशस्ता अत्रचतुर्थ्यांचंद्रदर्शनेमिथ्याभिदूषणदोषस्तेनचतुर्थ्यामुदितस्यपंचम्यांदर्शनेविनाय
कव्रतदिनेपिनदोषायपूर्वदिनेसायान्हमारभ्यप्रवृत्तायांचतुर्थ्यांविनायकव्रताभावेपिपूर्वेद्युरेवचंद्रदर्शनेदोषइतिसिध्यति चतुर्थ्यामुदित
स्यनदर्शनमितिपक्षेत्ववशिष्टपंचषण्मुहूर्तमात्रचतुर्थीदिनेपिनिषेधापत्तिः इदानींलोकास्त्वेकतरपक्षाश्रयेणविनायकव्रतेदिनेएव
चंद्रंनपश्यंतिनतूदयकालेदर्शनकालेवाचतुर्थीसत्वासत्वेनियमेनाश्रयंति दर्शनेजातेतद्दोषशांतये सिंहःप्रसेनमवधीत्सिंहोजां
बवताहतः सकुमारकुमारोदीस्तवह्येषस्यमंतकः इतिश्लोकजपःकार्यः तत्रमृन्मयादिमूर्तौप्राणप्रतिष्ठापूर्वकंविनायकंषोडशोपचा
रैःसंपूज्यैकमोदकेननैवेद्यंदत्वासगंधाएकविंशतिदूर्वागृहीत्वा गणाधिपायोमापुत्रायाघनाशनायविनायकायेशपुत्रायसर्वसिद्धिप्रदायका
यैकदंतायेभवक्त्रायमूषकवाहनायकुमारगुरवे इतिदशनामभिर्दूर्वयोर्द्वयंद्वयंसमर्प्यावशिष्टामेकांदूर्वामुक्तदशनामभिःसमर्पयेत् दशमोद
कान्विप्रायदत्वादशस्वयंभुंजीतेतिसंक्षेपः भाद्रशुक्लपंचमीऋषिपंचमीसामध्यान्हव्यापिनीग्राह्या दिनद्वयेमध्यान्हव्याप्तौतदव्याप्तौ-
चपूर्वैव अत्रऋषीन्पूजयित्वाकर्षणादिरहितभूमिजन्यशाकाहारंकुर्यात् शुक्लेभाद्रपदेषष्ठ्यांस्नानंभास्करपूजनम् प्राशनंपंचगव्यस्यअ

श्वमेधफलाधिकम् इयंसूर्यषष्ठीसप्तमीयुताग्राह्या अस्यामेवस्वामिकार्तिकेयदर्शनाद्ब्रह्महत्यादिपापनाशः भाद्रशुक्लाष्टमीदूर्वाष्टमीसापूर्वा
ग्राह्या इयंज्येष्ठामूलर्क्षयुतात्याज्या अलाभेनद्युक्तापिग्राह्या इदंदूर्वापूजनव्रतंकन्यार्केग्रस्तोदयेचवर्ज्यम् इदंस्त्रीणांनित्यम् अत्रज्येष्ठा
देवीपूजाव्रतंकेवलाष्टमीप्राधान्येनकेवलज्येष्ठानक्षत्रप्राधान्येनचोक्तम् तत्रदाक्षिणात्याःकेवलज्येष्ठानक्षत्रएवकुर्वंति तच्चानुराधाया
मावाहनंज्येष्ठायांपूजनंमूलेविसर्जनमितित्रिदिनंज्ञेयम् आवाहनविसर्जनदिनयोःपूजनदिनानुरोधेननिर्णयः तत्रयदापूर्वमध्यान्हमा-
रभ्यप्रवृत्ताज्येष्ठाद्वितीयदिनमध्यान्हेमध्यान्हात्पूर्ववासमाप्यतेतदापूर्वेदिनेएवपूजनं यदापूर्वदिनेमध्यान्होत्तरंप्रवृत्तापरदिनेमध्यान्हे-
समाप्तातदाष्टमीयोगवशेनपूर्वापरावाग्राह्या उभयत्राष्टमीयोगेपूर्वैव यदापूर्वत्रमध्यान्हमारभ्यमध्यान्होत्तरंवाप्रवृत्तापरदिनेमध्या
न्होत्तरमपराण्हंस्पृशतितदाष्टमीयोगाभावेपिपरैव भाद्रपदशुक्लैकादश्यांद्वादश्यांवापारणोत्तरंविष्णुपरिवर्तनोत्सवः तत्रश्रुतेश्श्रवम-
ध्येपरिवर्तमे तीति वचनात्रेधाविभक्तश्रवणमध्यभागयोगस्यैकादश्यांसत्वेतत्रैव द्वादश्यांसत्वेद्वादश्यामेव उभयत्रनक्षत्रयोगाभावे-
द्वादश्यामेवेत्यादिव्यवस्थाज्ञेया तत्रसंध्यायांविष्णुंसंपूज्य वासुदेवजगन्नाथप्राप्तेयंद्वादशीतव पार्श्वेनपरिवर्तस्वसुखंस्वपिहिमा-
धवेतिमंत्रेणप्रार्थयेत् अथश्रवणद्वादशीव्रतम् तत्रयत्रदिनेमुहूर्तमात्रादिःस्वल्पोपिद्वादश्याःश्रवणायोगस्तत्रोपोषणम् उत्तरा
षाढाविद्धश्रवणानिषेधवाक्यानितुनिर्मूलानि यदापूर्वदिनेएकादशीविद्धाद्वादशीपरदिनेनुवर्ततेदिनद्वयेपिचश्रवणायोगस्तदापूर्वदि-

नेएकादशीद्वादशीश्रवणेतितित्रितययोगरूपविष्णुशृंखलयोगात्पूर्वैवोपोष्या तत्रोदाहरणं ४ एकादशी१८ उत्तराषाढा६ द्वादशी २०
श्रवण१२ यथावा एकादशी१८ उत्तराषाढा २५ द्वादशी२० श्रवण१८ अत्रद्वितीयोदाहरणे एकादश्याः श्रवणयोगाभावेपिश्रवणयु
क्त द्वादशीस्पर्शनमात्रेणाविष्णुशृंखलयोगः द्विविधोप्ययंयोगोदिवैवग्राह्यो नतुरात्रौ इतिपुरुषार्थचिंतामणौ रात्रावपिनिशीथोत्तरम
पियोगोग्राह्यइतिनिर्णयसिंधुः रात्रेःप्रथमप्रहरपर्यंततिथ्योःश्रवणयोगोग्राह्योनद्वितीयप्रहरादावित्यपरे अत्रचरमपक्षएवयुक्तोभाति
अत्रविष्णुशृंखलयोगे व्रतद्वयोपोषणंतत्रैणैकादश्यामेवकृत्वाद्वादश्यांवक्ष्यमाणपारणानिर्णयानुसारेणपारणंकुर्यात् यदोक्तविष्णुशृं
खलयोगोनास्तितदायदिशुद्धाधिकाद्वादशीदिनद्वयेपिश्रवणायोगः पूर्वदिनेचोदयेश्रवणाभावस्तदोत्तरैवग्राह्या यदोभयदिनेसूर्यो
दये द्वादश्यांश्रवणयोगस्तदापूर्वैव विद्धाधिकायामपिपरत्रैवोदयेउदयोत्तरंवाश्रवणायोगे परैवेतिनिर्विवादम् उभयत्रश्रवणयोगेउ
क्तविधविष्णुशृंखलयोगेपूर्वाअन्यथापरैवेतिविज्ञेयम् एवंयत्रैकादशी श्रवण द्वादश्योर्नैरंतर्येणोपवासप्राप्तिस्तत्रशक्तेनोपवासद्वयं
कार्यम् व्रतद्वयस्यापिनित्यत्वात् व्रत द्वयस्यैकदेवतत्वान्नपारणालोपदोषः यस्तूपवासद्वयासमर्थएकादशीव्रतसंकल्पात्पूर्वंचनि
जसामर्थ्यंनिश्चिनोति तेनैकादश्यांफलाद्याहारंकृत्वाद्वादश्यांनिरशनंकार्यम् नचैकादशीव्रतलोपः उपोष्यद्वादशींपुण्यां
विष्णुऋक्षेणसंयुताम् एकादश्युद्भवंपुण्यंनरःप्राप्नोत्यसंशयम् इतिनारदोक्तेः श्रवणेनयुताचेत्स्याद्द्वादशीसाहिवैष्णवैः स्मार्तैश्चो

पोषणीयास्यात्त्यजेदेकादशींनदा इतिमाधवोक्तेश्च अत्रैकादशीत्यागपदेनफलाहारोबोध्यतेनतुभोजनम् यस्तूपवासद्वयशक्तिभ्र-
मेणकृतैकादशीव्रतसंकल्पः संकल्पोत्तरंचाद्वितीयोपवासासामर्थ्यमनुभवतितदातेनैकादश्यामुपोष्यद्वादश्यांविष्णुपूजनंकृत्वापारणं-
कार्यम् अत्रव्रतांगपूजनंकृत्वोपवासासमर्थउपवासप्रतिनिधिरूपंविष्णुपूजनंकरिष्येइतिसंकल्प्यपुनःपूजनंकुर्यात् अत्रद्वादश्यांश्रव
णयोगाभावेएकादश्यांश्रवणायोगेतत्रैवश्रवणद्वादशीव्रतंकार्यम् विद्धैकादश्यांश्रवणायोगेतुयेषामत्रैकादशीव्रतप्राप्तिस्तेषांतंत्रेणोप-
वासद्वयसिद्धिः अन्येषांगृहीतश्रवणद्वादशीव्रतानामुपवासद्वयम् तत्राशक्तानांपूर्वेन्हिफलाहारःपरेन्हिनिरशनमितिभाति अथपार
णा उभयांतेपारणंमुख्यःपक्षः अन्यतरांतेगौणःपक्षः तत्रविष्णुशृंखलाभावेत्रयोदश्यामुभयांतेपारणम् विष्णुशृंखलयोगेतुपूर्वदि
नेतंत्रेणकृतोपवासद्वयस्यपरदिनेश्रवणर्क्षाद्द्वादश्याधिक्येश्रवणमतिक्रम्यद्वादश्यांपारणम् यदिचद्वादश्यपेक्षयाश्रवणाधिक्यंपारणा
दिनेभवतितदाएकादशीव्रतपारणायांद्वादश्युल्लंघनेदोषोक्तेर्द्वादश्यामेवपारणम् नत्वन्यतरांतापेक्षा तत्रसतिसंभवेश्रवणमध्यभागंवि
शत्यादिघटिकात्मकंत्यक्त्वापारणम् यथैकादशी३०उत्तराषाढा२९ द्वादशी२५श्रवण२९ अत्रपूर्वेद्युस्तंत्रेणोपवासद्वयंकृत्वापरेन्हिश्रव
णमध्यभागमवशिष्टंनवघटिकात्मकंत्यक्त्वाद्वादश्यांचरमेविंशतिघटिकारूपेश्रवणभागेपारणम् एवमुक्तोदाहरणेएवएकादश्याःदशना
डिकात्वेद्वादश्याअष्टनाडिकात्वेद्वादशीश्रवणयोःपंचदशचत्वारिंशन्नाडिकात्वेवाश्रवणमध्यभागत्यागेद्वादश्युल्लंघनापत्तौसंगवकालस्य

क्त्वामुहूर्तत्रयपर्यंतंसप्तममुहूर्तादौवाऽऽरूक्षमध्यभागेएवभोक्तव्यं॰ अयंमध्यभागत्यागोभाद्रपदगतश्रवणद्वादशीव्रतएव नतुमाघफाल्गुनमा
सकृष्णपक्षगतश्रवणद्वादशीव्रतपारणायांमासांतरगतश्रवणभागेविष्णुपरिवर्तनाभावात् येतुभाद्रेश्रवणमध्यवर्जनमात्रेणनिषेधचारिता
र्थ्यंमन्यमानाविष्णुशृंखलयोगाभावेपिश्रवणमध्यमात्रंत्यक्त्वाभुंजतेतेनित्यश्रवणद्वादशीव्रतमाहात्म्यानभिज्ञाभ्रांताएव अयंसर्वोपिनिर्णयो
मासांतरगतश्रवणद्वादशीव्रतेप्यूह्यः श्रवणद्वादशीव्रतेनदीसंगमेस्नात्वाकलशेस्वर्णमयंजनार्दननामानंविष्णुंसंपूज्यवस्त्रयज्ञोपवीतोपानहृच्छ-
त्रादिसमर्प्योपोष्यपारणादिनेदध्योदनयुतंवस्त्रवेष्टितंजलपूर्णघटच्छत्रादियुतांपूजितांसपरिवारांतांप्रतिमांचदद्यात् तत्रमंत्रः नमोनमस्तेगोविंदबुध
श्रवणसंज्ञक अघौघसंक्षयंकृत्वासर्वसौख्यप्रदोभवेति अथवामनजयंतीभाद्रशुक्लद्वादश्यांश्रवणयुतायांमध्यान्हेवामनोत्पत्तिः अ
तोमध्यान्हव्यापिनीद्वादशीमध्यान्हेततोन्यत्रकालेवाश्रवणयुताग्राह्या उभयदिनेश्रवणयोगेपूर्वैव सर्वथाद्वादश्याःश्रवणयोगाभावेए
कादश्यामेवश्रवणसत्वेमध्यान्हव्यापिनीमपिद्वादशींविहायैकादश्यामेवव्रतंकार्यम् शुद्धैकादश्यांश्रवणाभावेदशमीविद्धैकादश्यामपिश्र
वणयुतायांव्रतम् पूर्वदिनएवमध्यान्हव्यापिनीद्वादशीपरदिनेमध्यान्हादन्यत्रकालेश्रवणयुतातदापूर्वैव तिथिद्वयेपिश्रवणयोगाभावे
द्वादश्यामेवमध्यान्हव्यापिन्यांव्रतम् दिनद्वयेमध्यान्हव्याप्तौतदव्याप्तौचैकादशीयुतैवग्राह्या पारणातुपूर्वोक्तरीत्योभयांतेन्यतरांतेवाका-
र्या अत्रमध्यान्हेनदीसंगमेस्नात्वा सौवर्णंवामनंसंपूज्यार्घ्यंसौवर्णपात्रेणदद्यात् तत्रपूजामंत्रः देवेश्वरायदेवायदेवसंभूतिकारिणे प्रभवे

सर्वदेवानांवामनायनमोनमः अथार्घ्यमंत्रः नमस्तेपद्मनाभायनमस्तेजलशायिने तुभ्यमर्घ्यंप्रयच्छामिबालवामनरूपिणे नमःशार्ङ्ग
धनुर्बाणपाणयेवामनायच यज्ञभुक्फलदात्रेचवामनायनमोनमः ततःपरदिनेसपरिवारंवामनंद्विजायदद्यात् वामनःप्रतिगृण्हातिवामनो
हंददामिते वामनःसर्वतोभद्रंद्विजायप्रतिपादयेइतिदानमंत्रः अस्यामेवद्वादश्यांरात्रौदेवपूजांकृत्वातत्रासंभवेदिवैववादधिव्रतंनिवेद्यद
धिदानंकृत्वादुग्धव्रतसंकल्पंकुर्यात् अत्रपयोव्रतेपयोविकारस्यपायसादेःदुग्धपाचितान्नस्यचवर्जनम् — दध्यादेःपयोविकारस्यापिनव
र्जनम् एवंदधिव्रतेतक्रादेर्नवर्जनम् यत्रप्रसूतायागोर्दशदिनेषुसंधिन्यादेश्चक्षीरनिषेधस्तत्रक्षीरविकारस्यदधितक्रादेःसर्वस्यैववर्जनम्
अथभाद्रपदशुक्लचतुर्दश्यामनंतव्रतम् तत्रोदयेत्रिमुहूर्तव्यापिनी — चतुर्दशीग्राह्येतिमुख्यःपक्षः तदभावेद्विमुहूर्ताग्राह्येत्यनुकल्पः
द्विमुहूर्तन्यूनातुपूर्वैवग्राह्या दिनद्वयेसूर्योदयव्यापित्वेसंपूर्णत्वात्पूर्वैव अथपूर्वाण्होमुख्यःकालः तदभावेमध्यान्होपि अत्रव्रतेचतुर्द
शग्रंथियुतदोरकेनंतपूजनादिविधिस्तदुद्यापनविधिश्चकौस्तुभादौज्ञेयः पूजितदोरकनाशेतुगुरुंदृष्ट्वातदनुज्ञयायथाशक्तिकृच्छ्रादिप्राय
श्चित्तंविधायाष्टोत्तरशतमाज्येनद्वादशाक्षरवासुदेवमंत्रेणहुत्वाकेशवादिचतुर्विंशतिनामभिःसकृत्सकृद्धुत्वाहोमशेषंसमाप्यनूतनदोर
केपूर्ववत्पूजनादिचरेत् सूर्यस्यवृषभसंक्रमोत्तरंसप्तमदिनेगस्त्योस्तंप्रतियाति सिंहसंक्रांत्युत्तरमेकविंशतितमेदिनेउदयमेति तत्रकन्या
संक्रांतेःपूर्वंसप्तदिनमध्येगस्त्यपूजनंतदर्घ्यादिकंकार्यम् भाद्रपदपौर्णमास्यांप्रपितामहात्परान्पित्रादींस्त्रीन्सपत्नीकान् वसुरुद्रादित्यस्वरू

पान् मातामहादित्रयंचसपत्नीकमुद्दिश्यश्राद्धंकार्यम् इदंपार्वणत्वादपराण्हेपुरूरवार्द्रवदेवयुक्तंसपिंडकंकार्यम् केचित्तुप्रपितामहस्यपित्रा-
दित्रयमात्रमुद्दिश्यनांदीश्राद्धंधर्मेणसत्यवसुदेवयुक्तंश्राद्धंकार्यम् नात्रमातामहाद्युद्देशइत्याहुः इदंप्रोष्ठपदीश्राद्धंसकृन्महालयपक्षे
सकलकृष्णपक्षव्यापिमहालयपक्षेचावश्यकम् पंचम्यादिमहालयपक्षेषुकृताकृतम् अथमहालयः तत्रशक्तेनभाद्रपदापरप-
क्षेप्रतिपदमारभ्यदर्शांततिथिवृद्धौषोडशमहालयाः कर्तव्याः वृद्धिक्षयाभावेपंचदशैवमहालयाः तिथिक्षयेचचतुर्दशैव अशक्तेनतु
पंचम्यादिषुषष्ठ्यादिष्वष्टम्यादिषुदशम्यादिष्वेकादश्यादिषुवादर्शांततिथिषुकार्याः अत्राप्यशक्तेनानिषिद्धेकस्मिंश्चिदेकस्मिन्दिनेस-
कृन्महालयः कर्तव्यः प्रतिपदादिदर्शांतपक्षेचतुर्दशीनवर्जनीया पंचम्यादिदर्शांतादिपंचपक्षेषुचतुर्दशीवर्जयित्वान्यतिथिषुमहाल
याः सकृन्महालयेपिचतुर्दशीवर्जनीया सकृन्महालयेप्रतिपदाषष्ठ्येकादशीचतुर्दशीशुक्रवारोजन्मनक्षत्रंजन्मनक्षत्राद्दशमसैको
नविंशनक्षत्रंचरोहिणीमघारेवतीचेतिवर्ज्यानि क्वचित्त्रयोदशीसप्तमीरविवारोभौमवारोपिवर्ज्यउक्तः पितृमृततिथौसकृन्महालयक
रणेनंदादिनिषेधोनास्ति अशक्तःपितृपक्षेतुकरोत्येकदिनेयतः निषिद्धेपिदिनेकुर्यात्पिंडदानंयथाविधीतिवचनात् मृततिथौश्रा-
द्धासंभवेनिषिद्धतिथ्यादिदिनंवर्जयित्वामहालयः तत्रापिद्वादश्यमावास्याष्टमीभरणीव्यतीपातेषुमृततिथ्यभावेपिसकृन्महालये-
कोपितिथ्यादिनिषेधोनास्ति सन्यासिनांमहालयस्त्वपराण्हव्यापिन्यांद्वादश्यामेवसपिंडकःकार्योनान्यतिथौ चतुर्दश्यांमृतस्यापिमहाल

यश्चतुर्दश्यांनभवति श्राद्धंशस्त्रहतस्यैवचतुर्दश्यांप्रकीर्तितमितिनियमेनसर्वतोबलिष्ठेनप्रतिवार्षिकश्राद्धातिरिक्तश्राद्धस्यचतुर्दश्यांनिषे
धात् एवंपौर्णमासीमृतस्यापिमहालयः पौर्णमास्यांनकार्यः अपरपक्षत्वाभावेनतस्यांमहालयाप्राप्तेः तेनचतुर्दशीमृतस्यपौर्णमासीमृ
तस्यवामहालयोद्वादश्यमावास्यादितिथिषुकार्यः अत्रकन्यार्कः प्राशस्त्यसंपादकोनतुनिमित्तं आदौमध्येवसानेवायत्रकन्यांव्रजेद्रविः
सपक्षःसकलःश्रेष्ठःश्राद्धषोडशकंप्रतीत्यादिस्मृतेः अमावास्यापर्यंततिथावसंभवेआश्विनशुक्लपंचमीपर्यंतंयास्मिन्कस्मिंश्चित्तिथौम
हालयः तत्रासंभवेयावद्वृश्चिकदर्शनंव्यतीपातद्वादश्यादिपर्वणिकार्यः मृताहेमहालयेचश्राद्धंपक्वान्नेनैवकार्यम् नत्वामान्नादिना म
हालयेगयाश्राद्धेमातापित्रोर्मृतेहनि कृतोद्वाहोपिकुर्वीतपिंडदानंयथाविधि पक्षश्राद्धेपित्रादिपार्वणत्रयपत्न्याद्येकोद्दिष्टपितृगणस
हितसर्वपित्रुद्देशेनसपत्नीकपित्रादित्रयसपत्नीकमातामहादित्रयेतिषट्दैवतमात्रोद्देशेनवाषट्दैवतैकोद्दिष्टगणोद्देशेनवाप्रत्य
हंमहालयइतिपक्षत्रयं एवंपंचम्यादिपक्षेष्वपि सकृन्महालयेतुसर्वपित्रुद्देशेनैवतत्रदेवतासंकल्पः पितृपितामहप्रपितामहा
प्रपितामहानांसपत्नीकानांयथानामगोत्राणांवस्वादिरूपाणांपार्वणविधिनापत्न्याःपुत्रस्यकन्यायाःपितृव्यस्यमातुलस्यभ्रातुःपितृष
नांमातृनत्सपत्नीपितामहीतत्सपत्नीप्रपितामहीतत्सपत्नीनां यद्वास्वस्वापत्नमातुरितिपृथगुद्देशः मातामहमातृपितामहमातृ
स्र्मातृष्वसुरात्मभगिन्याःपितृव्यपुत्रस्यजामातुर्भागिनेयस्यश्वशुरस्यश्वश्र्वाआचार्यस्योपाध्यायस्यगुरोःसख्युःशिष्यस्यैतेषांयथाना

मगोत्ररूपाणांपुरुषविषयेसपत्नीकानांस्त्रीविषयेसभर्तृकसापत्यानामेकोद्दिष्टविधिनामहालयापरपक्षश्राद्धमथवासकृन्महालयापरप
क्षश्राद्धंसदैवंसद्यः करिष्यइति एतेषांमध्येयेकेचिज्जीवंतितान्विहायेतरेषामुद्देशः मातामहादिषुपत्न्याजीवनेसपत्नीकेत्यस्यस्त्रीषुभ
र्त्रादेरनुच्चारः महालयेगयाश्राद्धे वृद्धौचान्वष्टकासुच नवदैवतमत्रेष्टंशेषंषाट्पौरुषंविदुः अन्वष्टकासुवृद्धौचप्रतिसंवत्सरेतथा महाल
येगयायांचसपिंडीकरणात्पुरा मातुःश्राद्धंपृथक्कार्यमन्यत्रपतिनासहइत्यादिस्मृत्यनुसारात्पार्वणत्रयमेवोक्तं केचित्तुमातामह्यादित्रयं
पृथगुच्चार्यद्वादशदैवताकंपार्वणचतुष्टयमाहुः एताएवदेवतागयायांतीर्थश्राद्धेनित्यतर्पणेचज्ञेयाः महालयधूरिलोचनसंज्ञकावि
श्वेदेवाः अत्रसतिविभवेदेवार्थंद्वौविप्रौपार्वणत्रयार्थंप्रतिपार्वणंत्रीनित्येवंनवपत्न्याद्येकोद्दिष्टगणेप्रतिदैवतमेकैकमेवाविप्रान्निमं
त्रयेत् अशक्तोदेवार्थमेकंप्रतिपार्वणमेकइतिपार्वणत्रयेत्रीन्सर्वैकोद्दिष्टगणार्थमेकइतिनिमंत्रयेत् देवार्थंविप्रद्वयपक्षेप्रतिपार्वणेत्र
यएवकार्याः नतुदेवार्थंद्वौप्रतिपार्वणमेकइतिवाप्रतिपार्वणंत्रीन्देवार्थमेकइतिवावैषम्यंकार्यम् एवंसर्वत्रामावास्यादिश्राद्धेष्वपिज्ञेयम्
अत्यशक्तोपार्वणद्वयार्थमेकोपिकार्यः महालयेअंतेमहाविष्णवर्थंविप्रोवश्यंनिमंत्रितव्यइतिशेषः कौस्तुभे जीवन्मातृकःसापत्नमातु
रेकोद्दिष्टंकुर्यान्नपार्वणं अनेकाःसापत्नमातरोयस्यतेनसर्वमात्रुद्देशेनैकएवविप्रः पिंडश्चकार्योर्घ्यपात्रंपृथक् स्वजनन्यासहानेकमातृ
त्वेस्वजनन्यासहसर्वमात्रर्थमेको विप्रः पिंडोर्घ्यश्चेतिपार्वणमेवनपृथक् सापत्नमात्रमेकोद्दिष्टमितिवा सर्वसापत्नमातृणांपृथगेवैकोद्दि-

ष्टमितिवापक्षः महालयेपार्वणार्थेग्नौकरणमेकोद्दिष्टगणार्थमग्नौकरणंकृताकृतं करणपक्षेएकोद्दिष्टगणार्थमग्नौकरणांतंपृथक्पात्रेग्रा
ह्यम् महालयेसर्वपार्वणार्थमेकोद्दिष्टार्थंचसकृदाच्छिन्नंबर्हिरेकमेव दर्शादौतुप्रतिपार्वणंबर्हिर्भिन्नमेव अवशिष्टश्राद्धप्रयोगोनेकमा-
तृत्वेऽभ्यंजनादिमंत्रोहश्चश्राद्धसागरेस्वस्वशाखोक्तप्रयोगग्रंथेषुचज्ञेयः सकृन्महालयेश्राद्धांगंतिलतर्पणंपरेहन्येवसर्वपित्रुद्देशे-
नप्रातःसंध्यायाःपूर्वमेवप्रातःसंध्योत्तरंवाब्रह्मयज्ञांगतर्पणाद्भिन्नमेवकार्यम् प्रतिपदादिपंचम्यादिपक्षेषुविप्रविसर्जनांतेएवश्राद्धपू
जितपित्रुद्देशेनतर्पणंकार्यम् पत्न्यांरजस्वलायांसकृन्महालयोनकार्यः कालांतराणांसत्वात् अमायांरजोदोषेआश्विनशुक्लपंचमीपर्य
तंगौणकालेमहालयः प्रतिपदादिष्वन्येषुपक्षेषुप्रारंभदिनेपाकात्पूर्वंपत्नीरजस्वलाचेदुत्तरोत्तरपक्षस्वीकारः पाकारंभोत्तरंचेत्तांगृहांत
रेअवरुध्यमहालयःकर्तव्यः एवंविधवाकर्तृकश्राद्धेपिज्ञेयम् अत्रापुत्रविधवाममभर्तृतत्पितृपितामहानां भर्तृमातृपितामहीप्रपि-
तामहीनां ममपितृपितामहप्रपितामहानां ममामातृपितामहीप्रपितामहीनां ममातामहमातृपितामहमातृप्रपितामहानांममसातामा
हीमातृपितामहीमातृप्रपितामहीनांतृप्त्यर्थंसकृन्महालयापरपक्षश्राद्धंकरिष्येइतिस्वयंसंकल्प्यब्राह्मणद्वाराग्नौकरणादिसहितंसर्वमवि
कृतंप्रयोगंकारयेत् ब्राह्मणस्त्वमुकनाम्न्यायजमान्यायाभर्तृतत्पितृपितामहेत्याद्युच्चार्यप्रयोगंकुर्यात् अशक्तौभर्त्रादिस्वयंस्वपित्रादि
त्रयंस्वमात्रादित्रयंस्वमातामहादित्रयंसपत्नीकमितिपार्वणचतुष्टयोद्देशेनमहालयः अत्यशक्तौस्वभर्त्रादित्रयंस्वपित्रादित्रयंचेतिपार्व-

णद्वयमेवकार्यम् महालयःपितरिसंन्यस्तेपतितेत्यादियुतेवाजीवत्पितृकेणापिपुत्रेणपितुःपित्रादिसर्वपित्रुद्देशेनपिंडदानरहितः सांक
ल्पविधिनाकार्यः वृद्धौतीर्थेचसंन्यस्तेताते चपतितेसति येभ्यएवपितादद्यात्तेभ्योदद्यात्स्वयंसुतः मुंडनंपिंडदानंचप्रेतकर्मचसर्वशः
नजीवत्पितृकःकुर्याद्गुर्विणीपतिरेवचेत्यादिवचनात् पिंडदानादिविस्तरंकर्तुमशक्तेनापिसांकल्पविधिःकार्यः सांकल्पिकविधावः
र्घ्यदानं १ समंत्रकावाहनं २ मग्नौकरणं ३ पिंडदानं ४ विकिरदानं ५ स्वधांवाचयिष्ये ६ ॐस्वधोच्यतामित्यादिस्वधावाचनप्रयोगं
चवर्जयेत् अनेकब्राह्मणालाभेदेवस्थानेशालिग्रामादिदेवमूर्तिंसंस्थाप्यश्राद्धंकार्यम् सर्वथाविप्रालाभेदर्भबटुविधिनाश्राद्धं
पित्रोर्मरणेप्रथमाब्देमाहालयःकृताकृतः महालयोमलमासेनकार्यः अपरपक्षेप्रतिवार्षिकप्राप्तौमृततिथौवार्षिकंकृत्वाति
थ्यंतरेसकृन्महालयःकार्यः प्रतिपदादिदर्शांतादिपक्षेषुमृततिथौवार्षिकंकृत्वापाकांतरेणमाहालयः अमायांप्रतिवार्षिक
सकृन्महालयप्राप्तौपूर्वंवार्षिकंततोमहालयःततोदर्शश्राद्धमितित्रयंपाकभेदेनमहालयमात्रप्राप्तावपिपूर्वंमहालयः ततोदर्शः मृ
ततिथौसकृन्महालयपक्षेतत्तिथेर्ग्राह्यत्वनिर्णयोपराण्हव्याप्त्यादर्शवदितिभाति अत्रापरपक्षेभरणीश्राद्धाद्गयाश्राद्धफलप्राप्तिः
भरणीश्राद्धंसपिंडकंषट्दैवतंसांकल्पविधिनाकार्यम् देवाधूरिलोचनोपूरूरवार्द्रवोवा भरणीश्राद्धंकाम्यंगयाश्राद्धफलकामे
नप्रतिवर्षकार्यम् केचित्पित्रादिमरणोत्तरंप्रथमवर्षएवकुर्वंति द्वितीयादिवर्षेनकुर्वंतीतितत्रमूलंचिंत्यम् ममतुनदैवंनापिवा

२७

पित्र्यंयावत्पूर्णोनवत्सरइत्यादिवचनेनसर्वस्यापिदर्शादिश्राद्धस्यप्रथमाब्देनिषेधाद्दर्शितेएवपितृत्वप्राप्तेश्चद्वितीयादिवर्षेएवकर्तुंयुक्त-
मितिभाति यत्तुपितृभिन्नोपियोयोम्रियतेतस्यतस्यप्रथमाब्देभरणीश्राद्धंक्रियतेतत्रापिमूलंनपश्यामः गयाश्राद्धफलार्थमाचारमनुसृ-
त्यक्रियतेचेन्मृतायैकमेवपार्वणमुद्दिश्यसदेवंकार्यम् अत्रसपिंडत्वाचारोपिचिंत्यः अत्रापरपक्षेसप्तम्यादिदिनत्रयेमाघ्यावर्षश्राद्धंकर्तुंपू-
र्वेद्युःश्राद्धंकरिष्ये माघ्यावर्षश्राद्धंकरिष्येऽन्वष्टक्यश्राद्धंकरिष्येइतिक्रमेणसंकल्पंकृत्वासर्वोप्यष्टकाविधिराश्वलायनैःकार्यः इदमाश्वला-
यनानामष्टकाविकृतिरूपमेकाष्टकाकरणपक्षेपिकार्यम् इतरशाखिनांत्वष्टकारूपमेवेतिपंचाष्टकाकरणपक्षेष्टकाश्राद्धं करिष्यइतिसंकल्प्य
कार्यमेकाष्टकापक्षेतुनकार्यम् नवम्यामन्वष्टक्यश्राद्धंनवदैवतंसर्वशाखिभिरष्टम्यामष्टकाश्राद्धकरणेपिगृह्याग्नेोयथोक्तविधिनाकार्यं
अस्यामन्वष्टक्यस्यमुख्यत्वात् गृह्याग्निरहितैस्तुयेषांपूर्वंमातामृतापश्चात्पितामृतस्तैर्मृतमातापितृकैःपाणिहोमादिविधिनानवदैवत्यं
कार्यम् जीवत्पितृकेणमृतमातृकेणानुपनीतेनापिमात्रादित्रिनयमात्रोद्देशेनैकपार्वणकंपुरूरवार्द्रवदेवसहितंसपिंडकंश्राद्धंकार्यम् स्व-
मातरिजीवंत्यांमृतसापत्नमात्रादित्रयोद्देशेनकार्यम् स्वमातृसापत्नमात्रोर्मृतौद्विवचनप्रयोगेणसापत्नमात्रनेकत्वेनमात्रासहबहुवच-
नप्रयोगेणैकस्मिन्विप्रेएकैवक्षणोर्घ्यःपिंडश्चैकएवदेयः पितामहीप्रपितामह्योर्द्वौविप्रौपिंडौचेत्येवंपार्वणमावश्यकम् केचिन्मातृबहुत्वे
विप्रपिंडादिभेदमाहुः स्वमातृसापत्नमातृजीवनेतुगृह्याग्निरहितेनमृतपितृकेणापिनकार्यम् अन्वष्टक्येमातृयजनस्यमुख्यत्वादतएवा

क्तत्वाद्धूरिलोचनाविश्वेदेवाः श्राद्धसागरेउक्ताः अविभक्तैरपिभ्रातृभिर्मघात्रयोदशीश्राद्धं पृथक्कार्यमितिसिंधुकौस्तुभादौ विभक्तैरपि
सहैवेतिश्राद्धसागरे अथात्रचतुर्दश्यांपित्रादित्रयमध्ये एकस्यापिशस्त्रविषाग्निजलादिशृंगीव्याघ्रसर्पादिनिमित्तेनदुर्मरणेनमृतस्यैको
द्दिष्टविधिनाश्राद्धंकार्यम् पित्रादिद्वयोः शस्त्रादिहतत्वेएकोद्दिष्टेकार्ये पित्रादीनांत्रयाणांशस्त्रादिहतत्वेपार्वणमेवकार्यम् केचिदेकोद्दि
ष्टत्रयंकार्यमित्याहुः सहगमनेप्रयागादौचविधिप्राप्तेग्निजलादिमरणेचतुर्दशीश्राद्धंनकार्यम् युद्धप्रायोपवेशनयोर्वैधत्वेपीदंकार्यम् अ
त्रशस्त्रादिहतपितृव्यभ्रात्रादेरप्यपुत्रस्यैकोद्दिष्टंकार्यम् इदंधूरिलोचनसंज्ञकदेवसहितंकार्यम् अत्रसंबंधगोत्रनामाद्युच्चार्यासुकनिमि
त्तेनमृतस्यचतुर्दशीनिमित्तमेकोद्दिष्टंश्राद्धंसदैवंसपिंडंकरिष्यइतिसंकल्प्यप्रत्येकोद्दिष्टमेकार्घ्यैकपवित्रमेकपिंडयुतंश्राद्धंकार्यम् पित्रादे
र्भ्रात्रादेश्चशस्त्रहतत्वेपृथक्कुपाकादिनामहालयवत्सहतंत्रेणवैकोद्दिष्टइत्यादि एवंचतुर्दश्यामेकोद्दिष्टंकृत्वापित्रादिसर्वपितृगणोद्देशे-
नसकृन्महालयस्तिथ्यंतरेवश्यंकार्यः अस्यांचतुर्दश्यांयदाशस्त्रादिमृतयोर्मातापित्रोर्मृताहस्तदाचतुर्दशीनिमित्तमेकोद्दिष्टंकृत्वापुनस्तदै
वमृतादित्रयोद्देशेनसांवत्सरिकंपार्वणविधिनाकार्यमितिश्राद्धसागरे कौस्तुभादौतुसांवत्सरिकपार्वणेनैवचतुर्दशीश्राद्धसिद्धिर्नपृथक्कार्य
मित्युक्तंदिनांतरेचसकृन्महालयः कार्यः अत्रचतुर्दशीश्राद्धस्यकथंचिद्विघ्नेत्वत्रैवपक्षेऽग्रिमपक्षेवादिनांतरेनतुपार्वणेनविधिनैवकार्यम् न
त्वेकोद्दिष्टं अत्रैकोद्दिष्टेपराण्हव्यापिन्येवचतुर्दशीग्राह्यान्यत्वितरैकोद्दिष्टतिथिवत् मध्यान्हव्यापिनीतिकौस्तुभे हस्तनक्षत्रेसूर्येसतिचांद्र

हस्तनक्षत्रयुतामावास्यागजच्छाया तस्यांश्राद्धदानादिकार्यम् इत्यमायांगजच्छाया आश्विनशुक्लप्रतिपदिदौहित्रेणानुपनीतेनापिसपत्नी
कमातामहस्यपार्वणंमातुलेसत्यप्यवश्यंकार्यम् मातामहीसत्वेकेवलमातामहपार्वणम् इदंजीवत्पितृकेणापिकार्यम् इदंसपिंडकमपिंडकं
वा अत्रपुरूरवार्द्रवसंज्ञकाविश्वेदेवाः धूरिलोचनाइतिकेचित् इयंप्रतिपदपराण्हव्यापिनीग्राह्येतिबहवः संगवव्यापिनीतिकेचित् अ-
स्यश्राद्धस्ययावद्वृश्चिकदर्शनंगौणकालइतिकालतत्त्वविवेचने इतिमहालयादिनिर्णयोद्देशः भाद्रपदकृष्णपक्षेभौमवारव्यतीपात-
रोहिणीयुताषष्ठीकपिलाषष्ठी अत्रहस्तस्थेसूर्येफलातिशयः अयंयोगोदिवैवग्राह्योनतुरात्रौसूर्यपर्वत्वादितिभाति अस्यांहुतंचद-
त्तंचसर्वंकोटिगुणंभवेत् अत्रश्राद्धंकार्यमितिविशेषवचनंनोपलभ्यतेतथाप्यलभ्ययोगेश्राद्धविधानाद्दर्शवत्षड्दैवतंश्राद्धंकार्यं
अथात्रसंक्षेपतोव्रतविधिः सूर्योद्देशेनोपवाससंकल्प्य देवदारूशीरकुंकुमैलामनःशिलापद्मकाष्टतंडुलान्मधुगव्याभ्यांलेप
यित्वाक्षीरालोडितेनकल्केनांगंविलिप्यस्नायात् तत्रमंत्रः आपस्त्वमसिदेवेशज्योतिषांपतिरेवच पापंनाशयमेदेववाङ्मनःकाय
कर्मजम् ततःपंचगव्येनस्नात्वापंचपल्लवैर्मार्जयित्वामृत्तिकास्नानंकुर्यात् तर्पणादिनित्यविधिंकृत्वावरुणंपूजयित्वासर्वतोभद्र
मध्येकलशोपरितंडुलादौपद्मंलिखित्वातस्याष्टसुपत्रेषुपूर्वादौसूर्यंतपनंस्वर्णरेतसंरविमादित्यंदिवाकरंप्रभाकरंसूर्यमित्या
वाह्यमध्येसौवर्णरथेसूर्यमग्रेचरुणंचावाह्यकरवीरार्कादिपुष्पैर्धूपादिभिःसंपूजयेत् दिक्पालादिदेवताःसंपूज्यद्वादशार्घ्यो-

न्सूर्यायदद्यात् सविस्तरःपूजादिविधि र्द्वादश्यार्घ्यमंत्राश्चकौस्तुभेज्ञेयाः सूर्याग्रे प्रभाकरनमस्तुभ्यंसंसारान्मांसमुद्धर भुक्ति-
मुक्तिप्रदोयस्मात्तस्माच्छांतिंप्रयच्छमे नमोनमस्तेवरदऋक्सामयजुषांपते नमोस्तुविश्वरूपायविश्वधात्रेनमोस्तुते इतिश्रा
र्घ्यं उदुत्यमित्यादिसौरसूक्तानिजपित्वारात्रौजागरणंकृत्वाप्रातरारुष्णेनेतिमंत्रेणार्कसमिच्चर्वाज्यतिलैःप्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतं
हुत्वाघटादिसर्वालंकारयुतांकपिलांगांमंत्रैःसंपूज्यविप्रायदद्यात् गोपूजामंत्राःकौस्तुभे दानमंत्रस्तु नमस्तेकपिलेदेविसर्व
पापप्रणाशिनी संसारार्णवमग्नंमांगोमातस्त्रातुमर्हसि वस्त्रयुगच्छन्नांसघंटामित्यादिविशेषणात्युक्तेमांगांतुभ्यमहंसंप्रददे
इतिदत्वारुक्मवर्णदक्षिणांदद्यात् ततस्तस्मैविप्रायरथंसूर्यप्रतिमांचदद्यात् तत्रमंत्रः दिव्यमूर्तिर्जगच्चक्षुर्द्वादशात्मादिवाकरः
कपिलासहितोदेवोममसुक्तिंप्रयच्छतु यथात्वंकपिलेपुण्यासर्वलोकस्यपावनी प्रदत्तासहसूर्येणममसुक्तिप्रदाभवेत्यादि त-
तःकपिलाप्रार्थनादिविस्तारःकौस्तुभे अथवोपोषणजागरहोमादिविधिमकृत्वाषष्ठ्यामेवस्नानरथादिपूजनकपिलादानादि
कार्यम् इतिसंक्षेपतःकपिलाषष्ठीव्रतविधिः इतिश्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशिनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारेभा
द्रपदमासकृत्यनिर्णयोद्देशः तुलामेषसंक्रांतिर्विषुवसंज्ञा तस्याःपूर्वाःपराःपंचदशपंचदशनाड्यःपुण्यकालः विशेषःप्रागु
क्तएव आश्विनशुक्लप्रतिपदिदेव्यानवरात्रारंभः नवरात्रशब्दआश्विनशुक्लप्रतिपदमारभ्यमहानवमीपर्यंतंक्रियमाणक-

३०

कर्मनामधेयम् तत्रकर्मणिपूजैवप्रधानम् उपवासादिकंस्तोत्रजपादिकंचांगं तथाचयथाकुलाचारमुपवासैकभक्तनक्तायाचितान्यतमव्रतयुक्तं
यथाकुलाचारंसप्तशतीलक्ष्मीहृदयादिस्तोत्रजपसहितंप्रतिपदादिनवम्यंतंनवतिथ्यधिकरणकपूजाख्यंकर्मनवरात्रशब्दवाच्यं पूजाप्राधान्योक्तेरे
व क्वचित्कुलेजपोपवासादिनियमस्यव्यतिरेकउपलभ्यते पूजायास्तुनक्वापिकुलेनवरात्रकर्मण्यभावोदृश्यते यत्कुलेनवरात्रमेवनानुष्ठीयते तत्रनव
रात्रपूजादेरप्यभावाआस्तांनाम सचनवरात्रारंभः सूर्योदयोत्तरंत्रिमुहूर्तव्यापिन्यांप्रतिपदिकार्यः तदभावेद्विमुहूर्तव्यापिन्यामपि क्वचित्मुहूर्तमात्र-
व्यापिन्यामप्युक्तः सर्वथादर्शयुक्तप्रतिपदिनकार्यइतिबहुग्रंथसंमतं मुहूर्तन्यूनव्याप्तौसूर्योदयास्पर्शेवादर्शयुतापिग्राह्या प्रथमदिनेषष्टिघटिका
प्रतिपद्द्वितीयदिनेमुहूर्तद्वयादिपरिमितावर्ततेतदापूर्णत्वात्पूर्वैवग्राह्या द्वितीयावेधनिषेधोप्येतत्पक्षद्वयेएवयोज्यः पुरुषार्थचिंतामणौतुपूर्वदि
नेमुहूर्तचतुष्टयोत्तरं मुहूर्तपंचकोत्तरंवाप्रवृत्ताद्वितीयदिनेमुहूर्तद्वयादिपरिमिताप्रतिपत् तदापरस्याःक्षयगामितयानिषिद्धत्वादमायुक्तापिपू-
र्वैवग्राह्येत्युक्तम् तत्रसूर्योदयोत्तरंदशघटीमध्येतत्रासंभवेमध्यान्हेभिजित्मुहूर्तेप्रारंभःकार्योनत्वपराण्हे एवंचप्रतिपदाद्यषोडशनाडीनिषे
धश्चित्रावैधृतियोगनिषेधश्चोक्तकालानुरोधेनसतिसंभवेपालनीयोनतुनिषेधानुरोधेनपूर्वाण्हःप्रारंभकालः प्रतिपत्तिथिर्वातिक्रमणीय
अत्रकर्मणिब्राह्मणादिचतुर्वर्णस्यम्लेछादेश्चाधिकारः तत्रविप्रेणजपहोमान्नबलिनैवेद्यैःसात्विकीपूजाकार्या नैवेद्यैश्चनिरामिषैर्मद्यंदत्वा
ब्राह्मणस्तुब्राह्मण्यादेवहीयते मद्यमपेयमदेयमित्यादिनिषेधान्मांसमद्यादियुतराजसपूजायांब्राह्मणस्यनाधिकारः मद्यपानेमरणांत-

प्रायश्चित्तोक्तेः स्पर्शेतदंगच्छेदोक्तेश्वाल्पप्रायश्चित्तेनदोषानपगमेनपातित्यापातात् इत्थमेवसर्वेप्राचीनानवीनाश्चनिबंधकारानिर्बंधे
नलिखंति नवीनतराभास्कररायप्रभृतयोपिसप्तशतीटीकादौप्राचीनग्रंथाननुसृत्यैवमेवपरिष्कुर्वंति सभायांचैतन्मतमेवश्लाघंतेचाच
रणंत्वन्यथाकुर्वंति नत्किंस्वयंदुर्दैववशेन ब्राह्मण्यभ्रष्टोभूवन्नन्येप्येवंमाभूवन्निति भूतदययावास्वपातित्यगोपनायवान्येषांकलियुगस्थ
विप्राणामधिकाराभावालोचनयावेतिनवयंतत्त्वंजानीमः क्षत्रियवैश्ययोर्मांसादियुतजपहोमसहितराजसपूजायामप्यधिकारः सच
केवलंकाम्यएवनतुनित्यः निष्कामक्षत्रियादेः सात्विकपूजाकरणेमोक्षादिफलातिशयः एवंशूद्रादेरपि शूद्रादेर्मंत्रहीनाजपादिरहि
तामांसादिद्रव्यकातामसपूजापिविहिता शूद्रेणसप्तशत्यादिजपहोमसहितासात्विकीपूजाब्राह्मणद्वाराकार्या स्त्रीशूद्रादेःस्वतःपौराण
मंत्रपाठेपिनाधिकारः अतएवशूद्रःसुखमवाप्नुयादित्यत्रभाष्येस्त्रीशूद्रयोःश्रवणादेवफलंनतुपाठादित्युक्तम् तेनस्त्रीशूद्रयोर्गीताविष्णु
सहस्रनामपाठोदोषायैवेतिज्ञेयम् क्वचित्पौराणमंत्रयुक्तपूजायांस्त्रीशूद्रयोःस्वतोप्यधिकारउक्तः जपहोमादौविप्रद्वारैव म्लेंच्छादीनांतुब्राह्मण
द्वारापिजपहोमेसमंत्रपूजायांचनाधिकारः किंतुतैस्तदुपचाराणांदेवीमुद्दिश्यमनसोत्सर्गमात्रंकर्तव्यम् अथनवरात्रेनुकल्पाः तृती
यादिनव म्यंतंसप्तरात्रंवाकर्तव्यम् पंचम्यादिपंचरात्रंवा सप्तम्यादित्रिरात्रंवा अष्टम्यादिद्विरात्रंवा एकाहपक्षेकेवलाष्टम्यांकेवलनवम्यां
वा एषांपक्षाणांस्वस्वकुलाचारानुसारेणप्रतिबंधादिनापूर्वपक्षासंभवानुसारेणवाव्यवस्था तत्रतृतीयापंचम्योर्निर्णयःप्रतिपदादिवत् सप्त

स्यादिनिर्णयस्तूक्ष्यते नवरात्रादिपक्षेषुक्षयवृद्धिवशेनदिनाधिक्यन्यूनत्वेपूजाद्यावृत्तिःकार्या केचित्तुदिनक्षयेष्टावेवपूजाश्चंडीपाठांश्चकुर्वंति
इदंदेवीपूजनात्मकंनवरात्रंकर्मनित्यम् अकरणेदोषश्रवणात् फलश्रवणात्काम्यंच अत्रनवरात्रेघटस्थापनं प्रातर्मध्यान्हेप्रदोषकालेचेतित्रि
कालंद्विकालमेककालंवास्वस्वकुलदेवतापूजनंसप्तशत्यादिजपोऽखंडदीपआचारप्राप्तमालाबंधनमुपवासनक्तैकभक्तादिनियमः सुवासिनी-
भोजनंकुमारीभोजनपूजनादि अंतेसप्तशत्यादिस्तोत्रमंत्रहोमा दीत्येतानिविहितानि एतेषांमध्येक्वचित्कुलेघटस्थापनादीनिद्वित्रादीन्ये
वानुष्ठीयंते नसर्वाणिक्वचिद्घटस्थापनादिरहितानि कानिचित्क्वचित्क्वचित्सर्वाण्येवेत्येतेषांसमुच्चयविकल्पौकुलाचारानुसारेणाव्यवस्थितौज्ञे
यौ कुलपरंपराप्राप्तादधिकंशक्तिसत्वेनानुष्ठेयमितिशिष्टाचारः फलकामनयाप्रार्थितमुपवासादिकंकुलाचाराभावेपिकुर्वंति इदंकलशस्था
पनंरात्रौनकार्यम् तत्रकलशस्थापनार्थंशाुद्धमृदावेदिकांकृत्वापंचपल्लवदूर्वाफलतांबूलंकुंकुमधूपादिसंभारान्संपादयेत् अथसंक्षेपतःप्र
योगः प्रतिपदिप्रातःकृताभ्यंगस्नानःकुंकुमचंदनादिकृतपुंड्रोधृतपवित्रःसपत्नीकोदशघटिकामध्येभिजिन्मुहूर्तेवादेशकालौसंकीर्त्यमम
सहकुटुंबस्याऽमुकदेवताप्रीतिद्वारासर्वापच्छांतिपूर्वकदीर्घायुर्धनपुत्रादिवृद्धिशत्रुजयकीर्तिलाभप्रमुखचतुर्विधपुरुषार्थसिध्यर्थमद्यप्रभृ
तिमहानवमीपर्यंतंप्रत्यहंत्रिकालमेककालंवामुकदेवतापूजामुपवासनक्तैकभक्तान्यतमनियमसहित मखंडदीपप्रज्वालनंकुमारीपूजनं चंडी
सप्तशतीपाठंसुवासिनीभोजनमित्यादियावत्कुलाचारप्राप्तमनूद्यैवमादिरूपंशारदीयनवरात्रोत्सवाख्यंकर्मकरिष्ये देवतापूजनांगत्वेनघ-

सर्वमनोरथावाप्तिर्मोक्षश्चेति वाराहीतंत्रेउक्तम् सर्वत्रकाम्यपाठेआदौसंकल्पपूर्वकपूजनमंतेबलिदानंचकार्यम् अत्राचाराद्वेदपारायणम-
पिकार्यम् तद्विधिर्बौधायनोक्तःकौस्तुभेज्ञेयः अथकुमारीपूजा एकवर्षांतुयाकन्यापूजार्थेतांविवर्जयेत् द्विवर्षकन्यामारभ्यदशवर्षावधि
कुमारीणांक्रमेणकुमारिकात्रिमूर्तिः कल्याणीरोहिणीकालीचंडिकाशांभवीदुर्गाभद्रेतिनामानि आसांकुमारीणांप्रत्येकंपूजामंत्राःफलवि
शेषाःलक्षणानिचान्यत्रज्ञेयानि ब्राह्मणेनब्राह्मणीत्येवंसवर्णाप्रशस्ता विजातीयापिक्वचित्कामनाविशेषेणोक्ताः एकैकवृद्ध्याप्रत्यहमेका
वाकुमारीपूज्यामंत्राक्षरमयींलक्ष्मींमातृणांरूपधारिणीम् नवदुर्गात्मिकांसाक्षात्कन्यामावाहयाम्यहम् जगत्पूज्येजगद्वंद्येसर्वशक्तिस्वरूपि
णि पूजांगृहाणकौमारिजगन्मातर्नमोस्तुते इतिमंत्रेणपादप्रक्षालनपूर्वकंवस्त्रकुंकुमगंधधूपदीपभोजनैःपूजयेदितिसंक्षेपः कुमारीपू-
जावद्देवीपूजाचंडीपाठश्चैकोत्तरवृद्ध्यापिविहितः भवानीसहस्रनामपाठोपिक्वचिदुक्तः अयंशारदनवरात्रोत्सवोमलमासेनिषिद्धः शुक्रा-
स्तादौतुभवति प्रथमारंभस्तुनकार्यः शावाशौचजननाशौचयोस्तुसर्वोपिघटस्थापनादिविधिर्ब्राह्मणद्वाराकार्यः केचिदारंभोत्तरंमध्ये-
आशौचपातेस्वयमेवारब्धंपूजादिकंकार्यमित्याहुः शिष्टास्त्वाशौचेपूजादेवतास्पर्शादेर्लोकविद्विष्टत्वादन्येनैवकारयंति अपरेतुतृतीयादि
पंचम्यादिसप्तम्याद्यनुकल्पेननवरात्रविधीनांसत्वात्प्रतिपद्याशौचेतृतीयाद्यनुकल्पाश्रयणंकुर्वंति सर्वथालोपप्रसक्तावेवब्राह्मणद्वाराकुर्वं
ति उपवासादिशारीरनियमःस्वयंकार्यः एवंरजस्वलास्वप्युपवासादिकंस्वयंकृत्वापूजादिकमन्येनकारयेत् अत्रसभर्तृकस्त्रीणामुपवासेगंध

तांबूलादिग्रहणंनदोषायेत्याहुः अथपंचम्यामुपांगललिताव्रतम् अत्रपंचमीअपराण्हव्यापिनीग्राह्या अपराण्हस्यैवतत्पूजाकालत्वोपप-
त्तेः दिनद्वयेकार्त्स्न्येनापराण्हव्याप्तौसाम्येणवैषम्येणवाऽपराण्हैकदेशव्याप्तौचपूर्वैव. युग्मवाक्यात् परत्रैवापराण्हव्याप्तौपरैव केचित्तुरात्रि
व्यापिनींगृण्हंति पूजादिकंचरात्रावेवकुर्वंति तत्रमूलंचिंत्यम् अत्रपूजादिविधिर्ग्रंथांतरेप्रसिद्धइतिनलिख्यते आश्विनशुक्लपक्षेमूलनक्ष-
त्रेपुस्तकेषुसरस्वतीमावाह्यपूजयेत् मूलेषुस्थापनंदेव्याःपूर्वाषाढासुपूजनम् उत्तरासुबलिंदद्याच्छ्रवणेनविसर्जयेदितिवचनात् अत्र-
पूजयेत्प्रत्यहमितिरुद्रयामलवचनात् मूलेआवाहनंतदंगभूतंपूजनंचकरिष्यइतिसंकल्प्यावाहनपूजनेकार्ये पूर्वाषाढासुपूजनंकरिष्येइ
तिसंकल्प्यावाहनरहितपूजैवकेवलम् उत्तराषाढासुबलिदानंतदंगभूतांपूजांचकरिष्येइत्येवंतेकार्ये श्रवणेनविसर्जनंकर्तुंतदंगभूतां-
पूजांकरिष्ये इतिसंकल्प्यसंपूज्यविसर्जयेदितिक्रमः तत्रमूलस्यप्रथमेपादेसूर्यास्तात्प्राक्त्रिमुहूर्तव्यापिनिसरस्वत्यावाहनं त्रिमुहूर्तन्यू
नत्वेरात्रौवाप्रथमपादसत्वेतस्यविशेषवचनंविनाग्राह्यत्वाभावाद्द्वितीयादिपादेपरदिनेएवावाहनं एवंपूर्वाषाढादिनक्षत्रंपूजादौदिन-
व्याप्त्यैवग्राह्यम् विसर्जनंतुश्रवणप्रथमपादेरात्रिभागगतेपिकार्यम् विशेषवचनात् तच्चरात्रेःप्रथमप्रहरपर्यंतमेवेतिभाति अथस
प्तम्यादिदिनत्रयेपत्रिकापूजनंविहितम् तत्रसप्तम्यादितिथित्रयंसूर्योदयेमुहूर्तमात्रमपिग्राह्यम् तत्राधिवासनादिप्रयोगविस्तरःकौ
स्तुभादौज्ञेयः यत्तुसप्तमीप्रभृतित्रिरात्रंनवरात्रकर्मकुर्वंति तत्रसप्तमीसूर्योदयोत्तरंमुहूर्ताधिकव्यापिनीग्राह्या मुहूर्तन्यूनत्वेपूर्वा अ-

चिन्हानांगजाश्वादीनांचापादिशस्त्राणांदुंदुभ्यादीनांचपूजाहोमादिकंकार्यम् येहयान्पालयंतितेराजभिन्नाअपिस्वातीयुतामाश्विनप्रतिप-
दंद्वितीयांवारभ्यनवमीपर्यंतंवाजिनीराजनाख्यंकर्मकुर्युः तत्रोच्चैःश्रवःपूजा रैवनपूजाच प्रतिमायांकार्या प्रत्यक्षमश्वपूजानीराजनंच
कार्यम् कर्मद्वयेपितत्पूजामंत्राहोमादिमंत्राःसविस्तरप्रयोगश्चकौस्तुभे इदानीमश्ववंतःप्राकृतजनास्तुविजयादशम्यामश्वान् तोयेव-
गात्द्यपुष्पमालादिभिर्विभूष्याश्वशालायांप्रवेशयंति तत्र गंधर्वकुलजातस्त्वंमाभूयाःकुलदूषकः ब्राह्मणःसत्यवाक्येन सोमस्यवरुण
स्यच प्रभावाच्चहुताशस्यवर्धयत्वंतुरंगमान् रिपून्विजित्यसमरेसहभर्त्रासुखीभवेतिमंत्रेणकेवलाश्वपूजापिकर्तुमुचिता अथपारणा
विसर्जनयोःकालः तत्रविसर्जनंदशम्यांकार्यम् दिनद्वयेदशमीसत्वेपूर्वदशम्यांश्रवणांत्यपादयोगेतत्रैवविसर्जनंतत्र तद्योगाभावेतुपर
दशम्यामेव तत्रपरदशम्यभावेपूर्वदशम्यांनक्षत्रयोगेसत्यसतिवाकार्यम् नक्षत्रयोगानुरोधेनक्रियमाणंविसर्जनमपराण्हेपिभवति अन्य
थाप्रातरेव तत्रमृदादिप्रतिमायाविसर्जनपूर्वकंजलादौत्यागः परंपरयापूजितायाधातुप्रतिमायास्तुघटादिस्थापनादुत्तिष्ठेत्यादिमंत्रैरुत्थाप
नमात्रंकार्यम् नतुविसर्जनम् यद्दिनेविसर्जनंतत्रैवनियमत्यागस्यौचित्यात् विसर्जनोत्तरंतद्दिनेएवपारणंकार्यम् अन्येतुसत्यपिदशम्यां
विसर्जनविधौनवम्यामेवपारणंकार्यम् नवम्यांपारणंकुर्याद्दशम्यामभिषेकंचकृत्वामूर्तिंविसर्जयेदित्यादिवचनादित्याहुः अत्रैवंव्यवस्था
प्रथमदिनेस्वल्पाप्यष्टम्यायुक्तानवमीद्वितीयदिनेपारणपर्याप्तनवम्यायुक्तादशमीतत्परदिनेश्रवणयुक्ताविसर्जनार्हादशमी तत्राष्टमीनवम्यु-

पवासयोः प्रथमदिनेसिद्धत्वादवशिष्टनवम्यांपारणमवशिष्टदशम्यांविसर्जनम् यदातु अवशिष्टनवमीदिनेएवदशमीश्रवणनक्षत्रयुक्ताविस
र्जनार्हातदाविसर्जनोत्तरंपारणम् यदातुपूर्वदिनेषष्टिदंडाष्टमीपरदिनेष्टमीशेषयुतानवमीतत्परदिनेनवमीशेषयुतादशमीतदानवमीयुक्तद
शम्यामेवविसर्जनोत्तरंपारणा अथनवमीषष्टिदंडाद्वितीयदिनेनवमीशेषयुक्तादशमीतत्रापिनवमीयुक्तदशम्यामेवविसर्जनपारणे यदात्वष्ट
मीनवमीदशम्यस्तिस्रोपितिथयःसूर्योदयमारभ्यास्तमयपर्यंतमखंडास्तत्तत्कृत्यपर्याप्तास्तदादाक्षिणात्यानांनवम्यामेवपारणाचारान्नवम्यामे
वपारणाविसर्जने येषांदशम्यामेवाचारस्तेषांतदुभयंदशम्यामेव अथविजयादशमी सापरदिनएवापराण्हव्याप्तौपरा दिनद्वयेपराण्हव्याप्तौ
दिनद्वयेपिश्रवणयोगेसत्यसतिवापूर्वा एवंदिनद्वयेपराण्हव्याप्त्यभावेपिश्रवणयोगसत्वासत्वयोः पूर्वैव दिनद्वयेपराण्हव्याप्त्यव्याप्त्योरेकत
रदिनेश्रवणयोगेयद्दिनेश्रवणयोगः सैवग्राह्या एवमपराण्हेकदेशव्याप्तावूह्यम् यदापूर्वदिनेएवापराण्हव्याप्तापरदिनेचश्रवणयोगाभाव
स्तदापिपूर्वैव यदातुपूर्वदिनेएवापराण्हव्यापिनीपरदिनेचमुहूर्तत्रयादिव्यापिनीअपराण्हात्पूर्वमेवसमाप्तापरत्रैवश्रवणयोगवतीतदापरैव
अपराण्हेदशम्यभावेपि यांतिथिंसमनुप्राप्यउदयंयातिभास्करइत्यादिसाकल्यवचनेः श्रवणयुक्तायाग्राह्यायाऔदयिकस्वल्पदशम्याः कर्म
कालेसत्वापादनात् सिंधौत्विदंपरदिनेपराण्हकालेश्रवणसत्वेएव श्रवणस्याप्यपराण्हात्पूर्वमेवसमाप्तौतुपूर्वैवेत्युक्तम् युक्तंचैतत् यदापर
दिनेएवापराण्हव्याप्तिः पूर्वदिनेएवापराण्हात्परत्रसायान्हादौश्रवणयोगस्तदातुपरैवग्राह्येतिममप्रतिभाति अत्रापराजितापूजनंसीमोल्लंघन

नंशमीपूजनंदेशांतरयात्रार्थिनांप्रस्थानंचविहितम् तत्पूजाप्रकारस्त्वपराण्हेग्रामादीशान्यांदिशिगत्वाशुचिदेशेभुवमुपलिप्यचंदनादिना
ष्टदलमालिख्य ममसकुटुंबस्यक्षेमसिद्ध्यर्थमपराजितापूजनंकरिष्येइतिसंकल्प्य मध्येअपराजितायैनमइत्यपराजितामावाह्यतद्दक्षिणेक्रि-
याशक्त्यैनमइतिजयांवामतउमायैनमइतिविजयांचावाह्य अपराजितायैनमः जयायैनमः विजयायैनमः इतिनाममंत्रैःषोडशोपचारपूजां
कृत्वाप्रार्थयेत् इमांपूजांमयादेवियथाशक्तिनिवेदितां रक्षार्थंतुसमादायव्रजस्वस्थानमुत्तममिति अथराज्ञःसंकल्पेयात्रायांविजयसिद्ध्यर्थ
मितिविशेषः पूजानमस्कारांते हारेणतुविचित्रेणभास्वत्कनकमेखला अपराजिताभद्ररताकरोतुविजयंममेत्यादिमंत्रैर्विजयंप्रार्थ्यपूर्ववं
द्विसृजेदितिसंक्षेपः ततःसर्वेजनाःग्रामाद्बहिरीशानदिगवस्थितांशमींगत्वापूजयेयुः सीमोल्लंघनंतुशमीपूजनात्पूर्वंपश्चाद्वाकार्यम् रा-
जात्वश्वमारुह्यसहपुरोहितःसामात्यःशमीमूलंगत्वावाहनादवरुह्यस्वस्तिवाचनपूर्वकंशमीसंपूज्यकार्योद्देशानमात्यैःसहसंवदन् प्र-
दक्षिणांकुर्यात् पूजाप्रकारस्तु ममदुष्कृतामंगलनिरासार्थंक्षेमार्थंयात्रायांविजयार्थंचशमीपूजांकरिष्ये शम्यलाभेअश्मंतकवृक्षपूज
नंचकरिष्ये इतिसंकल्पः राजातुशमीमूलेदिक्पालपूजांवास्तुदेवतापूजांचकुर्यात् अमंगलानांशमनीशमनीदुष्कृतस्यच दुःस्वप्ननाशि
नींधन्यांप्रपद्येहंशमींशुभामितिपूजामंत्रः पूजांते शमीशमयतेपापंशमीलोहितकंटका धरित्र्यर्जुनबाणानांरामस्यप्रियवादिनी करिष्यमा
णयात्रायांयथाकालंसुखंमया तत्रनिर्विघ्नकर्त्रीत्वंभवश्रीरामपूजितेइतिप्रार्थयेत् अश्मंतकपूजने अश्मंतकमहावृक्षमहादोषनिवारण

इष्टानांदर्शनंदेहि शत्रूणांचविनाशनमिति प्रार्थयेत् राजाशत्रोर्मूर्तिंकृत्वाशस्त्रेणविध्येत् प्राकृताः शमीशाखांछित्वा आनयंतितंनिर्मूलंगृहीत्वासा
क्षतामार्द्रांशमीमूलगतांमृदं गीतवादित्रनिर्घोषैरानयेत्स्वगृहंप्रति ततोभूषणवस्त्रादिधारयेत्स्वजनैःसह नीराज्यमानःपुण्याभिर्युवतीभिःसु-
मंगलमिति अत्रदेशांतरंजिगमिषुभिर्विजयमुहूर्तेचंद्राद्यनुकूल्याभावेपिप्रयाणंकार्यम् तत्रविजयमुहूर्तोद्विविधः ईषत्संध्यामतिक्रम्यकिंचि-
दुद्भिन्नतारकः विजयोनामकालोयंसर्वकामार्थसाधकइत्येकः एकादशोमुहूर्तोपिविजयःपरिकीर्तितः तस्मिन्सर्वैर्विधातव्यायात्राविजयकांक्षि-
भिरित्यपरः उक्तद्वयान्यतरमुहूर्तेदशम्यांयुक्तेप्रस्थानंकार्यम् नत्वेकादशीयुक्ते आश्वयुक्शुक्लदशमीविजयाख्याखिलेशुभा प्रयाणेतुविशेषेण-
किंपुनःश्रवणान्वितेति ज्योतिर्ग्रंथोक्तेरन्यान्यपिकर्माणिमासविशेषनिरपेक्षाण्यत्रचंद्राद्यनुकूल्याभावेप्यनुष्ठेयानि मासविशेषेविहितानितु-
चूडाकर्मविष्णवादिदेवताप्रतिष्ठादीनिनकुर्यात् राज्ञांपट्टाभिषेकेनवमीविद्धादशमीश्रवणयुतापिनग्राह्या किंत्वौदयिक्येवग्राह्या आश्विनस्य-
शुक्लादशमीमेकादशीपौर्णमासींवारभ्यमुहूर्तविशिष्टायांरात्रौतीर्थादौगत्वाप्रत्यहंमासपर्यंतंकार्तिकस्नानंकार्यम् तत्प्रकारः विष्णुंस्मृत्वा दे-
शकालौसंकीर्त्य नमःकमलनाभायनमस्तेजलशायिने नमस्तेस्तुहृषीकेशगृहाणार्घ्यंनमोस्तुते इत्यर्घ्यंदत्वा कार्तिकेहंकरिष्यामिप्रा-
तःस्नानंजनार्दन प्रीत्यर्थंतवदेवेशदामोदरमयासह ध्यात्वाहंत्वांचदेवेश जलेस्मिन्स्नातुमुद्यतः तवप्रसादात्पापंमे दामोदरविनश्यतु इति-
मंत्राभ्यांस्नात्वापुनरर्घ्यंहरेर्दद्यात् तत्रमंत्रौ नित्येनैमित्तिकेकृष्णकार्तिकेपापनाशने गृहाणार्घ्यंमयादत्तंराधयासहितोहरे व्रतिनःकार्तिकेमा

सि स्नानस्याविधिवन्मम गृहाणार्घ्यंमयादत्तंराधयासहितोहरे कुरुक्षेत्रगंगापुष्करादितीर्थविशेषेणफलविशेषः अथान्योपिविशेषः कार्तिकं
सकलंमासंनित्यस्नायीजितेंद्रियः जपन्हविष्यभुक्शांतः सर्वपापैःप्रमुच्यते स्मृत्वाभागीरथींविष्णुंशिवंसूर्यंजलंविशेत् नाभिमात्रंजलेतिष्ठ-
न्व्रतीस्नायाद्यथाविधि इदंकार्तिकस्नानप्रातः स्नानंप्रातःसंध्यांचकृत्वाकार्यम् ताभ्यांविनेनरकर्मानधिकारात् यद्यपिप्रातःसंध्यायाःसूर्योदये-
समाप्तिस्तथाप्यत्रवचनबलादुदयात्पूर्वंसंध्यांसमाप्यकार्तिकस्नानकार्यमितिनिर्णयसिंधावुक्तम् नत्वेवंग्रंथांतरेदृश्यते एवंमासस्नानाशक्तो
त्र्यहंस्नायात् अन्येषामपिकार्तिकमासव्रतानामत्रैवारंभः तानियथा तुलसीदललक्षेणकार्तिकेयोर्चयेद्धरिम् पत्रेपत्रेमुनिश्रेष्ठमौक्तिकंलभ-
तेफलम् तुलसीमंजरीभिर्हरिहरार्चनेमुक्तिःफलम् रोपणपालनस्पर्शैःपापक्षयः तुलसीछायायांश्राद्धात्पितृतृप्तिस्तुलसीशोभितगृ-
हेतीर्थरूपेयमकिंकरानायांति इत्यादितुलसीमाहात्म्यं एवंधात्रीमाहात्म्यमपि कार्तिकेधात्रिवृक्षाधश्चित्रान्नैस्तोषयेद्धरिम् ब्राह्मणान्
भोजयेद्भक्त्यास्वयंभुंजीतबंधुभिः धात्रीछायास्थश्राद्धं धात्रीपत्रैःफलैश्चहरिपूजनंचमहाफलम् देवर्षिसर्वयज्ञतीर्थानांधात्रीवृक्षेनिवासो
क्तेः अत्रैवहरिजागरविधिः जागरंकार्तिकेमासियःकुर्यादरुणोदये दामोदराग्रेसेनानीर्गोसहस्रफलंलभेत् शिवविष्णुगृहाभावेसर्व
देवालयेष्वपि कुर्यादश्वत्थमूलेषुतुलसीनांवनेष्वपि विष्णुनामप्रबंधानियोगायेद्विष्णुसन्निधौ गोसहस्रप्रदानस्यफलमाप्नोतिमान-
वः वाद्यकृत्पुरुषश्चापिवाजपेयफलंलभेत् सर्वतीर्थावगाहोत्थंनर्तकःफलमाप्नुयात् सर्वमेतल्लभेत्पुण्यंतेषांतुद्रव्यदःपुमान् अर्चना

द्दर्शनाद्द्वापितत्षडंशमवाप्नुयादितिकौस्तुभे सर्वाभावेब्राह्मणानांविष्णुभक्तानामाश्वत्थवटयोर्वासेवनंकुर्यादितितत्रैव सरोरुहाणितु
लसीमालतीमुनिपुष्पकं कार्तिकेविहितान्येवंदीपदानंचपंचमं कार्तिकेमासोपवासोवानप्रस्थयतिविधवाभिःकार्यः गृहस्थैर्नकार्यः
कृच्छ्रंवाप्यतिकृच्छ्रंवाप्राजापत्यमथापिवा एकरात्रंव्रतंकुर्यात्त्रिरात्रव्रतमेववा शाकाहारंफलाहारंपयोहारमथापिवा चरेद्यवान्नाहारं
वासंप्राप्तेकार्तिकेव्रती अथकार्तिकेवर्ज्यानि पलांडुलशुनंहिंगुछत्राकंगृंजनमूलकालाबुशिग्रुवृंताककूष्मांडबृहतीफलकलिंगकपि
त्थतैललवणशाकद्विपाचितान्नपर्युषितान्नदग्धान्नानिमाषमुद्गमसूरचणककुलित्थनिष्पावादक्यादिद्विदलानिचवर्जयेत् सप्तम्यांधा
त्रीफलंतिलांश्चाष्टम्यांनारिकेरंरविवारेधात्रीफलंसर्वदावर्ज्यम् कांस्यपात्रेभोजनवर्जनव्रतेकांस्यपात्रंघृतपूर्णंदद्यात् मधुत्यागेघृतपा
यसशर्करादानंसमाप्तौकार्यम् तैलत्यागेतिलदानम् कार्तिकेमौनभोजीसतिलांघंटांदद्यात् स्वर्णयुतानिमाषयुतानित्रिंशत्कूष्मांडान्यत्र
मासेदद्यात् कार्तिकेकांस्यभोजीकृमिभुक् फलवर्जनेफलम् रसत्यागेरसः धान्यत्यागेधान्यानिदेयानि सर्वत्रगोदानंवा एकतःसर्वदा
नानिदीपदानंतथैकतः कार्तिकेदीपदानस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् एतावद्व्रतासंभवेचातुर्मास्यव्रतासंभवेकार्तिकेकिंचिद्व्रतमवश्यंकार्यं
अव्रतःकार्तिकोयेषांगतोमूढधियामिह तेषांपुण्यस्यलेशोपिनभवेत्सूकरात्मनामित्युक्तेः शालग्रामादिदेवताग्रेस्वस्तिकमंडलादिकंरंगव
ल्यादिनाकरोति सास्वर्गादिफलंभुक्त्वासप्तजन्मसुवैधव्यंनाप्नोति कार्तिकेपुराणेतिहासश्रवणारंभसमाप्तीविहिते तत्प्रकारः ब्राह्मणंवाच

कं कुर्यान्नान्यवर्णजमादरात् श्रावयेच्चतुरोवर्णान्कृत्वाब्राह्मणमग्रतः विस्पष्टमद्रुतंशांतंस्पष्टाक्षरपदंतथा कलास्वरसमायुक्तंरसभावसम-
न्वितम् ब्राह्मणादिषुसर्वेषुग्रंथार्थंचार्पयेन्नृप यएवंवाचयेद्राजन्सविप्रोव्यासउच्यते समासेषुपुराणेषुशक्त्यातंतर्पयेन्नृप वाचकःपूजितो
येनप्रसन्नास्तस्यदेवताः श्राद्धेयस्यद्विजोभुंक्तेवाचकःश्रद्धयान्वितः भवंतिपितरस्तस्यतृप्तावर्षशतंनृपेति कार्तिकस्नानकालेभिलाषाष्टकं
काशीखंडोक्तंपुत्रकामेनपठितव्यम् अत्रैवदुग्धव्रतंसमर्प्यदुग्धदानंकृत्वाद्विदलव्रतंसंकल्पयेत् अत्रोत्पत्तौयेषांदलद्वयंदृश्यतेतेवर्जनीयाइत्ये
के अन्येत्वेवंलक्षणायांवचनाभावात्स्वरूपतोयेषांद्विदलंदृश्यतेतेवर्ज्यानत्वन्येनापिपत्रपुष्पादिकमित्याहुः एवमन्यान्यपितांबूलकेशकर्तनादि
वर्जनरूपाणिव्रतानिज्ञेयानि अत्राकाशदीपउक्तः सूर्यास्तेगृहाददूरेपुरुषप्रमाणंयज्ञियंकाष्ठंभूमौनिखन्य तस्यमूर्ध्न्यष्टदलाद्याकृतिनिर्मितेदी
पत्रयंमध्येसुरव्यदीपंसमंततोष्टावितिसंस्थाप्यनिवेदयेत् दामोदरायनभसितुलायांदोलयासह प्रदीपंतेप्रयच्छामिनमोनंतायवेधसइतिमं-
त्रः एवंमासमाकाशदीपदानान्महच्छ्रीप्राप्तिः आश्विनपौर्णमास्यांकोजागरव्रतम् सापूर्वत्रैवनिशीथव्याप्तौपूर्वा उत्तरदिनेएवदिनद्वयेपिवा-
निशीथव्याप्तौदिनद्वयेनिशीथास्पर्शेवोत्तरैव केचित्पूर्वदिनेनिशीथव्याप्तिरेवपरदिनेप्रदोषव्याप्तिरेवतदापरेत्याहुः अत्रलक्ष्मीन्द्रयोःपूजनंजा
गरणमक्षक्रीडाचविहिता अत्रपद्मासनस्थांलक्ष्मींध्यात्वाक्षतपुंजेॐलक्ष्म्यैनमइत्यावाहनादिषोडशोपचारैःसंपूज्य नमस्तेसर्वदेवानांवरदा
सिहरिप्रिये यागतिस्त्वत्प्रपन्नानांसामेभूयात्त्वदर्चनादितिपुष्पांजलिंदत्वानमेत् चतुर्दंतसमारूढोवज्रपाणिःपुरंदरः शचीपतिश्चध्यातव्यो-

नानाभरणभूषितइतिध्यात्वाक्षतपुंजादाविंद्रायनमइतिसंपूज्य विचित्रैरावतस्थायभास्वत्कुलिशपाणये पौलोम्यालिंगितांगायसहस्राक्षायतेनमइतिपु-
ष्पांजलिंदत्वानमेत् नारिकेरोदकंपीत्वाअक्षक्रीडांसमारभेत् निशीथेवरदालक्ष्मीः कोजागर्तीतिभाषिणी तस्मैवित्तंप्रयच्छामिअक्षैःक्रीडांकरोतियः
नारिकेरान्पृथुकांश्चदेवेभ्यःपितृभ्यःसमर्प्यबंधुभिःसहस्वयंभक्षयेत् अस्यामेवाश्वयुजीकर्माश्वलायनैःकार्यम् तच्चपर्वद्वैधेपूर्वाण्हसंधौशेषप
र्वणिप्रकृतीष्टिंकृत्वाकार्यम् अपराण्हसंधौविकृतिमिमांकृत्वा प्रकृतेरन्वाधानम् तत्प्रयोगोन्यत्रज्ञेयः अथाग्रयणकालः आश्वि
नकार्तिकयोःपौर्णमास्याममावास्यायांवाशुक्लपक्षगतकृत्तिकादिविशाखांतनक्षत्रेषुशुक्लपक्षस्थरेवत्यांवाव्रीह्याग्रयणं एवंश्रावणभा-
द्रपदयोःशुक्लेषुपर्वसुनक्षत्रेषुश्यामाकाग्रयणम् चैत्रवैशाखयोःपर्वादिषुयवाग्रयणम् तत्रपौर्णमासिपर्वणिसंगवात्पूर्वसंधौपूर्वदिनेआ
ग्रयणंकृत्वाप्रकृत्यन्वाधानम् मध्यान्हात्परत्रसंधौसंधिदिनेआग्रयणंकृत्वाप्रकृत्यन्वाधानम् मध्यान्हेसंगवादूर्ध्वं मध्यान्हात्पूर्वंत्रपरत्रवासंधौ
संधिदिनेआग्रयणेष्टिंकृत्वाप्रकृतीष्टिःसद्यःपरदिनेवाकार्या दर्शेतुपूर्वाण्हेपराण्हेवासंधौयथाकालंदर्शेष्टिंकृत्वाप्रतिपन्मध्येआग्रयणेष्टिःकार्या एवंन
क्षत्राग्रयणपक्षेपिपौर्णमासेष्टेःप्राक् दर्शेष्टेःपरंयथाभवेत्तथाआग्रयणंकार्यं तथाचदीपिका दर्शेष्ट्याःपरमुक्तमाग्रयणंप्राक्पौर्णमासाच्चतदिति यद्यपिअथोपूर्वा
ण्हएवक्षयइत्युपक्रमात्पूर्वाण्हसंधावेवायंक्रमइतिहेमाद्रिसिद्धांतानुसारिदीपिकामतं तथापिसर्वावस्थिसंधावित्थमेवक्रमइतिकौस्तुभसिद्धांतानुसार्यत्रत्य-
सिद्धांतोज्ञेयः अत्रपक्षेअथोपदंचार्थेयोज्यम् पूर्वाण्हेपर्वपक्षेचेत्यर्थः इत्थंचकृष्णपक्षेनभवतीतिसिद्धम् एतद्दीपिकाकारमतममावास्यायर्व-

ण्याग्रयणविधानस्याखंडदर्शेवैयर्थ्यापत्त्यानयुक्तमितिगृह्याग्निसागरोक्तिर्नसमीचीनाप्रतिभाति विकृत्यंतराणांखंडपर्वणिप्रकृत्युत्तरंप्रतिपद्य
नुष्ठानेपिपर्वानुग्रहसंमतिवदखंडदर्शेपिप्रतिपदिक्रियमाणाग्रयणस्यदर्शपर्वानुग्रहसंमतिसंभवात् खंडदर्शेदर्शपर्वविधानसार्थक्यसंभ
वाच्चेतिदिक् श्रावणादौश्यामाकाग्रयणंनकृतंचेच्छरदिव्रीह्याग्रयणेनसमानतंत्रंकार्यम् तत्रस्मार्तेव्रीह्याग्रयणंश्यामाकाग्रयणंचतंत्रेण
करिष्यइतिसंकल्प्येंद्राग्निविश्वेदेवार्थमष्टौव्रीहिमुष्टीन्निरूप्यशूर्पांतरेश्यामाकान्सोमायनाम्नानिरूप्यपुनःप्रथमशूर्पेद्यावापृथिव्यर्थंव्रीहि॰
निर्वापः एवंहोमेपिविश्वेदेवहोमासरंसौम्यश्यामाकचरुंहुत्वाद्यावापृथिवीहोमः आश्विनेपौर्णमास्यामपराण्हादिसंधावाग्रयणेक्रियमाणेआश्वयु
जीकर्मणापिसमानतंत्रताकार्या तथाचजीर्णव्रीहिचरुः नवव्रीहिचरुः नवश्यामाकचरुश्चेतिस्थालीत्रयेचरुत्रयंपूर्वाण्हादिसंधौतुसंधिदिनेप्रकृ॰
तियागोत्तरमाश्वयुजीपूर्वदिनेसंधिदिनेवाप्रकृतियागात्पूर्वमाग्रयणइतिकालैक्याभावान्नैकतंत्रता श्यामाकचर्वसंभवेश्यामाकतृणैःप्रस्त
रंकृत्वास्रुवादुत्तरआस्तीर्यतत्रस्रुचोनिधानंतावतैवश्यामाकाग्रयणसिद्धिरितिवृत्तिकृन्नारायणः यवाग्रयणंतुकृताकृतं व्रीह्याग्रयण
स्यवसंतपर्यंतंगौणकालः यवाग्रयणस्य वर्षर्तुपर्यंतंअनापदिगौणकालेकुर्वन्कालातिपत्तिप्रायश्चित्तपूर्वमाग्रयणंकुर्यात् आपदिगौणका
लेकुर्वन्प्रायश्चित्तंनकुर्यात् गौणकालेप्यतिक्रांतेवैश्वानरेष्टिंप्रायश्चित्तंकृत्वातिक्रांताग्रयणंकुर्यात् स्मार्तेतु वैश्वानरदेवताकःस्थालीपाको
ग्राह्यः यएवाहिताग्नेःपुरोडाशास्तएवौपासनाग्निमतश्चरवइत्युक्तेः प्रथमाग्रयणस्यशरदत्ययेविभ्रष्टेष्टिंतद्देवताकस्थालीपाकंवाकृत्वा

गामिमुख्यकाले प्रथमाग्रयणं कार्यम् गौणकाले प्रथमाग्रयणं न भवति अनारब्धानां दर्शपूर्णमासाग्रयणादीनां प्रायश्चित्तविकल्पाद्विभ्रष्टे
ष्टिरपि विकल्पिता ज्ञेया आग्रयणमकृत्वा किमपि नवोसन्नं सस्यं न भक्षणीयम् अकृताग्रयणो श्नीयान्नवान्नं यदि वै नरः वैश्वानराय-
कर्तव्यश्चरुः पूर्णाहुतिस्तथा यद्वा समिंद्राये ति शतवारं जपेन्मनुम् अथाग्रयणानुकल्पाः पृथगाग्रयणप्रयोगाशक्तौ प्रकृतीष्टिसमान-
तंत्राग्रयणप्रयोगः तत्र पौर्णमासेष्ट्या समानतंत्रत्वे आदावाग्रयणं प्रधानं पश्चात्प्राकृतं प्रधानं दर्शेष्ट्यैकतंत्रत्वे पूर्वं दर्शेष्टिप्रधानयागः
पश्चादाग्रयणप्रधानयागः अन्यत्पूर्वोत्तरांगजातमाग्रयणं विकृतिसंबंध्येव कार्यं विरोधे वैकृतं तंत्रमिति सिद्धांतात् एतदसंभवे नवश्या-
माकव्रीहियवैः पुरोडाशं कृत्वा दर्शपूर्णमासौ कुर्यात् यद्वा नवव्रीह्याद्यादिभिरग्निहोत्रहोमं कुर्यात् अथवा नवान्नाम्यग्निहोत्र्यागवारवादयित्वा
तस्याः पयसाग्निहोत्रं जुहुयात् यद्वा नवान्नेन ब्राह्मणान्भोजयेदिति संक्षेपः इदं मलमासे न कार्यम् गुर्वाद्यस्तेपि न कार्यमिति केचित् जीर्ण-
धान्यालाभे तु मलमासादौ कार्यम् अस्यामेव पौर्णमास्यां ज्येष्ठापत्यनीराजनादिकं परविद्धायां कार्यम् आश्विनकृष्णचतुर्थी करकचतुर्थी सा चंद्रो
दयव्यापिनी ग्राह्या दिनद्वये तद्व्याप्त्यादौ संकटचतुर्थीवन्निर्णयः कृष्णाष्टम्यां राधाकुंडे स्नानं मथुरामंडलवासिभिः कार्यम् सारुणोदयव्यापि
नी तदभावे सूर्योदयव्यापिनी ग्राह्या आश्विनकृष्णद्वादशी गोवत्सद्वादशी सा प्रदोषव्यापिनी ग्राह्या दिनद्वये तद्व्याप्तौ परा सायंकालाख्यगौ
णकाले सत्वात् उभयत्र तद्व्याप्तौ पूर्वेति बहवः परेति केचित् अत्र वत्सतुल्यवर्णां सवत्सां पयस्विनीं गां संपूज्य गोः पादे ताम्रपात्रेणार्घ्यं दद्यात्

तत्रमंत्रः क्षीरोदार्णवसंभूतेसुरासुरनमस्कृते सर्वदेवमयेमातर्गृहाणार्घ्यंनमोस्तुते ततोमाषादिवटकान् गोग्रासार्थंदत्वाप्रार्थयेत् सर्वदेवमये देविसर्वदेवैरलंकृते मातर्ममाभिलषितंसफलंकुरुनंदिनि तद्दिनेतैलपक्वंस्थालीपक्वंगोक्षीरंगोघृतंगोर्दधितक्रंचवर्जयेत् नक्तंमाषान्नभोजनंभूशय्याब्रह्मचर्यंचकार्यम् इमामेवद्वादशीमारभ्यपंचसुदिनेषुपूर्वरात्रेनीराजनविधिर्नारदेनोक्तः नीराजयेयुर्देवांश्चविप्रान् गाश्चतुरंगमान् ज्येष्ठान् श्रेष्ठान्जघन्यांश्चमातृमुख्याश्चयोषितइति त्रयोदश्यामपमृत्युनाशार्थंयमायनिशामुखेबहिर्दीपोदेयः इमामेवत्रयोदशीमारभ्यगोत्रिरात्रव्रतमुक्तम् तत्प्रयोगःकौस्तुभे आश्विनकृष्णाचतुर्दश्यांचंद्रोदयव्यापिन्यांनरकभीरुभिस्तिलतैलेनाभ्यंगस्नानंकार्यम् अत्ररात्र्यंत्यायाममारभ्यारुणोदयावधिस्ततश्चंद्रोदयावधि स्ततःसूर्योदयावधिरितिकालत्रयेपूर्वपूर्वोजघन्यउत्तरोत्तरःश्रेष्ठः अतश्चंद्रोदयोत्तरोमुख्यःकालः प्रातःकालोगौणः तत्रपूर्वदिनेएवचंद्रोदयव्याप्तौपूर्वा परत्रैवतद्व्याप्तौपरा अस्मिन्पक्षेतद्दिनेस्तमयादिकालेविहितमुल्कादानदीपदानादिकंतत्कालेचतुर्दश्यभावेपिकार्यम् दिनद्वयेचंद्रोदयव्याप्तौपूर्वा दिनद्वयेचंद्रोदयाव्याप्तौपक्षत्रयंसंभवति पूर्वत्रचंद्रोदयोत्तरमुषःकालंसूर्योदयंचव्याप्यप्रवृत्ताचतुर्दशीपरत्रचंद्रोदयात्पूर्वंसमाप्ता यथात्रत्रयोदशीघट्यः ५८पलानि ५० चतुर्दशी ५७ अस्मिन्प्रथमपक्षेउषःकालैकदेशेचतुर्दशीयुक्तेभ्यंगस्नानंकार्यम् अथपूर्वत्रसूर्योदयमात्रंव्याप्यप्रवृत्तापरत्रचंद्रोदयात्पूर्वंसमाप्ता अथवासूर्योदयात्पूर्वं

शैनक्षयएवचतुर्दश्याः यथात्रयोदशी ५९ पलानि५९ चतुर्दशी ५७ यथावा त्रयोदशी २ तद्दिने चतुर्दशी ५४ अत्रपक्षद्वयेपरत्र·

चंद्रोदयेभ्यंगस्नानम् चतुर्थयामादिजघन्यकाले चतुर्दशीव्याप्तिसत्वात् एतत्पक्षद्वयेकेचिदरुणोदयात्पूर्वमपि चतुर्दशीमध्येएवस्नानंकार्यमितिवदं
ति अपरेत्वरुणोदयोत्तरंचंद्रोदयादिकालेमावास्यादियुक्तेपिस्नानमितिवदंति यत्तुचतुर्दशीक्षयेपूर्वत्रत्रयोदश्यांचंद्रोदयेस्नानमित्याहुस्तदयुक्तं अ-
त्राभ्यंगस्नानेविशेषः सीतालोष्टसमायुक्तसकंटकदलान्वित हरपापमपामार्गभ्राम्यमाणःपुनःपुनरितिमंत्रेणलांगललोष्टतलोष्टयुतापामार्गतुंबी
चक्रमर्दनशाखानांस्नानमध्येत्रिवारंभ्रामणंकार्यम् अभ्यंगस्नानोत्तरंतिलकादिकृत्वाकार्तिकस्नानंकार्यम् उक्तकालेषुस्नानासंभवेसूर्योदयोत्तरंगौ
णकालेपियत्यादिभिरप्यवश्यमभ्यंगस्नानंकार्यम् कार्तिकस्नानोत्तरंयमतर्पणंकार्यम् तद्यथा यमायनमः यमंतर्पयामीत्युक्त्वातिलमिश्रान्
त्रीनंजलीन्सव्येनापसव्येनवादेवतीर्थेनपितृतीर्थेनवादक्षिणामुखोदद्यात् एवमग्रेपि धर्मराजायनमः मृत्यवेनमः अंतकाय॰ वैवस्वताय॰ का
लाय॰ सर्वभूतक्षयाय॰ औदुंबराय॰ दध्नाय॰ नीलाय॰ परमेष्ठिने॰ वृकोदराय॰ चित्राय॰ चित्रगुप्ताय॰ जीवत्पितृकस्तुयवैर्देवतीर्थेनसव्येनकु-
र्यात् ततःप्रदोषसमयेदीपान्दद्यान्मनोहरान् देवालयेमठेवापिप्राकारोद्यानवीथिषु गोवाजिहस्तिशालायामेवंघस्त्रत्रयेपिच तुलासंस्थेसह
स्रांशौप्रदोषेभूतदर्शयोः उल्काहस्तानराःकुर्युःपितृणांमार्गदर्शनम् तत्रदानमंत्रः अग्निदग्धाश्चयेजीवायेप्यदग्धाःकुलेमम उज्ज्वलज्यो
तिषादग्धास्तेयांतुपरमांगतिम् यमलोकंपरित्यज्यआगतायेमहालये उज्ज्वलज्योतिषावर्त्मप्रपश्यंतुव्रजंतुते अस्यांनक्तभोजनंमहाफलम् अथा
श्विनामावास्यायांप्रातरभ्यंगः प्रदोषेदीपदानलक्ष्मीपूजनादिविहितं तत्रसूर्योदयंव्याप्यास्तोत्तरंघटिकाधिकरात्रिव्यापिनिदर्शेसतिनसंदेहः

अत्रप्रातरभ्यंगदेवपूजादिकं कृत्वापराण्हे पार्वणश्राद्धं कृत्वा प्रदोषसमयेदीपदानोल्कादर्शनलक्ष्मीपूजनानि कृत्वाभोजनंकार्यम् अत्रदर्शेबालवृ
द्धादिभिन्नैर्दिवानभोक्तव्यम् रात्रौभोक्तव्यमितिविशेषोवाचनिकः तथाचपरदिनेएवदिनद्वयेवाप्रदोषव्याप्तौपरा पूर्वत्रैवप्रदोषव्याप्तौलक्ष्मी-
पूजनादौपूर्वा अभ्यंगस्नानादौपरा एवमुभयत्रप्रदोषव्याप्त्यभावेपिपुरुषार्थचिंतामणौतुपूर्वत्रैवव्याप्तिरितिपक्षेपरत्रयामत्रयाधिकव्यापिदर्शे
दर्शापेक्षयाप्रतिपद्वृद्धिसत्वेलक्ष्मीपूजादिकमपिपरत्रैवेत्युक्तम् एतन्मतेउभयत्रप्रदोषव्याप्तिपक्षेपिपरत्रदर्शनस्यसार्धयामत्रयाधिकव्यापि-
त्वात्परैवयुक्तेतिभाति चतुर्दश्यादिदिनत्रयेपिदीपावलिसंज्ञकेयत्रयत्राह्निस्वातीनक्षत्रयोगस्तस्यतस्यप्राशस्त्यातिशयः अस्यामेवनिशीथो
त्तरंनगरस्त्रीभिःस्वगृहांगणादलक्ष्मीनिःसारणंकार्यम् इतिश्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशिनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारेद्विती
यपरिच्छेदेआश्विनमासकृत्यनिर्णयोद्देशः अथकार्तिकमासः वृश्चिकसंक्रांतौपूर्वाःषोडशनाड्यःपुण्याः शेषंप्राग्वत् अथकार्तिकशुक्ल
प्रतिपत्कृत्यम् अत्राभ्यंगआवश्यकः एवंचतुर्दश्यादिदिनत्रयेभ्यंगाद्युत्सवस्याकरणेनरकादिदोषश्रवणात्करणेलक्ष्मीप्राप्त्यलक्ष्मीपरिहा
रादिफलश्रवणाच्च नित्यकाम्योभयरूपत्वं अस्यांप्रतिपदिबलिपूजादीपोत्सवोगोक्रीडनंगोवर्धनपूजामार्गपालीबंधनंवृषिकाकर्ष-
णंनववस्त्रादिधारणाद्युत्सवोद्यूतंनारीकर्तृकनीराजनंमंगलमालिकाचेत्येवमादीनिकृत्यानि तत्रयद्युदयंव्याप्यदशमुहूर्ताप्रतिप
त्तदाचंद्रदर्शनाभावाच्चंद्रदर्शनप्रयुक्तद्वितीयावेधनिषेधाप्रवृत्तेःसर्वकार्याणिपरप्रतिपद्येवभवंति इष्टिनिर्णयप्रकरणोक्तत्रिमुहूर्ताद्विती

याप्रवेशमात्रेणचंद्रदर्शनमुक्तम् एतत्सूक्ष्मदर्शनाभिप्रायम् अत्रतुस्थूलदर्शनमेवनिषेधप्रयोजकं तच्चषण्मुहूर्तेद्वितीयाप्रवेशएवेति
नविरोधइतिभाति यदिनवमुहूर्तोनास्तितदाबलिपूजागोक्रीडागोवर्धनपूजामार्गपालीबंधनवघ्निकाकर्षणानिपूर्वविद्धप्रतिपदिकार्या
णि अभ्यंगनववस्त्रादिधारणद्यूतनारीकर्तृकनीराजनमंगलमालिकादीन्यौदयिकमुहूर्तव्यापिन्यामपिकार्याणि बलिपूजादेःकेनचि
न्निमित्तेनपूर्वविद्धायामनुष्ठानासंभवेपरविद्धायामनुष्ठानंकार्यम् नतुकर्मत्यागस्तिथ्यंतरपरिग्रहोवा यथाबोधायनीयादेःस्वस्व
सूत्रोक्तानुष्ठानासंभवेआपस्तंबीयादिसूत्रोक्तानुष्ठानंकार्यंनतुकर्मलोपःशाखांतरपरिग्रहोवातद्वदितिमाधवीयेस्पष्टं तत्रराजापं
चवर्णरंगैर्बलिंद्विभुजमालिख्यान्यजनाःशक्त्यतंडुलैर्विरच्यपूजयेयुः तत्रमंत्रः बलिराजनमस्तुभ्यंविरोचनसुतप्रभो भविष्येंद्रसु
रारातेपूजेयंप्रतिगृह्यताम् बलिमुद्दिश्ययत्किंचिद्दानकरणेक्षय्यंविष्णुप्रीतिकरंतत् योयादृशेनभावेनतिष्ठत्यस्यांमुनीश्वर हर्षदै
न्यादिरूपेणतस्यवर्षंप्रयातिहि अस्यांद्यूतंप्रकर्तव्यंप्रभातेसर्वमानवैः तस्मिन्द्यूतेजयोयस्यतस्यसंवत्सरंजयः विशेषवच्चभोक्तव्यं
प्रशस्तैर्ब्राह्मणैःसह बलिराज्येदीपदानात्सदालक्ष्मीःस्थिराभवेत् दीपैर्नीराजनादत्रसैषादीपावलीस्मृता बलिराज्यंसमासाद्ययै
र्नदीपावलिःकृता तेषांगृहेकथंदीपाःप्रज्वलिष्यंतिकेशवेत्यादि अत्रलक्ष्मीपूजाकुबेरपूजाचोक्ता लक्ष्मीर्यालोकपालानांधेनुरूपेण
संस्थिता घृतंवहतियज्ञार्थेममपापंव्यपोहतु अग्रतःसंतुमेगावोगावोमेसंतुपृष्ठतः गावोमेहृदयेसंतुगवांमध्येवसाम्यहम् इ

तिमंत्राभ्यांगवांसवत्सानां बलीवर्दानांचपूजनंचविभूषणंचकृत्वादोहनभारवाहनादिकंवर्जयेत् अथगोवर्धनपूजा मुख्यगोवर्धनसान्निध्येतस्यैवपूजा तदसान्निध्येगोमयेनान्नकूटेनवागोवर्धनंकृत्वातत्सहितगोपालपूजाकार्या तत्रश्रीकृष्णप्रीत्यर्थंगोवर्धनपूजनगोपालपूजनात्मकंमहोत्सवंकरिष्येइतिसंकल्प्य बलिराज्ञोद्वारपालोभवानद्यभवप्रभो निजवाक्यार्थनार्थायसगोवर्धनगोपते इति मंत्रेणसगोवर्धनंगोपालमावाह्यस्थापयेत् ततः गोपालमूर्तेविश्वेशशक्रोत्सवविभेदक गोवर्धनकृतच्छत्रपूजांमेहरगोपते गोवर्धनधराधार गोकुलत्राणकारक विष्णुबाहुकृतच्छाय गवांकोटिप्रदोभवेति मंत्राभ्यां श्रीगोपालगोवर्धनौषोडशोपचारैःपूजयेत् ततः यथावैभवंमहानैवेद्योदेयः ततःतदंगत्वेनप्रत्यक्षधेनौमृद्धेनौवागोपूजांपूर्वोक्तमंत्राभ्यांकृत्वाआगावोअस्मन् प्रैतेवदंत्वित्यृग्भ्यांगृहसिद्धचरुहोमःकार्यः ब्राह्मणेभ्योन्नगवादिदानं गोभ्यस्तृणदानंगिरयेबलिदानंच ततोगोविप्रहोमाग्निगिरिप्रदक्षिणासहचरीभिर्गोभिर्युतैःकार्या अथापराण्हेमार्गपालीबंधनं तत्रपूर्वस्यांदिशिकुशकाशमयरज्जुविशेषंयथाचारंकृत्वोच्चस्तंभेवृक्षेचबध्वा मार्गपालिनमस्तेस्तुसर्वलोकसुखप्रदे विधेयैःपुत्रदाराद्यैःपुनरेहिव्रतस्यमे इतिनमस्कृत्यप्रार्थ्यतदधोमार्गेणगोगजादिसहिताःविप्रराजादयःसर्वेगच्छेयुः एवंकाशादिमयींवष्टिकांदृढांकृत्वैकतोराजपुत्राअन्यत्रहीनजातयोजयज्ञानार्थंकर्षेयुः अत्रहीनजातिजयेराजजयः प्रातर्द्यूतंकार्यमित्युक्तंएवंनारीभिर्नीराजनमपिप्रातरेवकार्यम् रात्रौगीतवाद्याद्युत्सवःकार्यः नवैर्वस्त्रैश्चसंपूज्याद्विजसंबं

धिबांधवाइति अथद्वितीया यमोयमुनयापूर्वंभोजितःस्वगृहेस्वयम् अतोयमद्वितीयासाप्रोक्तालोकेयुधिष्ठिर अस्यांनिजगृहेनभोक्तव्यं
यत्नेनभगिनीहस्ताद्भोक्तव्यम् तेनधनधान्यसुखलाभः वस्त्रालंकरणैःसर्वाभगिन्यःपूज्याः स्वभगिन्यभावेपित्रादिभगिन्यःपूज्याः भगिन्या
अपिभ्रातृपूजनेअवैधव्यंभ्रातुश्चिरंजीवनंतदकरणेसप्तजन्मसुभ्रातृनाशः इयंपूर्वेद्युरेवापराण्हव्याप्तौपूर्वा उभयत्रव्याप्त्यव्याप्त्यादिपक्षांतरेषु
परैव अस्यांयमुनास्नानमपराण्हेचित्रगुप्तयमदूतसहितयमपूजनंयमायार्घ्यदानंचविहितम् कार्तिकशुक्लषष्ठ्यांभौमयुतायांवन्हिंसमभ्य
र्च्यतत्प्रीत्यर्थंविप्रभोजनंकार्यम् कार्तिकशुक्लाष्टमीगोपाष्टमी अत्रगोपूजनेगोप्रदक्षिणगवानुगमनैरिष्टकामावाप्तिः कार्तिक
शुक्लनवम्यांमथुराप्रदक्षिणोक्ता इयंयुगादिरपि अस्यांपूर्वाण्हव्यापिन्यामपिंडकंश्राद्धमुक्तम् अत्रविशेषोवैशाखप्रकरणेउक्तः
एकादश्यादिदिनपंचकेभीष्मपंचकव्रतमुक्तम् तच्चशुद्धैकादश्यामारभ्य चतुर्दश्याविद्धोदयिकपौर्णमास्यांसमापनीयम् यदि-
शुद्धैकादश्यामारंभेक्षयवशेनपौर्णमास्यांपंचदिनात्मकव्रतसमाप्तिर्नघटते तदाविद्धैकादश्यामप्यारंभः शुद्धैकादश्यामारंभे
पिदिनवृद्धिवशेनपरविद्धपौर्णमास्यांसमापनेयदिषड्दिनापत्तिस्तदाचतुर्दशीविद्धपौर्णमायामपिसमाप्तिःकार्या व्रतप्रयोगः
कौस्तुभादोज्ञेयः कार्तिकमासेएकादश्यादिपर्वणिचंद्रताराबलान्विते शिवविष्णुमंत्रग्रहणादिरूपादीक्षाकर्तव्या कार्तिकेतुकृतादीक्षानृणांजन्मवि
मोचिनीतिनारदोक्तेः तथात्रतुलसीकाष्ठमालाधारणमुक्तंस्कांदेद्वारकामाहात्म्येविष्णुधर्मेच निवेद्यकेशवेमालांतुलसीकाष्ठसंभवां वहतेयोनरोभ-

न्यातस्यनैवास्तिपातकम् तुलसीकाष्ठसंभूतेमालेकृष्णजनप्रिये बिभर्मित्वामहंकंठेकुरुमांकृष्णवल्लभम् एवंसंप्रार्थ्यविधिवन्मालांकृष्णगले-
र्पितान् धारयेत्कार्तिकेयोवैसगच्छेद्वैष्णवंपदम् इतिनिर्णयसिंधोस्पष्टम् यत्तुतत्रैवमालाधारणप्रकरणांतेसर्वपुस्तकेषुदृश्यमानमप्यत्रमूलं-
चिंत्यमितिक्वचिन्निर्णयसिंधुपुस्तकेदृश्यतेतेनस्यमालाधारणविधिवाक्यानांना प्रामाणिकत्वेतात्पर्यं स्वयमेवस्कंदपुराणस्थत्वेनविष्णुधर्मस्थत्वे
नोक्तानांस्वयमेवाप्रामाणिकत्वोक्तौव्याघातप्रसंगात् तुलसीकाष्ठघटितैरुद्राक्षाकारकारितैः निर्मितांमालिकांकंठेनिधायार्चनमारभेत् तुल-
सीकाष्ठमालायाभूषितःकर्मआचरन् पितॄणांदेवतानांचकृतंकोटिगुणंभवेत् इतिपद्मपुराणेपातालखंडेनवसप्ततितमोध्यायेप्रत्यक्षोपलभ्यमा
नवचनविरोधाच्च किंतु आषाढमासप्रकरणेआषाढशुद्धद्वादश्यामनुराधायोगरहितायांपारणंकार्यमित्युक्तातत्रप्रमाणत्वेनाभाद्रकासितपक्षेषुमैत्र
श्रवणरेवती मैत्राद्यपादेस्वपितीहविष्णुरित्यादीनिभविष्यस्थविष्णुधर्मस्थानिवाक्यानिलिखित्वायथातेइदंनिर्मूलमित्युक्तं एवंप्रकरणांतरेपित
स्यचमाधवादिमूलग्रंथेषुनोपलभ्यतइत्येवतत्परिभाषातात्पर्यम् नत्वप्रामाणिकत्वे तथात्वेभाद्रकार्तिकयोस्तद्वाक्यानुसारेणपारणनिर्णयले
खनासांगत्यप्रसंगात् कौस्तुभादिसर्वनवीनग्रंथेषुतद्वाक्यानुसारेणैवनिर्णयस्यासंगत्यापाताच्च सर्वशिष्टानांतदनुसारेणैवपारणाचरणस्याप्र
माणत्वापत्तेश्च तद्वदत्रापिज्ञेयम् एतेनमाधवादिष्वनुपलंभादेवाप्रामाण्यापत्तिरितिनिरस्तं बहूनांमाधवादिलिखितानांवाक्यानामाचाराणांचा
प्रामाण्यापत्तेः यत्रतुयानियत्वित्येवमादिरूपेणायत्सदोपक्रममनूद्यतानिनिर्मूलानीत्येवमादिरीत्यादूष्यंतेयथाश्रवणद्वादशीप्रकरणेश्रवणस्योत्तरा-

षादावेधनिषेधकवाक्यानितत्रनेषामप्रमाणत्वे एवसर्वथातात्पर्यमितिसूक्ष्मबुद्ध्योविदांकुर्वंतु ननुमाधवादिग्रंथेष्वनुपलंभान्ननिर्मूलत्वमुच्यतेकिं
तुकाष्ठमालाधारणनिषेधवाक्यानां बाधकानुपलंभादितिचेत्किंतानिवाक्यानिसामान्यतः काष्ठमालाधारणनिषेधकानिदृश्यंते विशेषतस्तुलसीका
ष्ठमालानिषेधकानिवा आद्येसामान्यतःकाष्ठमालानिषेधवाक्यानांविशेषरूपैस्तुलसीधात्रीकाष्ठमालाधारणविधिवाक्यैर्बाधःस्पष्टः द्वितीः
येषोडशीग्रहणाग्रहणवद्विहितप्रतिषिद्धत्वेनविकल्पमवगच्छ सचविकल्पोवैष्णवावैष्णवविषयतयाव्यवस्थितोभविष्यति मूलवाक्येषुवि
धवादिपदश्रवणादितिननिर्मूलत्वसंभवः अतएवतद्वाक्यानांमाधवाद्यनुल्लेखस्याशयोहरिवासरलक्षणवाक्येषुपुरुषार्थचिंतामणौवैष्णवा
नामेवावश्यकत्वादेतदनुपन्यासेपिमाधवादीनांनन्यूनतेत्युक्तरीत्योहितुंशक्यः एवंधात्रीकाष्ठमालाधारणविधिर्ज्ञेयः रामार्चनचंद्रिकादौ
तुलसीकाष्ठमालयाजपविधिवाक्यानि तुलसीकाष्ठघटितैर्मणिभिर्जपमालिकेत्यादीनिस्पष्टानि एवंग्रंथांतरेषुबहूनिवाक्यान्युपलभ्यंते-
सर्वदेशीयवैष्णवेषु तुलसीकाष्ठमालाधारणजपाचारश्चोपलभ्यते भस्मादिधारणद्वेषिवैष्णवस्पर्धयाशैवागमाग्रहिभिः केवलंद्विष्यतइत्य
लंबहुनेतिदिक् अथधात्रीमूलेदेवपूजाविधिः सर्वपापक्षयद्वाराश्रीदामोदरप्रीत्यर्थंधात्रीमूलेश्रीदामोदरपूजांकरिष्ये पुरुषसूक्तेनषोड-
शोपचारैःसंपूज्य गंधपुष्पफलयुतमर्घ्यंदद्यात् अर्घ्यंगृहाणभगवन्सर्वकामप्रदोभव अक्षयासंततिर्मेस्तुदामोदरनमोस्तुते ततोप-
राधसहस्राणीतिप्रार्थ्यधात्रींकुंकुमगंधादिनाभ्यर्च्यपुष्पैःपूजयेत् धात्र्यैनमः शांत्यैकांत्यै॰मेधायै॰ प्रकृत्यैनमः विष्णुपत्न्यै॰महाल-

क्ष्म्यै॰ रमायै॰ कमलायै॰ इंदिरायै॰ लोकमात्रे॰ कल्याण्यै॰ कमनीयायै॰ सावित्र्यै॰ जगद्धात्र्यै॰ गायत्र्यै॰ सुधृत्यै॰ अव्यक्तायै॰ विश्वरूपायै॰ सु-
रूपायै॰ अब्धिभवायै॰ ततोधात्रीमूलेसव्येनतर्पणंकार्यम् पितापितामहश्चान्ये अपुत्रायेचगोत्रिणः तेपिबंतुमयादत्तंधात्रीमूलेक्षयंप
यः आब्रह्मस्तंबपर्यंतं॰ दामोदरनिवासायैधात्र्यैदेव्यैनमोस्तुते सूत्रेणानेनबध्नामिसर्वदेवनिवासिनीमितिसूत्रेणवेष्टयेत् धात्र्येन
मइतिचतुर्दिक्षुबलीन्दत्वाष्टदीपान्दद्यात् अष्टकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्यनमेत् धात्रिदेविनमस्तुभ्यंसर्वपापक्षयंकरि पुत्रान्देहिमहाप्राज्ञे
यशोदेहिबलंचमे प्रज्ञांमेधांचसौभाग्यंविष्णुभक्तिंचशाश्वतीं नीरोगंकुरुमांनित्यंनिष्पापंकुरुसर्वदा ततोघृतपूर्णंसहेमकांस्यपात्रंदद्या
दितिसंक्षेपः कार्तिकशुक्लद्वादश्यांरेवतीयोगरहितायांपारणंकार्यम् अत्रपरिहार्ययोगेचतुर्थपादेवर्ज्यइत्यादिविशेषःश्रवणनिर्णयप्रकर
णोक्तोद्रष्टव्यः अथप्रबोधोत्सवतुलसीविवाहौ तत्रप्रबोधोत्सवःकार्तिकशुक्लैकादश्यांक्वचिदुक्तः रामार्चनचंद्रिकादौद्वादश्यामुक्त
उत्थापनमंत्रेणद्वादशीग्रहणाद्द्वादश्यामेवयुक्तः तत्रापिद्वादश्यारेवत्यंतपादयोगेरात्रिप्रथमभागेप्रशस्तः तदभावेतत्रैवरात्रौरेवतीनक्ष
त्रमात्रयोगेपि तदभावेरात्रिप्रथमभागेकेवलद्वादश्यपि एवंकेवलरेवत्यपि द्वादशीरेवत्योरुभयोरपिरात्राववभावेदिवैव द्वादशीमध्ये
कार्यइतिकौस्तुभेस्थितं तथापिपारणाहेपूर्वरात्रावितिवचनात्पारणाहेरात्रिपूर्वभागेद्वादश्यभावेपित्रयोदश्यामेवपारणाहेप्रबोधोत्सव
इतिदेशाचारः एवंतुलसीविवाहस्यनवम्यादिदिनत्रयेएकादश्यादिपूर्णिमांतेयत्रक्वापिदिनेकार्तिकशुक्लांतर्गतविवाहनक्षत्रेषुवाविधा

नादनेककालत्वम् तथापिपारणाहेप्रबोधोत्सवकर्मणासहतंत्रतयैवसर्वानुष्ठीयतेइतिसोपिपारणाहेपूर्वरात्रौकार्यः प्रबोधोत्सवात्पृथक्तुचिकी
र्षायांकालांतरेवाकार्यः तत्रपुण्याहवाचननांदीश्राद्धविवाहहोमाद्यंगसहिततुलसीविवाहप्रयोगः कौस्तुभादौज्ञेयः संक्षेपतस्तुप्रबोधोत्स-
वेनैकतंत्रतयाशिष्टाचारमनुसृत्यलिख्यते देशकालौसंकीर्त्यश्रीदामोदरप्रीत्यर्थंप्रबोधोत्सवंसंक्षेपतस्तुलसीविवाहविधिंचतंत्रेणकरिष्ये त
दंगतयापुरुषसूक्तेनविधिनाषोडशोपचारैस्तंत्रेणमहाविष्णुपूजांतुलसीपूजांचकरिष्ये न्यासादिविधायश्रीविष्णुंतुलसींचध्यात्वासहस्र
शीर्षेतिमहाविष्णुंतुलसींचावाह्यपुरुषएवेत्यादिभिः श्रीमहाविष्णवेदामोदरायश्रीदेव्यैतुलस्यैचनमआसनमित्यादिस्नानांतेमंगलवा
द्यैःसुगंधितैलहरिद्राभ्यांनागवल्लीदलगृहीताभ्यासुष्णोदकेनचमंगलस्नानंविष्णवेतुलस्यैचसुवासिनीभिः कारयित्वा स्वयंवादत्वापं
चामृतस्नानंसमर्प्यशुद्धोदकेनाभिषिच्यवस्त्रयज्ञोपवीतचंदनंदत्वातुलस्यैहरिद्राकुंकुमकंठसूत्राद्यलंकारान्दत्वामंत्रपुष्पांतपूजांसमाप्यघंटा-
दिवाद्यघोषेणदेवंप्रबोधयेत् तत्रमंत्रः इदंविष्णुर्योजागारेतित्वाचारप्राप्तः ब्रह्मेंद्ररुद्रादिकुबेरसूर्यसोमादिभिर्वंदितवंदनीय बु-
ध्यस्वदेवेशजगन्निवासमंत्रप्रभावेनसुखेनदेव इयंचद्वादशीदेवप्रबोधार्थंतुनिर्मिता त्वयैवसर्वलोकानांहितार्थंशेषशायिना उत्तिष्ठोत्ति
ष्ठगोविंदत्यजनिद्रांजगत्पते त्वयिसुप्तेजगत्सुप्तमुत्थितेचोत्थितंजगत एवमुत्थाप्यचरणंपवित्रं॰ गतामेघावियच्चैवनिर्मलंनिर्मलादि
शः शारदानिचपुष्पाणिगृहाणममकेशवेत्यादिमंत्राभ्यांपुष्पांजलिंदद्यात् अथाचारात्तुलसीसंमुखांश्रीकृष्णप्रतिमांकृत्वामध्येंतः

पटंधृत्वामंगलाष्टकपद्यानिपठित्वांतःपटंविसृज्याक्षतप्रक्षेपंकृत्वादामोदरहस्तेतुलसीदानंकुर्यात् देवींकनकसंपन्नांकनकाभरणैर्युताम्
दास्यामिविष्णवेतुभ्यंब्रह्मलोकजिगीषया मयासंवर्धितांयथाशक्त्यलंकृतांमिमांतुलसीदेवींदामोदरायश्रीधरायवरायतुभ्यमहंसंप्रददेइ
तिदेवपुरतःसाक्षतजलंक्षिपेत् श्रीमहाविष्णुःप्रीयतामित्युक्त्वेमांदेवींप्रतिगृण्हातुभवानितिवदेत् तदेवहस्तस्पर्शंतुलस्याःकृत्वाकइद
कस्माअदात्कामःकामायादात्कामोदाताकामःप्रतिगृहीताकामंसमुद्रमाविशकामेनत्वाप्रतिगृण्हामिकामैतत्तेद्यौष्टिरसिद्यौस्त्वाददातुपृथिवी
प्रतिगृण्हात्वितिमंत्रमन्येनवाचयेत् यजमानः त्वंदेविमेग्रतोभूयास्तुलसीदेविपार्श्वतः देवित्वंपृष्ठतोभूयास्त्वद्दानान्मोक्षमाप्नुयाम् दा
नस्यप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थमिमांदक्षिणांतुभ्यमहंसंप्रददे देवपुरतोदक्षिणामर्पयेत् ततःस्वस्तिनोमिमीतांशंनइत्यादिस्वस्वशाखोक्तानिशांतिसू
क्तानिविष्णुसूक्तानिचपठेयुः तुलसीयुतायविष्णवेमहानीराजनंकृत्वामंत्रपुष्पंदत्वासपत्नीकःसगोत्रजःसामात्योयजमानश्चतस्याःप्रदक्षि-
णाःकुर्वीत ब्राह्मणेभ्योदक्षिणांदत्वायथाशक्तिब्राह्मणभोजनंसंकल्प्यकर्मेश्वरार्पणंकुर्यात् एवंदेवंप्रबोध्यकार्तिकेयद्यद्द्रव्यवर्जनंकृतंतच्च
द्रव्यमुत्तरीत्याद्व्यांतरंचब्राह्मणेभ्योदत्वाव्रतसंपूर्णतांप्रार्थयेत् इदंव्रतंमयादेवकृतंप्रीत्यैतवप्रभो न्यूनंसंपूर्णतांयातुत्वत्प्रसादाज्जनार्दनेति ततोव्र
तंभगवदर्पणंकुर्यात् चातुर्मास्यव्रतसमाप्तिरप्यत्रैवेतिकेचित् कार्तिकमासव्रतोद्यापनंचातुर्मास्यव्रतोद्यापनंच चतुर्दश्यांपूर्णिमायांवेत्यपरे अथवैकुं
ठचतुर्दशी पूर्वेद्युरुपवासंकृत्वारुणोदयव्यापिन्यांचतुर्दश्यांशिवंसंपूज्य प्रातःपारणंकार्यम् तथाचतुर्दशीयुक्तारुणोदयवत्यहोरात्रेउपवासःफ

लिनः उभयत्रारुणोदयव्याप्तौपरत्रारुणोदयेपूजापूर्वत्रोपवासः उभयत्राव्याप्तौचतुर्दशीयुक्ताहोरात्रेएवारुणोदयेपूजापूर्वत्रोपवासश्च के-
चित्तुविष्णुपूजायामियंनिशीथव्यापिनीग्राह्या दिनद्वयेतद्व्याप्तौनिशीथप्रदोषोभयव्यापिनीग्राह्येत्याहुः अस्यामेवचतुर्दश्यांपरविद्धायांका
र्तिकमासव्रतोद्यापनांगत्वेनोपवासंकृत्वाधिवासनंविधाय रात्रौजागरणंकुर्याद्गीतवाद्यादिमंगलैः नराणांजागरेविष्णोर्गीतंनृत्यंचकुर्वताम्-
गोसहस्रंचददतांफलंचसमुदाहृतमित्यादिवाक्यैर्विहितंगीतनृत्यवाद्यविष्णुचरितपठनस्वेच्छालापलीलानुकारैर्हरिजागरंकृत्वापरविद्धपौ
र्णमास्यांसपत्नीकाचार्यंवृत्वा अतोदेवेतिद्वाभ्यांतिलपायसंहुत्वागोदानंकार्यमितिमासव्रतोद्यापनं कार्तिकशुक्लद्वादशीपौर्णमासीचमन्वादिः
सापौर्वाह्णिकीग्राह्या अन्यत्पूर्वमुक्तम् अस्यांचातुर्मास्यव्रतसमाप्तिः तत्रचातुर्मास्यव्रतानांसमासोदानानि नक्तव्रतेवस्त्रयुग्मम् एकांत
रोपवासेगौः भूशयनेशय्या षष्ठकालभोजनेगौः व्रीहिगोधूमादिधान्यत्यागेसौवर्णव्रीहिगोधूमादिदानं कृच्छ्रव्रतेगोयुग्मं शाकाहारेगौः
पयोमात्रभक्षणेपयोवर्जनेचगौः मधुदधिघृतवर्जनेवस्त्रंगौश्च ब्रह्मचर्येस्वर्णं तांबूलवर्जनेवस्त्रयुग्मं मौनेघंटाघृतकुंभौवस्त्रद्वयंच
रंगवल्लीकरणेगौःसुवर्णपद्मंच दीपदानव्रतेदीपिकावस्त्रद्वयंच भूमिभोजनेकांस्यपात्रंगौश्च गोग्रासेगोवृषौ प्रदक्षिणाशतेवस्त्रं अभ्यं
गवर्जनेतैलपूर्णघटः नखकेशधारणेमधुसर्पिर्हेमदानं अत्रविशेषतोदानंनोक्तंतत्रस्वर्णंगौश्च गुडवर्जनेगुडपूर्णंसस्रुवर्णंताम्रपात्रं एवं
लवणवर्जनेलवणपूर्णताम्रपात्रमितिकेचित् अस्यामेवलक्षप्रदक्षिणालक्षनमस्काराणामाषाढ्यादावारब्धानामुद्यापनंकार्यम् एवंतुलसी

लक्षपूजां कार्तिके माघे वारभ्य प्रत्यहं सहस्रतुलसीसमर्पणेन लक्षं समाप्य माघ्यां वैशाख्यां वोद्यापनं कार्यम् एवं पुष्पादिलक्षपूजा अपि तत्र
बिल्वपत्रलक्षेण लक्ष्मीप्राप्तिः फलं दूर्वालक्षेणारिष्टशांतिः चंपकलक्षेणायुष्यं अतसीलक्षेण विद्या तुलसीलक्षेण विष्णुप्रसादः गोधू-
मतंडुलादिप्रशस्तधान्यलक्षेण दुःखनाशः एवं सर्वपुष्पैः सर्वकामावाप्तिः एवं लक्षवर्तिव्रतमपि मासत्रयं कृत्वा कार्तिके माघे वैशाखे
वोत्तरोत्तरप्रशस्ते समापनीयम् एवं धारणापारणव्रतोद्यापनमपि पौर्णमास्यामेव कार्तिकमासव्रतानां मासोपवासादीनां द्वादश्या-
मेव समापनं तत्रासंभवे पौर्णमास्यां एवं गोपद्मव्रतमाषाढशुक्लैकादश्यादावारभ्य प्रत्यहं त्रयस्त्रिंशद्गोपद्मानि विलिख्य गंधपुष्पैः प्रपूज्य तावत्-
संख्याकार्घ्यनमस्कारप्रदक्षिणाः कृत्वा कार्तिकद्वादश्यां त्रयस्त्रिंशदपूपवायनं दद्यात् एवं संवत्सरपंचकमनुष्ठायोद्यापनं कुर्यात् लक्षप्रदक्ष-
िणादिगोपद्मपर्यंतोद्यापनानामितिकर्तव्यताः कौस्तुभे द्रष्टव्याः कार्तिके पौर्णमास्याः कृत्तिकानक्षत्रयोगे महापुण्यत्वं रोहिणीयोगे महाकार्तिकीत्वं
कार्तिक्यां कृत्तिकायोगे यः कार्तिकेयदर्शनं करोति स सप्तजन्म सुधनाढ्यो वेदपारगो विप्रो भवेत् विशाखास्थे सूर्ये स नियद्दिने चंद्रनक्षत्रं कृत्तिका-
तत्र पद्मकयोगः अयं पुष्करतीर्थेति प्रशस्तः अस्यामेव त्रिपुराख्यदीपदानमुक्तम् कार्तिकपौर्णमास्यां काम्यवृषोत्सर्गोतिप्रशस्तः एवं गजा-
श्वरथघृतधेन्वादिमहादानमपि प्रशस्तं वृषोत्सर्गस्याश्विनीपौर्णमासी ग्रहणद्वयमयनद्वयं विषुवद्वयं चेति कालांतराणि अन्यत्र माघी चैत्री
वैशाखी फाल्गुन्याषाढी चेति पौर्णमास्यो रेवतीनक्षत्रं वैधृतिव्यतीपातौ दौ युगादिमन्वादिसूर्यसंक्रांतिपितृक्षयाहाष्टका अपि काला उक्ताः अ-

अवृषोत्सर्गप्रयोगोतिविस्तृतोनानाशाखाभेदभिन्नः कौस्तुभेद्रष्टव्यः कार्तिककृष्णाष्टमीकालाष्टमी इयंपूर्णिमांतमासपक्षेमार्गशीर्षकृष्णाष्ट
मीत्युच्यते सेयंमध्यान्हव्यापिनीग्राह्या दिनद्वयेमध्यान्हव्याप्तौपूर्वैवेतिसिंधौस्थितम् प्रदोषव्यापिनीतिकौस्तुभे उभयदिनेप्रदोषव्याप्तौत
देकदेशस्पर्शेवापरैव यदापूर्वत्रप्रदोषव्याप्तिरेवपरत्रमध्यान्हव्याप्तिरेवतदाबहुशिष्टाचारानुरोधात्प्रदोषव्याप्त्यैवनिर्णयोनमध्यान्हव्याप्त्येति
भाति अत्रकालभैरवपूजांकृत्वा त्रयोर्घ्यादेयाः उपवासोजागरश्चकार्यः इतिश्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशीनाथोपाध्यायविरचितेधर्म-
सिंधुसारेकार्तिकमासकृत्यनिर्णयोद्देशः अथमार्गशीर्षमासः धनुःसंक्रांतौपराःषोडशनाड्यःपुण्याः अन्यत्प्रागुक्तम् मार्गशीर्षशु
क्लपंचम्यांनागपूजादाक्षिणात्यानांप्रसिद्धा इयंषष्ठीयुताग्राह्येतिविशेषःप्रथमपरिच्छेदेउक्तः मार्गशीर्षशुक्लषष्ठीचंपाषष्ठीमहाराष्ट्रेषुप्र-
सिद्धा अत्रतिथिद्वैधेयस्मिन्दिनेरविवारभौमवारशततारकावैधृतीनामध्येधिकैर्योगः सापूर्वापरावामुहूर्तत्रयव्यापिनीग्राह्या दिनद्वयेपि-
योगाभावेपरैवत्रिमुहूर्ताग्राह्या इयमेवस्कंदषष्ठीसापूर्वाग्राह्या अथसप्तम्यांसूर्यव्रतंनाद्विधिःकौस्तुभे मृगयुतायांपौर्णमास्यांलवणदानेसुंद-
ररूपता मार्गशीर्षपौर्णमास्यांदत्तात्रेयोत्पत्तिः इयंप्रदोषव्यापिनीग्राह्या मार्गशीर्षशुक्लचतुर्दश्यांपौर्णमास्यांवाप्रदोषेआश्वलायनैःप्रत्यवरो-
हणंकार्यम् तत्रकर्मकालव्यापिनीतिथिः तत्प्रयोगःप्रयोगरत्नकौस्तुभादौज्ञेयः मार्गशीर्षादिमासचतुष्टयस्यकृष्णाष्टमीष्वष्टकाश्राद्धानितत्पूर्व
सप्तमीषुपूर्वेद्युःश्राद्धानितदुत्तरनवमीषुचान्वष्टक्यश्राद्धानिकर्तव्यानि एवंभाद्रपदकृष्णपक्षेप्यष्टकादिश्राद्धानिकार्याणीतिपंचाष्टकापक्षे-

आश्वलायनभिन्नशाखिनां आश्वलायनानांतुमार्गादिचतुरष्टकापक्षएव भाद्रपदकृष्णाष्टम्यांतुमाघ्यावर्षश्राद्धंकरिष्ये इतिसंकल्प्यसर्व-
मष्टकाश्राद्धवत्कार्यम् सप्तम्यांतुमाघ्यावर्षश्राद्धंकर्तुंपूर्वेद्युः श्राद्धंकरिष्येइतिसंकल्पः नवम्यामन्वष्टकाश्राद्धंकरिष्येइतिसंकल्पेविशेषः एवंच
भाद्रपदकृष्णाष्टमीश्राद्धस्यमाघ्यावर्षसंज्ञकत्वादाश्वलायनानांचतुरष्टकापक्षः अन्यशाखिनांपौषादित्र्यष्टकापक्षोपि एवंसर्वाष्टकाः कर्तु-
मशक्तेनैकैवाष्टकाकार्या साचमाघपौर्णमास्यनंतरकृष्णपक्षस्यसप्तम्यामष्टम्यांनवम्यामितिदिनत्रयेकार्या दिनत्रयेश्राद्धंकर्तुमशक्तेनमाघ
कृष्णाष्टमीश्राद्धमेवकार्यम् तत्राष्टकाश्राद्धेऽपराह्णव्यापिन्यष्टमीग्राह्या दिनद्वयेव्याप्त्यव्याप्त्यादौदर्शवन्निर्णयः अष्टम्यनुरोधेनपूर्वपरदि
नयोः पूर्वेद्युः श्राद्धान्वष्टक्यश्राद्धेकार्ये नतुसप्तम्यादेरपराह्णव्याप्तिरपेक्षणीया एकदिनेप्यशक्तस्यप्रत्याम्नायाः अनडुहोयवसमाहरेत्
अग्निनावाकक्षंदहेत् पिवानूचानेभ्यउदकुंभमाहरेत् अपिवाश्राद्धमंत्रानधीयीतेति क्वचिदुपवासोप्युक्तः एवंश्रवणाकर्मादिपाकसं-
स्थालोपेप्रतिपाकयज्ञंप्राजापत्यंकृच्छ्रंप्रायश्चित्तमुक्तम् मलमासेष्टकादिश्राद्धानिनकार्याणीतिनारायणवृत्तिः अष्टकादिश्राद्धत्रयप्रयोगः
कौस्तुभप्रयोगरत्नादौ अत्राष्टमीश्राद्धेकामकालसंज्ञकौविश्वेदेवौ सप्तमीनवम्योस्तुपुरूरवार्द्रवाविति आहिताग्नेः पूर्वेद्युः श्राद्धांगहोमो ष्ट-
कांगहोमोन्वष्टकाग्नौकरणहोमोदिनत्रयेहविःश्रपणंचदक्षिणाग्नौभवतीतिविशेषः शेषमनाहिताग्निवत् अष्टकालोपेप्राजापत्यमुपवासो
वाप्रायश्चित्तं अन्वष्टक्यलोपेतद्दिनेशतवारमेभिर्द्युभिःस्मनाइतिमंत्रजपः मार्गशीर्षादिरविवारेषुकाम्यंसौरव्रतमुक्तम् तत्रभक्ष्याणि

मार्गेतुलसीपत्रत्रयम् पौषेत्रिपलंघृतम् माघेतिलानांमुष्टित्रयम् फाल्गुनेत्रिपलंदधि चैत्रेत्रिपलंदुग्धम् वैशाखेगोमयम् ज्ये
ष्ठेतोयांजलित्रयम् आषाढेमरीचकत्रयम् श्रावणेत्रिपलाःसक्तवः भाद्रेगोमूत्रम् आश्विनेशर्करा कार्तिकेसद्धविरिति इति-
श्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशिनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारे मार्गशीर्षमासकृत्यनिर्णयोद्देशः अथपौषः दिवामकर
संक्रमेसंक्रांत्यनंतरंचत्वारिंशन्नाड्यःपुण्याः घटिकाद्यल्पदिनशेषेमकरसंक्रांतौसंक्रांत्यासन्नपूर्वकालेदिवैवस्नानश्राद्धदानभो-
जनानिकार्याणि रात्रौश्राद्धदानादेर्निषेधात्स्वल्पदिनभागेस्नानश्राद्धभोजनादेःकर्तुमशक्यत्वाद्रात्रौभोजननिषेधात्पुत्रवद्गृहि
णउपवासनिषेधाच्च तस्मादीदृशेविषयेपरपुण्यकालत्वंबाधित्वामकरसंक्रांतेःपूर्वभागएवपुण्यत्वंज्ञेयम् रात्रौपूर्वभागेपर
भागेनिशीथेवा मकरसंक्रमेउत्तरदिनंपुण्यम् तत्राप्युत्तरदिनपूर्वार्धंपुण्यतरम् तत्रापिसूर्योदयोत्तरंपंचनाड्यःपुण्यतमाः एवंरा-
त्रिसंक्रांतिविषयेन्यत्रापियत्रपूर्वदिनोत्तरार्धस्यपुण्यत्वंतत्रदिनांतेपंचनाडीनांपुण्यतमत्वं यत्रोत्तरदिनपूर्वार्धस्यपुण्यत्वंतत्रोदयोत्त
रंपंचनाडीनांपुण्यतमत्वम् एवंदिवासंक्रमेपिसंक्रांतिसन्निहितनाडीनांमकरादिषूत्तरासांकर्कादिषुपूर्वासांपुण्यतमत्वंज्ञेयम् याः
सन्निहितानाड्यस्ताःस्ताःपुण्यतमाःस्मृताइत्युक्तेः मुहूर्तचिंतामण्यादौतुसूर्यास्तादूर्ध्वंघटित्रयंसंध्याकालस्तत्रमकरसंक्रमेपरदिनेपुण्य
त्वंबाधित्वापूर्वदिनेपुण्यत्वमुक्तं नेदंसर्वशास्त्रग्रंथेषुदृश्यते शुक्लपक्षेतुसप्तम्यांसंक्रांतिर्ग्रहणाधिका अत्रकृत्यं रविसंक्रमणेप्राप्तेनस्ना-

याद्यस्तु मानवः सप्तजन्मनि रोगी स्यान्निर्धनश्चैव जायत इति वचनात् मनुष्यमात्रस्य स्नानं नित्यं एवं श्राद्धमप्यधिकारिणो नित्यम् तच्चापिं
डकं संक्रान्तौ यानि दत्तानि हव्यकव्यानि दातृभिः तानि नित्यं ददात्यर्कः पुनर्जन्मनि जन्मनि अयनसंक्रान्तौ त्रिदिनमुपवासः यद्वा संक्रान्तिम-
त्यहोरात्रे पुण्यकालवत्यहोरात्रे वोपवासं कृत्वोक्तपुण्यकाले स्नानादिकं कार्यम् अयमुपवासः सापत्यगृहस्थेन न कार्यः धेनुं तिलमयीं रा-
जन्दद्याच्चैवोत्तरायणे तिलतैलेन दीपाश्च देयाः शिवगृहे शुभाः सतिलैस्तंडुलैश्चैव पूजयेद्विधिवच्छिवम् तस्यां कृष्णतिलैः स्नानं का
र्यं चोद्वर्तनं तिलैः तिला देयाश्च होतव्या भक्ष्याश्चैवोत्तरायणे शुक्लतिलैर्देवादितर्पणं कृष्णतिलैः पितृतर्पणं च कार्यम् अत्र शंभोर्घृता
भिषेको महाफलः अत्र सुवर्णयुतं तिलताम्रपात्रं देयम् तत्प्रयोगो वक्ष्यते अत्रैव शिवपूजाव्रतम् पूर्वदिने उपोष्य संक्रान्तिदिने तिलो
द्वर्तन तिलस्नान तिलतर्पणानि कृत्वा शिवं गव्येनाज्येन मर्दयित्वा शुद्धोदकेन प्रक्षाल्य वस्त्राद्युपचारैः पूजयित्वा सुवर्णहीरकनीलपद्म-
रागमौक्तिकमिति पंचरत्नानि कर्षार्धं सुवर्णं वा समर्प्य तिलदीपैः ससुवर्णैः साक्षतैस्तिलैः संपूज्य घृतकंबलं दत्वा वितानचामरे समर्प्य-
विप्रेभ्यः सुवर्णतिलान्दत्वा तिलान्हुत्वा विप्रान्यतींश्च संभोज्य दक्षिणां दत्वा सतिलं पंचगव्यं प्राश्य पारणं कुर्यादिति अत्र वस्त्रदानं महा
फलं तिलपूर्वमनड्वाहं दत्वा रोगैः प्रमुच्यते अत्र क्षीरेण भास्करं स्नापयेत्सूर्यलोकप्राप्तिः दिवा विषुवायनसंक्रान्तौ तस्मिन्दिने पूर्वरात्रा-
वागामिरात्रौ चानध्यायः रात्रौ तत्संक्रमे तस्यां रात्रौ पूर्वदिवसे आगामिदिवसे चेति पक्षिण्यनध्यायः अत्र संक्रान्तौ संक्रमे ग्रहणवद्रात्रावे

वस्नानदानादिनिपक्षः कैश्चिल्लिखितोनसर्वशिष्टेसंमतः अयनदिनंतत्परंकरिसंज्ञकंचदिनंशुभेषुवर्ज्यमित्युक्तम् तत्रार्धरात्रादर्वागयनसंक्रां-
तौतद्दिनंतत्परदिनंचवर्ज्यम् निशीथात्परत्रनिशीथेवासंक्रांतौपरंतत्परंचवर्ज्यमितिभाति एवंग्रहणेप्यूह्यम् पौषशुक्लाष्टम्यांबुधवासरयु-
तायांस्नानजपहोमतर्पणविप्रभोजनानिकार्याणि अस्यांभरणीयोगेमहापुण्यत्वमित्येके रोहिण्यार्द्रायोगेइत्यपरे पौषशुक्लैकादशीमन्वा-
दिःनिर्णयःप्रागुक्तः अथमाघस्नानं तत्रपौषशुक्लैकादश्यांपौर्णमास्याममावास्यायांवामाघस्नानारंभः माघेद्वादशीपूर्णिमादौसमानं य-
द्वामकरसंक्रमणाप्रभृतिकुंभसंक्रमणपर्यंतंमाघस्नानंकार्यम् अथस्नानकालः अरुणोदयमारभ्यप्रातःकालावधिः उत्तमंतुसनक्षत्रंलु-
प्ततारंचमध्यमं सवितर्युदितेभूपततोहीनंप्रकीर्तितम् माघमासेरटंत्यापःकिंचिदभ्युदितेरवौ ब्रह्मघ्नंवासुरापंवाकंपतंतंपुनीमहे अत्रा-
धिकारिणः ब्रह्मचारीगृहस्थोवावानप्रस्थोथभिक्षुकः बालवृद्धायुवानश्चनरनारीनपुंसकाइति अथजलतारतम्येनफल तप्तेनवारिणा
स्नानंयद्गृहेक्रियतेनरैः षडब्दंफलदंतद्धिमकरस्थेदिवाकरे वाप्यांदोद्वादशाब्दफलं तडागेतद्द्विगुणं नद्यांतच्चतुर्गुणम् महानद्यांशतगुणं
महानदीसंगमेतच्चतुर्गुणम् गंगायांसहस्रगुणम् गंगायमुनासंगमेतच्छतगुणमिति यत्रकुत्रापिस्नानेप्रयागस्मरणंकार्यम् इदंसमुद्रे
प्यतिशस्तं अथविधिः माघमासमिमंपुण्यस्नास्येहंदेवमाधव तीर्थस्यास्यजलेनित्यमितिसंचिंत्यचेतसि स्येकंतीर्थंपरिगृह्य दुःखदारिद्र्य-
नाशायश्रीविष्णोस्तोषणायच प्रातःस्नानंकरोम्यद्यमाघेपापविनाशनं मकरस्थेरवौमाघेगोविंदाच्युतमाधव स्नानेनानेनमेदेवयथोक्तफ-

ध्येकाश्यांशतगुणानतः काश्याःशतगुणाप्रोक्तागंगायमुनयान्विता सहस्रगुणितासापिमाघेपश्चिमवाहिनी अथमाघेतिलपा
त्रदानंप्रशस्तंतत्प्रयोगः ताम्रपात्रेतिलान्कृत्वापलषोडशनिर्मिते साहिरण्यंस्वशक्त्यावाविप्रायप्रतिपादयेत् वाङ्मनःकायजत्रिविध
पापनाशपूर्वकंब्रह्मलोकावाप्तिकामस्तिलपात्रदानंकरिष्ये उक्तपरिमाणेताम्रपात्रेप्रस्थतिलान्कर्षसुवर्णयुतान् यथाशक्तिसुवर्णयु
तान्वाकृत्वाविप्रंसंपूज्य देवदेवजगन्नाथवांछितार्थफलप्रद तिलपात्रंप्रदास्यामितवाग्रेसंस्थितोह्यहमितिमंत्रेणदद्यात् धान्यमानंतु
कुडवोमुष्टिनांस्याच्चतुष्टयम् चत्वारःकुडवाःप्रस्थश्चतुःप्रस्थमथाढकम् अष्टाढकोभवेद्द्रोणोद्विद्रोणःशूर्पउच्यते सार्धशूर्पोभवे
त्खारीत्युक्तरीत्यापलंस्कवर्णाश्चत्वारःकुडवंप्रस्थमाढकं द्रोणंचत्वारिकांचेतिपूर्वपूर्वाच्चतुर्गुणामित्युक्तरीत्यावाप्रस्थमानस्वरूपं-
ज्ञेयम् यद्वाहिरण्यरहितान्तिलान्ताम्रपात्रेनिधाय तिलाःपुण्याःपवित्राश्चसर्वपापहराःस्मृताः शुक्लाश्चैवतथाकृष्णाविष्णुगा
त्रसमुद्भवाः यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यासमानिच तिलपात्रप्रदानेननानिनश्यंतुमेसदा इदंतिलपात्रंयथाशक्तिदक्षिणासहि
तंयमदैवत्यंब्रह्मलोकावाप्तिकामस्तुभ्यमहंसंप्रददेइतिदद्यात् अथसहिरण्यतुलसीपत्रदानमंत्रः सुवर्णतुलसीदानाद्ब्रह्मणःका
यसंभवात् पापंप्रशममायातुसर्वेसंतुमनोरथाः अथशालग्रामदानमंत्रः शालग्रामशिलापुण्याभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी शालग्राम-
प्रदानेनममसंतुमनोरथाः चक्रांकितसमायुक्ताशालग्रामशिलाशुभा दानेनैवभवेत्तस्याउभयोर्वांछितंफलम् अथप्रयागेवेणीदा

५०

र्न तत्रसर्वेषांवपनविधिः ऊर्ध्वमब्दाद्द्विमासोनाद्यदातीर्थंव्रजेन्नरः तदातद्वपनंशस्तंप्रायश्चित्तमृतेद्विज प्रयागेतुयोजनत्रयादागतस्यद-
शमासादर्वागपि प्रथमयात्रायांतुजीवत्पितृकगुर्विणीपतिकृतचूड बालानामपिसभर्तृकस्त्रीणामपिवपनमितिविशेषः केचित्तुसभर्तृक-
स्त्रीणांसर्वान्केशान्समुद्धृत्यछेदयेदंगुलद्वयमित्याहुः तत्प्रयोगः वेणीभूतकेशाकृतमांगलिकवेषास्त्रीभर्तारंनत्वानदाज्ञयासर्ववपनं
द्व्यंगुलकेशछेदंवाकृत्वास्नात्वात्रिवेणीपूजांकुर्यात् भर्त्रावाकारयेत् पूजांतेपत्नीछिन्नवेणीयुक्तंवैणवपात्रमंजलौधृत्वातस्यांहेमवेणीं
मौक्तिकादिकंचनिधायवेण्यांवेणीप्रदानेनममपापंव्यपोहतु जन्मांतरेष्वपिसदासौभाग्यंममवर्धतामितित्रिवेण्यांक्षिपेत् विप्राःकृमंगली
रियंवधूरितिपठेयुः ततोविप्रान्सुवासिनीश्चवस्त्रादिनातोषयेत् अथत्रिवेण्यांदेहत्यागविधिः येवैतन्वंविसृजंतिधीरास्तेजनासोअमृ
तत्वंभजंतइतिश्रुतिर्माघमासविषया तनुंत्यजतुवैमाघेतस्यमुक्तिर्नसंशयइतिब्राह्मोक्तेः अन्यमासेतनुत्यागात्स्वर्गप्राप्तिः तत्रयथाशक्ति
प्रायश्चित्तंकृत्वाश्राद्धाधिकारभावेस्वीयजीवच्छ्राद्धंसपिंडनांतंकृत्वागोदानादिकृत्वाकृतोपवासःपारणाहेफलोल्लेखपूर्वकंसंकल्प्यविष्णुं
ध्यात्वावेणीप्रविशेदिति जीवच्छ्राद्धप्रयोगःकौस्तुभेद्रष्टव्यः माघंप्रकृत्य तिलस्नायीतिलोद्वर्तीतिलहोमीतिलोदकी तिलभुक्तिलदाताच
षट्तिलाःपापनाशनाइत्युक्तेवाक्येतिलस्नायीपदेनतिलयुक्तोदकेनस्नानंतिलहोमपदेनायुतलक्षतिलहोमाद्यात्मकग्रहमखस्यापिसंग्रहः
तिलोदकीतितिलयुक्तोदकेनदेवपूजातर्पणसंध्यादिकंपानंचकार्यमित्यर्थः सचहोमस्त्रिधा प्रथमोयुतहोमःस्याल्लक्षहोमस्ततःपरः कोटिहो

मस्तृतीयस्तु सर्वकामफलप्रदइति लक्षहोमादिप्रयोगः कुंडमंडपनिर्माणादिसहितः कौस्तुभमयूखादौज्ञेयः माघशुक्लचतुर्थ्यांढुंढिराजोद्देशेन-
नक्तव्रतंतत्पूजातिललड्डुकादिनैवेद्यंतिलभक्षणंचोक्तम् अत्रप्रदोषव्यापिनीग्राह्या अस्यामेवप्रदोषव्यापिन्यांकुंदपुष्पैःशिवंसंपूज्योपवासं-
नक्तभोजनंवाकुर्याच्छ्रियंप्राप्नुयात् अत्रविनायकव्रतस्यतुभाद्रपदशुक्लचतुर्थीवन्निर्णयः माघशुक्लपंचमीवसंतपंचमीतस्यांवसंतोत्सवारं-
भः अस्यांरतिकामयोःपूजोक्ता इयंपरत्रैवपूर्वाण्हव्याप्तौपरा अन्यथापूर्वैव माघशुक्लसप्तमीरथसप्तमीसारुणोदयव्यापिनीग्राह्या दिनद्व-
येरुणोदयव्याप्तौपूर्वा यदाघटिकादिमात्राषष्ठीसप्तमीचक्षयवशादरुणोदयात्पूर्वंसमाप्यतेतदाषष्ठीयुताग्राह्या तत्रषष्ठ्यांसप्तमीक्षयघ-
टीःप्रवेश्यारुणोदयेस्नानंकार्यम् अत्रव्रतेषष्ठ्यामेकभक्तंकृत्वासप्तम्यामरुणोदयेस्नानंकार्यं तत्रमंत्रः यदाजन्मकृतंपापंमयाजन्मसुज-
न्मसु तन्मेरोगंचशोकंचमाकरीहंतुसप्तमी एतज्जन्मकृतंपापंयच्चजन्मांतरार्जितम् मनोवाक्कायजंयच्चज्ञाताज्ञातेचयेपुनः इतिसप्तविधं
पापंस्नानान्मेसप्तसप्तिके सप्तव्याधिसमायुक्तंहरमाकरिसप्तमि अथार्घ्यमंत्रः सप्तसप्तिवहप्रीतसप्तलोकप्रदीपनसप्तमीसहितोदेव
गृहाणार्घ्यंदिवाकरेति इयंमन्वादिरपि शुक्लपक्षमन्वादित्वात्सौर्वाण्हिकीग्राह्येत्युक्तम् माघशुक्लाष्टमीभीष्माष्टमी अस्यांभीष्मोद्देशेनये
श्राद्धंकुर्वंतितेसंततिमंतोभवंति तत्रश्राद्धंकाम्यंतर्पणंतुनित्यम् तर्पणेकृतेसंवत्सरोपात्तदुरितनाशः अकृतेपुण्यनाशइत्युक्तेः तत्रत-
र्पणमंत्रः वैय्याघ्रपद्यगोत्रायसांकृत्यप्रवरायच गंगापुत्रायभीष्मायआजन्मब्रह्मचारिणे अपुत्रायजलंदद्मिनमोभीष्मायवर्मिणे भी

ष्मः शांतनवोवीरः सत्यवादीजितेंद्रियः आभिरद्भिरवाप्नोतुपुत्रपौत्रोचितांक्रियामिति एवमपसव्येनतर्पणंकृत्वाचम्यसव्येनार्घ्यंदद्यात् व-
सूनामवतारायशंतनोरात्मजायच अर्घ्यंददामिभीष्मायआबाल्यब्रह्मचारिणेइति अत्रजीवत्पितृकस्यनाधिकारइति केचित्तु भो जीवत्पितृ
कस्याप्यधिकारइतिबहवः अत्रमध्यान्हव्यापिन्यष्टमीग्राह्या श्राद्धादेरेकोद्दिष्टत्वादिति माघशुक्लद्वादश्यांतिलोत्पत्तिरतोस्यामुपोष्यतिल
स्नानंतिलैर्विष्णुपूजनंतिलनैवेद्यंतिलतैलेनदीपदानंतिलहोमस्तिलदानंतिलभक्षणंचकार्यम् माघीपूर्णिमापरा अत्रकृत्यं एवंमाघाव-
सानेतुदेयंभोज्यमवारितम् भोजयेद्द्विजदांपत्यंभूषयेद्वस्त्रभूषणैः कंबलाजिनरत्नवस्त्राणितूलगर्भचोलका न्युपानहोप्रच्छादनपटा-
श्चैतानिमाधवः प्रीयतामित्युक्त्वादेयानि अथकृतस्यमाघस्नानस्यसांगतार्थंउद्यापनंकरिष्येइतिसंकल्प्य सवित्रेप्रसवित्रेचपरंधामजले
मम त्वत्तेजसापरिभ्रष्टंपापंयातुसहस्रधा दिवाकरजगन्नाथप्रभाकरनमोस्तुते परिपूर्णंकरिष्येहंमाघस्नानंतवाज्ञयेतिमंत्राभ्यामपिसं
कल्पः कार्यः एवंचतुर्दश्यांसंकल्पोपवासाधिवासनमाधवपूजनानिकृत्वापूर्णिमायांतिलचर्वाधैरष्टोत्तरशतहोमंकृत्वातिलशर्करागर्भत्रिंश
न्मोदकात्मकवायनंदेयं तत्रमंत्रो सवितःप्रसवस्त्वंहिपरंधामजलंमम त्वत्तेजसापरिभ्रष्टंपापंयातुसहस्रधा दिवाकरजगन्नाथप्रभा
करनमोस्तुते परिपूर्णंकुरुष्वेहमाघस्नानमुषःपतेइति ततोदंपत्योःसूक्ष्मवाससीसप्तधान्यानिचदत्वाब्राह्मणेभ्योदांपत्याय चषड्रसभोज
नंदेयं तत्रमंत्रः सूर्योमेप्रीयतांदेवोविष्णुमूर्तिर्निरंजनइति एवंमाघपूर्वीयातिभित्वादेवंदिवाकरम् परिव्राट्योगयुक्तश्चरणेचाभि-

मुरवोहतइति माघकृष्णाष्टम्यांचतस्रोष्टकाकरणाशक्त एकाष्टकंपूर्वेद्युःश्राद्धान्वष्टक्यश्राद्धसहितांकुर्यात् दिनत्रयेकर्तुमशक्तोष्टम्यामेवैकामष्टकांकुर्यात् अथशिवरात्रिः सानिशीथव्यापिनीग्राह्या निशीथस्तुरात्रेरष्टमोमुहूर्तइत्युक्तम् तत्रपरदिनेएवार्धरात्रोपरा पूर्वत्रैवतद्व्याप्तौपूर्वा दिनद्वयेप्यर्धरात्रव्याप्त्यभावेपिपरैव दिनद्वयेकार्त्स्न्येनैकदेशेनार्धरात्रव्याप्तौपूर्वेतिहेमाद्र्याशयानुसारीकौस्तुभः परैवेतिमाधवनिर्णयसिंधुपुरुषार्थचिंतामण्यादयोबहवः परेद्युर्निशीथैकदेशव्याप्तौपूर्वेद्युःसंपूर्णतद्व्याप्तौपूर्वैव पूर्वदिनेनिशीथैकदेशव्याप्तौपरदिनेसंपूर्णतद्व्याप्तौपरैव इदंव्रतंरविवारभौमवारयोगेशिवयोगयोगेचातिप्रशस्तं अथपारणानिर्णयः यामत्रयादर्वाक्चतुर्दशीसमाप्तौचतुर्दश्यंतेपारणम् यामत्रयोर्ध्वगामिन्यांचतुर्दश्यां प्रातश्चतुर्दशीमध्येएवपारणमितिमाधवादयः निर्णयसिंधौतुयामत्रयादर्वाक्चतुर्दशीसमाप्तावपिचतुर्दशीमध्यएवपारणंनतुकदाचिदपिचतुर्दश्यंते उपोषणंचतुर्दश्यांचतुर्दश्यांचपारणम् कृतैःसुकृतलक्षैस्तुलभ्यतेयदिवानवा सिक्थेसिक्थेफलंतस्यशक्तोवक्तुंनपार्वतीत्यादिनाचतुर्दशीमध्येपारणेपुण्यातिशयोक्तेरित्युक्तम् अत्रैवंव्यवस्थाज्ञेया यदानित्यकृत्यपूर्वकपारणंपर्याप्तान्चतुर्दशीनास्तितदावायेषांचतुर्दशीशेषदिनेदर्शादिश्राद्धप्रसक्तिस्तैर्वातिथ्यंतेपारणम् द्वादश्यामिवात्रनित्यकृत्यापकर्षकवाक्याभावात् तिथ्यंतरपारणविधायकवाक्यसत्वेनसंकटविषयकजलपारणविधिवाक्यानामत्रप्रवृत्तेश्च कर्मपर्याप्तचतुर्दशीसत्वेश्राद्धप्रसक्त्यभावेचतिथिमध्यएवपारणमिति अथव्रतप्रयोगः त्रयोदश्यांकृतैकभक्तश्चतुर्दश्यांकृतनित्यक्रियः

प्रातर्मंत्रेणसंकल्पंकुर्यात् शिवरात्रिव्रतंह्येतत्करिष्येहंमहाफलं निर्विघ्नमस्तुमेचात्रत्वत्प्रसादाज्जगत्पते चतुर्दश्यांनिराहारोभूत्वाशंभोप
रेहनि भोक्ष्येहंभुक्तिमुक्त्यर्थंशरणंमेभवेश्वरेति द्विजस्तु रात्रींप्रपद्येजननीमित्यृचांवापठित्वाजलमुत्सृजेत् ततःसायान्हेकृष्णतिलैः
स्नानंकृत्वाधृतभस्मत्रिपुंड्ररुद्राक्षोनिशामुखेशिवायतनंगत्वाक्षालितपादःस्वाचांतउदङ्मुखोदेशकालौसंकीर्त्यशिवरात्रौप्रथमयामपूजांक
रिष्येइति यामचतुष्टयेपूजाचतुष्टयचिकीर्षायांसंकल्पः सकृत्पूजाचिकीर्षायांश्रीशिवप्रीत्यर्थंशिवरात्रौशिवपूजांकरिष्येइतिसंकल्प्य तत्रा-
दौसामान्यतःपूजाविधिरुच्यते यामभेदेनविशेषस्तुवक्ष्यते अस्यश्रीशिवपंचाक्षरमंत्रस्य वामदेवऋषिः अनुष्टुप्छंदः श्रीसदाशिवोदे
वता न्यासेपूजनेजपेचविनियोगः वामदेवायऋषयेनमःशिरसि अनुष्टुप्छंदसेनमोमुखे श्रीसदाशिवदेवतायैनमोहृदि ॐनंतत्पुरुषाय
नमोहृदये ॐमंअघोरायपादयोः ॐशिंसद्योजातायनमोगुह्ये ॐवांवामदेवायनमोमूर्ध्नि ॐयंईशानायनमोमुखे ॐॐ हृदयायनमः
ॐनंशिरसेस्वाहा ॐमंशिखायैवषट् ॐशिंकवचायहुम् ॐवांनेत्रत्रयायवौषट् ॐयंअस्त्रायफट् कुंभपूजांविधाय ध्यायेन्नित्यंमहेशं
रजतगिरिनिभंचारुचंद्रावतंसंरत्नाकल्पोज्वलांगंपरशुमृगवराभीतिहस्तंप्रसन्नम् पद्मासीनंसमंतात्स्तुतममरगणैर्व्याघ्रकृत्तिंवसानं
विश्वाद्यंविश्ववंद्यंनिखिलभयहरंपंचवक्त्रंत्रिनेत्रं इतिध्यात्वाप्राणप्रतिष्ठांकृत्वास्थाप्यलिंगंस्पृशन् ॐभूःपुरुषंसांबसदाशिवमावाहया
मि ॐभुवःपुरुषंसां० ॐस्वःपुरुषंसांबसदा ॐभूर्भुवःस्वःपुरुषंसांब० इत्यावाहयेत् स्वामिन्सर्वजगन्नाथयावत्पूजावसानकं तावत्त्वंप्री-

तिभावेनलिंगेस्मिन्सन्निधौभवेतिपुष्पांजलिंदद्यात् स्थावरलिंगेपूर्वसंस्कृतचरलिंगेवप्राणप्रतिष्ठावाहनांतंनकार्यम् ॐसद्योजातंप्रपद्या
मिसद्योजातायवैनमोनमः ॐनमःशि॰श्रीसांबसदाशिवायनमः आसनंसमर्पयामि स्त्रीशूद्रश्चेत् ॐनमःशिवायेतिपंचाक्षरीस्थानेश्री
शिवायनमइति नमोंतमंत्रेणपूजयेत् ॐभवेभवेनातिभवेभवस्वमां ॐनमःशिवा॰ श्रीसांब॰दाशिवायनमः पाद्यंसमर्पयामि ॐभवोद्भ॰
वायनमः ॐनमःशिवायश्रीसांब॰ अर्घ्यं ॐवामदेवायनमः ॐनमःशिवायश्री॰ आचमनीयं ॐज्येष्ठायनमः ॐनमःशिवाय॰
श्रीसांब॰ स्नानं ततोमूलमंत्रेण आप्यायस्वेत्यादिभिश्चपंचामृतैः संस्नाप्य आपोहिष्ठेतितिसृभिः शुद्धोदकेनप्रक्षाल्यैकादशावृत्त्ये-
कावृत्त्यावा रुद्रेणपुरुषसूक्तेनच चंदनकुंकुमकर्पूरवासितजलेनाभिषेकंकृत्वा ॐनमःशिवायेतिस्नानांतेआचमनंदत्वासाक्षतजले
नतर्पणंकार्यम् ॐभवंदेवंतर्पयामि ॐशिवंदेवंतर्पयामि ॐईशानंदेवंतर्पयामि ॐपशुपतिंदेवंतर्पयामि ॐउग्रंदेवंतर्प॰ ॐरुद्रंदेवं
तर्प॰ ॐभीमंदेवंत॰ ॐमहांतंदेवंतर्प॰ ॐभवस्यदेवस्यपत्नींतर्पयामि ॐशर्वस्यदेवस्यपत्नीं॰ ॐईशानस्यदेवस्यपत्नीं॰ ॐपशुपतेर्देव
स्यपत्नीं॰ उग्रस्यदेवस्यपत्नीं॰ रुद्रस्यदेवस्यपत्नीं॰ भीमस्यदेवस्यपत्नीं॰ ॐमहतोदेवस्यपत्नीं ॐज्येष्ठाय॰ ॐनमःशिवायश्रीसां॰ वस्त्रं॰
मूलेनाचमनं ॐरुद्राय॰ ॐनमःशिवायश्रीसांब॰ यज्ञोपवीतं मूलेनाचमनम् ॐकालायनमः ॐनमःशिवायश्रीसां॰ चंदनम् ॐ
कलविकरणायनमः ॐनमःशिवायश्रीसांबस॰ अक्षतान् ॐबलविकरणाय॰ ॐ ॐनमःशि॰ श्रीसांब॰ पुष्पाणि सहस्रमष्टोत्तरशतंवा

सहस्त्रादिनामभिर्मूलमंत्रेणवाबिल्वपत्राणिदद्यात् ॐबलायनमः ॐनमःशि० श्रीसां० धूपं ॐबलप्रमथनाय ॐनमःशिवायश्री-
सांबा० दीपं ॐसर्वभूतदमनायनमः ॐनमःशिवायश्रीसांबाय० नैवेद्यं मूलेनाचमनंफलंच ॐमनोन्मनाय० ॐनमःशि० श्रीसांबा०
तांबूलम् मूलेनवैदिकैर्मंत्रैश्चनीराजनम् ॐईशानःसर्वविद्यानामीश्वरःसर्वभूतानांब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोधिपतिर्ब्रह्माशिवोमेअस्तुसदा
शिवोम् ॐनमःशिवायश्रीसां० मंत्रपुष्पम् भवायदेवायनमःशर्वायदेवायेत्याद्यष्टौ भवस्यदेवस्यपत्नीइत्याद्यष्टौनमस्कारान्कृत्वा शि
वायनमः रुद्राय०पशुपतये०नीलकंठाय०महेश्वराय० हरिकेशाय०विरूपाक्षाय०पिनाकिनेत्रिपुरांतकाय० शंभवे०शूलिने०महादेवा
य० इतिद्वादशनामभिर्द्वादशपुष्पांजलीन्दत्वामूलेनप्रदक्षिणानमस्कारान्कृत्वामूलमंत्रमष्टोत्तरशतंजप्त्वाक्षमापयित्वानेनपूजनेनश्रीसां
बसदाशिवःप्रीयतामितिनिवेदयेत् अथचतुर्षुयामेषुपूजाचतुष्टयेविशेषः तत्रप्रथमयामेमूलमंत्रांतेश्रीशिवायासनंसमर्पयामीति-
शिवनाम्नासर्वोपचारसमर्पणम् द्वितीययामेशिवरात्रौद्वितीययामपूजांकरिष्येइतिसंकल्प्य श्रीशंकरायासनंसमर्पयामीतिशंकरनाम्ना
ततोमहानिशिपूजांकरिष्येइतिसंकल्प्यपूर्ववत्पूजा ततस्तृतीययामपूजांकरिष्यइत्युक्त्वाश्रीमहेश्वरायासनमित्यादिमहेश्वरनाम्ना एवमे
वचतुर्थयामेश्रीरुद्रायेतिरुद्रनाम्ना प्रतियामंतैलेनाभ्यंगपंचामृतोष्णोदकशुद्धोदकगंधोदकाभिषेकाःकार्याः यज्ञोपवीतांतेगोरोचन-
कस्तूरीकुंकुमकर्पूरागरुचंदनमिश्रितानुलेपेनलिंगंलेपयेत् पंचविंशतिपलमितःसर्वोनुलेपइत्यनुलेपपरिमाणंयथाशक्तिवा धत्तूरक

रवीरकुसुमैर्बिल्वपत्रैश्च पूजनमतिप्रशस्तं पुष्पाभावे शालितंडुलगोधूमयवैः पूजा नैवेद्योत्तरं तांबूलमुखवासावुक्तौ नागवल्लीदलक्रमु
कफलशकल्याद्दिचूर्णेति त्रयं तांबूलसंज्ञं एतदेव नारीकेरकर्पूरैलाकंकोलैः सहितं मुखवाससंज्ञं एतेषामन्यतमद्रव्यालाभे तत्तद्द्रव्यं स्मरेद्बु
धः सर्वपूजांते प्रार्थना नित्यं नैमित्तिकं काम्यं यत्कृतं तु मया शिव तत्सर्वं परमेशान मया तुभ्यं समर्पितमिति शिवरात्रिव्रतं देव पूजाजपपरा
यणः करोमि विधिवद्दत्तं गृहाणार्घ्यं नमोस्तु ते इत्यर्घः एवं यामचतुष्टयेर्घ्यभेदः कौस्तुभे ततः प्रभाते स्नात्वा पुनः शिवं संपूज्य पूर्वोक्तद्वा
दशनामभिर्द्वादशब्राह्मणान शक्तावेकं वा संपूज्य तिलपक्वान्नपूर्णान् द्वादशकुंभानेकं वा दत्वा व्रतं समर्पयेत् यन्मयाद्य कृतं पुण्यं तद्रुद्रस्य नि
वेदितम् त्वत्प्रसादान्महादेव व्रतमद्य समर्पितम् प्रसन्नो भव मे श्रीमन्सद्गतिः प्रतिपाद्यताम् त्वदालोकनमात्रेण पवित्रोस्मि न संशय इति
ततो ब्राह्मणान् भोजयित्वा पूर्वं निर्णीते काले स्वजनैः सह पारणं कुर्यात् तत्र मंत्रः संसारक्लेशदग्धस्य व्रतेनानेन शंकर प्रसीद सुमुखो ना
थ ज्ञानदृष्टिप्रदो भवेति इति शिवरात्रिव्रतविधिः अथ मृन्मयलिंगे शिवपूजाचिकीर्षायां तद्विधिः ॐ हराय नम इति मृदमाहृ
त्य शोधितायां तस्यां जलक्षेपेण संपीड्य तेन पिंडेन ॐ महेश्वराय नम इति लिंगं कुर्यात् तच्च लिंगमशीतिगुंजात्मककर्षादधिकपरिमा
णां गुष्ठमात्रं ततोधिकं वा कार्यं न न्यूनम् मृन्मयलिंगे पंचसूत्रसंपादनाभावेपि न दोषः अत एव सप्तकृत्वस्तु लारूढं दृष्ट्वा हिमे नितिनहीयते
बाणलिंगमिति प्रोक्तं शेषं नार्मदमुच्यते इत्युक्तलक्षणाद्बाणलिंगादतिदुर्लभाद्दुःसंपाद्यपंचसूत्रसंपादनात्कवर्णादिलिंगाच्च मृन्मयलिं

गंश्रेष्ठं द्वापरेपारदंश्रेष्ठंपार्थिवंतुकलौयुगइतिवचनाच्च ततः ॐशूलपाणयेनमः शिवइहप्रतिष्ठितोभवेतिसबिल्वपत्रेपूजापीठे प्रति
ष्ठाप्य ध्यायेन्नित्यंमहेशमितिध्यात्वा ॐपिनाकधृषेनमः श्रीसांबसदाशिवइहागच्छेहप्रतिष्ठेहसन्निहितोभवेत्यावाहयेत् इहाद्विजा
नांसर्वत्रमूलमंत्रोपिज्ञेयः ततः ॐनमःशिवायेतिमूलमंत्रेणपाद्यमर्घ्यमाचमनंदत्वापशुपतयेनमइतिमूलेनचस्नानंवस्त्रमुपवीतंगंध
पुष्पंधूपदीपनैवेद्यंफलतांबूलनीराजनमंत्रपुष्पांजलीन्दत्वाशर्वायक्षितिमूर्तयेनमइतिप्राच्यांपूजयेत् भवायजलमूर्तयेनमइतीशान्यां
रुद्रायाग्निमूर्तयेनमइतिउदीच्यां उग्रायवायुमूर्तयेनमइतिवायव्यां भीमायाकाशमूर्तयेनमइतिप्रतीच्यां पशुपतयेयजमानमूर्तयेनम
इतिनैर्ऋत्यां महादेवायसोममूर्तयेनमइतिदक्षिणस्यां ईशानायसोममूर्तयेनमइत्याग्नेय्यां ततस्तत्वानमस्कृत्यमहादेवायनमइ
तिविसर्जयेत् इतिसंक्षेपः विस्तारस्तुपुरुषार्थचिंतामणौज्ञेयः शिवरात्रिश्चेत्पूर्वोक्तपूजाविधिः पार्थिवलिंगेपिकार्यः पार्थिवलिंगो
द्यापनविधिस्तु कौस्तुभादौज्ञेयः लिंगविशेषेणफलविशेषः आयुष्यंहीरजेलिंगे मौक्तिकेरोगनाशः वैडूर्येशत्रुनाशः पद्मरागेल
क्ष्मीः पुष्करागजेसुखम् इंद्रनीलजेयशः मारकतेपुष्टिः स्फाटिकेसर्वकामाः राजतेराज्यंपितृमुक्तिः हैमेसत्यलोकः ताम्रेपुष्टिरा
युश्च पैत्तलेतुष्टिः कांस्येकीर्तिः लोहजेशत्रुनाशः सीसजेआयुष्यम् मतांतरे सौवर्णेब्रह्महत्यापरिहारःस्थिरलक्ष्मीश्च एवंगंधमये
सौभाग्यं हस्तिदंतजेसेनापत्यं व्रीह्यादिधान्यपिष्टजेपुष्टिसुखरोगनाशादि माषजेस्त्रीः नावनीतेसुखम् गोमयजेरोगनाशः गौडे

न्नादि वंशांकुरजेवंशावृद्धिरित्यन्यत्रविस्तरः एवंलिंगसंख्याविशेषास्फलविशेषःकौस्तुभे शिवनिर्माल्यग्रहणाग्रहणविचारस्तृतीय
परिच्छेदेज्ञेयः मासशिवरात्रिनिर्णयःप्रथमपरिच्छेदेउक्तः शिवरात्रिव्रतोद्यापनंकौस्तुभादौज्ञेयम् मासशिवरात्रिव्रतोद्यापनम
पिकौस्तुभेस्पष्टम् माघामावास्यायामपराण्हव्यापिन्यांयुगादित्वादपिंडकंश्राद्धंकार्यम् तच्चदर्शश्राद्धेनसहतंत्रंकार्यम् माघामावा
स्यायांशततारकायोगेपरमःपुण्यकालस्तत्रश्राद्धात्परमापितृतृप्तिः धनिष्ठायोगेतुतिलान्नेनश्राद्धंकार्यम् तेनवर्षायुतकालंपितृतृप्तिः
इतिश्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशिनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारेमाघमासकृत्यनिर्णयोद्देशःसमाप्तः अथफाल्गुनमासः
मीनसंक्रांतौपराःषोडशनाड्यःपुण्याः रात्रौतुप्रागुक्तम् फाल्गुनेगोव्रीहिवस्त्रदानंगोविंदप्रीतयेकार्यम् अथफाल्गुनशुक्लप्रतिपद-
मारभ्य द्वादशदिनपर्यंतंपयोव्रतंश्रीभागवतेउक्तम् तस्ययोगोमूलानुसारेणोह्यः फाल्गुनीपौर्णमासीमन्वादिः सापौर्वाण्हिकीग्राह्यास्यां
वहोलिका साप्रदोषव्यापिनीभद्रारहितायाह्या दिनद्वयेप्रदोषव्याप्तौपरदिनेप्रदोषैकदेशव्याप्तौवापरैव पूर्वदिनेभद्रादोषात् पर
दिनेप्रदोषस्पर्शाभावेपूर्वदिनेप्रदोषेभद्रासत्वेयदिपूर्णिमापरदिनेसार्धत्रियामाततोधिकावातत्परदिनेचप्रतिपद्वृद्धिगामिनीतदापर
दिनेप्रतिपदिप्रदोषव्यापिन्यांहोलिका उक्तविषयेयदिप्रतिपदोह्रासस्तदापूर्वदिनेभद्रापुच्छेवाभद्रामुखमात्रंत्यक्त्वाभद्रायामेवहोलि

कादीपनं परदिनेप्रदोषस्पर्शाभावेपूर्वदिनेयदिनिशीथात्प्राक्भद्रासमाप्तिस्तदाभद्रावसानोत्तरमेवहोलिकादीपनंनिशीथोत्तरंभद्रा-

समाप्तौभद्रामुखंत्यक्त्वाभद्रायामेवप्रदोषेभद्रामुखव्याप्तेभद्रोत्तरंप्रदोषोत्तरंवा दिनद्वयेपूर्णिमायाः प्रदोषस्पर्शाभावेपूर्वदिनएवभद्रा
पुच्छेनदलाभेभद्रायामेवप्रदोषोत्तरमेवहोलिका रात्रौपूर्वार्धभद्रायाग्राह्यत्वोक्तेः नतुपूर्वप्रदोषादौचतुर्दश्यांनवापरत्रसायाह्नादौ दि
वाहोलिकादीपनंतुसर्वग्रंथविरुद्धं इदंहोलिकापूजनंश्रवणाकर्मादिवद्बहुत्वापिकुर्वंति युक्तंचैतत् केचिद्धोलिकापूजनंकृत्वाभुंजतेतेषां
भोजनस्यपूजनस्यवाननियमेनशास्त्रविहितकाललाभः इदंचंद्रग्रहणसत्वेवेधमध्येपिकार्यम् ग्रस्तोदयेपरदिनेप्रदोषेपूर्णिमासत्वे
ग्रहणमध्यएवकार्यम् अन्यथापूर्वदिने भद्रामुखपुच्छलक्षणम् पूर्णिमायांभद्रायास्तृतीयपादांतेघटीत्रयंपुच्छं चतुर्थपादाद्यघ
टीपंचकंमुखं तथाचमध्यममानेनषष्टिघटीमितायांपूर्णिमायांपूर्णिमाप्रवृत्त्युत्तरंसार्धैकोनविंशतिघटिकोत्तरंघटीत्रयंपुच्छम् सार्ध
द्वाविंशतिघटिकोत्तरंघटीपंचकंमुखं तिथेश्चतुःषष्टिघटीमितत्वेपूर्णिमायाएकविंशतिघटिकोत्तरंपुच्छं चतुर्विंशतिघटिकोत्तरंमुखं
एवंतिथेर्मानांतरेप्यूह्यम् पूजाविधिः देशकालौसंकीर्त्यसकुटुंबस्यममढुंढाराक्षसीप्रीत्यर्थंतत्पीडापरिहारार्थंहोलिकापूजनमहंकरि
ष्ये इतिसंकल्प्यशुष्ककाष्ठानांगोमयपिंडानांचराशिंकृत्वावह्निनाप्रदीप्यतत्र अस्माभिर्भयसंत्रस्तैःकृतात्वंहोलिकेयतः अतस्त्वांपू
जयिष्यामिभूतेभूतिप्रदाभवेति पूजामंत्रेणश्रीहोलिकायैनमो होलिकामावाहयामीत्यावाह्यहोलिकायैनमइतिमंत्रेणासनपाद्यादिषोड
शोपचारान्दत्वा प्रार्थनामंत्रः वंदितासिसुरेंद्रेणब्रह्मणाशंकरेणच अतस्त्वांपाहिनोदेविभूतेभूतिप्रदाभवेतिप्रार्थयेत् ततमग्निंत्रिःप

रिक्रम्यगायंतुचहसंतुच जल्पंतुस्वेच्छयालोकानिःशंकायस्ययन्मतम् ज्योतिर्निबंधे पंचमीप्रमुखास्तास्तुतिथयोनंतपुण्यदाः दशासुः
शोभनास्तास्तु काष्ठस्तेयंविधीयते चंडालसूतिकागेहाच्छिशुहारितवन्हिना प्राप्तायांपूर्णिमायांतुकुर्यात्तत्काष्ठदीपनं ग्रामाद्बहिश्चस
ध्येवातूर्यनादसमन्वितः स्नात्वाराजाशुचिर्भूत्वास्वस्तिवाचनतत्परः दत्वादानानिभूरीणिदीपयेद्धोलिकाचितिं ततोभ्युक्ष्यचितिंसर्वां॰
साज्येनपयसासुधीः नारिकेराणिदेयानिबीजपूरफलानिच गीतवाद्यैस्तथानृत्यैरात्रिःसानीयतेजनैः तमग्निंत्रिःपरिक्रम्यशब्दैर्लिंगभगां
कितैः तेनशब्देनसापापाराक्षसीतृप्तिमाप्नुयात् एवंरात्रौहोलिकोत्सवंकृत्वाप्रातःप्रतिपदियःश्वपचंस्पृष्ट्वास्नानंकुर्यात् ननस्यदुष्कृ
तंकिंचिन्नाधयोव्याधयोपिच कृत्वाचावश्यकार्याणिसंतर्प्यपितृदेवताः वंदयेद्धोलिकाभूमिंसर्वदुष्टोपशांतये वंदनेमंत्रः वंदितासिसुः
रेंद्रेणब्रह्मणाशंकरेणच अतस्त्वंपाहिनोदेविभूतेभूतिप्रदाभवेति होलिकादिनंकरिसंज्ञकंतदुत्तरदिनंचशुभेवर्ज्यम् होलिकाग्रहः
णाभावुकायनंप्रेतदाहदिवसोत्रपंचमः तत्परंचकरिसंज्ञकंदिनंवर्जितंसकलकर्मसुधूय इति ग्रहणायनप्रेतदाहेषुनिशीथविभागेनपूर्वं
दिनकरिदिनयोर्निर्णयोज्ञेयः नरोदोलागतंदृष्ट्वागोविंदंपुरुषोत्तमम् फाल्गुन्यांसंयतोभूत्वागोविंदस्यपुरंव्रजेत् फाल्गुनकृष्णाप्रतिपदि
वसंतारंभोत्सवः साचोदयिकीग्राह्या दिनद्वयेसत्वेपूर्वा अत्रतैलाभ्यंगउक्तः अत्रप्रतिपदिचूतपुष्पप्राशनमुक्तम् तत्प्रकारः गोमयोप
लिप्तेगृहांगणेशुक्लवस्त्रासनउपविष्टःप्राङ्मुखःसुवासिन्याकृतचंदनतिलकनीराजनःसचंदनमाम्रकुसुमंप्राश्नीयात् तत्रमंत्रः चूत

मग्र्यंवसंतस्यमाकंदकुसुमंतव सचंदनंपिबाम्यद्यसर्वकामार्थसिद्धये इति कृष्णद्वितीयायां देशग्रामाधिपतिर्वितते वितानादिशो
भिते देशेरम्यासने उपविश्य पौरजानपदांल्लोकान्सिंदुरादिक्षोदैश्चंदनादिभिः पटवासैश्च विकीर्य तेभ्यस्तांबूलादिदत्वा नृत्यगीत
विनोदैर्महोत्सवंकुर्यात् इदानींप्राकृतजनास्तु कृष्णपंचमीपर्यंतमेतमुत्सवंकुर्वंति इतिहोलिकोत्सवः फाल्गुनामावास्याम
न्वादिः सापराह्णव्यापिनीग्राह्या इतिश्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशिनाथोपाध्यायविरचिते धर्मसिंधुसारे फाल्गुनमासकृ
त्यनिर्णयोद्देशः समाप्तः अथपरिच्छेदद्वयशेषाख्यंप्रकीर्णप्रकरणमुच्यते द्वादशस्वपिमासेषुश्राद्धे व्यतीपातादियोगस्यभ
रण्यादिनक्षत्रस्य चापराह्णव्याप्त्या दर्शवन्निर्णयोज्ञेयः उपवासादौप्रचुराचाराभावान्नोक्तः अथचांद्रसंवत्सरभेदाः प्रभवोवि
भवः शुक्लः प्रमोदोथप्रजापतिः अंगिराश्रीमुखाभावायुवाधातानथैवच १ ईश्वरोबहुधान्यश्चप्रमाथीविक्रमोवृषः चित्रभानुः
सुभानुश्चतारणः पार्थिवोव्ययः २ सर्वजित्सर्वधारीचविरोधीविकृतिःखरः नंदनोविजयश्चैवजयोमन्मथदुर्मुखौ ३ हेमलंबी
विलंबाचविकारीशार्वरीप्लवः शुभकृच्छोभकृत्क्रोधीविश्वावसुपराभवौ ४ प्लवंगः कीलकः सौम्यः साधारणविरोधकृत् प-
रिधावीप्रमादीचआनंदोराक्षसोनलः ५ पिंगलः कालयुक्तश्चसिद्धार्थीरौद्रदुर्मती दुंदुभीरुधिरोद्गारीरक्ताक्षीक्रोधनः क्षयइति ६
रवेः राशिसंक्रमवन्नक्षत्रसंक्रमेपिषोडशनाड्यः पूर्वत्रपरत्रचपुण्यकालः अथचंद्रादीनांसंक्रांतौपुण्यकालः चंद्रस्यसंक्रांतौप्राक्

परत्रचत्रयोदशपलाधिकाएकाघटीपुण्यकालः भौमस्यैकपलाधिकाश्चतस्रोनाड्यः बुधस्यचतुर्दशपलाधिकास्तिस्रः गुरोःस-
सत्रिंशत्पलाधिकाश्चतस्रः शुक्रस्यैकपलाधिकाश्चतस्रः शनेःसप्तपलाधिकाःषोडश एताःसर्वाःप्राक्परत्रचबोद्धव्याः रात्रौग्रहां-
तराणांसंक्रमेरात्रावेवपुण्यकालः सूर्यसंक्रांतिवद्दिवापुण्यत्वविधायकाभावात् चंद्रादिसंक्रांतिषुस्नानंकाम्यंनतुनित्यं आदित्या-
दिसूचितपीडानिरासार्थस्नानानि मंजिष्ठागजमदकुंकुमरक्तचंदनानिजलपूर्णेताम्रपात्रेप्रक्षिप्यस्नानंसूर्यपीडाहरं उशीरशिरी-
षकुंकुमरक्तचंदनयुतशंखतोयेनस्नानंचंद्रदोषहरम् खदिरदेवदारुतिलामलकयुतरौप्यपात्रेजलेनस्नानंभौमे गजमदयुतसंगमजलेन
मृत्पात्रस्थेनस्नानंबुधे औदुंबरबिल्ववटामलकानांफलैर्युतसौवर्णपात्रजलेनस्नानंगुरौ गोरोचनगजमदशतपुष्पाशतावरीयुतराजत-
पात्रजलेनस्नानंशुक्रे तिलमाषप्रियंगुगंधपुष्पयुतलोहपात्रस्थजलेनस्नानंशनौ गुग्गुलहिंगुहरितालमनःशिलायुतमहिषशृंगपात्रज-
लेनस्नानंराहौ वराहोत्खातपर्वताग्रमृच्छागक्षीरयुतखड्गपात्रजलेनस्नानंकेतौ अथग्रहप्रीत्यर्थंदानानि माणिक्यगोधूमधेनुरक्तव-
स्त्रगुडहेमताम्ररक्तचंदनकमलानिरवेःप्रीत्यर्थंदेयानि वंशपात्रस्थतंडुलकर्पूरमौक्तिकश्वेतवस्त्रघृतपूर्णकुंभवृषभाश्चंद्रस्य प्रवाल-
गोधूममसूरिकारक्तवृषभगुडसुवर्णरक्तवस्त्रताम्राणिभौमस्य नीलवस्त्रसुवर्णकांस्यमुद्गगारुत्मदासीहस्तिदंतपुष्पाणिबुधस्य पुष्प-
रागमणिहरिद्राशर्कराश्वपीतधान्यपीतवस्त्रलवणसुवर्णानिसुरगुरोः चित्रवस्त्रश्वेताश्वधेनुवज्रमणिसुवर्णरजतगंधतंडुलाःशुक्रस्य

इंद्रनीलमाषतैलतिलकुलित्थमहिषीलोहकृष्णधेनवःशनेः गोमेदाश्वनीलवस्त्रकंबलतैलतिललोहानिराहोः वैडूर्यतैलतिलकंबलकस्तू-
रीछागवस्त्राणिकेतोर्दानानि शनिपीडापरिहारार्थंशनिवारेतैलाभ्यंगस्तैलदानंच अथशनिव्रतम् लोहमयंशनिंतैलकुंभेलोहे मृ-
न्मयेवानिक्षिप्य कृष्णवस्त्राभ्यांकंबलेन वायुतंकृष्णैःगंधपुष्पैश्च कृसरान्नैस्तिलोदनैःपूजयित्वा कृष्णायद्विजायतदभावेन्यस्मैसशनिर्दे-
यः तत्रशन्नोदेवीरितिमंत्रः शूद्रादेस्तु यःपुनर्भ्रष्टराज्यायनलायपरितोषितः स्वप्नेददौनिजंराज्यंसमेसौरिःप्रसीदतु नमोर्कपुत्राय-
शनैश्चरायनीहारवर्णांजनमेचकाय श्रुत्वारहस्यंभवकामदस्त्वंफलप्रदोमेभवसूर्यपुत्रेत्यादयः एवंतंप्रतिशनिवारंसंवत्सरंकार्यम् ॥
कोणस्थःपिंगलोबभ्रुःकृष्णोरौद्रोंतकोयमः सौरिःशनैश्चरोमंदःपिप्पलादेनसंस्तुतइति इतिदशनामानिवानित्यंपठनीयानि अथ-
शनिस्तोत्रं पिप्पलादउवाच नमस्तेकोणसंस्थायपिंगलायनमोस्तुते नमस्तेबभ्रुरूपायकृष्णायचनमोस्तुते नमस्तेरौद्रदेहायनमस्ते-
चांतकायच नमस्तेयमसंज्ञायनमस्तेसौरयेविभो नमस्तेमंदसंज्ञायशनैश्चरनमोस्तुते प्रसादंकुरुदेवेशदीनस्यप्रणतस्यच अने-
नस्तोत्रेणप्रत्यहंप्रातःशनिस्तवनेसार्धसप्तवार्षिकशनिपीडानाशः रविवारेसूर्यपूजोपवाससूर्यमंत्रजपैःसर्वरोगनाशः ह्रांह्रींसःसूर्या-
येतिषडक्षरमंत्रः इतिप्रकीर्णनिर्णयः उक्तआद्यपरिच्छेदेसामान्येनविनिर्णयः द्वितीयेस्मिन्परिच्छेदेविशेषेणाविनिर्णयः १ मीमां-
साधर्मशास्त्रज्ञाःसुधियोनलसानराः कृतकार्याःप्राङ्निबंधैस्तदर्थंनायमुद्यमः २ येपुनर्मंदमतयोलसाअज्ञाश्चनिर्णयं धर्मेवेदितु-

मिच्छंति रचितस्तदपेक्षया ३ निबंधोयंधर्मसिंधुसारनामासुबोधनः अमुनाप्रीयतांश्रीमद्विठ्ठलोभक्तवत्सलः ४ सर्वत्रमूलवचनानी हज्ञेयानितद्विचारश्च कौस्तुभनिर्णयसिंधुश्रीमाधवकृतनिबंधेभ्यः ५ प्रेम्णासद्भिर्ग्रंथः सेव्यःशब्दार्थतःसदोषोपि संशोध्यचापि- हरिणास्फ़ुदामसुनि सतुषपृथुकमुष्टिरिव ६ इतिश्रीमत्काशिनाथोपाध्यायसूरिसूनुयज्ञेश्वरोपाध्यायानुजानंतोपाध्यायसूरिसूनु काशीनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारेप्रकीर्णनिर्णयोद्देशः समाप्तः श्रीपांडुरंगार्पणमस्तु शुभंभवतु ७

अथधर्माब्धिसारेतृतीयपरिच्छेदेपूर्वार्धस्यप्रारंभः॥

श्रीगणेशायनमः श्रीपांडुरंगमकलंककलानिधानकांताननंयदबुधानमनंमुधान श्रीवत्सकौस्तुभरमोल्लसितोरसंतंवंदेपदा-
ब्जभृतनंदद्गुरारसंतं १ श्रीमाप्रियंसकरुणार्णवमाशुतोषंदीनेष्टपोषमघसंहतिसिंधुशोषम् श्रीरुक्मिणीमतिसुषुपुरुषंपरंतंवं-
देद्गुरंनचरितंत्हृदिसंचरंतम् २ वंदेप्रतिघ्नंतमघानिशंकरंधत्तांसमेमूर्ध्निदिवानिशंकरम् शिवांचविघ्नेशमथोपितामहंसरस्वतीमाशु
भजेपितामहं ३ श्रीलक्ष्मीगरुडंसहस्रशिरसंप्रद्युम्नमीशंकपिंश्रीसूर्यंविधुभौमविद्गुरुकविच्छायासुतानृषण्मुखम् इंद्राद्यान्विबुधा
न्गुरूंश्चजननींतातंत्वनंताभिधंनत्वार्यान्वितनोमिमाधवमुखान्धर्माब्धिसारंमितम् ४ दृष्ट्वापूर्वनिबंधांश्चप्राच्यांश्चनवांश्चतेषुसि-
द्धार्थान् प्रायेणमूलवचनान्युज्झित्वालिखामिबालबोधाय ५ उक्ताधर्माब्धिसारेस्मिन्निर्णयंकालगोचरम् परिच्छेदेप्रथमजेद्वितीः
येचयथाक्रमम् ६ अथ गर्भाधानादिसंस्कारान्धर्मान्गृत्याद्दिसंमतान् वक्ष्येसंक्षेपतःसंतोनुगृण्हंतुदयालवः ७ काशीनाथा
भिधेनात्रानंतोपाध्यायसूनुना निर्णयितेयदेत्तत्तुशोधनीयंमनीषिभिः ८ तत्रादौगर्भाधानसंस्कारउच्यंते अथतदुपयोगित
याप्रथमरजोदर्शनेदुष्टमासादिनिर्णीयते तत्रचैत्रज्येष्ठाषाढभाद्रपदकार्तिकपौषमासादिदुष्टाः प्रतिपद्रिक्ताष्टमीषष्ठीद्वादशीपं
चदश्योनिष्टफलास्तिथयः तथारविभौममंदवारेषुभरणीकृत्तिकार्द्राश्लेषामघापूर्वात्रयविशाखाज्येष्ठानक्षत्रेषुविष्कंभगंडातिगंडशूलव्या-
घातवज्रपरिघपूर्वार्धव्यतीपातवैधृतियोगेषुविष्टयांग्रहणेरात्रिसंध्यापराण्हकालेषुनिद्रायांजीर्णरक्तनीलचित्रवस्त्रेषु नग्नत्वेपरगृ—

हेपरग्रामेषुअल्पाधिकनीलादिरक्तत्वेचानिष्टफलम् संमार्जनीकाष्ठतृणाग्निशूर्पान्हस्तेदधानाकुलटास्यात् वस्त्रेविषमारक्तबिंदवः
पुत्रफलाः समाः कन्याफलाः अथप्रथमर्तौ अक्षतैरासनंकृत्वातत्रतामुपवेश्यपतिपुत्रवत्यः स्त्रियोहरिद्राकुंकुमगंधपुष्पस्रक्तां-
बूलादिनस्येदत्वार्दीपैर्नीराज्यसदीपालंकृतेगृहेतांवासयेयुः स्ववासिनीभ्योगंधादिकंलवणमुद्गादिचदद्यात् अथसर्वर्तुसाधारण-
नियमाः त्रिरात्रमस्पृश्याभूत्वा अभ्यंगांजनस्नानदिवास्वापाग्निस्पर्शदंतधावनमांसाशनसूर्याद्यवलोकान्भूमौरेखाकरणंचवर्जये
दधःशयीत अंजलिनाताम्रलोहपात्रेणवाजलंनपिबेत् याखर्वपात्रेणपिबतितस्याःखर्वपुत्रः नखनिकृंतनेकुनखीपुत्रः पर्णेन-
पात्रेउन्मत्तइति द्वितीयादिषुऋतुषुप्रवासगंधमाल्यादिधारणतांबूलगोरसभक्षणपीठाद्यारोहणंवर्जयेत् मृन्मयेआयसेभूमौवाभुंजी
त रजस्वलानैमित्तिकग्रहणादिनिमित्तकस्नानप्राप्तौनोदकमज्जनरूपंस्नानंकिंतुपात्रांतरितजलेनस्नात्वा नवस्त्रपीडनंकुर्यान्नान्य-
द्वासश्चधारयेत् एवंमृताशौचादिनिमित्तकस्नानप्राप्तावपि स्वगोत्रयोर्योनिसंबंधिन्योर्वाब्राह्मण्योः रजस्वलयोःपरस्परंस्पर्शेउक्त
रीत्यातदैवस्नानमात्रेणशुद्धिः बुध्यास्पर्शेएकरात्रमुपवासः गोत्रादिसंबंधाभावेअबुध्यास्पर्शेनास्मिन्दिनेस्नात्वानभुंजीत मत्यास्प-
र्शेतुआशुद्धेर्नभुंजीत भोजनेतुशुद्ध्यनंतरंतावद्दिनसंख्ययोपवसेत् उपवासाशक्तौतुतत्संख्याम्नायब्राह्मणभोजनादिकुर्यात् सर्वत्रशुद्ध्यु
त्तरंपंचगव्याशनंज्ञेयम् शूद्रीब्राह्मण्योःरजस्वलयोःस्पर्शेआशुद्धेरभोजनम् शुद्ध्योक्तकृच्छ्रप्रायश्चित्तंब्राह्मण्याः शुद्ध्यास्तुपादकृच्छ्रम्

त्रं रजस्वलायाःसूतिकायावाचांडालस्पर्शेआशुद्धेर्नभोजनमतिकृच्छ्रंच अमत्यास्पर्शेप्राजापत्यं दंडादिपरंपरयाचांडालादिस्पर्शेस्नान
मात्रं भुंजानायाःस्पर्शेप्राजापत्यंद्वादशब्राह्मणभोजनंच मिताक्षरायांतु पतितांत्यजचांडालैःकामतःस्पर्शेआशुद्धेरभुक्त्वाशुद्ध्यु
त्तरंप्रथमेन्हिस्पर्शेत्र्यहमुपवासः द्वितीयेद्व्यहं तृतीयेएकाहः अकामतस्तुआशुद्धेरभोजनमात्रम् एवंग्रामकुक्कुटसूकरश्ववायस-
रजकादिस्पर्शेपि अशक्तौतुस्नात्वायावन्नक्षत्रदर्शनमभोजनम् भुंजानायाःश्वचांडालादिस्पर्शे आशुद्धेरभोजनंषड्रात्रंगोमूत्रया
वकाहारः अशक्तौस्वर्णदानंविप्रभोजनंवा उच्छिष्टयोरजस्वलयोःस्पर्शेउच्छिष्टचांडालस्पर्शेवाकृच्छ्रेणशुद्धिः उच्छिष्टद्विजस्प-
र्शेरजस्वलाया स्त्र्यहमूर्ध्वोच्छिष्टत्वे अधरोच्छिष्टत्वेएकाहमुपवासइत्युक्तम् उच्छिष्टशूद्रस्पर्शेअधिकंकल्प्यं पुष्पिण्याःसूतक्याद्यशु
द्धनरस्पर्शेआशुद्धेरभोजनभोजनेतुकृच्छ्रं पंचनखद्विशफैकशफपशुस्पर्शेअंडजस्पर्शेचाशुद्धेरभोजनम् रजस्वलायाःश्वजंबूक
गर्दभदंशेआशुद्धेरभोजनम् शुद्धौपंचरात्रमुपवासः नाभेरूर्ध्वदंशेदशरात्रंमूर्ध्निदंशेविंशतिरात्रं भुंजानारजस्वलारजस्वलांप
श्यतिचेदाशुद्धेरभोजनम् चांडालंपश्यतिचेदुपवासत्रयमपि कामतश्चांडालंपश्यतिचेत्प्राजापत्यम् रजस्वलायाःशवसूतिका
भ्यांस्पर्शे शुद्ध्यंतेत्रिरात्रमुपवासः आशुद्धेरभोजनंचभोजनेतुकृच्छ्रं सर्वत्रब्रह्मकूर्चविधानात्पंचगव्याशनमुक्तमेव आशौ
चिभिःस्पर्शेस्नानात्प्राग्रजोदर्शनेचतुर्थदिनपर्यंतमभोजनम् अशक्तौतुसद्यःस्नात्वाभुंजीत एवंबंधुमरणश्रवणेस्नानात्प्राग्रजो

दर्शनेपि नथारजोदर्शनोत्तरं बंधुमरणश्रवणेपिशक्तायाआशौचेरभोजनमशक्तायाः सद्यःस्नानेनभोजनं सर्वत्रास्पृश्यस्पर्शेअश-
क्तायाः स्नानेकृतेभोजनम् शक्तौतेअनशनप्रत्याम्नायइतिकेचित् रजस्वलायाः प्रथमनिर्णयस्तुरात्रेःपूर्वभागद्वयेपूर्वदिनंप्रथमं
तृतीयभागेरजोदर्शनेउत्तरदिनंप्रथमं यद्वाअर्धरात्रात्पूर्वंपूर्वदिनंप्रथमं अर्धरात्रादूर्ध्वेउत्तरदिनंप्रथमं एवंजननमरणाशौचे
पिज्ञेयम् यस्याः प्रायेणमासेरजोदर्शनंतस्याः सप्तदशादिनपर्यंतंपुनारजोदर्शनेस्नानाच्छुद्धिः अष्टादशाहेएकरात्रमशुचित्वं
एकोनविंशेद्विरात्रं विंशतिप्रभृतित्रिरात्रम् यस्याः प्रायःपक्षेपक्षेरजोदर्शनंतस्याः दशादिनपर्यंतंस्नानाच्छुद्धिः एकादशाहेरजो
दृष्टौएकाहः द्वादशेद्विरात्रंऊर्ध्वंत्रिरात्रम् रोगेणयद्रजःस्त्रीणामन्वहंप्रतिवर्तते तत्रनास्पृश्यत्वंकिंतुरजोनिवृत्तिपर्यंतंपाक-
दैवपित्र्यकर्मानधिकारमात्रम् रोगजेवर्तमानेपिमासजंरजोनिर्गतंस्येवतत्रसावधानासतीत्रिरात्रमशुचिर्भवेत् यत्तुगर्भिण्याःप्रा
क्प्रसवात्रोगजंरजोदर्शनंतत्रत्रिदिनमेवाशौचम् सूतिकायाःकिंचिदूनमासात्पूर्वंरजोनिवृत्तौस्नानमात्रम् पूर्णेमासेत्रिरात्रम् उ-
च्छिष्टास्त्रीयदिरजस्वलाभवतितदाशुद्ध्यंतेत्र्यहमधरोच्छिष्टेत्वेकाहमुपवासः अविज्ञातरजोदोषायदिगृहेव्यवहरतितदातया
स्पृष्टंगोरसमृद्भांडादिकंजलादिकंचनत्याज्यम् सूतकवज्ज्ञानकालमारभ्यैवदोषात् अशुचित्वंतुज्ञानदिनमारभ्यत्रिदिनमितिके
चित् अन्येतुद्वितीयादिदिनेरजसिज्ञातेसूतकवच्छेषदिनैरेवशुद्धिरित्याहुः एवंत्रिदिनंस्थित्वाचतुर्थेहनिषाड्विवारंमृत्तिका

शौचेनमलंप्रक्षाल्यदंतधावनपूर्वकंसंगवकालेस्नायात् सूर्योदयात्प्राक्स्नानंत्वनाचारः चतुर्थेहनिरजोनिवृत्तौभर्तृशुश्रूषणा
दौशुद्धिः पंचमेहनिदैवपित्र्यकर्मणिशुद्धिः कानिचिद्दिनानिरजोयद्यनुवर्ततेतदातन्निवृत्तिपर्यंतंदैवपित्र्ययोर्नशुद्धिः रोगेपाल
तुवृत्तौप्रागुक्तम् केचित्तुचतुर्थदिवसेदर्शेष्ट्यादिश्रौतकर्माणिकर्तव्यानीत्याहुः अपरेतुइतरदिनापेक्षयाचतुर्थदिनस्यैवानुकूल
त्वेतत्रैवगर्भाधानंदुष्टरजोदर्शनशांतिश्चकर्तव्या महासंकटेश्रीसूक्तहोमपूर्वकाभिषेकोपनयनादिकर्मापिचतुर्थेहनिकर्तव्यमि-
त्याहुः अयंचतुर्थेहन्यधिकारनिर्णयः सर्वथारजोनिवृत्तावेवज्ञातव्यः यदिज्वरादिभिरातुराचतुर्थेहनिस्नातुमशक्तातदातामन्या
नारीनरोवादशवारंस्पृष्ट्वास्नायादाचमेच्च प्रतिस्नानमातुरस्यवस्त्रमन्यदन्यत्परिधापनीयम् अंतेस्पृष्टानांसर्ववस्त्राणांत्याग
आर्द्रवस्त्रादिव्यवधानेनशुद्धवस्त्रग्रहणांतेब्राह्मणभोजनात्पुण्याहवाचनाच्चशुद्धिः सर्वेषामप्यातुराणामेवंशुद्धिर्विधीयते ए-
वंशुद्ध्यंतेशुभदिनेदुष्टरजोदर्शनप्रयुक्तांशौनकोक्तांभुवनेश्वरीशांतिंग्रंथांतरोक्तांवाशांतिंविधायगर्भाधानंकार्यम् सूर्यग्रहेरजोदर्श
नेहैमंसूर्यबिंबंतन्नक्षत्ररूपंचसीसेनराहुंचकृत्वासंपूज्यार्कसमिद्भिः सूर्यंनक्षत्रेशंप्लक्षैराहुंदूर्वाभिर्हुत्वाज्यचरुतिलैश्चजुहुयात् चं
द्रग्रहेराजतंचंद्रबिंबंपालाशश्चसमिधइतिविशेषः ग्रहणव्यतीपातादिबहुतरदोषे रजोदर्शनेतुद्वितीयादिरजोदर्शनेशांति
पूर्वकंगर्भाधानंकार्यम् गर्भाधानेगुरुशुक्रास्ताधिकमासादिदोषोनास्ति यदितुप्रथमरजोदर्शनेशांतिर्नकृता द्वितीयादिरजोदर्शनेशु

क्रास्तादिदोषप्रसक्तिस्तदानिमित्तानंतरमेव यत्रनैमित्तिकानुष्ठानं तत्रास्तादिदोषाभावोमुख्यकालातिक्रमेतुअस्तादिदोषोस्त्येवेतिसामान्यनिर्ण
यानुसारेण ऋतुशांतिरस्तादौन कार्या तदनुरोधेनगर्भाधानंनकार्यमितिभाति शांतिश्चसग्रहमखैवकार्या शांतौभुवनेश्वरीप्रधानदेवताइंद्रे
द्राण्योपार्श्वदेवते एवंकलशत्रयेपिप्रतिमात्रयस्थापनं ग्रहाणामर्कादिसमिधश्चरुराज्यंचद्रव्यम् प्रधानदेवतायादूर्वातिलमिश्रगोधूमाः पा
यसंआज्यंचेतिहविश्चतुष्टयं एवंपार्श्वदेवतयोरपि पायसस्यस्थंडिलात्पोश्रपणमेवकार्यं नतु गृहसिद्धस्यग्रहणंग्रहहोमार्थं गृहसिद्धचरुः
पात्रासादनकालेपायसश्रपणार्थमेकास्थाली गृहसिद्धान्नसंस्कारार्थमपरेतिस्थालीद्वयम् अनेककर्तृकाज्यहोमप्रसक्तावनेकस्रु
वासादनम् आज्येनसह हविस्त्रयस्य गृहसिद्धान्नस्यचपर्यग्निकरणं स्रुवादिसंमार्गांते गृहसिद्धान्नमासादितचरु स्थाल्यामादाय
ग्नावधिश्रित्याभिघारणादिबर्हिरासादनांतंकुर्यात्ततःपायसाभिघारणाद्यासादनांतं अन्वाधाने हविस्त्यागेच प्रधानदेवतायाभुवनेश्व
रिपदेनसवितृपदेनचोच्चारः गायत्र्याहोमोक्तेः आज्यभागांतेयजमानोन्वाधानानुसारेणप्रतिदैवतमष्टाविंशत्याहुतिपर्याप्तमर्कादिजातीयस
मिच्चर्वाज्यात्मकंहविस्त्रयंसूर्यायसोमायभौमायबुधायबृहस्पतयेशुक्रायशनयेराहवेकेतवेनमम अष्टाष्टसंख्यापर्याप्तंतद्धविस्त्रयंतत्तदधिदेव
ताप्रत्यधिदेवताभ्योनमम चतुश्चतुःसंख्यापर्याप्तंतद्धविस्त्रयंविनायकादिभ्यः क्रतुसंरक्षणक्रतुसाद्गुण्यदेवताभ्योनमम अष्टोत्तरशतसंख्या
काहुतिपर्याप्तंदूर्वातिलगोधूमपायसाज्येतिहविश्चतुष्टयंभुवनेश्वर्यैनमम यद्वासवित्रेनमम एवमष्टाविंशतिसंख्यापर्याप्तंतच्चतुष्ट

यमिंद्रेंद्राणीभ्यांनममेतित्यागंकुर्यात् बहुतरदोषेष्टोत्तरसहस्रसंख्याकोहोमोभुवनेश्वर्याइंद्रेंद्राण्योरष्टोत्तरशतसंख्याकइंद्रेंद्राण्योर्होमः
कृताकृतः होमांतेग्रहादिबलयः भुवनेश्वर्यादिबलयोऽभिषेकश्चेतिसंक्षेपः समंत्रकःसविस्तरः प्रयोगःस्वस्वशाखीयानुसारेणज्ञेयः
संकल्पःस्वस्तिवाग्विप्रवरणंभूतनिःसृतिः पंचगव्यैर्भूमिशुद्धिर्मुख्यदेवतपूजनम् १ अग्निप्रतिष्ठासूर्यादिग्रहस्थापनपूजनम् देवता
न्वाहितिःपात्रासादनंहविषांकृतिः २ यथाक्रमंत्यागहोमावितिपौर्वांगिकःक्रमः पूजास्विष्टंनवाहुत्याबलिःपूर्णाहुतिस्तथा ३ पूर्णपात्र
विमोकाद्यग्न्यर्चनांतेभिषेचनम् मानस्तोकेतिभूतिश्चदेवपूजाविसर्जने ४ श्रेयोग्रहोदक्षिणादिदानंकर्मेश्वरार्पणं क्रमोयमुत्तरांगानां
प्रायःस्मार्तेष्वितिस्थितिः ५ एवंमदनरत्नोक्ताबौधायनोक्ताचशांतिःकौस्तुभेद्रष्टव्या प्राग्रजोदर्शनात्पत्नीगमनेब्रह्महत्यादिदोषोक्तेःकिं
चित्प्रायश्चित्तंविधेयमितिभाति ऋतौगमनमवश्यम् अन्यथाभ्रूणहत्यादोषः अयंचमनसिकामेसतिद्वेषादिनास्त्रियमनुपगच्छतो
ज्ञेयः विरक्तस्यनकोपिदोषइतिश्रीभागवतेलोकेव्यवायेतिपद्येटीकायांचस्पष्टम् ऋतुकालस्तुरजोदर्शनदिनमारभ्यषोडशदिनपर्यंतं
ज्ञेयः तत्रप्रथमदिनचतुष्टयेकादशत्रयोदशादिनेषुगमनंवर्ज्यम् अवशिष्टदिनेषुपुत्रार्थिनासमदिनेकन्यार्थिनाविषमदिनेगमनंका-
र्यम् तत्राप्युत्तरोत्तररात्रीणांप्राशस्त्यम् एकस्यांरात्रौसकृदेवगमनंकार्यम् सकृद्गमनंचयुग्मासुसर्वासुआवश्यकमितिकेचित् अन्य
कालेप्रतिबंधादिनागमनासंभवेश्राद्धैकादश्यादिदिनेपिऋतुगमनंकार्यमितिकेचित् स्त्रीणांवरमनुस्मरन्पत्नीच्छयानृतावपिगच्छ

न्नदोषभाक् किंतु ब्रह्मचर्यहानिमात्रं ऋतौ नोगच्छति यो भार्यामनृतौ नैव गच्छति यावज्जीवं ब्रह्मचारी मुनिभिः परिकीर्तितः अष्टमी चतु
र्दशी पौर्णिमामावास्या सूर्यसंक्रांति व्यतीपात परिघ पूर्वदल विष्टि संध्यासु मातापित्रोर्मृतदिने श्राद्धतत्प्रागदिने जन्मनक्षत्रे दिवा च स्त्रीगमनं
वर्ज्यम् अथ गर्भाधानकालः चतुर्थी षष्ठी चतुर्दश्यष्टमी पंचदशी रहिताः तिथयः प्रशस्ताः चंद्र बुध गुरु शुक्र वाराः शुभाः मूल मघा रेवती
ज्येष्ठा नक्षत्राणि वर्ज्यानि भरणी कृत्तिकार्द्रा श्लेषा पूर्वात्रय विशाखा मध्यमानि शेषाणि शुभानि सर्वकार्येषु गोचरे चंद्रबलमावश्यकं तद्यथा चंद्रो
न्नमधनं सौख्यं रोगं कार्यक्षतिं श्रियम् स्त्रियं मृत्युं नृपभयं सुखमायं व्ययं क्रमात् १ स्थानेषु द्वादशस्वेतज्जन्मराशेः प्रयच्छति शुक्लप
क्षे शशिः श्रेष्ठो द्विपंचनवमेष्वपि २ अथानेकभार्यस्य ऋतुयोगपद्ये विवाहक्रमेण ऋतुक्रमेण वा गर्भाधानम् अथ ऋतावप्यगमने दोषा
पवादः व्याधितो बंधनस्थो वा प्रवासेष्वथ पर्वसु वृद्धां वंध्यामसद्वृत्तां मृतापत्यामपुष्पिणीम् कन्यासूं बहुपुत्रां न व्रज गच्छन्नैव दोषभाक्
तत्र प्रथमर्तुगमनं गर्भाधानहोमं गृह्याग्नौ कृत्वा कार्यम् द्वितीयादिकऋतुगमने च न होमादिकम् येषां सूत्रे होमो नोक्तस्ते होमवर्ज्यं मंत्रपाठा
दिरूपं गर्भाधानसंस्कारः प्रथमगमने कार्यः आहिताग्नेरर्धाधानिनो नाहिताग्नेश्चौपासनाग्निसिद्धिस्तत्तंत्रेव होमः औपासनाग्निविच्छे
दे द्वादशदिनपर्यंतं मया श्वेता ज्याहुत्या ततऊर्ध्वं प्रायश्चित्तपूर्वकं पुनः संधानविधिनाग्निमुत्पाद्य तत्र कार्यः तत्र प्रत्यब्दं प्राजापत्यकृच्छ्रः प्राय
श्चित्तम् तत्रेत्थं संकल्पः मम गृह्याग्निविच्छेदादिनादारभ्येतावंतं कालं गृह्याग्निविच्छेदजनितदोषपरिहारद्वारा श्रीपर० गृह्याग्निवि-

च्छेददिनादारभ्यैतावदब्दपर्यंतंप्रत्यब्दमेकैककृच्छ्रान् यथाशक्तिप्रत्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतरजतनिष्कनिष्कार्धनिष्कपादनिष्कपादार्धान्य
तमद्रव्यदानेनाहमाचरिष्ये तथाएतावद्दिनेषुगृह्याग्निविच्छेदेनलुप्तसायंप्रातरौपासनहोमद्रव्यंलुप्तदर्शपौर्णमासस्थालीपाकादिकर्म-
पर्याप्तव्रीह्याज्यद्रव्यंचतन्निष्क्रयंवादातुमहमुत्सृजे कृच्छ्रप्रत्याम्नायांतरचिकीर्षायांतथोहःकार्यः अशीतिगुंजात्मकोनिष्कपादः अयंच-
तुर्गुणितोनिष्कः एवंसंकल्प्यविच्छिन्नस्यगृह्याग्नेःपुनःसंधानंकरिष्यइतिसंकल्पपूर्वकंस्वस्वसूत्रानुसारेणगृह्याग्निंसंसाधयेत् सर्वा
धानिनाप्येवमेवपुनःसंधानेनगृह्याग्निमुत्पाद्यगर्भाधान पुंसवनादिहोमःकार्यः तत्रकृच्छ्रसंकल्पोहोमादिद्रव्यदानसंकल्पश्चनकार्यः
गर्भाधानहोमंकर्तुंगृह्यपुनःसंधानंकरिष्येइत्येवसंकल्प्यगर्भाधानांतेऽग्नित्यागः अर्धाधानिनामपिपक्षद्वयम् गृह्याग्नौसायंप्रातर्होमस्था
लीपाकाःकार्याइत्येकःपक्षः गृह्याग्निःकेवलंसंरक्ष्योनतुतत्रहोमादिकार्यमित्यपरः आद्यपक्षेपूर्वहोमादिद्रव्यदानंकार्यम् होमाद्यकर
णपक्षेप्रायश्चित्तमात्रंकार्यम् नतुद्रव्यदानम् द्विभार्यस्याग्निद्वयसंसर्गात्पूर्वमुभयाग्न्यनुगतौउभयविच्छेददिनादब्दगणनयापृथ
क्पृथक्कृच्छ्रप्रायश्चित्तंपृथक्पृथक्होमद्रव्यदानंस्थालीपाकद्रव्यदानंचकृत्वापुनःसंधानद्वयेनाग्निद्वयमुत्पाद्याग्निद्वयसंसर्गविधा-
यतत्रगर्भाधानहोमः अग्निद्वयसंसर्गात्पूर्वमेकाग्न्यनुगतौतन्मात्रप्रायश्चित्तम् तद्धोमद्रव्यमात्रदानंचकार्यम् नतुस्थालीपाकद्रव्यदा
नम् भार्यांतरस्यासन्निधानेयस्यांगर्भाधानंतदग्निविच्छेदप्रायश्चित्तादिनागृह्यमुत्पाद्यतत्रहोमः सर्वत्रपुनःसंधानेस्थालीपाका

नारंभेस्थालीपाकादिद्रव्यदानंकृताकृतम् एवंयथायथंगृह्याग्निसिद्धिंकृत्वाममास्यांभार्यायांसंस्कारातिशयद्वाराअस्यांजनिष्यमाणसर्व-
गर्भाणांबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हण द्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंगर्भाधानाख्यंकर्मकरिष्ये तदंगत्वेनस्वस्तिवाचनेत्यादिसंकल्प्यपुण्याह-
वाचनमातृकापूजननांदीश्राद्धानिकृत्वायथागृह्यंगर्भाधानसंस्कारः कार्यः अत्रगर्भाधानकर्मणोब्रह्मदेवताकत्वात्पुण्याहवाचनां
ते कर्मांगदेवताब्रह्माप्रीयतामितिवदेत् औपासनांगेस्वस्तिवाचने अग्निसूर्यप्रजापतयःप्रीयंतां स्थालीपाकांगेऽग्निःप्रीयतामिति
एवमन्यत्रग्रंथांतरादूह्यम् अथनांदीश्राद्धविचारः गौर्यादिमातृकापूजनंनांदीश्राद्धांगं यत्रनांदीश्राद्धंनक्रियते तत्रमातृकापूजनमपिनकार्यं
तत्रपूर्वंमातृपार्वणंततःपितृपार्वणंततःसपत्नीकमातामहपार्वणमितिपार्वणत्रयात्मकंनांदीश्राद्धंमातृजीवनेसपत्नमातृमरणेऽपिनमातृपार्वणं
एवंमातामह्याजीवनेमातामहीसपत्न्यामरणेऽपिनमातामहादेःसपत्नीकत्वम् एवंदर्शादावपिमातृजीवनेसपत्नमातृमरणेऽपि-
नसपत्नीकत्वंपित्रादेः अत्रस्वधाशब्दस्थानेस्वाहाशब्दः सव्येनैवसर्वाःक्रियाः प्रतिपार्वणंदैवेचयुग्माब्राह्मणाः कुशस्थानेदू
र्वाः विवाहादिमंगलकर्मांगेवृद्धिश्राद्धेयज्ञादिकर्मांगेतुअमूलादर्भाग्राह्याः दूर्वादर्भाश्चयुग्माएव उदङ्मुखःकर्ताप्राङ्मुखा
विप्राःप्राङ्मुखोवाकर्ताउदङ्मुखाविप्राः पूर्वाह्णकालःप्रदक्षिणंकर्म आधानांगत्वेपराह्णेकार्यम् पुत्रजन्मनिमित्तकंरात्राव
पि एवंचविश्वेदेवार्थविप्रसहिताःअष्टौविप्राएकोदेवःप्रतिपार्वणमेकैकः वृद्धिश्राद्धेविश्वेदेवाःसत्यवसुसंज्ञकाः सोमयाग-

गर्भाधानपुंसवनसीमंतोन्नयनाधानादिकर्मांगभूतवृद्धिश्राद्धेक्रतुदक्षसंज्ञकोगर्भाधानादिसंस्कारेषु वापीदेवप्रतिष्ठादिपूर्तकर्मस्व
पूर्वाधानादिषुसन्यासस्वीकारेकाम्यवृषोत्सर्गेगृहप्रवेशेतीर्थयात्रायांश्रवणाकर्मसर्पबल्याश्वयुज्याग्रयणादिपाकसंस्थानांप्रथ-
मारंभेनांदीश्राद्धमावश्यकम् पुनराधानेसोमयागादिभिन्नेअसकृत्क्रियमाणेकर्मणि अष्टकादिश्राद्धकर्मसुचनांदीश्राद्धंनकार्यम्
गर्भाधानपुंसवनसीमंतचौलमौंजीविवाहातिरिक्तसंस्कारेषुश्रवणाकर्मादिषुचनांदीश्राद्धंवैकल्पिकम् जातकर्मांगपुत्रजन्मनिमि
त्तकंचनांदीश्राद्धंपृथगेव जन्मकालेएवजातकर्मणिक्रियमाणेपुत्रजन्मनिमित्तकंजातकर्मांगंचवृद्धिश्राद्धंतंत्रेणकरिष्येइति॰
संकल्प्यसकृदेवकार्यम् नामकर्मणासहजातकर्मचिकीर्षायांपुत्रजन्मनिमित्तंजन्मकालेएवहेमाद्रुक्ताकर्मांगंनामकर्मकालेका-
र्यम् तदातदकरणेनामकर्मकालेएवपुत्रजन्मनिमित्तकंजातकर्मनामकर्मांगंचनांदीश्राद्धंतंत्रेणकरिष्ये इतिसंकल्प्यैकमेवकार्यम्
एवंचौलादिकर्मणासहजातकर्मादिषुक्रियमाणेषुपुत्रजन्मनिमित्तचौलांतसंस्काराणांच नांदीश्राद्धंतंत्रेणकरिष्येइतिसंकल्प्यः तथा
चसहैवक्रियमाणेषुचौलादिष्वन्येषुचकर्मसुनांदीश्राद्धस्यसकृदेवानुष्ठानंनतुप्रतिकर्मपृथगनुष्ठानं एवंयमलयोर्युगपदेकसं-
स्कारकरणेपिज्ञेयम् कुकुशाखिभिःकात्यायनैश्च पितृपितामहप्रपितामहाइतिपितृपूर्वकउच्चारःकार्यः अन्यशाखिभिस्तु प्र
पितामहपितामहपितरोनांदीमुखाइतिप्रपितामहपूर्वकउच्चारः मातृपार्वणेनांदीमुखशब्देद्वौविकल्पौनांदीमुख्यइति नांदीमुखा

इतिपक्षद्वयमुच्चारे अनादिसंज्ञात्वेन नरवमुखात्संज्ञायामितिनिषेधानवतारादितिपुरुषार्थचिंतामणिकारः अथवृद्धिश्राद्धकर्तु
र्जीवत्पितृकत्वेनिर्णयः जीवेत्तुयदिवर्गाद्यस्तंवर्गंतुपरित्यजेदितिन्यायेनजीवत्पितृकः स्वापत्यसंस्कारेषुमातृमातामहपार्वणयुतं-
नांदीश्राद्धंकुर्यात् मातरिजीवन्त्यांमातामहपार्वणमेकमेव मातामहेजीवतिमातृपार्वणकमेव केवलमातृपार्वणेविश्वेदेवानका
र्याः वर्गत्रयाद्येषुमातृपितृमातामहेषुजीवत्सुनांदीश्राद्धलोपएवसुतसंस्कारेषूचितः द्वितीयविवाहाधानपुत्रेष्टिसोमयागादिषुस्व
संस्कारकर्मसुयेभ्यएवपितादद्यात्तेभ्योदद्यात् तथाचमृतमातामहकोपिजीवत्पितृकःस्वसंस्कारेपितुर्मातृपितामहीप्रपितामह्यः
पितुःपितृपितामहप्रपितामहाः पितुर्मातामहमातृपितामहमातृप्रपितामहाः इत्येवपार्वणत्रयमुद्दिश्यश्राद्धंकुर्यात् नतुस्वमातृमा
तामहपार्वणयोरुद्देशः पितरिमातामहेचजीवतिस्वसंस्कारेपितामहस्यमातृपितामहीप्रपितामह्यइत्याद्युद्देशः एवंप्रपितामहेपियोज्यं
पितुर्मात्रादिजीवनेतत्पार्वणलोपएव तथाचयेभ्यएवपितादद्यादितिपक्षस्यवर्गाद्यजीवनेतत्पार्वणलोपइतिद्वारलोपपक्षस्यच-
स्वसंस्कारस्वापत्यसंस्कारभेदेनव्यवस्थासिद्धांतितेतिज्ञेयम् केचित्तुपक्षद्वयस्यैच्छिकोविकल्पोनतुव्यवस्थितइत्याहुः एवंमृतपितृ
कस्यजीवन्मातृमातामहस्यपितृपार्वणेनैवनांदीश्राद्धसिद्धिर्ज्ञेया समावर्तनस्यमाणवकर्तृकत्वेपितदंगभूतनांदीश्राद्धेपितुस्तदभा
वेज्येष्ठभ्रात्रादेरधिकारइतिकेचित् तत्रपितापुत्रसमावर्तनेस्वपितृभ्योनांदीश्राद्धंकुर्यात् पिताजीवत्पितृकश्चेत्स्वकृतसंस्कारद्वारलो

पपक्षोयुक्तइतिभाति माणवकपितुःप्रवासादिनाअसन्निधानेभ्रात्रादिर्माणवकस्यपितुर्मातृपितामहीप्रपितामह्यइत्याद्युच्चार्यश्राद्धं
कुर्यात् मृतपितृकमाणवकसमावर्तनेपितृव्यभ्रात्रादिरस्यमाणवकस्यमातृपितामहीत्याद्युच्चारयेत् भ्रात्रादेरभावेस्वयमेवस्वपितृभ्यो
दद्यात् एवंजीवत्पितृकोपिपितुरसन्निधानेभ्रात्रादेरभावेपितुःपितृभ्यःस्वयमेवनांदीमुखं कुर्यात् उपनयनेनकर्माधिकारस्यजा
तत्वात् एवंविवाहेपिद्रष्टव्यम् मृतपितृकस्यचौलोपनयनादिकंपितृव्यमातुलादिःकुर्वन्नस्यसंस्कार्यस्यपितृपितामहेत्याद्युच्चार्य
श्राद्धंकुर्यात् जीवतःपितुरसन्निधानेनकुर्वन्मातुलादिरस्यसंस्कार्यस्यपितुर्जनकादीनुद्दिश्यकुर्यान्नतुसंस्कार्यस्यमृतानपिमात्रादीनिति
संक्षेपः नांदीश्राद्धेपिंडदानंकुलधर्मानुसारेणवैकल्पिकं पिंडेषुदधिमधुबदरद्राक्षामलकमिश्रणम् दक्षिणायांद्राक्षामलकानि॥
प्रथमांतेनसंकल्पः सर्वत्रोच्चारेसंबंधनामगोत्रंवर्जयेत् मालतीमल्लिकाकेतकीकमलानांमालादेयानतुरक्तपुष्पाणां कुंकुमचंदनाद्यलं
कृताःसर्वे नांदीश्राद्धारंभेपाकांतरेणवैश्वदेवःसाग्निकानग्निकैःसर्वशाखिभिःकार्यः द्वयोर्द्वयोर्विप्रयोर्युगपन्निमंत्रणम् भवद्भ्यांक्षण
क्रियतामोंतथा प्राप्नुताभवंतौप्राप्नुवावेत्युक्तिः शन्नोदेवीत्यनुमंत्र्ययवानेवक्षिपेत् यवोसिसोमदेवत्योगोसवेदेवनिर्मितः प्रत्नवद्भिः
प्रत्तःपुष्ट्या नांदीमुखान् पितॄनिमान्लोकान्प्रीणयाहिनः स्वाहानमइतिपित्र्यमंत्रः द्वौद्वौदर्भाविदानम् पाणिहोमाग्नये कव्यवाहनायस्वा
हासोमायपितृमतेस्वाहेति अत्रश्राद्धेनापसव्यंनतिलाः नचपितृतीर्थेन दानम् पावमानीःशंवतीःशकुनिसूक्तंस्वस्तिसूक्तंचश्रावयेत्

मधुवाताइतिऋचस्थानेउपास्मैगायतातंपंचर्चः अक्षन्नमीमदंतेतिच तृप्तिप्रश्नस्थानेसंपन्नमिति दैवेरुचितमितिप्रश्नः पूर्वाग्रेषु-
कुशेषुदूर्वासुवाएकस्यद्वौद्वौपिंडौ अक्षय्यस्थानेनांदीमुखाःपितरःप्रीयंतां स्वधावाचनस्थानेनांदीमुखान्पितॄन्वाचयिष्येइत्यादि-
नस्वधांप्रयुंजीत स्यमूषुवाजिनमितिविप्रविसर्जनम् केचिन्नांदीश्राद्धंनेवैश्वदेवोबह्वृचानामित्याहुः नात्रश्राद्धांगतर्पणं अत्राहिताः
ग्निनापिंडदानंनकार्यम् पितुर्मात्रादिवर्गत्रयोद्देशेनश्राद्धेपितुर्मातामहीचैवतथैवप्रपितामहीत्यादिश्लोकपाठः द्वारलोपपक्षेयस्मा
र्वपालोपस्तत्सार्वणविषयश्लोकैकदेशलोपः केवलमातृपार्वणेदेवानकार्याः एताभवंतुसुप्रीताइत्यूहःकार्यः सांकल्पविधिनासंक्षिप्त
नांदीश्राद्धप्रयोगः प्रयोगरत्नादौद्रष्टव्यः इतिनांदीश्राद्धविचारः एवंस्वस्तिवाचनंक्रतुदक्षसंज्ञकविश्वेदेवयुतंचनांदीश्राद्धंगर्भाधा
नांगंकृत्वायथाशाखंगर्भाधानसंस्कारःकार्यः आश्वलायनैर्गृह्याग्नौप्राजापत्यंचरुंहुत्वाविष्णुंषड्वारंसकृत्प्रजापतिंचाज्येनहुत्वाज
पोपस्थानेनस्तःकरणादिकंकार्यं विष्णुर्योनिंजपेत्सूक्तंयोनिंहृद्वात्रिभिर्व्रती गर्भाधानंततःकुर्यात्सपुत्रोजायतेध्रुवं एवंनेजमेषेत्या-
दिजपोपिसर्वथाहोमासंभवेश्वगंधारसमुदीर्घातइतिमंत्रेणदक्षिणनासायामासिच्योपगमनंकार्यम् एवंगर्भाधानसंस्कारमकृत्वास्त्री
गमनेगर्भोत्पत्तौतत्प्रायश्चित्तंगोदानंकृत्वापुंसवनंकार्यम् अथमैथुनांते ऋतौतुगर्भशंकित्वात्स्नानंमैथुनिनःस्मृतम् अनृतौतुयदा-
गच्छेच्छौचंमूत्रपुरीषवदित्युक्तरीत्याशौचंकृत्वाचामेत् आचमनंविनामूत्रपुरीषोत्सर्गेतु तैलाभ्यक्तस्नानाचांतः श्मश्रुकर्मणिमैथु-

ने मूत्रोच्चारंयदाकुर्याद्दहोरात्रेणशुध्यतीत्येकाहोपवासः स्त्रीणांतुनस्नानं शयनादुत्थितानारीशुचिःस्यादशुचिःपुमानित्युक्तेः इति
गर्भाधानाद्युपयोगिनिर्णयः एवंकृतेपिगर्भाधानेयदिगर्भोत्पत्त्यभावोमृतापत्यतावातदाप्रतिबंधकप्रेतोपद्रवनिवृत्त्यर्थंनारायणबलिर्ना-
गबलिश्चकार्यः तत्रनारायणबलिः शुक्लैकादश्यांपंचम्यांश्रवणेनवा कालांतरानुपलब्धेः तत्प्रयोगःपरिशिष्टस्मृत्यर्थसारानुसारीकों
स्तुभे शुक्लैकादश्यांनदीतीरेदेवालयादौतिथ्यादिकीर्तनांतेमदीयकुलादिवृद्धिप्रतिबंधकप्रेतस्यप्रेतत्वनिवृत्त्यर्थंनारायणबलिंकरिष्ये विधि
नास्थापितकुंभद्वये हैमादिप्रतिमयोर्विष्णुंवैवस्वतयमंचावाद्य पुरुषसूक्तेनयमायसोममितिचषोडशोपचारैः संपूजयेत् अत्रकेचित्कुंभ-
पंचके ब्रह्मविष्णुशिवयमप्रेतान्पूजयंति तत्पूर्वभागेरेखायांदक्षिणाग्रकुशेषुशुंधंतांविष्णुरूपीप्रेत इतिदशस्थानेषुदक्षिणसंस्थामपोनि
नीयमधुघृततिलयुतान् दशपिंडान्काश्यपगोत्रदेवदत्तप्रेतविष्णुदैवत अयंतेपिंडइतिदक्षिणामुखः प्राचीनावीतिवामंजान्वाच्यपितृतीर्थे
नदद्यात् गंधादिभिरभ्यर्च्यप्रवाहणांतंकृत्वाविसर्जयेत् तस्यामेवरात्रौश्वःकरिष्यमाणश्राद्धेक्षणःक्रियतामितिएकंत्रीन्पंचवाविप्रान्-
निमंत्र्योपोषितोजागरंकुर्यात् श्वोभूतेमध्याह्नेविष्णुंसंपूज्यविष्णुरूपंप्रेतंविष्णुब्रह्मशिवयमप्रेतान्वोद्दिश्यैकोद्दिष्टविधिनापादप्रक्षाल
नादितृप्तिप्रश्नांतंकृत्वारेखाकरणाद्यवनेजनांतंतूष्णींकृत्वाविष्णवे ब्रह्मणेशिवायसपरिवारायमायेतिचतुरःपिंडान्नाममंत्रैर्दत्वावि
ष्णुरूपप्रेतंध्यायन्काश्यपसगोत्रदेवदत्तविष्णुरूपप्रेत अयंतेपिंडइतिपंचमंपिंडंदत्वा अर्चनादिप्रवाहणांतेआचांतान्दक्षिणादिभिःसंतो

ष्यते षेकस्मैगुणावते प्रेतबुध्यावस्त्राभरणादिदत्वाविप्रान्वदेत् भवंतः प्रेतायतिलांजलिदानंकुर्वंत्विति तेचपवित्रपाणयः कुशतिलतुल
सीयुततिलांजलिं प्रेतायकाश्यपगोत्रायविष्णुरूपिणेअयंतिलांजलिरितिदद्युः विप्रान्वाचयेत् अनेननारायणबलिकर्मणाभगवान्वि
ष्णुरिमंदेवदत्तंप्रेतंशुद्धमपापमर्हंकरोत्विति विसृज्यस्नात्वाभुंजीतेति सिंधौतुकुंभपंचकेविष्णुब्रह्मशिवयमप्रेतेतिपंचकंपूजयेत्
स्वर्णरौप्यताम्रलोहमयाश्चत्वारः प्रेतोदर्भमयः अग्निंप्रतिष्ठाप्यश्रपितचरुंनारायणायपुरुषसूक्तेनषोडशाहुतिभिर्हुत्वादशपिंडांते
पुरुषसूक्ताभिमंत्रितशंखोदकेनप्रेतंप्रत्यृचंतर्पयेत् विष्ण्वादिचतुर्भ्योबलिंदद्यात् श्वोभूतएकोद्दिष्टविधिनाश्राद्धंपंचकंकरिष्यइतिसंक
ल्प्यविप्रपंचकंपाद्यादिपिंडदानांतेतर्पणादीन्विशेषः शेषंपूर्ववत् अथनागबलिः सच दर्शेपौर्णमास्यांपंचम्यामाश्लेषायुतन
वम्यांवाकार्यः तत्रपर्षदंप्रदक्षिणीकृत्यनत्वातदग्रेगोवृषनिष्क्रयंनिधायसभार्यस्यममेहजन्मनिजन्मांतरेवाजातसर्पवधदोषपरि-
हारार्थंप्रायश्चित्तमुपदिशंतुभवंतः सर्वेधर्मविवेक्तारइत्यादि॰ विप्रैश्चतुर्दशकृच्छ्रप्रायश्चित्तेनामुकप्रत्याम्नायद्वारापूर्वोत्तरांगसहि
तेनाचरितेनत्वशुद्धिर्भविष्यतीत्युपदिष्टेदेशकालौसंकीर्त्यपर्षदुपदिष्टंचतुर्दशकृच्छ्रप्रायश्चित्तममुकप्रत्याम्नायेनाहमाचरिष्य
इतिसंकल्प्यवपनादिविधिनातदाचरेत् वपनासंभवेद्विगुणः कृच्छ्रप्रत्याम्नायः सर्पवधदोषपरिहारार्थमिमंलोहदंडंसदक्षिणंतु-
भ्यमहंसंप्रददइतिदत्वागुर्वनुज्ञांलब्ध्वागोधूमव्रीहितिलान्यतमपिष्टेनसर्पाकृतिं कृत्वाशूर्पेनिधायसर्पंप्रार्थयेत् एहिपूर्वमृतः

सर्पअस्मिन्पिष्टेसमाविश संस्कारार्थमहंभक्त्याप्रार्थयामिसमाहितः आवाहनादिषोडशोपचारैःसंपूज्यनत्वाभोसर्पअमुंबलिंगृ
हाणममाभ्युदयंकुर्वितिबलिंदत्वापादौप्रक्षाल्याचामेत् देशकालौसंकीर्त्यसभार्यस्यममेहजन्मनिजन्मांतरेवाज्ञानाद्ज्ञानाद्वाज्ञातसर्प
वधोत्थदोषपरिहारार्थंसर्पसंस्कारकर्मकरिष्येइतिसंकल्प्यस्थंडिलेग्निंप्रतिष्ठाप्यध्यात्वास्मिन्सर्पसंस्कारहोमकर्मणिदेवतापरिग्रहार्थ
मन्वाधानंकरिष्ये चक्षुषीआज्येनेत्यंतेऽग्नावग्निंवायुंसूर्यमाज्येनसर्पमुखेप्रजापतिमाज्येनाज्यशेषेणसर्पसद्योयक्ष्येइतिसमिधाधाधा·
याग्नेराग्नेयदिशिप्रोक्षितभूमौचितिंकृत्वाग्निंचितिंचपरिसमूह्याग्नेयाग्रदर्भैःपरिस्तीर्यपरिषिच्यषट्पात्रासादनादिचक्षुषीहुत्वासर्पं
चित्यामारोप्यजलंश्रोत्रंचस्पृष्ट्वाग्नेभूःस्वाहा अग्नयइदमित्यादिव्याहृतीर्हुत्वासमस्तव्याहृतिभिश्चतुर्थीसर्पमुखेजुहुयात् आज्यशे
षंस्रुवेणैवसर्पदेहेनिषिंचेत् नात्रस्विष्टकृदादिशेषं चमसजलैःसमस्तव्याहृत्यासर्पपाणिनाप्रोक्ष्य अग्नेरक्षाणोवसिष्ठोग्निर्गायत्री
सर्पायाग्निदानेविनियोगः अग्नेरक्षाणोऋक् अथोपस्थानं नमोअस्तुसर्पेभ्योयेकेचपृथिवीमनु येअंतरिक्षेयेदिवितेभ्यःसर्पे-
भ्योनमः येदोरोचनेदिवोयेवासूर्यस्यरश्मिषु येषामप्सुसदःकृतंतेभ्यः॰ याइषवोयातुधानानांयेवावनस्पतीःरनु येवावटेषुशेरते
तेभ्यः॰ त्राहित्राहिमहाभोगिन्सर्पोपद्रवदुःखतः संततिंदेहिमेपुण्यांनिर्दुष्टांदीर्घदेहिनीम् प्रपन्नंपाहिमांभक्त्याकृपालोदीनवत्सल
ज्ञानतोज्ञानतोवापिकृतःसर्पवधोमया जन्मांतरेतथैतस्मिन्मत्पूर्वैरथवाविभो तत्पापंनाशयक्षिप्रमपराधंक्षमस्वमे इतिसंप्रार्थ्य

नागेंद्रंस्नात्वागत्यततःपुनः व्याहृतिभिःक्षीराज्येनाग्निंसंप्रोक्ष्यहुतेसर्पेजलेनाग्निंसिंचेत् यज्ञोपवीतिनासर्वंसर्पसंस्कारकर्मतु ना-
स्थिसंचयनंकुर्यात्स्नात्वाचम्यगृहंव्रजेत् सभार्यस्यकर्तुस्त्रिरात्रमाशौचंब्रह्मचर्यंचकार्यम् चतुर्थेहनिसचैलंस्नात्वाघृतपायसभक्ष्यै
रष्टौविप्रान्भोजयेत् तद्यथासर्पस्वरूपिणेब्राह्मणायइदंपाद्यं अनंतस्वरूपिणे॰ शेषस्वरूपिणे॰ कपिलस्वरूपिणे॰नागस्वरूपिणे॰
कालिकस्वरूपिणे॰ शंखपालस्वरूपिणे॰ भूधरस्वरूपिणे॰ इत्यष्टसुदत्वास्वपादौप्रक्षाल्याचम्य सर्पस्वरूपिणेब्राह्मणायइदमासनं
आस्यतां॰ एवमनंतादिषुततः सर्पस्थानेक्षणःक्रियतामित्यादि ॐ तथाप्राप्नोतुभवान् प्राप्नवानि भोसर्पइदंतेगंधम् एवंअनंता
दिषु एवंपुष्पधूपदीपवस्त्रादिदत्वा अन्नंपरिविष्यप्रोक्ष्य सर्पायइदमन्नंपरिविष्टंपरिवेष्यमाणंचदत्तंदास्यमानंचातृप्तेरमृतरूपेण
स्वाहासंपद्यतांनमम एवमनंतादिभ्योपि आचांतेषुभोसर्प अयंतेबलिरित्यादिनाममंत्रैर्बलिदानम् तेषुपिंडेषुवस्त्रादिपूजाचका-
र्या इदमपिसर्वंसव्येनैवविप्रेभ्यस्तांबूलदक्षणादिदत्वाआचार्यंसंपूज्य कलशेसुवर्णनागमावाहनादिषोडशोपचारैःसंपूज्यप्रार्थये
त् ब्रह्मलोकेचयेसर्पाःशेषनागपुरोगमाः नमोस्तुतेभ्यःसुप्रीताः प्रसन्नाःसंतुतेसदा विष्णुलोकेचयेसर्पावासुकिप्रमुखाश्चये नमो
स्तु॰ रुद्रलोकेचयेसर्पास्तक्षकप्रमुखास्तथा नमोस्तु॰ खांडवस्यतथादाहेस्वर्गंयेचसमाश्रिताः नमोस्तु॰ सर्पसत्रेचयेसर्पाआस्ति-
केनचरक्षिताः नमोस्तुते॰ मलयेचैवयेसर्पाःकर्कोटप्रमुखाश्चये नमोस्तु॰ धर्मलोकेचयेसर्पावैतरिण्यांसमाश्रिताः नमोस्तुतेभ्यः

येसर्पाः पर्वतीयेषुदरीसंधिषुसंस्थिताः नमोस्तु॰ ग्रामेवायदिवारण्येयेसर्पाःप्रचरंतिहि नमोस्तु॰ पृथिव्यांचैवयेसर्पायेसर्पाबलिसंस्थिताः
नमोस्तु॰ रसातलेचयेसर्पाअनंताद्यामहाबलाः नमोस्तु॰ एवंस्तुत्वादेशकालौसंकीर्त्यकृतस्यसंस्कारकर्मणःसांगतासिध्यर्थमिमंहेमंनागं
सकलशंसवस्त्रंसदक्षिणांतुभ्यमहंसंप्रददेनमम अनेनस्वर्णनागदानेनानंतादयोनागदेवताःप्रीयंतां आचार्यायगोदानम् यस्यस्मृत्याचनामो
क्त्या॰ मयाकृतंसर्पसंस्काराख्यंकर्मतद्भवतांविप्राणांवचनात्परमेश्वरप्रसादात्सर्वंपरिपूर्णमस्तु तथास्त्वितितेब्रूयुः ब्राह्मणांस्तोषयेत्
सांगतासिध्यर्थंब्राह्मणान्भोजयेत् कृत्वासर्पस्यसंस्कारमनेनविधिनानरः विरोगोजायतेक्षिप्रंसंततिंलभतेशुभाम् इतिसर्पबलिः
एवमपिपुत्रोत्पत्त्यसिद्धौकर्मविपाकग्रंथोक्तहरिवंशश्रवणविधानंकुर्यात् तच्चषडब्दंचतुरब्दंत्र्यब्दंसार्धाब्दंअब्दंवाप्रायश्चित्तंकृत्वाका
र्यम् तत्रत्रिंशत्कृच्छ्रात्मकोब्दः कृच्छ्रस्तुद्वादशदिनसाध्यः तथाहि प्रथमेदिनेमाध्यान्हे हविष्यस्यैकभक्तस्यषड्विंशतिर्ग्रासाभोक्त
व्याः द्वितीयेहनिनक्तंद्वाविंशतिर्ग्रासाः तृतीयेअयाचितस्यचतुर्विंशतिर्ग्रासाः चतुर्थेहनिनिरशनंअयंपादकृच्छ्रः कथंचित्त्रिगुणीकृ
तोयंप्राजापत्यकृच्छ्रः एकभक्तनक्तायाचितद्व्योपवासद्वयैरर्धकृच्छ्रः यद्वाच्यहमयाचितंत्र्यहसुपवासइत्यर्धकृच्छ्रः एकभक्तनक्तायाचितोप
वासैः कथंचित्त्रिगुणैःपादोनकृच्छ्रः एषुनवदिनेषुभोजनप्राप्तिस्तत्रग्रासनियमंत्यक्त्वापाणिपूरान्नभोजने अतिकृच्छ्रः एकग्रासपर्याप्तस्यप्राण
धारणपर्याप्तस्यवादुग्धस्यएकविंशतिदिनेषुभक्षणेकृच्छ्रातिकृच्छ्रः एकदिनेसकुशोदकमिश्रपंचगव्याशनंएकउपवासइतिद्वैरात्रिकःसांतप

नकृच्छ्रः पंचगव्यकुशोदकानाममिश्राणामेकैकस्यैकैकदिनेअशनमेकउपवासइतिसप्ताहसाध्योमहासांतपनः त्र्यहंमिश्रितपंचगव्याश
नेयतिसांतपनम् तप्तानांघृतदुग्धजलानांएकैकस्यत्रिदिनेपानमुपवासत्रयंतप्तकृच्छ्रः शीतानांपानेशीतकृच्छ्रः द्वादशाहोपवासेनपराककृ
च्छ्रः यद्वातप्तानांघृतादीनामेकैकदिनेशनंचतुर्थउपवासइतिदिनचतुष्टयसाध्यस्तप्तकृच्छ्रः शुक्लपक्षेप्रतिपदादितिथिषुमयूरांडसमानैकैकग्रासा
न्वर्धयेत्पूर्णिमायांपंचदशग्रासाः क्षयेचतुर्दशवृद्धौषोडशसंपद्यंते कृष्णपक्षेएकैकग्रासह्रासेनअमायामुपवासः इतिमाससाध्यंयव
मध्यसंज्ञंचांद्रायणं कृष्णपक्षेप्रतिपदिचतुर्दशग्रासान्भुक्त्वाएकैकग्रासह्रासेनदर्शेअनशनं एकैकग्रासवृद्धिरितिकृष्णादिशुक्लांतंतत्पिपीलि
कमध्यचांद्रायणं कृच्छ्रचांद्रायणादेःत्रिकालस्नानग्रासाभिमंत्रणादिविधियुतःप्रयोगः प्रायश्चित्तप्रकरणेज्ञेयः अतिकृच्छ्रादिलक्षणप्रसंगा
दत्रोक्तं अब्दगणनात्तुप्राजापत्यकृच्छ्रैरेव अथप्रत्याम्नायाः तत्रप्राजापत्यप्रत्याम्नायाः दशसहस्रगायत्रीजपः १ गायत्र्यासहस्रंतिलहोमः २
क्वचित्सहस्रंव्याहृत्यातिलहोमउक्तः ३ शतद्वयंप्राणायामाः ४ द्वादशब्राह्मणभोजनम् ५ यावत्केशशोषणंविरम्यतीर्थेद्वादशस्नानानि ६ वेद-
संहितापारायणम् ७ योजनयात्रा ८ द्वादशसहस्रनमस्काराः ९ द्वात्रिंशदुत्तरशतंप्राणायामान्कृत्वाअहोरात्रमुपोषितःप्राङ्मुखस्तिष्ठे
त् १० गोमूत्रेणयावकभक्षणेऐकाहिककृच्छ्रं ११ कश्चिदुद्देकादशनीजपात्कृच्छ्रमाह १२ पावकेष्टिः १३ पावमानेष्टिः १४ षडुपवासाः प्राजा-
पत्यप्रत्याम्नायाः १५ एकविप्रभोजनमुपवासस्य अत्यशक्तौसहस्रगायत्रीजपोद्वादशप्राणायामावेतिस्मृत्यर्थसारे १६ प्राजापत्येघृसक्तस्त्क-

येसर्पाः पर्वतीयेषुदरीसंधिषुसंस्थिताः नमोस्तु॰ ग्रामेवायदिवारण्येयेसर्पाः प्रचरंतिहि नमोस्तु॰ पृथिव्यांचैवयेसर्पायेसर्पाबलिसंस्थिताः
नमोस्तु॰ रसातलेचयेसर्पाअनंताद्यामहाबलाः नमोस्तु॰ एवंस्तुत्वादेशकालौसंकीर्त्यकृतस्यसंस्कारकर्मणः सांगतासिध्यर्थमिमंहैमंनागं
सकलशंसवस्त्रंसदक्षिणांतुभ्यमहंसंप्रददेनमम अनेनस्वर्णनागदानेनानंतादयोनागदेवताः प्रीयंतां आचार्यायगोदानम् यस्यस्मृत्याचनामो
क्त्या॰ मयाकृतंसर्पसंस्काराख्यंकर्मतद्भवतांविप्राणांवचनात्परमेश्वरप्रसादात्सर्वंपरिपूर्णमस्तु तथास्त्वितितेब्रूयुः ब्राह्मणांस्तोषयेत्॰
सांगतासिध्यर्थंब्राह्मणान्भोजयेत् कृत्वासर्पस्यसंस्कारमनेनविधिनानरः विरोगोजायतेक्षिप्रंसंततिंलभतेशुभाम् इतिसर्पबलिः
एवमपिपुत्रोत्पत्त्यसिद्धौकर्मविपाकग्रंथोक्तहरिवंशश्रवणविधानंकुर्यात् तच्चषडब्दंचतुरब्दंत्र्यब्दंसार्धाब्दंअब्दंवाप्रायश्चित्तंकृत्वाका
र्यम् तत्रत्रिंशत्कृच्छ्रात्मकोब्दः कृच्छ्रस्तुद्वादशदिनसाध्यः तथाहि प्रथमेदिनेमाध्यान्हेहविष्यस्यैकभक्तस्यषड्विंशतिर्ग्रासाभोक्त
व्याः द्वितीयेहनिनक्तंद्वाविंशतिर्ग्रासाः तृतीयेअयाचितस्यचतुर्विंशतिर्ग्रासाः चतुर्थेहनिनिरशनंअयंपादकृच्छ्रः कथंचित्त्रिगुणीकृ
तोयंप्राजापत्यकृच्छ्रः एकभक्तनक्तायाचितद्वयोपवासद्वयैरर्धकृच्छ्रः यद्वाच्यहमयाचितंत्र्यहमुपवासइत्यर्धकृच्छ्रः एकभक्तनक्तायाचितोप॰
वासैः कथंचित्त्रिगुणैः पादोनकृच्छ्रः एषुनवदिनेषुभोजनप्राप्तिस्तत्रग्रासनियमंत्यक्त्वापाणिपूरान्नभोजने अतिकृच्छ्रः एकग्रासपर्याप्तस्यप्राण॰
धारणपर्याप्तस्यवादुग्धस्यएकविंशतिदिनेषुभक्षणेकृच्छ्रातिकृच्छ्रः एकदिनेसकुशोदकमिश्रपंचगव्याशनंएकउपवासइतिद्वैरात्रिकः सांतप

नकृच्छ्रः पंचगव्यकुशोदकानाममिश्राणामेकैकस्यैकैकदिनेअशनमेकउपवासइतिसप्ताहसाध्योमहासांतपनः त्र्यहंमिश्रितपंचगव्याश
नेयतिसांतपनम् तप्तानांघृतदुग्धजलानांएकैकस्यत्रिदिनेपानमुपवासत्रयंतप्तकृच्छ्रः शीतानांपानेशीतकृच्छ्रः द्वादशाहोपवासेनपराककृ
च्छ्रः यद्वातप्तानांघृतादीनामेकैकदिनेशनंचतुर्थउपवासइतिदिनचतुष्टयसाध्यस्तप्तकृच्छ्रः शुक्लपक्षेप्रतिपदादितिथिषुमयूरांडसमानेकैकग्रासा
न्वर्धयेत्पूर्णिमायांपंचदशग्रासाः क्षयेचतुर्दशवृद्धौषोडशसंपद्यंते कृष्णपक्षेएकैकग्रासह्रासेनअमायामुपवासः इतिमाससाध्यंयव
मध्यसंज्ञंचांद्रायणं कृष्णपक्षेप्रतिपदिचतुर्दशग्रासान्भुक्त्वाएकैकग्रासह्रासेनदर्शेअनशनं एकैकग्रासवृद्धिरितिकृष्णादिशुक्लांतेतुंपिपीलि
कमध्यचांद्रायणं कृच्छ्रचांद्रायणादेःत्रिकालस्नानग्रासाभिमंत्रणादिविधियुतःप्रयोगःप्रायश्चित्तप्रकरणेज्ञेयः अतिकृच्छ्रादिलक्षणप्रसंगा
दत्रोक्तं अब्दगणनातुप्राजापत्यकृच्छ्रैरेव अथप्रत्याम्नायाः तत्रप्राजापत्यप्रत्याम्नायाः दशसहस्रगायत्रीजपः१गायत्र्यासहस्रंतिलहोमः२
क्वचित्सहस्रंव्याहृत्यातिलहोमउक्तः ३ शतद्वयंप्राणायामाः ४ द्वादशब्राह्मणभोजनम् ५ यावत्केशशोषणंविरम्यतीर्थेद्वादशस्नानानि ६ वेद-
संहितापारायणम् ७ योजनयात्रा ८ द्वादशसहस्रनमस्काराः ९ द्वात्रिंशदुत्तरशतंप्राणायामान्कृत्वाअहोरात्रमुपोषितःप्राङ्मुखस्तिष्ठे
त् १० गोमूत्रेणयावकभक्षणेऐकाहिककृच्छ्रं ११ कश्चिद्रुद्रैकादशनीजपात्कृच्छ्रमाह १२ पावकेष्टिः १३ पावमानेष्टिः १४ षडुपवासाः प्राजा-
पत्यप्रत्याम्नायाः १५ एकविप्रभोजनमुपवासस्य अत्यशक्तौसहस्रगायत्रीजपोद्वादशप्राणायामावेतिस्मृत्यर्थसारे १६ प्राजापत्येघसक्तकृ-

धेनुंदद्यात्पयस्विनीम् धेनोरभावेनिष्कंस्यात्तदर्धंपादमेववा अशीतिगुंजात्मकः कर्षः चत्वारः कर्षानिष्कंनिष्कनिष्कार्धनिष्कपादान्यतमप्र-
माणंहेमरौप्यंवाधेनुमूल्यंवादेयम् अत्यशक्तेननिष्कपादार्धरजतंतत्समंधान्यादिवादेयम् अतिकृच्छ्रेगोद्वयंसांतपनेगोद्वयंपराकेतप्त
कृच्छ्रेचगोत्रयंकृच्छ्रातिकृच्छ्रेगवांचतुष्टयंवा चांद्रायणेष्टौपंचचतस्रस्तिस्रोवागावः मासंपयोव्रतेयावकव्रतेमासोपवासेपंचगावः मासं
गोमूत्रयावकव्रतेषड्गावः अथप्रायश्चित्तप्रयोगः सचेलंस्नात्वाशक्तौक्लिन्नवस्त्रः पर्षदग्रेगोनिष्क्रयप्रत्याम्नायंनिष्कादिप्रमाणंब्रह्मदंडंनि
धायसाष्टांगंप्रणम्यपार्षदंप्रदक्षिणीकुर्यात् सर्वधर्मविवेक्तारोगोप्तारःसकलाद्विजाः ममदेहस्यसंशुद्धिंकुर्वंतुद्विजसत्तमाः मयाकृतंमहा
घोरंज्ञातमज्ञातकिल्बिषम् प्रसादःक्रियतांमह्यंशुभानुज्ञांप्रयच्छथ पूज्यैःकृतःपवित्रोहंभवेयंद्विजसत्तमाः मामनुगृण्हंतु-
भवंतमितिवदेत् विप्रैः किंतेकार्यमिथ्यामावादीःसत्यमेववदेतिपृष्टःस्वपापंख्यापयेत् मयाममपत्न्यावाइहजन्मनिजन्मांतरेवाअ
नपत्यत्वमृतापत्यत्वादिनिदानभूतबालघातविप्रस्वापहारादिदुरितंकृतंतस्यनाशायकरिष्यमाणेहरिवंशश्रवणादौकर्मविपाकोक्तेविधाने
अधिकारार्थंदीर्घायुष्मत्पुत्रादिसंततिप्राप्तयेप्रायश्चित्तमुपदिशंतुभवंतइतिप्रार्थयेत् तेचपापिनापूजितानुवादकाग्रेषडब्दंत्र्यब्दंसार्धा
ब्दान्यतमप्रायश्चित्तेनपूर्वोत्तरांगसहितेनाचरितेननवशुद्धिर्भविष्यतितेनत्वंकृतार्थोभविष्यसीतिवदेयुः अनुवादकःपापिनंवदेत्
ततःकर्ताॐमित्यंगीकृत्यपर्षदंविसृज्यदेशकालौसंकीर्त्यसभार्यस्यममैतज्जन्मजन्मांतरार्जितानपत्यत्वमृतापत्यत्वादिनिदानभूतबा

लघातविप्ररत्नापहारादिजन्यदुरितसमूलनाशकर्मविपाकोक्तविधिनाधिकारसिद्धिद्वारादीर्घायुष्मन्बहुपुत्रादिसंततिप्राप्तयेषडब्दंत्र्य
ब्दंसार्धाब्दंवाप्रायश्चित्तं पूर्वोत्तरांगसहितममुकप्रत्याम्नायेनाहमाचरिष्येइतिसंकल्प्यदिनांते केशनखरोमादिवापयित्वास्नात्वा॰ आयुर्बलं
यशोवर्चः प्रजाः पशून्वसूनिच ब्रह्मप्रज्ञांचमेधांचत्वन्नोदेहिवनस्पते इतिविहितकाष्ठेनदंतधावनंकुर्यात् ततोदशस्नानानि ततोभस्म
स्नानं ईशानायनमइतिशिरसि तत्पुरुषायनमइतिमुखे अघोरायनमइतिहृदये वामदेवायनमोगुह्ये सद्योजातायनमःपादयोः प्र॰
णवेनसर्वांगेभस्मविलिंपेत् ईशानादिपादोपेतैर्मंत्रैर्वाभस्मलेपः अथगोमयस्नानम् गोमयमादाय प्रणवेनदिक्षुदक्षिणभागं॰
तीर्थेचोत्तरभागं प्रक्षिप्यशेषंमानस्तोकइत्यभिमंत्र्यगंधद्वारामितिसर्वांगमालिप्य हिरण्यशृंगमितिद्वाभ्यांप्रार्थ्य याःप्रवतइतितीर्थेअ
भिमृश्यस्नात्वाद्विराचामेत् अथमृत्तिकास्नानं अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुंधरे शिरसाधारयिष्यामिरक्षस्वमांपदेपदे इतिमृत्ति
काभिमंत्र्य उद्धृतासिवराहेणकृष्णेनशतबाहुना मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयादुष्कृतंकृतम् इतितामादाय नमोमित्रस्येतिसूर्यायप्रदर्श्यगं
धद्वारामितिमंत्रेणस्योनापृथिवीतिमंत्रेणवाइदंविष्णुरितिवाशिरःप्रभृत्यंगानिविलिंपेत् द्विराचामेत् अथवारिस्नानम् आपोअ
स्मानित्युक्त्वाभास्कराभिमुखः स्थितः इदंविष्णुर्जपित्वाचप्रतिस्रोतोनिमज्जतिततः पंचगव्यकुशोदकैः समंत्रकैः पृथक्पृथक्स्ना॰
त्वास्नानांगतर्पणादिकुर्यात् विष्णुश्राद्धंपूर्वांगगोप्रदानंचकृत्वाग्निंप्रतिष्ठाप्य पंचगव्यहोमंव्याहृतिभिरष्टोत्तरशतंअष्टाविंशतिवाज्य

होमंचकृत्वाव्रतंगृहीष्यइतिविप्रान्प्रार्थ्यहुतशेषंपंचगव्यंप्रणवेनपिबेत् मुख्यप्रायश्चित्तकृच्छ्रान्संकल्पानुसारेणानुष्ठायव्याहृत्याज्यहो
मविष्णुश्राद्धगोदानानिपूर्ववत्कुर्यात् आज्यहोमेपंचगव्यहोमेचइध्माधानादिस्थालीपाकेतिकर्तव्यतांकेचिन्नेच्छंति व्याहृत्याज्यहोमेपाप
पहामहाविष्णुर्देवनेनिकेचित् पंचगव्यविधिस्तुताम्रेपालाशेवापात्रेनाम्रायाः गोर्मूत्रंअष्टमाषप्रमाणंगायत्र्यादाय गंधद्वारामितिश्वे
तगोःशकृत्षोडशमाषमादायआप्यायस्वेतिपीतगोःक्षीरंद्वादशमाषंदधिक्राव्णइतिनीलगोर्दधिदशमाषंतेजोसिशुक्रमसीतिकृष्ण
गोघृतमष्टमाषमादायतत्रदेवस्यत्वेतिकुशोदकंचतुर्माषंप्रक्षिप्यप्रणवेनालोडयेत् अत्रमाषःपंचगुंजात्मकः ततस्सप्तपत्रैःसाग्रैःकुशैर्जु
हुयात् इरावतीतिपृथिवीं १ इदंविष्णुरितिविष्णुं २ मानस्तोकेतिरुद्रं ३ शन्नोदेवीत्यपः ४ ब्रह्मजज्ञानमितिब्राह्मणंवाअग्निंसोमंच॰
नाम्नागायत्र्यासूर्यंप्रजापतेनत्वदितिसमस्तव्याहृतिभिर्वाप्रजापतिंप्रणवेनप्रजापतिंअग्निंस्विष्टकृतंचनाम्नेत्येनाःपंचगव्येनअग्निं॰
वायुंसूर्यंप्रजापतिंचेतिवामहाविष्णुंवाआज्येनाष्टाविंशतिसंख्याहुतिभिरित्यन्वाधानम् स्त्रीशूद्राणांहोमोनकार्यःकेचिद्ब्राह्मणद्वारा
होमः कार्यइत्याहुः स्त्रीशूद्राणांपंचगव्यपानेविकल्पइतिमहार्णवः स्त्रीशूद्रौविप्रैःपंचगव्यंकारयित्वातूष्णींपिबतइतिस्मृत्यर्थसारः
अयंप्रायश्चित्तविधिःकृच्छ्रन्यूनप्रायश्चित्तेषुनकार्यः कृच्छ्रप्रभृतिषुसर्वत्रप्रायश्चित्तेष्वनुष्ठेयः एवंकृच्छ्राद्यनुष्ठायसूर्यारुणसंवादम
हार्णवादिकर्मविपाकग्रंथोक्तंहरिवंशश्रवणादिकर्मकुर्यात् तत्रशुभेदिनेदेशकालौसंकीर्त्यअनेकजन्मार्जितानपत्यत्वमृतापत्यत्वा

दर्शनिदानभूत बालघातनिक्षेपाहरणविप्रस्वापहरणादिजन्यदुरितसमूलनाशद्वारा दीर्घायुष्मत्बहुपुत्रादिसंततिप्राप्तिकामोहरिवंशंश्रोष्या
मिइत्येकस्यकर्तृत्वेदंपत्योः कर्तृत्वेश्रोष्यावइतिसंकल्प्य गणेशपूजनस्वस्तिवाचननांदीश्राद्धानिविनायकशांतिंचकृत्वाहरिवंशश्रवणार्थं
श्रावयितारमेकंत्वांवृणइतिविप्रंवृत्वावस्त्रालंकारैः पूजयेत् वाचकंप्रत्यहंपायसादिनाभोजयेत् दंपतीप्रतिदिनंत्रायंतामित्यादिवैदिकैः
सुरास्त्वामित्यादिपौराणैश्च मंत्रैः स्नात्वाप्तावलंकृतौनदैकचित्तौशृण्वंतौतैलतांबूलक्षौरमैथुनखट्वाशयनानियावत्समाप्तिवर्जयंतौहविष्यंभुं
जीयाताम् अंतेवाचकायगांसुवर्णत्रयमेकंवासुवर्णदक्षिणांदत्वाप्रत्यचरोहमंत्रेणसहस्त्रंतिलाज्यंहुत्वाशतंविप्रान्चतुर्विंशतिमिथुना
निवापायसेनभोजयेदितिहरिवंशश्रवणप्रयोगः अथविधानांतराणि सौवर्णबालकंकृत्वादद्याद्दोलासमन्वितम् अथवावृषभंदद्या
द्विप्रोद्वाहनमेववा महारुद्रजपोवापिलक्षपद्मैःशिवार्चनम् स्वर्णधेनुःप्रदातव्यासवत्सावायथाविधि घृतकुंभप्रदानंवासंक्षेपादिद
मीरितम् अथवाप्रत्यहंपार्थिवलिंगपूजांकृत्वाअभिलाषाष्टकजपंसंवत्सरंकुर्यात् अभिलाषाष्टकस्तोत्रंकौस्तुभेज्ञेयम् एवमपिफल
भावेदत्तपुत्रोग्राह्यः अथदत्तकेग्राह्याग्राह्यविचारः ब्राह्मणानांसोदरभ्रातृपुत्रोमुख्यस्तदभावेसगोत्रसपिंडो
यःकश्चित्सापत्नभ्रातृपुत्रोवा तदभावेत्वसगोत्रसपिंडोमातुलकुलजपितृष्वस्रादिकुलजः तदभावेतुअसपिंडःसमानगोत्रः तदभा
वेतुअसपिंडःपृथग्गोत्रोपि असगोत्रसपिंडेषुभागिनेयदौहित्रौवर्ज्यौ एवंविरुद्धसंबंधापत्यापुत्रबुध्यनर्हौमातुलोपिनग्राह्यः अ-

तएवसगोत्रसपिंडेषुभ्रातापितृव्योवानग्राह्यः विप्रादीनांवर्णानांसमानवर्णएव तत्रापिदेशभेदप्रयुक्तगुर्जरत्वांध्रत्वादिनासमानजातीयएव सर्वोपिसभ्रातृकएवग्राह्यः तत्रापिज्येष्ठपुत्रोनग्राह्योनदेयः शूद्रस्यदौहित्रभागिनेयावपिग्राह्यौ अत्रमूलम् भ्रातृणामेकजातानामेकश्चेत्पुत्रवान्भवेत् सर्वेतेतेनपुत्रेणपुत्रिणोमनुरब्रवीत् अनेनवचनेननापुत्रस्यलोकोस्ति जायमानोवैब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणवानूजायते इत्यादिशास्त्रबोधितस्यापुत्रत्वप्रयुक्तदोषस्यनिवृत्तिर्विधिनाअस्वीकृतेनापिभ्रातृपुत्रेणपितृव्यस्यभवतीतिबोध्यते अतःपुत्रसदृशत्वात् ग्राह्येषुमुख्यइतिज्ञाप्यते मुख्याभावेतत्सदृशःप्रतिनिधिरितिन्यायात् नचास्मादेववाक्यात्विधिवदप्रतिग्रहंविनैवतस्यपुत्रत्वमितिशंक्यं तथासतिऔरसदत्तकादिद्वादशविधपुत्रवदेतस्यपत्नीतःपूर्वमेवधनहारित्वपिंडदत्वोचित्येन पत्नीदुहितरश्चैवपितरौभ्रातरस्तथा तत्सुतागोत्रजाबंधुरितिक्रमवाक्येभ्रात्रनंतरंभ्रातृसुतनिवेशानुपपत्तेः तस्मात्पत्नीतःपूर्वमदीयपिंडदानधनग्रहणेधिकारीकश्चिद्भवत्वितिकामनायांविधिवत्स्वीकृतएवतथाधिकारीभवतिनान्यथा तादृशकामनायाअभावेतुपितृऋणापाकरणादिपारलौकिकमात्रार्थंदत्तपुत्रोनग्राह्यः भ्रातृपुत्रेणैवतत्सिद्धेरित्येववचनतात्पर्यम् क्वचिद्देशेवैदिकविधिंविनापिदातृगृहीतृसंमतिराजपुरुषाद्यनुमत्यादिलौकिकव्यापारमात्रेणोपनयनादिसंस्कारकरणमात्रेणचसगोत्रसपिंडेपुत्रत्वसिद्धिव्यवहारोदृश्यते तत्रमूलंनोपलभ्यते सर्वासामेकपत्नीनामेकाचेत्पुत्रिणीभवेत् सर्वास्तास्तेनपुत्रेणपुत्रिण्योमनुरब्रवीत् इतिवचनंतुसापत्न-

पुत्रस्यागृहीतस्यापिपुत्रत्वपिंडदानाद्यधिकारित्वविधायकम् तेनएकसपत्न्याःसपुत्रत्वेअन्यसपत्न्यापुत्रोनग्राह्यः दौहित्रोभागिने
यश्चशूद्राणांविहितःसुतः ब्राह्मणादित्रयेनास्तिभागिनेयस्सुतः क्वचित् नत्वेवैकंपुत्रंदद्यात्प्रतिगृण्हीयाद्वेतिनज्येष्ठंपुत्रंदद्यादिति
च अनौरसानेकपुत्रेणपुत्रदानंकार्यमितिविधीयते तेनपूर्वदत्तकोगृहीतस्ततऔरसोजातस्तादृशानेकपुत्रेणदत्तकएकलऔरसोवान
देयः सधवायास्त्रियापत्यनुज्ञयापुत्रोगृहीतव्योदातव्यश्च भर्त्रनुज्ञाभावेतुनग्राह्योनदेयः एवंविधवायाअपिस्त्रियात्वयापुत्रःस्वी
कार्यइत्युक्त्वाभर्तरिमृतेग्राह्यः स्पष्टमादृशानुज्ञाभावेभर्तृजीवनदशायांतन्मरणोत्तरंआश्वसुरवाद्वापुत्रस्वीकारविषयकभर्त्रभि-
प्रायंज्ञातवत्यापिग्राह्यइतिसर्वसंमतम् एतदुभयविधभर्त्रनुज्ञाभावेपितत्तच्छास्त्रात् नित्यकाम्यव्रतादिधर्माचरणइवपुत्रप्रति
ग्रहेपिनापुत्रस्यलोकोस्तीत्यादिसामान्यशास्त्रादेवविधवायाअधिकारः नस्त्रीपुत्रंदद्यात्प्रतिगृण्हीयाद्वान्यत्रभर्त्रनुज्ञानादिति-
वसिष्ठवाक्यंतुभर्त्रनुज्ञारहितांप्रतिपुत्रप्रतिग्रहाभ्यनुज्ञापरंनतुपुत्रग्रहणनिषेधपरं शास्त्रप्राप्तनिषेधायोगात् अतस्तादृशस्त्रि
याःपुत्रग्रहप्रतिबंधेनवृत्तिलोपपिंडविच्छेदादिकुर्वन्नरकभाग्भवति योब्राह्मणस्यवृत्तौतुप्रतिकूलंसमाचरेत् विड्भुजांतुकृमी
णांस्यादितिशास्त्रादितिकौस्तुभेविस्तरः स्त्रीभिःपुत्रस्वीका रेव्रतादिवद्विप्रद्वाराहोमादिकंकार्यम् एवंशूद्रेणापि विप्रःशूद्रदक्षिणा-
मादायवैदिकमंत्रैस्तदीयहोमादिकरोति तत्रशूद्रःपुण्यफलभाग्भवति किंतुविप्रस्यैवप्रत्यवायः पुत्रंप्रतिगृह्यगृहीत्वाजातकर्माद्या –

श्चूडाकर्माद्यावासंस्काराः कार्याइतिमुख्यपक्षः असंभवेसगोत्रसपिंडेषुकृतोपनयनोपिविवाहितोपिदत्तकोभवति असंजातपुत्र
एवविवाहितोग्राह्यइतिमेभाति असपिंडसगोत्रेषुकृतोपनयनएवेत्यपिभाति भिन्नगोत्रस्तुअकृतोपनयनएवग्राह्यः केचित्तुकृ॰
तोपनयनोपिभिन्नगोत्रोग्राह्यइत्याहुः इतिग्राह्याग्राह्यविवेकः अथऋग्वेदिनांपुत्रप्रतिग्रहप्रयोगः पूर्वेद्युःकृतोपवासःपवि
त्रपाणिःप्राणानायम्यदेशकालौसंकीर्त्यममाप्रजस्त्वप्रयुक्तपैत्रिकऋणापाकरणपुन्नामनरकत्राणद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंशौनको
क्तविधिनापुत्रप्रतिग्रहंकरिष्ये तदंगत्वेनस्वस्तिवाचनंआचार्यवरणंविष्णुपूजनमन्नदानंचकरिष्ये आचार्यमधुपर्कांतेविष्णुं॰
संपूज्यब्राह्मणादिभोजनंसंकल्पयेत् आचार्यःयजमानानुज्ञयापुत्रप्रतिग्रहांगत्वेनविहितंहोमंकरिष्येइतिसंकल्प्यअग्निंप्रतिष्ठाप्य॰
चक्षुषीआज्येनेत्यंतमुक्त्वासकृदग्निंसूर्यासावित्रीषड्वारंचरुणाअग्निंवायुंसूर्यंप्रजापतिंचाज्येनशेषेणस्विष्टकृतमित्याद्यन्वाधाय॰
अष्टाविंशतिमुष्टीस्तूष्णींनिरूप्यतथैवप्रोक्ष्याज्योत्पवनांतंकुर्यात् दातारंगत्वाएतस्मैपुत्रंदेहीतियाचयेत् दातादेशकालौसंकीर्त्यश्रीप
रमेश्वरप्रीत्यर्थंपुत्रदानंकरिष्येइतिसंकल्प्यगणपतिपूजनांतेप्रतिगृहीतारंयथाशक्त्यासंपूज्य येयज्ञेनेतिपंचानांनाभानेदिष्ठोमान॰
वोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् पंचम्यनुष्टुप् पुत्रदानेविनियोगः येयज्ञेनेतिऋक्पंचकांतेइमंपुत्रंतवपैतृकऋणापाकरणपुन्नामनरकत्राणसि
ध्यर्थंआत्मनःश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंतुभ्यमहंसंप्रददेनमम प्रतिगृण्हातुपुत्रंभवान् इतिप्रतिगृहीतृहस्तेजलंक्षिपेत् ग्रहीतादेवस्यत्वे

निहस्तहृदये प्रतिगृह्यस्वांकेउपवेश्यअंगादंगात्संभवसीतिमंत्रेणमूर्धनिजिघ्रेत् वस्त्रकुंडलाद्यलंकृतंगीतवाद्यैः स्वस्तिमंत्रैश्चस्वगृहमानी
यपादौप्रक्षाल्याचम्याचार्यायदक्षिणतः स्वयंस्वदक्षिणेभार्योत्संगेपुत्रइत्युपविशेत् आचार्योबर्हिरासादनाद्याज्यभागांतेचरुमवदाय यस्त्वा
हृदेतिद्वयोरात्रेयोवसुश्रुतोग्निस्त्रिष्टुप् पुत्रप्रतिग्रहांगहोमेविनियोगः यस्त्वाहृदेतिऋक्द्वयेनैकमेवावदानंजुहुयात् यजमानोग्नय॰तु
भ्यमग्रेपर्यवहन्त्सूर्यासावित्री सूर्यासावित्र्यनुष्टुप् ॐतुभ्यमग्ने॰ सूर्यासावित्र्याइदं॰ सोमोददर्दिति पंचानांसूर्यासावित्रीसूर्यासावित्री
अनुष्टुभौजगतीत्रिष्टुबनुष्टुप् ॐसोमोददत् ऋक् पंचस्वपिसूर्यासावित्री एवंसप्तचर्वाहुतीर्हुत्वाज्यंव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिर्हुत्वास्वि
ष्टकृदादिसमाप्याचार्यायधेनुंदत्वाविप्रान्भोजयेत् अथयजुर्वेदिनांबोधायनोक्तरीत्याप्रयोगः तत्रराज्ञःशिष्टानांबंधूनांचानुमतिं
लब्ध्वासंकल्पादिआचार्यपूजनांतंप्राग्वत्कुर्यात् ब्राह्मणभोजनसंकल्पांतेआचार्योदेवयजनोल्लेखनादिआप्रणीताभ्यःकुर्यात् गृहीता-
दातुःसमक्षंगत्वापुत्रंमेदेहीतिस्वयमेवभिक्षेत् दाताददामीत्याह दातुःसंकल्पादिपुत्रदानांतंपूर्ववत् ग्रहीताधर्मायत्वागृण्हामिसंतत्यै
त्वागृण्हामीतिपरिगृह्यैनंपुत्रंवस्त्रकुंडलांगुलीयकैरलंकुर्यात् आचार्यःकुशमयंबर्हिः पालाशमिध्मंचसंपाद्यपरिधानप्रभृतिअग्निमु-
खंकृत्वाचरुश्रपणासादनांतेपूर्वांगहोमंकृत्वायस्त्वाहृदाकीरिणेतिपुरोनुवाक्यामुक्त्वायस्मैत्वंसुकृतेइतियाज्ययाहुत्वाव्यस्तसमस्त-
व्याहृतीर्हुत्वास्विष्टकृदादिकुर्यात् आचार्यायदक्षिणावस्त्रकुंडलांगुलीयकंदद्यादिति परगोत्रोत्पन्नदत्तकस्योपनयनमात्रेपालकगोत्रेण

कृतेउपनयनोत्तरंप्रतिग्रहेवादत्तकेनाभिवादनश्राद्धादिकर्मसुगोत्रद्वयोच्चारःकार्यः चूडादिसंस्कारेपालकेनकृतेपालकैकगोत्रएवविवा-
हेतुसर्वदत्तकेनजनकपालकयोरुभयोरपिपित्रोर्गोत्रप्रवरसंबंधिनीकन्यावर्जनीया नात्रसाप्तपौरुषंपांचपुरुषमित्येवंपुरुषनियमउप-
लभ्यते सापिंड्यंतुजनकगोत्रेणोपनयनेजनकपितृमात्रोःकुलेसाप्तपौरुषंपांचपौरुषंगृहीतृमातृपितृकुलेत्रिपुरुषं गृहीतृगोत्रेणोप
नयनमात्रेकृतेउभयत्रपांचपुरुषंपितृकुले मातृकुलेतुत्रिपुरुषं जातकर्माद्युपनयनांतसंस्कारेग्रहीत्राकृतेग्रहीतृकुलेसाप्तपुरुषम्
मातृतःपंचपुरुषं अतोन्यून्नंजनककुलेकल्प्यं केचित्तुदत्तकप्रवेशेकुलद्वयेपिसर्वथान्यूनमेवसापिंड्यमित्याहुः एवंदत्तकसंततेरपिसापिं
ड्यंज्ञेयम् दत्तकस्यमरणेपूर्वापरपित्रोस्त्रिरात्रम् सपिंडानामेकाहमाशौचं उपनीतदत्तकमरणादौपालकसपिंडानांदशाहादीतिनील
कंठीयेदत्तकनिर्णये एवंदत्तकेनापिपूर्वापरपित्रोर्मृतौत्रिरात्रं पूर्वापरसपिंडानांमरणेएकाहं पित्रोरौर्ध्वदैहिककरणेतुकर्मांगंदशाहमे
व दत्तकस्यपुत्रपौत्रादेर्जननमरणयोःसपिंडानामेकाहः सगोत्रसपिंडेदत्तीकृतेतुसर्वेषांदशरात्रमेव पत्नीदुहित्रादिसत्त्वेपिदत्तक
एवपितृधनभागीभवति दत्तकग्रहणोत्तरमौरसेजातेदत्तकश्चतुर्थांशभागीनसमभागी केचित्तुप्रतिग्रहित्राजाताद्युपनयनांतसंस्का
रेविधानेचकृतेऔरससमानांशभागित्वम् संस्कारमात्रकरणेविधानाभावेविवाहमात्रलाभोनान्यधनलाभः कतिपयसंस्कारकर-
णेचतुर्थांशलाभइत्याहुः दत्तस्त्वेप्यौरसस्यैवपित्रोःपिंडदानेधिकारः जनकस्यापिंडदाभावेदत्तएवजनकपालकयोरुभयोरपिश्राद्धं

कुर्यात् धनंचोभयोर्गृण्हीयादितिनीलकंठीये एवंदत्तकन्यायाअपिस्वीकारउक्तविधिनाकार्यः तत्रपरगोत्रोत्पन्नायाग्रहणेविवाहेगोत्र-
द्वयवर्जनंप्राग्वत् पुत्रपत्न्योरभावेदत्तकन्यैवपितृधनभागिनी इतिदत्तोपयोगीसर्वनिर्णयः अथकन्यानामेवोत्पत्तौपुत्रार्थंपु
त्रकामेष्टिः ऋतुकालात्षष्ठेदिनेसभार्यः कृताभ्यंगःप्राणानायम्यदेशकालौसंकीर्त्यपुत्रकामःपुत्रकामेष्टिंकरिष्येइतिसंकल्प्यस्वस्ति
वाचनादिनांदीश्राद्धांतेग्निंप्रतिष्ठाप्यचक्षुषीआज्येनात्रप्रधानम् अग्निंपंचवारंवरुणंपंचवारंविष्णुंपृथिवींविष्णुंसोमंसूर्यासावित्रीं
पायसेनशेषेणस्विष्टकृतमित्यादिनिर्वापकालेतूष्णींषष्टिमुष्टीन्निरूप्यतथैवप्रोक्ष्यश्वेतवत्सश्वेतगोक्षीरेणचरुंपक्त्वाज्यभागांते
आतेगर्भइति अग्निरैतुइतिसूक्तद्वयस्य हिरण्यगर्भऋषिः क्रमेणाग्नीवरुणौदेवते अनुष्टुप्जगत्यौछंदसी पायसचरुहोमेविनि॰
ॐ आतेगर्भोयोनिमेतुपुमान्बाणइवेषुधिं आवीरोजायतांपुत्रस्तेदशमास्यःस्वाहा अग्नयइ॰ करोमितेप्राजापत्यमागर्भोयोनिमेतु
ते अनूनःपूर्णोजायतामश्लोणोपिशाचधीतःस्वाहा अग्नयइ॰ पुमांस्तेपुत्रानारितंपुमाननुजायताम् तानिभद्राणिबीजान्यृषभा-
जनयंतुनोस्वाहा अग्नयइ॰ यानिभद्राणिबीजान्यृषभाजनयंतिनः तैस्त्वंपुत्रान्विंदस्वसाप्रसूर्धेनुकाभवस्वाहा अग्नयइ॰ कामःसमृ
द्धतामस्यममपराजितमेवमे यंकामंकामयेदेवतन्मेवायोसमर्धयस्वाहा अग्नयइदं॰ अग्निरैतुप्र॰ न्नरोदात्स्वाहा वरुणायेदं इमामग्निस्त्रा
यतांगार्हपत्यःप्रजामस्यैनयतुदीर्घमायुः अशून्योपस्थाजीवतामस्तुमातापौत्रमानंदमभिबुध्यतामियंस्वाहा वरुणाये॰ मातेगृहे-

निशिघोषउत्पादन्यत्रत्वद्रुदंत्यः संविशंतु मात्वंविकेश्वरआवधिष्वाजीवपत्नीपतिलोकेविराजपश्यंतीप्रजांसुमनस्यमानांस्वाहा वरुणाये॰ अप्र
जस्तांपौत्रमृत्युंपाप्मानमुतवाघम् शीर्ष्णःस्रजमिवोन्मुच्यद्विषन्द्यःप्रतिमुंचामिपाशंस्वाहा वरुणाये॰ देवकृतंब्राह्मणकल्पमानंतेनहन्मि
योनिषदःपिशाचान् क्रव्यादोमृत्युनधरान्पातयामिदीर्घमायुस्तवजीवंतुपुत्राःस्वाहा वरुणायेदम् नेजमेषेतिनिसृणांविष्णुस्त्वष्टा
गर्भकर्ताविष्णुपृथ्वीविष्णोनुष्टुप् नेजमेष॰ विष्णव॰ यथेयंपृथ्वी॰ पृथिव्याइदं॰ विष्णोश्रेष्ठेन॰ विष्णव॰ सोमोधेनुंराहुगणोगोत
मःसोमस्त्रिष्टुप् सोमोधेनुं॰ सोमाये॰ तांपूषन्त्सूर्यासावित्रीसूर्यासावित्रीत्रिष्टुप् पायसहोमे॰ तांपूष॰ सूर्यासावित्र्याइदं॰ इतिपंचदशा
हुतीर्हुत्वास्विष्टकृद्धोमंकृत्वादंपतीअपश्यन्त्वेति द्वयोःप्रजावान्प्राजापत्यःप्रजापतिस्त्रिष्टुप् हुतशेषचरुप्राशनेविनियोगः अपश्यंत्वेति
द्वाभ्यांप्राश्य पिशंगभृष्टिमित्यस्य दैवोदासिःपरुच्छेपइंद्रोगायत्री नाभ्यालभनेविनियोगः ॐ पिशंगभृष्टिमम्भृणंपिशाचमिंद्रसंवृ
तिदंपतीनाभ्यालंभनंकुर्वताम् यजमानः प्रायश्चित्तादिहोमशेषंसमाप्य विप्रेभ्योगांसुवर्णादिदक्षिणांदत्वा रात्रौदंपतीदर्भास्तरणे
शयीताम् इतिपुत्रकामेष्टिप्रयोगः अथपुंसवनम् तच्चव्यक्तेगर्भेद्वितीयेतृतीयेचतुर्थेषष्ठेष्टमेवामासेसीमंतेनसहवाकार्यं शुक्लपंचमीमार
भ्यकृष्णापंचमीपर्यंतचतुर्थीनवमीचतुर्दशीपंचदशीवर्जितेतिथौसूर्यभौमगुरुवारेषुप्रशस्तं क्वचिच्चंद्रबुधशुक्रवाराउक्ताः नक्षत्राणि
तुपुन्नामकानिप्रशस्तानि तानिचपुष्यश्रवणपुनर्वसूहस्तमृगाभिजिन्मूलानुराश्विनीत्येतानिअत्रपुष्योमुख्यः तदभावेश्रवणस्तदभा

वेहस्तादीनि अयमेवानवलोभनस्यापिकालः पुंसवनेनसहकरणीयत्वविधानात् पुंसवनानवलोभनेप्रतिगर्भंकार्ये गर्भसंस्कारत्वात् गर्भा-
धानसीमंतोन्नयनेतुस्त्रीसंस्कारत्वान्नप्रतिगर्भंनावर्तेते किंतुप्रथमगर्भएवकार्ये प्रथमगर्भेलोपेतुप्रतिगर्भंतयोर्लोपप्रायश्चित्तमावश्यकम्
तच्चप्रथमापत्येतयोः प्रायश्चित्तेनद्वितीयादिगर्भाणांसंस्कारसिद्धिर्भवति प्रायश्चित्तेनहिप्रत्यवायपरिहारमात्रम् नतुपूर्वाख्यातिशयो
त्पादनम् तत्तुसंस्कारविधिनैवेतियुक्तम् प्रतिगर्भंप्रायश्चित्तम् पुंसवनानवलोभनयोस्तु प्रथमगर्भेनुष्ठानेपिप्रतिगर्भंतयोर्लोपेप्राय
श्चित्तं तच्चपादकृच्छ्रंप्रतिसंस्कारंकार्यम् बुद्धिकृतलोपेद्विगुणम् पुंसवनेपतिःकर्तातदभावेदेवरादिः अथसीमंतकालः तच्चतुर्थेष
ष्ठेष्टमेपंचमेमासिवाविहितम् नवमेमासिवाकुर्याद्यावद्गर्भविमोचनम् स्त्रीयद्यकृतसीमंताप्रसूयेत कदाचन गृहीतपुत्राविधिवत्सा
तंसंस्कारमर्हति पक्षतिथिवारनक्षत्राणिपुंसवनोक्तान्येवप्रशस्तानि क्वचिद्दशमीपर्यंतंकृष्णोपिग्राह्यः षष्ठ्यष्टमीद्वादश्योरिक्ताःपंचद
शीचवर्ज्यास्तास्तुसंकटेचतुर्थीचतुर्दशीपौर्णमास्योग्राह्याः क्रमेणाष्टचतुर्दशनाडिकाआद्यास्त्यक्त्वाषष्ठ्यष्टमीद्वादश्योपिग्राह्याः पुन्न
क्षत्राणामलाभेरेवतीरोहिण्युत्तरात्रयाणिग्राह्याणि उक्तनक्षत्राणांप्रथमांत्यपादौत्यक्त्वामध्यमपादद्वयंग्राह्यमित्युक्तम् इदंकर्मस-
कृदेवकार्यमित्युक्तम् कात्यायनानांतुगर्भसंस्कारत्वात्प्रतिगर्भमावर्तनीयम् सीमंतोन्नयनेपतिरेवकर्ता गर्भाधानलोपेतत्प्रायश्चि
त्तार्थंविप्रायगांदत्वापुंसवनादिकंकार्यम् तत्राश्वलायनानांदेशकालौसंकीर्त्यममास्यांभार्यायांसुसल्यमानगर्भ स्यगार्भिकबैजि-

कदोषपरिहारपुंरूपतासिद्धिज्ञानोदयप्रतिरोधपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंपुंसवनमनवलोभनंममास्यांभार्यायांगर्भाभिवृद्धिपरि
पंथिकपिशितरुधिरप्रियाअलक्ष्मीभूतराक्षसीगणादूरनिरसनक्षेमसकलसौभाग्यनिदानमहालक्ष्मीसमावेशनद्वाराप्रतिगर्भंबीजगर्भ
समुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराचश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंस्त्रीसंस्काररूपंसीमंतोन्नयनाख्यंकर्मचतंत्रेणकरिष्यइतिसंकल्प: सीमंतेनसहत्रयां
णांकरणेज्ञेय: नांदीश्राद्धे क्रतुदक्षसंज्ञकाविश्वेदेवा: पुंसवनस्यपृथक्त्वेपवमानसंज्ञकसोपासनाग्निंप्रतिष्ठापयेत् त्रयाणांसहत्वेमंगल
नामानंप्रतिष्ठापयेत् गृह्याग्निविच्छेदेसर्वाधानिनश्चाग्न्युत्पत्ति:पूर्ववत् पुंसवनेप्रजापतिंचरुणासीमंतेधातारंद्वि:राकांद्विर्विष्णुंत्रि:
प्रजापतिंसकृदाज्येनजुहुयात् अवशिष्टप्रयोगोन्यत्रज्ञेय: शाखांतरेषुचतत्तद्ग्रंथेभ्योज्ञेय: अत्रप्रतिसंस्कारंदशदशत्रीन्त्रीन्वाब्राह्म
णान्भोजयेत् शक्तेनशतंशतं सीमंतान्नभोजनेप्रायश्चित्तंपारिजाते ब्रह्मौदनेचसोमेचसीमंतोन्नयनेतथा जातश्राद्धेतथाभुक्त्वाभो
क्त्वाचांद्रायणंचरेत् यद्वाअराइवेतिमंत्रस्यशतवारंजप: एतच्चआधानांगब्रह्मौदनांगभोजनइवसीमंतांगभोजनेज्ञेयम् नतुतद्दिनेतद्गृहे
भोक्तृमात्रस्येतिपारिजातोक्तंयुक्तम् अथगर्भिणीधर्मा: गर्भिणीकुंजराश्वादिशैलहर्म्यादिरोहणम् व्यायामंशीघ्रगमनंशकटारोह
णंत्यजेत् नभस्मादावुपविशेन्मुसलोलूखलादिषु त्यजेज्जलावगाहंचशून्यंसद्मतरोस्तलम् कलहंगात्रभंगंचतीक्ष्णात्युष्णादिभक्ष
णम् संध्यायामतिशीताम्लंगुर्वाहारंपरित्यजेत् व्यवायशोकासृङ्मोक्षं दिवास्वापंनिशिस्थितिम् भस्मांगारनखैर्भूमिलेखनंशय

नंसदा त्यजेदमंगलंवाक्यंनचहास्याधिकाभवेत् नमुक्तकेशानोद्विग्नाकुक्कुटासनगानच गर्भरक्षासदाकार्यानित्यंशौचनिषेवणात् प्रश-
स्तमंत्रलिखनाच्छस्तमाल्यानुलेपनात् विशुद्धगेहवसनाद्दानैः श्वश्रू्वादिपूजनैः हरिद्राकुंकुमंचैवसिंदूरंकज्जलंतथा केशसंस्कारतां
बूलंमांगल्याभरणंशुभम् चतुर्थेमासिषष्ठेवाप्यष्टमेगर्भिणीवधूः यात्रांविवर्जयेन्नित्यमाषष्ठाच्चविशेषतः अथपतिधर्माः गर्भि-
णीवांछितंद्रव्यंतस्यैदद्याद्यथोचितम् सूतेचिरायुषंपुत्रमन्यथादोषमर्हति सिंधुस्नानंद्रुमच्छेदंवपनंप्रेतवाहनम् विदेशगमनंचैवन
कुर्याद्गर्भिणीपतिः वपनंमैथुनंतीर्थंश्राद्धभोजनमेवच वर्जयेत्सप्तमान्मासान्नावआरोहणंतथा युद्धादिवास्तुकरणंनखकेशविक-
र्तनम् चौलंशवानुगमनंविवाहंचविवर्जयेत् मुंडनंपिंडदानंचप्रेतकर्मचसर्वशः नजीवत्पितृकःकुर्याद्गुर्विणीपतिरेवच अत्रकर्त
नमपिनिषिध्यते वपनस्यनिषेधेपिकर्तनंतुविधीयतइतिवाक्यंतुजीवत्पितृकादीनांयोवपननिषेधस्तत्रकर्तनविधिपरं तदपवादः
क्षौरंनैमित्तिकंकुर्यान्निषेधेसत्यपिध्रुवम् पित्रोःप्रेतविधानंचगर्भिणीपतिराचरेत् अन्वष्टक्याष्टकयोर्गर्भिणीपतिःपिंडदानंकुर्या
त् केचित्पित्रोःप्रतिसांवत्सरिकेपिंडदानंकुर्वंति दर्शमहालयादिषुनैवकार्यम् अथगर्भस्रावहरंकांचनयज्ञोपवीतदानंमहार्णवे-
इदंस्त्रीकर्तृकंशुभदिनेस्त्रीआचम्यदेशकालौसंकीर्त्यममगर्भस्रावनिदानसकलदोषपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंवायुपुराणोक्तं
सुवर्णयज्ञोपवीतदान विधिंकरिष्येइतिसंकल्प्य पलेनतदर्धेनयथाशक्तिवाहेमंयज्ञोपवीतंग्रंथिप्रदेशेमौक्तिकयुतंकृत्वातथैववज्रम

णियुतंराजतमुत्तरीयंचकृत्वोभयंपंचगव्येनगायत्र्याप्रक्षाल्यताम्रपात्रेंद्रोणमितंदधिनिक्षिप्यतन्मध्येद्रोणमितमाज्यंनिक्षिप्याज्योप-
रितदुभयंसंस्थाप्यभर्ताब्राह्मणोवागायत्रीमंत्रेणगंधादिभिःपूजयेत् अष्टगुंजास्मकोमाषः दशमाषाःसुवर्णं पलकुडवप्रस्थाढकद्रो
णाःसुवर्णादिपूर्वपूर्वचतुर्गुणाः दध्याज्ययोर्द्रोणपरिमाणाभावेशक्त्यनुसारिप्रमाणं ब्राह्मणद्वाराआज्यमधुमिश्रैस्तिलैःरष्टोत्तरश
तंगायत्र्याव्याहृतिभिर्वाहोमंकारयेत् त्यागंभर्तावास्त्रीवाकुर्यात् होमकर्तारंविप्रंवस्त्राद्यैःसंपूज्यप्राङ्मुखायतस्मैउदङ्मुखास्त्रीदा-
नंकुर्यात् तद्यथा उपवीतंपरिमितंब्रह्मणाविधृतंपुरा भवनौकास्यदानेनगर्भंसंधारयेत्त्वहम् इतिमंत्रेणविप्रस्यनामगोत्रेउच्चार्यताम्रपात्रस्थद
ध्याज्यसंस्थंसुपूजितं सोत्तरीयकमिदंयज्ञोपवीतंगर्भस्त्रावनिदानदोषपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंतुभ्यमहंसंप्रददेनमम प्रतिगृह्यतां
विप्रःप्रतिगृण्हामीत्यादि यथाशक्तिदक्षिणांदत्वा अन्येभ्योपियथाशक्ति दक्षिणांदत्वा प्रतिगृहीतुरनुव्रज्य नमस्कारक्षमापनादिकृत्वा
विप्रभोजनंसंकल्प्य कर्मेश्वरायार्पयेत् एतच्च स्रवद्गर्भाभवेत्सातुबालकंहंतियाविषेरित्युक्तेर्बालहत्याप्रायश्चित्तंकृत्वाकार्यम्॥
अन्यत्रतुस्वर्णधेनुदानहरिवंशश्रवणादीन्युक्ताघृतपूर्णताम्रकलशदानादिविधानानिउक्तानि अथसूतिकागृहप्रवेशः गृहे
नैर्ऋत्यांसूतिकागृहंकृत्वातत्राश्विनीरोहिणीमृगपुनर्वसुपुष्यत्र्युत्तराहस्तचित्रास्वात्यनुराधाधनिष्ठाशततारकानक्षत्रेषुरिक्तादि
वर्ज्यतिथिषुचंद्रानुकूल्येशुभलग्नेसूतिकाप्रवेशोगोविप्रदेवपूजनंकृत्वामंत्रवाद्यघोषेणसापत्यस्त्रीभिःसहकार्यः असंभवेस-

द्योवा प्रसवप्रतिबंधेऋग्विधाने प्रमंदिनेइत्यृचंविजिहीष्वेतिसूक्तंवाजपेद् एताभ्यामभिमंत्रितंजलंवापाययेत् तेनसुखप्रसवः शीघ्रप्रसव
मंत्रस्तु हिमवत्युत्तरेपार्श्वेसुरथानामयक्षिणी तस्याःस्मरणमात्रेणविशल्यागर्भिणीभवेत् ॐक्षींॐस्वाहेतिमंत्रेणदूर्वांकुरेणातिलतैलंश
तंसहस्रंवाभिमंत्र्यकिंचित्पाययेत् किंचिन्मात्रस्यगर्भेलेपश्च सम्यग्लेपेशीघ्रंसुखप्रसवः अस्थिमात्रावशिष्टगोमस्तकस्यसूतिकागृहो
परिनिधानेसुखप्रसवः वंशनिंबयोस्त्वक् तुलसीमूलंकपित्थपत्रंकरवीरबीजंचसमभागंमहिषीदुग्धेनपेषयित्वातेनसतैलेनयोनिलेपेसद्यः
प्रसवः अथजातकर्म मूलज्येष्ठाव्यतीपातादावनुत्पन्नस्यजातमात्रस्यपुत्रस्यपितासुखंकुलदेवतावृद्धप्रणामपूर्वकमवलोक्यन-
द्यादावुदङ्मुखःस्नायात् तदसंभवेगृहेआनीताभिःशीताभिःस्वर्णयुताभिरद्भिःस्नायात् एतच्चरात्रावपिनद्यादौकार्यम् अशक्तोरात्राव
ग्निसन्निधौस्वर्णयुतशीतोदकैःमूलादिषुजननेतुमुखमदृष्ट्वैवस्नानम् देशांतरगतेजनकेपुत्रजन्मश्रवणोत्तरंस्नानम् सर्वत्रस्नानात्प्राक्अ-
स्पृश्यत्वम् एवंकन्योत्पत्तावपिस्नानंतत्प्रागस्पृश्यत्वंचज्ञेयम् अन्यसपिंडाशौचमध्येजननेपिपितुस्तात्कालिकीस्नान दानादौजातकर्मणिच
शुद्धिः केचिन्मृताशौचेपुत्रजननेजातकर्माशौचांतेकार्यमित्याहुः नालछेदनात्पूर्वंसंपूर्णसंध्यावंदनादिकर्मणिनाशौचम् प्रथमदिनेपंचम
षष्ठदशमदिनेचदानप्रतिग्रहयोर्नदोषः शृतमन्नंनग्राह्यम् ज्योतिष्टोमादिदीक्षावतास्स्वयमन्येनवाजातकर्मनकार्यम् किंतु अवभृथस्ना-
नांतेदीक्षांविसृज्यस्वयंकार्यम् श्रेष्ठःकनिष्ठेनपुंसवनादिकंनकारयेत् जातकर्मतुकारयेत् अतिक्रांतंतुस्वयमेवकुर्यात् महारोगार्तोजातक-

र्मस्त्ययनंकुर्यात् अच्छिन्ननाभिकर्तव्यंश्राद्धंवैपुत्रजन्मनि पुत्रपदेनकन्यापिगृह्यते तथाचसंस्कारांगभिन्नकन्यापुत्रयोर्जन्मनिमित्तकंनांदी-
श्राद्धंविधीयते एतच्चरात्रावपिकार्यम् तच्चहेम्नैवकार्यम् नत्वन्नादिना तथाचस्नातोलंकृतःपिताअकृतनालछेदमपीतस्तन्यमन्यैरस्पृष्टंप्र
क्षालितंकुमारंमातुरुत्संगेकारयित्वाऽचमनादिदेशकालादिकीर्तनांते अस्यकुमारस्यगर्भांबुपानजनितदोषनिवर्हणायुर्मेधावृद्धिबीजगर्भस
मुद्भवैनोनिवर्हणद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंजातकर्मकरिष्ये तदादौचस्वस्तिपुण्याहवाचनंमातृकापूजनंकरिष्ये हिरण्येनपुत्रजन्मनिमित्तकं
जातकर्मांगंचनांदीश्राद्धंतंत्रेणकरिष्यइतिसंकल्प्ययथागृह्यंकुर्यात् ततोदद्यात्स्वर्णंचभूमिंगांतुरगंरथं छत्रंछागंचमाल्यंचशयनंचा
सनंगृहम् तिलपूर्णानिपात्राणिसहिरण्यानिचैवहि भक्षयित्वातुपक्वान्नंद्विजश्चांद्रायणंचरेत् सूतकेतुसकुल्यानांनदोषोमुनिरब्रवीत् अ
थारिक्तपाणिर्ज्योतिर्विदंसंपूज्यतस्माज्जन्मलग्नगतशुभाशुभग्रहनिर्णयंज्ञात्वाप्रतिकूलगृहानुकूल्यार्थंतत्तद्ग्रहप्रीत्यर्थंदानानिकुर्यात् ग्रह
मंत्रजपादिशांतिसूक्तजपादिकर्मणिविप्रान्वानियोजयेत् ततोनालच्छेदंकारयित्वाहिरण्योदकेनमातुर्दक्षिणस्तनंप्रक्षाल्यमात्राकुमारंपाय
येत् तत्रइमांकुमारइत्यादिमंत्रंविप्रादिःपठेत् जातकर्माद्यन्नप्राशनांतसंस्कारेषुआश्वलायनानांहोमःकृताकृतः होमपक्षेनांदीश्राद्धांतेजात-
कर्मांगहोमंकरिष्येइतिसंकल्प्यलौकिकाग्निंप्रतिष्ठाप्यान्वाधानाद्याज्यभागांतेअग्निंइंद्रंप्रजापतिंविश्वान्देवान्ब्रह्माणंआज्येनजुहुयात् मधुस-
र्पिःप्राशनादिमूर्धाघ्राणांतेस्विष्टकृदादिकुर्यादितिक्रमःअन्येषांयथागृह्यंहोमादिज्ञेयम् कुमार्याअपिजातकर्मादिसंस्काराश्चौलांताःसर्वेअमंत्रकाः

कार्याः विवाहस्तुसमंत्रकः अतः कन्यायाजातकर्मादिसंस्कारलोपे तत्तत्काले विवाहकाले वा प्रायश्चित्तं कृत्वा विवाहः कार्यः अत्र सर्वत्र जातकर्म-
नामकर्मादौ मुख्यकालातिक्रमे गुर्वाद्यस्तरहिते शुभनक्षत्रादौ जातकर्मादिकं कार्यम् तत्र जातकर्मणि नक्षत्राणि रोहिणी त्र्युत्तराश्विनीहस्तपुष्या-
नुराधारेवतीमृगचित्राश्रवणादित्रयस्वातीपुनर्वसवः रिक्तापर्वरहितास्तिथयः भौमशनिभिन्नावाराः भद्रावैधृत्यादिशून्ये स्वकेंद्रल-
ग्ने शुभम् अथ पंचमषष्ठदिनयोर्जन्मदानांपूजनं रात्रेः प्रथमयामे पित्रादिः स्नात्वाचम्य देशकालौ संकीर्त्य अस्य शिशोः समातृकस्यायुरारो-
ग्यप्राप्तिसकलानिष्टशांतिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं विघ्नेशस्य जन्मदानां जीवंत्यपरनाम्न्याः षष्ठीदेव्याः शस्त्रगर्भाभगवत्याश्च पूजनं करिष्ये इ-
ति संकल्प्य तंडुलपुंजेषु विघ्नेशं जन्मदाश्च नाममंत्रेणावाह्य आयाहि वरदे देवि महाषष्ठीति विश्रुते शक्तिभिः सह बालं मे रक्ष जागरवासरे इति
षष्ठीदेवीमावाह्य नाम्ना भगवतीमावाह्य नामभिः शक्तिस्त्वं सर्वदेवानां लोकानां हितकारिणी मातर्बालमिमं रक्ष महाषष्ठि नमोस्तु ते इति
मंत्रेण षोडशोपचारैः संपूज्य प्रार्थयेत् लंबोदर महाभाग सर्वोपद्रवनाशन त्वत्प्रसादादविघ्नेश चिरंजीवतु बालकः जननी सर्वभूतानां बा-
लानां च विशेषतः नारायणीस्वरूपेण बालं मे रक्ष सर्वदा प्रेतभूतपिशाचेभ्यो डाकिनीयोगिनीषु च मातेव रक्ष बालं मे श्वापदे पन्नगेषु च गौ-
रीपुत्रो यथा स्कंदः शिशुत्वे रक्षितः पुरा तथा ममाप्ययं बालः षष्ठिके रक्ष्यतां नमः विप्रेभ्यः तांबूलदक्षिणादि दद्यात् रात्रौ जागरणं कुर्यात् पं-
चमषष्ठदिनयोर्दानप्रतिग्रहयोर्न दोषः दशमदिने बलिदानं स्वीयेभ्योन्नदानं च कार्यम् अथाशौचे कर्तव्यनिर्णयः सूतके मृतके कुर्यात्प्रा

णायाममंत्रकम् तथामार्जनमंत्रांश्चमनसोच्चार्यमार्जयेत् गायत्रींसम्यगुच्चार्यसूर्यायार्घ्यंनिवेदयेत् उपस्थानंनैवकार्यंमार्जनंतुकृताकृ
तम् सूर्यंध्यायन्नमस्कुर्यात्गायत्रीजपोनकार्यः अर्घ्यांतामानसीसंध्येत्युक्तेः केचिन्मनसागायत्रीजपःकार्यइत्याहुः वैश्वदेवब्रह्मयज्ञादयः
पंचमहायज्ञानकार्याः वेदाभ्यासोनकार्यः औपासनहोमपिंडपितृयज्ञावसगोत्रेणकारयेत् केचिच्छौचकर्मणिसद्यःशुद्ध्युक्तेरग्निहोत्रहोमः
स्नात्वाचम्यस्वयंकार्यइत्याहुः अपरेतुसर्वस्याप्याशौचापवादस्यअनन्यगतिकत्वात्सन्निब्राह्मणेब्राह्मणद्वारैवकार्यः ब्राह्मणाभावेस्वयं॰
कार्यइत्याहुः स्थालीपाकोनकार्यः आशौचांतेकार्यः सर्वथालोपप्रसक्तौस्थालीपाकोपिब्राह्मणद्वाराकार्यः अन्वाधानोत्तरंसूतकप्राप्तौब्राह्म॰
णद्वाराश्रौतेष्टिस्थालीपाकौ होमादौत्यागः स्नात्वास्वयंकार्यः दर्शादिश्राद्धस्यलोपएव प्रतिसांवत्सरिकश्राद्धंआशौचांतेएकादशाहेकार्यं॰
तत्रासंभवेदर्शव्यतीपातादिपर्वणि एवंपत्न्यामृतुमत्यामपिपिंडपितृयज्ञदर्शश्राद्धेकार्ये अन्वाधानोत्तरंरजोदोषेइष्टिस्थालीपाकौकार्यौ अ
न्यथाकालांतरेदानप्रतिग्रहाध्ययनानिवर्ज्यानि आशौचेन्यस्यान्नंनाश्नीयात् पितृयज्ञस्थालीपाकश्रवणाकर्मादिसंस्थानांप्रथमारंभोब्राह्म
णद्वाराप्याशौचयोर्नभवति प्रथमारंभोत्तरंश्रवणाकर्मादिकंविप्रद्वाराशौचेपिपत्न्यार्तवेपिकार्यम् आग्रयणंतुनभवति अग्निसमारोपप्रत्यव
रोहौआशौचेनभवतः तेनसमारोपोत्तरमाशौचेदर्शादिपर्वप्राप्तावग्निनाशात्तैत्तिरीयादीनांत्रिदिनंहोमलोपेबह्वृचानांद्वादशदिनंहोमलोपे॰
अग्निनाशादाशौचांतेश्रौतस्मार्तयोःपुनराधानमेव समारोपप्रत्यवरोहयोरन्यकर्तृकत्वाभावात् अग्न्यनुगमनेप्रायश्चित्तपूर्वकंपुनरुत्पत्ति

रन्यद्द्वाराभवति भोजनकालेआशौचप्राप्तौमुखस्थंग्रासंत्यक्त्वास्नायात् तद्ग्रासभक्षणेएकोपवासः सर्वान्नभक्षणेत्रिरात्रोपवासः सूतकेमृ
तकेचैवनदोषोराहुदर्शनइत्युक्तेर्ग्रहणेस्नात्वाश्राद्धदानजपादिकमाशौचेपिकार्यम् एवंसंक्रांतिस्नानदानादिकमपि संकटेनांदीश्राद्धोत्तरंभोजी
विवाहयोर्नाशौचम् संकटेमधुपर्कोत्तरमृत्विजांनाशौचम् यजमानस्यदीक्षणीयोत्तरंप्रागवभृथान्नाशौचम् अवभृथमाशौचोत्तरंकार्यं व्र
तेषुनाशौचमित्युक्तेरनंतव्रतादिकमन्यैःकारयेत् प्रारब्धान्नसत्रस्यान्नदानादिषुनाशौचम् पूर्वसंकल्पितान्नेषुनदोषःपरिकीर्तितः उदक
दुग्धदधिघृतलवणफलमूलभर्जिताद्यन्नानांसूतकिगृहस्थितानांस्वयंग्रहणेदोषाभावः सूतकिहस्तात्तुनग्राह्यं केचित्तंडुलादिकमपक्वान्नं
ग्राह्यमाहुः इतिसंक्षेपेणनिर्णयोविशेषस्तुवक्ष्यते अथसूतिकाशुद्धिः दशाहांतेसूतिकायाअस्पृश्यत्वनिवृत्तिर्नामकर्मजातकर्मादि
प्राप्तकर्माधिकारश्च जातेष्टिविवाहोपनयनादिकर्मसुतुपुत्रप्रसूनांविंशतिरात्रांतेधिकारः कन्याप्रसूनांमासांतेधिकारः अथजन्मनिदुष्टका
लास्तच्छांतयश्चनिर्णीयंते तत्रादौगोप्रसवः यत्रजन्मकालेपितुर्मातुःसुतस्यचारिष्टमुक्तंतत्रगोप्रसवशांतिस्तत्तन्नक्षत्रादिशांतिश्चका
र्या धनाद्यरिष्टेषुनकार्या मूलाश्लेषाज्येष्ठामघानक्षत्रेषुजननेचतुर्थपादादिषुपित्राद्यरिष्टाभावेपिगोप्रसवः अश्विनीरेवतीपुष्यचित्रासुन
क्षत्रशांत्यभावेपिगोप्रसवशांतिरेवकार्या तत्रास्यशिशोरमुकदुष्टकालोत्पत्तिसूचितारिष्टनिवृत्त्यर्थंगोमुखप्रसवशांतिंकरिष्येइतिसंकल्प्यग
णेशपूजनमात्रंकृत्वा अंगादंगादितिमंत्रेणशिशुमूर्धावघ्रायांतेप्रयोगमध्यएवपुण्याहवाचनमितिकौस्तुभमयूखे पुण्याहवाचनंशाखोक्तम्

कृत्वामूर्धावघ्राणांते अस्यगोमुखप्रसवस्यपुण्याहंभवंतोब्रुवंत्वित्येकवाक्यमेवनिर्वदेत् ऋत्विजश्चप्रतिब्रूयुर्नतुशाखोक्तमितिकमलाकरः
नांदीश्राद्धंनकार्यम् अग्निप्रतिष्ठांतेकस्मिंश्चित्पीठेनवग्रहान् अधिदेवतादिरहितान् प्रतिष्ठाप्यान्वाधानंकुर्यात् आज्यभागांते अपः आपोहि
ष्ठेतित्यृचेन अप्सुमेसोमइतिगायत्र्या ऋचाचमीलितदधिमध्वाज्येनप्रत्यृचंअष्टाष्टसंख्याहुतिभिर्विष्णुंतद्विष्णोरित्यृचामीलितदधिमध्वाज्ये
नाष्टाहुतिभिः यक्ष्महणं अक्षीभ्यामितिसूक्तेनप्रत्यृचमष्टाष्टमीलितदधिमध्वाज्याहुतिभिर्नवग्रहान् दधिमध्वाज्येनाष्टाष्टसंख्याहुतिभिःशे
षेणेत्यादिमयूखादयः कमलाकरस्तुदधिमध्वाज्येनापश्चतुर्वारंविष्णुंसकृत् यक्ष्महणमक्षीभ्यामितिसूक्तेनप्रत्यृचमष्टाष्टसंख्याहुतिभिर्नव
ग्रहानेकैकयाहुत्याशेषेणास्विष्टकृतमित्याह आज्यभागहोमांते एकस्मिन्कुंभेविष्णुवरुणौप्रतिमयोःसंपूज्यौ प्रतिमास्तुविष्णुवरुणयक्ष्महणःपू
ज्याइतिमयूखे ततोयथान्वाधानंहोमइतिसंक्षेपः अवशिष्टप्रयोगःशांतिग्रंथेषु एवमग्रेपि देवताद्रव्याहुतिसंख्यानिमित्तफलमात्रंलिख्य
ते विस्तरोन्यत्रज्ञेयः अथकृष्णचतुर्दशीजननशांतिः कृष्णपक्षेचतुर्दश्यांप्रसूतेःषड्विधंफलम् चतुर्दशींचषड्भागांकुर्यादादौशुभंस्मृतम्
द्वितीयेपितरंहंतितृतीयेमातरंतथा चतुर्थेमातुलंहंतिपंचमेवंशनाशनं षष्ठेतुधनहानिःस्यादात्मनोवंशनाशनं तत्रचतुर्दश्याःषडंशानां
मध्येद्वितीयतृतीयषष्ठांशेषुजननेगोमुखप्रसवपूर्वकंचतुर्दशीशांतिः अन्यभागेकेवलचतुर्दशीशांतिः अस्यशिशोःकृष्णचतुर्दश्याअशु
भांशजननसूचितसर्वारिष्टनिरसनद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमित्यादिसंकल्पः आग्नेय्यादिषुचतुर्दिक्षुचत्वारःकुंभामध्येशतच्छिद्रकुंभेप्रति

मायांरुद्रावाहनं मयूखेतुर्पीठादौरुद्रप्रतिमांसंपूज्यतत्प्राच्यामुदीच्यांवाशतच्छिद्रादिपंचकलशस्थापनंपूजनं अन्वाधानेग्रहानष्टाष्टसंख्यसमिदा
ज्यचरुभिरधिदेवतादीन् एकैकसंख्यसमिच्चर्वाज्याहुतिभिः रुद्रं अश्वत्थप्लक्षपलाशखदिरसमिद्भिश्चर्वाहुतिभिराज्याहुतिभिर्माषैस्तिलैः सर्ष-
पैश्च प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशताष्टाविंशत्यन्यतरसंख्यया त्र्यंबकमितिमंत्रेण अग्निंवायुंसूर्यंप्रजापतिंचतिलाहुतिभिरमुकसंख्याभिः सकृद्वाव्यस्त
समस्तव्याहृतिभिः यद्वा प्रजापतिमेवसमस्तव्याहृतिभिस्तिलैःशेषेणेत्यादि अथसिनीवालीकुहूदर्शजननशांतयः तत्रामावास्यायाः प्रथ-
मोयामःसिनीवाली अंत्योपांत्ययामौकुहूः मध्यवर्तिपंचयामादर्शइतिकेचित् अपरेचतुर्दशीमात्रयुतेहोरात्रवर्तमानाअमावास्यासिनीवा
ली प्रतिपन्मात्रयुतेहोरात्रे वर्तमानाकुहूः तेनामायावासरत्रयस्पर्शित्वलक्षणदिनवृद्ध्यभावेसूर्योदयस्पर्शित्वाभावलक्षणक्षयाभावेच दर्शोना
स्यैव उदयात्पूर्वाहोरात्रेवर्तमानायासिनीवालीत्वात् उदयोत्तरंवर्तमानायाःकुहूत्वात् दिनक्षयेसर्वाप्यमादर्शसंज्ञानतत्रसिनीवालीकुहूभा-
गौ केवलचतुर्दशीकेवलप्रतिपद्युक्तत्वाभावात् एवंदिनवृद्धौत्रिदिनस्पर्शेमध्येदिनस्थाषष्टिनाडीमितामावास्यादर्शसंज्ञा चतुर्दश्यादियोगा
भावात् पूर्वोत्तरदिनस्थौभागौसिनीवालीकुहूसंज्ञावित्याहुः इदंमयूखेस्पष्टम् सिनीवाल्यांप्रसूतास्याद्यस्यभार्यापशुस्तथा गजाश्वमहि-
षीचैवशक्रस्यापिश्रियंहरेत् गोपाक्षिमृगदासीनांप्रसूतिरपिवित्तहृत् कुहूप्रसूतिरत्यर्थंसर्वदोषकरीस्मृता यस्यप्रसूतिरेतेषांतस्यायुर्ध
ननाशन शांत्यभावेहितत्यागमत्रजातोनसंशयः अत्यागेनाशयेत्किंचित्स्वयंवानाशमाप्नुयात् सिनीवालीजननसूचितेत्यादिःकुहूजननसू

चितारिष्टनाशेत्यादिश्च संकल्पः कुहूजननेगोप्रसवोपीतिकेचित् अत्रोभयत्रापिचतुर्दशीशांतिवच्छतछिद्रकलशसहिताःपंचकलशाः मध्ये
रुद्रःप्रधानदेवताइंद्रःपितरश्चपार्श्वदेवतेइतिप्रतिमात्रयं इंद्रस्यपितॄणांचप्रधानरुद्रन्यूनसंख्यायाप्रधानोक्तसर्वद्रव्यैर्होमः अवशिष्टान्वाधा-
नदेवताहश्चचतुर्दशीशांतिवत् प्रधानदेवतापूजोत्तरंगोवस्त्रस्वर्णदानानिकृत्वा गोभूतिलहिरण्याज्यवासोधान्यगुडानिच रौप्यंलवणमित्ये
तद्दशदानानिदापयेत् क्षीराज्यगुडदानंचकृत्वाहोमंसमारभेत् एतानिदानानिऋत्विग्भ्योदेयानि तेनांतेपृथग्दक्षिणादानंनकार्यम् अत
एवात्रगवादेर्दक्षिणारूपत्वात्सदक्षिणंदानंनभवति अन्यत्रदशदानादीनांसदक्षिणंदानंकार्यम् अथैतेषांमानम् भुवोमानंगोचर्मसप्त
हस्तोदंडःत्रिंशद्दंडावर्तनं दशवर्तनानिगोचर्मतिलानांद्रोणःसुवर्णरजतयोर्दशमाषतदर्धतदर्धान्यतमं आज्यस्यचत्वारिंशत्पलानि वास
सस्त्रिहस्तत्वं धान्यस्यपंचद्रोणाः एवंगुडलवणयोः एतावत्प्रमाणाशक्तौनित्यनैमित्तिकेयथाशक्तिदेयानि यथाशक्तिहिरण्यंवातत्प्रति
निधित्वेनहिरण्यगर्भेतिमंत्रेणदेयम् नैमित्तिकादेरकरणेप्रत्यवायात् अभ्युदयादिफलार्थंतुदशदानानिशक्तौविनानकार्याणीतिभाति॥
होमांतेबलिदानाभिषेकादि इतिसिनीवालीकुहूशांतिः अथदर्शशांतिः अथातोदर्शजातानांमातापित्रोर्दरिद्रता तद्दोषपरिहारा
र्थंशांतिंवक्ष्यामितेसदा अस्यदर्शजननसूचितारिष्टनिरासार्थंशांतिंकरिष्ये इतिसंकल्पः स्थंडिलात्पूर्वदेशेकलशंप्रतिष्ठाप्यकलशाग्न्यो-
र्मध्येसर्वतोभद्रपीठेब्रह्मादिमंडलदेवताआवाह्यतन्मध्येस्वर्णप्रतिमायांयेचेहेतिमंत्रेणपितॄनावाहयेत् तद्दक्षिणेरजतप्रतिमायामाप्या

यस्येतिसोममुत्तरतस्ताम्रप्रतिमायां सवितापश्चात्तादितिसूर्यंचावाह्यसंपूज्याग्निंप्रतिष्ठाप्यसर्वतोभद्रेशान्यांग्रहस्थापनादि अन्वाधानेआदि
त्यादिग्रहान् अमुकसंख्याभिः समिच्चर्वाज्याहुतिभिः पितॄन् अष्टाविंशतिसंख्याकाभिः समिच्चरुभ्यांसोमंसूर्यंचप्रत्येकमष्टोत्तरशतसंख्यसमि
च्चर्वाहुतिभिः शेषेणस्विष्टकृतमित्यादि अत्रस्विष्टकृतः पूर्वंमातापितृशिशूनांकलशोदकेनाभिषेकस्ततः स्विष्टकृद्बलिदानादीतिविशेषः इ
तिदर्शशांतिः अथनक्षत्रशांतिः तत्रमूलनक्षत्रफलं पितान्म्रियेतमूलाद्येपादेपुत्रजनिर्यदि द्वितीयेजननीनाशोधननाशस्तृतीयके चतुर्थे
कुलनाशोतः शांतिः कार्याप्रयत्नतः क्वचिच्चतुर्थचरणः शुभउक्तोमनीषिभिः एवंचदुहितुर्ज्ञेयंमूलजातफलंबुधैः केचित्तु नकन्याहंतिमूल
र्क्षेपितरंमातरंतथा मूलजाश्वशुरंहंतिश्वश्रूमाश्लेषजासुता ज्येष्ठायांतुपतिज्येष्ठंविशाखोत्थातुदेवरं शांतिर्वापुष्कलास्याच्चेत्तर्हिदोषोनावि
द्यतइत्याहुः अभुक्तमूलसंभवंपरित्यजेत्तुबालकं समाष्टकंपिताथवानतन्मुखंविलोकयेत् ज्येष्ठांतेघटिकाचैकामूलादौघटिकाद्वयम् अ
भुक्तमूलमथवासंधिनाडीचतुष्टयम् वृषालिसिंहेषुघटेचमूलं दिविस्थितंयुग्मतुलांगनांत्ये पातालगंमेषधनुःकुलीरनक्रेषुमर्त्येस्थितसं
स्मरंति एतल्लग्नफलं स्वर्गेमूलेभवेद्राज्यंपातालेचधनागमः मृत्युलोकेयदामूलंतदाशून्यंसमादिशेत् नवमासंसार्पदोषोमूलदोषोष्ट
वर्षकं ज्येष्ठामासास्पंचदशतावद्दर्शनवर्जनम् व्यतीपातेंगहानिःस्यात्परिघेमृत्युमादिशेत् वैधृतौपितृहानिःस्यात्सष्टेदावंधताव्रजेत् सू
लेसमूलनाशःस्यात्कुलनाशोधृतौभवेत् विकृतांगश्वहीनश्चसंध्ययोरुभयोरपि तद्वत्सदंतजातस्तुपादजातस्तथैवच तस्माच्छांतिंप्र

स्यादिकृतकर्मभ्रंशएव ततोहोमकालेयजमानस्त्यागंकुर्यात् तत्रएतावत्संख्याहुतिपर्याप्तंसमिदाज्यचरुद्रव्यमादित्यादिनवग्रहेभ्योनमम
एवमधिदेवतादिभ्यः ततोष्टोत्तरशत संख्याहुतिपर्याप्तंघृतमिश्रपायसमष्टोत्तरशताहुतीनामष्टाविंशत्याहुतीनांवापर्याप्तंसमिदाज्यच-
र्वात्मकद्रव्यत्रयमिदंनिर्ऋतयेनमम अष्टाविंशत्याहुतिपर्याप्तंपायससमिच्चर्वाज्यमिंद्रायनमम एवमन्ये॑ः अष्टाहुतिपर्याप्तंपायसंविश्वेभ्योदे
वेभ्यो॰१ विष्णवे॰२ वसुभ्यो॰३ वरुणाय॰४ अजेकपदे॰५ अहयेबुध्न्याय॰६ पूष्णे॰७ अश्विभ्यां॰ ८ यमाय॰९ अग्नये॰१० प्रजापतये॰११
सोमाय॰१२ रुद्राय॰१३ अदित्यै॰१४ बृहस्पतये॰१५ सर्पेभ्यः१६ पितृभ्यः१७ भगाय॰१८ अर्यम्णे॰१९ सवित्रे॰२० त्वष्ट्रे॰२१ वायवे॰२२ इंद्रा-
ग्निभ्यां॰२३ मित्राय॰२४ नमम विंशत्यधिकशताहुतिपर्याप्तंकृसरंरक्षोघ्नेऽग्नयेनमम अष्टाष्टाहुतिपर्याप्तंकृसरंसावित्रेदुर्गायैत्र्यंबकायकृ
त्तिभ्योदुर्गायैवास्तोष्पतयेग्नयेक्षेत्रपालायमित्रावरुणाभ्यामग्नयेचनमम प्रतिद्रव्यंविंशत्यधिकशताहुतिपर्याप्तानिसमिच्चर्वाज्यानिश्रियेन
मम त्रयोदशाहुतिपर्याप्तंपायसंसोमाय चतुर्गृहीताज्यंरुद्रायस्वराजे एकैकाहुतिपर्याप्तमाज्यंअग्नयेवायवेसूर्यायप्रजापतयेचनमम
एवंसविस्तरंतत्तद्द्रव्यसंख्यादेवतोच्चारेणत्यागःसर्वत्रज्ञेयः केचित्तुइदमुपकल्पितमन्वाधानोक्तद्रव्यजातमन्वाधानोक्ताहुतिसंख्यापर्याप्त
मन्वाधानोक्ताभ्योयक्ष्यमाणाभ्योदेवताभ्योनममेतिसंक्षेपेणत्यागंकुर्वंति ततोग्रहमंत्रैर्नीर्ऋत्यादिमंत्रैश्चयथायथंहोमांतेगृहपूजास्विष्ट-
कृन्नवाहुतिबलिदानपूर्णाहुतिपूर्णपात्रविमोकादिवन्हिपूजांतेयजमानाद्यभिषेकेकृतेधृतशुक्लवस्त्रगंधोयजमानोमानस्तोकेतिविभूतिं

ध्त्वामुख्यदेवतापूजनविसर्जनश्रेयोग्रहणदक्षिणादानानिकुर्यात् शतंतदर्धंदशवा ब्राह्मणान्भोजयेदितिसंक्षेपः अथाश्लेषाशां
तिः तत्राश्लेषाफलम् आश्लेषायाः क्रमेणपंचसप्तद्वित्रिचतुरष्टैकादशषट्नवपंचेतिदशधाविभक्तनाडीषुक्रमेणराज्यंपितृनाशो
मातृनाशः कामभोगः पितृभक्तिर्बलंहिंसकत्वंत्यागोभोगोधनमितिफलानि अथपादविभागेनफलम् तत्राद्यपादःशुभः द्वितीये
पादेधनस्यनाशः तृतीयेमातुः चतुर्थेपितुः आश्लेषांत्यपादत्रयजाताकन्याश्वश्रूंहंति एवंवरोप्यंत्यपादत्रयजःश्वश्रूंहंति आश्लेषा
सर्वपादेषुशांतिःकार्याप्रयत्नतः जातस्यद्वादशाहेतुशांतिकर्मसमाचरेत् असंभवेतुजन्मर्क्षेअन्यस्मिन्वाशुभेदिने अथोक्तकाले
गोमुखप्रसवंकृत्वा अस्यशिशोराश्लेषाजननसूचितसर्वारिष्टपरिहारेत्यादिसंकल्यंकृत्वामूलशांतिवत्कुंभद्वयेरुद्रवरुणौद्वौसंपूज्य
चतुर्विंशतिदलपद्मस्थकुंभेप्रतिमायामाश्लेषाधिपतीन्सर्पानावाह्य तद्दक्षिणेपुष्यदेवतांबृहस्पतिमुत्तरतोमघादेवतांपितृंश्चावाह्य
दलेषुपूर्वदलमारभ्यप्रादक्षिण्येनपूर्वाधिपतिभगादिपुनर्वसुदेवतादितिपर्यंतचतुर्विंशतिदेवतावाहनादिकुर्यात् कौस्तुभेतुनैत्तिरीय
कमंत्रैः पुष्यमघापूर्वादिनक्षत्राणामावाहनमुक्तंनतुनक्षत्रदेवतानां ततोलोकपालानावाह्यावाहितसर्वदेवताः संपूज्याग्निंग्रहांश्चप्रति
ष्ठाप्यान्वादध्यात् आदित्यादिग्रहाद्युद्देशांतेप्रधानदेवताः सर्पान्प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्यमष्टाविंशतिसंख्यंवाघृतमिश्रपायससमि
दाज्यचर्वाहुतिभिः बृहस्पतिंपितृंश्चाष्टाविंशतिसंख्यमष्टसंख्यंवातैरेवद्रव्यैर्भगादिचतुर्विंशतिदेवताअष्टाष्टपायसाहुतिभिः रक्षोहण

मित्यादिशेषदेवतानिर्देशोमूलशांतिवत् तद्दद्देचपायसकृसरचरूणांश्रपणंहविस्त्यागश्चकार्यः कोस्तुभोक्तप्रधानदेवतामंत्रैस्तत्तद्धोमः शे
षंमूलशांतिवत् अथज्येष्ठानक्षत्रफलम् ज्येष्ठायादशभागेषुआद्येमातामहीमृतिः मातामहंद्वितीयेचतृतीयेहंतिमातुलं तुर्येजातो
मातरंचहंत्यात्मानंतुपंचमे गोत्रजान्षष्ठभागेचसप्तमेतूभयंकुलम् अष्टमेस्वाग्रजंहंतिनवमेश्वशुरंतथा दशमांशकजातस्तुसर्वंह
तिशिशुर्ध्रुवम् ज्येष्ठर्क्षेतुपुमान्जातोज्येष्ठभ्रातुर्विनाशकः ज्येष्ठर्क्षेकन्यकाजाताहंतिशीघ्रंधवाग्रजम् पादत्रयेजातनरोज्येष्ठोप्य-
त्रप्रजायते ज्येष्ठांत्यपादजातस्तुपितुःस्वस्यचनाशकः द्वादशाहेशांत्युक्तशुभदिनेवागोप्रसवशांतिंकृत्वाऽस्यशिशोर्ज्येष्ठर्क्षेजनन-
सूचितसर्वारिष्टपरिहारेत्यादिसंकल्प्यमध्यकलशेस्वर्णप्रतिमायांशचीसहितमैरावतारूढंइंद्रंलोकपालंश्चावाह्यरक्तवस्त्रद्वयश-
ष्कुलीनैवेद्यसहितषोडशोपचारैःपूजयेत् तस्यचतुर्दिक्षुकुंभचतुष्टयंतत्पूर्वमध्यभागेशतछिद्रंचनिधायपूर्णपात्रयुतेषुचतुर्षुफ
लादौवरुणावाहनपूजनादिअन्वाधानेग्रहान्वाधानांतेइंद्रंपलाशसमिदाज्यचरुद्रव्यैःप्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्यया इंद्रायेंद्रोमरुत्व
नइतिमंत्रेणप्रजापतिमष्टोत्तरशततिलाहुतिभिःसमस्तव्याहृतिमंत्रेणशेषेणस्विष्टकृतमित्यादि अष्टोत्तरशतंब्राह्मणान्भोजये
त् इतिज्येष्ठाशांतिसंक्षेपप्रयोगः चित्राद्यर्धेपुष्यमध्यद्विपादेपूर्वाषाढाधिष्ण्यपादेतृतीये जातःपुत्रश्चोत्तराद्येविधत्तेपित्रो
र्भ्रातुःस्वस्यचापिप्रणाशं उत्तराफाल्गुन्याद्यपादइत्यर्थः अत्रेत्थंभाति चित्रापूर्वार्धेजातस्यगोप्रसवंकृत्वानक्षत्राधिपतिप्रतिमांसं

पूज्य अजादानं कार्यम् एवं पुष्यद्वितीयतृतीयः पादयोर्जननेगोप्रसवनक्षत्राधिपपूजागोदानानि कार्याणि उत्तराफाल्गुनीप्रथमपादेजन
नेनक्षत्राधिपपूजां तिलपात्रदानं च कुर्यात् एवं पूर्वाषाढातृतीयपादेजननेनक्षत्रेशपूजा कांचनदानं मघाप्रथमपादजनने मूलवत्फलम्
तत्रगोप्रसवनक्षत्रेशपूजनग्रहमखाः कार्याः मघायाआद्यघटिद्वयजनने नक्षत्रगंडांतशांतिरपि रेवत्यंतघटिद्वये श्विन्याद्यद्वयेजननेन
क्षत्रगंडांतशांतिगोप्रसवग्रहमखाः कार्याः रेवत्यश्विन्योरितरभागेषु मघांतिमपादत्रये च दोषविशेषानुक्तेर्नशांत्यादिकं एवं विशाखा
चतुर्थपादजनने शालकदेवरनाशादिदुष्टफलोक्तेर्ग्रहमखः कार्यः यत्र काले दुष्टफलमात्रमुक्तं शांतिर्नोक्ता तत्र ग्रहमख इति कमलाकरोक्तेः
एवमितरत्राप्यूह्यम् इतिनक्षत्रशांतयः अथव्यतीपातवैधृतिसंक्रांतिशांतिः कुमारजन्मकालेतु व्यतीपातश्च वैधृतिः संक्रमश्चर-
वेस्तत्रजातोदारिद्र्यकारकः अश्रियंमृत्युमाप्नोतिनात्र कार्या विचारणा स्त्रीणांचशोकदुःखंचसर्वनाशकरोभवेत् गोमुखप्रसवंकुर्याच्छां
तिंचसनवग्रहाम् उक्तकालेसंकल्प्यादिकंकृत्वा पंचद्रोणपरिमितव्रीहिराशिंकृत्वा तदुपरिसार्धद्रोणद्वयमिततंडुलराशिंतदुपरिसपादद्रो
णपरिमिततिलराशिंकृत्वा तिलराशौविधिनास्थापितकुंभेसौवर्णप्रतिमायांसूर्यमावाह्य तद्दक्षिणोत्तरयोरग्निरुद्रावावाह्य तिस्रोदेव
ताः व्यतीपातशांतौसंक्रांतिशांतौचपूजयेत् व्यतीपातसंक्रांत्योर्जननेव्यतीपातसंक्रांतिशांतितंत्रेणसंकल्प्यैकैवशांतिः कार्या अत्रपूजाहो
मादेःप्रसंगासिद्धिः द्विगुणोवाप्रधानहोमइतिभाति ग्रहपीठदेवतान्वाधानांतेसूर्यंउत्सूर्योबृहदितिमंत्रेणसमिदाज्यचर्वाहुतिभिःप्रतिद्र-

व्यमष्टोत्तरशतसंख्याभिः अग्निंरुद्रंचतैरेवद्रव्यैः प्रत्येकमष्टाविंशतिसंख्याहुतिभिः अग्निंदूतमिति त्र्यंबकमितिमंत्राभ्यांमृत्युंजयमष्टो
त्तरशततिलाहुतिभिः शेषेणेत्यादिअभिषेकांतेगोवस्त्रस्वर्णादिदत्वाशतंब्राह्मणान्भोजयेत् इतिव्यतीपातसंक्रांतिशांतिः अथवैधृ
तिशांतौविशेषः पूर्ववद्व्रीहितंडुलतिलराशौस्थापितकुंभेमध्येत्र्यंबकमितिमंत्रेणरुद्रंदक्षिणतःउत्सूर्यइतिसूर्यंउत्तरतश्चाप्यायस्वेतिसोम
मावाह्यपूजयेत् अन्वाधानेरुद्रंसमिच्चर्वाज्यैः प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्याहुतिभिः सूर्यसोमौप्रत्येकमष्टाविंशतिसंख्यैस्तैरेवद्रव्यैर्मृत्युं
जयमष्टोत्तरसहस्रशतान्यतरसंख्यतिलाहुतिभिःशेषेणेत्यादि अन्यसूर्यचंद्रसंक्रांतिदिनेवैधृतिसत्वेदेवताभेदाच्छांतिद्वयंपृथक्कार्यम्
इतिवैधृतिशांतिः अथैकनक्षत्रजननशांतिः एकस्मिन्नेवनक्षत्रेभ्रात्रोर्वापितृपुत्रयोः प्रसूतिश्चेत्तयोर्मृत्युर्भवेदेकस्यनिश्चितः पितृ
नक्षत्रेमातृनक्षत्रेवाकन्यायाःपुत्रस्यवोत्पत्तौगोमुखप्रसवंकृत्वाशांतिःकार्या सोदरभ्रातृभगिन्योर्नक्षत्रेभ्रातुर्भगिन्यावोत्पत्तौगोप्रसवम
कृत्वैवशांतिमात्रंकार्यम् संकल्पेपित्रेकनक्षत्रोत्पत्तिसूचितसर्वारिष्टेत्याद्यूहः कलशेरक्तवस्त्रेयस्मिन्नक्षत्रेजन्मतन्नक्षत्रप्रतिमांतन्नक्षत्र
देवताप्रतिमांवाअग्निर्नःपातुकृत्तिकाइत्यादितैत्तिरीयमंत्रैःपूजयेत् अन्वाधानेइदंनक्षत्रंअमुकांनक्षत्रदेवतांवासमिच्चर्वाज्यैःप्रतिद्रव्यमष्टो
त्तरशतसंख्यंशेषेणेत्यादि अंतेपयोरेकनक्षत्रेजन्मतयोरभिषेकः अत्रग्रहमखोनावश्यकः क्वचित्संपूजितहरिहरप्रतिमादानमप्युक्तम्
अथग्रहणशांतिः ग्रहणेचंद्रसूर्यस्यप्रसूतिर्यदिजायते इत्थंसंजायतेयस्तुतस्यमृत्युर्नसंशयः व्याधिपीडाचदारिद्र्यंशोकश्चकलहोभ

वेन् अत्रगोमुखप्रसवः कार्यइतिभाति ग्रहमखः कृताकृतः संकल्पेसूर्यग्रहणकालिकप्रसूतिसूचितेत्याद्यूहः ग्रहणकालिकनक्षत्रस्य-
नक्षत्रदेवतायावाहेमप्रतिमांसूर्यग्रहेसूर्यस्यहेमप्रतिमांचंद्रग्रहेराजतंचंद्रबिंबंकृत्वोभयत्रसीसेनराहोर्नागाकृतिंकृत्वा गोमयोपलिप्तेशुचि
देशेश्वेतवस्त्रोपरिदेवतात्रयपूजनं नात्रकलशस्थापनादि तत्रमध्येआकृष्णेनेतिसूर्यंदक्षिणतः स्वर्भानोरधइतिराहुंउत्तरतोनक्षत्रदेव-
तांपूजयेत् चंद्रग्रहेतुआप्यायस्वेतिमध्येचंद्रः पूज्यः पार्श्वयोराहुनक्षत्रदेवतेपूर्ववत् अन्वाधानेसूर्यग्रहे सूर्यंअर्कसमिदाज्यचरुति
लैः प्रत्येकंअष्टोत्तरशतसंख्ययाराहुंदूर्वाज्यचरुतिलैस्तावत्संख्यैर्नक्षत्रदेवतांजलवृक्षससमिदाज्यचरुतिलैस्तावत्संख्ययाशेषेणेत्यादि चं
द्रग्रहेतुचंद्रंपालाशसमिदाज्यचरुतिलैः शेषंपूर्ववत् अंतेग्रहकलशोदकेनपंचगव्यपंचत्वक्पंचपल्लवादियुतलौकिकोदकेनचलौकिकेनैववा
भिषेकः वेधकालेजन्मनिनैवशांतिः किंतुदुष्टकालत्वाद्रुद्राभिषेकः कार्यइतिभाति अथनक्षत्रगंडांतशांतिः रेवत्याश्लेषाज्येष्ठा-
नक्षत्राणामंत्यघटिद्वयमश्विनीमघामूलानामाद्यघटिकाद्वयमिति घटिकाचतुष्टयमितंत्रिविधंनक्षत्रगंडांतं अश्विनीमघामूलानांपूर्वार्धे
बाध्यतेपिता पूषाहिशक्रपश्चार्धेजननीबाध्यतेशिशोः सर्वेषांगंडजातानांपरित्यागोविधीयते वर्जयेद्दर्शनंयावत्तस्यषाण्मासिकंभवे
त् शांतिंवापुष्कलांकुर्यात्सोममंत्रेणभक्तिमान् अस्यशिशोरेवत्यश्विनीसंध्यात्मकगंडांतजननसूचितारिष्टनिरासार्थंनक्षत्रगंडांतशांतिं
करिष्येइत्यादिसंकल्पः गोमुखप्रसवंकृत्वाषोडशपलमष्टपलंवाचतुष्पलंवाकांस्यपात्रंविधायतन्मितं पायसंपयोवानिक्षिप्यतत्रनवनीत-

पूर्णंशंखंनिधायतस्मिन्राजतचंद्रबिंबंसंस्थाप्यसोमोहमितिध्यानपूर्वकंचंद्रमाप्यायस्वेतिपूजयेत् पूजांतेआप्यायस्वेतिमंत्रस्यसहस्रजपः-
ग्रहमखहोमःकार्यः नात्रप्रधानदेवताहोमः ग्रंथांतरेतुताम्रकलशेराजतप्रतिमायांबृहस्पतिमंत्रेणवागीश्वरंसंपूज्यतदुत्तरकुंभचतु॰
ष्टयेपंचपल्लवादिकंकुंकुमचंदनकुष्ठगोरोचनानिक्षिप्त्वावरुणंपूजयेदित्युक्तं आचार्यायसशंखसमौक्तिकचंद्रदानम् ग्रंथांतरपक्षेताम्र
पात्रसहितवागीश्वरदानम् आयुर्दध्यर्थंसहस्राक्षेणेतिमंत्रजपः दशावरब्राह्मणभोजनंचेति अथतिथिगंडांतलग्नगंडांतशांतिः
पंचमीषष्ठ्योर्दशम्येकादश्योःपंचदशीप्रतिपदोःसंधिभूतंघटिकाद्वयंतिथिगंडांतं कर्कसिंहयोर्वृश्चिकधनुषोर्मीनमेषयोश्चलग्नयोः
संधिभूतेकाघटिकालग्नगंडांतं तत्रतिथिगंडांतेपूर्वार्धेजन्मनितत्कालेस्नात्वावृषभदानंवातन्मूल्यदानंकृत्वासूतकांतेशांतिःकार्या-
उत्तरार्धेजन्मनिशांतिमात्रम् लग्नगंडांतेपूर्वार्धेजन्मनिकांचनदानम् उत्तरार्धेशांतिमात्रम् कुंभेहेमप्रतिमायांवरुणंसंपूज्यवरुणो
द्देशेनप्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्ययासमिच्चर्वाज्यतिलयवानांहोमःकार्यः यवव्रीहिमाषतिलमुद्गानांदक्षिणात्वेनदानमिति अथ॰
दिनक्षयादिशांतिः दिनक्षयेचभद्रायांप्रसूतिर्यदिजायते यमघंटेदग्धयोगेमृत्युयोगेचदारुणे दुष्टयोगतिथीनांचनिषिद्धांशेषु॰
चेत्तदा अतिदोषकरीप्रोक्तातस्मिन्पापयुतेसति यमघंटादयोज्योतिर्ग्रंथेप्रसिद्धाः दुर्योगतिथीनांनिषिद्धभागास्तु विष्कंभवज्रयोस्ति
स्रःषट्चगंडातिगंडयोः परिघार्धंपंचशूलेव्याघातेनवघटीस्त्यजेत् चतुःषडष्टनिध्यर्कभूततिथ्याद्यनाडिकाः अष्टा८क९मनु१४त॰

त्वा२५४।१० बाणसंख्याविवर्जयेदि त्युक्ताज्ञेयाः दिनक्षयादिदोषेष्वेकैकदोषदूषितकालेजननेशिवेरुद्रैकादशिन्यभिषेकःकार्यः द्वित्रादि
दोषसमुच्चयेग्रहयज्ञाश्वत्थप्रदक्षिणादिसमुच्चयः दीपंशिवालयेभक्त्याघृतेनपरिदापयेत् गाणपत्यंपौरुषसूक्तंसौरंमृत्युंजयंशुभम् शां-
तिजाप्यंरुद्रजाप्यंकृत्वामृत्युंजयीभवेत् इतिवाक्याद्बहुदोषेउक्तजपादिसमुच्चयोपि अथविषघटीशांतिः तत्रकौस्तुभेतिथिवारन
क्षत्राणांविषनाड्यउक्तास्तथापिज्योतिर्ग्रंथेषुनक्षत्रविषघटीनामेवमहादोषत्वेनोक्तेर्नक्षत्रविषघटीष्वेवजननेउक्तशांतिःकार्या तिथ्यादिवि
षघटीनामुपदोषत्वाद्रुद्राभिषेकादिकंकार्यम् विषघटीलक्षणंकौस्तुभादौज्ञेयम् विषनाडीषुसंजातःपितृमातृधनात्मनाम् नाशकृद्वि
षशस्त्रास्त्रैः क्रूरेलग्नेशकेपिच एतद्विषनाडीषुशिशुजननसूचितारिष्टेत्यादिसंकल्पः एककुंभेप्रतिमाचतुष्टयेरुद्रयमाग्निमृत्युदेवताः
कद्रुद्राययमायसोममग्निर्मूर्धापरंमृत्योरितिमंत्रैःसंपूजयेत् ग्रहान्वाधानांतेरुद्रयमाग्निमृत्यून्समिच्चरुघृततिलाहुतिभिः प्रतिदेवतंप्र-
तिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्याभिः शेषेणेत्यादिगृहसिद्धान्नस्यहोमः अथयमलजननशांतिः तत्रश्रौताग्निमतःसोग्नयेमरुत्वतेत्र
योदशकपालंपुरोडाशंनिर्वपेदितिऋग्वेदब्राह्मणोक्तेष्टिः यद्वा आश्वलायनसूत्रोक्तःकेवलंमारुतयागः गृह्याग्निमतआश्वलायन-
स्यगृह्याग्नौमारुतश्चरुः अथयस्यवधूर्गौर्वाजनयेच्चेद्यमौततः समरुद्भिश्चरुंकुर्यात्पूर्णाहुतिमथापिवेतिकारिकोक्तेः गृह्याग्निशून्य
बह्वृचःकात्यायनोक्तशांतिंलौकिकाग्नौकुर्यात् ममभार्यायमलजननसूचितसर्वारिष्टपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंमारुतेष्ट्याय-

क्ष्यइतिसंकल्पः श्रौताग्निमतःस्मार्ताग्निमतस्कमारुतस्थालीपाकेनयक्ष्यइतिसंकल्पः निरग्निस्कसग्रहमखांकात्यायनोक्तांशांतिंकरिष्य॰
इतिसंकल्प्यस्वस्तिवाचनादिआचार्यवरणांतंकुर्यात् अष्टादिक्षुअष्टकलशान्विधिनासंस्थाप्यउदकपूरणादिसर्वौषधीप्रक्षेपणांतेवरु॰
णंसंपूजयेत् अष्टकलशोदकैर्दंपत्योरभिषेकः आपोहिष्ठेतितिसृभिः कयानइतिद्वे आनस्कतइतिपंचेतिसप्तभिरैंद्रीभिर्मोषुवरुणइतिपं
चभिरिदमापइत्येकयाअपनइत्यष्टाभिराग्नेयीभिर्ऋग्भिःकार्यः अभिषिक्तौदंपतीधृतश्वेतवस्त्रचंदनौउदङ्मुखौनिविष्टौ प्राङ्मु॰
खआचार्योग्निग्रहस्थापनांतेअपस्तिसृभिराज्याहुतिभिरिंद्रंसप्तभिर्वरुणंपंचभिरपएकयाग्निमष्टाभिराज्याहुतिभिः पूर्वत्राभिषेकार्थं
मुक्तैश्चतुर्विंशतिमंत्रैरग्निंसोमंपवमानंपावकंमारुतंमरुतःयमंअंतकंमृत्युंचैकैकयाचर्वाहुत्यानाममंत्रैःशेषेणेत्यादिअन्वादध्यात् षट्॰
त्रिंशद्वारंतूष्णींनिर्वापप्रोक्षणेअंतेग्रहकलशोदकादिनाभिषेकः दासीमहिषीवडवागोहस्तिनीनांयमलजननेपीयंशांतिःकार्या इयंशां
तिर्ग्रहोत्पातेषूलूककपोतगृध्रश्येनानांगृहप्रवेशस्तंभप्ररोहेवल्मीकप्ररोहेमधुजननेआसनशयनयानभंगेपल्लीपतनेसरठारोहणेछत्र
ध्वजविनाशेषुअन्येषूत्पातेषुचकार्येतिचकात्यायनमतम् साचसाग्निकैःकात्यायनैःस्वगृह्याग्नौकार्या निरग्निकैस्तैरन्यैश्चलौकिकाग्नौ॰
इतियमलजननादिशांतिः अथत्रिकप्रसवशांतिः सुतत्रयेसुताचेत्स्यात्तत्रयेवासुतोयदि मातापित्रोःकुलस्यापितदानिष्टंमहद्भवेत्
ज्येष्ठनाशोधनहानिर्दुःखंवासुमहद्भवेत् गोप्रसवंकृत्वासमस्तुतत्रयजन्मानंतरंकन्याजननसूचितसर्वारिष्टेतिवाकन्यात्रयजन्मानंतरं॰

पुत्रजननसूचितेनेतिवाविचानुसारेणसंकल्पः स्थंडिलपूर्वभागेग्रहस्थापनांतेतदुत्तरतःकलशपंचकेस्वर्णप्रतिमासुब्रह्मविष्णुमहेशेंद्ररुद्रा
नावाह्यपूजयेत् तत्रमंत्राः ब्रह्मजज्ञान० इदंविष्णु० त्र्यंबकं० यतइंद्र० कद्रुद्रायेतिग्रहपीठदेवतान्वाधानांतेब्रह्माणंविष्णुंमहेशंइं
द्रंरुद्रंचप्रत्येकंसमिदाज्यचरुतिलैःप्रतिद्रव्यमष्टोत्तरसहस्रअष्टोत्तरत्रिंशतअष्टोत्तरशतान्यतमसंख्याहुतिभिःशेषेणेत्यादि अथदं
तजननशांतिः उपरिप्रथमंयस्यजायंतेस्यशिशोर्द्विजाः दंतैर्वासहयस्यस्याज्जन्मभार्गवसत्तम द्वितीयेचतृतीयेचचतुर्थेपंचमेतथा
यदादंताश्चजायंतेमासेचैवमहद्भयम् मातरंपितरंवाथखादेदात्मानमेवच बालानामष्टमेमासि षष्ठेमासिततःपुनः दंतायस्यचजा
यंतेमातावाम्रियतेपिता बालकःपीड्यतेवात्रस्वयमेवनसंशयः केचित्तुअष्टमेमासिदंतजन्मशुभमाहुः तत्रास्याशिशोः प्रथममूर्ध्व
दंतजननसूचितसर्वारिष्टेत्यादिसदंतजननसूचितेत्यादिवाद्वितीयेमासेदंतजननसूचितेत्यादिवासंकल्पंयथानिमित्तंयोजयेत् स्थंडि
लोत्तरभागेनौकायांस्वर्णपीठेवास्वस्तिकयुतेबालमुपवेश्यसर्वौषध्यादियुक्तजलैःस्नापयित्वास्थंडिलपूर्वतःकलशेप्रतिमासुधातारंव-
न्हिंसोमंवायुंपर्वतान्केशवंचेतिषट्देवताःसंपूज्यग्रहान्वाधानांतेधातारंसकृच्चरुणावन्ह्यादिपंचदेवताएकैकयाज्याहुत्याशेषेणेत्या-
दिअन्वादध्यात् धात्रेत्वाजुष्टंनिर्वपामीत्यादिनिर्वापप्रोक्षणेनाम्नाचरुहोमः स्रुवेणवन्ह्यादिभ्यःपंचाज्याहुतयोपिनाम्नैवहोमांतेद-
क्षिणांदत्वासप्ताहंयथाशक्तिब्राह्मणान्भोजयेत् अष्टमदिनेकांचनादिदत्वाकर्मेश्वरार्पणंकुर्यात् षष्ठाष्टममासयोर्दंतजननेतुएकस्या

बृहस्पतिदेवतायाः पूजनंदधिमधुघृताक्तानामश्वत्थसमिधामष्टोत्तरशतंबृहस्पतिमंत्रेणहोमः आज्येनस्विष्टकृदादि इतिदंतजननशांतिः अथप्रसववैकृतशांतिः यत्रगर्भेविपर्यासोमानुषाणांगवामपि अद्भुतानिप्रसूयंतेतत्रदेशस्यविद्रवः मानुषामानुषाणांचगोजाश्वमृगपक्षिणाम् जायंतेजातिभेदाश्चसदंताविकृतास्तथा बहुशीर्षाअशीर्षावाबहुकर्णाअकर्णकाः एकशृंगात्रिशृंगावातथैवत्रिचतुर्भुजाः दीर्घकर्णामहाकर्णागजकर्णाश्चमानवाः राजश्रेष्ठकुलनाशोधनस्यचकुलस्यच अष्टोत्तरसहस्राणिचरुवैंजुहुयाद्घृतम् समिधांतुपलाशानांतर्पयेत्पूर्ववद्द्विजान् अशिराजायतेजंतुस्तथाद्वित्रिशिरास्तथा अत्रसूर्याद्भुतेसूर्यंपूजयेज्जुहुयादपि दध्याज्यमधुसंयुक्ताःसमिधस्त्वर्कसंभवाः मृगीजनयतेसर्पान्मंडूकांश्चैवमानुषान् अत्राद्भुतेगीष्पतयेपूजांहोमंचकारयेत् औदुंबरस्यसमिधोदधिसर्पिःसमन्विताः स्त्रीगर्भपातोयमलंप्रसूयंतेथवास्त्रियः सदंताश्चैवजायंतेजातमात्राहसंतिच बुधाद्भुतेबुधायात्रपूजाहोमौसमाचरेत् संक्षेपेणयथाप्राज्ञमित्थंजननशांतयः उक्ताजपाभिषेकार्थसूक्तादिबहुविस्तृताः प्रयोगाःकौस्तुभादौचप्रसिद्धाबहुशःपराः अनेनप्रीयतांदेवोभगवान्विठ्ठलःप्रभुः अथनामकरणम् तत्रजन्मदिनेजातकर्मानंतरंतत्कालेकेचित् एकादशाहेद्वादशाहेवाविप्रस्यनामकर्मदशमदिनेआशौचसत्वेपिवचनान्नामकर्मकार्यमितिकेचित् क्षत्रियाणांत्रयोदशेषोडशेवादिने वैश्यानांषोडशेविंशतितमेवादिने द्वाविंशेमासांतेवाशूद्राणांमासांतेशततमेदिनेवत्सरांतेवेति विप्रादीनांगौणकालः मुख्यकालेकुर्व

न्रविप्रादिः पुण्यतिथिनक्षत्रचंद्रानुकूल्यादिगुणादंतरंनकुर्यात् उक्तमुख्यकालातिक्रमेशुभनक्षत्रादिकमावश्यकम् वैधृतिव्यतीपातसंक्रांति
ग्रहणादिनामावास्याभद्रासुप्राप्तकालेपिनामकर्मादिशुभकर्मनकार्यम् अत्रमलमासगुरुशुक्रास्तादिदोषोनास्तीत्युक्तम् अपराण्हेरात्रौच
नामकर्मवर्ज्यम् अथोक्तकालातिक्रमेपेक्षितशुभतिथ्यादि चतुर्थीषष्ठ्यष्टमीनवमीद्वादशीचतुर्दशीपंचदशीरहितास्तिथयः प्रशस्ताः चं-
द्रबुधगुरुशुक्रवासराः अश्विनीत्र्युत्तरारोहिणीमृगपुनर्वसूपुष्यहस्तस्वात्यनुराधाश्रवणधनिष्ठाशततारकारेवतीनक्षत्राणि वृषभसिंह
वृश्चिकलग्नानिप्रशस्तानि तानिनामानिचतुर्विधानि देवतानाममासनामनाक्षत्रनामव्यावहारिकनामेति तत्रामुकदेवताभक्तइत्या-
कारकंदेवतानामप्रथमम् चैत्रादिमासनामानिवैकुंठोथजनार्दनः उपेंद्रोयज्ञपुरुषोवासुदेवस्तथाहरिः योगीशःपुंडरीकाक्षः कृष्णोनं
तोच्युतस्तथा चक्रीतिद्वादशैतानिक्रमादाहुर्मनीषिणइत्यनुसारेणमासनामद्वितीयकम् मासाश्चात्रचांद्राः तेचशुक्लादिकृष्णांता
एव यस्मिन्नक्षत्रेजन्मतन्नक्षत्रवाचकाशब्दात्तत्रजातइत्यधिकारेविहिततद्धितप्रत्ययेकृतेनिष्पन्नंनाक्षत्रनामइतितृतीयम् तद्यथा
आश्वयुक् आपभरणः कार्तिकः रौहिणः मार्गशीर्षः आर्द्रकः पुनर्वसुः तिष्यः आश्लेषः मघः पूर्वाफाल्गुनः उत्तराफाल्गुनः हस्तः चैत्रः स्वा
तिः वैशाखः आनुराधः ज्येष्ठः मूलकः पूर्वाषाढः उत्तराषाढः आभिजितः श्रावणः श्रविष्ठः शतभिषक् पूर्वाप्रोष्ठपादः उत्तराप्रोष्ठपादः रैवत
इति केचित्तु चीचूचोला-अश्विनी प्रोक्तेत्यादिज्योतिर्ग्रंथोक्तावकहडचक्रानुसारेणाश्विन्यादयश्चतुर्षुचरणेषु चूडामणिश्चेदीशश्चोलेशो

लक्ष्मणइत्यादिकानिनाक्षनामानिकुर्वंतितन्नश्रौतग्रंथादिबहुसंमतंशांखायनास्तकृत्तिकोसन्नस्याग्निशर्मेतिनक्षत्रदेवतासंबद्धंनाक्षत्रंना
मकुर्वंति एवंकातीयाअपि नाक्षत्रनामैवाभिवादनीयम्गुप्तंचामौंजीबंधनात् मातापितरावेवजानीयातामिति व्यावहारिकंनामचतुर्थं त
त्रकवर्गादिषुतृतीयचतुर्थपंचमवर्णह्कारान्यतमवर्णाद्यावयवकं यरलवान्यतममध्यमवर्णयुतं ऋलृवर्णरहितंविसर्गांतंपित्रादिपुरु·
षत्रयान्यतमवाचकंशत्रुवाचकभिन्नंतद्धितप्रत्ययरहितंकृत्प्रत्ययांतंयुग्माक्षरंपुंसांअयुग्माक्षरंस्त्रीणांकार्यम् यथादेवदत्तइतिहरिरिति
उक्तसर्वलक्षणाभावेसमाक्षरंपुंसांअयुग्माक्षरंस्त्रीणामित्येकलक्षणयुतमेवयथारुद्रइतिराजेत्याद्यक्षरमत्रस्वरःव्यंजनेषुनसंख्यानि
यमः अत्रविशेषः द्व्यक्षरंप्रतिष्ठाकामश्चतुरक्षरंब्रह्मवर्चसकामः अंत्यलकाररेफंवर्जयेदितिआपस्तंबहिरण्यकेशिसूत्रेतुप्रातिप
दिकादिधात्वंतंयथाहिरण्यदाइतिउपसर्गयुतंवासुश्रीरित्यादीतिविशेषउक्तः तच्चव्यावहारिकंनामशर्मपदांतंवेदपदांतंवाब्राह्मणस्यव
र्मेतिराजेतिपदयुतंक्षत्रियस्यगुप्तदत्तान्यतरांतंवैश्यस्यदासांतंशूद्रस्यकार्यं व्यावहारिकंनामप्रासादादीनामपिकार्यम् देवालयगजाश्वानांवृक्षाणांवापि·
कूपयोः सर्वापणानांपण्यानांचिन्हानांयोषितांनृणाम् काव्यादीनांकवीनांचपश्वादीनांविशेषतः राजप्रासादयज्ञानांनामकर्मयथोदितमित्युक्तेः अथ·
प्रयोगेविशेषः गर्भाधानादिसंस्कारलोपेप्रत्येकंपादकृच्छ्रंबुद्धिपूर्वकमकरणेप्रत्येकमर्धकृच्छ्रंप्रायश्चित्तंजातकर्मणः कालातिपत्तिनिमित्तकाज्यहोमपूर्वकं
कार्यं तद्यथा जातकर्मणः कालातिपत्तिनिमित्तकदोषपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं प्रायश्चित्तहोमंकरिष्ये इतिसंकल्प्याग्निस्थापने-

ध्याधानादिपाकयज्ञतंत्रसहितं वन्हिस्थापनाज्यसंस्कारपात्रसंस्कारमात्रसहितं वा भूर्भुवः स्वः स्वाहेति समस्तव्याहृत्याज्यहोमं कुर्यात् होमं समाप्य गर्भाधानपुंसवनानवलोभनसीमंतोन्नयनलोपजनितदोषपरिहारद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं एतावतः पादकृच्छ्रान् बुद्धिपूर्वकलोपे द्विकृच्छ्रान् तत्प्रत्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतद्रव्यदानेनाहमाचरिष्य इति संकल्प्य द्रव्यं दद्यात् जातकर्मनाम्नोः सह चिकीर्षायां पूर्वोक्तजातकर्मसंकल्पवाक्यमुच्चार्य अस्य कुमारस्यायुरभिवृद्धिव्यवहारसिद्धिबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं नामकर्म च तंत्रेण करिष्ये इति संकल्प्य स्वस्तिवाचनादिकं कुर्यात् तत्र जातकर्मनामकर्मणोः पुण्याहं भवंतो ब्रुवंत्वित्युक्त्वा अस्य कुमारस्य जातकर्मणे एतन्नाम्ने अस्मै च स्वस्ति भवंतो ब्रुवंत्विति स्वस्तिपर्याये वदेत् तदनुसारेणैव विप्रप्रतिवचनं केवलनामचिकीर्षायां नामकर्मणः पुण्याहमित्युक्त्वा स्वस्तिपर्याये अमुकनाम्ने अस्मै स्वस्ति भवंतो ब्रुवंत्विति वदेत् विप्राश्चामुकनाम्ने अस्मै स्वस्तीति प्रतिब्रूयुः लेखनादौ नामत्रयं शर्मादिपदरहितं कृत्वा व्यावहारिकं नाम शर्माद्यंतं कुर्यात् अभिवादने नाक्षत्रनामापि शर्माद्यंतं सर्वत्रोच्चारणीयम् अवशिष्टः प्रयोगः प्रयोगग्रंथेषु अथ स्त्रीणां नामकर्म संकल्पे अस्याः कुमार्या इति विशेषः स्वस्तिवाचने तन्नाम्न्यै अस्यै स्वस्तीत्यादि प्रक्तेत्याबंतं देवतानाम मासनाम कृचक्रिणी वैकुंठी वासुदेवीति त्रीणि डीबंतानि हारिरित्यविकृतं अवशिष्टानि अष्टावाबंतानि रोहिणी कृत्तिकेत्येवं यथायथं नाक्षत्रनामेति मातृदत्तमते आश्वलायनैर्नाक्षत्रं नाम स्त्रीणां न कार्यम् व्यावहारिकं यज्ञदा शर्मेति पुंवत् पूजादिकं वैदिकमंत्ररहितं पुंवत् कार्यम् पितुरसं-

न्निथौस्त्रीपुंसयोर्नामपितामहादिःकुर्यात् इतिनामकरणं अथांदोलारोहणम् आंदोलाशयनेपुंसोद्वादशोदिवसः शुभः त्रयोदशस्त्रीकः
न्यायाननक्षत्रविचारणा अन्यस्मिन्दिवसेचेत्स्याच्छुभकालंविचारयेत् उत्तरात्रयरोहिणीहस्ताश्विनीपुष्यरेवत्यनुराधामृगचित्रापुनर्वसू
श्रवणस्वातिनक्षत्रेषुशुभवारेरिक्तातिरिक्ततिथौचंद्रताराबलेकुलयोषिद्भिरांदोल शयनंकार्यम् एकत्रिंशेदिनेद्वितीयजन्मर्क्षेवादोलारो-
होक्तनक्षत्रेवापूर्वाण्हमध्यान्ह्योः कुलदेवताविप्रयोः पूजांविधायशंखेनगोदुग्धंपाययेत् इतिदुग्धपानम् सूत्यामासोत्तरंबुधसोमगुरु-
वारेषुरिक्तान्यतिथौश्रवणपुष्यपुनर्वसूमृगहस्तमूलानुराधानक्षत्रेषुजलस्थानंगत्वाजलपूजाकार्या अत्रगुरुशुक्रास्तचैत्रपौषमासाधिमा
सावर्ज्याः इतिजलपूजनम् तृतीयेमासिसूर्यावलोकनंचतुर्थेमासिअन्नप्राशनकालेवानिष्क्रमणं तत्रकालः शुक्लपक्षः शुभः प्रोक्तः
कृष्णश्चांत्यत्रिकंविना रिक्तषष्ठ्यष्टमीदर्शद्वादशीचविवर्जिता गुरुबुधशुक्रवाराश्विनीरोहिणीमृगपुष्योत्तरात्रयहस्तधनिष्ठाश्रवणरे
वतीपुनर्वसूअनूराधानक्षत्राणिचशस्तानि इदंनिष्क्रमणंनित्यंकाम्यम् सूर्यावलोकननिष्क्रमणयोर्नांदीश्राद्धंकृताकृतम् अथभूम्यु
पवेशनकालः पंचममासेनिष्क्रमोक्ततिथ्यादौभौमबलेसतिभूम्युपवेशनंकार्यम् अथान्नप्राशनकालः षष्ठेष्टमेदशमेद्वादशेवा
मासेपूर्णेवत्सरेवापुंसोन्नप्राशनं पंचमसप्तमनवममासेषुस्त्रीणां द्वितीयाचतृतीयाचपंचमीसप्तमीतथा त्रयोदशीचदशमीप्राशने
तिथयः शुभाः बुधगुरुशुक्रवाराः शुभाः रविचंद्रवारौक्वचित् अश्विनीरोहिणीमृगपुनर्वसूपुष्योत्तरात्रयहस्तचित्रास्वात्यनुराधाश्र-

वणधनिष्ठाशततारकारेवत्यः शुभाः जन्मनक्षत्रमशुभमितिकेचित् भद्रावैधृतिव्यतीपातगंडातिगंडवज्रशूलपरिघावर्ज्याः विष्णुशिव
चंद्रार्कदिक्पालभूमिदिशाब्राह्मणान् संपूज्यमातुरुत्संगगतस्यशिशोः कांचनेकांस्येवापात्रेस्थितंदधिमधुघृतमिश्रंपायसंईषद्दुग्धपक्कंगु-
डरहितमोदनं इदंस्मृतिमतम् आश्वलायनसूत्रेतुजलमात्रपक्कमप्यन्नमुक्तंसुवर्णयुतहस्तेनसमंत्रंप्राशयेत् सूर्यावलोकनादीन्यन्न
प्राशनांतानिअन्नप्राशनकालेशिष्टाः सहैवानुतिष्ठंति एतेषांसहप्रयोगसंकल्पादिकंकौस्तुभादौज्ञातव्यम् अथान्नप्राशनांतेकर्तव्यम्
अग्रतोथपरिन्यस्यशिल्पवस्तूनिसर्वशः शस्त्राणिचैववस्त्राणिततःपश्येत्तुलक्षणम् प्रथमंयत्स्पृशेद्बालःपुस्तकादिस्वयंतदा जीवि-
कातस्यबालस्यतेनैवतुभविष्यति अन्नप्राशनांतसंस्कारेषुमलमासगुरुशुक्रास्तादिदोषोनास्तीत्युक्तम् तत्कुंडकालेष्वसंभवेज्ञेयम् तेनष
ष्ठादिमासेअस्तादिदोषसत्त्वेष्टमादिमासेकार्यम् इतिसूर्यावलोकननिष्क्रमणभूम्युपवेशनान्नप्राशनानि अथकर्णवेधः दशमेद्वाद-
शेवान्हिषोडशेकर्णवेधनम् मासेषष्ठेसप्तमेवाअष्टमेदशमेपिवा द्वादशेवाततोब्देचप्रथमेवातृतीयके नकर्तव्यंसमेवर्षेस्त्रीपुंसःश्रु
तिवेधनम् तृतीयादिवत्सरेमासाः कार्तिकेपौषमासेवाचैत्रेवाफाल्गुनेपिवा शुक्लपक्षःशुभःप्रोक्तोजन्ममासोनिषेधितः भद्रायांवि
ष्णुशयनेकर्णवेधंविवर्जयेत् तेनकार्तिकमासविधिःशुक्लाद्वादश्युत्तरंज्ञेयः केचिन्मीनस्थसूर्येचैत्रंधनुस्थेपौषंमासंवर्जयंति द्वितीया
दशमीषष्ठीसप्तमीचत्रयोदशी द्वादशीपंचमीशस्तातृतीयाकर्णवेधने चंद्रबुधगुरुशुक्र वाराः पुष्यपुनर्वसूमृगोत्तरात्रयहस्तचित्रा-

श्विनीश्रवणरेवतीधनिष्ठाः विष्णुरुद्रब्रह्मसूर्यचंद्रदिक्पालानासत्यसरस्वतीगोब्राह्मणगुरुपूजांकृत्वालक्तकरसांकितंकर्णंपुंसःपूर्वंद-
क्षिणंविध्येत्पश्चाद्वामं स्त्रीणांपूर्ववामं सौवर्णीराजपुत्रस्यराजतीविप्रवैश्ययोः शूद्रस्यचायसीसूचीबालकाष्टांगुलामता कर्णरंध्रेरवेश्छा
याप्रविशेद्वर्धयेत्तथा अन्यथादर्शनेतस्यपूर्वपुण्यविनाशनम् इतिकर्णवेधः अथबालस्यदृष्टिदोषादारक्षाविधिः वासुदेवोजगन्ना
थोपूतनातर्जनोहरिः रक्षतुत्वरितोबालंमुंचमुंचकुमारकम् कृष्णारक्षशिशुंशंखमधुकैटभमर्दन प्रातःसंगवमध्यान्हसायान्हे
षुचसंध्ययोः महानिशिसदारक्षकंसारिष्टनिषूदन यक्षोरजःपिशाचांश्चग्रहान्मृतुग्रहानपि बालग्रहान्विशेषेणछिंधिछिंधि
महाभयान् त्राहित्राहिहरेनित्यंत्वद्रक्षाभूषितंशुभम् इतिभस्माभिमंत्र्यैवभूषयेत्तेनभस्मना शिरोललाटाद्यंगेषुरक्षांकुर्याद्यथाविधिइ
तिप्रयोगसारे रक्षरक्षमहादेवनीलग्रीवजटाधर ग्रहैस्तुसहितोरक्षमुंचमुंचकुमारकम् अमुंमंत्रंभूर्जपत्रेविलिख्यतत्त्रभुजेबध्नीयात्-
बालरोदनपरिहारार्थंयंत्रमुक्तंमयूखे षडस्रमध्येह्रींकारस्तन्मध्येशिशोर्नामविलिख्यषट्कोणेषुॐलुलुवस्वाहेतिमंत्रषडक्षराणिविलि-
ख्यतद्बहिर्नेमिवद्वृत्तद्वयंविलिख्यतद्बहिरधोमुखैरर्धचंद्रैरावेष्ट्यपंचोपचारैःसंपूज्यबालहस्तेबध्नीयादिति बालग्रहशांत्यादिकंबालग्रह-
स्तवश्चशांतिकमलाकरशांतिमयूखयोर्द्रष्टव्यम् अथवर्धापनविधिः सचवर्षपर्यंतंप्रतिमासंजन्मतिथौकार्यः वर्षोत्तरंप्रत्यब्दंजन्म-
तिथौकार्यः तिथिद्वैधेयत्रजन्मर्क्षयोगःसाग्राह्या दिनद्वयेजन्मनक्षत्रयोगसत्वासत्वयोरौदयिकीद्विमुहूर्ताधिकाग्राह्या द्विमुहूर्तन्यूनत्वे-

पूर्वा जन्ममासाधिमासत्वेशुद्धेमासेप्रत्याब्दिकवर्धापनविधिर्नत्वधिके अथसंक्षेपतः प्रयोगः आयुरभिवृद्ध्यर्थंवर्षवृद्धिकर्मकरिष्य
इतिसंकल्प्यतिलोद्वर्तनपूर्वकंतिलोदकेनस्नात्वाकृततिलकादिविधिर्गुरुंसंपूज्याक्षतपुंजेषुदेवताःपूजयेत् तत्रादौकुलदेवतायैनमइतिकुल-
देवतामावाह्यजन्मनक्षत्रंपितरौप्रजापतिंभानुंविघ्नेशंमार्कंडेयंव्यासंजामदग्न्यंरामंअश्वत्थामानंकृपंबलिंप्रह्लादंहनुमंतंबिभीषणम् षष्ठीं
चनाम्नैवावाह्यपूजयेत् षष्ठ्येदधिभक्तनैवेद्यः पूजांतेप्रार्थना चिरंजीवीयथात्वंभोभविष्यामितथामुने रूपवान्वित्तवांश्चैवश्रियायुक्त
श्चसर्वदा मार्कंडेयनमस्तेस्तुसप्तकल्पांतजीवन आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थंप्रसीदभगवन्मुने चिरंजीवीयथात्वंतुमुनीनांप्रवरोद्विज कुरुष्व
मुनिशार्दूलतथामांचिरजीविनं मार्कंडेयमहाभागसप्तकल्पांतजीवन आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थमस्माकंवरदोभव अथषष्ठीप्रार्थना जय-
देविजगन्मातर्जगदानंदकारिणि प्रसीदममकल्याणिनमस्तेषष्ठिदेवते त्रैलोक्येयानिभूतानिस्थावराणिचराणिच ब्रह्मविष्णुशिवैः
सार्धंरक्षांकुर्वंतुतानिमे ततस्तिलगुडमिश्रंपयःपिबेत् तत्रमंत्रः सतिलंगुडसंमिश्रमंजल्यर्धमितंपयः मार्कंडेयाद्वरंलब्ध्वापिबाम्यायु
र्विवृद्धये क्वचित्पूजितषोडशदेवताभ्योनाम्नाप्रत्येकमष्टाविंशतिसंख्यातिलहोमउक्तः ततोविप्रभोजनम् तद्दिनेनियमाः खंडनं
नखकेशानांमैथुनाध्वगमौतथा आमिषंकलहंहिंसांवर्षवृद्धौविवर्जयेत् मृतेजन्मनिसंक्रांतौश्राद्धेजन्मदिनेतथा अस्पृश्यस्पर्श-
नेचैवनस्नायादुष्णवारिणा अथचौलम् जन्मतोगर्भतोवाब्देप्रथमेथद्वितीयके तृतीयेपंचमेवापिचौलकर्मप्रशस्यते यद्वास

होपनीत्याच्चकुलाचाराद्व्यवस्थितिः माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठेमासिशुभंस्मृतम् जन्ममासेधिमासेनज्येष्ठेज्येष्ठस्यनोभवेत् शुक्लु
पक्षःशुभःप्रोक्तः कृष्णश्चांत्यत्रिकंविना द्वितीयाथतृतीयाचपंचमीसप्तमीशुभा दशम्येकादशीवापित्रयोदश्यपिशस्यते रविभौ
मार्किशनयोवाराविप्रादिवर्णतः गुरुशुक्रबुधाःशुक्लेसोमःसर्वशुभावहः अश्विनीमृगपुनर्वसूपुष्यहस्तचित्रास्वातीज्येष्ठा॰
श्रवणधनिष्ठाशततारकारेवत्यःशुभाः क्षौरप्रयाणभैषज्येजन्मर्क्षंवर्जयेत्सदा आयुःक्षयोनुराधाग्नित्र्युत्तरारोहिणीमघेःसिं
हस्थेगुरौचौलादिशुभकर्मनकार्यम् सूनोर्मातरिगर्भिण्यांचूडाकर्मनकारयेत् पंचमाब्दात्प्रागूर्ध्वंतुगर्भिण्यामपिकारयेत् सहो॰
पनीत्याकुर्याच्चेत्तदादोषोनविद्यते पृथक्चूडाकर्मपृथगुपनयनंचमातरिगर्भिण्यांनकार्यम् उभयोःसहानुष्ठानेतुनदोषः गर्भि
ण्यामपिपंचममासपर्यंतंनदोषः पंचमासादधःकुर्यादतऊर्ध्वंनकारयेदित्युक्तेः ज्वरितस्यचौलादिमंगलंनकार्यम् विवाहव्रतचू॰
डासुमातायदिरजस्वला तस्याःशुद्धेःपरंकार्यंमंगलंमनुरब्रवीत् नांदीश्राद्धोत्तरंरजस्वलायांशांतिंकृत्वाकार्यम् केचित्तुमुहूर्तां
तराभावेप्रारंभात्प्रागपिरजोदोषेश्रीपूजनादिविधिनाशांतिंकृत्वाकार्यमित्याहुः मातुलपितृव्यादौकर्तरितत्पत्न्यांरजस्वलायामपि॰
मंगलंनेतिसिंधुः त्रिपुरुषात्मककुलेषण्मासमध्येमौंजीविवाहरूपमंगलोत्तरंमुंडनाख्यंचूडाकर्मादिनकार्यम् संकटेतुअब्दभेदेका
र्यम् चतुःपुरुषपर्यंतकुलेसपिंडीकरणमासिकश्राद्धांतप्रेतकर्मसंप्राप्तेः प्राक्चूडाकर्मादिकमाभ्युदयिकंकर्मनकार्यम् एकमातृ॰

जयोरेकवत्सरेपत्ययोर्द्वयोः नसंस्कारःसमानःस्यान्मातृभेदेविधीयते प्रारंभोत्तरंसूतकप्राशो कूष्मांडीभिर्ऋग्भिः र्घृतंहुत्वागांद-
त्वाचूडोपनयनोद्वाहनादिकमाचरेत् अत्रविशेषोविवाहप्रकरणेवक्ष्यते मध्येमुख्यैकाशिखाअन्याश्चपार्श्वादिभागेष्विति यथाकु-
लाचारंप्रवरसंख्ययाशिखाश्चूडासमयेकार्याः उपनयनंकालेमध्यशिखेतरशिखानांवपनंकृत्वामध्यभागेएवोपनयनोत्तरंशिखा
धार्या चौलकर्मणिजातकर्मणिचभोजनेसांतपनकृच्छ्रंप्रायश्चित्तम् अन्येषुसंस्कारेषुउपवासेनशुद्धिः चूडांताःसर्वेसंस्काराःस्त्री
णाममंत्रकाःकार्याः होमस्तुसमंत्रकः होमोप्यमंत्रकःकार्योनवाकार्यइति वृत्तिकृदादिमतम् एवंशूद्रस्याप्यमंत्रकंचौलम् इ-
दानींशिष्टेषुस्त्रीणांचूडादिसंस्कारकरणंनदृश्यते विवाहकालेचूडादिलोपप्रायश्चित्तमात्रंकुर्वंति चौलोत्तरंमासत्रयपर्यंतंसपिंडैः
पिंडदानंतिलतर्पणंचनैकार्यम् महालयेगयायांपित्रोःप्रत्यब्दश्राद्धेचपिंडदानादिकार्यम् अथविद्यारंभः पंचमवर्षेअक्षर
लेखनारंभउत्तरायणेकार्यः अत्रकुंभस्थःसूर्योवर्ज्यः शुक्लपक्षःशुभःप्रोक्तः कृष्णाश्चांत्यत्रिकंविना द्वितीयातृतीयापंचमीदश
म्येकादशीद्वादशीत्रयोदश्यःश्रेष्ठाः अश्विनीमृगार्द्रापुनर्वसूपुष्यहस्तचित्रास्वात्यनुराधाश्रवणधनिष्ठाशततारकारेवत्योभौमशनिभिन्न
वाराश्चशुभाः विघ्नेशंलक्ष्मीनारायणौसरस्वतींस्ववेदंसूत्रकारंचपूजयित्वागुरुंब्राह्मणान्धात्रींचसंपूज्यनत्वासर्वाःस्त्रियःप्रदक्षिणी
कृत्यप्रणवपूर्वकमक्षरमारभेत् ततोगुरुंनत्वादेवताविसर्जयेत् ततोत्रभुवनमातःसर्ववाङ्मयरूपेणागच्छागच्छेतिसरस्वत्यावा-

हनमंत्रः प्रणवेनषोडशोपचारार्पणं अथानुपनीतधर्माः प्रागुपनयनात्कामचारकामवादकामभक्षाः तेनमूत्रपुरीषोत्सर्गादावाच-
मनाद्याचारोनास्ति लघुपातकहेतुलशुनपर्युषितोच्छिष्टादिभक्षणेदोषाभावः एवमपेयपानेअनृतावाच्यभाषणेपि महादोषहे-
तुमांसात्यजरजस्वलादिस्पृष्टान्नभक्षणेमद्यादिपानेचदोषोस्त्येव रजस्वलादिसंस्पर्शेस्नानमेवकुमारके शिशोरभ्युक्षणंप्रोक्तंबाल-
स्याचमनंस्मृतम् तत्रप्रागन्नप्राशनाच्छिशुसंज्ञा ततऊर्ध्वंप्राक्चौलात्त्रिवर्षाद्वाबालसंज्ञा ततआमौंजीबंधनात्कुमारसंज्ञा अ
त्राचमनमितित्रिरुदकपानमेव नतुओष्ठमार्जनादिकल्पइतिज्ञेयम् नचानुपनीतोवेदमुच्चारयेत् पित्रोरंत्यक्रियायांत्वनुपनीतेना
पिमंत्रोच्चारःकार्यः सचाद्वित्रिवर्षयोः कृतचूडस्यैव त्रिवर्षोर्ध्वंत्वकृतचूडस्यापि एतच्चौरसपुत्रविषयम् पित्रोरनुपनीतोपिविदध्या-
दौरसःसुतः और्ध्वदेहिकमन्येतुसंस्कृताःश्राद्धकारकाइतिचस्कांदात् बालानामपथ्यंपित्रादिभिर्निवारणीयम् तस्मात्सर्वप्रयत्ने
नबालानग्रेतुभोजयेत् बालानांक्रीडनदानेस्वर्गसुखं तेषांभोज्यप्रदानेगोदानफलम् अथोपनयनं उपनयनंनामआचा-
र्यसमीपनयनांगकोगायत्र्युपदेशप्रधानकः कर्मविशेषः उपनयनपदस्ययोगरूढत्वात् अत्राधिकारिणः पितैवोपनयेत्पुत्रंतद
भावेपितुःपिता तदभावेपितुर्भ्राताःतदभावेतुसोदरः तदभावेसगोत्रसपिंडाः तदभावेमातुलादयोसगोत्रसपिंडाः तदभावेअ-
सपिंडसगोत्रजाः एतेचकुमारापेक्षयावयोज्येष्ठाविवक्षिताः कनिष्ठकर्तृकोपनयनस्यनिषिद्धत्वात् सर्वाभावेश्रोत्रियः जन्मना-

ब्राह्मणोज्ञेयःसंस्कारैर्द्विजउच्यते विद्यत्वाच्चापिविप्रत्वंत्रिभिःश्रोत्रियउच्यते कृच्छ्रत्रयंचोपनेतात्रीन्कृच्छ्रांश्चबटुश्चरेत् गायत्र्याद्वादशाधिक-
सहस्रजपश्चोपनेत्रधिकारसिद्ध्यर्थंकार्यः केचिद्द्वादशसाहस्रीजपंति अथोपनयनकालः गर्भतोजन्मतोवापंचमेष्टमेवावर्षेब्राह्मणस्यो
पनयनम् एकादशेद्वादशेवाक्षत्रियस्य द्वादशेषोडशेवावैश्यस्य षष्ठेतुधनकामस्यविद्याकामस्यसप्तमे अष्टमेसर्वकामस्यनवमेकांति
मिच्छतः केचित्तुविप्रस्यषष्ठंनमन्यंते आषोडशादाद्वाविंशादाचतुर्विंशाच्चवर्षाद्ब्राह्मणादेर्गौणकालः अत्रगर्भादिसंख्या तथाच
जन्मतःपंचदशवर्षपर्यंतंविप्रस्यनविशेषतःप्रायश्चित्तम् षोडशेवर्षेसशिखवपनमेकविंशतिरात्रंयावकाशनमंतेसप्तब्राह्मणभोजनमिति
प्रायश्चित्तं सप्तदशादिवर्षेषुकृच्छ्रत्रयादिप्रायश्चित्तपूर्वकमुपनयनंबोध्यम् विप्रक्षत्रिययोरुत्तरायणेमौंजीबंधः वैश्यस्यदक्षिणायने-
पि वसंतेब्राह्मणमुपनयीतग्रीष्मेराजन्यंशरदिवैश्यम् माघादिशुक्रांतपंचमासाःसाधारणावासकलद्विजानामितिगर्गोक्तेर्वसंतालाभेशि
शिरग्रीष्मावपिग्राह्यौ वसंतविधिनोत्तरायणादिविधेःसंकोचायोगात् एवंमाघादिमासपंचकनियमात् पौषाषाढयोःसत्यप्युत्तराय-
णेउपनयनंनकार्यम् तत्रापिमीनार्कमारभ्ययावत्मिथुनप्रवेशंप्रशस्तःकालः मीनमेषयोरुक्तप्रशस्ततरः मकरकुंभस्थेर्केमध्यमं मीन
मेषस्थेउत्तमंवृषभमिथुनस्थेऽधममुपनयनमित्यभिधानात् मीनार्कविशिष्टःचैत्रोःनिष्टबृहस्पत्यादिबहुविधदोषापवादकतयाप्रशस्तत-
मः जीवभार्गवयोरस्ते सिंहस्थेदेवतागुरौ चंद्रसूर्येदुर्बलेपिगोचरेनिष्टदेगुरौ मेखलाबंधनंकार्यंचैत्रेमीनगतेरवावित्यर्थकस्मृतेः अत्र-

गुरुशुक्रास्तदोषापवादोऽतिमहासंकटविषयत्वान्नकथनीयः मीनार्केचैत्रेजन्ममासजन्मनक्षत्रदोषोनास्ति जन्ममासजन्मनक्षत्रजन्मति-
थिजन्मलग्नजन्मराशिलग्नेषुविप्राणामुपनयनंनदोषाय क्षत्रियवैश्ययोरप्रथमगर्भेदोषोन ज्येष्ठापत्यस्यज्येष्ठमासेमंगलंन शुक्लः
पक्षः शुभः प्रोक्तः कृष्णश्चांत्यत्रिकंविनेतिगुरूक्तेः कृष्णपक्षेदशमीपर्यंतंसंकटेकार्यम् ।शिष्टास्तुसंकटेपिकृष्णपक्षेपंचमीपर्यंतमेवकु
र्वंति अथतिथिविचारः द्वितीयातृतीयापंचमीषष्ठीदशम्येकादशीद्वादश्यः प्रशस्ताः क्वचित्सप्तमीत्रयोदशीकृष्णप्रतिपद्विधिः पु
नरुपनयनमुक्ताद्युपनयनविषयः तिथौसोपपदाख्यायामनध्यायेगलग्रहे अपराण्हेचोपनीतः पुनःसंस्कारमर्हति सिताज्येष्ठेद्वितीयाच
आश्विनेदशमीसिता चतुर्थीद्वादशीमाघे एताःसोपपदाःस्मृताः अनध्यायाःपौर्णमासीचतुर्दश्यष्टमीअमा प्रतिपत्सूर्यसंक्रांतिमन्वा
द्याश्चयुगादयः कृष्णपक्षेद्वितीयाश्चकार्तिकाषाढफाल्गुने विषुवायनसंक्रांत्योः पक्षिणीअनध्यायइतिपूर्वपरिच्छेदेउक्तम् सोपपदाना-
मनध्यायतिथीनांचदिनद्वयेसूर्योदयोत्तरंसूर्यास्तात्पूर्वंचत्रिमुहूर्तसत्वेदिनद्वयमनध्यायः शिष्टास्तुप्रतिपच्छेषघटिकादिमात्रेपिव्रतबंधेऽन
ध्यायंवदंति विषुवायनेतरसंक्रांतिमन्वादियुगादिषुतुप्रथमद्वितीयपरिच्छेदोक्तरीत्यायत्रदिनेसंक्रांतिपुण्यकालोयुगमन्वादिश्राद्धकालश्च-
तद्दिनेनध्यायः नतुतेषामस्तादौमुहूर्तत्रयसत्वमनध्यायहेतुः त्रयोदश्यादिचत्वारिसप्तम्यादिदिनत्रयम् चतुर्थीचैकतःप्रोक्ताअष्टावेतेग-
लग्रहाः अत्रचतुर्थीनवमीचव्रतकालेत्याज्येतिभाति केचिच्चतुर्थीशेषयुतपंचम्याव्रतबंधंनकुर्वंति तत्रमूलंमृग्यं नवमीशेषयुतदशम्यांमौ

जीनकार्येतिमयूखे अपराण्हस्त्रेधाविभक्तदिनतृतीयांशोव्रतबंधेवर्ज्यः दिनमध्यभागोमध्यमःप्रथमभागोमुख्यः मन्वादियुगादयोद्वितीय-
परिच्छेदेदर्शिताः तत्रोपनयनेचैत्रशुक्लतृतीयायामन्वादेर्वैशाखशुक्लतृतीयायायुगादेश्चप्रसक्तिः अन्येषांयुगादिमन्वादितिथीनांप्रसक्ति
र्नास्ति अनयोरपवादःसिंधुकौस्तुभादौस्मर्यते याचैत्रवैशाखसितातृतीयामाघस्यसप्तम्यथफाल्गुनस्य कृष्णद्वितीयोपनयेप्रशस्ताप्रो-
क्ताभरद्वाजमुनींद्रमुख्यैरिति अत्रमाघसप्तम्यामन्वादेरपवादःपुनरुपनयनादिविषयः फाल्गुनकृष्णद्वितीयायाश्चातुर्मास्यद्वितीयात्वे-
नानध्यायत्वंप्राप्तंतस्यापवादोयम् यत्तु अनध्यायस्यपूर्वेद्युरनध्यायात्परेहनि व्रतारंभंविसर्गंचविद्यारंभंचवर्जयेदितिस्मृत्यंतरंतद्द्वि
तीयाविध्यनुपपत्त्यागलग्रहत्वेनप्राप्तसप्तमीनवमीत्रयोदशीनिषेधानुवादकमितिभाति अप्राप्तनिषेधकत्वेमन्वादियुगादिसंक्रांत्या-
दिप्रयुक्तानध्यायेभ्योपिपूर्वपरदिनयोर्निषेधापत्त्याचैत्रशुक्लद्वितीयादेरपिनिषिद्धत्वापातात् नचेष्टापत्तिः शिष्टाचारग्रंथेषुचानुपलंभा
त् मुहूर्तमार्तंडोक्त्यामाघशुक्लद्वितीया कृष्णद्वितीया वैशाखकृष्णद्वितीयाचेत्यनध्यायत्रयमुपनयनेधिकंप्राप्नोति एतदपरेनाद्रियंते बहुग्रं
थेषुमूलानुपलंभात् मौंजीप्रकरणेमुहूर्तचिंतामण्यादिग्रंथेषुकाप्यनुक्तेश्च अतोमार्तंडोक्तानामातिरिक्तानध्यायानामुपनिषत्पाठादिविषयत्वंन
तुमौंजीविषयत्वमितियुक्तंभाति तत्रतृतीयाषष्ठीद्वादशीषुप्रदोषसत्वेमौंजीनकार्या रात्रेःप्रथमयामेचतुर्थीसार्धयामेसप्तमीयामद्वयेत्रयो
दशीचेत्तदाप्रदोषः दिनद्वयेप्रथमयामादिषुचतुर्थ्यादिव्याप्तौपूर्वदिनेप्रदोषोनोत्तरदिनेइतिकौस्तुभे प्रदोषदिनेमंदवारेकृष्णपक्षांत्य

त्रिकेचोपनयनेपुनरुपनयनमितिमयूखे एतेनित्यानध्यायाः अथनैमित्तिकाः विवाहप्रतिष्ठोद्यापनादिषु आसमाप्तेः सगोत्राणामन
ध्यायइतिस्मृत्यर्थसारोक्तेस्त्रिपुरुषसपिंडेषु ब्रह्मयज्ञादिवर्जनात् मौंजीविवाहादिनिमित्तकमंडपप्रतिष्ठाद्युत्सवसमाप्तिपर्यंतमुपनय
नंनकार्यमितिभाति विवाहादिमंगलकरणेदोषोन शोभनदिनेचानध्यायइत्युक्तेर्गर्भाधानादिशुभकार्यदिनेएकगृहेएककुलेवाव्रतबं
धोनकार्यइतिभाति भूकंपेभूविदारणेवज्रपातेउल्कापातेधूमकेतूत्पत्तौग्रहणेचदशाहंसप्ताहंवाव्रतबंधादिमंगलंनकार्यम् केचित्सं
कटेत्रिदिनमनध्यायमाहुः अकालवृष्टौत्रिरात्रंपक्षिणीवानध्यायः पौषादिचैत्रांतमकालवृष्टिः केचिदार्द्रादिज्येष्ठांतसूर्यनक्षत्रा-
दन्यत्राकालवृष्टिरित्याहुः यस्मिन्देशेयोवर्षाकालस्ततोन्यत्राकालवृष्टिरितिसिद्धांतः अतिवृष्टौकरकावृष्टौरुधिरवृष्टौचत्र्यहं प्रातः
संध्यागर्जनेत्वहोरात्रं गुरुशिष्यऋत्विक्मरणेत्र्यहं पशुमंडूकनकुलश्वाहिमार्जारमूषकैरंतरागमनेहोरात्रं आरण्यमार्जारादिगम-
नेत्रिरात्रं सृगालवानरैर्द्वादशरात्रं श्रवणाद्वादशीयमद्वितीयामहाभरण्यादयोऽन्येप्यनध्यायानित्यानैमित्तिकाश्चबहवोग्रंथेषूक्ता
स्तेषामुपनयनेप्रसक्त्यभावादत्रनोक्ताः व्रतबंधेनांदीश्राद्धोत्तरंपूर्वोक्तप्रातर्गर्जितादिनैमित्तिकानध्यायप्राप्तौज्योतिर्निबंधे नांदीश्राद्धं
कृतंचेत्स्यादनध्यायस्त्वकालिकः तदोपनयनंकार्यंवेदारंभंनकारयेदिति वेदारंभंनकारयेदितिनिषेधोयाजुषादिविषयः बह्वृचाना-
मुपाकर्मण्येववेदारंभोक्त्यामौंजीदिनेवेदारंभाप्रसक्तेः तदोपनयनंकार्यमितिबह्वृचादिसर्वसाधारणः याजुषादिभिर्मौंज्युत्तरमपिअन

ध्यायप्राप्तोवेदारंभोवर्ज्यः नांदीश्राद्धात्प्राक्नैमित्तिकानध्यायेमुहूर्तांतरेकार्यम् मौंज्युत्तरमनुप्रवचनीयात्प्राक्गर्जनेवक्ष्यते इत्यन
ध्यायादिनिर्णयः इत्थंतिथिंतत्प्रसंगप्राप्तमनध्यायादिकंचविचार्यवारादिचिंत्यते गुरुशुक्रबुधवाराःश्रेष्ठाः सूर्यवारोमध्यमः चंद्र-
वारोधमः भौममंदवारौनिषिद्धौ सामवेदिनांक्षत्रियाणांचभौमवारःप्रशस्तःशाखाद्यधिपतिवारश्चशाखाधिपबलंतथा शाखाधिप-
तिलग्नंचदुर्लभंत्रितयंव्रते गुरुशुक्रौभौमबुधावृग्वेदाद्यधिपाःस्मृताः पतीसितेज्यौविप्राणांनृपाणांकुजभास्करौ वैश्यानांशशभृ-
त्सौम्याविनिवर्णाधिपाःस्मृताः पितुःसूर्यबलंश्रेष्ठंशाखावर्णेशयोर्वटोः पितुर्वटोश्चसर्वेषांबलंवाक्पतिचंद्रयोः बहुत्तासित्रोरुभयो-
र्गुरुचंद्रबलालाभेवटोरुभयबलमावश्यकम् तत्रचंद्रबलंगर्भाधानप्रसंगेउक्तम् द्विपंचसप्तनवैकादशस्थोगुरुःशुभफलप्रदः ज-
न्मतृतीयषष्ठदशमस्थानेषुपूजाहोमात्मकशांत्याशुभः चतुर्थाष्टमद्वादशस्थानेषुदुष्टफलः कर्कधनुर्मीनराशिषुचतुर्थादिस्था-
नेपिनदोषः अतिसंकटेचतुर्थद्वादशस्थोद्विगुणपूजाहोमादिनाशुभः अष्टमस्तुत्रिगुणपूजादिनाशुभः केचिदनिष्टोवामवेधेनशु-
भइत्याहुस्तन्नेतिराजमार्तंडः अष्टमवर्षादिमुख्यकालेगुरुबलाभावेपिमीनगतरवियुतचैत्रेवाशांत्यावाव्रतबंधःकार्योनतुमुख्यका
लातिक्रमः नित्यकालस्यबलीयस्त्वात् अथनक्षत्राणि पूर्वात्रयहस्तचित्रास्वातीमूलाश्लेषार्द्राश्रवणेषुऋग्वेदिनांमौंजीप्रशस्ता-
रोहिणीमृगपुष्यपुनर्वसुत्र्युत्तराहस्तानुराधाचित्रारेवतीषुयाजुषाणाम् अश्विनीपुष्योत्तरात्रयार्द्राहस्तधनिष्ठाश्रवणेषुसामगानां

अश्विनीमृगानुराधाहस्तधनिष्ठापुनर्वसूरेवतीषुअथर्ववेदिनाम् एषांनक्षत्राणामसंभवेभरणीकृत्तिकामघाविशाखाज्येष्ठाशततारकावर्जे-
यित्वासर्वाणिसर्वेषांग्राह्यानि राजमार्तंडेपुनर्वसूनिषेधोनिर्मूलइतिबहवः केचिदृक्सामवेदिविषयःपुनर्वसूनिषेधइत्याहुः व्यतीपातवै
धृतिपरिघार्धेषुविष्कंभादीनांनिषिद्धनाडीषुभद्रायांग्रहणेचमौंजीवर्ज्या अथलग्नग्रहफलम् व्रतेग्राह्याद्वादशाष्टषट्कर्ज्याःशु
भखेनराः खलास्त्र्यायारिगाश्चंद्रःशुक्रोगोकर्कगस्तनौ क्वचित्सूर्यस्तनौश्रेष्ठोऽष्टमेवर्ज्योखिलग्रहः लग्नेशःशुक्रचंद्रौचषष्ठेव
र्ज्याःसितोंत्यगः लग्नेचंद्रखलाश्चैवेंदुर्वर्ज्योद्वादशाष्टमे पंचेष्टग्रहहीनंचलग्नंसर्वत्रवर्जयेत् तुलामिथुनकन्याख्याधनुर्वृषझषा
ह्वयाः नवमांशाःशुभाःप्रोक्ताःकर्कांशंवर्जयेद्व्रते षड्वर्गशुद्ध्यादिकमिष्टकालसाधनादिविचारश्चज्योतिर्ग्रंथेभ्योज्ञातव्यः मातरि
रजस्वलायांमातुलज्येष्ठभ्रात्रादीनां पितृसान्निध्यात्कर्तॄणांपत्न्यांरजस्वलायांचमौंजीविवाहादिनकार्यम् नांदीश्राद्धोत्तरंमातृरजसि-
भ्रात्रादिकर्त्रंतरसत्वेपिसन्निहितमुहूर्तांतरालाभेशांतिंकृत्वाकार्यम् अन्यथामुहूर्तांतरेएवनांदीश्राद्धोत्तरंमातुलादिकर्तॄणांपत्नीरजो
दोषेआरब्धत्वाच्छांतिंविनैवकार्यम् मौंजीविवाहोत्तरंमंडपोद्वासनात्प्राकृमातृरजोदोषेपिशांतिःकार्या मंगलस्यासमाप्तत्वादितिमु॰
हूर्तचिंतामणिटीकायां प्रारंभात्प्रागपिरजोदोषेमुहूर्तांतरालाभेशांतिंकृत्वानिसंकटे व्रतबंधादिकंकार्यमितिकौस्तुभे शांतिप्रकारश्च
ममाऽमुकमंगलेसंस्कार्यजननीरजोदोषजनिताशुभफलनिरासार्थंशुभफलावाप्त्यर्थंश्रीपूजनादिशांतिंकरिष्यइतिसंकल्प्यमाषकव॰

र्णनिर्मितांलक्ष्मींश्रीसूक्तेनषोडशोपचारैःसंपूज्यस्वगृह्योक्तविधिनाश्रीसूक्तेनप्रत्यृचंपायसंहुत्वाकलशोदकेनाभिषिच्यविष्णुंस्मृत्वाकर्मे
श्वरार्पणंकुर्यादिति प्रारंभोत्तरंसूतकप्राप्तौएकोदरयोःसमानसंस्कारेप्रेतकर्मसमाप्तौचचौलप्रकरणेउक्तम् विशेषस्तुवक्ष्यते अथ-
पदार्थसंपादनं कौपीनंप्रावारश्चकार्पासजमहतंसंपाद्यं ईषद्धौतंनवंश्वेतंसदशंवस्त्रमहतसंज्ञम् प्रावारार्थमजिनंवा तच्चत्र्यंगु-
लंचतुरंगुलंवाबहिर्लोमाखंडंवाष्टाचत्वारिंशदंगुलंधार्यम् त्रिखंडपक्षेचतुर्विंशत्यंगुलाष्टांगुलषोडशांगुलाः क्रमेणत्रयःखंडाःका
र्पासंयज्ञोपवीतं तन्निर्माणप्रकारः ब्राह्मणेनब्राह्मणस्त्रीभिर्विधवादिभिश्चनिर्मितंसूत्रंग्राह्यम् संहतचतुरंगुलिमूलेषुषण्णव-
त्यासूत्रमावेष्ट्यतन्त्रिगुणीकृत्योर्ध्ववृत्तंवलितंकृत्वापुनरधोवृत्तरीत्यात्रिगुणीकृतंतत्सूत्रंनवतंतुकंसंपद्यते तत्त्रिरावेष्ट्यदृढग्रंथिंकु-
र्यात् स्तनादूर्ध्वमधोनाभेर्नधार्यंतत्कथंचन विच्छिन्नंवाप्यधोयातंभुक्त्वानिर्मितमुत्सृजेत् सिद्धमंत्राःप्रयोक्तव्याइतिन्यायेनसिद्धंयज्ञोपवीतंत्रिगुणीक
रणादिमंत्रैरभिमंत्रितंयज्ञोपवीतंपरमममितिमंत्रेणधारयेत् तद्यथा गायत्र्यात्रिगुणीकृत्वापोहिष्ठेतितिसृभिःप्रक्षाल्यपुनर्गायत्र्यात्रिगुणी
कृत्वग्रंथौब्रह्मविष्णुरुद्रान्नमेत् केचिन्नवतंतुषुनवदेवतान्यासमाहुः ततोगायत्र्यादशवारमभिमंत्रिताभिरद्भिर्यज्ञोपवीतंप्रक्षाल्योदुत्यमिति
त्यृचेनसूर्यायप्रदर्श्य यज्ञोपवीतमितिमंत्रेणप्रथमंदक्षिणबाहुमुद्धृत्यपश्चात्कंठेधारयेदिति उपवीतंब्रह्मसूत्रंप्रोद्धृतेदक्षिणेकरे प्रा
चीनावीतमन्यस्मिन्निवीतंकंठलंबितम् चितिकाष्ठचितिधूमचांडालरजस्वलाशवसूतिकास्पर्शेस्नात्वायज्ञोपवीतत्यागः कंठविलं-

विनस्ताद्युक्त्वामलमूत्रोत्सर्गेचत्यागः मासचतुष्टयोत्तरंचयज्ञोपवीतत्यागः केचिज्जननशावाशौचयोरंतेपित्त्यागमाहुः समुद्रंगच्छ
स्वाहेतिमंत्रेणसप्रणवव्याहृतिभिर्वाजीर्णयज्ञोपवीतत्यागः यज्ञोपवीतंप्रमादाद्धृतंचेत्तूष्णींलौकिकंधृत्वामनोज्योतिरितिअग्नेव्रतपतेव्रतं
चरिष्यामितच्छकेयंतन्मेराध्यतां वायोव्रतपते॰ आदित्यव्रतपतेइत्यादिमंत्रचतुष्टयेनचतस्रआज्याहुतीर्हुत्वाविधिवन्नूतनंधारयेत्
अथवायज्ञोपवीतनाशजन्यदोषनिरासार्थंप्रायश्चित्तंकरिष्येइतिसंकल्प्यआचार्यवरणाद्यग्निप्रतिष्ठापनाद्याज्यभागांतेसवितारंगायत्र्या
तिलैराज्येनाष्टोत्तरशतंसहस्रंवाजुहुयात् नूतनंधृत्वातिक्रांतसंध्याद्याचरेदिति यज्ञोपवीतहीनःक्षणंतिष्ठेच्चेच्छतगायत्रीजपः यज्ञोप
वीतंविनाभोजनेविण्मूत्रकरणेवागायत्र्यष्टसहस्रंजपः वामस्कंधात्कूर्परेमणिबंधांतेवापतितेयथास्थानंधृत्वात्रीन्षड्वायथाक्रमंप्राणा-
यामान्कृत्वानवंधारयेत् कौपादिनास्वयंयज्ञोपवीतत्यागेपूर्ववल्लौकिकंधृत्वाप्रायश्चित्तांतेनवंधारयेत् ब्रह्मचारिणःएकंयज्ञोपवीतंसू
स्नातकस्यद्वेउत्तरीयाभावेतृतीयकं जीवत्पितृकेणजीवज्ज्येष्ठभ्रातृकेणचोत्तरीयंतत्स्थानेतृतीयंयज्ञोपवीतंवानधार्यम् आयुष्काम-
स्यत्र्यधिकानिबहूनियज्ञोपवीतानि अभ्यंगेचोदधिस्नानेमातापित्रोर्मृतेहनि तैत्तिरीयाःकठाःकाण्वाश्चरकावाजसनेयिनः कंठादु
त्तार्यसूत्रंतुकुर्युर्वैक्षालनंद्विजाः अन्ययाजुषैर्बह्वृचैःसामगैश्चकंठादुत्तारणेनत्यस्त्कानवंधार्यं अथमेखला मौंजीत्रिवृत्समाश्लक्ष्णा
कार्याविप्रस्यमेखला त्रिवृताग्रंथिनैकेनत्रिभिःपंचभिरेववा मुंजाभावेतुकर्तव्याकुशाश्मंतकबल्वजैः ब्राह्मणस्यभवेद्दंडःपालाशःके-

शसंमितः सर्वेषांयज्ञियोवास्यादूर्ध्वनासाग्रसंमितः बटुहस्तेनचतुर्हस्ताहस्तोच्छ्रिताचतुरस्रासोपानांकिताप्रागुदक्प्रवणाकदलीस्तंभा
द्यलंकृतावेदिःसंपाद्या अथोपनयनांतर्गतपदार्थेषुविशेषउच्यते वासःपरिधानोत्तरंलौकिकमाचमनं यज्ञोपवीतधारणोत्तरंतुयथावि-
धि आचमनविधिर्वक्ष्यते एवमाज्यपात्रादुत्तरभागे बटुमाचमय्य प्रणीतापश्चिमदेशरूपतीर्थेनप्रविश्याचार्याग्न्योर्मध्येननीत्वाचार्यदक्षि
णतउपवेशयेत् ततोबर्हिरास्तरणादिस्रुवसंमार्गांतेयज्ञोपवीतदानाद्याचमनांतं ततः शिष्यांजलौजलावक्षारणादिसमिदाधानांतं गा-
यत्र्युपदेशांगं बटोःशक्तित्वसिद्ध्येअग्नयेसमिधमितिमंत्रएकश्रुत्याप्रयोक्तव्यःततःपरिदानाभिवादनांतेआचारप्राप्तेगायत्रीपूजनंकृत्वा
ग्नेरुत्तरदेशेगायत्र्युपदेशःकार्यः अवक्षारणमप्युत्तरदेशेउक्तम् प्राङ्मुखआचार्यःप्रत्यङ्मुखायोपविष्टाय बटवे गायत्रीमुपदिशेत्
अथोपसंग्रहणप्रकारः उपसंग्रहणंनामामुकप्रवरान्वितोऽमुकगोत्रोऽमुकशर्माहंभोअभिवादयेइत्युक्त्वादक्षिणोत्तरकर्णौवामद-
क्षिणपाणिभ्यांस्पृष्ट्वादक्षिणहस्तेनगुरोर्दक्षिणपादंवामेनवामंस्पृष्ट्वाशिरोवनमनमिति एवंगुरुषुमातापित्रादिषुचअभिवादन-
पूर्वकपादस्पर्शात्मकमुपसंग्रहणम् द्वन्द्वेतरेषुत्वभिवादनमात्रम् द्वन्द्वेषुनमस्कारः अशुचिंवमंतमभ्यक्तंस्नानंकुर्वतंजपादि
रतंपुष्पजलभैक्षादिभारवाहंननमेत् तन्नमनेउपवासः शूद्रनतौत्रिरात्रम् अंत्यजेकृच्छ्रं देवतागुरुयतिनमनाकरणेउपवासः
अथप्रत्यभिवादनंतत्रांत्यस्वरःप्लुतःकार्यः तद्यथा आयुष्मान्भवसौम्यदेवदत्ता३ एकारौकारांतोनाम्निहरा३इशंभा३उइतिसंध्य

क्षरविश्लेषेण पूर्वभागाकारप्लुतइति अनुप्रवचनीयार्थंभिक्षायांभिक्षांभवान्ददातुभिक्षांभवतीददात्विति वा भवच्छब्दमध्यकोभि
क्षावाक्यप्रयोगः अन्यभिक्षायामादावंतेवाभवच्छब्दइति अथोपनयनविवाहादौनिर्विघ्नफलप्राप्त्यर्थमुपसर्गनिरासाय वा सपिं
डमरणादिनिमित्तकप्रतिकूलनिवृत्त्यर्थंवा विनायकशांतिः कार्या तत्रकालः शुक्लपक्षचतुर्थीगुरुवारः पुष्यश्रवणोत्तरारोहिणीहस्ता
श्विनीमृगनक्षत्राणि शस्तानि उपनयनादौतुप्रधानकालानुरोधेनयथासंभवकालोग्राह्यः तत्रामुककर्मणोनिर्विघ्नफलसिद्ध्यर्थमिति
वाउपसर्गनिवृत्त्यर्थमितिवाऽमुकसपिंडमरणनिमित्तकाशुचित्वप्रतिकूल्यनिरासार्थमितिवासंकल्पऊह्यः अवशिष्टप्रयोगोन्य
त्रज्ञेयः विवाहोपनयनादिष्वभ्युदयकर्मस्वादौग्रहयज्ञंकुर्यात् श्राद्धातिरिक्तेष्वनाभ्युदयकेष्वपिशांत्यादिकर्मसुग्रहानुकूल्यकामो
ग्रहयज्ञंकुर्यात् अरिष्टनिरासार्थंउत्पातेषुशांतिस्थानेष्वप्रधानोपिग्रहमखउक्तः प्रधानकर्मणापूर्वमव्यवहितंव्यवहितेवाकालेकु
र्यात् व्यवहितेपक्षेसप्तदिनाधिकव्यवधानंनकार्यम् प्रतिग्रहंदशावरप्रधानाहुतिसंख्यायामेकएवऋत्विक् दशाधिकपंचाशत्पर्यंतसं
ख्यायांचत्वारऋत्विजः ततऊर्ध्वंदशावरहोमेष्टौऋत्विजः नवमआचार्यः तत्रआचार्यआचार्यकर्मकृत्वाआदित्यायजुहुयात्
अष्टभ्यःसोमादिभ्योष्टौऋत्विजोजुहुयुः ऋत्विक्चतुष्टयपक्षेद्वाभ्यांग्रहाभ्यांएकैकोजुहुयात् आचार्योर्काय ताम्रादिमयीषुप्रतिमा
सुसर्वासुसौवर्णीषुवाफलेष्वक्षतपुंजेषुवाआदित्यादिपूजनं होमसंख्यानुसारेणकुंडस्यस्थंडिलस्यवाग्रहवेद्याश्चहस्तादिमानं त

त्रप्रधानांगाहुतीनांपंचाशदवरसंख्यात्वेरत्निमितंकुंडं शतावरत्वेअरत्निमितम् सहस्रावरत्वेहस्तमितम् अयुतादिहोमेहस्तद्वयम्
लक्षहोमेचतुर्हस्तं तत्रकृतमुष्टिकरोरत्निर्मुक्तकनिष्ठिकः करः अरत्निः चतुर्विंशत्यंगुलोहस्तः यवोनचतुस्त्रिंशदंगुलानिहस्त-
द्वयम् अष्टाचत्वारिंशदंगुलानिहस्तचतुष्टयम् कुंडमेखलायोनिनाभिखातादिमानंग्रंथांतरेभ्योज्ञेयम् इदंकुंडादिमानंसर्वत्र-
ज्ञेयम् समिच्चर्वाज्यंद्रव्यम् अर्कः पलाशः खदिरश्चापामार्गोथपिप्पलः औदुंबरः शमीदूर्वाकुशोर्कादेः क्रमात्समित् केचित्तिला-
नपिआहुः अर्कादिप्रधानहोमसंख्यादशांशेनाधिदेवतानांहोमः अधिदेवताद्यर्धसंख्ययाक्रतुसंरक्षकक्रतुसाद्गुण्यदेवतानांशां-
त्यंगभूतेग्रहयज्ञेबलिदानंकुर्वंति अन्यत्रग्रहमखेबलिदानंनकुर्वंति प्रधानभूतायाएकाहुतेरेकविप्रभोजनंश्रेष्ठं शताहुतेरेकवि-
प्रभोजनंमध्यमम् सहस्राहुतेरेकविप्रभोजनंजघन्यंस्याविस्तरप्रयोगादिकमन्यत्र इतिग्रहयज्ञः कुमारस्योपनयनकालेकन्याया-
विवाहेवाबृहस्पत्यानुकूल्याभावेशौनकाद्युक्ताशांतिःकार्या अस्यकुमारस्योपनयने अस्याःकन्यकायाविवाहेवाबृहस्पत्यानुकूल्य
सिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंबृहस्पतिशांतिंकरिष्येइतिसंकल्प्याचार्यंवृणुयात् स्थंडिलेशान्यांयथाविधिस्थापितेश्वेतकलशेपं-
चगव्यकुशोदकविष्णुक्रांताशतावरीप्रमुखौषधिप्रक्षेपपूर्णपात्रनिधानांतेहरिताक्षतनिर्मितदीर्घचतुरस्रपीठेहैमींगुरुप्रतिमांप्रति-
ष्ठाप्यस्थंडिलेग्निस्थापनादि अन्वाधानेबृहस्पतिमश्वत्थसमिदाज्यसर्पिर्मिश्रपायसैः साज्येनमिश्रितयवव्रीहितिलेनचप्रतिद्रव्य-

मष्टोत्तरशताहुतिभिः शेषेणस्विष्टकृनमित्याद्याज्यभागांतेप्रतिमायांषोडशोपचारैर्गुरुपूजा तत्रपीतवस्त्रयुग्मपीतयज्ञोपवीतपी
तचंदनपीताक्षतपीतपुष्पघृतदीपदध्योदननैवेद्यार्पणांतेमाणिक्यंसुवर्णंवादक्षिणांदत्वाग्रहमखोक्तरीत्याकुंभानुमंत्रणांतेबृहस
तिमंत्रेणदधिमध्वाक्तसमिदाज्यगृहसिद्धपायससंमिश्रितयवाद्यैर्यथान्वाधानंहोमः होमशेषंसमाप्यगंधादिभिर्बृहस्पतिंसंपूज्यपीत
गंधाक्षतपुष्पयुतताम्रपात्रस्थजलेनार्घ्यंदद्यात् तत्रमंत्रः गंभीरदृढरूपांगदेवेज्यसुमतेप्रभो नमस्तेवाक्पतेशांतगृहाणार्घ्यंन
मोस्तुते प्रार्थयेत् भक्त्यायत्तेसुराचार्यहोमपूजादिसत्कृतम् तत्त्वंगृहाणशांत्यर्थंबृहस्पतेनमोनमः जीवोबृहस्पतिःसूरिराचा
र्योगुरुरंगिराः वाचस्पतिर्देवमंत्रीशंभंकुर्यात्सदाममेति विसर्जनप्रतिमादानांतेकुमारादियुतयजमानाभिषेकः तत्रमंत्राः आ
पोहिष्ठेतितिस्रः तत्वायामिब्रह्मणा॰ ३ स्वादिष्ठयामदिष्ठ॰ ४ समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य॰ ४ इदमापःप्रवहत॰ १ तामग्निवर्णा॰ १ याओ
षधीः॰ १ अश्वावतीर्गोमतीर्न॰ १ यद्देवादेवहेडनमित्याद्याः कूष्मांडमंत्राः पुनर्मनःपुनरायुरित्यंतास्तैत्तिरीयशाखायांप्रसिद्धाः कौ
स्तुभादौलिखिताएतैरभिषिच्यविप्रान्भोजयेदिति इतिबृहस्पतिशांतिः अथोपनयनादौसंकल्पाः तत्रोपनयनात्पूर्वे-
द्युराचार्योममोपनेतृत्वयोग्यतासिद्ध्यर्थंकृच्छ्रत्रयंतदस्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतद्रव्यदानेनाहमाचरिष्ये तथाद्वादशा
धिकसहस्रगायत्रीजपमुपनेतृत्वयोग्यतासिद्ध्यर्थंकरिष्येइतिसंकल्पयेत् यदिपूर्वसंस्काराअतीतास्तदा अस्यकुमारस्यपुंसवना-

दीनामथवाजातकर्मादीनां चौलांतानांसंस्काराणांकालातिपत्तिजनितप्रत्यवायपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंप्रतिसंस्कारमेकेकांभूर्भु
वःस्वःस्वाहेतिसमस्तव्याहृत्याज्याहुतिंहोष्यामीतिसंकल्प्याग्निस्थापनेध्माधानादिपाकयज्ञतंत्रसहितावन्हिस्थापनाज्यसंस्कारपात्र-
संमार्गमात्रसहितावातीतसंस्कारसमसंख्यसमस्तव्याहृत्याज्याहुतीर्जुहुयात् ततोस्यकुमारस्यपुंसवनानवलोभनसीमंतोन्नयनजा
तकर्मनामकर्मसूर्यावलोकननिष्क्रमणोपवेशनान्नप्राशनचौलसंस्काराणांलोपनिमित्तप्रत्यवायपरिहारार्थंप्रतिसंस्कारंपादकृच्छ्रंप्रा
यश्चित्तंचौलस्यार्धकृच्छ्रंबुद्धिपूर्वकलोपेप्रतिसंस्कारमर्धकृच्छ्रंचूडायाःकृच्छ्रंतत्प्रत्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतद्रव्यदानेनाहमाच-
रिष्ये चौलस्योपनीत्यासहकरणस्यकुलधर्मप्राप्तत्वेकालातिपत्तिहोमंचौललोपप्रायश्चित्तंचनकार्यम् केचित्संस्कारलोपप्रायश्चित्तंब
हुनाकारयंति ततोबहुर्मम कामचारकामवादकामभक्षादिदोषपरिहारद्वारोपनेयत्वयोग्यतासिद्ध्यर्थंकृच्छ्रत्रयप्रायश्चित्तंतत्प्रत्याम्ना·
यगोनिष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतदानद्वाराआचरिष्येइतिसंकल्पयेत् निष्कंनिष्कार्धंनिष्कपादंनिष्कंपादार्धंवारजतंगोमूल्यंदेयम् ·न·
तुन्यूनं अष्टगुंजमाषरीत्याचत्वारिंशन्माषोनिष्कइत्युक्तम् ततःप्रायश्चित्तेकृतेपश्चादतीतमपिकर्मवै कार्यमित्येकआचार्यानित्य
न्येपिविपश्चितइतिवचनात् जातकर्मादिसंस्काराःकार्यानकार्याइतिपक्षद्वयम् तत्रप्रायश्चित्तेनप्रत्यवायपरिहारेपिसंस्कारज-
न्यापूर्वोत्पत्त्यर्थंसंस्कारानुष्ठानपक्षेसंकल्पः पत्न्याकुमारेणचसहोपविश्यदेशकालौसंकीर्त्यास्यकुमारस्यगर्भांबुपानजनितदोषनि-

बर्हणायुर्मेधाभिवृद्धिबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंअतिक्रांतंजातकर्मतथाबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणायुर-
भिवृद्धिव्यवहारसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंनामकर्मआयुरभिवृद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वर॰ सूर्यावलोकनं आयुःश्रीवृद्धिबीजगर्भस
मुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराश्रीपरमेश्वर॰ निष्क्रमणं आयुरभिवृद्धिद्वाराश्री॰ उपवेशनं मातृगर्भमलप्राशनशुद्ध्यन्नाद्यब्रह्मवर्चसतेज-
इंद्रियायुरभिवृद्धिबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराश्रीप॰ अन्नप्रा॰ रिष्ये बीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणेनबलायुर्वर्चोभिवृद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंचू
डाकर्म द्विजत्वसिद्ध्यावेदाध्ययनाधिकारार्थंउपनयनंचश्वःकरिष्ये जातादिसर्वसंस्कारांगत्वेनपुण्या॰ मातृ॰ नांदीश्राद्धंकरिष्ये उपनयनांगत्वेनमंडपदे-
वतास्थापनंकुलदेवतास्थापनंचकरिष्ये इतिस्वस्वगृह्यग्रंथानुसारेणसंकल्प्यनांदीश्राद्धांतंतंत्रेण अनेकोद्देशेनसकृदंगानुष्ठानंतंत्रं
कृत्वामंडपदेवतास्थापनादिकंवटुपितृभ्यांस्वस्वकृतवस्त्रदानांतंकृत्वान्नप्राशनांताःसंस्कारायथागृह्यंपूर्वदिनेकार्याः चौलोप
नयनेपरदिनेकार्ये सर्वेषांसद्यःकरणेपूर्वोक्तसंकल्पवाक्यांतेउपनयनंचाद्यकरिष्यइतिसंकल्पः संस्काराणामकरणपक्षेचूडाकर्मो
पनयनेसंकल्प्योभयांगत्वेनपुण्याहवाचनंनांदीश्राद्धंउपनयनांगत्वेनमंडपदेवतास्थापनंकुलदेवतास्थापनंचकरिष्येइतिसंकल्पः
नांदीश्राद्धांते पूर्वपूजितमातृकासहितमंडपदेवतास्थापनं ततःपूर्वोक्तरीत्यावेदिनिर्माणम् इतिपूर्वदिनकृत्यं ततःपरदिनेतिक्रां
तंचौलंकृत्वापूर्वंजातचौलंत्वभ्यंगस्नानेनस्नापयित्वामात्रासहभोजयेत् तदाब्रह्मचारिभ्योभोजनंदेयमित्याचारः तातोदेशका-

लौसंकीर्त्यास्यकुमारस्यद्विजत्वसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंगायत्र्युपदेशंकर्तुंतस्याच्यांगभूतंवापनादिकरिष्येइतिसंकल्प्यवपनादि
कंकुर्यात् मुख्यशिखान्यशिखानांचौलेध्नानामन्त्रवापनम् ततःस्नातमहतवस्त्रंबद्धशिखंकृतमंगलतिलकंबटुंकुर्युः मौहूर्तिकं
संपूज्यतदुक्तेसुमुहूर्तेआचार्योवेद्यांप्राङ्मुखउपविष्टोंतःपटमपमसार्यबटुमुखमीक्षते कृतनमस्कारांतेस्वांकेकुर्वीत ततोविप्राय
थाचारंमंत्रैरुभयोःशिरस्यक्षतान्क्षिपेयुः एवंयथागृह्यमुपनयनप्रयोगंज्ञात्वानुष्ठेयम् सर्वत्रबटुनागायत्र्यादिमंत्रान्वाचयन्सं
धिकृतंवर्णविकारंनान्यथाकुर्यात् प्रयोगशेषंसमाप्यद्वेशतेशतंवायथाशक्तिब्राह्मणभोजनंसंकल्प्यविप्रेभ्योभूयसींदक्षिणांदद्या
त् ततोब्रह्मचारीनूतनभिक्षाभाजनेमातरंमातृष्वस्रादिकांवाभिक्षांभवतीददात्विति अनुप्रवचनीयार्थंतंडुलान्याचेत् पितरंभि
क्षांभवान्ददात्वितियाचेत भैक्ष्यमाचार्यायनिवेद्यमध्यान्हसंध्यामुपास्यगुरुसन्निधावहःशेषंनयेत् तद्दिनेमध्यान्हसंध्याविकल्पि
तेत्यन्ये ब्रह्मयज्ञस्तुद्वितीयदिनमारभ्यगायत्र्याकार्यः अनुप्रवचनीयहोमारंभात्पूर्वंगर्जितवृष्ट्यादिसंभावनायांद्विवैवचरुश्रपणां
तंकृत्वास्तमितेजुहुयात् पाकाभावेगर्जितादिनिमित्तेतुशांतिंकृत्वापाकःकार्यः अथशांतिप्रयोगः ब्रह्मौदनपाकात्पूर्वं
गर्जितेनसूचितस्यब्रह्मचारिकर्तृकाध्ययनविघ्नस्यनिरसनद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंशांतिंकरिष्येइतिसंकल्प्यस्वस्तिवाचनाचा
र्यवरणेकृतेआचार्योग्निंप्रतिष्ठाप्यचक्षुषीआज्येनेत्यंतेसवितारमष्टोत्तरशतसंख्यसाज्यपायसाहुतिभिःगायत्रीमंत्रेणशेषेणास्वि

ष्टहुतमित्यादिप्रायश्चित्तहोमांते गायत्र्यासवितारमाज्येनेति अन्वाधाय गृह्यसिद्धपायसहोमांते बृहस्पतिसूक्तजपः अंते आचार्या
यधेनुं दत्वा शतं यथाशक्ति वा विप्रान् भोजयिष्ये इति संकल्पयेत् मेधाजननात्पूर्वकालिकाग्निकार्यं यावदुपनयनाग्निनाशे उपनय
नाहुतिभिः कटिसूत्रधारणादिमाणवकसंस्कारावक्षारणाग्निकार्यगायत्र्युपदेशरहिताभिः पूर्वोत्तरतंत्रसहिताभिरग्निमुत्पाद्य
तत्रानुप्रवचनीयपूर्वभाव्यग्निकार्यं कृत्वानुप्रवचनीयहोमं कृत्वा मेधाजननात्प्राक्तनान्यग्निकार्याणि कृत्वा मेधाजननं कार्यमि
ति कौस्तुभे उपपादितम् नष्टस्योपनयनाग्नेः पुनरुत्पत्तिर्होमे विनियोग इति विशेष इति चोक्तम् ममतु उपनयनाहुतिभिरग्निमु
त्पाद्य तत्र मेधाजननपूर्वभाव्यग्निकार्याणि कृत्वा मेधाजननं कार्यम् अनुप्रवचनपूर्वभाव्यग्निकार्यमनुप्रवचनीयहोमश्च न का
र्य इति भाति गायत्र्युपदेशानुप्रवचनीयमेधाजननानां त्रयाणां समप्रधानभावेन अध्ययनांगत्वादग्नेस्त्रितयांगत्वात् कौस्तुभोक्त
रीत्या गायत्र्युपदेशतत्पूर्वाग्निकार्यावृत्त्यभाववदनुप्रवचनीयतत्पूर्वाग्निकार्ययोगावृत्त्यभावोचित्यात् नह्यग्निष्टोमांगपशुतत्र
यस्यांगे यूपे पशु द्वयानुष्ठानानंतरं नष्टे तृतीयपश्वर्थं यूपोत्पादने द्वितीयपश्वनुष्ठानमभ्यावर्तते अत्र सदसत्सद्भिर्विचार्यानुष्ठेयं
सायंसंध्याग्निकार्ये कृते नु प्रवचनीयहोमं ब्रह्मचारी कुर्यात् बटोरशक्तौ चरुश्रपणांतमन्यः कुर्यात् होममात्रं बटुः कुर्यात् हुत
चरुशेषेण त्र्यवरब्राह्मणभोजनम् अथ बटुव्रतं क्षारादिवर्ज्यमश्नीयात् ब्रह्मचारी दिनत्रयं शयीताधश्च तुर्थेन्हि मेधा

जननमाचरेत् यद्वा द्वादशरात्रंस्यादब्दव्रतमथापिवा मेधाजननविधिरन्यत्र अथमंडपदेवतोत्थापनं तच्चस्थापनदिनात्सप्तमेदिवसे
पंचमसप्तमदिनयोश्चशुभम् षष्ठदिनेविषमदिनेचाशुभम् अथमंडपोद्वासनपर्यंतनिषेधाः नांदीश्राद्धेकृतेपश्चाद्यावन्मातृविसर्जनं
म् दर्शश्राद्धंक्षयश्राद्धंस्नानंशीतोदकेनच अपसव्यंस्वधाकारांनित्यश्राद्धंतथैवच ब्रह्मयज्ञंचाध्ययनंनदीसीमादिलंघनम् उपवासव्रतं
चैवश्राद्धभोजनमेवच नैवकुर्युःसपिंडाश्चमंडपोद्वासनावधि अत्रस्वधाकारग्रहणंतत्सहचरितवैश्वदेवनिषेधार्थम् अत्रसपिंडास्त्रि
पुरुषपर्यंताइतिपुरुषार्थचिंतामणौ अभ्यंगेसूतकेचैवविवाहेपुत्रजन्मनि मांगल्येषुचसर्वेषुनधार्यंगोपिचंदनम् एतेषुभस्मधारणमपि
नकुर्वंति जननाशौचेभस्मगोपीचंदनेनिषिद्धे मृतकेभस्मधार्यम् षंढांधबधिरमूकपंगुकुब्जवामनादयःसंस्कार्याः मत्तोन्मत्तौन
संस्कार्याविरत्येके पातित्यंतुनास्तिकर्मानधिकारात् तदपत्यंसंस्कार्यम् ब्राह्मण्यांब्राह्मणाज्जातोब्राह्मणएवेतिश्रुतेः अन्येतुमत्तोन्म·
त्तावपिसंस्कार्यावित्याहुः तत्रहोममाचार्यःकरोति उपनयनंचाचार्यसमीपनयनमग्निसमीपनयनंवागायत्रीवाचनंवाविकलांगविष
येप्रधानम् एतत्त्रयान्यतममात्रंविकलांगेसंपाद्यम् अन्यदंगंयथासंभवंकार्यम् मूकबधिरादेःगायत्रीवाचनासंभवेस्पर्शेनागायत्रीजपः
कार्यः संस्कारमंत्रावासःपरिधानमंत्राश्चाचार्येणवाच्याः केचित्तूष्णींवासःपरिधानादिकमाहुः एवंविवाहेपि कन्यास्वीकरणादन्य
त्सर्वंविप्रेणकारयेदित्यादिवचनात् इतिविकलांगोपनयनादिविचारः अमृतेजारजःकुंडोमृतेभर्तरिगोलकः एतयोःकुंडगोलयोःसं

स्कार्यत्ववचनंयुगांतरविषयम् तस्यक्षेत्रजपुत्रविषयत्वात् कलियुगेदत्तौरसातिरिक्तपुत्राणांनिषेधात् ज्येष्ठेलक्षनसंस्कारेगर्भाधानादि-
कर्मभिः कनिष्ठोनैवसंस्कार्यइतिशातातपोब्रवीत् इदंचौलोपनयनांतसंस्कारविषयम् विवाहविषयेतुविकलांगेषुनायंनियमः कन्या-
स्वपिज्येष्ठायाविवाहानंतरमेवकनिष्ठायाविवाहः ज्येष्ठपुत्रविवाहाभावेपिकनिष्ठाकन्यासंस्कार्या ज्येष्ठस्योपनयनाभावेकनिष्ठानविवा-
ह्या अथपुनरुपनयनं तच्चत्रिविधंप्रत्यवायनिमित्तकंप्रायश्चित्तभूतंपुनरुपनयनमाद्यं तच्चजातकर्मादिसहितंतद्रहितंप्रायश्चित्तां-
तरसहितंकेवलंचेत्यनेकविधं कृतस्योपनयनस्योक्तकालाद्यंगवैगुण्येनवैफल्यापत्तावपरम् वेदांतराध्ययनार्थंविहितंतृतीयं तत्रप्र-
थमंयथा अमत्याऔषधांतरावश्यरोगनाशार्थंपैष्ट्याःसुरायाःपानेत्रिमासंकृच्छ्राचरणंपुनरुपनयनंच मत्यापैष्ट्यन्यसुरायाःऔषधार्थं
पाने कृच्छ्रातिकृच्छ्रौपुनरुपनयनंच पैष्टीपानेद्वादशाब्दं अज्ञानाद्वारुणीगौडीमाध्वीसुरापीतावेत्पुनरुपनयनम् तप्तकृच्छ्रंच अज्ञानाद्रे-
तोविण्मूत्राणामशनेसुरासंसृष्टान्नजलादिभक्षणेचपुनःसंस्कारतप्तकृच्छ्रंच ज्ञात्वाविण्मूत्राद्यशनेचांद्रायणंपुनःसंस्कारो लशुनप-
लांडुगृंजनविड्वराहग्रामकुक्कुटनरगोमांसभक्षणेद्विजातीनांतत्तत्प्रायश्चित्तांतेपुनरुपनयनम् अविखरोष्ट्रमानुषीक्षीरपानेहस्तिनीव-
डवाक्षीरपानेचतप्तकृच्छ्रंपुनःसंस्कारश्च रासभोष्ट्राद्यारोहणेकृच्छ्रःपुनःसंस्कारश्च इदंहेमाद्रिमतं मिताक्षरास्मृत्यर्थसारादिमतेरासभो-
ष्ट्रारोहेउपवासत्रयादिमात्रंनतुपुनःसंस्कारः कौस्तुभाशयोप्येवम् वृषभारोहणेअमत्याकृच्छ्रम् मत्याकृच्छ्रत्रयादि केचिद्वृषारोहेपु-

नः संस्कारंकुर्वंति तत्रमूलंमृग्यम् एवमजबस्तमहिषारोहेपि मांसभक्षकपशोर्विड्भक्षणेपुनरुपनयनमात्रं केचित्तुमानुषमलभक्षणेपि-
पुनः संस्कारमात्रमाहुः प्रेतशय्याप्रतिग्राहीपुनः संस्कारमर्हति जीवतोमृतवार्ताश्रुत्वांत्यकर्मकरणेतंघृतकुंभेनिमज्योद्धृत्यस्नापयित्वा-
जातकर्माद्युपनयनांतसंस्कारान्कृत्वात्रिरात्रव्रतांते पूर्वभार्यया तस्यांमृतायांअन्यभार्ययाविवाहः कार्यः आहिताग्निश्चेत्पुनराधानायुष्म
दिष्ट्यादि तीर्थयात्रांविनाकलिंगांगवंगांध्रसिंधुसौवीरम्लेंच्छदेशप्रत्यंतवासिदेशगमनेपुनःसंस्कारः चांडालान्नभक्षणेचांद्रायणं
बुद्धिपूर्वकभक्षणेकृच्छ्राब्दं उभयत्रपुनःसंस्कारः अजिनंमेखलादंडोभैक्ष्यचर्याव्रतानिच निवर्तंतेद्विजातीनांपुनःसंस्कारकर्मणि-
वपनंमेखलेतिस्मृत्यंतरपाठः ब्रह्मचारिणोमधुमांसाशनेपुनरुपनयनंप्राजापत्यंत्रिरात्रोपवासोवा मत्स्याभक्षणेपराकः अभ्यासेद्वि
गुणंपुनःसंस्कारश्च पितृमातृगुरुभ्योभिन्नस्यप्रेतस्यांत्यकर्मकरणेब्रह्मचारिणःपुनरुपनयनम् हस्तमथितदधिभक्षणेबहिर्वेदिपु-
रोडाशाशनेअभ्यासेकृच्छ्रःपुनःसंस्कारश्च यःसन्यासंगृहीत्वाततोनिवृत्त्यगार्हस्थ्यंचिकीर्षतिसषण्मासंकृच्छ्रान्कृत्वाजातकर्मादिसंस्का
रैःसंस्कृतःशुद्धोगार्हस्थ्यंकुर्यात् एवमनशनंमरणार्थसंकल्प्यनिवृत्तोपिकुर्यात् कर्मनाशाजलस्पर्शात्करतोयाविलंघनात् गंडकीबा-
हुतरणात्पुनःसंस्कारमर्हति अथद्वितीयंपुनरुपनयनं प्रदोषेनिश्यनध्यायेमंदेकृष्णेगलग्रहे अपराह्णेचोपनीतःपुनःसंस्कारमर्हति
अत्रप्रदोषः प्रदोषदिनंकृष्णाः कृष्णपक्षएकादश्यादिरंत्यत्रिकरूपोपराह्णश्चदिनतृतीयभागरूपइत्युक्तम् अनध्यायाअपिनित्याएव

पौर्णिमाप्रतिपदादयः पुनरुपनयननिमित्तंनतुनैमित्तिकाअकालवृष्ट्यादिनिमित्तकत्रिरात्रादयः नैमित्तिकेषुप्रातर्गर्जितनिमित्तानध्यायएव पु
नःसंस्कारनिमित्तं अत्रविस्तारःकौस्तुभे अंसाभिमर्शपूर्वकंबटोःसमीपमानयनंप्रधानकर्मतस्यविस्मरणेपुनरुपनयनम् एवंगायत्र्युपदे
शविस्मरणेपि तृतीयपुनरुपनयननिमित्तप्रकारः एकंवेदमधीत्यवेदांतराध्ययनचिकीर्षायांप्रतिवेदंपुनरुपनयनमित्येके अन्यवेदिनांऋ
ग्वेदाध्ययनार्थंपुनरुपनयनमित्यपरे अन्येतुएकेनैवोपनयनेनवेदत्रयाध्ययनाधिकारः अथर्ववेदाध्ययनार्थंद्वितीयमुपनयनमित्याहुः
तेनऋगादिवेदत्रयाध्यायिनोमुंडमांडूक्याद्यथर्वणोपनिषदोविनापुनःसंस्कारंपठंतितेचिंत्याः युगपदनेकवेदारंभेनोपनयनावृत्त्यपेक्षेतिस
कृदुपनीत्यायुगपत्सकलवेदारंभःसिध्यतीत्यपरे तत्रैकवेदाध्ययनानंतरंयद्वेदाध्ययनचिकीर्षातद्वेदेतिकर्तव्यताकंपुनरुपनयनम् तत्र
वपनंब्रह्मौदनंमेधाजननंदीक्षाचकृताकृता परिदानांताक्रियाभवति अनध्यायादिके द्वितीयपुनरुपनयननिमित्तेसर्वमाविकृतंयथोक्त·
कालेउपनयनम् अथप्रायश्चित्तार्थेव्रतबंधेविशेषः तत्रनिमित्तानंतरमेवकरणेउदगयनपुण्यनक्षत्राद्युक्तकालोनापेक्ष्यते अन्यथातुय
थोक्तकालापेक्षा तत्रकर्तापिता तदभावेपितृव्यादिसपिंडः तदभावेन्यःकश्चित् यत्रपुनरुपनयनंप्रायश्चित्तत्वेनोक्तंतत्रपर्षदुपदिष्टविधि
नातदेवकार्यम् यत्रतुप्रायश्चित्तांतरसहितंविहितंतत्रोक्तविधिनाप्रायश्चित्तंसंस्कार्येणकारयित्वाचार्येणतस्योपनयनंकार्यम् यत्रतुजा
तकर्मादिसंस्कारसहितमुपनयनंविहितंतत्रजातादिचौलांतसंस्कारान्कृत्वाकार्यम् पुनरुपनयनेगायत्रीस्थानेतत्सवितुर्वृणीमहइ·

स्यस्यउपदेशादाचार्येणास्याएवंकृचो द्वादशोत्तरसहस्रजपः कृछ्रत्रयंचोपनेतृत्वाधिकारार्थंकार्यम् तत्रास्यकृतोर्ध्वदैहिकस्यपुनः
संस्कारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंजातकर्माद्युपनयनांतसंस्कारान्करिष्ये एवंनिमित्तांतरेपिसंकल्पऊह्यः सर्वसंस्कारोद्देशेनतंत्रेणानां
दीक्षाद्वादिश्मश्रुवपनानंतरंचौलकेशवपनं मनुष्यादिक्षीरपाननिमित्तांतरेतुसंस्कार्योमुकदोषपरिहारार्थंपर्षदुपदिष्टामुकप्राय-
श्चित्तंकरिष्येइतिसंकल्प्यतत्कुर्यात् आचार्यस्तु अस्यामुकदोषपरिहारार्थंपुनःसंस्कारसिद्धिद्वाराश्री०पुनरुपनयनंकरिष्यइति
संकल्प्योपनयनमात्रंकुर्यात् तत्रोपनयनमात्रोक्तिस्तत्रसंस्कार्यस्यनसंकल्पःकिंत्वाचार्यस्यैव पुनरुपनयनंग्रामाद्बहिः प्राच्यामुदी
च्यांवागत्वाकार्यम् नांदीश्राद्धांतेमंडपदेवतास्थापनं कृतमंगलस्नानंसंस्कार्यंभोजयित्वावपनपक्षेवपनस्नानंकारयित्वाअस्यप्रा
यश्चित्तार्थंपुनरुपनयनहोमेदेवतापरिग्रहार्थमन्वाधानंकरिष्ये अस्मिन्नन्वाहितेग्नावित्यादिनित्यवत् ब्रह्मचारिणःपुनरुपनयनेस-
मंत्रकंवासोधारणंनित्यंअन्यस्यवैकल्पिकं ब्रह्मसूत्रादिधारणादिसूर्येक्षणांतंनित्यवत् ततोयुवासुवासाइत्येतन्मंत्रप्रदक्षिणमा
वर्तनादिवासोबन्धांजलिग्रहणांतेप्रणवव्याहृतीनांऋष्यादिस्मृत्वा तत्सवितुर्वृणीमहइत्यस्यश्यावाश्वःसवितानुष्टुप् पुनरुपनय
नेउपदेशेविनियोगः पादोर्धर्चशःसर्वामितित्रिर्वाचयेत् ब्रह्मचारिणोमेखलादानादिनित्यवत् ब्रह्मचर्योपदेशांतंअन्यस्यमेखला-
जिनदंडधारणंपाक्षिकं ब्रह्मचर्योपदेशोदिवामास्वाप्सीरित्यंतः वेदमधीष्वेत्यादिकंनततःस्विष्टकृदादि मेधाजननपक्षेतत्पर्यंना-

ग्निधारणंभिक्षापूर्वकानुप्रवचनीयगायत्र्याः स्थाने तत्सवितुर्वृणीमहइतिहोमः त्रिरात्रव्रतांतेयस्मिन्नाश्रमे पुनरुपनयनंतदाश्रमध-
र्मान्कुर्यात् यत्रपुनरुपनयनांतेपुनर्विवाहः कृतोर्ध्वदेहिकादेः श्रूयतेतत्रमेखलादिधारणपूर्वकंकतिचिद्दिनानिब्रह्मचर्यंकृत्वोचित
कालेसमाप्यपूर्वभार्ययान्ययावाविवाहंकुर्यात् इतिऋग्वेदिनांपुनःसंस्कारः अथयजुर्वेदिनाम् तत्रबोधायनोब्रह्मचारिणः
पितृज्येष्ठाभ्यामन्योच्छिष्टभक्षणेस्त्रियासहभोजनेमधुमांसश्राद्धसूतकान्नगणान्नगणिकान्नाशनेपुनरुपनयनमित्याह कृत्वाअग्नि
मुखंकृत्वाज्याक्तपालाशसमिधमादायवाचयति पुनस्त्वादित्या॰ कामायस्वाहेति यन्मआत्मनोमिंदाभूदग्निः पुनरग्निश्चक्षुरदादि
तिद्वाभ्यांहुत्वाचरुंपक्त्वाजुहोति सप्तते अग्ने॰ घृतेनस्वाहेति ततोयेनदेवाः पवित्रेणेतितिसृभिरुपहोमाः ततःस्विष्टकृत्प्रभृतिसि-
द्धमाधेनुवरप्रदानात् अथापरमापरिधानात्कृत्वापालाशीःसमिधमादायव्रात्यप्रायश्चित्तंजुहोतिव्याहृतीर्जुहोति अथापरोब्राह्मण
वचनात् सावित्र्याशतकृत्वोभिमंत्रितं घृतं प्राश्य कृतप्रायश्चित्तोभवतीत्यादिकमवदत् अत्रोक्तपक्षाणांशक्ताशक्तभेदेनव्यवस्था इ-
दंकौत्सभेदृष्टव्यम् एवंशाखांतरेष्वपि वपनमेखलाजिनदंडभैक्षचर्याव्रतादिकंवैकल्पिकंव्यवस्थयानुष्ठायस्वस्वशाखोक्तोपनयनंका
र्यं अथब्रह्मचारिधर्माः तत्रसंध्यात्रयमग्निपरिचरणंभैक्षंचनित्यम् तत्राग्निकार्यंप्रातःसायंचसायमेवसकृद्वा तत्रपाला
शखादिराश्वत्थशमीसमिधःश्रेष्ठास्तदलाभेऽर्कवेतसाम् भवच्छब्दपूर्विकाभिक्षाविप्राणां साचविप्रगृहेष्वेव आपदिशूद्रव्यहेषु-

आमान्नंगृण्हीयात् हव्येश्राद्धभिन्नकव्येवाभ्यर्थितोभुंजीत अस्यब्रह्मयज्ञोपिनित्यः सचोपाकरणात्पूर्वंगायत्र्याकार्यः गुरूच्छिष्टं
मध्वादिकंनिषिद्धमपितदन्यापरिहार्यरोगनिवृत्त्यर्थंभक्षणीयं निषिद्धान्यत् गुरूच्छिष्टंत्वनौषधमपिभक्ष्यं एवंज्येष्ठभ्रातुःपितुश्चोच्छि
ष्टेषुज्ञेयम् दिवास्वापोनेत्रेकज्जलमुपानच्छत्रमंचादौशयनंचवर्ज्यम् तांबूलाभ्यंजनंचैवकांस्यपात्रेचभोजनम् यतिश्चब्रह्मचारीच-
विधवाचविवर्जयेत् मधुसूतकान्नश्राद्धान्नादेर्निषेधाःपुनःसंस्कार प्रकरणोक्ताअनुसंधेयाः मेखलामजिनंदंडमुपवीतंचनित्यशः
कौपीनंकटिसूत्रंचब्रह्मचारीविधारयेत् मेखलोपवीतादौत्रुटितेजलेप्रास्यान्यद्धारयेत् यज्ञोपवीतनाशेमनोज्योतिरित्यनेनव्रातपति
भिश्चेतिचतस्रआज्याहुतीर्जुहुयादित्युक्तम् अस्यगुरुपरिचर्याप्रकारोन्यत्रज्ञेयः अथब्रह्मचारिव्रतलोपेसंध्याग्निकार्यलोपेष्टसहस्रगा
यत्रीजपः क्वचित्सकृल्लोपेमानस्तोकेतिमंत्रस्यशतंजपउक्तः भिक्षालोपेष्टशतं अभ्यासेद्विगुणंपुनःसंस्कारश्च मधुमांसाद्यशनेउक्तं
स्त्रीसंगेगर्दभपशुः एकानेकव्रतलोपसाधारणमृग्विधाने त्वंबोधियाजपेन्मंत्रंलक्षंचैवशिवालये ब्रह्मचारीस्वधर्मेषुन्यूनंचेत्पूर्णमेति
तत् उपाकर्मकृत्वाप्रागुक्तविद्यारंभकालेक्षरारंभोक्तविष्ण्वादिपूजाप्रकारेणवेदारंभःकार्यः द्विजस्त्रीणांयुगांतरेमौंजीबंधोवेदाध्यय
नंचासीत् कलियुगेतुनैतद्वयं अतस्त्रीणांवेदोच्चारणादौदोषः अथानध्यायाः तेचनित्यानैमित्तिकाश्चप्रायेणमौंजीप्रकरणेउक्ताः
ततोन्येपिउभयविधानध्यायाःबहवोनिबंधेषूक्तास्तेत्रनप्रपंच्यंते कलिकालेस्मिंस्तावदनध्यायपालनस्यदुर्मेधसामशक्यत्वात् तथा

चहेमाद्रौस्मृतिः चतुर्दश्यष्टमीपर्वप्रतिपत्स्वेवसर्वदा दुर्मेधसामनध्यायास्त्वंतरागमनेषुचेत्यतः कलौ प्रतिपद्द्वयमष्टमीद्वयंचतुर्दशीद्वयंपौ
र्णिमादर्शायनसंक्रांतिरित्येतावतएवानध्यायांस्त्यक्त्वावेदशास्त्रादिकमध्येतव्यं पुंसांप्रायोल्पप्रज्ञत्वात् शिष्टाचारोप्येवमेव पूर्वदिनेसायं
परत्रप्रातश्चत्रिमुहूर्तानध्यायतिथिसत्वेउदयेस्तमयेवापीत्यनेनदिनद्वयेनध्यायप्राप्तौवचनांतरंकेचिदाहुः क्वचिद्देशेयावत्तद्दिननाडिका-
स्तावदेवत्वनध्यायोनतन्मिश्रेदिनांतरइति इदमप्यल्पप्रज्ञविषयम् चतुर्थीसप्तम्यादौप्रदोषनिर्णयउक्तः प्रदोषेषुनस्मरेन्नचकीर्तयेदित्यु-
क्तेरितरानध्यायतोदोषाधिक्यं अनध्यायस्तुनांगेषुनेतिहासपुराणयोः नधर्मशास्त्रेष्वन्येषुवर्ण्यतेतानिवर्जयेत् नित्येजपेचकाम्येचक्रतौ
पारायणेपिच नानध्यायोस्तिवेदानांग्रहणेग्राहणेस्मृतः अथाध्ययनधर्माः वेदारंभेवसानेगुरोःपादोपसंग्रहणम् आदौप्रणवमुच्चार्य-
वेदमधीत्यांतेप्रणवमुच्चार्यभूमिंस्पृष्ट्वाविरमेत् रात्रेःप्रथमयामेचरमयामेचवेदाध्ययनम् यामद्वयंशयानस्तुब्रह्मभूयायकल्पते गुरुंपि
तरंमातरंचमन्येतनकदापिद्रुह्येत अध्यापितायेगुरुंनाद्रियंतेशिष्यावाचाकर्मणामनसावा यथैवतेनगुरोर्भोजनीयास्तथैवतान्नभुनक्ति-
श्रुतंतत् इत्यध्ययनधर्माः अथव्रतानि तानिमहानाम्नीव्रतमहाव्रतोपनिषद्व्रतोगोदानव्रताख्यानिचत्वारिक्रमेणाजन्मतस्त्रयो
दशादिषुवर्षेषूत्तरायणेचोलोक्ततिथिनक्षत्रवारादिषुकार्याणि अत्रविस्तृतप्रयोगाःकौस्तुभादौस्वस्वगृह्येषुद्रष्टव्याः एतेषांलोपेप्रत्ये
कमेकैकंकृच्छ्रंचरित्वागायत्र्याशताज्याहुतीर्जुहुयात् त्रीन्षड्द्वादशवाकृच्छ्रान्कुर्यादित्यन्यत्र अथसमावर्तनम् गुरवेक्षेत्राद्यन्यत

मंदत्वात्तदनुज्ञयास्नायात् स्नानंनामसमावर्तनं तानिच क्षेत्रंहेमगोरश्वश्छत्रोपानहौधान्यंवस्त्रत्रयंशाकमित्येतानि एषुगुरोःप्रियंतद्देयं दानंविनैवगुरुः
प्रीतोतदनुज्ञयैवस्नायात् क्षेत्रादिनापिनविद्यानिष्क्रयः एकैकमक्षरंयस्तुगुरुःशिष्येनिवेदयेत् पृथिव्यांनास्तितद्द्रव्यंयद्दत्वात्वनृणीभवेदित्युक्तेः सच
स्नातकस्त्रिविधः विद्यास्नातकोव्रतस्नातकोभयस्नातकइति तत्रैकंद्वौत्रीन्चतुरोवावेदान्वेदैकदेशंवाधीत्य तदर्थंच ज्ञात्वाद्वादशवर्षादिब्रह्मचर्य-
कालावधेःप्रागेवस्नातिसविद्यास्नातकः उपनयनसावित्रीव्रतवेदव्रतान्यनुष्ठायवेदसमाप्तेःपूर्वमेवस्नातोव्रतस्नातकः द्वादशवर्षादिब्रह्मचर्यसमा-
प्यावेदंसमाप्यस्नातोविद्याव्रतोभयस्नातकः तत्रोपनयनोत्तरंमेधाजननपर्यंतंत्रिरात्रद्वादशरात्रादिव्रतमुपनयनव्रतं मेधाजननोत्तरमुपाकर्मांतंब्रह्मचा
रिधर्मानुष्ठानंसावित्रीव्रतम् तदुत्तरंवेदाध्ययनार्थंद्वादशवर्षादिकालावच्छिन्नंव्रतंवेदव्रतम् स्वाध्यायोध्येतव्यइतिविधेरर्थज्ञानपर्यंतत्वाद्वेदा
र्थज्ञानंविनावेदाध्ययनमात्रेणसमावर्तनेधिकारोनेतिपूर्वमीमांसकाः वेदग्रहणमेवविधिफलं पूर्वकांडार्थज्ञानंकर्मानुष्ठानाक्षिप्तं उत्तरकांडार्थज्ञानं
काम्यंश्रोतव्यविधिप्राप्तमित्युत्तरमीमांसकाः तत्रसंहिताब्राह्मणंचमिलित्वैकोवेदः अरण्यकांडंब्राह्मणांतर्गतमेव संपूर्णैकवेदाध्ययनेप्यशक्तोवेदैकदेशं
पठेत् अत्यशक्तेनसंहितायाःप्रथमचरमसूक्तेकतिपयसूक्तानांप्रथमाऋचःसर्वसूक्तानांप्रथमाऋचोवाध्येतव्याः एवंवेदैकदेशाध्ययनोत्तरंसमावृत्तोवि
वाहितोवाब्रह्मचर्योक्तनियमेनवेदाध्ययनंकुर्यात् तत्रकृतोभार्यागमनंकार्यम् ब्रह्मचारीव्रतलोपप्रायश्चित्तंकृच्छ्रत्रयंकृत्वामहाव्याहृतिहोमंचकृ
त्वासमावर्तनंकार्यम् एतच्चसंध्याग्निकार्यभिक्षालोपशूद्रादिस्पर्शकटिसूत्रमेखलाजिनत्यागादिवास्वापांजनपर्युषितभोजनादिव्रतभंगेष्वल्पका

लमस्यव्रतभंगेज्ञेयम् बहुधर्मलोपेतु तंवोधियानव्यस्याशाविष्ठमितिमंत्रस्यलक्षजपः शिवालयेइत्युक्तम् एवंचमहानाम्न्यादिव्रतलोपस्य
ब्रह्मचर्यव्रतलोपस्यच्चप्रायश्चित्तोत्तरंसमावर्तनाधिकारः अथसमावर्तनकालः तत्रोपनयनोक्तकालेसमावर्तनमितिबहवोज्यो
तिर्ग्रंथाः तेनानध्यायेप्रदोषदिनेभौमशनिवारयोः पौषाषाढयोर्दक्षिणायनेचनभवति मार्गशीर्षेविवाहप्रसक्तौदक्षिणायनेपिभवति
अन्यथा अनाश्रमीनतिष्ठेत्दिनमेकमपिद्विजइतिनिषेधातिक्रमापत्तेः अन्येतुमौंज्युक्तकालोपादानेमूलाभावात् रिक्तात्रयपूर्णिमामावा
स्याष्टमीप्रतिपद्भिन्नतिथिषुशुक्लेत्रिकभिन्नकृष्णोचगुरुशुक्रास्तादिदिनक्षयभद्राव्यतीपातादिदोषशून्येशुभवारेसमावर्तनंकार्यम्
नात्रप्रदोषसोपपदादितिथिवर्जनमावश्यकमित्याहुः पुष्यपुनर्वसूमृगरेवतीहस्तानुराधोत्तरात्रयरोहिणीश्रवणाविशाखाचित्राज्येष्ठाः
एतदलाभेमौंज्युक्तभानिकचिद्भौमशनिवारौसिंधावुक्तौ अथमणिकुंडलवस्त्रयुगछत्रोपानद्युगदंडस्रगुन्मर्दनानुलेपनांजनोष्णी
षाणिआत्मनेआचार्यायचसंपाद्यालाभेआचार्यायैवसंपादयेत् देशकालौसंकीर्त्यममब्रह्मचर्यनियमलोपजनितसंभावितदोषपरिहा
रेणसमावर्तनाधिकारसंपादनद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमाज्यहोमपूर्वकंऋतुत्रयमाचरिष्येइतिसंकल्प्याग्निप्रतिष्ठापनादिचक्षुषीआ
ज्येनात्रप्रधानंअग्निंवायुंसूर्यंप्रजापतिंचतसृभिराज्याहुतिभिः अग्निंपृथिवींमहांतमेकयाज्याहुत्यावायुमंतरिक्षंमहांतमेकयाज्या॰आ
दित्यंदिवंमहांतमेकयाज्या॰ चंद्रमसंनक्षत्राणिदिशोमहांतमेकया॰ अग्निंद्विर्विभावसुंशतक्रतुंभाग्निंअग्निं अग्निंवायुंसूर्यंप्रजापतिंचे

स्यष्टवैकैकयाज्याहुत्याशेषेणेत्यादि आज्यभागांतेव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिर्हुत्वाभूरग्नयेचपृथिव्येचमहतेचस्वाहा अग्नयेपृथिव्यैम·
हतेइत्यादियथान्वाधानंत्यागः भुवोवायवेचांतरिक्षायचमहतेचस्वाहा सुवरादित्यायचदिवेचमहतेचस्वाहा भूर्भुवःसुवश्चंद्रमसे·
चनक्षत्रेभ्यश्चदिग्भ्यश्चमहतेचस्वाहा चंद्रमसेनक्षत्रेभ्योदिग्भ्यश्चमहतइदं पाहिनोअग्नएनसेस्वाहा पाहिनोविश्ववेदसेस्वाहा य
ज्ञंपाहिविभावसोस्वाहा सर्वपाहिशतक्रतोस्वाहा पुनरूर्जानिवर्तस्वपुनरग्नइहायुषा पुनर्नःपाह्यंहसःस्वाहा सहरय्यानिवर्तस्वाग्नेपि
न्वस्वधारया विश्वप्स्नियाविश्वतःपरिस्वाहा पुनर्व्यस्तसमस्तव्याहृतिचतुष्टयं १८ व्रतचतुष्टयार्थंगायत्र्याज्यहोमः कृच्छ्रत्रयगो
निष्क्रयंदत्वाहोमशेषंसमापयेत् महानाम्न्यादिव्रतलोपेप्रत्येकमष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिमष्टौवागायत्र्याज्याहुतीर्हुत्वाएकैकंकृच्छ्रंच
रेत् इतिप्रायश्चित्तप्रयोगः अथसमावर्तनंसंकल्प्यादि ममगृहस्थाश्रमार्हतासिद्धिद्वाराश्रीपरमे॰ र्थंसमावर्तनंकरिष्येइतिसं
कल्प्य नांदीश्राद्धांतंबटुरेवकुर्यात् ब्रह्मचारीजीवत्पितृकश्चेत्पितुर्मात्राद्युद्देशः ब्रह्मचार्यशक्तश्चेत्पित्रादिस्तत्प्रतिनिधित्वेननांदी·
श्राद्धंकुर्यात् समावर्तनेउपनयनादाविवपित्रादिरेवनांदीश्राद्धकर्तेतिमतांतरेणप्रागुक्तम् अवशिष्टप्रयोगःस्वस्वगृह्यानुसारेण द·
शत्रीन्वाविप्रान्भोजयेत् दास्यंतिमधुपर्कयेतत्रैतांरजनींवसेत् ततोव्रतानिसंकल्पयेत् तानिचस्वसूत्रोक्तानिस्मृत्युक्तानिचेतिद्विवि·
धानि सर्वाण्यपिपुरुषार्थान्येवनतुसमावर्तनांगानि तत्राशक्तःसूत्रोक्तान्येवव्रतानिकुर्यात् शक्तस्तस्मृत्युक्तान्यपि तानियथा निमि

तंविनाननक्तंस्नास्यामि ननग्नःस्नास्यामि ननग्नःशयिष्ये ननग्नांस्त्रियमीक्षेनाऽन्यत्रमैथुनात् वर्षतिनधाविष्ये नवृक्षमारोहिष्ये॰
नकूपमवरोहिष्ये नबाहुभ्यांनदीस्तरिष्ये नप्राणसंशयमभ्यापत्स्येइतिसूत्रोक्तानि अथस्मृत्युक्तानि नित्यंयज्ञोपवीतद्वयंधारयिष्ये॰
सोदककमंडलुंछत्रमुष्णीषंपादुकेउपानहौसुवर्णकुंडलेदर्भमुष्टिंचधारयिष्ये कर्तनेनह्रस्वीकृतकेशश्मश्रुनखःस्यां निमित्तंविनामुं
डननकरिष्यइत्यर्थः नचसमावृत्तामुंडेरन्निितिनिषेधात् नित्यमध्ययनरतःस्यां स्वशरीरादुद्धृतंस्वनिर्माल्यंपुष्पचंदनादिपुनर्नधारयिष्ये
शुक्लांबरधरःस्यां सुगंधिप्रियदर्शनःस्यांविभवेसतिजीर्णवासामलवद्वासाश्चनस्यां रक्तंवासःशरीरपीडावहंवावस्त्रंनधारयिष्ये गु॰
रुंविनान्यैर्धृतवस्त्रमलंकारंस्रजंचनधारयिष्ये अशक्तस्तुअन्यधृतमपिवस्त्रादिप्रक्षाल्यधारयेत् अन्यधृतोपवीतमुपानहौनचधा
स्येकंथांनधारयिष्ये नस्वरूपमुदकेनिरीक्षिष्ये नभार्ययासाकमेकपात्रेएककालेवाश्नीयात् एतद्विवाहभिन्नविषयम् शूद्रायधर्मज्ञा
नंनीतिज्ञानंव्रतसंकल्पंचनोपदिशामि एतत्साक्षादुपदेशपरंकृत्वा ब्राह्मणमग्रतइति ब्राह्मणद्वारकोपदेशेदोषाभावात् गृहमेधिशू
द्रायस्वोच्छिष्टंनदास्ये शूद्रायहोमशेषंनदास्ये उद्धृतोदकेनातिष्ठन्नाचमनंनकरिष्ये जानुमात्रेतदधिकेवाजलेतिष्ठदाचमनेदोषाभा
वात् अशक्तंविनाएकहस्तेनवाआनीतैर्जलैर्नाचमिष्ये पादेनपादधावनंनकरिष्ये अकल्यांस्त्रियंनगमिष्यामि नप्रावृतमस्तकोहंनिप
र्यटिष्यामि रात्रौमलमूत्रोत्सर्गेचप्रावृतशिराःस्याम् सोपानत्कोशनाभिवादननमस्कारांश्चनकरिष्ये पादेनासनंनापकर्षिष्यामि ॥

एवमन्यान्यपिस्मृत्युक्तानिज्ञेयानि एतेषुव्रतेषुयानिकर्तुंशक्नुयात्तान्येवसंकल्पयेत् अत्रसंकल्पितव्रतोल्लंघनेमत्याकृतेत्र्यहमभोजनम्
अमत्याकृतेएकरात्रमभोजनंप्रायश्चित्तम् अशक्तस्त्रीन्वैकंवाविप्रंभोजयेत् इतिस्नातकव्रतानि आतुरदशायांयथोक्तसमावर्तनासं
भवेसंक्षेपतस्तत्कार्यम् तत्प्रयोगः संकल्प्यब्रह्मचारिलिंगानिमेखलादीनित्यक्त्वावपनंकृत्वातीर्थेस्नात्वावासःपरिधानाचमनतिल
कधारणानिकृत्वाग्निंप्रतिष्ठाप्यतत्रप्रजापतिंमनसाध्यायंस्तूष्णींसमिधमादध्यात् अन्यदपिअविरोधितूष्णीमेवकर्तव्यमिति इति
समावर्तनानुकल्पः ब्रह्मचर्यदशायांदशाहाशौचहेतुसपिंडमरणेसमावर्तनोत्तरमुदकदानपूर्वकंत्रिरात्रमतिक्रांताशौचंकार्यम् अ-
नुपनीतसपिंडेमातुलादौचमृतेनातिक्रांताशौचं एवंजननाशौचेप्यतिक्रांताशौचंनततश्चदशाहाशौचापादकसपिंडकमृतौसमावर्तनो
त्तरंत्रिरात्रमध्येविवाहोनकार्यः कस्यचिन्मरणाभावेतुनविवाहेदोषः इत्थंव्रतांतकर्माण्यनंतोपाध्यायसूनुना निर्णीयश्रीविठ्ठला
ख्योवाग्विलासःसमर्पितः अथश्रीभगवत्प्रसादोपुंडरीकवरप्रदो श्रीगुरुस्त्वितरोनत्वाविवाहंवक्तुमुद्यतः उद्वहेत्तुद्विजोभार्यांसवर्णां
लक्षणैर्युताम् अव्यंगांगींसौम्यनाम्नींमृद्वंगींचमनोरमाम् भाविशुभाशुभज्ञानहेतुलक्षणविचारोष्टौमृत्पिंडान्कृत्वेत्यादिरूपआश्व
लायनसूत्रेउक्तः ज्योतिःशास्त्रोक्तराशिनक्षत्रादिघटितविचारोपिशुभाशुभादिज्ञानहेतुः सचसंक्षेपेणोच्यते तत्रमेषादिराशिस्वामि
नः भौमःशुक्रोबुधश्चंद्रःसूर्यसौम्योभृगुःकुजः गुरुःशनैश्चरोमंदःसुरेज्योराशिपाःस्मृताः अत्रग्रहाणांशत्रुमित्रादि रवेर्गुरुभौ

रीरावयवान्वयेनावयवसापिंड्यमित्यपरंमतम् यद्यपिभ्रातृपत्नीनांपरस्परंनैतत्संभवति तथाप्याधारत्वेनैकशरीरान्वयः एकमू-
लपुरुषावयवानांपुत्रद्वारातास्वाधानादितिज्ञेयम् उभयत्रापिगयादौमित्रादेरपिपिंडभाक्त्वादेकशरीरान्वयस्यसत्त्वमात्सरेषुपरशाते-
ष्वपिसत्वाच्चातिप्रसंगप्रासेः वध्वावरस्यवातातः कूटस्थाद्यादिसप्तमः पंचमीचेत्तयोर्मातातत्सापिंड्यंनिवर्ततइत्यादिवचनैर्निरासः
मातृत्वपितृत्वादिसंबंधेसत्येवपंचमसप्तमपर्यंतमेवेत्युभयनियमस्वीकारात् तथाचपितृद्वारकसापिंड्यविचारेसप्तमादूर्ध्वंसापिंड्य
निवृत्तिः मातृद्वारकसापिंड्यविचारेतुपंचमादूर्ध्वंतन्निवृत्तिरितिनिर्णयः अत्रोदाहरणानि विष्णोर्मूलात्कांतिगौर्यौजातौताभ्यांसु-
धीहरौ बुधमैत्रौचैत्रशिवौगणभूपौमृडाच्युतौ १ तज्जातयोरष्टमयोर्विवाहोरतिकामयोः विष्णोर्मूलाद्दत्तचैत्रौसोममैत्रौसुधी-
बुधौ २ ताभ्यांश्यामारतीतज्जाशिवगौर्यौकरग्रहः विष्णोर्मूलाद्दत्तचैत्रौसोममैत्रौसुधीबुधौ ३ ताभ्यांश्यामानर्मदाचशिवकामो-
रमाकवी मंडूकप्लुतिसापिंड्यंरमाकव्योर्विवाहस्तद्वत् ४ विष्णोर्मूलाद्दत्तचैत्रौसोममैत्रौसुधीबुधौ श्यामाशिवौकांतिहरौहरकांती-
नदंपती ५ निवृत्तमप्येकतस्तदन्यतोनुवर्तते दिङ्मात्रेणोदाहृतात्रसेयंसापिंड्यपद्धतिः ६ कूटस्थासंचम्योः कन्ययोः संततौमा-
तृद्वारकत्वात्सापिंड्यनिवृत्तिः पंचम्योःकन्ययोर्यौपुत्रौतयोःसंततौपितृद्वारकत्वात्सापिंड्यमनुवर्ततेइतीदंमंडूकप्लुतिसापिंड्यंपंचम्याः
कन्यायाः पुत्रस्यषष्ठस्यकूटस्थात्पंचमादिःसपिंडोनभवति तथापिद्वितीयसंततिपक्षेपंचम षष्ठादेःपितृद्वारकत्वादिना सापिंड्य

विष्णुर्मूलभूतः	विष्णुर्मूलभूतः	विष्णुर्मूलभूतः	विष्णुर्मूलभूतः
कांति २ गौरी २	दत्तः २ चैत्रः २	दत्तः २ चैत्रः २	दत्तः २ चैत्रः २
सुधी ३ हरः ३	सोमः ३ मैत्रः ३	सोमः ३ मैत्रः ३	सोमः ३ मैत्रः ३
बुधः ४ मैत्रः ४	सुधीः ४ बुधः ४	सुधीः ४ बुधः ४	सुधीः ४ बुधः ४
चैत्रः ५ शिवः ५	श्यामा ५ रतिः ५	श्यामा ५ नर्मदा ५	श्यामा ५ शिवः ५
गणः ६ भूपः ६	शिवः ६ गौरी ६	शिवः ६ कामः ६	कांती ६ हरः ६
मृडः ७ अच्युतः ७		रमा ७ कविः ७	
रतिः ८ कामः ८			
अत्ररतिकामयोरष्टमयोर्विवाहः पितृद्वारकत्वात्	अत्रगौरीशिवयोःषष्ठयोर्विवाहः मातृद्वारकत्वात्	अत्ररमाकव्योर्नविवाहः मंडूक-प्लुत्यासापिंड्यानुवृत्तेः	अत्रकांतिहरयोर्नविवाहःएकतोनिवृत्तावपिअन्यतोनुवृत्तेः

सत्वादेकतोनिवृत्तावप्यन्यतोनिवृत्त्यापंचमषष्ठादिनापंचम्याः कन्यायाः संततिर्नविवाह्या एवंकूटस्थमारभ्याष्टमादेः कूटस्थमारभ्यद्विती

यतृतीयादेश्चैकतोव्यावृत्तिपरनोतुवृत्त्योः सत्वमूल्यम् एवमाशौचविषयकसापिंड्येपिएकतोनिवृत्त्यादिकंयथासंभवंसर्वमूह्यम् एवंपि-
तृद्वारकसापिंड्यंसप्तमादूर्ध्वंनिवर्तते मातृद्वारकंतुपंचमादूर्ध्वमितिमुख्यकल्पेन वर्जनीयानां कन्यानांसंख्याचेत्थंसंपद्यते पितृकुलेषोडशा
धिकद्विसाहस्री २०१६ मातृकुलेपंचोत्तरशतं १०५ कुलद्वयेमेलनेनैकविंशत्युत्तरशताधिकसहस्रद्वयसंख्या२१२१ कन्यावर्ज्याःसंपद्यंते अत्र
गणनाप्रकारस्तत्रमूलश्लोकास्तव्द्याख्यानंकौस्तुभे स्पष्टा बालानांदुर्बोधतयानेहोच्यते तथाचमुख्यकल्पेनकुलद्वयेएतावत्यः वर्जनीया
एव नत्वनुकल्पानुसरणेनसप्तमात्पंचमादर्वाग्विवाहःकार्यः पंचमेसप्तमेचैवयेषांवैवाहिकीक्रिया क्रियापराअपिहितेपतिताः शूद्र
तांगताः सप्तमात्पंचमाद्वापिमान्यः कन्यामुद्वहेद्द्विजः गुरुतल्पीसविज्ञेयः सगोत्रांचैवमुद्वहन् इत्यादिस्मृतिभ्यः यानितु चतुर्थीमुद्व-
हेत्कन्यांचतुर्थःपंचमोवरः तृतीयांवाचतुर्थींवापक्षयोरुभयोरपि इत्यादिवचनानितेषुकानिचिन्निर्मूलानिकानिचिद्दत्तकसापत्न्यादिसंबं
धविषयतयाविप्राणांक्षत्रियादिषुसापिंड्यविषयतयावानेयानि इतिनिर्णयसिंधुमतं कौस्तुभेतु उद्वहेत्सप्तमादूर्ध्वंतदभावेतुसप्तमीम्
पंचमींतदभावेतुपितृपक्षेप्ययंविधिः सप्तमींचतथाषष्ठींपंचमींचतथैवच एवमुद्वाहयेत्कन्यांनदोषःशाकटायनः तृतीयांवाचतुर्थींवा
पक्षयोरुभयोरपि विवाहयेन्मनुःप्राहपाराशर्योयमोंगिराः यस्तुदेशानुरूपेणकुलमार्गेणचोद्वहेत् नित्यंसव्यवहार्यःस्याद्वेदाच्चैतत्प्र
तीयतइत्यादिवचनानांचतुर्विंशतिमतषट्त्रिंशन्मतादिषूपलभ्यमानत्वात् सापिंड्यसंकोचेनविवाहस्यबहुदेशेषुदर्शनाच्च येषांकुलेदेशे

चानुकल्पत्वेनसापिंड्यसंकोचः परंपरयासमागतस्तेषांसापिंड्यसंकोचेनविवाहोनदोषाय स्वकुलदेशविरुद्धेनसापिंड्यसंकोचेनविवाहे
दोषोभवत्येव जनपदधर्माग्रामधर्माश्चतान्विवाहे प्रतीयात् येनास्यपितरोयाता येनयाताःपितामहाः तेनयायात्सतांमार्गंतेनगच्छन्नदुष्य
ति इत्यादिवाक्यैः स्वकुलदेशाचाराविरुद्धस्यैवशास्त्रस्यविवाहेनुसर्तव्यत्वात् एवंमातुलकन्यापरिणयनेपि तृप्तांजहुर्मातुलस्येवयोषां
भागस्तेपैतृष्वसेयीवपामिवेतिमंत्रलिंगैः मातुलस्यसुतामूढ्वामातृगोत्रांतथैवच समानप्रवरांचैवत्यक्त्वाचांद्रायणंचरेत् इत्यादिस्मृ
तीनांबाधाद्येषांकुलेमातुलकन्यापरिणयः परंपराप्राप्तस्तैःसकार्यः गोत्रान्मातुःसपिंडाच्चविवाहोगोवधस्तथेति मातुलकन्याविवाहस्य
कलिवर्ज्यत्ववचनमपि येषांकुलेदेशेमातुलकन्याविवाहोनास्ति तत्परम् मातुलकन्यापरिणयनस्यानेकश्रुतिस्मृतिसिद्धत्वात् अतए
वमातुलकन्योद्वाहिनांश्राद्धेनिमंत्रणनिषेधोपिस्वकुलाचारादिविरोधेनतदुद्वाहिपरः उक्तविधिसापिंड्यसंकोचेनविवाहंकुर्वतांशि
ष्टैःश्राद्धादौभोजनाद्याचारादित्यादिबहूपपादितम् परंतुसापिंड्यसंकोचस्वीकारेपिकतिथीकन्याकतिथेनपुरुषेणविवाह्याकतिथेन
नविवाह्येतिव्यवस्थानोपपादिता सापिंड्यदीपिकाकारादयोर्वाचीनास्तुचतुर्थीमुद्वहेत्कन्यांचतुर्थःपंचमोवरः पाराशरमतेषष्ठींपंच-
मोनतुपंचमीमित्यादिवचनानांसमूलत्वंनिश्चित्य अशक्तैःसंकटेसमाश्रयणीयस्यसापिंड्यसंकोचस्यव्यवस्थामूचुः तथाहि चतुर्थी
कन्यापितृपक्षेमातृपक्षेचचतुर्थेनपंचमेनवापुंसाविवाह्या द्वितीयतृतीयषष्ठाद्यैश्चतुर्थीनोद्वाह्या पराशरमतेपंचमःषष्ठीमुद्वहेत्॥

द्वितीयतृतीयचतुर्थादिः षष्ठीं नोद्वहेत् पंचमः पंचमीं नोद्वहेत् मातृतःपितृतश्चापिषष्ठः षष्ठीं समुद्वहेदितिवचनांतरात् षष्ठेनापि
षष्ठीविवाह्या पंचमषष्ठभिन्नैःषष्ठीनविवाह्येतिपर्यवसन्नम् तथापितृपक्षेसप्तमीमातृपक्षेपंचमीचतृतीयाद्यैः सर्वैः परिणेया
पितृपक्षाच्चसप्तमींमातृपक्षात्तु —— पंचमीमिति व्यासवचनात् उद्वहेत्सप्तमादूर्ध्वंतदभावेतुसप्तमीं पंचमींतदभावेतुपितृपक्षेप्य
यंविधिरितिचतुर्विंशतिमतोक्तेश्च पितृपक्षेपिपंचमीतृतीयाद्यैःपरिणेया तत्रापिमातृपक्षपितृपक्षेपिपंचमेनपंचमीनोद्वाह्या
पंचमोनतुपंचमीमितिसर्वत्रनिषेधात् तृतीयांवाचतुर्थींवापक्षयोरुभयोरपीतिवचनात्तुतृतीयाविवाह्याप्राप्नोति तत्रव्यवस्थोच्यते
मातृपक्षेतावत्तृतीयामातुलकन्यामातृष्वसृकन्यावासंभवति पितृपक्षेतुतृतीयापितृव्यकन्यापितृष्वसृकन्यावा तत्रपितृव्यकन्यासगोत्र
त्वात्त्याज्या पैतृष्वसेयींभगिनींस्वस्रीयांमातुरेवच एतास्तिस्रस्तुभार्यार्थेनोपयच्छेत्तुबुद्धिमानितिमनूक्तेः पितृष्वसृमातृष्वसृकन्येअपि
त्याज्येतिपितृष्वसृकन्यांमातुर्भगिनींमातृष्वसारंमातुःस्वस्रीयांमातृष्वसृकन्यामेतास्तिस्रोनोद्वहेदितितदर्थात् मातुलकन्यैवतृतीयापूर्वोक्त
रीत्याकुलपरंपरागतत्वेपरिणेया एवंचतृतीयापितृतीयेनैवमातुलकन्यैवपरिणेया नचतुर्थादिनाकेनापि केचित्संकटेपितृष्वसृकन्यापरि
णयनमाहुः तत्रदेशकुलाचाराद्व्यवस्थाज्ञातव्या अत्रायंसापिंड्यदीपिकादिसिद्धार्थसंग्रहः तृतीयामातुलकन्यैवोद्वाह्या चतुर्थींचतुर्थ
पंचमाभ्यामेव पंचमीपंचमभिन्नैःतृतीयाद्यैः सप्तमांसैः षष्ठीपंचमषष्ठाभ्यामेवसप्तमीतृतीयाद्यैःसप्तमांतैरिति अयंसापिंड्यसंकोचेन

विवाहः संकटेष्वशक्तेनकार्यः कन्यांतरलाभेशक्तैर्नकार्यः गुरुतल्पादिदोषस्मृतेः सापिंड्यसंकोचवाक्यानामशक्तविषयत्वस्यस्पष्टत्वात् प्र-
भुःप्रथमकल्पस्ययोनुकल्पेनवर्तते समाप्नोतिफलंचेहनिशक्तैरनुकल्पस्वीकारेदोषोक्तेः दत्तकसापिंड्यंदत्तकनिर्णयेप्रागेवोक्तम् अथसा
पत्नमातृकुलेसापिंड्यप्रकारंसुमंतुराह पितृपत्न्यःसर्वामातरः तद्भ्रातरोमातुलाः तद्भगिन्योमातृष्वसारः तद्दुहितरश्चभगिन्यः तदपत्या
निभागिनेयानि अन्यथासंकरकारिणः स्युरिति अत्रलक्षणयासापत्नमातृकुलेचतुःपुरुषसापिंड्यंविवाहनिषेधायविधीयतइतिकेचित्
अपरेतुविवाहमात्रविषयत्वेमानाभावादाशौचादिविषयकत्वस्यापिसंभवात् यावद्वचनिकंप्रमाणमितिन्यायेनपरिगणितेष्वेवसापि
ण्ड्यमितिवदंति तथाचसुमंतुवाक्येवाक्यभेदाश्रयणेनैववाक्यार्थाःपर्यवस्यंति पितृपत्न्यःसर्वामातरइतिप्रथमवाक्येसापत्नमातरिमुख्य
मातृवत्संमाननंतद्वधेमातृवधप्रायश्चित्तंतद्गमनेमातृगमनप्रायश्चित्तादिकंचातिदिश्यते नात्रातिक्रांतविषयेदशाहाशौचातिदेशः त्रिरात्र-
विधिनाबाधात् तद्भ्रातरोमातुलाइत्यत्रमातुलत्वतत्प्रयुक्तमाशौचादिकंमातुलस्यस्वभगिनीसपत्न्याःकन्योद्वाहनिषेधश्च अत्रमातुलत्वाति
देशेपिनतत्पुत्रादिषुमातुलपुत्रत्वाद्यतिदेशः तेनबंधुत्रयत्वप्रयुक्तमाशौचंनमातुलकन्यादौविवाहविधिनिषेधावपिन एवंमातुलकन्यादौ-
पितुर्भगिनीत्वातिदेशाभावेनतत्पुत्रंप्रत्यपिपितृष्वसृत्वाद्यतिदेशोनभवति तद्भगिन्योमातृष्वसारइत्यत्राशौचंविवाहनिषेधश्चमातृष्वसृ-
पुत्रेबंधुत्रयवत्वंचन सापत्नमातृष्वसृकन्याविवाहनिषेधस्तुविरुद्धसंबंधत्वादेववक्ष्यते तदपत्यानिभगिन्यइत्यत्राशौचंसंमाननादिकंच

नद्विप्रवरसाम्यंनापिसगोत्रत्वंजामदग्न्यत्वाभावात् तथापिपंचप्रवरपक्षगतमपित्रिप्रवरसाम्यंविवाहबाधकंएवमग्रेपिज्ञेयम् वात्स्या नांभार्गवच्यावनाप्नवानेतित्रयः वत्सपुरोधसोभार्गवच्यावनाप्नवान्वत्सपौरोधसेतिपंच वैजमथितयोर्भार्गवच्यावनाप्नवान्वैजमथितेति पंच एतेत्रयःक्वचित् एतेषांपरस्परंपूर्वोक्तैश्चत्रिभिर्नविवाहः त्रिप्रवरसाम्यात् यास्काः मौनाःमूकाः इत्यादयस्त्रिपंचाशदधिकायस्काः एषांभार्गववैतहव्यसावेतसेतित्रयः मित्रयुवःरौक्षायनाः सापिंडिनाः इत्यादयस्त्रिंशदधिकामित्रयुवः तेषांभार्गववाध्र्यश्वदिवोदा सेतित्रयः भार्गवच्यावनदैवोदासेतिवा वाध्र्यश्वेत्येकोवा वैन्याःपार्थाः बाष्कलाः श्येताइत्येतेवैन्याः एषांभार्गववैन्यपार्थेतित्रयः शुन काः गार्त्समदाः यज्ञपतयःइत्यादयःसप्तदशाधिकाःशुनकाः एषांशौनकेत्येकः गार्त्समदेतिवा भार्गवगार्त्समदेतिद्वौवा भार्गवशौन- होत्रगार्त्समदेतित्रयोवा यस्कादीनांचतुर्णांस्वस्वगणंहित्वापरस्परंपूर्वैर्जामदग्न्यवत्सादिभिश्चसहविवाहोभवति एकप्रवरसाम्येपि द्वित्रिप्रवरसाम्याभावात् भृगुगणेषुएकप्रवरसाम्यस्यदूषकत्वाभावात् जामदग्न्यत्वेनासगोत्रत्वात् मित्रयूनांपाक्षिकद्विप्रवरसाम्यात्त्रिप्रवरैर्व त्सादिभिःसहनविवाहइतिकेचित् तत्प्रवरपक्षग्राहिणामविवाहः पक्षांतरग्राहिणांमित्रयूनांविवाहएवेत्यन्ये क्वचिदधिकंगणद्वयमुक्तं वेद विश्वज्योतिषांभार्गववेदवैश्वज्योतिषेतित्रयः शाठरमाठराणांभार्गवशाठरमाठरेतित्रयः अनयोःपरस्परंपूर्वैश्चसर्वैर्विवाहः इतिभृगुगणाः अथांगिरसः तेत्रिविधाः गौतमाः भारद्वाजाः केवलाश्चेति तत्रगौतमांगिरसोदशअयास्याः शारद्वताःकौमंडाः दीर्घतमसः करेणु

पालयः वामदेवाः औशनसाः राहूगणाः सोमराजकाः बृहदुक्थाश्चेति १० तत्र अयास्याः श्रौणिवेधाः मूदरथा इत्यादयो द्वादशाधिका आ-
यास्यास्तेषामांगिरसायास्यगौतमेतित्रयः शारद्वताः अभिजिताः रौहिण्याइत्यादयः सप्तत्यधिकाः शारद्वतास्तेषामांगिरसगौतमशारद्व-
तेतित्रयः कौमंडाः मामंथरेषणाः मासुराक्षाइत्यादयोदशाधिकाः कौमंडास्तेषामांगिरसौतथ्यकाक्षीवतगौतमकौमंडेतिपंच आंगिरसौत
थ्यगौतमौशिजकाक्षीवतेतिवा आंगिरसायास्यौशिजगौतमकाक्षीवतेतिवा आंगिरसौशिजकाक्षीवतेतित्रयोवा आंगिरसौतथ्यकाक्षीव
तेतिवा औतथ्यगौतमकौमंडेतिवा अथदीर्घतमसोगौतमास्तेषामांगिरसौतथ्यकाक्षीवतगौतमदैर्घतमसेतिपंच आंगिरसौतथ्यदैर्घतमसे
तित्रयोवा कारेणुपालयाः वास्तव्याः श्वेतीयाइत्यादयः सप्ताधिकाः कारेणुपालयस्तेषामांगिरसगौतमकारेणुपालेतित्रयः वामदेवाना
मांगिरसवामदेव्यगौतमेतित्रयः आंगिरसवामदेव्यबार्हदुक्थ्येतिवा औशनसादिश्याः प्रशस्ताः इत्यादयोनवाधिकाऔशनसास्ते-
षामांगिरसगौतमौशनसेतित्रयः रहूगणानामांगिरसराहूगणगौतमेतित्रयः सोमराजकानामांगिरससोमराज्यगौतमेतित्रयः बृहदु
क्थानामांगिरसबार्हदुक्थ्यगौतमेतित्रयः १० कचित्गणद्वयमधिकं उतथ्यानामांगिरसौतथ्यगौतमेति राघुवानामांगिरसराघुवगौ
तमेति गौतमानांसर्वेषामविवाहः सगोत्रत्वात्प्रायेणद्वित्रिप्रवरसाम्याच्च अथभरद्वाजाः तेचत्वारः भारद्वाजा गर्गाः ऋक्षाः कपय
श्चेति भरद्वाजाः क्षाम्यायणाः देवाश्वाइत्यादयः षष्ठ्युत्तरशताधिका भरद्वाजास्तेषामांगिरसबार्हस्पत्यभारद्वाजेतित्रयः गर्गाः सांभरायणाः

मरवीनयइत्यादयः पंचाशदधिकागर्गास्तेषामांगिरसबार्हस्पत्यभारद्वाजशैन्यगार्ग्येतिपंच आंगिरसशैन्यगार्ग्येतित्रयोवा अंत्ययो
र्व्यत्ययोवा भारद्वाजगार्ग्यशैन्येतिवा गर्गभेदानामांगिरसतैत्तिरकपिभुवेति ऋक्षारौक्षायणाः कपिलाइत्यादयोनवाधिकाऋक्षास्ते
षामांगिरसबार्हस्पत्यभारद्वाजवांदनमातवचसेतिपंच आंगिरसवांदनमातवचसेतित्रयोवा कपयःस्वस्तितरयः दंडिनइत्यादयः
पंचविंशत्यधिकाः कपयस्तेषामांगिरसामहय्योरुक्षय्येतित्रयः आंगिरसामहीयवोरुक्षयसेत्याश्वलायनपाठः आत्मभुवामांगिर-
सभारद्वाजबार्हस्पत्यवरात्मभुवेतिपंच अयंगणः क्वचित् भरद्वाजानांसर्वेषांपरस्परमविवाहः सगोत्रत्वात् प्रायेणद्विप्रवरसाम्याच्च
ऋक्षांतर्गतानांकपिलानांविश्वामित्रैरप्यविवाहः इतिभरद्वाजांगिरसः अथकेवलांगिरसः तेचषट् हारीताःकुत्साःकण्वाः
रथीतराःविष्णुवृद्धाःमुद्गलाश्चेति हारीताःसौभगाःनय्यगवाइत्यादयोद्वाविंशदधिकाहारीतास्तेषामांगिरसांबरीषयौवनाश्वेति
आद्योमांधातावा कुत्सानामांगिरसमांधात्रकौत्सेतित्रयः कण्वाः औपमर्कटाः बाष्कलायनाः इत्यादयएकविंशत्यधिकाः कण्वास्ते
षामांगिरसाजमीढकाण्वेतित्रयः आंगिरसघोरकाण्वेतिवा रथीतराः हस्तिदाः नैतिरक्षयइत्यादयश्चतुर्दशाधिकारथीतरास्तेषा
मांगिरसवैरूपरथीतरेतित्रयः आंगिरसवैरूपपार्षदश्वेतिवा अंत्ययोर्व्यत्ययोवा विष्णुवृद्धाः शठाः मरणाः इत्याद
यः पंचविंशत्यधिकाविष्णुवृद्धास्तेषामांगिरसपौरुकुत्सत्रासदस्यवेतित्रयः मुद्गलाः सात्यमुग्नियः हिरण्यस्तंबइत्या

दिकाअष्टादशाधिकास्तेषामांगिरसभार्म्यार्श्वमौद्गल्येतित्रयः आद्यस्तार्क्ष्यैवा आंगिरसतार्विमौद्गल्येतिवा एषांषण्णांकेवलांगिरसांस्वस्वगणांहि
त्वापरस्परंपूर्वैश्चसर्वैर्विवाहोभवति अंगिरसोगस्त्याष्टमसप्तर्षिभिन्नत्वेनतदपत्यानांसगोत्रत्वाभावात् द्वित्रिप्रवरसाम्याभावाच्च हरितकु
त्सयोस्तुनविवाहः पाक्षिकद्विप्रवरसाम्यात् अथात्रयस्तेचत्वारः अत्रयःगविष्ठिराः वाद्भुतकाः मुद्गलाश्चेतिअत्रयोभूरयच्छांदयइत्यादयश्चतु
र्नवत्यधिकाःअत्रयस्तेषामात्रेयार्चनानसश्यावाश्वेतित्रयः गविष्ठिराः दक्षयः भलंदनाइत्यादयश्चतुर्विंशत्यधिकागविष्ठिरास्तेषामात्रे
यार्चनानसगाविष्ठिरेतित्रयः आत्रेयागाविष्ठिरपौर्वातिथेतिवा वाद्भुतकानामात्रेयार्चनानसवाद्भुतकेतित्रयोमुद्गलाःशालिसंधयःअर्ण
वाइत्यादयोदशावरामुद्गलास्तेषामात्रेयार्चनानसपौर्वातिथेतित्रयः क्वचिदतिथयोवामरथ्याःसुमंगलाबीजवापाधनंजयाश्चेतिपंचगः
णाअधिकाः तत्राद्यश्चतुर्णामात्रेयार्चनानसातिथेतित्रयः आत्रेयार्चनानसगविष्ठिरेतिवा सुमंगलानामत्रिसुमंगलश्यावाश्वेतिवा धनं
जयामात्रेयार्चनानसधानंजय्येति बालेयाः कौद्रेयाः शौभ्रेयाः वामरथ्याः इत्यादयः अत्रेःपुत्रिकापुत्रास्तेषामात्रेयवामरथ्यपौत्रिकेतित्र
यः अत्रीणांसर्वेषामविवाहः सगोत्रत्वात्सप्रवरत्वाच्च अत्रेःपुत्रिकापुत्राणांवामरथ्यादीनांचवासिष्ठविश्वामित्राभ्यामप्यविवाहः इत्र
त्रयः अथविश्वामित्राः तेदश कुशिलाः लोहिताः रौक्षकाः कामकायनाः अजाः कताः धनंजयाः अघमर्षणाः पूरणाइंद्रकौशिकाश्चे
ति कुशिकाः पर्णजंघाः नारक्याइत्यादयःसप्तत्यधिकाः कुशिकास्तेषांविश्वामित्रदेवरातौदलेतित्रयः १ लोहिताःकुडस्याश्वाकवर्णापना-

इत्यादयः पंचाधिकालोहिताः रोहिताइतिकेचित् तेषांवैश्वामित्राष्टकलौहितेतित्रयः अंत्ययोर्व्यत्ययोवा वैश्वामित्रमाधुच्छंदसाष्टकेति
वा विश्वामित्राष्टकेतिद्वौवा २ रौक्षकाणांविश्वामित्रगाथिनरैवणेतित्रयः विश्वामित्ररौक्षकरैवणेतिवा एतैरैवणावा ३ कामकायनाः देव-
श्रवसाः देवतरसाइत्यादयः पंचावराः कामकायनाः श्रौमतावा तेषांवैश्वामित्र देवश्रवसदैवतरसेतित्रयः ४ आजानांवैश्वामित्रमाधु
छंदसाज्येतित्रयः ५ कताःऔदुंबरयः शैशिरयः इत्यादयोविंशत्यधिकाः कतास्तेषांवैश्वामित्रकात्याक्षीलेतित्रयः ६ धनंजयाःपार्थि-
वाः बंधुलाइत्यादयःसप्तावराधनंजयास्तेषांवैश्वामित्रामधुच्छंदसधानंजयेतित्रयः वैश्वामित्रमाधुच्छंदसाघमर्षणेतिवा ७ अघम
र्षणानांवैश्वामित्राघमर्षणकौशिकेतित्रयः ८ पूरणानांवैश्वामित्रपूरणेतिद्वौविश्वामित्रदेवरातपौराणेतिवा ९ इंद्रकौशिकानांवैश्वामि
त्रैंद्रकौशिकेतिद्वौ १० कश्चिदन्येप्येकादशोक्ताः आश्मरथ्याः साहुलाः २गाथिनाः ३वैणवाः ४ हिरण्यरेतसः ५ सुवर्णरेतसः ६ कपोतरेत
सः ७ शालंकायनाः ८ घृतकौशिकाः ९कथकाः१० रौहिणाइति ११ आश्मरथ्यानांवैश्वामित्राश्मरथ्यवाधुलेतित्रयः १ साहुलानांवैश्वामित्र
साहुलमाहुलेतित्रयः २ गाथिनानांवैश्वामित्रगाथिनरैवणेतित्रयः ३ वेणुवेतिक्वचित्पाठः एतएवरैवणइति उदवेणवइतिचोच्यंते ३ वै
णवानांवैश्वामित्रगाथिनवैणवेति ४ हिरण्यरेतसांवैश्वामित्रहैरण्यरेतसेतिद्वौ ५ सुवर्णरेतसांवैश्वामित्रसौवर्णरेतसेतिद्वौ ६ कपोतरे-
तसांवैश्वामित्रकपोतरेतसेतिद्वौ ७ शालंकायनानांवैश्वामित्रशालंकायनकौशिकेतित्रयः एतएवकौशिकाइतिजन्हवइतिचोच्यंते ८।

घृतकौशिकानांवैश्वामित्रघृतकौशिकेतिद्वौ ९ कथकानांवैश्वामित्रकाथकेति १० रौहिणानांवैश्वामित्रमाधुच्छंदसेतित्रयः वैश्वामित्रगणानांस
र्वेषांपरस्परमविवाहः सगोत्रत्वात्सप्रवरत्वाच्च कुशिकानांदेवरातप्रवरसाम्येनदेवरातादिभेदानिर्णयाद्वक्ष्यमाणदेवरातवदेवजामदग्न्यैरविवाह
इतिभाति धनंजयानांवैश्वामित्रैरत्रिभिश्चाविवाहः कतानांभारद्वाजैर्वैश्वामित्रैश्चाविवाहःद्विगोत्रत्वात् इतिविश्वामित्राः अथकश्य-
पाः तेत्रयः निध्रुवाःरेभाःशांडिलाश्चेति तत्रनिध्रुवाः कश्यपाःअष्टांगिरसः इत्यादयश्चत्वारिंशदधिकशताचरानिध्रुवास्तेषांकाश्यपावत्सा
रनैध्रुवेतित्रयः निर्णयसिंधौतुनिध्रुवगणोत्तरंकश्यपगणमुक्त्वाकश्यपानांकाश्यपावत्साराासितेतिप्रवरत्रयमुक्तं अत्रशिष्टाचारोपिदृश्य
ते १ रेभाणांकाश्यपावत्साररैभ्येतित्रयः २ शांडिलाःकोहलाःउदमेधाइत्यादयः षष्ट्यवराःशांडिलास्तेषांकाश्यपावत्सारशांडिल्येतित्र
यः अंत्यस्थानेदेवलोवाऽसितोवा काश्यपासितदेवलेतिवा अंत्ययोर्व्यत्ययोवादेवलासितेतिद्वौवा एषांकश्यपानांपरस्परमविवाहः सगो
त्रत्वात्सप्रवरत्वाच्च अथवसिष्ठाः तेचत्वारः वसिष्ठाः१ कुंडिनाः२ उपमन्यवः३ पराशराश्च४ वसिष्ठावैतालकवयः रकयइत्याद-
यः षष्ठ्यधिकावसिष्ठास्तेषां वासिष्ठेंद्रप्रमदाभरद्वस्वितित्रयः वासिष्ठेत्येकोवा १ कुंडिनाः लोहितायनाः गुग्गुलयःइत्यादयःपंचविंशत्य-
वराः कुंडिनास्तेषांवासिष्ठमैत्रावरुणकौंडिण्येतित्रयः २ उपमन्यवःऔदलयः मांडलेरवयइत्यादयःसप्तत्यवराः उपमन्यवस्तेषांवासिष्ठें
द्रप्रमदाभरद्वस्वितित्रयः आभरद्वसव्येतिपाठांतरं वसिष्ठाभरद्वस्विंद्रप्रमदेतिवा आद्ययोर्व्यत्ययोवा ३ पराशराःकांडुशयाः वाजयइत्या

त्यादयः सप्तचत्वारिंशद्वराः पराशरास्तेषां वासिष्ठशाक्त्यपाराशर्येतित्रयः एषांवासिष्ठानांपरस्परंमविवाहः इतिवसिष्ठाः अथागस्त्याः
तेदश इध्मवाहाः १सांभवाहाः२सोमवाहाः३यज्ञवाहाः४दर्भवाहाः५सारवाहाः६अगस्तयः७पूर्णमासाः८हिमोदकाः९पाणिका-
श्चेति१० इध्मवाहाः विशालाद्याःस्फालनायनाः इत्यादयःपंचाशदधिकाइध्मवाहास्तेषामागस्त्यदार्ढ्यच्युतेध्मवाहेतित्रयः आगस्त्ये-
त्येकोवा१सांभवाहानामागस्त्यदार्ढ्यच्युतसांभवाहेतित्रयः २ सोमवाहानांसोमवाहोंत्यः आद्यौपूर्वोक्तावेव ३ एवंयज्ञवाहानांयज्ञवाहों
त्यः४ दर्भवाहानांदर्भवाहोंत्यः ५ सारवाहानांसारवाहोंत्यः ६ आगस्तीनामागस्त्यमाहेंद्रमायोभुवेति ७पौर्णमासानामागस्त्यपौर्णमासपा-
रणेतित्रयः ८ हिमोदकानामागस्त्यहैमवर्चिहैमोदकेतित्रयः ९ पाणिकानामागस्त्यपैनायकपाणिकेतित्रयः १० अगस्तीनांसर्वेषामविवाहः
सगोत्रत्वात्सप्रवरत्वाच्च इत्यगस्तयः अथद्विगोत्राः तत्रभारद्वाजाच्छुंगाद्वैश्वामित्रस्यशैशिरःक्षेत्रेजातः शौंगशैशिरिर्नामऋषिः तस्य
गोत्रलक्षणाक्रांतत्वाद्गोत्रत्वं तद्गोत्राणामांगिरसबार्हस्पत्यभारद्वाजशौंगशैशिरेतिपंच आंगिरसबार्हस्पत्यभारद्वाजकात्याक्षीलेतिवा आंगि
रसकात्याक्षीलेतित्रयोवा आद्योभरद्वाजोवा एषांसर्वभारद्वाजैःसर्वैर्विश्वामित्रैश्चाविवाहः संकृतयःपूतिमाषास्तंडयइत्यादयोष्टाविंश
त्यवराः संकृतयस्तेषामांगिरसगौरिवीतिसांकृत्येतित्रयः शाक्त्यगौरिवीतिसांकृत्येतिवा अंत्ययोर्व्यत्ययोवा एषांस्वगणस्थैःपूतिमाषा
दिभिःसर्ववासिष्ठगणैश्चाहर्वसिष्ठसंज्ञकवक्ष्यमाणलौगाक्षिभिश्चाविवाहः केवलांगिरोगणेस्तु विवाहोभवत्येव आंगिरसत्वेपिसगो

त्त्वाभावात् द्विप्रवरसाम्याभावाच्च केचिद्भारद्वाजांगिरसत्वमाश्रित्य भारद्वाजशौंगशैशिरैः सहाविवाहमाहुः तन्नभारद्वाजत्वे द्वयप्रमाणा
भावात् प्रयोगपारिजातेकाश्यपैः सहैषामविवाहइत्युक्तंतत्रहेतुश्चिंत्यइतिकौस्तुभे लौगाक्षयः दर्भायणाः इत्यादयोष्टात्रिंशदधिका लौ-
गाक्षयस्तेषां काश्यपावत्सारवासिष्ठेतित्रयः काश्यपावत्सारासितेतिवा एतेअहर्वसिष्ठाः नक्तंकाश्यपाः दिनकर्मणिवासिष्ठत्वप्रयुक्त-
कार्यभाजः रात्रिकर्मणिकाश्यपत्वप्रयुक्तकार्यभाजइत्यर्थः एतेषांसर्वैःकाश्यपैः सर्वैश्चवसिष्ठैः संकृतिभिश्चाविवाहः ३ अथस्मृत्यर्थ
साराद्युक्ताद्विगोत्राः देवरातानांवैश्वामित्रदेवरातौदलेतित्रयः एतेषांसर्वैर्जामदग्न्यैर्विश्वामित्रैश्चाविवाहः धनंजयानांविश्वामित्रमा
धुछंदसधानंजयेतित्रयः एषांसर्वैर्विश्वामित्रैरत्रिभिश्चाविवाहः अयंविश्वामित्रगणेप्राग्युक्तः जातूकर्ण्यानांवासिष्ठात्रेयजातू
कर्ण्येति एषांवासिष्ठैरत्रिभिश्चाविवाहः अयंवासिष्ठगणेसिंधाबुक्तः. ३ पूर्वमत्रिगणेषूक्तानां वामरथ्यादीनामत्रिपुत्रिकापुत्राणां चवा-
सिष्ठात्रिभ्यामविवाहः अत्रिविश्वामित्राभ्यामितिकेचित् ४ पूर्वंभरद्वाजगणस्थऋक्षांतरगणत्वेनोक्तानां कपिलानामांगिरसबार्हस्पत्य-
भारद्वाजवांदनमातवचसेतिपंचप्रवराणांविश्वामित्रभारद्वाजाभ्यामविवाहः ५ पूर्वंविश्वामित्रेषूक्तानां कतानांवैश्वमित्रकात्यक्षीले
तित्रिप्रवराणांविश्वामित्रभरद्वाजाभ्यामविवाहः ६ अनेनैवन्यायेनपरगोत्रोत्पन्नदत्तकादीनामिदानींतनानामपिद्विगोत्रत्वात्तज
नकप्रतिगृहीतृपित्रोर्द्वयोरपिसगोत्रैःसहअविवाहोज्ञेयः नात्रपुरुषसंख्या तेनशतपुरुषोत्तरमपिद्विगोत्रत्वंनापैति क्षत्रियवै-

श्यैतुपुरोहितगोत्रप्रवरादितिसिद्धांतः अथस्वगोत्राज्ञानेउपनयनेयआचार्यस्तद्गोत्रप्रवरैरेवकर्माणिविवाहादिविवाहोचेति आचा-
र्यगोत्राज्ञानेतु दत्तात्मानंतुकस्मैचित्तद्गोत्रप्रवरोभवेत् अथमातृगोत्रवर्जननिर्णयः तत्रमातृगोत्रपदेनमातामहगोत्रमेववर्ज्यं
तच्चगांधर्वादिविवाहोढापुत्राणांसर्वेषांवर्ज्यं ब्राह्मविवाहोढापुत्राणांतुसर्वेषांमातामहगोत्रंनवर्ज्यम् किंतुमाध्यंदिनानामेव मातृ-
गोत्रंमाध्यंदिनीयानामितिसत्याषाढवचनात् तथैवसर्वत्रशिष्टाचाराच्च अथसगोत्रादिविवाहादौप्रायश्चित्तं तत्राज्ञानतःसगोत्रस
प्रवरविवाहेकन्यांत्यक्त्वाचांद्रायणप्रायश्चित्तंकार्यम् ज्ञानतोद्विगुणं एवंकन्यायाएतदर्धं एवंसपिंडायाविवाहेपि त्यागश्चब्राह्मण्याः
संभोगधर्मकार्ययोरेव मातृवत्परिपालयेदित्यन्नादिनापालनोक्तेः यस्तुसगोत्रादिकांविवाह्योपगच्छतितस्याज्ञानेविवाहप्रयुक्त-
चांद्रायणंसगोत्रागमनप्रयुक्तंचांद्रायणद्वयाधिकंज्ञानतस्तुअधिकंकल्प्यमितिकेचित् अन्येतुगुरुतल्पव्रताच्छुध्येदितिगुरुतल्पसा
म्योक्तेः षडब्दंप्रायश्चित्तंअज्ञानतस्त्र्यब्दंचांद्रायणद्वयंवेत्याहुः अज्ञानतःसगोत्रादिषूत्पन्नानांजनकप्रायश्चित्तोत्तरंकाश्यपगोत्रेण
व्यवहारःकार्योनतुत्यागः [illegible]नतस्तुसगोत्राद्युत्पन्नानांचांडालत्वमेव आरूढपतितापत्यंब्राह्मण्यांयश्चशूद्रजः सगोत्रोढासुतश्चै
वचांडालास्त्रयईरिताइतियमस्मृतेः अथान्येपिविवाहेनिषेधाः प्रत्युद्वाहोनैवकार्योनैकस्मैदुहितृद्वयं नचैकजन्ययोःपुंसोरेकजन्ये
तुकन्यके अत्रापवादःसोदरयोः सोदरकन्यकेवत्सरादिकालव्यवधानेमहानद्यादिव्यवधानेवादेये पूर्वकन्यायाःदत्तायाःमृतौतस्यै-

वरस्यद्वितीयाकन्यादेया प्रत्युद्वाहोदारिद्र्यादिसंकटेकार्यः सोदराणांतुल्यसंस्कारोवर्षमध्येनिषिद्धः गृहनिर्माणविवाहौ
वर्षांतर्नकार्यौ गृहप्रवेशस्यनिषेधाभावात् गृहप्रवेशोत्तरंविवाहःकार्यः सोदरयोःपुत्रयोः कन्यापुत्रयोर्वा कन्ययोर्वाविवाहौ-
षण्मासाभ्यंतरेविशेषतोनिषिद्धौ पुरुषत्रयात्मककुलेविवाहान्मौंजीबंधः षण्मासेनिषिद्धः षण्मासेशुभकार्यत्रयंनकार्यम् अ-
त्रशुभकार्यपदेनमौंजीविवाहावेव तेनगर्भाधाननामकर्मसंस्काराणांनत्रित्वनिषेधः नचागर्भाधानादिनाचतुष्ट्वादिसंपादनंना
ग्निकार्यत्रयंभवेदित्यनेनैकवाक्यतालाघवादितिभाति भिन्नोदराणामग्निकार्यत्रयंनदोषायेतिकश्चित् केचिन्नकुर्यान्मंगल-
त्रयमित्यस्यभिन्नार्थत्वंस्वीकृत्ययत्किंचिच्छुभकार्याणामपित्रित्वंनशुभमित्याहुः पुरुषोद्वाहात्स्त्र्युद्वाहः षण्मासाभ्यंतरेनिषि
द्धः ज्येष्ठमंगलाल्लघुमंगलंनकार्यम् बहिर्मंडपेविहितंज्येष्ठमंगलम् तद्भिन्नंलघुगर्भाधानादिकस्यप्राप्तकालस्यननिषेधः एवं-
शांत्यादेरपिनैमित्तिकस्यप्राप्तकालस्यननिषेधः अतिपन्नस्यत्वयंनिषेधः एवंव्रतोद्यापनादीनांवास्तुप्रवेशादीनांचलघुत्वादेवविवा
हाद्युत्तरंनिषेधः इदंनिषेधचतुष्टयंत्रिपुरुषात्मककुलेषण्मासाभ्यंतरएव एवंमुंडनद्वयनिषेधंव्रतबंधाच्चौलनिषेधंचकेचिदाहुः अथैषा
मपवादः सोदराणामपिसमानसंस्कारोविवाहोचसंकटेअब्दभेदात्कार्यौ चतुर्दिनव्यवधानादेकदिनव्यवधानाद्वाकार्यौ अतिसंकटेएक
दिनेकर्तृभेदेनमंडपभेदेनवाकार्यौ द्वाभ्यांकर्तृभ्यांएकस्मिन्नपिलग्नेएकस्मिन्नपिगृहेभिन्नोदरयोर्विवाहःकार्यः एवंपूर्वोक्तनिषेधचतुष्ट

येपिवर्षभेदेदोषाभावः यमलयोरेककालेएकमंडपेवासमानसंस्काराणांनदोषः एवंमातृभेदेपिषण्मासाभ्यंतरेसमानसंस्कारेदोषोन मा
तृभेदेएकजातकन्ययोरेकदिनेएकमंडपेपिवेदीभेदेनविवाहोनदोषायेतिकेचित् पुरुषत्रयात्मककुलेमंगलकार्योत्तरंषण्मासाभ्यंतरेमुंडन॰
युक्तंकर्मनकार्यम् अत्रसर्वत्रपुरुषत्रयगणनाप्रकारः प्रतिकूलविचारेणस्पष्टीकरिष्यते मुंडनकर्मतुचौलंनागसंस्कारादिकमाधानादिकम॰
भ्युदयार्थमैच्छिकसर्वप्रायश्चित्तादिकंक्षौरप्रापकतीर्थयात्रादिकंबोध्यम् व्रतबंधस्तुकात्यायनमतेमंगलरूपत्वाद्विवाहादुत्तरंकार्यः अन्ये॰
षांमतेमुंडनरूपत्वान्नकार्यः पित्रोरंत्यक्रियादिप्राप्तमुंडनमाकस्मिकप्राप्तप्रायश्चित्तमुंडनमासन्नमरणेनसर्वप्रायश्चित्तीयमुंडनंचकर्तव्य
मेव नित्यत्वाद्दर्शपूर्णमासचातुर्मास्यादिमुंडनेपिनदोषः नचमुंडनंचौलमित्युक्तंव्रतोद्वाहोतुमंगलमितिवचसामंडनमुंडनयोः परिगण
नादाधानादीनांनदोषइतिवाच्यम् वाक्यस्योदाहरणार्थत्वात् अन्यथाव्रतोद्वाहान्नचौलकमित्येववक्तव्येमंडनान्नतुमुंडनमितिसामान्येन
वचनरचनानर्थक्यापातात् तस्माद्गर्भाधानादिलघुमंगलादुद्वाहादिज्येष्ठमंगलाच्चाधानादिमुंडनमपिवर्ज्यमितिभाति एवंसतिकुलेबहुक
र्मोपरोधः स्यादितिचेत् विवाहव्रतचूडोत्तरमंगलेषुपिंडदानादौमासाद्यल्पकालप्रतिबंधवत् पित्राद्यन्यमरणेल्पकालप्रतिकूलनिर्णयवच्च
लघुमंगलोत्तरंमासाद्यल्पकालमुंडननिषेधकल्पनयुक्तिबलादाश्रयणीयमितिभाति अत्रविषयेप्राचीननिबंधेषुविशेषोनदृश्यतेतथापिधा
र्ष्ट्येनमयोक्तोविशेषोयुक्तश्चेद्ग्राह्यः इतिमंडनमुंडननिर्णयः अथप्रतिकूलविचारः विवाहनिश्चयोत्तरंवरस्यकन्यायावासगोत्रत्रिपु॰

रुषात्मककुले कस्यचिन्मरणे प्रतिकूलदोषः विवाहनिश्चयश्च वैदिकलौकिकोवाग्राह्यः तत्रवैदिकोवाग्दानाख्यविधिनाकृतोमुख्यः लौकि
कोलग्नतिथिनिश्चयादिवरवध्वोः शुल्कभाषाबंधपूगीफलदानादिश्च सगोत्रत्रिपुरुषेत्युक्त्यामातामहकुलादिव्यावृत्तिः तथाचवरस्तत्पूर्व-
पत्नीवरमातापितरौवरपितामहपितामह्यावनूढापितृष्वसाचेतिपूर्वंत्रिपुरुषी वरस्तस्यभ्रातापत्नीपुत्रानूढकन्यासहितः वरस्यानूढाभ-
गिनी वरस्यस्नुषापुत्रोअनूढाकन्याच पौत्रस्तद्भार्याचानूढापौत्रीचेतिपरत्रिपुरुषी पितृव्यतत्पत्न्यौपितृव्यपुत्रस्तत्पत्न्यावनूढापितृव्यकन्या
चेतिसंतानभेदेत्रिपुरुषीचेति सगोत्रत्रिपुरुषी पुरुषपरिगणना एतेषामन्यतममरणे प्रतिकूलमितिपर्यवसितोर्थः अत्रभ्रातापुत्रपौत्रादि
श्चानुपनीतोपित्रिवर्षाधिकवयाग्राह्यः एवमनूढभगिन्यादेरपित्रिवर्षाधिकत्वंयुक्तंभाति एवंवधूकुलेप्यूह्यम् एवमेवमंडनमुंडनादावपि-
त्रिपुरुषगणनोह्या अत्रविशेषः पितामातापितामहःपितामहीपितृव्यःपूर्वपत्नीपूर्वस्त्रियाःपुत्रोभ्रातानूढाभगिनीचैतेषांमरणेविशेषतः
प्रतिकूलदोषान्नैवकर्तव्योविवाहः एतदन्यत्रिपुरुषसपिंडमरणेशांत्यादिनादोषंपरिहृत्यविवाहःकार्यः संकटेतुपित्रादिमरणेपिकाल-
प्रतीक्षाशांतिभ्यांदोषंनिर्हृत्यविवाहःकार्यः तत्रव्यवस्थानिश्चयोत्तरंमातापित्रोर्द्वयोरपिमरणेकालप्रतीक्षाशांतिभ्यामपिदोषशांत्यभावा
न्नकार्योविवाहः मातापित्रोरेकैकमरणेतुशांत्यादिनाविवाहः तत्र पितुरब्दमिहाशौचंतदर्धंमातुरेवच मासत्रयंतुभार्यायास्तदर्धंभ्रातृ-
पुत्रयोः अन्येषांतुसपिंडानामाशौचंमाससंमितम् तदंतेशांतिकंकृत्वाततोलग्नंविधीयते प्रतिकूलेनकर्तव्यंलग्नंयावद्दतुत्रयं प्रतिकू-

लेसपिंडस्यमासमेकंविवर्जयेदित्यादिवाक्याश्रयेणव्यवस्थोच्यते अत्राशौचशब्देनप्रतिकूलफलंविवाहानधिकारमात्रंकालप्रतीक्षार्थमुच्यते अ
तःपितृमरणेवर्षोत्तरंविनायकशांतिंकृत्वासंकटेविवाहःकार्यः अतिसंकटेषण्मासोत्तरंविनायकशांतिंश्रीपूजनादिशांतिंचकृत्वाविवाहः ततोप्यतिसं
कटेमासोत्तरंशांतिद्वयांतेविवाहइतिसंकटतारतम्येनपक्षत्रयं मातुर्मरणेषण्मासांतेविनायकशांत्याविवाहः अतिसंकटेमासांतेशांतिद्वयंकृत्वोद्वा
हः यत्तु प्रमीतोपितरौयस्यदेहस्तस्याशुचिर्भवेत् नदैवंनापिवापित्र्यंयावत्पूर्णोनवत्सरइति पित्रोर्मृतौवर्षपर्यंतंसर्वशुभकर्मनिषेधवचनंतत्प्राग्वा
ङ्निश्चयात्पित्रोर्मृतौसंकटाभावेवाज्ञेयम् भार्यामरणेमासत्रयांतेमासांतेवाश्रीपूजनादिशांतिः भ्रातृमरणेसार्धमासांतेविनायकशांतिः पुत्रमृ-
तौसार्धमासंमासंवाप्रतीक्ष्यश्रीपूजनादिशांतिः पितृव्यमरणेमासांतेविनायकशांतिः पितामह्याअनूढभगिन्याश्चमरणेमासांतेश्रीपूजनादि-
शांतिः एतदन्यत्रिपुरुषसपिंडमरणेमासांतेश्रीपूजनादिशांतिः ततोविवाहः गुणवत्तरमातुर्मृतौषण्मासेनमनःखेदानपगमेवर्षप्रतीक्षा एवं
गुणवत्तरभार्यायाःषण्मासपर्यंतंप्रतीक्षा ज्योतिःप्रकाशेतु अतिसंकटवशेनमात्रादिमरणेमासाधिकप्रतीक्षायाअसंभवेमासमध्येपिदशाहोत्तरंकं
चित्कालंप्रतीक्ष्योक्तव्यवस्थयाविनायकशांतिंश्रीपूजनादिशांतिंचकृत्वागांदत्वापुनर्वाग्दानादिचरेदित्युक्तं सर्वोप्ययमपवादः संकटेषुतारतम्येन
बुधैर्योज्यः अल्पसंकटविषयेमहासंकटविषयकविधिकथनेवक्तुःकर्तुश्चदोषएव दुर्भिक्षराष्ट्रभंगादिभयेपित्रोर्मरणाशंकायांचनप्रतिकूलं
दीर्घरोगिदूरदेशस्थविरक्तानांकन्यायाःप्रौढत्वेच प्रतिकूलदोषोनेत्यपवादः श्रीपूजनादिशांतिश्चश्रियेजातइतिश्रियं इदंविष्णुरितिविष्णुम् गौरी

र्भिमायेतिगौरीं त्र्यंबकमितिरुद्रं परंमृत्योइतियमंचसंपूज्याष्टोत्तरशततिलाज्यंजुहुयात् ॐभूःस्वाहामृत्युर्नश्यतांस्सुषायेस्फरवंवर्धतास्स्वाहेति
ततोहोमंसमाप्याथगोद्वयंदक्षिणाभवेदितिकौस्तुभेद्रष्टव्या इतिप्रतिकूलविचारः प्रेतकर्माण्यनिर्वर्त्यचरेन्नाभ्युदयक्रियां आचतुर्थंततः
पुंसिपंत्रमेशुभदंभवेत् अत्रप्रेतकर्मपदेनसापिंडीकरणात्पूर्वभाविकर्माणिसपिंडीकरणंचसापिंडीकरणोत्तरंपार्वणविधिनोक्तानिमासिकानि
चोच्यंते सपिंडीकरणादर्वागपकृष्यकृतान्यपि पुनरप्यपकृष्यंतेव इकृतरानिषेवणात् इत्यानुमासिकानामप्यपकर्षोक्तेः अभ्युदयपरेनांदीश्रा
द्धमुक्तंकर्ममात्रंग्राह्यम् केचिद्विवाहाद्येवग्राह्यमित्युक्तम् आचतुर्थमितिनांदीश्राद्धकर्तारंपुरुषमारभ्यजनकचतुःपुरुषीजन्यचतुःपुरु
षीसंतानभेदेचचतुःपुरुषीसगोत्रागृह्यते तथाचनांदीश्राद्धकर्तुः पितृपितामहप्रपितामहाःपत्नीसहिताः कर्तुर्भार्यापुत्रपौत्रास्तद्भार्याश्चभ्रा
तातत्पुत्रपौत्राःस्तद्भार्याः पितृव्यतत्पुत्रपौत्रास्तद्भार्याश्च प्रपितामहस्यतत्पुत्रपौत्रास्तद्भार्याश्चैतेषांमृतानामनुमासिकांतप्रेतकर्माकरणे-
मंगलंनकार्यमित्यर्थः नांदीश्राद्धकर्तात्रमुख्यएवग्राह्योनतुमातुलादिर्गौणः मृतपितृकस्योपनयनादौसंस्कार्यमारभ्यैवचतुःपुरुषीगणनामा
तामहादेर्भिन्नगोत्रत्वेपिनांदीश्राद्धदेवतात्वात् प्रेतकर्माभावेमंगलंनभवति मातामह्यादेःस्वातंत्र्येणदेवतात्वाभावाद्दशाहांत्यकर्माभावेः
पिमंगलप्रतिबंधोनास्ति इत्यंतकर्माभावनिमित्तकमंगलप्रतिबंधकनिर्णयः मौंजीविवाहयोर्नांदीश्राद्धमारभ्यमंडपोद्वासनपर्यंतंमध्ये
दर्शादिनंयथानपतेत्तथाकार्यम् दर्शान्यपित्रोःक्षयाहादिश्राद्धदिनंयदिज्ञानादज्ञानाद्वा पततितत्तदात्रिपुरुषसपिंडैर्विवाहादिमंगलसमा

सुत्तरं श्राद्धं कार्यम् एवं च दर्शान्यश्राद्धस्यैव स्वरूपतो विवाहमध्यनिषेधः न तु दर्शवच्छ्राद्धरहितस्यापि श्राद्धतिथिमात्रस्य दृत्तेविवाहेपर-
तस्तु कुर्याच्छ्राद्धमित्याद्युक्तेः एतेन संक्रांतिमन्वाद्यष्टकादिनाना श्राद्धदिनत्वाद्दर्शवन्मध्येपातो निषिद्ध इति शंका निरस्ता तेन षण्णवति-
श्राद्धकर्तृभिः सपिंडैर्मध्यपतितमन्वादेः प्रायश्चित्तादिना संपत्तिः संपाद्या इति चतुर्थीकर्ममध्ये दर्शादिनिर्णयः प्रारंभात्प्रागारंभोत्त
रं वा मातुः पितृव्यादेः कर्तुर्नरस्य पत्न्या वा रजोदोषे यद्दकृत्यं तद्व्रतबंधप्रकरणे विस्तरेणोक्तं तत एव ज्ञेयम् रजोदोषजननाशौचादिसंभा-
वनायां नांदीश्राद्धस्यापकृष्यानुष्ठाने दिनावधिः एकविंशत्यहर्यज्ञे विवाहे दशवासराः त्रिषट्चौलोपनयने नांदीश्राद्धं विधीयते दशा-
दिनाद्यतिक्रमे पुनर्नांदीश्राद्धमित्यर्थात्सिद्धम् नांदीश्राद्धोत्तरं सूतकमृतकयोः प्राप्तौ न विवाहादिप्रतिबंधः विवाहव्रतयज्ञेषु श्राद्धे होमे
र्चने जपे आरब्धे सूतकं न स्यादनारब्धे तु सूतकं प्रारंभो वरणं यज्ञे संकल्पो व्रतसत्रयोः नांदीमुखं विवाहादौ श्राद्धे पाकपरिक्रियेत्यु-
क्तेः इदं सन्निहितमुहूर्तांतराभावादिसंकट एव ज्ञेयम् संकटाभावे तु नांदीश्राद्धे जातेपि सूतकांते मुहूर्तांतर एव मंगलम् सर्वोप्याशौचा-
पवादोनन्यगतित्वे आर्तौ च ज्ञेय इति सिंधूक्तेः तेन व्रते संकल्पोत्तरमाशौचेपि विप्रद्वारैव पूजादि यज्ञादौ मधुपर्कविधिना वरणोत्तरमपि क
लिगंतराल्लाभादिके नन्यगतौ संकट एव च मधुपर्कविधिनाद्वृतस्याशौचाभावः एवं जपहोमादावप्यूह्यम् श्राद्धे पाकपरिक्रिया पाकप्रोक्ष
णम् एतदप्यार्तिसत्त्वे महासंकटे प्रारंभात्प्रागपि सूतकप्राप्तौ कूष्मांडमंत्रैर्घृतहोमं कृत्वा पयस्विनीं गां दत्वा पंचगव्यं प्राश्य शुद्धः शूद्रोप

नयनोद्वाहप्रतिष्ठादिकमाचरेत् उपकल्पितसंभारस्यसन्निहितलग्नांतराभावेननाशाद्यापत्तावप्येवंशुद्धिः इदंजननाशौचमात्रविषयमि-
तिमार्तंडादौ कूष्मांडहोमादिनाशुद्धिपूर्वकंसूतकमृतकयोर्मध्येआरब्धेविवाहादौविप्राणांपूर्वसंकल्पितान्नभोजनेदोषोन पाकपरिवे
षणादिकमपिसूतकिभिःकार्यम् होमादिविधिनाशुद्धिसंपादनादितिकौस्तुभेस्थितं नैतद्युक्तं लोकविद्विष्टत्वादतःपरगोत्रैरेवान्नदानं-
युक्तंभाति नांदीश्राद्धोत्तरंसूतकमृतकयोःप्राप्तौपूर्वमन्नसंकल्पाभावेपिविवाहोत्तरकालसंकल्पितान्नभोजनंविप्रैःकार्यम् अत्रापिप
रैरन्नंप्रदातव्यंभोक्तव्यंचद्विजोत्तमैरिति सर्वसंमतंपरैरसगोत्रैरितिसिंधुमयूखादौव्याख्यानात् पूर्वसंकल्पितान्नस्यापिभोजनसमये-
सूतकप्राप्तौ भोक्तृभिर्भुक्तशेषंत्यक्त्वापरगृहोदकैराचांततादिविधेयम् पाकशेषःसूतकिभिर्भोक्तव्यः भुंजानेषुचविप्रेषुत्वंतरामृतसू-
तके अन्यगेहोदकाचांताइतिस्मृतेः नांदीश्राद्धोत्तरंभोजनादन्यकालेसूतकप्राप्तौसूतकीगृहेभोक्तव्यम् भुंजानेषुसूतकप्राप्तौभोक्तृ-
भिःपात्रस्थमप्यन्नंत्याज्यमितिवाचनिकएवविशेषः नहिवचनस्यातिभारइतिन्यायात् ममतुभुंजानेष्वितिवाक्यमारब्धानारब्धसर्व
कर्मस्वसंकल्पितान्नविषयमितिभाति इतिविवाहादौरजोदोषसूतकप्राप्तिनिर्णयः विवाहात्पूर्वंकन्यायांरजोदर्शनेमातृपितृभ्रातॄणां
नरकपातः कन्यायाश्चवृषलीत्वं तद्वृतुर्वृषलीपतित्वं अत्रशुद्धिप्रकारः कन्यादाताऋतुसंख्ययागोदानानिएकंवागोदानंयथाशक्तिब्रा
ह्मणभोजनंवाकृत्वाकन्यादानेयोग्योभवेत् कन्यात्रूपवासत्रयंनेगव्यंपयःपानंकृत्वाविप्रकुमार्यैसरत्नभूषणंदत्त्वोद्वाहयोग्याभवति ।

वरश्चकूष्मांडहोमपूर्वकं तामुद्वहन्न दोषीस्यादिति विवाहहोमकालेरजोदोषेतांस्नापयित्वा युंजानेतितैत्तिरीयमंत्रेणप्रायश्चित्तंहुत्वाहोमतंत्रंसमापयेत् यदातुदातृभावाद्रजोदर्शनंनदाकन्यावर्षत्रयंप्रतीक्ष्यस्वयंवरंवृणुयात् नात्रवरस्यापिदोषः इतिकन्यारजोदोषनिर्णयः पक्षमध्येतिथिद्वयस्यक्षयेणयस्त्रयोदशदिनात्मकःपक्षःसक्षयपक्षः तदाबहुप्रजासंहारोराजसंहारोवा क्षयपक्षेचौलोपनयनोद्वाहादिवास्तुकर्मादिशुभंनकार्यम् क्षयमासाधिमासगुरुशुक्रास्तादौविवाहनिषेधःप्रथमपरिच्छेदे एवंसिंहस्थगुरुनिषेधनिर्णयोपिप्रथमपरिच्छेदेद्रष्टव्यः क्षयसंवत्सरोपिनिषिद्धः शीघ्रगत्यापूर्वराशिशेषमतिक्रम्यराश्यंतरसंचारोतिचारस्तंप्राप्तोगुरुःपुनःपूर्वराशिंवक्रगत्यायदिनायातितदासक्षयसंवत्सरःसर्वकर्मसुवर्ज्यः तत्रमेषवृषभवृश्चिककुंभमीनराशिषुनदोषः केचिद्गोदादक्षिणेदेशेकोप्यतिचारादिगुरुदोषोनेत्याहुः इतिक्षयपक्षादिविचारः मुख्यंगुरुबलंबध्वावरस्येष्टंरवेर्बलं द्विपंचसप्तनवैकादशस्थोगुरुःकन्यायाःशुभः जन्मतृतीयषष्ठदशमस्थानेषुपूजाहोमात्मकशांत्याशुभः चतुर्थाष्टमद्वादशस्थानेषुदुष्टफलः कर्कधनुर्मीनगश्चतुर्थादिस्थानेपिनदुष्टः संकटेचतुर्थद्वादशस्थोद्विवारमष्टमस्त्रिवारंहोमादिरूपपूजयार्चितःशुभः वरराशेस्त्रिषड्दशैकादशस्थानेरविःशुभः अन्यत्रग्रहमखोक्तपूजयाशुभः गुरुपूजाप्रकारउपनयनप्रकरणेउक्तः जन्मतोगर्भतोवापंचमवर्षप्रभृतिअष्टमवर्षपर्यंतंकन्याविवाहेउचितःकालः षड्वर्षोत्तरंवर्षद्वयंप्रशस्ततरः षडब्दमध्येनोद्वाह्याकन्यावर्षद्वयंयतः सोमोभुंक्तेततस्तद्वद्गंधर्वश्चततोनलइत्युक्तेः नव

मदशमयोर्मध्यमः एकादशवर्षेधमः द्वादशादौप्रायश्चित्तावहः ब्राह्मोदैवआर्षः प्राजापत्यआसुरोगांधर्वोराक्षसःपैशाचइत्यष्टौविवाहाः यो
ग्यवरमाहूयालंकृत्यकन्यादानविधिनातस्मैदानंब्राह्मोविवाहः यज्ञेऋत्विक्कर्मकुर्वतेऽलंकृत्यकन्यार्पणंदैवः वरादेकंगोमिथुनंवागृही
त्वातस्मैकन्यार्पणमार्षः इदंगोमिथुनग्रहणंनिंदंति नस्यकुमारीपूजनार्थत्वेनकन्याविक्रयाभावात् त्वयैतयैवसहगृहधर्मआच
रणीयएतस्याजीवनपर्यंतंविवाहोत्तरंचतुर्थाश्रमोवानकार्यइत्याभाष्यकन्यादानंप्राजापत्यः ज्ञातिभ्योयथेच्छंधनंदत्वाविवाह-
आसुरः वरवध्वोरिच्छयान्योन्यसंयोगोगांधर्वः युद्धादिनाबलाद्धरणंराक्षसः चौर्येणकन्याहरणंपैशाचः पूर्वचतुर्षुपूर्वःपूर्वःश्रेष्ठः
उत्तरेपूत्तरोनिंद्यः तत्रविप्रस्यब्राह्मदैवौप्रशस्तौ क्षत्रियस्यगांधर्वराक्षसौ आसुरोवैश्यस्य आर्षप्राजापत्यपैशाचाःसर्वेषां संकटेराक्ष
सभिन्नाःसर्वविप्रस्य ब्राह्मदैवेनरेषट्क्षत्रियस्य वैश्यशूद्रयोर्ब्राह्मदैवराक्षसभिन्नाः पंचसर्वेष्वपिविवाहेषुतत्तत्प्रकारेःकन्यापरिग्र
होत्तरंस्वस्वगृह्योक्तरीत्याविवाहहोमादिविधिरावश्यकः दानविधिनादानंसर्वत्रनभवति पैशाचादौसप्तपदीविधेःपूर्वमन्यस्मैकन्यादेया
ब्राह्मादिष्वपिकन्यादानोत्तरमपिसप्तपदीविधेःपूर्ववरस्यषंढत्वादिदोषज्ञानेवरमृतौवाकन्यान्यस्मैदेया ब्राह्मविवाहोढायांजातःपुत्रो
दशपूर्वान्दशपरान्पितृंस्तारयतेदैवोढापुत्रःसप्तसप्त प्राजापत्योढापुत्रःषट्षट् आर्षोढापुत्रस्त्रींस्त्रीन् आश्वलायनसूत्रेतुब्राह्मादि
षुद्वादशदशाष्टौसप्तचपूर्वान्परांश्चपुत्रस्तारयतइत्युक्तम् अन्येषुदुर्विवाहेषुब्रह्मधर्मद्विषःसुताः वाग्दानोत्तरंवरस्यदेशांतरगमनेष-

ण्मासंप्रतीक्ष्यान्यस्मैदेया कन्यायाः शुल्कंप्रदायगमनेवर्षंप्रतीक्षा यत्तुबलाद्विवाहेसगोत्रत्वक्लीबत्वादिवरदोषेवाकन्यासप्तपदीविस्युत्तरमपिअ
न्यस्मैदेयेतितत्कलियुगेनिषिद्धं वाग्दानोत्तरंपातित्यादिदोषाभावेपिकन्यामदातुर्दंडउक्तः एवंकन्यायाअपस्मारदोषमनुक्त्वादातापिदंड्यः अधर्मोद्वा
हेषुद्विजेभोजनादिकृतेभास्करे एकमुपवासोगांधर्वेत्रिरात्रंराक्षसपैशाचयोश्चांद्रायणंप्रायश्चित्तं इतिविवाहभेदाः दाराग्निहोत्रसंयोगंकु
रुतेयोग्रजेस्थिते सकनिष्ठःपरिवेत्ताज्येष्ठःपरिवित्तिः एवंज्येष्ठायामनूढायांकनिष्ठकन्योद्वाहेज्येष्ठकन्यादिधिषुः कनिष्ठाग्रेदिधिषूः अत्रप्रा
यश्चित्तं अज्ञानतःपित्रादिदत्तोद्वाहेभ्रात्रोःपरिवेतृपरिवित्तिसंज्ञयोः कृच्छ्रद्वयंकन्यायाःकृच्छ्रंदातुरतिकृच्छ्रंयाजकस्यचांद्रायणम् ज्ञान
तःपित्राद्यदत्तोद्वाहेसर्वेषांवत्सरम् कृच्छ्राचरणंकामतः पित्रादिदत्तोद्वाहेत्रैमासिकं अज्ञानेनादत्तोद्वाहेचांद्रायणादिदिधिषूपतेरति
कृच्छ्रकृच्छ्रौ अत्रापवादः सापत्नेदत्तकेवाज्येष्ठेकनिष्ठस्यदाराग्निहोत्रग्रहणेदोषोन सोदरेक्लीबेमूकबधिरवामनभग्नपादत्वादिदोष·
युतेदेशांतरस्थेवेश्यासक्तेपतितेमहारोगिण्यतिवृद्धेकृषिसक्तेधनवृद्धिराजसेवादिव्यापारासक्तेचौर्यासक्तेउन्मत्तेविवाहाग्निहोत्रेच्छा
निवृत्तेचज्येष्ठेकनिष्ठस्यदाराग्निहोत्रग्रहणेदोषोन देशांतरगतंज्येष्ठंमध्येद्वादशवर्षाणिकनिष्ठःप्रतीक्षेत एवंकन्यायाअपिज्येष्ठा
याभिन्नमातृजत्वेकनिष्ठाविवाहेदोषोन एवंमूकत्वादिदोषयुतायांज्येष्ठायामूह्यम् इतिपरिवेत्रादिनिर्णयः अथकन्यादातृक्र
मः पिता पितामहोभ्रातापितृकुलस्थः पितृव्यादिमातृकुलस्थोमातामहमातुलादिः सर्वाभावेजननीत्येवंपूर्वाभावेपरःपरः -

भ्रातॄणामुपनीतानामेवाधिकारः अनुपनीतभ्रातुर्मात्रादेश्चसत्त्वेमात्रादेरेवाधिकारोनत्वनुपनीतभ्रातुः सर्वाभावेकन्यास्वयंवरंवृणु
यात् कन्यास्वयंवरेमातुर्दातृत्वेचताभ्यामेवनांदीश्राद्धंकार्यम् तत्रमाताकन्यावास्वयंप्रधानसंकल्पमात्रंकृत्वान्यब्राह्मणद्वाराकारयेत्
वरस्तुसंस्कृतभ्रात्राद्यभावेस्वयमेवनांदीश्राद्धंकुर्यात् नमाता उपनयनेनकर्माधिकारस्यजातत्वात् द्वितीयादिविवाहेवरःस्वयमेवनां
दीमुखंकुर्यात् परकीयकन्यादानेविशेषः आसीकृत्यस्त्रवर्णेनपरकीयांतुकन्यकाम् धर्मेणविधिनादानमसगोत्रेपियुज्यते इतिदातृनि
र्णयेवरवध्वोरपिनांदीकर्तृत्वनिर्णयः मूलनक्षत्राद्यपादत्रयजातौवधूवरौस्वश्वशुरंनाशयतः आश्लेषांत्यपादत्रयजातौश्वश्रूं ज्येष्ठां·
त्यपादजातावन्योन्यज्येष्ठभ्रातरं विशाखांत्यपादजातावन्योन्यकनिष्ठभ्रातरम् मघाप्रथमपादेमूलवत्फलंकेचिदाहुः केचिदुपनयनस्य
द्वितीयजन्मरूपत्वात्तेनचद्वितीयजन्मनापूर्वजन्मसंभवमूलादिदोषस्यनिरस्तत्वाद्वरस्यश्वशुरघातित्वादिदोषोनेत्यपवादंसंकटेवदंति श्व
शुराद्यभावेवध्वाअपिनदोषः नर्क्षवृक्षनदीनाम्नींनांत्यपर्वतनामिकाम् नपक्ष्यहिप्रेष्यनाम्नींनविभीषणनामिकामुद्वहेदिति वरायपुं
स्त्वंपरीक्ष्यकन्यादेया यस्याप्सुप्लवतेबीजंह्लादिमूत्रंचफेनिलमित्यादिपुंस्त्वपरीक्षा कुलंचशीलंचवपुर्वयश्चविद्यांचवित्तंचसनाथतां·
च एतान्गुणान्सप्तपरीक्ष्यदेयाकन्याबुधैःशेषमचिंतनीयम् इतिवधूवरयोर्मूलजातत्वादिगुणदोषनिर्णयः अथविवाहेमासादिनि
र्णयः माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासाःशुभप्रदाः मार्गशीर्षोमध्यमःस्यात्क्वचिदाषाढकार्तिकौ अत्रमिथुनेकेंआषाढेवृश्चिके·

कार्तिकश्च देशाचारानुरोधेन ग्राह्योन सर्वदेशे एवं मकरस्थे पोषो मेषस्थे चैत्रोपि ज्येष्ठयोर्वधूवरयोर्ज्येष्ठमासि विवाहो न शुभः मासांतरे मध्यमः नज्येष्ठयोर्विवाहः स्याज्ज्येष्ठे मासि विशेषतः द्वौज्येष्ठौ मध्यमौ प्रोक्तावेकज्येष्ठं सुखावहम् ज्येष्ठत्रयं न कुर्वीत विवाहे सर्वसंमतमित्युक्तेः तथा ज्येष्ठमासो ज्येष्ठगर्भस्य मंगले मध्यमः जन्ममासजन्मनक्षत्रादिकं ज्येष्ठापत्यस्य निषिद्धं सार्वकालमेके विवाहमिति त्वासुराद्याधर्मविवाहविषयम् मयूखे आर्द्रादिदशनक्षत्रेषु सूर्याधिष्ठितेषु विवाहमौंज्यादिकं वसिष्ठादिभिर्निषिद्धमित्युक्तम् नैतल्लोके स्तुभसिंध्वादिग्रंथे मार्तंडादिज्योतिर्ग्रंथेपीति बहवः शिष्टाः आर्द्रादिप्रवेशदोषं नमन्यंते अमावास्या निषिद्धा रिक्ताष्टमीषष्ठ्योल्पफलाः अन्यास्तिथयो बहुफलाः शुक्लपक्षः श्रेष्ठः कृष्णस्त्रयोदशीपर्यंतो मध्यमः सोमबुधगुरुशुक्रवाराः शुभाः अन्ये मध्यमाः रोहिणीमृगमघास्तिस्रउत्तराहस्तस्वातीमूलानुराधारेवत्यः सर्वस्य संमतनक्षत्राणि हरदत्तमते चित्राश्रवणधनिष्ठाश्विन्य इत्यधिकानि चत्वारि तत्रापि खलग्रहयुतं नक्षत्रं वर्ज्यम् चंद्रताराबलं कन्यावरयोरुभयोरपि अन्यतरस्य चंद्रबलाभावे रजतादिदानं कार्यम् मेषः कन्या घटः सिंहो नक्रं युग्मं धनुर्वृषः मीनः सिंहो धनुः कुंभो जादीनां घातचंद्रमाः यात्रायां युद्धकार्येषु घातचंद्रं विवर्जयेत् विवाहे सर्वमांगल्ये चौलादौ व्रतबंधने घातचंद्रो नैव चिंत्यो यज्ञे सीमंतजातयोः मृत्युयोगे परिघार्धे भद्रायां पाते वैधृतौ विष्कंभादेर्दुष्टभागे तिथिवृद्धिक्षयेपि च यामार्धकुलिकादौ च गंडांते रविसंक्रमे केतूद्गमे भूमिकंपे विवाहाद्यं विवर्जयेत् ग्रहणे पादा-

दिग्रासेत्रिचतुःषडष्टदिवसाः प्रागर्धितावर्ज्याः भूकंपेउल्कापातेचत्रिदिनंवज्रपातेचैकंदिनंवर्ज्यम् यावत्केतूद्गमस्तावदशुभः समयोभवेत्
अस्यापवादः भूकंपादेर्नदोषोस्तिवृद्धिश्राद्धेकृतेसति दिवाविवाहःप्रशस्तः रात्रावपिकन्यादानंहेमाद्र्यादिमतेप्रशस्तंभवति अथलग्नेगृहब-
लं त्रिषष्ठाष्ट. धर्मस्थिजलधनगोज्ञः क्षितिसुतस्त्रिषष्ठस्थोज्ञेज्यौव्ययनिधनवर्ज्यौ१२।८ भृगुसुतः द्वितीयाद्यौघकाभ्रतनुषु २।४।५।९।
१०।११ रिपुव्ययष्टसुःशनिस्तमःकेतुश्चायेभवतिसुखहेतुश्चसकलः अथलग्नवर्ज्यग्रहाः रविर्लग्नेचंद्रस्तनुरिपुमृतिस्थः ८क्षितिसुतोष्टल
ग्नाभ्रे ८।१।१० ज्ञेज्यौनिधनउशनारव्याष्टरिपुषु६ शनिःशेषोलग्नेतनुपतिरथार्यष्टमगृहेविवाहेस्युःसर्वेमदनसदने७नैवशुभदाः शेषौ
राहुकेतू अंत्येद्वादशगंचंद्रंदद्द्क्षेशनवमांशपौ षष्ठाष्टगौबुधंचाभ्रे१० वर्ज्यानाहुर्मनीषिणः मेषान्नक्रात्तुलात्कर्कात्त्रिगण्यानवमांशकाः शु
स्ताद्वृषनृयुक्कर्ककन्यातूलधनुर्झषाः अथैकविंशतिमहादोषाः दुःपंचांगयष्टमोस्तृक्ससविधुरवलतनुःषण्मृतींदुःसितोरौसंक्रांतिर्गंडदो
षःसरवलभादिनजौचक्रचक्रार्धपातौ रंध्रंलग्नंकुवर्गोस्तगखलउदयास्ताशर्वीचःक्रूरवेधः कर्तर्यैकार्गलांघ्रिर्ग्रहणभुकलवोदुःक्षणोस्यात
मेच अथसंकटेगोधूलं गोधूलंपदजादिकेशुभकरंपंचांगशुद्धोरवेरर्धास्तात्परपूर्वतोर्धघटिकंतत्रेंदुमष्टारिगं सोम्रांगंकुजमष्टमंगुरु
यमाहःपातमर्कक्रमंजरद्याद्विप्रसुखेतिसंकटइदंसद्यौवनात्येककवित् यथोक्तचंद्रताराद्यभावेदानानि चंद्रेचशंखंलवणंचतारेतिथोवि-
रुद्धेषथतंडुलांश्च धान्यंनदद्यात्करणेचवारेयोगेविरुद्धेकनकंचदेयम् षड्वर्गशुद्ध्यादिविचारः कालसाधनादिप्रकारःकुलिकादिस्वरू

पाणिचज्योतिर्ग्रंथेभ्योज्ञातव्यानि विस्तरभयान्नेहोच्यंते इतिमुहूर्तविचारसंक्षेपः मंडपनिर्माणाद्यंगजातमंगिनोविवाहादेरुक्तनक्षत्रा·
दौकार्यम् कंडनदलनयवारकमंडपमृद्वेदिवर्णकाद्यखिलं तत्संबंधिगतागतमृक्षेवैवाहिकेकुर्यादित्युक्तेः यवारकंचिकसाइतिभाषायाम्
एवंहरिद्रादि अंगेषुचंद्रबलंनापेक्ष्यं विवाहांगंविवाहात्प्राक्तृतीयषष्ठनवमदिनेषुनकार्यं तत्रमंडपः षोडशद्वादशदशाष्टान्यतमसंख्यह
स्तश्चतुर्द्वारःकार्यः मंडपेचतुर्वरकरांपंचवधूकरांवावेदींचतुरस्रांसोपानयुतांप्राक्प्रवणांरंभास्तंभादिभिःसर्वतःसुशोभितांगृहनिर्गमाद्वा
मभागेकुर्यात् अथकन्यायाजन्मकालीनग्रहादियोगसूचितवैधव्यपरिहारोपायः तत्रमूर्तिदानं कन्यादेशकालौसंकीर्त्यवैधव्यहरंश्री·
विष्णुप्रतिमादानंकरिष्येइतिसंकल्प्यपलतदर्धतदर्धान्यतमप्रमाणहेमनिर्मितांविष्णुप्रतिमांचतुर्भुजांसायुधांवृतेनाचार्येणाग्न्युत्तारणादिपूर्वं
कंषोडशोपचारैःपूजयेत् वस्त्रार्पणकालेपीतवस्त्रेपुष्पार्पणकालेकुमुदोत्पलमालांचदद्यात् पूजांतेकन्यादेवंप्रणम्यमंत्रेणदद्यात् यन्मयाप्रा
ग्जिजनुषीघ्नंत्यापतिसमागमं विषोपविषशस्त्राद्यैर्हतोवापिविरक्तया प्राप्यमाणंमहाघोरंयशःसौख्यधनापहं वैधव्याद्यतिदुःखौघंतन्नाश
यसुखावाप्तये बहुसौभाग्यलब्ध्यैचमहाविष्णोरिमांतनूं सौवर्णींनिर्मितांशक्त्यातुभ्यंसंप्रददेद्विजेति ततोयथाशक्तिहेमदक्षिणांदत्वाअनघा
द्याहमस्मीतित्रिर्वदेत् एवमस्त्वितिविप्रोक्तिः ततोविप्रभोजनं अथवैधव्यहरःकुंभविवाहः विवाहकर्तापित्रादिः कन्यावैधव्यहरंकुंभ
विवाहंकरिष्ये इतिसंकल्प्यनांदीश्राद्धांतंकृत्वामहीद्यौरित्यादिनाकुंभस्थापनांतेतत्रवरुणप्रतिमायांवरुणंसंपूज्यतत्रकलशमध्येविष्णुप्रति

मायांविष्णुंषोडशोपचारैःसंपूज्यप्रार्थयेत् वरुणांगस्वरूपायजीवनानांसमाश्रय पतिंजीवयकन्यायाश्चिरंपुत्रसुखंकुरु देहिविष्णोवरंदेव-
कन्यांपालयदुःखनइति ततोविष्णुरूपिणेकुंभायेमांकन्यांश्रीरूपिणींसमर्पयामीतिसमर्प्यपरित्वेत्यादिमंत्रैरधस्तादुपरिचकुंभंकन्यांचमंत्रा
वृत्त्यापरिवेष्ट्यततःकुंभंनिःसार्यजलाशयेप्रभज्यशुद्धजलेनसमुद्रज्येष्ठेत्यादिमंत्रैःपंचपल्लवैःकन्यामभिषिच्यविप्रान्भोजयेदिति इतिकुं-
भविवाहः अथवरस्यमृतभार्यात्वपरिहारोपायः तत्रपरिवेत्तृत्वपापात्मृतभार्यात्वंतस्यापपरिहारायप्राजापत्यत्रयंचांद्रायणत्रयंकृत्वा-
असकृन्मृतभार्यात्वयोगेतदुभयत्रयमावृत्त्याकृत्वामृतभार्यात्वनिरासनद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंअयुतसंख्यचर्वाज्यहोमंकरिष्येइतिसंक
ल्प्याग्निस्थापनांतेन्वाधानम् दुर्गाग्निविष्णून् अष्टाधिकायुतसंख्याभिश्चर्वाज्याहुतिभिः शेषेणस्विष्टकृतमित्यादिप्रतिदेवतंतूष्णींनिरूप्य
प्रोक्ष्यत्यागकाले अष्टोत्तराहुतिसंख्यापर्याप्तंचर्वाज्यद्रव्यंयथामंत्रलिंगंदुर्गायैअग्नयेविष्णवेचनममेतित्यजेत् जातवेदसेत्यनुवाकस्य उ-
पनिषदऋषयः दुर्गाग्निविष्णवोदेवताः त्रिष्टुप्छंदः चर्वाज्यहोमेविनियोगः अनुवाकावृत्त्याप्रत्यृचंहोमः तत्रप्रथमंचतुरधिकपंच-
सहस्रसंख्यश्चरुहोमस्ततश्चतुरधिकपंचसहस्राज्यहोमइत्येवमयुतहोमः होमशेषंसमाप्यदशविप्रान्भोजयेदिति अथवाकस्यचिद्ब्रा
ह्मणस्यविवाहंकुर्यात् अथमृतपुत्रत्वदोषेब्राह्मणोद्वाहनंहरिवंशश्रवणंमहारुद्रजपश्चेतित्रीणिव्यस्तानिसमस्तानिवाशक्त्यपेक्षयाकुर्यात्
रुद्रजपदशांशेनाज्यान्नदूर्वाहोमः हरिवंशश्रवणविधिरन्यैपिविधयोविस्तरेणप्रागुक्ताः यथाशक्तिभूषणालंकृतकन्याप्रदाताश्वमेध-

याजीभयेषुप्राणदाताचेतित्रयःसमपुण्याः श्रुत्वाकन्याप्रदातारंपितरःसपितामहाः विमुक्ताःसर्वपापेभ्योब्रह्मलोकंव्रजंतिते इतिक॰
न्यादानप्रशंसा विष्णुंजामातरंमत्वातस्यकोपंनकारयेत् अप्रजायांतुकन्यायांनाश्नीयात्तस्यवैगृहे इतिकन्यागृहेपित्रोर्भोजननिषेधः
विवाहमध्येस्त्रियासहभोजनेपिनदोषः अन्यदापत्न्यासहभोजनेचांद्रायणप्रायश्चित्तम् अथवाग्दानादिविचारः विवाहनक्षत्रादियुते
सुदिनेवरस्यपित्रादिःकन्यागृहंगत्वा कन्यापूजनंकरिष्ये तदंगत्वेनगणपतिपूजनंवरुणपूजनंचकरिष्येइतिसंकल्पयेत् कन्यापितातुक
रिष्यमाणकन्यादानांगभूतंवाग्दानंकरिष्ये तदंगंगणपतिपूजनंवरुणपूजनंचकरिष्येइतिसंकल्पयेत् अवशिष्टःप्रयोगोन्यत्रज्ञेयः अथ॰
विवाहदिनेतत्पूर्वदिनेवावध्वाहरिद्रातैलादिनामंगलस्नानंकारयित्वातच्छेषहरिद्रादिनावरस्यमंगलस्नानंकरणीयमित्याचारः एवंवरस्य
पित्रादिःपत्न्यासंस्कार्येणसहचकृताभ्यंगस्नातोहतवासाःप्राङ्मुखउपविश्यस्वदक्षिणेपत्नींतद्दक्षिणेसंस्कार्यमुपवेश्यदेशकालौसंकी
र्त्यममास्यपुत्रस्यदेवपित्र्यऋणापाकरणहेतुधर्मप्रजोत्पादनसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंविवाहाख्यसंस्कारकर्मकरिष्ये तदंगत्वेन॰
स्वस्तिवाचनंमातृकापूजनंनांदीश्राद्धंनंदिन्यादिमंडपदेवतास्थापनंचकरिष्ये तदादौनिर्विघ्नतासिद्ध्यर्थंगणपतिपूजनंकरिष्यइतिपुत्र
विवाहेसंकल्पः कन्याविवाहेतुजातकर्मादिलोपेममास्याःकन्यायाःजातकर्मनामकर्मसूर्यावलोकननिष्क्रमणोपवेशनान्नप्राशनचौलसं
स्काराणांबुद्धिपूर्वकलोपजन्यप्रत्यवायपरिहारार्थंप्रतिसंस्कारमर्धकृच्छ्रंतत्प्रत्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतदानेनाहमाचरिष्ये

गर्भाधानसीमंतयोर्लोपे पितयोरप्यूहः ततोममास्याःकन्यायाःभर्त्रासहधर्मप्रजोत्पादनगृह्यपरिग्रहधर्माचरणेष्वधिकारसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्य
र्थंविवाहाख्यंसंस्कारंकरिष्येइतिविशेषः शेषंपूर्ववत् भ्रातामम भ्रातुरिति भगिन्याइतिवापितृव्यादिः कर्तामम भ्रातुः सुतस्य भ्रातृकन्याया
इतिवासंकल्पोऽहंकुर्यात् वरवध्वोःस्वयंकर्तृत्वेममदेवपित्र्यऋणेत्यादिममभर्त्रासहेत्यादिचसंकल्पः केचित्स्वस्तिवाचनकालेकन्यादाना·
दिकालेवा प्रधानविवाहसंस्कार संकल्पंनकुर्वंतिस प्रमादएवेतिबहवः अन्येतुकन्यादानविवाहहोमादिसंकल्पएवप्रधानसंकल्पस्तद·
तिरिक्तविवाहपदार्थाभावादित्याहुः मातृकापूजांतेमृतपितृमातृमातामहोवरवध्वोःपितास्वपित्राद्युद्देशकपार्वणत्रययुतंनांदीश्राद्धंकुर्या
दित्यसंदिग्धं मातर्येवजीवत्यांतत्पार्वणलोपः मातामहमात्रजीवनेतत्पार्वणमात्रलोपः तथाचोभयपार्वणद्वयेनैवनांदीश्राद्धसिद्धिः
मातृमातामहयोर्जीवनेपितृपार्वणेनैवतत्सिद्धिः पितृप्रपितामहस्मृतौपितामहजीवनेचपितृप्रपितामहतत्पितॄनुद्दिश्यपितृपार्वणम् तथा
च पितृप्रपितामहतत्पितरोनांदीमुखाइदंवःपाद्यंइत्यादिप्रयोगः प्रपितामहमात्रजीवनेपितृपितामहतत्पितामहाइत्युद्देशः पितृमृतौपि
तामहप्रपितामहजीवनेपितः पितामहस्यपितामहप्रपितामहौचनांदीमुखाइत्युच्चारः एवंमातृमरणेपितामहीमात्रजीवनेमातःपितुःपिता·
महीप्रपितामह्यौचनांदीमुखाइत्युच्चारः प्रपितामहीमात्रजीवनेमातृपितामह्यौपितुःप्रपितामहीचनांदीमुखाइत्युच्चारः पितामहीप्रपिता
मह्योर्जीवनेमातःपितामहस्यपितामहीप्रपितामह्यौचेत्युच्चारःमुख्यमातृजीवनेसपत्नमातृमरणेपिनमातृपार्वणम् एवंमुख्यपितामही-

जीवनेपितामह्याः सपत्नीमृतावपितयासहनमात्रपार्वणंकिंतुपूर्वोक्तएवोच्चारः एवंप्रपितामहीसपत्नीविषयेपि एवंमुख्यमातामहजीव
नेतत्सपत्न्यादिमरणेपितामातामहादीनांसपत्नीकत्वेनोच्चारः किंतुकेवलानामेव दर्शादौमातृजीवनेसपत्नमातुर्मृतौकेवलानामेवपित्रादीना
मुद्देशइतिसिद्धांतात् अथमातामहमृतौमातुःपितामहजीवनेमातामहतत्पितामहप्रपितामहाइत्युच्चारः मातुःपितामहमात्रजीवनेमाता-
महमातृपितामहौमातामहस्यप्रपितामहश्चनांदीमुखाइत्युच्चारः द्वयोर्जीवनेमातामहमातुःपितामहस्यपितामहप्रपितामहौचनांदीमु-
खाइत्युच्चारः अथजीवत्पितृकोमृतमातृमातामहश्चविवाहोपनयनजातकर्मादिषुपुत्रसंस्कारेषुमातृमातामहपार्वणद्वयमेवकुर्यात्
मातर्यपिचजीवत्यांमातामहपार्वणमेव मातामहजीवनेमातृमरणेजीवत्पितृकः कृतसंस्कारेमातृपार्वणमेवदेवरहितंकुर्यात् त्रिष्वपिजीव
त्सुकृतसंस्कारेपितुःपित्रादीनुद्दिश्यपार्वणत्रयंकुर्यात् त्रिष्वप्जीवत्सुकृतसंस्कारेनांदीश्राद्धलोपएवेतिपक्षांतरंग्रंथारंभेउक्तम् द्वितीयविवाह-
समावर्तनाधानादिषुस्वसंस्कारेषुनांदीश्राद्धंकुर्वन्जीवत्पितृकः पितुःपित्रादीनुद्दिश्यपार्वणत्रयंकुर्यात् पितुर्मातृपितामहीप्रपितामह्यः-
पितुःपितृपितामहप्रपितामहाः पितुर्मातामहमातुःपितामहमातुःप्रपितामहानांदीमुखाइतिनत्रोच्चारः अत्रपितुर्मात्रादिजीवनेतत्पार्व-
णलोपः मृतपितृकस्तुस्वपित्रादीनुद्दिश्येतिलसंदिग्धं पितृमातामहयोर्जीवनेपितामहस्यमात्रादिपार्वणत्रयोद्देशः त्रयाणांजीवनेपितृपार्वणलो
पः तत्रकृतसंस्कारइवस्वसंस्कारेमातृमातामहयोःपार्वणाभ्यामेवनांदीश्राद्धसिद्धिः पित्रादित्रयजीवनेमातृमातामहयोश्चजीवनेप्रपितामहस्य

पित्रादिपार्वणत्रयोद्देशेननांदीश्राद्धम् एवंप्रथमविवाहेपिकर्त्रंतराभावात् वरएवनांदीश्राद्धंकुर्वन्मृतपितृकः स्वपित्रादीनुद्दिश्यजीवत्पितृक-
स्तुपितुःपुत्रादीनुद्दिश्यकुर्यात् जीवत्पितृपितामहस्तुपितामहस्यपित्रादिपार्वणत्रयोद्देशेन प्रपितामहस्यापिजीवने प्रपितामहस्यपित्रादिपार्वणत्र-
योद्देशेन वापितृपार्वणलोपेनवानांदीश्राद्धं अत्रसर्वत्रपितुःपितामहादेर्वापित्रादिपार्वणोद्देशेपक्षे स्वमातृमातामहयोर्मरणेपिनस्वमातृमाता
महयोःपार्वणंकिंतुपित्रादेर्मातृमातामहयोरेवेतिज्ञेयम् इतिजीवत्पितृकनांदीश्राद्धप्रयोगः यदातुकन्याविवाहंपुत्रस्योपनयनंप्रथ-
मविवाहंचपितृव्यमातुलादिःकरोतितदासंस्कार्यस्यमृतपितृकत्वे अस्यसंस्कार्यस्यपितृपितामहप्रपितामहाः इत्यादिप्रयोगंकुर्यात् सोदर
भ्रातुर्नोच्चारेविशेषः भ्रातुःपित्रादीनांसंस्कार्यपित्रादीनांचैक्यात् सापत्नभ्रातातुसंस्कार्यस्यमातृपितामहीप्रपितामह्य इत्याद्युच्चारयेत्
संस्कार्यमातृजीवनेतत्पार्वणलोपः संस्कार्यस्यजीवत्पितृकत्वेमातुलादिःकर्ता संस्कार्यपितुः मातृपितामहीप्रपितामह्यः संस्कार्यस्य
पितुः पितृपितामहप्रपितामहा इत्याद्युच्चार्यतत्पितुः पुत्रादिपार्वणत्रयंकुर्यात् संस्कार्यस्यपितृपितामहयोर्जीवनेमातुलादिःसंस्कार्य
स्यपितुर्मात्रादीन्मातामहादींश्चोद्दिश्यपार्वणद्वयंकुर्यात् पितुर्वर्गद्वयाद्यजीवने एकैकवर्गपार्वणम् पितुर्वर्गत्रयाद्यजीवनेमातुलादिःपिता
महस्यमात्रादिपार्वणत्रयोद्देशंकुर्यात् पितामहस्यमात्रादिजीवनेतत्पार्वणलोपःपूर्ववत् पितृव्येजीवत्पितृकसंस्कारकर्तरिनोच्चारेविशे-
षः संस्कार्यपितुःपित्रादीनांपितृव्यस्यपित्रादीनांचैक्यात् पितामहस्यसंस्कर्तृत्वेसंस्कार्यपितृमरणेसंस्कार्यस्यपितःममपितृपितामहोच

नांदीमुखाः संस्कार्यस्यमात्रादयोमातामहादयश्चेत्याद्युच्चारः संस्कार्यस्यपितृजीवनेपितामहः कर्ता स्वमातृपितृमातामहपार्वणानि-
ममेतिपदरहितानितत्सहितानिवेत्युच्चारयेत् एवंप्रपितामहेकर्तर्यपियोज्यम् दातुमशक्नुवताकन्यादानाधिकारिणात्वंकन्यादानंकुर्वि
तिप्रार्थितोयःपरकीयकन्यांदातुमिच्छतियश्चस्ववर्णेनात्मीयांकृत्वाअनाथांज्ञात्वावाकन्यांदातुमिच्छतिसोपिसंस्कार्यायाःकन्यायाःपित्रा॰
दीनुच्चारयेत् तस्याःपितृजीवनेतदीयमात्रादीन् तस्यावर्गत्रयाद्यजीवनेपितुःपित्रादीनितियथासंभवमूह्यम् इतिपित्रन्यकर्तृकनांदीश्रा॰
द्धप्रयोगः दत्तकन्यायाविवाहंकुर्वन् प्रतिगृहीतापितास्वपित्रादीनुद्दिश्यैवकुर्यात् दत्तकस्तुपुत्रोयदिअधिकार्यंतराभावाल्लब्धजनकपि
तृधनस्तदाजनकपित्रादीन्प्रतिगृहीतृपित्रादींश्चपितरोपितामहौप्रपितामहौचनांदीमुखाइत्येवमुच्चार्यश्राद्धंकुर्यात् एवंमातृपार्वणे
मातामहपार्वणेचद्विवचनप्रयोगऊह्यः यदितुजनकधनग्रहणेधिकार्यंतरसत्वादलब्धजनकधनस्तदाप्रतिगृहीतृपित्रादीनेवोद्दिश्यकु
र्यात् नपितृद्वयोद्देशेन अत्रसर्वत्रसंक्रमेणक्वचित्क्वचिन्मातृपार्वणपितृपार्वणयोः क्रमवैपरीत्यपाठेपिसक्रमोनचविवक्षितः सर्वत्रनां
दीश्राद्धेषुपूर्वंमातृपार्वणंततःपितुःपार्वणंततोमातामहस्येतिक्रमस्यनिश्चितत्वात् बह्वृचकात्यायनैर्मातृपितामहीप्रपितामह्यइत्यादि-
नानुलोम्येनपार्वणत्रयेप्युच्चारः तैत्तिरीयादिभिस्तुप्रपितामहपितामहपितरइत्येवमादीनांव्युत्क्रमेणोच्चारःकार्यः एकसंस्कार्यस्यानेक-
संस्काराणांसाहानुष्ठानेपिनांदीश्राद्धंसकृदेव एवंयमलयोर्द्वयोःपुत्रयोःकन्ययोर्वाविवाहोपनयनादिसंस्काराणांसहैवानुष्ठानेपि नांदीश्रा-

द्व सकृदेव यमलयोः संस्काराणामेकमंडपे एककाले एकेनकर्त्रासहकरणे दोषो नेत्युक्तम् नांदीश्राद्धे अन्नाभावे आममासाभावे हिरण्यं दद्यात् हिर
ण्याभावे युग्मब्राह्मणभोजनपर्याप्तान्ननिष्क्रयीभूतं यथाशक्तिकिंचिद्द्रव्यं स्वाहानममेतिवदेत् अन्यः सर्वोपिविशेषो गर्भाधानप्रकरणे विस्तरेणोक्तस्त
त एवानुसंधेयः इतिनांदीश्राद्धं ततोमंडपदेवतास्थापनं ग्रहयज्ञश्चस्वस्तिवाचनापूर्वं नांदीश्राद्धोत्तरं वाकार्यः अथकन्यादातावरगृहं गतः क
रिष्यमाणकन्याविवाहांगत्वेन वरस्यसीमांतपूजां करिष्ये इतिसंकल्प्य गणेशवरुणौ संपूज्य वरं पादप्रक्षालनवस्त्रगंधपुष्पनीराजनैः संपूज्य यथाचारं दु
ग्धादि प्राशयेत् ततो वरो मंगलघोषैः वाहनारूढो वधूगृहं गच्छेत् वरपिता वधूं वस्त्रादिना पूजयेदिति यथाचारं लग्नदिने कन्यापिता कन्या वा अन्योन्यालिंगित
गौरीहरयोः प्रतिमां सुवर्णरौप्यादिनिर्मितां कात्यायनीमहालक्ष्मीशचीभिः सह पूजयेत् तत्र कोणचतुष्टयस्थापितकलशश्रेणीनां मध्ये उपलयु
तदृषदि वस्त्रे वा तंडुलपूर्णे गौरीहरौ मंत्रेण पूजयेत् तत्र सिंहासनस्थां देवेशीं सर्वालंकारसंयुताम् पीतांबरधरं देवं चंद्रार्धकृतशेखरम् करेणाधः
सुधापूर्णं कलशं दक्षिणेनतु वरदं चाभयं वामेनाश्लिष्य चतनुप्रियामितिध्यानमंत्रः गौरीहर महेशान सर्वमंगलदायक पूजां गृहाण देवेश स
र्वदा मंगलं कुरु इति पूजामंत्रः कन्यादेहप्रमाणेन सप्तविंशतितंतुभिः कृतया वर्तिकया दीपं प्रज्वाल्य सुवासिनी ब्राह्मणान्भोजयेत्
इतिगौरीहरपूजा पंचविंशतिदर्भाणां वेण्यग्रग्रंथिसंयुतोलंबाग्रो विष्टरः संपाद्यः वरस्य याभवेच्छाखा तच्छाखागृह्यचोदितो मधुपर्कः
प्रदातव्योऽसत्यन्यशाखेपिदातरि दधिमधुमिश्रं मधुपर्कः तत्र दध्यलाभे पयो जलं वा मध्वलाभे सर्पिर्गुडो वा प्रतिनिधिः गृहागतस्नातकेवरं

मधुपर्केणार्हयिष्य इतिसंकल्पः वरस्यद्वितीयोद्वाहेतुस्नानकमितिपदलोपः ततोयथागृह्यंमधुपर्कप्रयोगोज्ञातव्यः एवंगुरुश्रेष्ठविप्राःराजाचेति गृहागताः यज्ञेहृताकृताकृत्विजश्चमधुपर्केणपूजनीयाः कलियुगादीनामपिअन्त्यशाखयैवमधुपर्कोनतुदातृशाखया जयंतस्तुसर्व- त्रयजमानशाखयैवमधुपर्कइत्याह अत्रगंधपुष्पधूपदीपपूजांतेउपहारोमाषविकारसहितोभोजनार्थंदेयः एवंमधुपर्केनत्पूर्वंवाकृ- तभोजनायैववरायोपोषितोदाताकन्यांदद्यात् अथलग्नघटीस्थापनं दशपलमिततामघटितंषडंगुलोन्नतंद्वादशांगुलविस्तृतंघ- टीयंत्रंकुर्यादितिसिंधुः द्वादशार्धपलोन्मानंचतुर्भिश्चतुरंगुलैः स्वर्णमाषैःकृतछिद्रंयावत्प्रस्थजलप्लुतमितितुश्रीभागवतेतृतीयस्कंधेउ- क्तम् अस्यार्थः अशीतिगुंजात्मकःकर्षःअस्यैवसुवर्णसंज्ञा कर्षचतुष्टयंपलं तथाचषट्पलेनताम्रविरचितंपात्रंविंशतिगुंजोन्मित सुवर्णनिर्मितंचतुरंगुलंदीर्घशलाकयामूलेकृतछिद्रंकुर्यात् तेनछिद्रेणयावत्प्रस्थपरिमितंजलंप्रविशतितेनचप्रस्थजलपूरणेनतत्पा- त्रंजलेमग्नंभवतितत्पात्रंघटीकालप्रमाणम् तत्रप्रस्थमानंतुषोडशपलात्मकं पलंसुवर्णाश्चत्वारःकुडवःप्रस्थमाढकं द्रोणंचखारिका चेतिपूर्वपूर्वंचतुर्गुणमित्युक्तेः ग्रंथांतरेचतुर्मुष्टिःकुडवश्चत्वारःकुडवाःप्रस्थइति केचित्षष्टिसंख्याकगुरुवर्णोच्चारेपलसंज्ञःकालः षष्टिपलकालोनाडिकेत्याहुः एवंप्रमाणीकृतघटीयंत्रंसूर्यमंडलस्यार्धोदयेधास्तेवाजलपूर्णेताम्रपात्रेमृत्पात्रेवाक्षिपेत् तत्रमंत्रः मुख्यंत्वमसियंत्राणांब्रह्मणानिर्मितंपुरा भवभावायदंपत्योःकालसाधनकारणं अनेनमंत्रेणगणेशवरुणपूजनपूर्वकंघटीयंत्रंस्थापये-

न् एवंस्थापिताघटी आग्नेययाम्यनैर्ऋतवायव्यदिग्गतानशुभा मध्यास्थितान्यदिग्गतानशुभा एवमाग्नेयादिपंचदिक्षु पूर्णानशुभा
इतिघटिकाविचारः अथज्योतिर्विदादिष्टशुभकालेहस्तांतराले तंडुलराशीपूर्वापरौकृत्वापूर्वराशौप्रत्यङ्मुखंवरंअपरस्मिन्प्राङ्मु
खींकन्यांअवस्थाप्यतयोर्मध्येकुंकुमादिकृतस्वस्तिकांकितमंतःपटमुदग्दशंधारयेयुः कन्यावरयोःपित्रादिज्योतिर्विदंसंपूज्यतद्दत्ताक्षताः
फलयुताःकन्यावरयोरंजलौदद्यात् कन्यावरौसाक्षतहस्तौस्वस्तिकालोकनपरौअमुकदेवतायैनमइतिस्वस्वकुलदेवतांध्यायतौतिष्ठेतां ज्यो
तिर्विदामंगलपद्याष्टकपाठांतेस्वोक्तकालेतदेवलग्नमितिपठित्वासुमुहूर्तमस्तु ॐ प्रतिष्ठेत्युक्तेअंतःपटमुत्तरतोपसारयेयुः ततःकन्यावरौ-
परस्परशिरसोरक्षतप्रक्षेपंपरस्परेक्षणंचकुर्यातां वरोवध्वाभ्रूमध्येदर्भाग्रेण ॐ भूर्भुवःस्वरितिपरिमृज्यदर्भंनिरस्यापःस्पृशेत् वैदिकैः
पठ्यमानब्राह्मणखंडवाक्यांतेकन्यापूर्वकंताभ्यामक्षतारोपणंप्रतिवाक्यंकार्यं ततःप्राङ्मुखंवरंप्रत्यङ्मुखींकन्यांकृत्वादातादक्षिणेस
पत्नीकउपविश्य वरदत्तालंकारादिरहितामहतवस्त्रस्वदेयालंकारमात्रयुतांकनकयुक्तांजलिंवरपूजावशिष्टगंधलिप्तहस्तपादांकन्यामे
वंदद्यात् कुशहस्तोदेशकालौसंकीर्त्यामुकप्रवरामुकगोत्रोऽमुकशर्माहंममसमस्तपितॄणांनिरतिशयानंदब्रह्मलोकावाप्त्यादिकन्यादानक
ल्पोक्तफलावाप्तयेअनेनवरेणास्यांकन्यायामुत्पादयिष्यमाणसंतत्याद्वादशावरान्द्वादशपरान्पुरुषांश्चपवित्रीकर्तुमात्मनश्चलक्ष्मीनारा
यणप्रीतयेब्राह्मविवाहविधिनाकन्यादानंकरिष्यइतिकुशाक्षतजलेनसंकल्प्योत्थायकन्यांसंप्रगृह्य कन्यांकनकसंपन्नांकनकाभरणैर्यु-

वधूवराभिषेकः ततः कंकणबंधनं आर्द्राक्षतारोपणं वधूवराभ्यांअन्योन्यंतिलककरणंमालाबंधनं अष्टपुत्रीकंचुकीमांगल्यतंतुत्वादिदानं ग
णेशपूजा लड्डुकबंधनं उत्तरीयवस्त्रांतग्रंथियोजनं लक्ष्म्यादिपूजा इतिकन्यादानानुक्रमः प्रायोबह्वृचानामन्येषांयथागृह्यंज्ञेयः अथ
विवाहहोमः वधूवरौपूर्वोक्तलक्षणांवेदींमंत्रघोषेणारुह्यवरः स्वासनउपविश्यवधूंदक्षिणतउपवेश्यदेशकालौसंकीर्त्य प्रतिगृहीतायां
मस्यांवध्वांभार्यात्वसिद्धयेविवाहहोमंकरिष्यइतिसंकल्प्य यथागृह्यंविवाहहोमंकुर्यात् एतदादिविवाहाग्निंरक्षेत् रक्षितोग्निश्चतुर्थीहो
मपर्यंतंगृहप्रवेशनीयहोमात्पूर्वमनुगतश्चेद्विवाहःपुनःकार्यः गृहप्रवेशनीयोत्तरमुपगतौहोमद्वयमपिपुनःकार्यम् केचित्तुद्वादशरात्र
पर्यंतंपुनरुक्तायाश्चैत्याज्याहुतेःसार्वत्रिकत्वमाश्रित्यात्रापिअयाश्चेत्याहुतिमेवाहुः अथगृहप्रवेशनीयहोमः सचवध्वासहस्वगृहंगतस्य
विहितस्तथापिशिष्टाः श्वशुरगृहएवकुर्वंति तत्रार्धरात्रोत्तरंविवाहहोमेपरेद्युःप्रातस्तिथ्यादिसंकीर्त्यममाग्नेर्गृह्याग्नित्वसिद्धिद्वारा-
श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंगृहप्रवेशनीयाख्यंहोमंकरिष्यइतिसंकल्पःकार्यः अर्धरात्रात्पूर्वंविवाहहोमे दैवहोमोत्तरंपुनस्तिथ्यादिसंकीर्त्य-
संकल्पपूर्वकंरात्रावपिगृहप्रवेशनीयहोमकरणेदोषोन यत्तुविवाहहोमगृहप्रवेशनीयहोमयोरेकतंत्रेणानुष्ठानंकुर्वंति तन्नयुक्तम् ॥
विवाहाग्नेरेवगृहप्रवेशनीयहोमोत्तरंगृह्यत्वसिद्धिराश्वलायनतैत्तिरीयादीनांभवति तैत्तिरीयकात्यायनादीनांपुनराधानेप्रकारांतरमः
स्ति यदिरात्रौषट्घटीमध्येग्न्युत्पत्तिस्तदागृहप्रवेशनीयाभावेपिव्यतीपातादिसंभवेपितदैवौपासनहोमारंभः तदुत्तरचेत्परदिनेसा-

यमौपासनारंभः सचेत्थं सायंसंध्यामुपास्य विवाहाग्निं प्रज्वाल्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्यास्मिन्विवाहाग्नौ यथोक्तकाले श्रीपरमेश्वरप्रीत्य
र्थं यावज्जीवमुपासनं करिष्य इति संकल्प्य पुनर्देशकालौ संकीर्त्य श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं सायंप्रातरौपासनहोमौ करिष्ये तत्रेदानीं सायमौपासनहो
मं करिष्ये प्रातस्तु पूर्वसंकल्पित प्रातरौपासनहोमं करिष्य इति संकल्प्य होमः कार्यः अथ त्रिरात्रं वधूवरौ ब्रह्मचारिणावलंकुर्वाणावधःशायिनाव
क्षारालवणाशिनौ तिष्ठेतां अथ चतुर्थदिवसे ऐरिणीदानं तच्च वधूपितृभ्यामुपोषिताभ्यामुपोषितायै वरमात्रे कार्यं वरमातृरजोदोषे तस्याः
शुद्धिप्रतीक्षाकरणासंभवे मनसा पात्रमुद्दिश्यैनिरीत्या तां मनसोद्दिश्यैरिणीदानं वधूवरमात्रोर्विवाहोत्तरं देवकोत्थापनात्प्राक् रजोदोषे पूर्वोक्तो
शांतिं कृत्वा शुद्ध्यंते संकटे शुद्धेः प्रागपि देवकोत्थापनं कार्यम् मातुलादेः कर्तुर्नरस्य पत्न्या रजसि मौंजीप्रकरणे उक्तं एवं विवाहोत्तरमाशौचपा
ते चतुर्थीकर्मपर्यंतं प्राप्तकर्मकरणे दातुर्वरस्य कन्यायाश्च नाशौचं आशौचांते देवकोत्थापनं असंभवे आशौचमध्ये एव देवकोत्थापनं कृत्वा आ
शौचं कार्यम् विवाहात्पूर्वमाशौचरजोदोषयोस्तु प्रागुक्तं चतुर्थीकर्म होमः कौस्तुभे उक्तः एतं केचित् कुशाखिनो न कुर्वंति मंडपोद्वासन
दिननिर्णयो मंडपोद्वासनपर्यंतं कर्तव्याकर्तव्यनिर्णयश्चोपनयनप्रकरणे उक्तस्तत्रैव द्रष्टव्यः न स्नायादुत्सवे तीते मंगलं विनिवर्त्य च अनुव्र
ज्य सुहृदं बंधूनर्चयित्वेष्टदेवतां स्नानं सचैलं तिलमिश्रकर्म प्रेतानुयानं कलशप्रदानम् अपूर्वतीर्थामरदर्शनं च विवर्जयेन्मंगलतोब्दमेकम् मा
सषट्कं विवाहादौ व्रतप्रारंभणे पि च जीर्णभांडादि न त्याज्यं गृहसंमार्जनं तथा ऊर्ध्वं विवाहात्पुत्रस्य तथा च व्रतबंधनात् आत्मनो मुंडनं चैव व

धर्मसिं·
७२

षैवर्षार्धमेवच मासमन्यत्रसंस्कारेत्रिमासंचौलकर्मणि पिंडदानंमृदास्नानंनकुर्यात्तिलतर्पणम् अयंविवाहव्रतबंधचौलोत्तरंवर्षषण्मास
त्रिमासेषुअन्यवृद्धिश्राद्धयुतमंगलोत्तरंचमासमेकंपिंडदानतिलतर्पणनिषेधस्त्रिपुरुषसपिंडानामेव एवंमुंडननिषेधोपि व्रतोद्वाहोत्तुमंग
लमितिपक्षेमौंज्युत्तरंमुंडननिषेधः व्रतबंधस्यमुंडनरूपत्वपक्षेतुननिषेधः आत्मनोमुंडनमितिकर्मांगतयाप्राप्तंरागप्राप्तंचमुंडनंनिषिध्य
ते अत्रापवादः गंगायांभास्करक्षेत्रेमातापित्रोर्मृतेहनि आधानेसोमयागादौदर्शादौक्षौरमिष्यते महालयेगयाश्राद्धेपित्रोःप्रत्याब्दिके
तथा सपिंड्यंतेप्रेतकर्मश्राद्धषोडशकेष्वपि कृतोद्वाहादिकःकुर्यात्पिंडदानंचतर्पणम् केचिद्भ्रातृपितृव्यादेराब्दिकेप्येवमूचिरे एवपिंड·
पितृयज्ञेअष्टकान्वष्टकापूर्वेद्युःश्राद्धेषुनपिंडदाननिषेधः दर्शश्राद्धंत्वपिंडकमेवतेनवक्ष्यमाणांव्यतिषंगोन इतिमंडपोद्वासनोत्तरंका
र्यकार्यनिर्णयः अथवधूप्रवेशः विवाहात्षोडशदिनांतःसमदिनेषुपंचमसप्तमनवमदिनेषुचरात्रौस्थिरलग्नेनूतनभिन्नगृहेवधूप्र
वेशःशुभः प्रथमदिनेपिकेचित् षष्ठदिनेनिषेधः प्रयोगरत्नोक्तोनिर्मूलः षोडशदिनमध्येपूर्वोक्तदिनेषुप्रवेशोक्तनक्षत्रतिथिवारगो-
चरस्थचंद्रबलाद्यभावेपिगुरुशुक्रास्तादावपिनदोषः व्यतीपातेक्षयतिथौग्रहणेवैधृतौतथा अमासंक्रांतिविष्ट्यादौप्राप्तकालेपिनाच
रेत् प्रथमनववधूप्रवेशेविवाहार्थगमनेचप्रतिशुक्रदोषोनास्ति द्विरागमनेएवसंमुखशुक्रदोषः षोडशदिनोत्तरंमासपर्यंतंविषमदि
नेषुमासोत्तरंविषममासेषुवर्षोत्तरंविषमवर्षेषुवधूप्रवेशःशुभः समेष्वेतेषुवैधव्यादिदोषः पंचमवर्षोत्तरंसमविषमविचारोनास्ति

प॰पू॰
३

७२

षोडशदिनोत्तरंवधूप्रवेशेनक्षत्राणि अश्विनीरोहिणीमृगपुष्यमघोत्तरात्रयहस्तचित्रास्वात्यनुराधामूलश्रवणधनिष्ठारेवत्यः शुभाः मा
सोत्तरंमार्गशीर्षमाघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासाः शुभाः चतुर्थीनवमीचतुर्दशीपंचदशीभिन्नतिथयोरविभौमेतरवाराश्च शुभाः इति
नववधूप्रवेशः अथद्विरागमनं तत्रमाघफाल्गुनवैशाखाः शुक्लपक्षश्च शुभाः अश्विनीरोहिणीपुनर्वसुपुष्योत्तरात्रयानुराधाज्येष्ठा
हस्तस्वातीचित्राश्रवणशततारकानक्षत्रेषुचंद्रगुरुबुधशुक्रवारेषुगुरुशुक्रास्तादिरहितेस्थिरलग्नादिशुभकालेद्वितीयवधूप्रवेशः
शुभः द्विरागमनेधिमासविष्णुशयनमासाः समवत्सराः प्रतिशुक्रास्तादिदोषश्चवर्ज्याः द्विरागमोपियदिविवाहमारभ्यषोड
शदिनमध्येक्रियतेतदाप्रतिशुक्रास्तादिदोषोस्तादिदोषश्चनास्ति द्विरागमनेषोडशवासरांतरेकादशाहेसमवासरेषु नचात्रऋक्षं
नतिथिर्नयोगोनवारशुद्ध्यादिविचारणीयम् केवलांगिरसकेवलभृगुभरद्वाजवसिष्ठकश्यपात्रिवत्सगोत्राणांप्रतिशुक्रदोषोन रेवत्य
श्विनीभरणीकृत्तिकाद्यचरणेषुचंद्रेसतिशुक्रस्यांधत्वादिप्रतिशुक्रदोषोन दुर्भिक्षेदेशविप्लवेविवाहेतीर्थगमनेएकनगरग्रामयोश्च
प्रतिशुक्रदोषोन इतिद्विरागमः उद्वाहात्प्रथमेशुचौयदिवसेन्द्रतुर्गृहेकन्यकाहन्यात्तज्जननीक्षयेनिजतनुंज्येष्ठेपतिज्येष्ठकम्
पौषेचश्वशुरंपतिंचमलिनेचैत्रेस्वपित्रालयेतिष्ठंतीपितरंनिहंतिनभयंतेषामभावेभवेत् इतिवध्वाःप्रथमाब्देनिवासविचारः अथ
पुनर्विवाहः दुष्टलग्नेयथोक्तग्रहताराद्यभावेऽन्यत्रापिदुष्टयोगाद्यशुभकालेकूष्मांडीघृतहोमादियथोक्तविधिंविनासूतकादौचविवा

हेजातेनयोरेवदंपत्योःसुमुहूर्तेपुनर्विवाहःकर्तव्यः सुरापीव्याधिताधूर्तावंध्यार्थघ्न्यप्रियंवदा स्त्रीप्रसूश्चाधिवेत्तव्यापुरुषद्वेषिणीतथा अ-
धिवेदनंभार्यांतरकरणम् अप्रजांदशमेवर्षेस्त्रीप्रजांद्वादशेत्यजेत् मृतप्रजांपंचदशेसद्यस्त्वप्रियवादिनीम् अत्राप्रियवादोव्यभिचारः प्रतिकू-
लभाषणरूपस्यतस्यप्रायःकलौसार्वत्रिकत्वात् आज्ञासंपादिनींदक्षांवीरसूंप्रियवादिनीम् पत्नींसंभोगार्थमन्योद्वाहीपूर्वभार्यायैस्व-
धनस्यतृतीयांशंदद्यात् निर्धनश्चेत्तांपोषयेत् मनुः अधिविन्नातुयानारीनिर्गच्छेद्रोषितागृहात् सासद्यःसन्निरोद्धव्यात्याज्यावाकुल-
सन्निधौ अग्निशुश्रूषादिधर्माचरणंज्येष्ठयासहकार्यम् नतुकनिष्ठया इदंज्येष्ठायाआज्ञासंपादिनीत्वे यदितुरोषादिशीलेनसमनंतरो-
क्तमनुवाक्यात्ज्येष्ठाकुलसन्निधौत्यागार्हागृहांतरेनिरोधार्हावातर्हिकनिष्ठयापिसहधर्मंचरेत् अन्यथाधर्मभ्रंशापातात् तथावीरसुताया
स्यादाज्ञासंपादिनीत्वया दक्षाप्रियंवदाशब्दानामत्रविनियोजयेत् इतिमाधवेस्मृतेश्च द्वितीयविवाहहोमःपूर्वविवाहसंबंधिगृह्याग्नावे
वकार्यः नतदसंभवेलौकिकाग्नौकार्यः लौकिकाग्नौकरणपक्षेद्वितीयविवाहहोमादिनोत्पन्नाग्नेर्गृह्याग्नित्वाद्द्वयोर्गृह्याग्न्योः संसर्गःकार्यः
अथाग्निद्वयसंसर्गप्रयोगः देशकालौसंकीर्त्यममद्वाभ्यांभार्याभ्यांसहनिष्पन्नगृह्याग्न्योस्ताभ्यांसहाधिकारसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्य-
र्थंसंसर्गंकरिष्येइतिसंकल्प्यस्वस्तिवाचनंकृत्वोदगपवर्गस्थंडिलेकृत्वादक्षिणेस्थंडिलेज्येष्ठायागृह्याग्निंउत्तरेकनिष्ठायागृह्याग्निंप्र-
तिष्ठाप्यप्रथमाग्नौज्येष्ठपत्न्यान्वारब्धोन्वाधानंकुर्यात् अग्निद्वयसंसर्गार्थंप्रथमाग्निहोमकर्मणिदेवतापरिग्रहार्थमन्वाधानंकरिष्ये-

चक्षुषी आज्येनेत्यंते अग्निंनवभिराज्याहुतिभिः शेषेणेत्यादि अग्निमीळेइतिनवानांमधुच्छंदाअग्निर्गायत्री अग्निद्वयसंसर्गार्थंप्रथमाग्नौ
प्रधानाज्यहोमे० अग्निमीळेइत्यादिनवभिर्ऋग्भिःप्रत्यृचंस्रुवेणनवाज्याहुतीर्जुहुयात् अग्नयइदमितिसर्वत्र त्यागः होमशेषंसमाप्य अ
यंतेयोनिरित्विनिमंत्रेणज्येष्ठाग्निंसमिधिसमारोप्यप्रत्यवरोहेतिमंत्रेणतांद्वितीयाग्नौप्रत्यवरोह्यध्यास्वापत्नीद्वयान्वारब्धोन्वाधानंकुर्यात् अ
ग्निद्वयसंसर्गार्थंप्रथमसंसृष्टद्वितीयाग्नौविवाहितहोमेदेवतापरिग्रहार्थमन्वाधानंकरिष्ये आज्यभागांते अग्निंप्रधानंषड्वारमाज्येन
शेषेणेत्यादि प्रोक्षणींकुशान्दर्वींस्रुवौप्रणीताआज्यपात्रेइध्माबर्हिषीत्यष्टौपात्राणि स्रुचिचतुर्गृहीतमाज्यंगृहीत्वा पत्नीद्वया न्वा
रब्धोजुहुयात् अग्नावग्निरित्यस्यहिरण्यगर्भोग्निस्त्रिष्टुप् अग्निद्वयसंसर्गार्थंसंसृष्टाग्नौप्रधानाज्यहोमेविनियोगः ॐअग्नावग्निश्च
रतिप्रविष्टऋषीणांपुत्रोअधिराजएषः तस्मैजुहोमिहविषाघृतेनमादेवानांमोमुहद्भागधेयंस्वाहा अग्नयइदं० एवमग्रेपि आज्य-
स्यस्रुचिचतुर्ग्रहणंविनियोगस्त्यागश्च अग्निनाग्निर्मेधातिथिःकाण्वोगायत्री अग्निद्वयसंसर्गे० अग्निनाग्निःसमिध्यतेकविर्गृहपति
र्युवा हव्यवाट्० अस्तीदमितितिसृणांविश्वामित्रोग्निरनुष्टुप् अंत्येत्रिष्टुभौ अस्तीदमधि०अरण्यो० उत्तानायाम० पाहिनोअग्नइत्य
स्यभर्गःप्रगाथोग्निर्बृहती पाहिनोअग्नएकया०वसोस्वाहा होमशेषंसमाप्याहिताग्नयेगोयुग्मंदत्वाविप्रान्भोजयेत् इत्यग्निद्वयसं-
सर्गप्रयोगः पत्न्योरेकायदिमृतादग्धातेनैवतांपुनः आदधीतान्ययासार्धमाधानविधिनागृही द्वितीयादिविवाहकालःप्रमदामृति

वासरादितः पुनरुद्वाहविधिर्वरस्यच विषमेपरिवत्सरेशुभोयुगलेचापिमृतिप्रदोभवेत् संकटेमहारुद्राभिषेकंमृत्युंजयमंत्रजपंकृत्वा
विवाहःकार्यइतिभाति तृतीयामानुषीकन्यानोद्वाह्याम्रियतेहिसा विधवावाभवेत्तस्मात्तृतीयेर्कंसमुद्वहेत् अथार्कविवाहः रविशन्यो·
र्वारेहस्तर्क्षेवान्यत्रशुभदिनेवापुष्पफलयुतमर्कंगत्वा अर्ककन्यादातारमाचार्यंकृत्वारक्तगंधादिभूषितोदेशकालौस्मृत्वाममतृतीयमानु
षीविवाहजन्यदोषपरिहारार्थंतृतीयमर्कविवाहंकरिष्ये आचार्यंवृत्वानांदीश्राद्धांतंकुर्यात् दातामधुपर्कयज्ञोपवीतवस्त्रगंधमाल्या
दिभिर्वरंपूजयेत् अर्कस्यपुरतःस्थित्वा त्रिलोकवासिन् सप्ताश्व छाययासहितोर्कः तृतीयोद्वाहजंदोषंनिवारयसुखंकुर्विति प्रार्थ्य छाया
सुतंरविमर्कंध्यात्वाविभूगैरभिषिच्य वस्त्रादिभिराकृष्णेनेतिमंत्रेणसंपूज्यश्वेतवस्त्रेणसूत्रेणवावेष्ट्यगुडोदनंनिवेद्यतांबूलंदद्यात् ममप्री
तिकरायेयंमयासृष्टापुरातनी अर्कजाब्रह्मणासृष्टाह्यस्मात्संप्रतिरक्षत्वित्यर्कंप्रदक्षिणीकृत्य नमस्तेमंगलेदेविनमःसवितुरात्मजे त्रा
हिमांकृपयादेविपत्नीत्वमिहागता अर्कत्वंब्रह्मणासृष्टःसर्वप्राणिहितायच वृक्षाणामधिभूतस्त्वंदेवानांप्रीतिवर्धन तृतीयोद्वाह·
जंपापंमृत्युंचाशुविनाशयेतिच प्रदक्षिणंकुर्यात् अंतःपटधारणादिकन्यादानपर्यंतंविधिंकृत्वा कन्यादाताआदित्यस्यप्रपौत्रींसवितुःपौ
त्रींमर्कस्यपुत्रींकाश्यपगोत्रामर्ककन्याममुकगोत्रायवरायतुभ्यंसंप्रददे अर्ककन्यामिमांविप्रयथाशक्तिविभूषिताम् गोत्रायशर्मणेतु-
भ्यंदत्तांविप्रसमाश्रय दक्षिणांदत्वागायत्र्यावेष्टितसूत्रेण बृहत्सामेतिमंत्रेणार्कवरयोः कंकणंबध्वार्कस्यचतुर्दिक्षुकुंभेषुविष्णुं नाममं

त्रेणषोडशोपचारैः संपूज्यार्कस्योत्तरेर्कपत्न्यान्वारब्धोवरअस्याः सम्यक्भार्यात्वसिद्ध्यर्थंपाणिग्रहहोमंकरिष्ये आधारदेवतेआज्येनेत्यंतेबृह
स्पतिंअग्निंअग्निंवायुंसूर्यंप्रजापतिंचाज्यद्रव्येणशेषेणस्विष्टकृतमाधारांतंकृत्वा संगोभिरित्यस्यांगिरसोबृहस्पतिस्त्रिष्टुप् आज्यहोमेविनि
योगः संगोभिरांगिरसो॰ बृहस्पतय॰ यस्मैत्वेतिवामदेवोग्निस्त्रिष्टुप् यस्मैत्वाकाम कामायवयंसम्राड्यजामहे तमस्मभ्यंकामंदत्वास्यथेदं
त्वंघृतंपिबस्वाहा अग्नय॰ ततोव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिर्हुत्वा होमशेषंसमाप्यमयाकृतमिदंकर्मस्थावरेषुजरायुणा अर्कापत्यानिनोदेहित
त्सर्ववृक्षंनुमर्हसीति प्रार्थ्यशांतिसूक्तपाठंनेगोयुग्ममाचार्यायदत्वास्वर्धनवस्त्राणिगुरवेदत्वान्यानिधारयेत् दशत्रयोवाविप्राभोज्याः इत्य
र्कविवाहः श्रीमन्नाथांघ्रिकमलंदीनानाथदयार्णवं स्मारंस्मारंकामपूरमान्हिकाचरणंब्रुवे अथमोक्तोबह्वृचानांप्रकारः सतुयाजुषैः
ग्रा॰ धोयत्रस्वसूत्रोक्तोविशेषःस्यान्नबाधकः ब्राह्मेमुहूर्तेउत्थायश्रीविष्णुंस्मृत्वागजेंद्रमोक्षादिपठित्वेष्टदेवतादिस्मरन् समुद्रवसनेदेविप
र्वतस्तनमंडले विष्णुपत्निनमस्तुभ्यंपादस्पर्शंक्षमस्वमे इतिभूमिंप्रार्थ्यगवादिमंगलानिपश्येत् अथमूत्रपुरीषोत्सर्गादिविधिः तृणाद्यं
तर्हितभूमौशिरः प्रावृत्ययज्ञोपवीतंनिवीतंपृष्ठतः कर्णेवाकृत्वा घ्राणपिधानंकृत्वादिवासंध्ययोरुदङ्मुखोरात्रौदक्षिणामुखोमौन्यनुपानत्क॰
आसीनोमूत्रपुरीषोत्सर्गंकुर्यात् यज्ञोपवीतस्यानवीनत्वंविनैवकर्णेधारणमनाचारः मार्गजलदेवालयनदीतीरादौमलोत्सर्गोनिषिद्धः हस्ता॰
न्मूदशसंत्यज्य मूत्रंकुर्याज्जलाशयात् अवकाशेषोडशवापुरीषेचचतुर्गुणम् प्रत्यर्कादिमेहनेस्त्रशक्रुद्दर्शनंचसूर्यंगांवापश्येत् ततोगृहीत

शिश्नउत्थायशौचंकुर्यात् मूत्रोत्सर्गेशुद्धमृदंसकृल्लिंगेत्रिवारंवामकरेद्विवारमुभयोः करयोर्दत्वातावद्वारंजलेनप्रक्षालयेत् मूत्रात्तुद्विगुणंशु
क्रेमैथुनेत्रिगुणंस्मृतम् पुरीषेतु एकालिंगेगुदेतिस्रस्तथावामकरेदश उभयोःकरयोःसप्तसप्तत्रिर्वापिपादयोः द्विगुणंब्रह्मचर्येस्याद्यती
नांचचतुर्गुणम् एवंमृद्भिर्जलैःशौचं तदर्धंनिशिकीर्तितम् तदर्धमातुरेशूद्रस्त्रीबालानांतदर्धतः उक्तसंख्ययागंधलेपक्षयाभावेयावता
तत्क्षयस्तावच्छौचं मृदार्द्रामलकमात्रा जलालाभेनशौचविलंबेसचैलस्नानं यथोक्तशौचाकरणेतु गायत्र्यष्टशतंजप्त्वाप्राणायामत्रयं
तथा मूत्रेचत्वारोगंडूषापुरीषेद्वादशाष्टौवाभोजनांतेषोडशकार्याः अथाचमनविधिः अप्रावृतशिरःकंठउपविष्टःउपवीतीप्राङ्मुख
उदङ्मुखोवांगुष्ठमूलेनमुक्तांगुष्ठकनिष्ठहस्तेनानुष्णंफेनादिरहितंजलंहृद्यंगतंत्रिःपिबेत् केशवाद्यैस्त्रिभिःपीत्वैकेनदक्षकरंमृजेत् द्वा
भ्यामोष्ठौचसंमृज्य एकेनोन्मार्जयेच्चतौ जलमेकेनसंमंत्र्यैकेनवामकरंमृजेत् एकेनदक्षिणंपादंवाममेकेनचैवहि संप्रोक्ष्यैकेनमूर्धानं
मूर्ध्वोष्ठंनासिकाद्वयम् नेत्रयुग्मंकर्णयुग्मंदक्षिणोपक्रमंक्रमात् नाभिंहृदयमूर्धानौदक्षवामभुजौस्पृशेत् केचित् केशवाद्यैस्त्रिभिः
पीत्वाद्वाभ्यांप्रक्षालयेत्करौ गंडोष्ठौमार्जयेद्द्वाभ्यांद्वेकैकंपाणिपादयोः यद्वा ओष्ठौमार्जेन्मृजेद्द्वाद्वैकैकंपाणिपादयोः शेषंप्राग्वदित्या
हुः तत्रोर्ध्वोष्ठस्यांगुल्यग्रैःस्पर्शः अंगुष्ठतर्जनीभ्यांनासिकयोः अंगुष्ठानामिकाभ्यांनेत्रयोः अंगुष्ठकनिष्ठिकाभ्यांकर्णयोर्नाभेश्च तले
नहृदयस्यपाणिना मूर्ध्नःअंगुल्यग्रैर्भुजयोः एतावदाचमनविधावशक्तस्त्रिःपीत्वाकरंप्रक्षाल्यदक्षिणकरंस्पृशेत् कांस्यायःसीसत्रपु-

पित्तलपात्रैर्नाचामेत् श्रौताचमनंतुदेव्यास्त्रयः पादाः आपोहिष्ठेतिनवपादाः सप्तव्याहृतयो देवीपादत्रयंद्वेधाविभक्तंदेवीशिरश्चेतिचतुर्विं-
शतिस्थानानि अथाचमननिमित्तानि कर्मकुर्वन्नधोवायुनिःसरणेऽश्रुपतनेक्रोधेमार्जारस्पर्शेक्षुतेवस्त्रपरिधानेरजकाद्यंत्यजदर्शनेचाचा
मेत् स्नात्वापीत्वाभुक्त्वासुप्त्वाचाचामेत् विण्मूत्ररेतःशौचांतआचामेत् सर्वत्राचमनासंभवेदक्षिणकर्णस्पर्शः दंतलग्नान्नंमृद्रूपायेन
निर्हरेत् रक्तनिर्गमेदोषोक्तेः दंतलग्नंचदंतवत् तेस्यान्नस्यकालांतरेनिर्गमेआचमनं वामहस्तस्थितेदर्भेदक्षिणेननचाचामेत् कर-
द्वयस्थितेदर्भेआचामेत्सोमपोभवेत् नचोच्छिष्टंपवित्रंतद्भुक्तेपिच्येवसंत्यजेत् विण्मूत्रोत्सर्गेचत्यजेत् अथदंतधावनं कंटकीक्षी
रवृक्षापामार्गादिकाष्ठैःकार्यम् काष्ठालाभेश्राद्धोपवासादिनिषिद्धदिनेचपर्णादिनाप्रदेशिनीवर्ज्यांगुल्यावाद्वादशगंडूषैर्वादंतान्शो
धयेत् अथसंक्षेपतःस्नानविधिः नद्यादौगत्वाशिखांबध्वाजानूर्ध्वजलेतिष्ठन्नन्यथात्रूपविश्याचम्यममकायिकवाचिकमानसिकदो
षनिरसनपूर्वकंसर्वकर्मसुशुद्धिसिद्ध्यर्थंप्रातःस्नानंकरिष्यइतिसंकल्प्यजलंनत्वाप्राङ्मुखःप्रवाहाभिमुखोवात्रिःस्वगात्राण्यंगानिनिमृज्य
स्नात्वाद्विराचम्यापोहिष्ठेतिमार्जनंकृत्वाइमंमेगंगेइतित्रिर्जलमालोड्याघमर्षणंत्रिरावृत्तेनऋतंचेतिसूक्तेनकात्यायनेद्रुपदेतिऋचाज
लेनिमग्नतयाकृत्वापुनराचम्यजलतर्पणंकुर्यान्नवातदित्थं उपवीनीब्रह्मादयोयेदेवास्तान्देवांस्तर्पयामि भूर्देवांस्तर्पयामि भुव
र्देवांस्तर्पयामि स्वर्देवांस्तर्पयामि भूर्भुवःस्वर्देवांस्तर्पयामि निवीतीकृष्णद्वैपायनादयोयेऋषयः तानृषींस्तर्पयामि भूर्ऋषींस्त

र्प॰ स्वर्ऋषींस्त॰ भूर्भुवः स्वर्ऋषींस्त॰ प्राचीनावीति सोमः पितृमान्यमोऽङ्गिरस्वानग्निष्वात्ताः कव्यवाहनादयोयेपितरः तान्पितॄंस्त-
र्पयामि भूः पितॄंस्तर्पयामि भुवः पितॄंस्त॰ स्वः पितॄंस्तर्पयामि भूर्भुवः स्वः पितॄंस्तर्पयामि एकनद्यांस्नानेअन्यांनदींनस्मरेत् अत्रतैत्ति-
रीयादिभिस्तर्पणंऋष्यादीनांनामांतराण्युक्तानितानिसंक्षेपविधौतस्यतर्पणस्यकृताकृतत्वान्नोक्तानि अथगृहेउष्णोदकेनस्नानंनतु-
शीतोदकेन तद्विधिश्चपात्रेशीतोदकंप्रक्षिप्यतदुपरिउष्णोदकेनापूर्य शन्नोदेवी॰ आपःपुनंतु॰ द्रुपदादिवे॰ ऋतंचस॰ आपोहिष्ठेतिपंच-
भिर्ऋग्भिरभिमंत्र्येमंमइत्यादिनातीर्थानिस्मरन्स्नायात् गृहस्नानेसंकल्पआचमनंअघमर्षणंतर्पणंनच अंतेआचमनंमार्जनंचकार्यं॰
एवंस्नात्वावस्त्रेणपाणिनावाजलापनयनमकृत्वाशुष्कंशुभ्रंकार्पासवस्त्रंपरिधायस्नानार्द्रवस्त्रमूर्ध्वमुत्तारयेत् विकच्छोनुत्तरीयश्चन-
ग्नश्चावस्त्रएवच श्रौतस्मार्तंनैवकुर्यात् द्विगुणवस्त्रोदग्धवस्त्रस्यूतग्रथितवस्त्रः काषायवस्त्रादयोदिगंबरश्चनग्नाः निष्पीडितं
वस्त्रंनस्कंधेक्षिपेत् चतुर्गुणीकृत्यवस्त्रंगृहेधोदशांनद्यामूर्ध्वदशंस्थलेनिष्पीडयेत् नतुत्रिगुणं उत्तरीयंजीवत्पितृकजीवज्ज्येष्ठभ्रा-
तृकैर्नधार्यम् प्रावारवस्त्रंतुसर्वैर्धार्यम् इतिप्रातर्नित्यस्नानम् चांडालसूतिकासूतिको दक्याचितिकाष्ठशवचांडालछायादिस्पर्शे
स्नानं चांडालादिस्पर्शिनमारभ्यनस्पृष्टेषुतृतीयपर्यंतंसचैलंस्नानम् चतुर्थस्याचमनमात्रम् तदूर्ध्वंप्रोक्षणं द्वितीयादेर्दंडतृणाद्यंतरि-
तस्पर्शेत्वाचमनमेव वस्त्रांतरितः साक्षात्स्पर्शएवेतितत्रचतुर्थस्यैवाचमनम् नैमित्तिकस्नानंरात्रावपि मृतेजन्मनिसंक्रांतौश्राद्धेजन्म

दिनेतथा अस्पृश्यस्पर्शनेचैवनस्नायादुष्णवारिणा नैमित्तिकेजलतर्पणादिविधिर्न नित्यस्नानमकृत्वाभुक्त्वादुपवासः ग्रहणसंक्रांत्यादिनै-
मित्तिकस्नानमकृत्वाभोजनेपानेअष्टसहस्रजपः शूद्रादिस्पर्शनिमित्तेउपवासः श्वकाकचांडालादिस्पर्शेस्नानमकृत्वाभुक्तौपानेचत्रिरात्रम्
रजकादिस्पर्शेनदर्धं दर्शव्यतीपातरथसप्तम्यादौस्नानंकार्तिकमाघस्नानादिकंचकाम्यं इतिजलावगाहादिरूपवारुणस्नानानि अथगौण
स्नानानि आपोहिष्ठादिभिर्मंत्रैःप्रोक्षणंमंत्रस्नानं गायत्र्यादशकृत्वोजलमभिमंत्र्यनेनसर्वांगप्रोक्षणंगायत्रं भस्मनास्नानमाग्नेयम् आर्द्रव
स्त्रेणांगमार्जनंकापिलं विष्णुपादोदकविप्रपादोदकप्रोक्षणविष्णुध्यानादिभिश्चस्नानांनराणि गौणस्नानेजपसंध्यादौशक्तिर्नतुश्राद्धदेवार्च-
नादौ ब्रह्मयज्ञेविकल्पः अथतिलकविधिः प्रातःपुंड्रंमृदाकुर्याद्धुत्वाचैवतुभस्मना मृदश्चगोपीचंदनतुलसीमूलसिंधुतीरजाह्नवी
नीरवल्मीकादिस्थाः ललाटोदरहृदयकंठेदक्षिणपार्श्वबाहुकर्णदेशेवामपार्श्वबाहुकर्णदेशेपृष्ठेककुदिचेतिद्वादशस्थानेषुशुक्ले केशवा-
दिनामभिः कृष्णपक्षेसंकर्षणादिनामभिःशिरसिवासुदेवेतिमृदातिलकोविधेयः अथभस्मत्रिपुंड्रः श्राद्धेयज्ञेजपेहोमेवैश्वदेवेसुरार्च
ने भस्मत्रिपुंड्रैःपूतात्मामृत्युंजयतिमानवः भस्मगृहीत्वाअग्निरितिभस्म जलमितिभस्म स्थलमितिभस्म व्योमेतिभस्म सर्वंह्वाइदं
भस्म मनएतानिचक्षूंषिभस्मानितिमंत्रेणाभिमंत्र्यजलमिश्रितेनमध्यमांगुलित्रयगृहीतेनललाटहृदयनाभिगलांसबाहुसंधिपृष्ठशिरस्था
नेषुशिवमंत्रेणनारायणाष्टाक्षरेणवागायत्र्यावाप्रणवेनवात्रिपुंड्रान्कुर्यात् अथसंध्याकालः उत्तमातारकोपेतामध्यमालुप्ततारका अध-

मासूर्यसहिताप्रातःसंध्यात्रिधामता उत्तमासूर्यसहितामध्यमालुप्तभास्करा अधमातारकोपेतासायंसंध्यात्रिधामता अध्यर्धयामादासायंसंध्याप्रा॰
ध्यान्हिर्कीष्यते सर्वेषांसंध्यात्रयंनद्यादौबहिरेवप्रशस्तं साग्निकस्यतुप्रादुष्करणाद्यनुरोधेनसायंप्रातःसंध्येगृहेकर्तव्ये अथसंक्षेपतःसं॰
ध्याप्रयोगोबह्वृचानाम् दर्भद्वयकृतेपवित्रेग्रंथियुतेग्रंथिरहितेवाहस्तयोर्धृत्वाद्विराचम्यप्राणायामंकुर्यात् प्रणवस्यपरब्रह्मऋषिः परमात्मा
देवता देवीगायत्रीछंदः सप्तानांव्याहृतीनांविश्वामित्रजमदग्निभरद्वाजगोतमात्रिवसिष्ठकश्यपाऋषयः अग्निवाय्वादित्यबृहस्पतिवरुणें
द्रविश्वेदेवादेवताः गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्बृहतीपंक्तीत्रिष्टुप्जगत्यश्छंदांसि गायत्र्याविश्वामित्रऋषिः सवितादेवता गायत्रीछंदः गायत्री
शिरसःप्रजापतिर्ऋषिः ब्रह्माग्निवाय्वादित्यादेवताः यजुश्छंदः प्राणायामेविनियोगः सर्वांगुलीभिस्तर्जनीमध्यमाभिन्नाभिर्वानासांधृ॰
त्वादक्षिणेनवायुमाकृष्यरोधयेत् ॐभूः ॐभुवः ॐस्वः ॐमहः ॐजनः ॐतपः ॐसत्यं ॐ तत्सवितु॰ ॐमापोज्योतीरसोमृतंब्रह्मभूर्भुवःस्व
रोम् इतिसप्रणवसप्तव्याहृतिगायत्री गायत्रीशिरस्त्रिःपठित्वावामनासयावायुंविसृजेदितिप्राणायामःसर्वशाखासाधारणः ममोपात्तदु॰
रितक्षयद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंप्रातःसंध्यामुपासिष्ये आपोहिष्ठेतितृचस्यांबरीषःसिंधुद्वीपऋषिआपोगायत्रीमार्जनेविनियोगः आपोहिष्ठेतिनवभिःपा॰
दैःसप्रणवैःकुशोदकेनमूर्ध्निनववारंवोमार्जयेत् यस्यक्षयायेत्यधोमार्जयेत् नद्यादितीर्थस्थंताम्रमृन्मयादिभूमिष्ठपात्रस्थंवावामकरस्थंवाज॰
लंदर्भादिनादायमार्जनंसर्वत्रनतुधाराच्युतजलेन अथमंत्राचमनं सूर्यश्चेतिमंत्रस्य याज्ञवल्क्यउपनिषदृषिः सूर्यमामन्युपतयोरात्रिश्चदेवताः

प्रकृतिश्छंदः आचमनेविनियोगः सूर्यश्चमामन्युश्चमन्युपतिश्चमन्युकृतेभ्यः पापेभ्योरक्षंतां यद्राच्यापापमकार्षं मनसावाचाहस्ताभ्यां
पद्भ्यामुदरेणशिश्ना रात्रिस्तदवलुंपतु यत्किंचदुरितंमयि इदमहंमाममृतयोनौ सूर्येज्योतिषिजुहोमिस्वाहेतिजलंपिबेत् आचम्य आपोहिष्ठे
तिनवर्चस्यांबरीषःसिंधुद्वीपआपोगायत्री अंत्येद्वेअनुष्टुभौ मार्जनेविनियोगः प्रणवेनव्याहृतिभिर्गायत्र्याप्रणवांतया आपोहिष्ठेतिसू
क्तेनमार्जनंचचतुर्थकम् ऋगंतेर्धऋचांतेवापादांतेवापिमार्जयेत् गायत्रीशिरसाचांतेमार्जयित्वाघमर्षणम् ऋतंचेतितृचस्य माधुच्छं
दसोघमर्षणोभाववृत्तमनुष्टुप् अघमर्षणेवि॰ दक्षिणहस्तेजलंकृत्वा ऋतंचेतिऋक्त्रयं द्रुपदेतिऋचंवाजप्त्वादक्षिणनासयापापपुरु
षंनिरस्यतज्जलंनावलोक्यवामभागेक्षितौक्षिपेत् आचम्यगायत्र्याविश्वामित्रःसवितागायत्री श्रीसूर्यायार्घ्यदानेविनियोगः प्रणव॰
व्याहृतिपूर्वयागायत्र्यातिष्ठन्सूर्योन्मुखःजलांजलिंत्रिःक्षिपेत् कालातिक्रमेप्रायश्चित्तार्थंचतुर्थं असावादित्योब्रह्मेतिप्रदक्षिणंभ्रमन्
जलंसिंचेत् अर्घ्यांजलौअंगुष्ठतर्जनीयोगोनकार्यः इदमर्घ्यदानंप्रधानमित्येके अंगमितिपरे अथगायत्रीजपः प्राणायामंकृत्वा गाय॰
त्र्याविश्वामित्रःसवितागायत्री जपेविनियोगः तत्सवितुर्हृदयायनमः वरेण्यंशिरसे॰ भर्गोदेवस्यशिखायैवौषट् धीमहीकवचायहुं धि
योयोनोनेत्रत्रयायवौषट् प्रचोदयात् अस्त्रायफट् इतिषडंगन्यासःकार्यःनवाकार्यः न्यासविधेरवैदिकत्वादितिगृह्यपरिशिष्टेस्पष्टं एतेना
क्षरन्यासपदन्यासपादन्यासादीनांमुद्रादिविधेः शापविमोचनादिविधेश्चतांत्रिकत्वेनावैदिकत्वादनावश्यकत्वंवेदितव्यम् मंत्रदेवतांध्यायेत्

केचिद्गायत्र्यादिध्यानंवदंति आगच्छवरदेदेविजपेमेसन्निधौभव गायंतंत्रायसेयस्माद्गायत्रीत्वंततःस्मृतेत्यावाह्य योदेवःसवितास्मा-
कंधियोधर्मादिगोचरे प्रेरयेत्तस्यतद्भर्गस्तद्वरेण्यमुपास्महे इतिमंत्रार्थंचिंतयन्मौनीप्रातःसूर्याभिमुखंतिष्ठन्नामंडलदर्शनात्सप्रणवव्याहृ
तिकायाः गायत्र्याअष्टशतमष्टाविंशतिंदशकंवाजपेत् सायंवायव्याभिमुखःआनक्षत्रदर्शनादितिविशेषः अनध्यायेष्टाविंशतिंप्रदोषेद-
शैवजपेदितिकारिकायाम् रुद्राक्षविद्रुमादिमालाभिरंगुलीपर्वभिर्वाजपः अष्टशतंचतुःपंचाशत्सप्तविंशतिर्वामालामणयः उत्तरन्या-
संहृत्वोपस्थानं जातवेदसे॰ तच्छंयो॰ नमोब्रह्मणइतिमंत्रैः सायंप्रातश्चोपतिष्ठेदितिपरिशिष्टमतं स्मृत्यंतरेमित्रस्यचर्षणीत्यादिमित्र-
देवताकैःप्रातः इमंमेवरुणेत्यादिभिर्वरुणपदोपेतैःसायंसूर्योपस्थानमुक्तम् प्राच्येदिशेइंद्रायनमः आग्नेय्येदिशेअग्नयेनमः इत्यादिना
दशदिग्वंदनानंतेसंध्यायैनमः गायत्र्यैनमः सावित्र्यैनमः सरस्वत्यैनमः सर्वाभ्योदेवताभ्योनमः इतिनत्वा उत्तमेशिखरेजातेभूम्यांपर्वत-
मूर्धनि ब्राह्मणेभ्योभ्यनुज्ञानागच्छदेवियथासुखमितिविसृज्य भद्रंनोअपिवातयमनइतित्रिरुक्त्वाप्रदक्षिणंभ्रमन् आसत्यलोकात्पाताल्ला
दालोकालोकपर्वतात् येसंतिब्राह्मणादेवास्तेभ्योनित्यंनमोनमइतिभूम्युपसंग्रहंनमस्कृत्याइदराचोमेदिति अथतैत्तिरीयाणां संकल्पांतंपू
र्ववत् गायत्रींध्यात्वा आयातुवरदादेवीअक्षरंब्रह्मसंमितंगायत्रीछंदसांमातेदंब्रह्मजुषस्वमे सर्ववर्णेमहादेविसंध्याविद्येसरस्वति अ
जरेअमरेदेविसर्वदेविनमोस्तुते ओजोसिसहोसिबलमसिभ्राजोसिदेवानांधामनामासि द्विश्वमसिविश्वायुःसर्वमसिसर्वायुर-

भिभूरोम् गायत्रीमावाहयामि सावित्रीमावाहयामि सरस्वतीमावाहयामि छंदर्षीनावाहयामि श्रियमावाहयामि ह्रियमावाहयामिइत्या
वाह्यमार्जनंपूर्ववत् आपोवाइदꣳसर्वाविश्वाभूतान्यापःप्राणावाआपःपशवआपोन्नमापोमृतमापःसम्राडापोविराडापःस्वराडापश्छंदां
ꣳस्यापोयजूꣳष्यापःसत्यमापःसर्वादेवताआपोभूर्भुवःसुवरोपओम् इतिजलमभिमंत्र्य सूर्यश्चेतिपूर्ववन्मंत्राचमनं दधिक्राण्णोअकारिष
मितिकृचमुक्त्वाआपोहिष्ठेतितिसृभिः हिरण्यवर्णाइतिपवमानःसुवर्जनइत्यनुवाकेनचक्रगंतेमार्जनांतेऽघमर्षणंकृत्वाऽकृत्वावार्घ्यदाना
दिगायत्रीजपांतमावाहनमंत्रवर्ज्यंपूर्ववत् न्यासविधेरवैदिकत्वसुक्तमेव जपांतेउपस्थानं मित्रस्यचर्षणी॰मित्रोजनान्॰ प्रसमित्र॰
यच्चिद्धिते॰ यत्किंचेदं॰ कितवासोयत्॰ इतिषड्भिरुपस्थानं॰प्राच्येदिशेयाश्चदेवताएतस्यांप्रतिवसंत्येताभ्यश्चनमोनमइत्यादिनाअ॰
धरांतःषण्नत्वा आवांतरायैदिशेयाश्चदेवताइतिचनत्वा नमोगंगायमुनयोर्मध्यइत्यादिनामुनीन्देवान्नत्वा सꣳस्रवंतुदिशोमयीति
मंत्रंपठित्वागोत्राद्युच्चार्यपूर्ववद्भूम्युपसंग्रहंनत्वापूर्ववत्संध्यांविसृजेदिति अथकात्यायनानांसंध्याप्रयोगः आचम्य
भूःपुनातु भुवःपुनातु सुवःपुनातु भूर्भुवःस्वःपुनात्वित्यादिनापानंकृत्वा अपवित्रःपवित्रोवेतिविष्णुंस्मृत्वा आसनादिविधिंकृ
त्वाद्विराचम्यप्राणानायम्यपूर्ववत्संकल्पः गायत्रींत्र्यक्षरांबालांसाक्षसूत्रकमंडलुम् रक्तवस्त्रांचतुर्वक्त्रांहंसवाहनसंस्थिताम् ब्राह्म
णींब्रह्मदेवत्यांब्रह्मलोकनिवासिनीं आवाहयाम्यहंदेवीमायांतींसूर्यमंडलात् आगच्छवरदेदेवित्र्यक्षरेब्रह्मवादिनी ॥

गायत्रीछंदसांमातर्ब्रह्मयोनेनमोस्तुते इत्यावाह्य पूर्ववदापोहिष्ठेतित्र्यृचेनमार्जयेत् सूर्यश्चेतिमंत्रस्यनारायणऋषिः सूर्योदेवता अ-
नुष्टुप् छंदः आचमनेविनियोगः सूर्यश्चेतिजलंप्राश्याचम्य आपोहिष्ठेतिनवर्चर्क् मार्जनंकुर्यादितिकेचिदाहुः बह्वृचस्तुसंकृत्याद्यंतेसू
र्येतिमंत्राचमनंकृत्वाआपोहिष्ठेतितिसृभिः प्रतिपादमार्जनांतेऽघमर्षणंकार्यम् नतुमार्जनद्वयमित्याहुः सुमित्र्यादुर्मित्र्याइतिद्वयोः प्र
जापतिर्ऋषिरापोदेवता यजुश्छंदः आदानप्रक्षेपणेविनियोगः सुमित्र्यानआपओषधयःसंतु इतिजलमादाय दुर्मित्र्यास्तस्मैसंतु-
योस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मइतिवामभुविक्षिपेत् ततऋतंचेतित्र्यृचेनद्रुपदेतित्रिरुक्तंऋचावाघमर्षणंपूर्ववत् सायंप्रातश्चत्रिरर्घ्यदानं
पुष्पयुतजलेनपूर्ववत् मध्यान्हेसकृज्जायत्र्यापरितउक्षणम् अथोपस्थानं उद्वयमुदुत्यमितिद्वयोः प्रस्कण्वः सूर्योनुष्टुप्गायत्र्यौ चि
त्रंदेवानामांगिरसःकुत्सः सूर्यस्त्रिष्टुप् तच्चक्षुर्दध्यङाथर्वणः सूर्यः पुरउष्णिक् उपस्थानेविनियोगः उद्वयंतमसस्परि॰ उदुत्यंजा-
तवेदसं॰ चित्रंदेवानां॰ तच्चक्षुर्देवहितमित्यूर्ध्वबाहुः सूर्यमुदीक्षमाणोयथाशाखंपठेत् प्राणायामादिविधायन्यासमुद्रातर्पणादि
विधिः कृतावृत्तः तेजोसीति परमेष्ठीनिप्रजापतिराज्यंयजुः आवाहनेविनियोगः तेजोसिशुक्रमस्यमृतमसि धामनामासिप्रियंदेवा-
नामनाधृष्टंदेवयजनमसि परोरजसइतिविमलःपरमात्मानुष्टुप् गायत्र्युप॰ गायत्र्यस्येकपदीद्विपदीत्रिपदीचतुष्पद्यपदसिनहिप
द्यसेनमस्तेतुरीयायदर्शनायपदायपरोरजसेसावदोम् ततोगायत्रीजपांतंपूर्ववत् ततः शक्तेनविभ्राडित्यनुवाकेनपुरुषसूक्तेनवाशि

वसंकल्पेनवामंडलब्राह्मणेनवोपस्थानंकार्यम् अत्रकृक्शाखोक्तवत् दिग्वंदनंकेचित्कुर्वंति ततउत्तमेशिखरे० देवागातुविदोगातुमि
तिमंत्राभ्यांविसर्जनम् भूम्युपसंग्रहंनमस्कारादिपूर्ववत् इतिकात्यायनसंध्या संध्यामुपासतेयेतेनिष्पापाब्रह्मलोकगाः अन्यकर्मफ
लंनास्तिसंध्याहीनोऽशुचिस्ततः जीवमानोभवेच्छूद्रोमृतःश्वाजायतेध्रुवम् संध्यात्रयेकालातिक्रमेप्रायश्चित्तार्थमेकमर्घ्यमधि
कंदत्वा रात्रौप्रहरपर्यंतंदिनोक्तकर्माणिकुर्यात् ब्रह्मयज्ञंसौरंचवर्जयेत् सर्वथासंध्यालोपेप्रतिसंध्यमेकोपवासोयुतमष्टोत्तरसहस्रं
वागायत्रीजपः अशक्तौप्रतिसंध्यालोपेशतगायत्रीजपः त्र्यहंत्र्यहंलोपेतदावृत्तिः ततःपरंकृच्छ्रादिकल्प्यं अथौपासनहोमः
स्वयंहोमोमुख्यः अशक्तौपत्नीपुत्रःकुमारीभ्राताशिष्योभागिनेयोजामाताऋत्विग्वा पुत्रादिर्दंपत्योःसन्निधानेएकतरसन्निधानेवाजु
हुयात् त्यागंयजमानःपत्नीवाकुर्यात् तस्याअसन्निधौतदाज्ञयाऋत्विगादिरपि पत्न्याऋतुप्रसवोन्मादादिदोषेतुतदाज्ञांविनापिऋ-
त्विगादिस्त्यागंकुर्यात् स्वयंहोमेफलंयत्स्यादन्येहोमेतदर्धकम् पर्वाणितुस्वयमेवजुहुयात् तत्रप्रातःसूर्योदयात्प्राक्सायंसूर्यास्ता
त्प्राक् अग्नीनांगृह्याग्नेर्वाप्रादुष्करणंकृत्वासूर्योदयास्तोत्तरंहोमःकार्यः प्रादुष्करणकालातिक्रमे ॐभूर्भुवःस्वःस्वाहेतिमंत्रेणस्रुवा
ज्याहुतिरूपंसर्वप्रायश्चित्तमाज्यसंस्कारपूर्वकंकृत्वाहोमःसूर्योदयोत्तरंदशघटिकापर्यंतंप्रातर्होमकालोमुख्यः ततआसायंगौणः
सायंनवनाडिकापर्यंतंमुख्यः ततआप्रातर्गौणः मुख्यकालातिक्रमेकालातिक्रमनिमित्तप्रायश्चित्तपूर्वकममुकहोमंकरिष्येइतिसं·

संकल्प्याज्यंसंस्कृत्यस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वासायंकालेदोषावस्तर्नमःस्वाहेतिहुत्वाप्रातस्तुप्रातर्वस्तर्नमःस्वाहेतिहुत्वाहोम्यंसंस्कृत्यनित्यहोमः श्रौ
तहोमंकृत्वास्मार्तहोमः केचित्स्मार्तहोमंपूर्वमाहुः आधानेपुनराधानेसायमुपक्रमोहोमः सायंप्रातर्होमयोर्द्रव्यैक्यंकर्त्रैक्यंच प्रातर्यजमानःकर्ताचे
त्कर्तृभेदोनदोषाय अथाश्वलायनस्मार्तहोमः आचम्यप्राणानायम्यदेशकालौसंकीर्त्यश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंसायमौपासनहोमं प्रातरौपासन-
होमंवा॰मुकद्रव्येणकरिष्ये चत्वारिशृंगेतिध्यात्वा सोदकहस्तेनत्रिःपरिसमूह्यपरिस्तीर्यत्रिः पर्युक्ष्य होमद्रव्यंसमिद्धंतमुत्तरतस्थितंद
र्भेणावज्वल्यप्रोक्ष्यत्रिःपर्यग्निकृत्वा ग्नेःपश्चिमतोदर्भेनिधायविश्वानिनइत्यभ्यर्च्यप्रजापतिंमनसाध्यायन्समिधमग्नौप्रक्षिप्यत
थैवस्त्रुवाःसमिधिदीप्तायांशततंडुलैरग्नयेस्वाहेतिसायंप्रथमाहुतिःसूर्यायस्वाहेतिप्रातःप्रथमाहुतिःशताधिकतंडुलैः प्रजापतय
इतिमनसोच्चार्यहोमत्यागाभ्यांद्वितीयाहुतिरुभयकालेपरिस्तरणंविसृज्यपरिसमूहनपर्युक्षणेकृत्वोपस्थानं अग्नआयूंषीतिति
सृणांशतंवैखानसाअग्निःपवमानोगायत्री अग्न्युपस्थानेविनियोगः अग्नेत्वंनइतिचतसृणांगौपायनालौपायनावाबंधुःसुबंधुः
श्रुतबंधुर्विप्रबंधुश्चाग्निर्द्विपदाविराट् अग्न्युपस्थानेविनियोगः प्रजापतेहिरण्यगर्भःप्रजापतिस्त्रिष्टुप् प्रजापत्युपस्थाने॰ तंतुंत
न्वन्देवाअग्निर्जगती यद्योदेवाप्रजापतिर्जगती उपस्थानेवि॰ हिरण्यगर्भोहिरण्यगर्भःप्रजापतिस्त्रिष्टुप् प्रजापत्युपस्थाने॰ इति-
वायव्यदेशेतिपञ्चुपस्थाय उपविश्यमानस्तोकइत्यादिनाविभूतिधारणंक्वचिदुक्तं विष्णुंस्मृत्वा अनेनहोमकर्मणापरमेश्वरःप्रीय

त्वामिनितर्पयेत् प्रातस्त सूर्योनोदिवः सूर्यश्चक्षुः सूर्योगायत्री सूर्योपस्थानेविनियोगः उदुत्यंकाण्वः प्रस्कण्वः सूर्योगायत्री सूर्योपस्थाने॰ चित्रं-
देवानामांगिरसः कुत्सः सूर्यस्त्रिष्टुप् सूर्योपस्थानेविनियोगः नमोमित्रस्यसूर्योभितपाः सूर्योजगती सूर्योपस्थानेविनियोगः इतिचतुर्भिः पूर्वो-
क्तैस्त्रिभिः प्राजापत्येश्चोपस्थानम् केचित्प्रातस्त्वंतुतन्त्यन्निनितिनपठंति पत्नीकुमारीकर्तृकहोमेध्यानोपस्थानादोमंत्रावर्ज्याः अथहिरण्यकेशी
यानांपूर्वोक्तसंकल्पाद्यंते यथाहतइसवइतिपरिसमूह्यपरिस्तीर्य अदितेनुमन्यस्वेतिदक्षिणतः प्राचीनंपर्युक्षेत् अनुमतेनुमन्यस्वेतिपश्चादुदी
चीनं सरस्वतेनुमन्यस्वेतिउत्तरतः प्राचीनंपर्युक्षेत् देवसवितःप्रसवेतिसर्वतः तूष्णींसमिधमाधायहोमादिप्राग्वत् अदितेन्वमꣳस्थाः अनु-
मतेन्वमꣳस्थाः सरस्वतेन्वमꣳस्थाः देवसवितःप्रासावीरितिपूर्ववत्परिषेचनं उदुत्यंचित्रंदेवानामितिप्रातरुपस्थानं अग्निमूर्धादिवइतित्वामग्नेपुष्क
राद्धीतिद्वाभ्यांसायमुपस्थानं आपस्तंबानांसायमग्नयेस्वाहाअग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहेतिद्वेआहुती प्रातस्सूर्यायस्वाहा अग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहेति ।
विशेषः शेषंहिरण्यकेशीयवत् अथकात्यायनानांसायमस्तमितेहोमः प्रातः सूर्येनुदितेहोमः तत्रप्रातरुपस्थानांतां संध्यांकृत्वाहोमांतेगायत्रीज
पादिसंध्यासमापनं तत्रपूर्ववत्संकल्पांते उपयमनात्कुशानादायसव्येकृत्वादक्षिणकरेणतिस्रः समिधोग्नावाधायमणिकोदकेनपर्युक्ष्याग्निम
र्चयित्वाग्नेस्वाहाप्रजापतयेस्वाहेतिसायंदध्नातंडुलैर्वाहुत्वा प्रातस्तथैवसूर्यायप्रजापतयेचजुहुयात् समास्त्वेत्यनुवाकेनसायमुपस्थानं प्रात
स्त विभ्राडित्यनुवाकेन अवदग्धहोमादौसंस्रावप्राशनमाहुः होमलोपेष्टोत्तरसहस्रगायत्रीजपः मुख्यकालातिक्रमेअनादिष्टहोम अथहोम

द्रव्याणि व्रीहिश्यामाकयवानांतंडुलाः पयोदधिसर्पिर्यवव्रीहिगोधूमप्रियंगवः स्वरूपेणापिहोम्याः तिलास्तुस्वरूपेणैव तंडुलादयः शतसंख्या हस्तेनहोतव्याः दध्यादिद्रवद्रव्यंस्रुवेण सर्वत्रोत्तराहुतिः पूर्वतोभूयसी समिधश्चार्कपलाशखदिरापामार्गपिप्पलोदुंबरशमीदूर्वादर्भमयाद्श द्वादशांगुलाःसत्वचः वटप्लक्षबिल्वादिजाहेमाद्रौ होमाहुत्योःसंसर्गेयत्रवेत्थेतिमंत्रेणाग्नयेसमिद्धोमः नित्यहोमेत्वतिक्रांतेआज्यंसंस्कृत्यचतुर्गृहीत्वामनोज्योतिर्जुषतामितिजुहुयात् द्वादशदिनपर्यंतंहोमलोपेइदमेवप्रायश्चित्तम् ततःपरमग्निनाशः एवंहोमलोपप्रायश्चित्तंकृत्वातिक्रांतहोमार्थंद्रव्यंसंस्कृत्यसायंप्रातःक्रमेणद्वेद्वेआहुतीदिनगणनयाजुहुयात् अग्निसूर्यप्रजापतीनुपतिष्ठन्नेवाजुहुयात् प्रायश्चित्तेनचारितार्थ्यात् सूतकादिनाहोमलोपेप्येवं हिरण्यकेशीयानामप्येवम् आपस्तंबादीनांत्रिरात्रात्परमग्निनाशोभवतीतिसूतकेपिस्वयंहोमःकार्यः समारोपोत्तरंसूतकपातेप्रत्यवरोहासंभवेन त्रिरात्रंहोमलोपेपुनराधानम् अथसमस्यहोमः सायंप्रातर्होमौसमस्यकरिष्ये पूर्ववत्सायंकालहोमांतंकृत्वापर्युक्ष्यपुनर्द्रव्यंसंस्कृत्यसमिधंप्रक्षिप्यसूर्यप्रजापत्याहुतीदत्वाहविष्मंतमित्युपतिष्ठेत् ॥ हविष्मंतमितिपंचर्चस्यवामदेवः सूर्यवैश्वानरौत्रिष्टुप् नित्यवत्प्रजापत्युपस्थानं अथपक्षहोमः प्रतिपदिअद्यसायमारभ्यचतुर्दशीसायमवधिकान्पक्षहोमान्तंत्रेणकरिष्ये सायंतंडुलान्पात्रद्वयेद्विरिक्षयानुसारेणचतुर्दशादिवारंगृहीत्वाहोमकालेग्नयेस्वाहेतिसर्वान्पूर्वपात्रस्थानेकदैवहुत्वाद्वितीयपात्रस्थान्प्रजापतयेतथैवजुहुयात् एवंद्वितीयायांप्रातरद्यावधिपर्वप्रातरवधिकान्पक्षहोमान्तंत्रेणक-

रिष्यइत्यादिसायंवत् विशेषस्तुप्रथमपात्रस्थान्सूर्यायस्वाहेतिजुहुयात् द्वितीयपात्रस्थान्प्रजापतयेहुत्वोभयत्रसमिदेकोपस्थानादिसकृ
त् पक्षमध्येआपत्प्राप्तौतत्सायंकालाच्चतुर्दशीसायंपर्यंतानशेषहोमान्सायंपक्षहोमवद्धुत्वापर्वप्रातर्होमांतान्प्रातर्जुहुयात् सर्वथाप
र्वसायंहोमः प्रतिपत्प्रातर्होमश्चपृथगेव इतिपक्षहोमशेषहोमौ पक्षमध्येआपन्निवृत्तावपकृष्टाहोमाःपुनःकार्याः संततपक्षहोमत्र
येग्निनाशात्तृतीयेपक्षेप्रतिदिनंहोमः सर्वथापन्निवृत्त्यभावेयावज्जीवंपक्षहोमाः अथसमारोपाः अयंतेयोनिरित्यस्यविश्वामित्रो
ग्निरनुष्टुप् अग्निसमारोपेविनियोगः अनेनमंत्रेणहोमोत्तरमरणीमश्वत्थसमिधंवाप्रतप्याग्निसमारोहंतत्रभावयेत् होमादिका
लेअरणीनिर्मथ्यप्रत्यवरोहेतिमंत्रेणस्थंडिलेग्निंप्रतिष्ठापयेत् समित्समारोपेश्रोत्रियागारादग्निंप्रतिष्ठाप्यप्रत्यवरोहेतिमंत्रेणतांसमिध
मग्नावादध्यात् सूत्रांतरे आजुह्वानउद्बुध्यस्वेतिमंत्राभ्यांप्रत्यवरोहणं प्रत्यहंसमारोपादिद्वादशदिनमेव पर्वणिसायंहोमकालपर्य
तंप्रत्यवरोहणाभावेग्निनाशइतिकेचित् समारोपप्रत्यवरोहौयजमानकर्तृकावेव तेनसमारोपोत्तरंपर्वण्याशौचप्राप्तौप्रत्यवरोहासंभ
वादग्निनाशः एतत्त्रिदिनंहोमलोपेविहितपुनराधानानामापस्तंबादीनामेव आश्वलायनानांतुद्वादशरात्रमध्येपर्वणिप्रत्यवरोहाभा
वेपिनाग्निनाशः किंतुद्वादशरात्रोत्तरंहोमलोपएवेत्यपरे आश्वलायनानांतुद्वादशदिनंहोमलोपएवाग्निनाशः राजकांत्यादिसंकटे
कृत्विकृद्दारादिसमारोपादि केचिद्दत्विगाद्यभावेनानन्यगतिकत्वेआशौचपातात्पूर्वंहोमसहितानपिहोमानपकृष्यकृत्वानकृत्वावासमा

रोपंकृत्वा सूतकांते प्रत्यवरोहः कार्यो नात्र वर्गोल्लंघनदोष इत्याहुः समारोपोत्तरं दंपत्योः प्रवासे सीमानद्योरुल्लंघने काले उभाभ्यामन्य
तरेण वा समिदाद्यन्वारंभः कार्यः अन्यथाग्निनाशः यजमानस्यैव प्रवासे कृत्यं अभयं वो भयं मेस्त्विति अग्निमुपस्थाय प्रवासं गच्छेत्
तत आगत्य गृहामा बिभीतोपवः स्वस्त्येवोस्मासु च प्रजाय ध्वंमा च वो गोपतीरिषदिति मंत्रेण स्वगृहान्निरीक्ष्य गृहान हं सुमनसः प्रपद्ये वी-
रघ्नो वीरवतः सुवीरान् इरां वहंतो घृतमुक्षमाणास्तेष्वहं सुमनाः संविशानीति गृहं प्रविश्य शिवं शग्मं शंयोः शंयोरिति पुनस्त्रिरनुवीक्ष्य
नित्यहोमांते अभयं वो भयं मेस्त्वित्यग्निमुपतिष्ठेत ज्येष्ठपुत्रशिरः पाणिभ्यां परिगृह्य अंगादंगात्संभवसीति मंत्रं जपित्वा मूर्धानं त्रिर्जिघ्रे-
त् एवमितरपुत्राणां प्रत्तकन्यानां तूष्णीं जिघ्रेत् प्रवासादागतं प्रति ज्ञातमपि अप्रियं तद्दिने न वदेयुः प्रोषिते पत्यौ पत्नी स्मार्तहोमोस्व
यं कृत्वा दर्शपूर्णमासस्थालीपाकपिंडपितृयज्ञान् विप्रेण कारयेत् अननुगतप्रायश्चित्तादि पत्न्यां रजस्वलायामपि ऋत्विक्कुर्यात् पुनःसंधानं तु प-
त्यौ प्रोषिते न भवेत् नैमित्तिका जातेष्टिगृहदाहेष्ट्यो पि न भवंति प्रायश्चित्तेष्टेः पूर्णाहुतिः अथोपासनाग्न्यनुगमे गृह्याग्नेरनुगमप्रायश्चि-
त्तं करिष्ये इति संकल्प्य आयतनस्थं भस्म दूरीकृत्योपलेपादि कृत्वाग्निं प्रतिष्ठाप्याज्यं संस्कृत्य अयाश्चेति मंत्रेणैकामाज्याहुतिं सर्वप्रा-
यश्चित्तं च हुत्वा दंपत्योरन्यतरेणापरहोमकालपर्यंतमुपोषितेन स्थातव्यम् एवं द्वादशरात्रपर्यंतं केचिदुपवासमयाश्चेति होमं वा कुर्यात् न
द्वयमित्याहुः एतद्वृत्तिकारमतं केचित्तु यद्यग्न्यनुगमने होमकालद्वयातिक्रमस्तदा नष्टाग्निसंधानम् तत्र त्रिरात्रमग्निनाशे प्राणायाम

शतं ततआविंशतिरात्रमेकदिनोपवासः ततआमासद्वयंत्रिरात्रोपवासः ततऊर्ध्वंसंवत्सरपर्यंतंप्राजापत्यकृच्छ्रं ततःप्रतिवर्षंकृच्छ्रा
वृत्तिः एवंप्रायश्चित्तंकृत्वा आधानोक्तसंभारान्निधाय नष्टस्यगृह्याग्नेःप्रायश्चित्तंकरिष्येइतिसंकल्प्यायाश्चेत्याज्येनस्रुवाहुतिपत्न्युप-
वासादिपूर्ववत् लाजाहोमादिकंवा एवंद्वादशरात्रपर्यंतमग्न्युत्पत्तिरित्याहुः द्वादशदिनोत्तरंविच्छेदप्रायश्चित्तंहोमादिद्रव्यदानंचकृ-
त्वाविवाहहोमादिविधिनायथास्वस्वगृह्यंपुनःसंधानं अथान्वाहिताग्नेःप्राग्यागादनुगतोअयाश्चेतिपूर्ववदग्निमुत्पाद्यपुनरन्वाधा-
नंकृत्वाभूर्भुवःस्वरित्युपस्थायसर्वप्रायश्चित्तंहुत्वास्थालीपाकंकुर्यात् अन्वाधानोत्तरंप्रयाणप्राप्तौतुभ्यंताअंगिरस्तमइत्याज्याहुति
मग्नयेहुत्वासर्वप्रायश्चित्तंहुत्वाग्निंसमारोप्यगच्छेत् समारूढेसमिन्नाशेपुनराधेयमिष्यते उपलेपादिकंकृत्वानष्टाग्निप्रायश्चित्तंपु
नराधेयसंकल्प्यआधानोक्तसंभारान्निधायाग्निंप्रतिष्ठाप्यअयाश्चेतिस्रुवाज्याहुतिंसर्वप्रायश्चित्तंचजुहुयादितिपुनराधेयम् स्वाग्नि-
भ्रमेणान्याग्नौस्वयंयजनेस्वाग्नावन्ययजनेवापथिकृत्स्थालीपाकंकरिष्यइतिसंकल्प्यचरुःकार्योथवापथिकृत्स्थानेपूर्णाहुतिंहोष्या-
मीतिसंकल्प्यस्रुचिद्वादशवारंचतुर्वारंवाज्यंगृहीत्वाअग्नयेपथिकृतेस्वाहेतिजुहुयात् विवाहोत्तरमाधानोत्तरंवापौर्णमास्यांस्थालीपा
कारंभः प्रतिपदियागोतिक्रांतश्चेदागामिपूर्वंपूर्वतिथिषुचतुर्थीनवमीचतुर्दशीद्वितीयापंचम्यष्टमीर्विहायकार्यः नात्रकालातिक्रमप्राय
श्चित्तं अन्वाधानोत्तरंप्रतिपदीष्ट्यकरणेतृतीयादितिथिषुसर्वप्रायश्चित्तंहुत्वापुनरन्वाधाययागः द्वितीयपर्वप्राप्तौअतीतेष्टिःपथिकृ-

चरुपूर्वकंपर्वणिकार्या तत्राप्यतिक्रमेद्वितीयप्रतिपदिलुप्तेष्टेः पादकृच्छ्रं कृत्वाप्राप्तकालयागः द्वितीययागस्यापिआगामितिथिषुलोपेन
सर्वणिपादकृच्छ्रपथिकृत्पूर्वकंद्वितीययागः तत्राप्यतिक्रमेतृतीयप्रतिपदिअर्धकृच्छ्रंयागद्वयस्य कृत्वाप्राप्तयागः तृतीययागस्योक्ततिथा
वर्धकृच्छ्रपथिकृत्पूर्वकंचतुर्थपर्वणिवाऽकरणेग्निनाशात्पुनराधेयम् अत्रपुनराधेयस्वरूपंसंभारनिधानपूर्वकमयाश्चेतिस्रुवाज्याहुतिरि-
त्यन्वारूढसमिन्नाशेस्थलेउक्तमेव पुनराधानंतुविवाहहोमादिरूपंपुनराधेयाद्भिन्नं आयतनाद्बहिःशम्यापरासात्प्रागवन्हिपातेइदंतएकमि-
त्यृचा समायतनेप्रक्षिप्यसर्वप्रायश्चित्तंजुहुयात् पर्वणिव्रतलोपेग्नयेव्रतपतयेचरुःपूर्णाहुतिर्वा पर्वणिदंपत्योरन्यतराश्रुपातेग्नयेव्रतभृते
चरुःपूर्णाहुतिर्वा पवित्रनाशेग्नयेपवित्रवतेचरुःपूर्णाहुतिर्वा अन्वाधानेष्टिमध्येचंद्रग्रहणेऽत्राहगोरितिचंद्रायाज्यंहुत्वानवोनवइत्युप
स्थायेध्माधानादियागः सूर्योपरागेउद्वयमितिसूर्यायाज्यंहुत्वाचित्रंदेवानामित्युपस्थानं अन्वाधानोत्तरंस्वप्नेरेतोविसर्गेइमंमेवरुणतत्वा
यामीतिवरुणायद्वेआज्याहुतीरविपूजा पुनर्मामैतिसौत्रमंत्रयोर्जपश्च बुध्यारेतोविसर्गेग्निव्रतपतिचरुः अन्यदास्वप्नेरेतोविसर्गेसूर्यनम
स्कारत्रयं इध्माधानोत्तरंहविर्दोषेदुष्टस्थानेआज्यंप्रतिनिधिंकृत्वायागंसमाप्यदुष्टंजलेत्यक्त्वान्वाधानादिस्तद्देवताकःपुनर्यागः इध्मा-
धानात्पूर्वंहविर्दोषेतद्देवताकंहविःपुनरुत्पाद्ययागः स्विष्टकृदर्थहविर्दोषेआज्येनस्विष्टकृतंकुर्यात् अंगहविर्दोषेतदाज्यंपुनरुत्पादये-
त् हविर्दोषास्तु प्रच्युतनखकेशैःकीटैरक्तास्थिविण्मूत्रश्लेष्माद्यैर्वाभिलिप्तेश्चमार्जारनकुलकाकेर्मुखजलबिंदुघर्मनासिकामलाश्रुकः

र्णमले: सूतिकारजस्वलाचांडालादिदृष्टिभिश्च संसर्गो: देवताहविर्मंत्रादिविपर्यासेयद्वोदेवाइतिमरुन्ध्यआज्यहोम: कृत्स्नहविर्दाहेतद्द्विरु-
साद्यस एवयोगोनतुपुनर्याग: पूर्वादिचतुर्दिक्षुचरून्लेकेअग्नयेयमायवरुणायसोमायेतिक्रमेणहुत्वासर्वतउत्सेकेचतुर्भ्योपिहुत्वाकोणेषू
त्सेकेव्याहृतीर्हुत्वाचरुमाप्यायस्वसंतेपयांसीतिमंत्राभ्यामाज्येनाप्याययति अग्नेर्मिंद्राहुतीचद्वेइतिकेचित् स्वगृह्याग्नेरन्यगृह्याग्निनासं
सर्गेउभौयजमानौयुगपत्तमग्निसमारोप्योभौप्रत्यवरोहणंकृत्वाःअग्नयेविविचयेचरुंकुर्यातां शवाग्निनासंसर्गेअग्नयेशुचयेचरु:
पचनाग्निनासंसर्गेसंवर्गायाग्नयेचरु: सर्वत्रसंसर्गेसमारोपप्रत्यवरोहणोत्तरंचरु: स्वयमग्निप्रज्वलनेउद्दीप्यस्वजातवेदो॰ मानोहिं-
सीर्जातवेदोगामश्वंपुरुषंजगत् अविभ्रदग्नआगहिश्रियामापरिपातयेति द्वाभ्यांद्वेसमिधावग्नयेजुहुयात् सर्वत्रविध्यपराधेसांगतार्थंस-
र्वप्रायश्चित्तं ग्रहदाहेग्नयेक्षामवतेचरु: एवमन्यान्यपिप्रायश्चित्तानिबह्वृचब्राह्मणादीषूक्तानिज्ञेयानि यत्रतुप्रायश्चित्तविशेषोनोक्तस्तत्र
सर्वप्रायश्चित्तं भूर्भुवःस्वरित्यनेनाज्याहुते: सर्वप्रायश्चित्तसंज्ञा अथाग्न्युपघातनिमित्तानि श्वशूकररासभकाकसृगालमर्कटशूद्रांत्यज
पतितकुणपसूतिकारजस्वलाभि: पुरीषमूत्ररेतोश्रुपूयश्लेष्मशोणितास्थिमांसादिभिरन्यैर्वाजुगुप्सितैनेरारोपितारणिस्पर्शेग्ने: स्पर्शोवाग्नि
नाश: तत्रारणिगतेवन्हौनष्टेपुनराधेयमग्ने:स्पर्शेपुनराधानं यद्वापुनस्त्वादित्यारुद्रावसव: समिंधतांपुनर्ब्रह्माणोवसुनीथयज्ञै: घृते
नत्वंतनुवोवर्धयस्वसत्या:संतुयजमानस्यकामा: स्वाहा आदित्यरुद्रवसुभ्यइदंनममेतिसमिद्धोम: स्रुवेणाज्याहुतीर्वा अग्नेर्जलोपघातेपी

दमेवस्वस्यजीविनोमृतशब्दश्रवणेग्नयेसुरभिमतेचरुः पूर्णाहुतिर्वा प्रधानाहुतीनांस्विष्टकृदासंसर्गेसर्वप्रायश्चित्तं पिंडपितृयज्ञेतिप्रणी
तनाशेतत्राहोमपक्षेसर्वप्रायश्चित्तम् होमपक्षेपुनःप्रणयनमपि आपस्तंबानांप्रायश्चित्तांतेप्रणयनमेवनित्यम् पिंडपितृयज्ञलोपेवैश्वान
रश्चरुः सप्तहोत्रारव्यमहाहविर्होतेत्यादिमंत्रैः पूर्णाहुतिर्वा श्रवणाकर्मसर्पबल्याश्वयुज्याग्रयणप्रवत्सरोहणकर्मणामन्यतमलोपेप्राजाप
त्यकृच्छ्रम् अकृताग्रयणस्यनवान्नभक्षणेग्नयेवैश्वानरायचरुः अष्टकालोपेउपवासः पूर्वेद्युःश्राद्धलोपेप्युपवासः उपवासप्रत्याम्नायएक
विप्रभोजनंवा अन्वष्टक्यालोपेएभिर्द्युभिःसुमनाएभिरिंदुभिरितिऋचःशतंजपः सर्वत्रचरुस्थानेपूर्णाहुतिः दर्शपूर्णमासानारंभेआ
लस्यादिनापूर्णाहुतिकरणेतुयागपर्याप्तव्रीह्याज्यंदेयमितिगृह्याग्निसारेनिषिद्धतिथ्यादौस्वभार्यागमने अयाज्ययाजने लशुनादिगणिका
न्नाद्यभोज्यभोजनेनिषिद्धप्रतिग्रहेपुनर्मामैत्विंद्रियं इमंयेधिष्ण्ययासइति द्वाभ्यामाज्यहोमः समिद्धोमोवाजपोवा गृहोपरिकपोतोपवेशनेदे
वाःकपोतइतिपंचर्चसूक्तजपः प्रत्यृचमाज्यहोमोवापाकयज्ञतंत्रेणदुःस्वप्नदर्शने योमेराजन्युज्योवेत्यृचासूर्योपस्थानं आतुरत्वनाशाय-
यक्ष्मरोगनाशायवामुंचामित्वेतिसूक्तेनप्रत्यृचंचरोर्होमः यक्ष्मनाशायेदंनममेतिपंचस्वत्यागः षष्ठ्यांस्विष्टकृदादि प्रोक्षणीप्रणीतास्थजला
नांबिंदुपातेस्रावेवा आपोहिष्ठेतित्र्यृचेनपुनःपूरणंततमेअपस्तदुनायतेइत्यृचाज्याहुतिः. इध्माधानलोपेतस्याज्यभागोत्तरंस्मरणेविपर्यास-
प्रायश्चित्तंकृत्वेध्माधानंचकृत्वाप्रधानयागः प्रधानयागोत्तरंस्मरणेग्निसमिंधनरूपद्वारस्याभावाल्लोपएवेतिप्रायश्चित्तेनैवसिद्धिः अन्यां-

गेष्वप्येवमूह्यम् अथाग्निनाशकानि दंपत्योरन्यतरोग्निसमीपेउदयास्तमयकालेवसेत् उभौदंपतीगृहसीमांग्रामसीमांवानदींवोल्लंघ्य-
होमकालेबहिर्वसेतांतदापुनराधानम् अग्निनामजस्रहरणेशम्याप्रासात्यागुच्छ्रासेग्निनाशः कर्मार्थहरणेग्नीनांनानुच्छ्रासादिचोद्य ते
आत्मसमारोपणपक्षेस्नानमज्जनेमैथुनेशूद्रादिस्पर्शनेग्निनाशः पत्न्यनेकत्वेप्येकस्यामपिहोमकालेगृहसीम्नोबहिर्गतायामग्निनाशः
ज्येष्ठायामग्निसमीपस्थायांकनिष्ठयासहयजमानप्रवासेनदोषाय दंपतीउभावपिग्रामगृहयोःसीम्नोबहिर्गत्वाहोमकालात्पूर्वमाग
तौचेन्नदोषः यजमानेग्निसमीपस्थेपिहोमकालेपत्न्याग्रामांतरस्थितौपुनराधानमाहुः प्रवासेन्यतरेणसमारूढाग्नेरन्वारंभासत्वेन
दीसीम्नोरुल्लंघनेपुनराधानम् अग्निंविहाययजमानस्यशतयोजनगमनेवर्षपर्यंतंस्वयंहोमाभावेवाग्निनाशः तत्रपुनराधानम् प-
वित्रेष्टिर्वा विनाग्निभिर्यदापत्नीनदीमंबुधिगामिनीं अतिक्रमेत्तदाग्नीनांविनाशःस्यात्तथाश्रुतिः अग्निसमीपेपत्यौपत्न्यंतरेवापत्न्या
नदीलंघनेदोषोन पतिप्रवासेपत्न्याअग्निभिःसहसीमोल्लंघनेग्निनाशः एवंपत्युरपिपत्नीप्रवासेजलेनहेतुनाग्निरुपशांतश्चेत्पुनराधे
यं तदेवपुनराधेयमग्नावनुगतेसति असमाधायचेत्स्वामीसीमामुल्लंघ्यगच्छति समारोपणंविनाशम्यापरासादूर्ध्वमग्नीनांहरणेना
शः रजोदोषेसमुत्पन्नेसूतकेमृतकेपिवा प्रवसन्नाग्निमान्विप्रःपुनराधानमर्हति बव्हीनामपिचैकस्यामुदक्यायांतुनव्रजेत् एकादशे
चतुर्थेन्हिगंतुमिच्छेन्निमित्ततः नचाग्निहोमवेलायांप्रवसेन्नचपर्वणि होमद्वयात्ययेदर्शपूर्णमासात्ययेपुनराधेयमापस्तंबादिविष

यम् पचनाग्नौपचेदन्नंसूतकेमृतकेपिवा अपत्नीकानुवसेद्वात्रिंपुनराधानमर्हतीदंकात्यायनादिपरं पत्नीप्रवासेपुनराधानमुक्तम् तदेक-
भार्यस्य बहुभार्यस्यतुज्येष्ठाप्रवासएवपुनराधानमितिकेचित् एतेषुनिमित्तेषुस्थितानग्नीनुत्सृज्यान्येषामाधानम् आरादुपकारकांगलोपे
कर्मसमाप्तेःप्राक्प्रायश्चित्तंकृत्वातदंगंकुर्यात् कर्मसमाप्तौप्रायश्चित्तमेवनांगावृत्तिः सन्निपत्योपकारकांगस्यद्रव्यसंस्काररूपस्यलोपेन
प्रधानात्प्राक्तत्कार्यम् प्रधानोत्तरंप्रायश्चित्तमेवनावृत्तिः मृतायैपत्न्यैदाहायार्धाग्निंदत्वावशिष्टाग्नौसायंप्रातर्होमस्थालीपाकाग्रयणानि
कुर्यात् कौस्तुभेत्वर्धाग्निदानादिकमुक्त्वाविधुरस्याःपूर्वाधानप्रकारस्तस्यविच्छेदेपुनराधानप्रकारश्चोक्तः तत्राधानप्रकारोवशिष्टाग्नेः-
प्राक्होमान्नाशपरः यद्वाश्रौताग्निषुभार्यायैअर्धाग्निदानंकृत्वाउत्सर्गेष्ट्यापूर्वाग्नीन्परित्यज्यपुनराधानंकृत्वाग्निहोत्रंकार्यमित्युक्तम् तद्द-
त्त्वापि उत्सर्गेष्ट्यापूर्वाग्नित्यागोत्तरमपूर्वाधानंकौस्तुभेउक्तमितियोज्यमितिभाति अरणिस्रुवादिपात्राणांलक्षणावृक्षादिविचारोन्यत्रज्ञेयः
एतेषांविधीनांसंकल्पादिविस्तरयुक्तःप्रयोगोगृह्याग्निसारे प्रायश्चित्तादिविधयःप्रायःसर्वसूत्रेषुसमानाएव क्वचित्क्वचित्स्वस्वसूत्रोक्ता
विशेषाऊह्याः विवाहहोमोगृहप्रवेशनीयहोमेनसमानतंत्रोनुष्ठीयमानोबह्वृचानांपुनराधानम् अन्येषांविवाहहोमाद्भिन्नएवेतिविशे-
षः अथकात्यायनोपयोगिकिंचिदुच्यते पराग्निपक्वंनाश्नीयात्कुडगोरसमंतरा आहिताग्नेरयंधर्मोयाज्ञिकानांतुसंमतः इक्षुक्षीरवि-
काराम्लधान्यभृष्टयवाअपि पराग्निपक्वंनज्ञेयंप्रवासेचाग्निहोत्रिणः यदन्नंवारिहीनंच पक्वंकेवलपावके तदन्नंफलवज्ज्ञात्वमन्नदोषो-

नविद्यते प्रातर्होमंतुनिर्वर्त्यसमुद्धृत्यहुताशनात् शेषंमहानसेकृत्वातत्रपाकंसमाचरेत् पूर्वेणयोजयित्वातंतस्मिन्होमोविधीयते अतोस्मिन्न
वैश्वदेवादिकर्मकुर्यादतोद्वितः बह्वृचकारिकायाम् नित्यपाकायशालाग्नेरेकदेशस्यकार्यतः पाकार्थमुल्मुकंहृत्वातत्रपक्वामहानसे-
वैश्वदेवोग्न्यगारेस्यात्साकार्याग्निश्चलौकिकः भूरिपाकोभवेद्यत्रश्राद्धादावुत्सवेषुच कृतेचवैश्वदेवेथलौकिकोनेवकार्यतः दीपकोधूप
कश्चैवतापार्थंयश्चनीयते सर्वेतेलौकिकाज्ञेयास्तावन्मात्रापवर्गतः बहुधाविहृतोप्यग्निरावसथ्यात्कथंचन यावदेकोपितिष्ठेततावदन्योन-
मथ्यते वैश्वदेवात्तथाहोमात्साकृज्ञेयंनैवमथनम् पचनाग्नावपत्काहः पुनराधानमर्हति आरोपितारणीचोभेएकावायदिनश्यति तत्रा-
ग्न्याधेयमिच्छंतिपुनराधेयमेववा अथानारोपितारण्योःक्षयेग्न्यात्मनेवपुनः तदलाभेयदोह्यायादत्रस्यात्पुनराहितिः शूद्रोदक्यांत्यजै-
श्चैवपतितामेध्यरासभैः अनारूढारणिस्पर्शेनैवहायान्ययोर्ग्रहः आरूढारणिस्पर्शेपुनराधेयमुक्तम् भवतंनःसमेत्यप्सुमज्जयेद्दूषिता
रणी एकारण्येवदुष्टाचेत्तामेवाप्सुनिमज्जयेत् तत्रान्यारणिलाभात्प्राग्गुह्यातेपुनराहितिः उद्वानेअग्नौनष्टे नष्टायामरणौयावदग्निस्तिष्ठति
वेश्मनि तावद्धोमादिकंकृत्वातन्नाशेपुनराहरेत् अत्रैकारणिनाशेन्यामेकांमंत्रेणोपादायोभाभ्यांमंथनमितिकेचित् अवशिष्टांतामेवछि-
त्वामंथनमित्यपरे एकस्याःदोषेप्यरणिद्वयंत्यक्त्वानूतनद्वयोपादानमितिनारायणवृत्त्याशयः अयमरणिविचारःश्रौतस्मार्तसाधारणःस-
र्वशाखासाधारणश्च अग्निसमारोपेकार्तीयैर्वैश्वदेवःपाकश्चलौकिकेग्नौकार्यइत्याहुः यस्यवेदश्चवेदीचविच्छिद्येतेत्रिपूरुषम् सवैदुर्ब्राह्म-

णोज्ञेयःसर्वकर्मसुगर्हितः अग्निहोत्रंप्रकुर्वीतज्ञानवान्श्रद्धयान्वितः अग्निहोत्रात्परोधर्मोनभूतोनभविष्यति श्रोतेकर्मणिनोसक्तो ज्ञान्
द्रव्याद्यभावतः स्मार्तंकुर्याद्यथाशक्त्यात्राप्याचारंलभेत्सदा कृतदारोनतिष्ठेतक्षणमप्यग्निनाविना तिष्ठेतचेद्विजोव्रात्यस्तथाचपतितोभवे
त् नगृण्हीयाद्विवाहाग्निंगृहस्थइतिमन्यते अन्नंतस्यनभोक्तव्यंवृथापाकोहिसंस्मृतः योदद्यात्कांचनंमेरुंपृथिवींचससागरां तत्सायंप्रात
र्होमस्यतुल्यंभवतिवानवा इतिहोमप्रकरणम् अथनित्यदानं एकस्मिन्नप्यतिक्रांतेदिनेदानविवर्जिते दस्युभिर्मुषितस्येवयुक्तमा
क्रंदितुंभृशं तस्माद्विभवानुसारेणधनधान्यादिदेयमसंभवेपूगी फलादिकमपिप्रत्यहंदेयं ततोगोब्राह्मणादिमंगलंदर्शनं इत्यष्टधाविभक्त
दिनस्यप्रथमभागकृत्यम् द्वितीयभागेवेदशास्त्राभ्यासः पठेदध्यापयेद्वेदान्जपेच्चैवविचारयेत् अवेक्षेतचशास्त्राणिधर्मादीनिद्विजोत्त
मः देवार्चनमितिप्रातर्होमोत्तरंवाचतुर्थभागेब्रह्मयज्ञोत्तरंवाकार्यम् विधायदेवतापूजांप्रातर्होमादनंतरं कुर्वीतदेवतापूजांजपयज्ञादनंतर
मित्यादिद्विविधस्मृतेः तत्रविष्णुशिवब्रह्मसूर्यशक्तिविनायकादिष्वभिमतांदेवतामर्चयेत् तत्रापिकलौहरिहरयोःपूजाप्रशस्ता नविष्ण्वा
राधनात्पुण्यंविद्यतेकर्मवैदिकम् तस्मादनादिमध्यांतंनित्यमाराधयेद्धरिम् अथवादेवमीशानंभगवंतंसनातनम् प्रणवेनाथवारुद्रगा
यत्र्यात्र्यंबकेनवा ; तथानमःशिवायेतिमंत्रेणानेनवायजेत् तत्रापिप्रतिमास्थंडिलादिभ्यः शालग्रामेबाणलिंगेचप्रशस्ता आवाहनादिकं
विनासदादेवतासन्निधानात् श्रीमद्भागवते उद्वासावाहनेनस्तःस्थिरायामुद्धवार्चने आस्थिरायांविकल्पःस्यात्स्थंडिलेतुभवेद्द्वयम् तत्र-

संक्षेपतः पूजाप्रयोगउच्यते विशेषविचारस्तुमूर्तिप्रतिष्ठाप्रसंगेनवक्ष्यते वेदार्चनंप्रकर्तव्यंत्रिकालेपियथाक्रमम् अशक्तौविस्तरास्नानमध्या
न्हेचंदनादितः सायंनीराजनंकुर्यात्त्रिकालेतुलसीदलम् यथासंध्यातथापूजात्रिकालेमोक्षदास्मृतेतिकमलाकरः तत्रोदयात्पूर्वनिर्माल्यमपसार्य
यथाकालेपूजारंभः येभ्योमाता॰ एवापित्र्येविश्वदेवायइतिपठन् घंटानादंकृत्वाचम्यप्राणानायम्य देशकालादिसंकीर्तनांते श्रीमहाविष्णु
पूजांकरिष्येइतिपंचायतनपक्षेश्रीरुद्रविनायकसूर्यशक्तिपरिवृतश्रीमहाविष्णुपूजांकरिष्यइतिसंकल्प्यासनादिविधाय सहस्रशीर्षेतिषो
डशर्चस्यसूक्तस्यनारायणःपुरुषोनुष्टुप् अंत्यात्रिष्टुप् न्यासेपूजायांचविनियोगः ततःप्रथमामृचंवामकरेद्वितीयादक्षिणेन्यसेत् तृतीयां॰
वामपादेचतुर्थींदक्षिणे पंचमींवामजानुनिषष्ठींदक्षिणे सप्तमींवामकटौअष्टमींदक्षिणायांनवमींनाभौ दशमींहृदि एकादशींकंठे द्वादशीं
वामबाहौ त्रयोदशींदक्षिणे चतुर्दशींमुखे पंचदशीमक्ष्णोः षोडशींमूर्ध्नि एवंदेहेचदेवेचन्यासंकुर्याद्विधानतः अंत्याभिःपंचभिर्ऋग्भि
र्हृदयाद्यंगपंचके कलशंशंखघंटेचपाद्यार्घ्याचमनीयकम् संपूज्यप्रोक्ष्यचात्मानंपूजासंभारमेवच ध्यायेदभिमतांविष्णुमूर्तिंसंपूजये॰
त्ततः प्रथमयापुरुषसूक्तस्यऋचावाहनं शालग्रामादौआवाहनाभावान्मंत्रपुष्पंकृगतं श्रीमहाविष्णवेश्रीकृष्णायेत्येवमभिमतमू
र्तिंचतुर्थ्योद्दिश्यसर्वोपचारार्पणम् पंचायतनेतुश्रीविष्णवेशिवविनायकसूर्यशक्तिभ्यश्चेवंयथोपास्यमुच्चारः नैवेद्यादौपार्थक्याभावे
यथाशतइतिवदेत् द्वितीययासनंदद्यात् तृतीययापाद्यं चतुर्थ्यार्घ्यम् पंचम्याचमनं षष्ठ्यास्नानं संभवेपंचामृतस्नानान्याप्यायस्वेति

मन्त्रैः चंदनोशीरकर्पूरकुंकुमागरुवासितम् जलैः सुवर्णधर्मानुवाके महापुरुषविद्यया पुरुषसूक्तराजनसामभिरभिषेकः सप्तम्या वस्त्रं अष्टम्यायज्ञोपवीतम् नवम्यागंधं दशम्यापुष्पाणि एकादश्याधूपं द्वादश्यादीपं स्नानेधूपेचदीपेचघंटादेर्नादमाचरेत् त्रयोदश्या नैवेद्यम् संभवेतांबूलफलदक्षिणा चतुर्दश्यानमनं पंचदश्याप्रदक्षिणाः षोडश्याविसर्जनम् पुष्पांजलिर्वा स्नानेवस्त्रेचनैवेद्येदद्यादाचमनंतथा दत्त्वाषोडशभिर्ऋग्भिः षोडशान्नस्यचाहुतीः सूक्तेनप्रत्यृचंपुष्पंदत्त्वासूक्तेनसंस्तुयात् ततः पौराणैः प्राकृतैश्च स्तुत्वाशिरोमस्तादयोः कृत्वाबाहुभ्यांचपरस्परम् प्रपन्नंपाहिमामीश भीतंमृत्युग्रहार्णवात् इतिवदन्नमेत् निर्माल्यंदेवदत्तंभावयित्वाशिरसिधारयेत् दीप शंखोदकंशिरसिधृत्वादेवतीर्थंपूजांतेवैश्वदेवांतेशिरसिधार्यंपेयंच तत्रक्रमः विप्रपादोदकंपीत्वाविष्णुपादोदकंपिबेत् शालग्रामशिलातोयमपीत्वायस्तुमस्तके प्रक्षेपणंचकुरुतेब्रह्महासनिगद्यते पात्रांतरेणवैग्राह्यंनकरेणकदाचनेतिकमलाकरः क्षालनेनएकस्यैववस्त्रस्यप्रतिदिनेदानेदोषोन एवंस्वर्णादिभूषणानामपि स्ववर्णमययज्ञोपवीतेप्येवमाचारः एवंपूजायाःफलंस्कांदे कामासक्तोथवाक्रुद्धः शालग्रामशिलार्चनात् भक्त्यावायदिवाभक्त्याकलौमुक्तिमवाप्नुयात् कथायंःकुरुतेविष्णोः शालग्रामशिलाग्रतः वैवस्वतभयंनास्तितथाचकलिकालजम् प्रायश्चित्तंहिपापानांकलौपादोदकंहरेः धृतेशिरसिपीतेचसर्वास्तुष्यंतिदेवताः विष्णुमूर्ध्निस्थितंपुष्पंशिरसानवहेन्नरः बौधायनोक्तोहरिहरयोःपूजाविधिः पराशरमाधवे मयातुशिवपूजाविधिःशिवरात्रिप्रकरणेद्वितीयपरिच्छेदेउक्तइतिनेहो

च्यते कौर्मे योमोहादथवालस्यादकृत्वादेवतार्चनम् भुंङ्क्तेसयातिनरकंसूकरेष्वभिजायते एवंदेवंसंपूज्यमातापितृमुरव्यान्गुरून्पूजयेत्
यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरावितिश्रुतेरितिमाधवः तृतीयभागेपोष्यवर्गार्थंधनार्जनम् यजनाध्ययनदानयाजनाध्यापनप्रतिग्रहाः षड्वि
प्रस्यकर्माणि षण्णांतुकर्मणामस्यत्रीणिकर्माणिजीविका याजनाध्यापनेचैवविशुद्धाच्चप्रतिग्रहः श्रीभागवते प्रतिग्रहंमन्यमानस्तपस्ते·
जोयशोनुदम् अन्याभ्यामेवजीवेतशिलैर्वादोषदृक्तयोरिति तथावार्ताविचित्रशालीनयायावरशिलोंछनम् विचित्रावार्ताकृष्यादिशालीनम
याचितम् यायावरंप्रत्यहंधान्ययाञ्चा कणिशोपादानंकणोपादानंचशिलोंछनम् अत्रोत्तरोत्तराप्रशस्ता शिलोंछनंकलौनिषिद्धम् कुसू
लंकुंभीधान्योवाश्र्याहिकःश्वस्तनोपिवा कुटुंबपोषणेद्वादशाहपर्याप्तधान्यःकुसूलधान्यः षडहपर्याप्तधान्यःकुंभीधान्यः नकुर्यात्कृषिवा
णिज्यंसेवावृत्तिंतथैवच ब्राह्मण्यान्हीयतेतेनतस्मात्तानिविवर्जयेदित्युक्तेर्वार्तावृत्तिरापद्विषया पुत्रमांसंवरंभोक्तुंनतुराजप्रतिग्रहइतिवाक्य
मधर्मवर्तिराजप्रतिग्रहविषयम् वृद्धौचमातापितरौसाध्वीभार्यासुतःशिशुः अप्यकार्यशतंकृत्वाभर्तव्यामनुरब्रवीत् इत्यापदि शाक
पयोदधिपुष्पजलकुशाभूमयः कुलटाषंढपतितभिन्नात्नीचादप्ययाचितप्राप्ताग्राह्याः ब्रह्मचारीयतिश्चैवविद्यार्थीगुरुपोषकः अध्वगःक्षी
णवृत्तिश्चषडेतेभिक्षुकाः शूद्रस्यद्विजशुश्रूषावृत्तिः आपदिकृष्यादिः चतुर्थभागेमध्यान्हस्नानम् प्रातर्गोमयस्नानं मध्यान्हे·
मृत्तिकास्नानम् अनयोर्विधिःप्रायश्चित्तेउक्तः शेषोविधिःप्रातःस्नानवत् ब्रह्मयज्ञांगतर्पणात्प्राक्वस्त्रंननिष्पीड्यमितिशेषः ततोधृत

पुंड्रो मध्यान्हसंध्यांकुर्यात् अध्यर्धयामादासायंसंध्यामाध्यान्हिकीष्यते तत्रविशेषः सूर्यश्चेतिस्थाने आपःपुनंत्विति मंत्राचमनं आपःपुनंत्वित्य-
स्यनारायण याज्ञवल्क्य आपः पृथ्वीब्रह्मणस्पतिरष्टी मंत्राचमनेविनियोगः ॐआपःपुनंतुपृथिवींपृथिवीपूतापुनातुमाम् पुनंतुब्रह्मणस्पतिर्ब्र
ह्मपूतापुनातुमाम् यदुच्छिष्टमभोज्यंयद्वादुश्चरितंमम सर्वंपुनंतुमामापोसतांचप्रतिग्रहः स्वाहेतिपिबेत् अघमर्षणांतेतिष्ठन् हंसःशु
चिषदित्यस्यगोतमःसूर्योजगती सूर्यार्घ्यप्रदानेविनियोगः ॐहंसःशुचिष० एकार्घ्यं० अर्घ्यांतेउपस्थानम् ऊर्ध्वबाहुः उदुत्यमिति त्रयोदश
र्चस्यकाण्वःप्रस्कण्वः सूर्योगायत्री अंत्याश्चतस्रोनुष्टुभः सूर्योपस्थानेविनियोगः केचित्तुचित्रंदेवानामितिषड्भिरप्युपतिष्ठंते शेषमुपस्था
नवर्ज्यंप्रातःसंध्यावत् रात्रौमाध्यान्हसंध्यायामाकृष्णेनेत्यर्घ्यदानम् गायत्र्याप्रायश्चित्तार्थंद्वितीयंदत्वाहविष्पांतमितिपंचर्चोपस्थानम्
अथतैत्तिरीयाणाम् आपःपुनंत्वित्यपःपीत्वादधिक्राव्णोतिपूर्ववत्कृत्वासूर्यायैकमर्घ्यंगायत्र्यादत्वोर्ध्वबाहुस्तिष्ठन्नुपतिष्ठेत् उद्वयं०१उदुत्यं०
जातवे०१ चित्रंदेवानाम्१ तच्चक्षुर्देवहितंपुरस्ताच्छु०१उदगान्मह०१ ततोजपादिउपस्थानवर्ज्यंप्राग्वत् अथकातीयानाम् आपःपुनंत्वि
तिप्राग्वत् गायत्र्यैकार्घ्यं उद्वयमित्यादिचतुर्भिरुपस्थानम् जपांतेशक्तस्यपूर्वोक्तैर्विभ्राडित्यनुवाकादिभिरुपस्थानंशेषंप्राग्वत् अथब्र-
ह्मयज्ञः सचप्रातर्होमोत्तरंमध्यान्हसंध्योत्तरंवावैश्वदेवांतेवासकृदेवकार्यः भट्टोजिदीक्षितीयेतु प्रातराहुतेरनंतरकालःशाखांतरविषयः
आश्वलायनैस्तुमध्यान्हसंध्योत्तरमेवानुष्ठेयमित्युक्तम् शुक्लंवासस्तदभावेआर्द्रंत्रिर्धुन्वन् परिधायाचम्यप्राणानायम्यश्रीपरमेश्वर० ब्रह्म-

यज्ञंकरिष्ये तदंगतयादेवऋष्याचार्यतर्पणंकरिष्ये मृतपितृकेः मृतपितृतर्पणंचकरिष्ये इतिसंकल्प्यदर्भेषुदर्भपाणिः प्राङ्मुखएवोप
विश्य वामजंघोपरिमूलदेशेदक्षिणपादंनिधायाथवावामपादांगुष्ठोपरिदक्षिणपादांगुष्ठंनिधायैवोपस्थंकृत्वादक्षिणजानुस्थेवामकरेउ
त्तानेप्रागग्रांगुलौप्रागग्रेद्वेपवित्रेधृत्वादक्षिणकरेणतथैवसंपुटीकृत्य द्यावापृथिव्योःसंधिमीक्षमाणोनिमीलिताक्षोवोंकारव्याहृतीः
सकृदुच्चार्यगायत्रींपच्छोर्द्धर्चशःसर्वामनवानामितित्रिर्जपेत् ततोग्निमीळइतिसूक्तंपठित्वासंहिताब्राह्मणषडंगानिएकंसमाप्यापरमि
त्यध्यायंसूक्तमृचंवायथाशक्तिक्रमशःपठेत् मंत्रब्राह्मणादीनिभागशः सर्वाणियथाशक्तिप्रतिदिनंपठेदितिकेचित् एवंचतुर्वेदाध्या
यीक्रमशश्चतुर्वेदान्भागशःसर्वानेववाऋग्वेदपूर्वकान्पठेत् एकैकशाखाध्यायीतुस्वशाखामेव शाखाध्ययनाभावेसूक्तमृचंवापठि
त्वैकंयजुःसामचोपनिषदश्चेति हासपुराणादींश्चपठेत् पुरुषसूक्तमुत्कानमोब्रह्मणेनमोअस्त्वग्नयइत्यृचंत्रिःपठेत् नात्रऋष्यादिस्मर
णं विद्युदसीत्यादेराद्यंतेपाठस्तैत्तिरीयविषयः उपविश्यपाठाशक्तस्तिष्ठन्व्रजन्शयानोवापठेदित्याश्वलायनः अनध्यायेष्वल्पंपठेत्
अथतर्पणम् तत्रसव्येनदेवतीर्थेनदर्भाग्राभ्यांदेवतर्पणम् तद्यथा साक्षतजलैर्देवर्षितर्पणं सतिलजलैराचार्यपितृतर्पणम् प्रजाप
तिस्तृप्यतु ब्रह्मातृप्यतु वेदास्तृ॰ देवास्तृ॰ ऋषयस्तृ॰ सर्वाणिछंदांसितृ॰ ॐकारः॰ वषट्कारस्तृ॰ व्याहृतयः॰सावित्री॰ यज्ञा॰ द्या
वापृथिवीतृप्येतां॰ अंतरिक्षं॰ अहोरात्राणितृप्यंतु॰ सांख्याः॰ सिद्धा॰ समुद्राः॰ नद्यः॰ गिरयः॰ क्षेत्रौषधिवनस्पतिगंधर्वाप्सरसस्तृ॰

नागाः॰वयांसि॰गावः॰साध्याः॰विप्रा॰यक्षा॰रक्षांसि॰भूतानि॰एवमंतानितृप्यंतु २१ अथऋषयः निवीतीकनिष्ठिकामूलेनदर्भ-
मध्यमाभ्यां शतर्चिनस्तृप्यंतु माध्यमा॰ गृत्समद॰विश्वामित्र॰ वामदेव॰अत्रि॰भरद्वाज॰ वसिष्ठ॰प्रगाथा॰पावमान्य॰ क्षुद्रसूक्ता
स्तृ॰महासूक्तास्तृ॰१२ एकत्वाद्दिस्वबहुत्वेषुतृप्यतुतृप्येतांतृप्यंत्वितियथायथंवदेत् अथप्राचीनावीति पितृतीर्थेनद्विगुणीकृतदर्भ-
मूलाग्रैः सुमंतुजैमिनिवैशंपायनपैलसूत्रभाष्यभारतमहाभारतधर्माचार्यास्तृप्यंतु जानंतिबाहविगार्ग्यगौतमशाकल्यबाभ्रव्य-
मांडव्यमांडूकेया॰ गर्गीवाचक्नवी॰वडवाप्रातीथे॰सुलभामैत्रेयी॰ कहोळं॰कौषीतकं॰ महाकौषीतकं॰पैंग्यं॰महापैंग्यं॰सुयज्ञं॰सांख्या
यनं॰ऐतरेयं॰महैतरेयं॰शाकलं॰बाष्कलं॰सुजातवक्त्रं॰औदवाहिं॰महौदवाहिं॰सौजामिं॰शौनकं॰आश्वलायनं॰येचान्येआचार्या
स्तेसर्वेतृप्यंतु २३ ततोमृतपितृकः पितृत्रयींमातृत्रयीं सपत्नीकमातामहत्रयींपत्न्याद्येकोद्दिष्टगणांश्चमहालयप्रकरणोक्तान्मृतांस्त-
र्पयेत् संबंधंप्रथमंब्रूयान्नामगोत्रमनंतरं पश्चाद्रूपंविजानीयात्क्रमएषःसनातनः एकैकमंजलिंदेवेभ्योद्वौद्वौऋषिभ्यस्त्रींस्त्रीन्पितृ
भ्यइतिसंख्याविशेषः आश्वलायनानांवैकल्पिकः तत्सूत्रेसंख्यानुक्तेः येषांसूत्रेसंख्योक्तिस्तेषांनित्यइतिमाधवः मातृत्रयीभिन्नस्त्री-
भ्यएकांजलिः एतावद्भिस्तृततर्पणाशक्तौ आब्रह्मस्तंबपर्यंतंदेवर्षिपितृमानवाः तृप्यंतुपितरःसर्वेमातृमातामहादयः अतीतकुल
कोटीनांसप्तद्वीपनिवासिनाम् आब्रह्मभुवनाल्लोकादिदमस्तुतिलोदकमितित्रिस्त्रिर्दद्यात् ततोयेकेचास्मत्कुलेजाताअपुत्रागोत्रिणोमृ-

नाः तेगृण्हंतुमयादत्तंवस्त्रनिष्पीडनोदकमितिपरिधानवस्त्रंभूमौनिष्पीड्यदद्यात् अत्रबह्वृचानांप्राचीनावीति अन्येषांनिवीति इदंगृहेनि
षिद्धं ब्रह्मयज्ञोग्रामाद्बहिरुदकसमीपेविहितः ग्रामेमनसाधीयीत सव्यान्वारब्धदक्षिणेनवाअंजलिनावातर्पणम् तर्पणंबर्हिषाछिन्नेस्थ
लेकार्यंनतुजले पात्राद्वाजलमादायशुभेपात्रांतरेक्षिपेत् जलपूर्णेथवागर्त्तेनस्थलेतुविबर्हिषिहेमरौप्यताम्रकांस्यमयेपात्रेनतुमृन्मये यत्रा
शुचिस्थलंतत्रतर्पणंस्यान्नदीजले अनामिकाधृतंहेमतर्जन्यांरौप्यमेवच कनिष्ठिकाधृतंखड्गंतेनपूतोभवेन्नरः अंगुल्यग्रेतीर्थंदैवंस्वल्पां
गुल्योर्मूलेकार्यं मध्येंगुष्ठांगुल्योःपित्र्यंमूलेत्वंगुष्ठस्यब्राह्म्यं उद्धृतजलेनपितृतर्पणेतिलान्संमिश्रयेज्जले अनुद्धृतजलेनतर्पणेवामहस्ते-
तिलाग्राह्याः तिलतर्पणंगृहेनिषिद्धं रविभृगुवारेसप्तमीनंदासुकृत्तिकामघाभरणीषुमन्वादौयुगादौच पिंडदानंमृदास्नानंनकुर्यात्तिल
तर्पणम् पित्रोःश्राद्धदिनेनित्यतर्पणेतिलानिषिद्धाः पूर्वदिनेनिषिद्धतिथिवारादिष्वपितिलतर्पणम् विकिरेपिंडदानेचतर्पणेस्नानकर्मणि
आचांतःसन्नकुर्वीतदर्भसंत्याजनंबुधः दर्भत्यागमंत्रस्तु येषांपितानचभ्रातानपुत्रोनान्यगोत्रिणः तेसर्वेतृप्तिमायांतुमयोत्सृष्टैःकु-
शैस्तथेति अथहिरण्यकेशीयानां संकल्पादित्रिर्गायत्रीजपांतंप्राग्वत् ततइषेत्वोर्जेत्वेत्यध्यायमनुवाकंवायथाशक्तिपठित्वाऋचंसाम-
षडंगेतिहासपुराणादीनिपठित्वानमोब्रह्मणइत्येतयात्रिःपरिदधाति अथतर्पणम् तच्चतैत्तिरीयाणांब्रह्मयज्ञांगंनभवति तनब्रह्मय-
ज्ञोत्तरंव्यवहितकालेपिब्रह्मयज्ञत्यागपिभवति एवंकाण्वमाध्यंदिनानामपि अतोदेवर्ष्याचार्यपितृतृप्तिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्री॰ देवर्ष्योचा

र्यपितृतर्पणंकरिष्येइतिपृथगेवसंकल्पः पूर्ववदेकैकांजलिनादेवतर्पणम् ब्रह्माणंतर्पयामि प्रजापतिं॰ बृहस्पतिं॰ अग्निं॰ वायुं॰ सूर्यं॰
चंद्रमसं॰ नक्षत्राणि॰ इंद्रंꣳराजानं॰ यमꣳराजानं॰ वरुणꣳराजानं॰ सोमꣳराजानं॰ वैश्रवणꣳराजानं॰ वसून्॰ रुद्रा॰ आदित्या॰ विश्वान्देवा॰
साध्यान्॰ ऋभून्॰ भृगून्॰ मरुतः॰ अथर्वण॰ अंगिरसः॰ प्राचीनावीतिउदङ्मु॰ विश्वामित्रं॰ जमदग्निं॰ भरद्वाजं॰ गोतमं॰ अत्रिं॰ वसिष्ठम्॰ क
श्यपं॰ अरुंधतीं॰ अगस्त्यं॰ कृष्णद्वैपायनं॰ जातूकर्ण्यं॰ तरुक्षं॰ तृणाबिंदुं॰ वर्मिणं॰ वरूथिनं॰ वाजिनं॰ वाजिश्रवसं॰ सत्यश्रवसं॰ सुश्र
वसं॰ सुतश्रवसं॰ सोमशुष्मायणं॰ सत्ववतं॰ बृहदुक्थं॰ वामदेवं॰ वाजिरत्नं॰ हर्यज्यायनं॰ उदमयं॰ गौतमं॰ ऋणंजयं॰ ऋतंजयं॰ कृतंजयं॰
धनंजयं॰ बभ्रुं॰ त्र्यरुणं॰ त्रिवर्षं॰ त्रिधातुं॰ शिबिंतं॰ पराशरं॰ विष्णुं॰ रुद्रं॰ स्कंदं॰ काशीश्वरं॰ ज्वरं॰ धर्मं॰ अर्थं॰ कामं॰ क्रोधं॰ वसिष्ठं॰ इंद्रं॰ त्वष्टारं॰।
कर्तारं॰ धर्तारं॰ धातारम्॰ मृत्युं॰ सवितारं॰ सावित्रीं॰ ऋग्वेदं॰ यजुर्वेदं॰ सामवेदं॰ अथर्वणवेदं॰ इतिहासपुराणंइति द्वौद्वावंजली प्राचीना॰
वीति दक्षिणामुखः वैशंपायं॰ पालिंगुं॰ तित्तिरं॰ उखं॰ आत्रेयंपदकारं॰ कौडिण्यंवृत्तिकारं॰ सूत्रकारान्॰ सत्याषाढं॰ प्रवचन कर्तॄं॰ आचा
र्यान्॰ ऋषीं॰ वानप्रस्थां॰ ऊर्ध्वरेतसः॰ एकपत्नीस्तर्पयामीतित्रींस्त्रीनंजलीनितिविशेषः शेषंपितृतर्पणादिसर्वंप्रागुक्तमेव अथापस्तं
बादीनांब्रह्मादयोदेवास्ता॰ सर्वान्देवां॰ सर्वान्देवगणान्॰ सर्वादेवपत्नीः॰ सर्वान्पुत्रा॰ सर्वान्पौत्रा॰ भूर्देवां॰ भुवर्देवा॰ सुवर्देवा॰ भूर्भुवः
सुवर्देवां॰ कृष्णद्वैपायनादयोयेऋषयः तान्ऋषीं॰ सर्वानृषीं॰ सर्वानृषिगणा॰ सर्वाऋषिपत्नीः॰ सर्वानृषिपुत्रान्॰ सर्वानृषिपौत्रांस्त॰

६भृर्कर्षीं ॰ ४ १० एवंसोमः पितृमान्यमोंगिरस्वा नग्निष्वात्तान्॰ तान्पितॄनित्यादयोदशपितृपर्यायाउक्ताः एवमन्येषामप्यूह्यम् अथ
कात्यायनानां प्राङ्मुखआचम्य पवित्रेधृत्वाप्राणानायम्यश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंब्रह्मयज्ञेनयक्ष्ये दर्भानंजलौधृत्वादक्षिणजानौकृत्वासूत्रां
तराङ्गायत्रींत्रिरुच्चार्य इषेत्वेत्यादिआरभ्यसंहितांब्राह्मणंचपूर्वोक्तरीत्यापठेत् अंतेउपनिषदितिहासपुराणादिपठित्वाअंतेॐस्वस्तीतिव
देत् सूत्रांतरोक्तत्वात् नमोब्रह्मणइतित्रिःपठंतिकेचित् अथतर्पणम् एतच्चप्रातःसंध्योत्तरंवामाध्यान्हेब्रह्मयज्ञोत्तरंवासकृद्देवकार्यं
ब्रह्मयज्ञस्यवैकल्पिककालत्रयमुक्तम् तत्रदेवर्षिपितृतर्पणंकरिष्येइतिसंकल्प्यादौपूर्वोक्तधर्मेणदेवतर्पणम् भूमौताम्रादिपात्रेवादर्भाना
स्तीर्यविश्वेदेवासआगतेतिदेवानावाह्य विश्वेदेवाःशृणुतेममितिजपित्वात्रीन्प्रागग्रान्दर्भान्धृत्वादेवतीर्थेन ॐब्रह्मातृप्यताम् विष्णु
स्तृप्यताम्॰ रुद्र॰ प्रजापति॰ देवा॰ छंदांसि॰ वेदा॰ ऋषयः पुराणाचार्याः॰ गंधर्वा॰ इतराचार्याः॰ संवत्सरःसावयवः॰ देव्यस्तृप्यंतां
अप्सरसः॰ देवानुगा॰ नागा॰ सागरा॰ पर्वता॰ सरित॰ मनुष्या॰ यक्षाः॰ रक्षांसि॰ पिशाचा॰ सुपर्णा॰ भूतानि॰ पशव॰ वनस्पतयः॰ ओ
षधयः॰ भूतग्रामश्चतुर्विधस्तृप्यतामिति सर्वत्रसप्रणवंप्रथमांतंनामोच्चार्यतर्पयेत् २९ सप्तर्षयइतिमंत्रेणऋषीनावाह्यनिवीतिद्वि
र्द्विः सनकस्तृप्यतु॰ सनंदन॰ सनातन॰ कपिलस्तृ॰ आसुरी॰ वोढु॰ पंचशिख॰ अपसव्यं उशंतस्त्वेतिपितॄनावाह्यायंतुनःपितरइति
त्रिर्जपित्वापितृतीर्थेनत्रिस्त्रिः कव्यवाडनलस्तृप्यतां सोम॰ यम॰ अर्यमा॰ अग्निष्वात्तादिपितरस्तृप्यंतां सोमपाःपितरः॰ बर्हिषदः॰

यमायनमः तर्पयामि धर्मराजाय॰ मृत्यवे॰ अंतकाय॰ वैवस्वताय॰ कालाय॰ सर्वभूतक्षयाय॰ औदुंबराय॰ दध्नाय॰ नीलाय॰ परमेष्ठि
ने॰ वृकोदराय॰ चित्राय॰ चित्रगुप्ताय॰ २१ यमतर्पणंवैकल्पिकंसूत्रेएकेइत्युक्तेः जीवत्पितृकस्यमणिबंधपर्यंतमपसव्यंसर्वत्र ततो
मृतपितृकः पित्रादित्रयींमात्रादित्रयींचतर्पयित्वा उदीरतामितिनवभिर्ऋग्भिः तर्पणंजलस्थानेअंजलिनाधारांनिषिंचेत् उदीरता॰
अंगिरसोनःपितरो॰ आयंतुनः॰ ऊर्जंवहंतीरमृ॰ पितृभ्यःस्वधायिभ्यः येचेह॰ मधुवाताइति तिस्रइति ९ प्रत्यृचंप्रत्येकंकुर्यात्तृप्यध्व
मितिचत्रिःसिंचेत् ततोनमोवःपितरइत्यष्टौयजूंषिपठित्वामातामहादीनेकोद्दिष्टगणांश्चतर्पयेत् देवागातुविदइतिविसर्जयेत् स्ना
नवस्त्रनिष्पीडनोदकदानादिप्राग्वत् प्रातर्होमोत्तरंदेवतार्चनंनकृतंचेच्चतुर्थभागेब्रह्मयज्ञोत्तरंकार्यम् १ अथपंचमभागकृत्यं वै
श्वदेवःप्रकर्तव्यःपंचसूनापनुत्तये कंडणीपेषणीचुल्लीजलकुंभोथमार्जनीतिपंचहिंसास्थानानिपंचसूनाः वैश्वदेवस्यप्रातरेवप्रारं
भोनत्वग्निहोत्रादिवत्सायंतेनप्रातःसायंवैश्वदेवेत्यादिरेवसंकल्पः पंचमहायज्ञाअहरहःकर्तव्याः तेचब्रह्मयज्ञदेवयज्ञभूतयज्ञ
पितृयज्ञमनुष्ययज्ञाख्याः तत्रब्रह्मयज्ञउक्तः बह्वृचादीनांवैश्वदेवोदेवयज्ञादियज्ञत्रयरूपः मनुष्ययज्ञस्तुमनुष्येभ्योन्नदानं गृह
पक्वहविष्यान्नैस्तैलक्षारादिवर्जितैः जुहुयात्सर्पिषाभ्यक्तैर्गृह्येग्नौलौकिकेपिवा यस्मिन्नग्नौपचेदन्नंतस्मिन्होमोविधीयते वैश्वदेवां
तर्गतपितृयज्ञेनैवनित्यश्राद्धसिद्धेर्नित्यश्राद्धार्थविप्रभोजनम् अनेनैवदर्शश्राद्धस्यापिसिद्ध्यादर्शश्राद्धमप्यशक्तैः संवत्सरमध्येसकृदे

वकार्यमितिभट्टोजीये सूतकेपंचमहायज्ञानांलोपइत्युक्तं सचायंवैश्वदेवआत्मसंस्कारार्थोन्नसंस्कारार्थश्च तेनाऽविभक्तानांपाकैक्ये
पृथग्वैश्वदेवोन विभक्तानांतुपाकैक्येपिहविष्यांतरेणपृथगेव अविभक्तानांपाकभेदेपृथग्वैश्वदेवः कृताकृतइतिभट्टोजीये पाकासंभ-
वेएकादश्यादौतंडुलैर्वापयोदधिघृतफलोदकादिभिर्वाकार्यः हस्तेनान्नादिभिःकुर्याददिरंजलिनाजले कोद्रवंचणकंमाषंमसूरंचकुलि
त्थकम् क्षारंचलवणंसर्वंवैश्वदेवेविवर्जयेत् प्रवसतागृहेपुत्र स्त्र्यादिद्वारावैश्वदेवःकारयितव्यः गृहेकर्त्रंतराभावेप्रवासेस्व-
यंकार्यः वैश्वदेवोबह्वृचैस्तैत्तिरीयैश्चदिवारात्रौचेतिद्विवारंकार्यः अशक्तैस्त्वेककालेएवद्विरावृत्त्यासहवाकार्यः बह्वृचतैत्तिरीययो
र्लौकिकाग्नौपाकोवैश्वदेवश्चेतिप्रायेणाचारः अथप्रातःसायंवैश्वदेवस्यसहकरणपक्षेतंत्रप्रयोगः तत्रवैष्णवैर्भगवतेषोडशपं-
चवादीपांतानुपचारान्समर्प्यसर्वान्नात्पुरुषाहारपर्याप्तंनैवेद्यंसमर्प्यशेषान्नेनवैश्वदेवः कार्यः वैष्णवभिन्नैस्तु वैश्वदेवांतेनच्छेषे
णवैश्वदेवः कार्यः विष्णोर्निवेदितान्नेनयष्टव्यंदेवतांतरम् पितृभ्यश्चापितद्देयंतदानंत्यायकल्पतइत्यादिवचनानांवैष्णवविषयकत्व
स्यनिबंधकारैरुक्तत्वात् अत्रवैष्णवानारायणाष्टाक्षरादिवैष्णवमंत्रदीक्षोपदेशजपवंतोमुख्याः उपदेशःकलौयुगइतिस्मृत्योपदेश
मात्रस्यापिदीक्षासमफलत्वात् गौणाश्चपारंपर्यागतारुणोदयविद्धैकादश्यनुपवासशुक्लकृष्णैकादश्युपवासादियत्किंचिद्धर्ममात्रप
रामंत्रोपदेशादिरहिताः ननुपंचरात्राद्यागमोक्तदीक्षांप्राप्तोहिवैष्णवइत्युक्तेः किंचिद्धर्ममात्रानुष्ठानेनकथंवैष्णवत्वमितिचेत् गाय-

ऽध्ययनादिक्षत्रियवैश्यसाधारणधर्मवतांयाजनाध्यापनंप्रतिग्रहरूपासाधारणधर्मशून्यानांपित्रादिपरंपरयावैश्यादिवृत्तिपराणा-
मप्यव्यभिचरितैकगोत्रत्वादियत्किंचिद्ब्राह्मणधर्ममात्रेणयथाब्राह्मणत्वंतदुचितसूतकाद्याचारश्चतथाकलियुगेकिंचिद्धर्मेणापिवै-
श्यावत्वंतदुचिताचारश्चयुज्यते क्षत्रियाणांहिपुरोहितभेदेनगोत्रभेदस्तेनयदुवंशेषुपरस्परंविवाहोनैवंब्राह्मणेष्विति स्पष्टं एवंश्राद्धे
पिनैवेद्यंसमर्प्यपितृभ्योन्ननिवेदनंज्ञेयम् ममात्मान्नसंस्कारपंचसूनाजनितदोषपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंप्रातर्वैश्वदेवंसायं
वैश्वदेवंचसहतंत्रेणाकरिष्ये कुंडेस्थंडिलादौवापचनाग्निंव्याहृतिभिः पावकनामानंप्रतिष्ठाप्यचत्वारिशृंगेतिध्यात्वापरिसमूह्यप-
र्युक्ष्यविश्वानिनइत्यर्चनादिविधायघृताक्तमन्नवग्नावधिश्रित्यप्रोक्ष्योद्वास्याग्नेः पश्चान्निधायत्रिधाविभज्यप्रथमंभागंदेवेभ्योजुहुया
त् तद्यथा हृदिसव्यंकरंनिधायोत्तानहस्तेनसूर्यायस्वाहासूर्यायेदंनमम प्रजापतये॰ सोमाय॰ वनस्पतये॰ अग्नीषोमाभ्यां॰ इंद्रा-
ग्निभ्यां॰ द्यावापृथिवीभ्यां॰ धन्वंतरये॰ इंद्राय॰ विश्वेभ्योदेवेभ्यः॰ ब्रह्मणे॰ इतिदशप्रातर्वैश्वदेवाहुतयः अथसायंवैश्वदेवीयाः अ
ग्नयेस्वाहेतिहुत्वाप्रजापतयइत्यादिपुनर्नवजुहुयात् एवंविंशत्याहुतीर्हुत्वाप्रायश्चित्तार्थंव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिर्हुत्वानहुत्वावा-
परिसमूहनपर्युक्षणेकुर्यात् ॐचमइत्युपतिष्ठेत् इतिदेवयज्ञः अथबलिहरणाख्योभूतयज्ञः द्वितीयभागाद्गृहीत्वाशुद्धायां-
भूमौ सूर्यायस्वाहासूर्यायेदंनममेत्येवंदशाहुतीः प्राक्संस्थानिरंतराहुत्वामध्येंतरालंत्यक्त्वा अद्भ्यःस्वाहा ओषधिवनस्पतिभ्यः

गृहाभ्यः॰ गृहदेवताभ्यः॰ वास्तुदेवताइति प्राक्संस्थाहुत्वा अन्त्यआहुतेःपश्चात् इंद्राय॰ तदुत्तरेइंद्रपुरुषेभ्यः अंतरा
लस्यदक्षिणेयमाय॰ तदुत्तरेयमपुरुषेभ्यः ब्रह्मणआहुतेःप्राक् वरुणाय॰ तदुत्तरेवरुणपुरुषेभ्यः॰ अंतरालस्योत्तरेसोमाय॰ त-
दुत्तरेसोमपुरुषेभ्यः॰ अंतरालेब्रह्मणे ब्रह्मपुरुषेभ्यः॰ विश्वेभ्योदेवेभ्यः॰ सर्वेभ्योभूतेभ्यः॰ दिवाचारिभ्य॰ सोमपुरुषोत्तरेरक्षो-
भ्यः॰ एवमेवसायंवैश्वदेवसंबंधिद्वितीयबलिहरणंकुर्यात् तत्रसूर्यस्थानेप्रथममग्नयेहुत्वाप्रजापतयइत्यादिपूर्ववत् दिवाचारिभ्यइत्यस्य
स्थानेनक्तंचारिभ्यः स्वाहेतिजुहुयात् इतिविशेषः इतिभूतयज्ञः प्राचीनावीति तृतीयभागादादाय स्वधापितृभ्यइतियमबलेर्द
क्षिणतोदत्वापितृभ्यइदंनममेतित्यक्त्वाद्वितीयबलेर्दक्षिणतः द्वितीयपितृयज्ञमेवकुर्यात् इतिपितृयज्ञः अपरेचकाकारंबलिमाहुः
बलावनुष्ठितेनाद्यान्नोद्धरेच्चस्वयंबलिम् ततोगृहांगणेभूमावपआसिच्य ऐंद्रवारुणवायव्यायाम्यानैर्ऋतिकाश्चये तेकाकाःप्रतिगृण्ह
तुभूम्यांपिंडमयोज्झितं इतिपितृयज्ञशेषेणदद्यात् वैवस्वतकुलेजातौद्वौशामशबलौशुनौ ताभ्यांपिंडोमयादत्तोरक्षेतांपथिमांस-
दा येभूताःप्रचरंति॰ इतिद्वयंभूतयज्ञशेषेणदद्यात् येभूताइतिमंत्रेतंत्रेणवैश्वदेवप्रयोगेदिवानक्तंबलिमितिपाठः अन्हिरात्रौचपृ-
थक्प्रयोगे दिवाबलिमिच्छतोनक्तंबलिमिच्छतइतिविभागेनपाठः प्रक्षालितपाणिपादआचम्य गृहंप्रविश्यशांतापृथिवीत्यादि
जपित्वाविष्णुंस्मृत्वाकर्मार्पयेत् अथमनुष्ययज्ञः अतिथिभोजनपर्याप्तंषोडशग्रासमितंवाग्रासचतुष्टयंवाग्रासमितंवान्नंसनका

दिमनुष्येभ्योहंतेदंनममेतिदद्यात् बहुषुभिक्षुकेष्वागतेष्वशक्तेनत्रिभ्योग्रासत्रयंदेयम् अथतैत्तिरीयाणाम् श्राद्धदिनेभिन्नपाके
नादौवैश्वदेवोदेवयज्ञादिचतुष्टयंचभवति अपरेआदौवैश्वदेवांतेपंचमहायज्ञाइत्याहुः याजुषाःसामगाःपूर्वंमध्येकुर्वंत्यथर्वणाः
बह्वृचाःश्राद्धशेषेणतत्राप्यादौतुसाग्निकाः स्वर्गपुष्ट्यर्थमात्मसंस्कारार्थंप्रातःसायंवैश्वदेवंतंत्रेणकरिष्ये औपासनाग्निंपचनाग्निं
वाप्रतिष्ठापितमौपासनहोमवत्परिसमूह्यपरिषिच्यान्नमग्नावधिश्रित्यप्रोक्ष्योद्वास्याभिघार्याग्निंसंपूज्यान्नंत्रेधाविभज्यहस्तेनजु
हुयात् अग्नयेस्वाहा विश्वेभ्योदेवेभ्यःस्वाहा ध्रुवायभूमाय॰ध्रुवक्षितये॰अच्युतक्षितये॰अग्नयेस्विष्टकृते॰परिसमूह्यपर्युक्ष्या
ग्नेःपश्चात् एकत्रैवदेशेव्यंजनाकारश्चक्राकारोवाबलिः तत्रदेवताः धर्मायस्वाहा॰धर्मायेदं॰ अधर्माय॰ अद्भ्यः॰ओषधिवनस्प॰
तिभ्यः॰रक्षोदेवजनेभ्यः॰गृह्याभ्यः॰अवसानेभ्यः॰ अवसानपतिभ्यः॰ सर्वभूतेभ्यः॰ कामाय॰ अंतरिक्षाय॰ यदेजतिजगतिय-
च्चचेष्टतिनाम्नोभागोयन्नाम्नेस्वाहा नाम्नइदं॰ केचिद्वायवइदमितित्यागमाहुः पृथिव्यै॰ अंतरिक्षाय॰ दिवे॰सूर्याय॰चंद्रमसे॰
नक्षत्रेभ्यः॰ इंद्राय॰ बृहस्पतये॰प्रजापतये॰ ब्रह्मणे॰ सर्वान्सकृत्परिषिच्य पृथक्पृथक्परिषेचनपक्षे द्वावेकंद्वेचचत्वारि प्रत्येकं-
त्रीणिचैवहि पृथिव्यादिदशस्वेकमतऊर्ध्वंपृथक्क्रमादितिज्ञेयम् प्राचीनावीति तद्दक्षिणतःस्वधापितृभ्यःस्वाहा एतदुत्तरतउपवी
ति नमोरुद्रायपशुपतयेस्वाहा पितृरुद्रबलीपृथक्परिषिंचेत् इतिवैश्वदेवः अथदेवयज्ञादिचतुष्टयम् देवयज्ञेनयक्ष्येइति

संकल्प्याग्निंपरिषिच्य देवेभ्यः स्वाहेत्यग्नौहुत्वोत्तरपरिषेकः प्राचीनावीति पितृयज्ञेनयक्ष्ये दक्षिणतोभूमौपितृभ्यः स्वधास्तुइतिदत्वा
स्वधाकारपरिषिच्य यज्ञोपवीतिअपस्पृश्य भूतयज्ञेनयक्ष्ये भूतेभ्योनमइतिभूमौदत्वापरिषिच्य निवीति मनुष्ययज्ञेनयक्ष्ये उक्तप्रमाण
मन्नंमनुष्येभ्योहंतेतिदद्यात् सर्वयज्ञेषाद्यंतयोः क्रमेणविद्युदसिव्याप्तिरसीतिमंत्रयोःपाठः प्रायेणैषां बलिशिष्टमन्नं येभूताःप्रचरं
तीतिगृहांगणेगत्वाकाशेउत्क्षिपेत् ततोयथाचारंश्ववायसादिबलिः अथकातीयानां तत्रसाग्निकानामेकपाकेनैदर्शाद्दिनेआ
दौवैश्वदेवः अन्येषामंते आवसथ्योल्मुकंमहानसेकृत्वा तत्रपाकंविधाय महानसस्थांगारान् गृह्याग्नौनिधाय पाकादन्नं घृताक्त
मादायपूर्ववदात्मा० र्थं वैश्वदेवाख्यंकर्मकरिष्ये इतिसंकल्पः अथवादेवभूतपितृमनुष्यान्वैश्वदेवान्नेनयक्ष्ये गृह्याग्निंमणि-
कोदकेनपर्युक्ष्य हस्तेनाग्नौजुहुयात् ब्रह्मणेस्वाहा इदंब्रह्मणेनमम एवमग्रेपि प्रजापतये० गृह्याभ्य० कश्यपाय० अनुमतये० इति
देवयज्ञः ततोमणिकसमीपबलित्रयमुदक्संस्थ पर्जन्यायनमःस्वाहा इदंपर्जन्यायन० अद्भ्योन० पृथिव्यै० अथद्वारशाखयोःप्रा
क्संस्थंबलिद्वयम् धात्रे०विधात्रे०उदकेनचतुरस्रंकृत्वा तत्रपूर्वे वायवे० दक्षिणे वायवे० पश्चिमे वायवे० उत्तरे वायवे० प्रागादिषु
वायुबलेःप्राक्उदग्वा प्राच्यैदिशे०दक्षिणस्यै० प्रतीच्यैदिशे० उदीच्यैदिशे मध्येप्राक्संस्थं ब्रह्मणे० अंतरिक्षाय० सूर्याय० एषा-
मुत्तरे विश्वेभ्योदेवेभ्यो० विश्वेभ्योभूतेभ्यो० अनयोरुत्तरे उषसे० भूतानांपतये० इतिभूतयज्ञः प्राचीनावीती ब्रह्मादिबलित्रयस्य

दक्षिणेपितृतीर्थेन पितृभ्यः स्वधानमइदंपितृभ्योनममेतिदद्यात् इतिपितृयज्ञः पात्रंप्रक्षाल्यसव्येनब्रह्मादिबलितोवायव्यांयक्ष्मै
तत्तेनिर्णेजनमितितज्जलंनिनयेत् पूर्ववन्मनुष्ययज्ञः निरग्निकस्तुलौकिकाग्निमाहृत्यहृस्तोदिवीतिप्रतिष्ठाप्य तत्सवितु॰ नाकंस
वितु॰ विश्वानिदेव इतित्रिभिःसावित्रैः प्रज्वाल्य तत्रनित्योपासनहोमंकृत्वापाकंपचेद्वैश्वदेवंचकुर्यादितिगदाधरः तत्राप्यशक्तौ ब
ह्वृचायुक्तरीत्यापचनाग्निंप्रतिष्ठाप्य ध्यात्वासंपूज्य तत्रपूर्वोक्तरीत्यावैश्वदेवस्तत्रअग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहेतिपंचाहुतीनामुत्तरंहोमः
सर्वत्रनिरग्नेरितिविशेषः शेषंप्राग्वत् कात्यायनानांदिवैकोवैश्वदेवोनद्वितीयोरात्रौ सामगाथर्वणैरपिस्वगृह्योक्तरीत्यापंचमहा
यज्ञाःकार्याः स्वगृह्यानुपलंभेबह्वृचोक्तरीत्योपनयनादिसंस्काराःपंचमहायज्ञादयश्चकार्याः शाखांतरमतंसम्यगनालोच्यस्व
धार्म्यतः शाखांतराह्निकंप्रोक्तंज्ञात्वाशोध्यंस्वशाखिभिः इक्षूनपःफलंमूलंताबूलंपयऔषधम् भक्षयित्वापिकर्तव्याःस्नान
दानादिकाःक्रियाः पंचमहायज्ञेष्वन्यतमस्यलोपेउपवासः धनिकस्यातुरस्यचप्रतियज्ञंकृच्छ्रार्धं अन्येत्वेकाहलोपेमनस्वत्याहुति
र्द्व्यहम् लोपेत्रिभिस्तंतुमतीभिर्होमोवारुणीनांचतसृणांजपो द्वादशाहलोपेतंतुमतीस्थालीपाकोवारुणीभिराज्यहोमश्चेत्याहुः अ
थसर्वसाधारणोभोजनादिविधिः हैमेरजतपात्रेआम्रादिपात्रेवाभोजनंशस्तं एकएवतुभुंजीतकांस्यपात्रेनान्योच्छिष्टे तांबूला-
भ्यंजनंचैवकांस्यपात्रेचभोजनम् यतिश्चब्रह्मचारीचविधवाचविवर्जयेत् पलाशपर्णेषुयत्यादेःप्रशस्तं गृहिणस्तुचांद्रायणम्

इदंवल्लीपलाशविषयमितिस्मृत्यर्थसारे कदलीकुटजमधुजंबुपनसाम्रचंपकोदुंबरपत्राणिशस्तानि अर्काश्वत्थवटादिपत्राणिनिषि
द्धानि चतुरस्रमंडलेप्रक्षालितपात्रंनिधायपंचयज्ञावशिष्टंघृतादियुतंपरिविष्टमन्नमस्माकंनित्यमस्त्वेतदितिवदन्नत्वाग्रंथिरहित
पवित्रयुतदक्षिणपाणिः पादाभ्यांपादेनवाभुवंस्पृशन् व्याहृतिभिर्गायत्र्याचाभिमंत्र्य सत्यंत्वर्तेनपरिषिंचामीतिदिवा ऋतंत्वास-
त्येनपरिषिंचामीतिरात्रौपरिषेचनंकृत्वा अंतश्चरतिभूतेषुगुहायांविश्वतोमुखः त्वंयज्ञस्त्वंवषट्कारस्त्वंविष्णुःपुरुषःपरः पात्रा-
द्दक्षिणेभूमौ भूपतयेनमः भुवनपतयेनमः भूतानांपतयेनमः इतित्रीन्बलीन्दद्यात् यद्वा चित्राय॰चित्रगुप्ताय॰ यमाय॰ यमध
र्माय॰ सर्वभूतेभ्यइतिवाव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिर्वाचत्वारः धर्मराजाय॰चित्रगुप्तायेतिद्वौवा भूपइत्यादित्रययुतावेतावितिपंच
वादेयाः हस्तपादमुखार्द्रः आपोशनार्थंजलमादायान्नंब्रह्मरसोविष्णुः॰ अहंवैश्वानरोभूत्वेत्यर्थंध्यात्वावामकरेणपात्रंधृत्वा
मृतोपस्तरणमसीत्यपःप्राश्य मौनीॐप्राणायस्वाहाॐअपानाय॰ॐव्यानाय॰ॐउदानाय॰ॐसमानाय॰ इतिसघृताःसक्षीरावा
पंचाहुतीःसर्वांगुलिभिःसर्वंग्रासंग्रसन्मुखेजुहुयात् ब्रह्मणेस्वाहेतिषष्ठींक्वचित् प्राणाहुतिपर्यंतंपात्रालंभोमौनंचनियतमग्रे
ऐच्छिकंद्वयम् भोजनंप्राङ्मुखंप्रत्यङ्मुखंवाशस्तं दक्षिणामुखंयशःफलंकाम्यं उदङ्मुखंमध्यमम् विदिङ्मुखंनिषिद्धं कृत्स्नंग्रा
संग्रसन् द्वात्रिंशदादिनियतग्रासमनियतग्रासंवाभुक्त्वामृतापिधानमसीतिगंडूषार्धंपीत्वार्धंभूमौनिनीयपवित्रंत्यक्त्वामुखहस्तौ-

च्छिष्टंसम्यक्प्रक्षालयेत् तर्जन्यामुखंनशोधयेत् किंचिद्गंडूषोत्तरंहस्तप्रक्षालनंषोडशगंडूषांतेद्विराचामेत् भोजनगृहेनचाचामेत्
अनाचांतोमूत्रपुरीषेनकुर्यात् उत्तरापोशनमकृत्वोत्थानेस्नानाच्छुद्धिः हस्तौसंमृज्य प्रस्राव्यांगुष्ठेननेत्रयोर्निषिंच्येष्टदेवतांस्मरेत् नां
जलिनापिबेत् पलाशदग्धमयोबद्धंचपीठंवर्जयेत् नशिशुभिःसहभुंजीत भार्ययाचसहविवाहवर्ज्यंनभुंजीत बालवृद्धेभ्योन्नमदत्वा
नभुंजीत नप्रौढपादोनासनारूढपादोनप्रसारितपादोनविदिक्तुंडोनदुष्टैकपंक्तौनशून्याग्निपाकगृहेनदेवालयेभुंजीत नसंध्ययोर्न
महानिशायांनयज्ञोपवीतहीनोनवामहस्तेननशूद्रशेषंभुंजीत आदौमधुरंमध्येलवणाम्लंअंतेतिक्तादि पूर्वंद्रवंमध्येकठिणमंतेद्रवं
अष्टौग्रासायतेःषोडशवनस्थस्यषोडशद्वात्रिंशद्वागृहिणोयथेष्टंब्रह्मचारिणः सर्वंसशेषमश्नीयान्निःशेषंघृतपायसं क्षीरंदधि॰
मधुभुंजीत दिवारात्रौचेतिद्विवारमेवनांतराभोजनम् अर्कपर्वद्वयेरात्रौचतुर्दश्यष्टमीदिवा एकादश्यामहोरात्रंभुक्त्वाचांद्रायणंचरेत्
यस्तुपाणितलेभुंक्तेयश्चफूत्कारसंयुतम् प्रसृतांगुलिभिर्यश्चतस्यगोमांसवच्चतत् नाजीर्णेभोजनंकुर्यात्कुर्यान्नातिबुभुक्षितः ना॰
र्द्रवासानार्द्रशिरानपादारोपितेकरे ग्रासशेषंनचाश्नीयात् पीतशेषंपिबेन्नच शाकमूलफलादीनिदंतच्छेदैर्नभक्षयेत् नोच्छिष्टोघृत॰
मादद्यान्नपदाभाजनंस्पृशेत् पिबतोयस्तत्तोयभाजनेमुखनिःसृतंअभोज्यंतत् पीतावशिष्टतोयपानेचांद्रायणम् हस्तनखस्पृ॰
ष्टजलपानेवामहस्तोद्धृतजलपानेचसुरापानसमं एकपंक्त्युपविष्टानांविप्राणांभुंजानानामेकस्मिन्उत्थितेआचांतेवाऽन्येर्नभोक्तव्यं

अत्रोत्थितस्यभोक्तुश्चदोषः गुरोर्नदोषः लवणंव्यजनंचैवघृतंतैलंतथैवच लेह्यंपेयंचविविधंहस्तदत्तंनभक्षयेत् ताम्रेगव्यंकांस्येना
रिकेरेक्षुरसौसगुडंदधिसगुडमार्द्रकंचमद्यसमं सैंधवसामुद्रभिन्नमत्स्यक्षलवणभक्षणंमृद्भक्षणंचगोमांससमं उदक्यामपिचांडालंश्वानंकुक्कुटमे
वच भुंजानोयदिपश्येत्तदन्नंतुपरित्यजेत् भुंजानस्यगुदस्रावेउपवासःपंचगव्यंच आपोशनोत्तरंप्राणाहुतेःप्राकूत्स्रावेस्नानंषट्प्रा
णायामाः भुंजानस्याशौचप्राप्तौग्रासंत्यक्त्वास्नानम् ग्रासाशनेउपवासः सर्वाशनेत्रिरात्रं विष्ठादिस्पर्शेस्नानंप्राणायामत्रयंच चांडाल
पतितोदक्यावाक्यंश्रुत्वाभोजनेएकोपवासः स्नात्वाशतगायत्रीजपोवा कलहघरट्टोलूखलमुसलानांयावच्छब्दस्तावदभोजनम् अ
प्येकपंङ्क्त्यांनाश्नीयाद्ब्राह्मणैःस्वजनैरपि कोपिजानातिकिंकस्यप्रच्छिन्नंपातकंभवेत् ततोग्निनाभस्मनाचस्तंभेनसलिलेनच द्वारे-
णैवचमार्गेणपंक्तिभेदंचरेद्बुधः केशपिपीलिकामक्षिकाभिःसहपक्वमन्नंत्यजेदेव पाकोत्तरंकेशपिपीलिकादिकीटकमक्षिकासंसृ
ष्टेगवाघ्रातेवान्नेसलिलंभस्ममृद्वापिप्रक्षेप्तव्यंविशुद्धये इतिविज्ञानेश्वरः शूद्रान्नंशूद्रदत्तब्राह्मणान्नंरात्रिपर्युषितंरजस्वलाचांडा
लपतितादिदृष्टंकाकादिपक्ष्युच्छिष्टमभोज्यं स्नेहपक्वंमंडकादिचपर्युषितंग्राह्यं अवत्सायागोरनिर्दशाहानांगोमहिष्यजानांगर्भिण्याः
एककालांतरितदोहायायमलसूस्रवत्स्तन्योरजवर्ज्यंहस्तिनीनामुष्ट्रीवडवाघोरारण्यकमृगादेरवेश्चक्षीराणिवर्ज्यानि शिग्रुहिंगुव-
र्ज्यंरक्तंवृक्षनिर्यासंपुरीषस्थानोत्पन्नतंडुलीयकादिकंदेवाद्युद्देशंविनाकृतंसंयावपायसापूपशष्कुलीकृसरंवर्जयेत् शणकुसुंभाला

बुवार्ताककोविदारवटादिफलानिमातुलिंगंचवर्ज्यम् पलांडुलशुनगृंजनभक्षणेचांद्रायणम् भुंजानेषुपरस्पर्शेअन्नत्यागः
पात्रस्थान्नभक्षणेस्नात्वाष्टोत्तरशतगायत्रीजपः आधिकभोजनेसहस्रम् भुंजानस्याशुचिनाविप्रेणस्पर्शेन्नत्यागः भु
क्तोच्छिष्टस्पर्शेसवर्णेस्नानम् जपोवा असवर्णेतूपवासः भुक्तोच्छिष्टस्यश्वशूद्रादिस्पर्शेउपोष्यपंचगव्यम् रजका
दिस्पर्शेत्रिरात्रम् परिवेषणंकुर्वन् उच्छिष्टस्पर्शेपयोदधिघृतादिलघुद्रव्यमत्यजन्नाचांतःशुचिः भक्ष्याद्यन्नस्यत्या
गएववस्त्रेविकल्पः परिवेषणादिकालेरजोदृष्टौतत्स्पृष्टान्नत्यागः भोजनांतेउच्छिष्टशेषान्नंरौरवेपूयनिलयेपद्मार्बुदनिवासिनां
प्राणिनांसर्वभूतानामक्षय्यमुपतिष्ठत्वितिदद्यात् आचांतोप्यशुचिस्तावद्यावत्पात्रमनुद्धृतम् उद्धृतेप्यशुचिस्तावद्यावन्नोन्मृ-
ज्यतेमही पर्णस्याग्रंचमूलंचशिरांचैवविशेषतः चूर्णपर्णंवर्जयित्वाताम्बूलंखादयेद्बुधः अनिधायमुखेपर्णंपूगंवैभक्षयेन्नच इति
पंचमभागकृत्यं इतिहासपुराणाद्यैःषष्ठसप्तमकौनयेत् अष्टमेलोकयात्रातुबहिःसंध्याततःपुनः सायंसंध्याप्रातःसंध्यावत् अग्नि
श्चमामन्युश्चेम॰ यदन्हापापमकार्षं अहस्तदवलुंपतु सत्येज्योतिषिजुहोमिस्वाहेतिमंत्राचमनेविशेषः पश्चिमाभिमुखस्तिष्ठन्अ
र्घ्यंदद्यात् ऊर्ध्वजानुरुपविश्यप्रत्यङ्मुखएवगायत्रींजपेत् सायंहोमस्तूक्तएव सायंवैश्वदेवेपुनःपाकः अतिथिंसंपूज्यघटित्रयानं
तरंसार्धयामात्प्राक्भुक्त्वाशयीत भोजनकालेदीपनाशेपात्रमालभ्यसूर्यंस्मृत्वापुनर्दीपंदृष्ट्वापात्रस्थंभुंजीतनान्यत् श्राद्धतत्पूर्व

दिनेपातध्रुतिसंक्रांत्यादिषुननिशिभोजनम् चतुर्थप्रथमौयामौविद्याभ्यासेनर्नयेन्निशि प्रहरद्वयशायीतुब्रह्मभूयायकल्पते प्राक्प्रत्य
ग्दक्षिणस्यांशिरःकृत्वाशयीतनकदाचिदुदक्शिराः रात्रिसूक्तंजपित्वासुखशायिनःस्मृत्वाविष्णुंनत्वास्वप्यात् अगस्तिर्माधवश्चैवमुच
कुंदोमहामुनिः कपिलोमुनिरास्तीकःपंचैतेसुखशायिनः नसंध्यायांनधान्येनगोगेहेनदेवविप्रगुरूणामुपरिनोच्छिष्टोनदिवान
नग्नःशयीत निद्राकालेतांबूलंमुखात्स्त्रियंशयनाद्भालात्तिलकंशिरसःपुष्पंत्यजेत् गर्भाधानप्रकरणोक्तकालेसार्धयामोत्तरंदीपे
सत्यसतिवानिवीतंयज्ञोपवीतंकंठादौकृत्वापत्नींगच्छेत् अष्टम्यांचचतुर्दश्यांदिवापर्वणिमैथुनम् कृत्वासचैलंस्नात्वातुवारुणीभि
श्चमार्जयेत् पुनर्मामैत्विंद्रियमितिजपश्चोक्तएव एवंस्नानभोजनादिकेबहुविधविधिनिषेधाकुलेआन्हिककर्मणिन्यूनाधिकदोषविधि निषे
धातिक्रमदोषपरिहारार्थंप्रायश्चित्ताज्ज्ञानेतत्सांगतासिध्यर्थंप्रायश्चित्तसांगतार्थंचश्रीविष्णुनामोच्चारणादिकंकार्यम् प्रायश्चित्तान्य
शेषाणितपःकर्मात्मकानिच यानितेषामशेषाणांकृष्णानुस्मरणंपरम् यस्यस्मृत्याचनामोक्त्यातपोयज्ञक्रियादिषु न्यूनंसंपूर्णतांया
तिसद्योवंदेतमच्युतम् नाम्नोस्तियावतीशक्तिःपापनिर्हरणेहरेः तावत्कर्तुंनशक्नोतिपातकंपातकीजनः लौकिकंवैदिकंकर्मेश्वरेर्पणी
यम् यत्करोषियदश्नासियज्जुहोषिददासियत् यत्तपस्यसिकौंतेयतत्कुरुष्वमदर्पणमित्युक्तेः युगपत्सर्वकर्मार्पणेमंत्रः कामतोकाम
तोवापियत्करोमिशुभाशुभम् तत्सर्वंत्वयिसन्यस्तंत्वत्प्रयुक्तःकरोम्यहम् अपारमान्हिकंकर्मगहनंबहुभेदयुक् निःशेषमक्षमोवक्तुं

यथामत्यवदल्लघु अनंतोपाध्यायजनिः काशीनाथाभिधःसुधीः तुष्यतांतेनभगवान्श्रीनाथोविठ्ठलःप्रभुः इत्यनंतोपाध्यायसूनुका-
शीनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारेतृतीयपरिच्छेदेआन्हिकाचारप्रकरणंसमाप्तम् अवश्यंप्रत्यहंकृत्यमुक्तातच्छेषउच्यते कार्यंनैमि
त्तिकंचापिप्रायःसिंधुक्रमादथ अथाधानविचारः तत्राधाननक्षत्रादिकालविचारः प्रथमपरिच्छेदेउक्तः आवसथ्याधानंतुदारका
लेदायविभागकालेवा अग्निर्वैवाहिकोयेननगृहीतःप्रमादिना पितर्युपरतेतेनगृहीतव्यःप्रयत्नतः गृह्याग्निहीनस्यान्नमभोज्यम् पि
तरिज्येष्ठभ्रातरिवासाग्निकेकनिष्ठादेरविभक्तस्यनिरग्नित्वदोषोन एवंज्ञानाध्ययनादिनिष्ठस्यापिनदोषः गृहस्थस्याप्यध्ययनोक्तेः
स्मार्ताधानमपिज्येष्ठेभ्रातरिअकृताधानेसतिनकार्यमितिनिर्णयसिंध्वादौगार्ग्योक्तिः अत्रैवंनिर्णयोभाति यत्रज्येष्ठेनदायाद्यपस्यमवलं
ब्यविवाहकालेयावज्जीवमौपासनंकरिष्ये इत्येवंसंकल्पपूर्वकंविवाहाग्निर्नगृहीतस्तद्विषयोयंकनिष्ठस्यनिषेधः येनज्येष्ठेनविवाहका
लेतथासंकल्पपूर्वकमग्निःपरिगृहीतःसपश्चात्परिचरणाभावेनाविद्यमानाग्निकोप्युच्छिन्नाग्निरेवनत्वकृताधानइतितत्रकनिष्ठ-
स्याधानेदोषोनेति अत्राधिकारिणोपि भ्रातुरनुज्ञयाकनिष्ठस्याधानभवति विवाहस्त्वनुज्ञयापिन एवंपितुरनुज्ञयाप्याधानं स-
न्यस्तछिन्नहस्तादौ यद्वाषंढादिदूषणे जनकेसोदरेज्येष्ठेकुर्याद्वेतरःक्रियामित्यादिविशेषः विवाहप्रकरणेपरिवेत्तृप्रसंगेउक्तः
अथशूद्रसंस्कारविचारः गर्भाधानपुंसवनानवलोभनसीमंतोन्नयनजातकर्मनामकर्मनिष्क्रमणान्नप्राशनचौलोपनयनमहाना

म्यादिव्रतचतुष्टयसमावर्तनविवाहाइतिषोडशसंस्काराद्द्विजानां जातकर्मनामकर्मनिष्क्रमणान्नप्राशनचूडाविवाहाइतिषट्द्विजस्त्रीणां
तत्रविवाहःसमंत्रकोन्येमंत्ररहिताः गर्भाधानसीमंतौस्त्रीपुरुषसाधारणौ चूडांतनववविवाहश्चेतिदशामंत्रकाः शूद्राणामितिबहुसं
मतं शूद्रकमलाकरेशूद्राणांपंचमहायज्ञाअप्युक्ताः केचिद्वैदिकमंत्रेणोपनयनमप्याहुः श्राद्धेतुविवाहमंत्रसंस्कारंशूद्रोपिलभ
तांसदेत्युक्तम् अत्रसदसच्छूद्रगोचरत्वेनवापरंपराप्राप्तकारेणवाव्यवस्था अस्यद्विजसेवावृत्तिः आपदिवाणिज्यशिल्पादिशूद्रे
पालवणादिविक्रेयम् मद्यमांसेचन कपिलाक्षीरपानेनब्राह्मणीगमनेनच वेदाक्षरविचारेणशूद्रश्चांडालतांव्रजेत् शूद्रोवर्ण
श्चतुर्थोपिवर्णत्वाद्धर्ममर्हति वेदमंत्रस्वधास्वाहावषट्कारादिभिर्विना स्त्रीशूद्रधर्मेष्वव्रतादिषुसर्वत्रविप्रेणमंत्रःपठनीयःसो
पिपौराणएव भारतपुराणयोःश्रवणेस्त्रीशूद्रयोरधिकारोनत्वध्ययने श्रावयेच्चतुरोवर्णान्कृत्वाब्राह्मणमग्रतः शूद्रस्यपंचय-
ज्ञश्राद्धादिकर्माणिकातीयसूत्रानुसारेणेतिमयूखे आगमोक्ताविष्णुशिवादिमंत्राःनमोंताःप्रणवरहिताः पुराणादिश्रवणनिदि
ध्यासनादिकृत्वाब्रह्मज्ञानमपिस्त्रीशूद्रैःसंपाद्यं उपनिषच्छ्रवणेतुनाधिकारइतिशूद्रस्यतदनादरश्रवणादित्यधिकरणे शूद्र-
स्यसर्वश्राद्धान्यामेनैव केचित्सर्वप्रजानांकाश्यपत्वात्सर्वशूद्राणांकाश्यपगोत्रंतच्चश्राद्धएवकीर्तनीयंनान्यत्रेत्याहुः एवंशांतिका
दावधिकारोविप्रद्वारैव यदिविप्रःशूद्रदक्षिणामादायवैदिकमंत्रैस्तदीयहोमाभिषेकादिकरोतितदातत्रशूद्रस्तत्पुण्यफलभा-

ग्विप्रस्तुमहाप्रत्यवायीतिमाधवः अहिंसासत्यास्तेयशौचेंद्रियनिग्रहदानशमदमक्षमादयादयः शूद्रादिसर्वसाधारणाधर्माः
परपदप्रापकाः स्वस्तिवाचनादिशूद्रकर्मणांप्रयोगास्तुशूद्रकमलाकरेज्ञेयाः अथवापीकूपाद्युत्सर्गादिगृहग्रामयोराग्नेयदक्षि
णनैर्ऋतवायव्येषुमध्येचदुष्टफलःकूपः शेषदिक्षुशुभः वापीकूपतडागाद्युत्सर्गउत्तरायणेमाघादिमासषट्कस्यशुक्लपक्षेषुप्रश
स्तः जलक्षयसंभावनायांकार्तिकमार्गशीर्षयोरपि नकालनियमस्तत्रसलिलंकारणंपरमित्युक्तेः चतुर्षुविष्णुशयनमासेषुशु
क्रास्तादौचवर्ज्यम् अश्विनीरोहिणीमृगपुष्यमघाश्युत्तरामूलश्रवणादित्रयहस्तज्येष्ठानुराधारेवतीषुद्वितीयातृतीयापंचमीस
प्तमीदशम्येकादशीत्रयोदशीतिथिषुबुधगुरुशुक्रसोमवारेषुजलोत्सर्गःशुभः उत्सर्गाभावेजलंनग्राह्यं वापीकूपतडागादौय
ज्जलंस्यादसंस्कृतं नस्प्रष्टव्यंनपेयंचपीत्वाचांद्रायणंचरेत् उत्सर्गप्रयोगोन्यतोज्ञेयः अथवृक्षादिरोपणं अश्विनीरोहिणीमृ
गपुष्यमघोत्तरात्रयहस्तचित्राविशाखानुराधामूलशततारकारेवतीषुसत्तिथिवारेषुवृक्षलतारोपःप्रशस्तः आश्लेषायांसोमोवारः
सोमोलग्नेबलान्वितः योगेस्मिन्रोपयेद्विक्षुकदलीक्रमुकादिकान् नारीकेलान्वपेद्भूमावश्विन्यांलग्नगेरवौ नागवल्लीगुरोर्लग्ने
चंद्रेस्वांशस्थितेसति अथमूर्तिप्रतिष्ठा प्रतिष्ठासर्वदेवानांवैशाखज्येष्ठफाल्गुने चैत्रेतुस्याद्विकल्पेनमाघेविष्णवन्यमूर्तिषु
सौम्यायनेशुभाप्रोक्तानिंदितादक्षिणायने मातृभैरववाराहनरसिंहत्रिविक्रमाः दक्षिणेप्ययनेस्थाप्यादेव्यश्चैवस्यूविरेपरे विष्णोः

शस्ताश्चैत्रमासाश्विनश्रावणकाअपि माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठाषाढसहःसुच श्रावणेचनभस्येचलिंगस्थापनसुत्तमम् देव्यामा
घेश्विनेमासेप्युत्तमासर्वकामदा अश्विनीरोहिण्युत्तरात्रयमृगपुनर्वसुपुष्यहस्तचित्रास्वात्यनुराधाश्रवणत्रयरेवतीषुशनिभौमा
न्यवासरेदर्शरिक्तातिथौसर्वदेवप्रतिष्ठाशुभा श्रवणेकृत्तिकादिविशाखान्तेषुचद्वादश्यांचविष्णोःप्रशस्ता चतुर्थीगणेशस्योक्ता-
नवमीमूलभंचदेव्याः तथास्वस्वनक्षत्राणिसर्वेषाम् यथार्द्राशिवस्यहस्तःसूर्यस्येत्यादिहंत्यर्थहीनाकर्तारंमंत्रहीनातुक
त्विजं स्त्रियंलक्षणहीनातुनप्रतिष्ठासमोरिपुः ब्रह्मातुब्राह्मणैःस्थाप्योगायत्रीसंहितःप्रभुः सर्ववर्णैस्तथाविष्णुःप्रतिष्ठाप्यः
सुखार्थिभिः मातृभैरवाद्याःसर्वैःशिवलिंगंयतिनापिपुराणप्रसिद्धजीर्णलिंगंस्त्रीशूद्रैरपिपूज्यम् नूतनस्थापितंलिंगंस्त्री
शूद्रोवापिनस्पृशेत् शिवादिप्रतिष्ठायांस्त्रीशूद्रादेर्नाधिकारः शूद्रोवानुपनीतोवास्त्रियोवापतितोपिवा केशवंवाशिवंवापि
स्पृष्ट्वानरकमश्नुते स्थिरप्रतिमाःप्राङ्मुखीरुदङ्मुखोयजेत् चलप्रतिमासुप्राङ्मुखः सौवर्णीराजतीताम्रीमृन्मयीप्रतिमा
भवेत् पाषाणधातुसुक्तावाकांस्यपित्तलयोरपि अंगुष्ठपर्वमानास्सावितस्तियावदेवतु गृहेषुप्रतिमाकार्यानाधिकाशस्यतेबु
धैः मृद्दारुलाक्षागोमेदमधूच्छिष्टेनचेतिकेचित् श्रीमद्भागवते शैलीदारुमयीलौहीलेप्यालेख्याचसैकती मनोमयीम
णिमयीप्रतिमाष्टविधास्मृता लौहीसौवर्णी दारुमधूकवृक्षस्यैव सप्तांगुल्यधिकाद्वादशांगुलपर्यंतागृहेप्रतिमेतिदेवीपुरा

णे अर्चकस्यतपोयोगादर्चनस्यातिशायनात् अभिरूपाच्चबिंबानांदेवःसान्निध्यमृच्छति प्रतिमापट्टयंत्राणांनित्यंस्नानंनकार-
येत् कारयेत्पर्वदिवसे यदावामलधारणम् पार्थिवलिंगपूजादिविचारो द्वितीयपरिच्छेदेउक्तः अथपंचसूत्रीनिर्णयः लिंगो
च्चतालिंगविस्तारोलिंगस्यौल्यं पीठविस्तारः प्रनालिकामानंचेतिपंचसूत्राणि तत्रलिंगमस्तकविस्तारंलिंगोच्चतातुल्यंकृत्वा-
तन्त्रिगुणसूत्रवेष्टनार्हंलिंगस्थौल्यंकृत्वा लिंगात्सर्वतोलिंगसमविस्तारंपीठंवर्तुलंकुर्यात् पीठोच्चनालिंगोच्चताद्विगुणा पीठा-
द्बहिःपीठोत्तरभागे लिंगसमदीर्घामूलेदैर्घ्यसमविस्तारा अग्रेतदर्धविस्ताराप्रनालिका लिंगोच्चत्वत्रिगुणापीठोच्चतेतिकेचित् अ-
थपीठमध्यभागेलिंगाद्द्विगुणास्थूलं पीठोच्चतातृतीयांशेन कंठंकुर्यात् कंठस्योर्ध्वभागयोःसमवप्रद्वयं कृत्वापीठोपरिलिंगवि
स्तारषष्ठांशेनमेखलांकृत्वा तत्संलग्नंतत्समंखातंकुर्यात् प्रनालिकायामपिविस्तरतृतीयांशेनखातः पीठवन्मेखलाचका
र्येति गृहेलिंगद्वयंनार्च्यंशालग्रामद्वयंतथा द्वेचक्रेद्वारकायास्तुनार्चेत्सूर्यद्वयंतथा शक्तित्रयंत्रिविघ्नेशंद्वौशंखौनार्चयेत्सुधीः अन्यत्रतु चा
क्रांकमिथुनंपूज्यंनैकंचक्रांकमर्चयेदित्युक्तंतेनविकल्पः नार्चयेच्चतथामत्स्यकूर्मादिदशकंगृहे अग्निदग्धाश्चभग्नाश्चनपूज्याःप्रतिमा
गृहे भग्नावास्फुटितावापिशालग्रामशिलाशुभा शालग्रामाःपूज्याःसमेषुद्वितयंनहि विषमानैवपूज्यंतेविषमेष्वेकएवहि ससुवर्णाशा
लग्रामदानेपृथ्वीदानफलम् शतशालग्रामपूजनेनंतफलम् अविभक्तानामपिभ्रातॄणांदेवतार्चनमग्निहोत्रंसंध्याब्रह्मयज्ञश्चपृथगे

व स्त्रीशूद्रोवास्पर्शसहितंशालग्रामचक्रांकितबाणलिंगानिनार्चयेत् शूद्रोवानुपनीतोवासधवाविधवांगना दूरादेवास्पृशन्पूजांप्र-
कुर्याच्छिवकृष्णयोः शालग्रामबाणयोरेवस्पर्शननिषेधोनतुप्रतिमादौ सर्ववर्णैस्तुसंपूज्याःप्रतिमाःसर्वदेवताः लिंगान्यपितु-
पूज्यानिमाणिभिःकल्पितानिचेत्युक्तेः शालग्रामशिलाक्रीतामध्यमायाचिताधमा उक्तलक्षणसंपन्नापारंपर्यक्रमागता उत्तमा
सातुविज्ञेयागुरुदत्तानुतत्समा तत्राप्यामलकीतुल्यापूज्यासूक्ष्मैवयाभवेत् यथायथाशिलासूक्ष्मा तथास्यात्तुमहत्फलम् यवमा
त्रंतुगर्तःस्याद्यवार्धंलिंगमुच्यते शिवनाभिरितिख्यातस्त्रिषुलोकेषुदुर्लभः शालग्रामशिलायास्तुप्रतिष्ठानैवविद्यते महापूजां
तुकृत्वादौपूजयेत्तांततोबुधः बाणलिंगानिराजेंद्रख्यातानिभुवनत्रये नप्रतिष्ठानसंस्कारस्तेषामावाहनंतथा वासुदेवसंकर्षणप्र
द्युम्नानिरुद्धाविप्रैःक्रमेणपूज्याः तल्लक्षणंतु पंचचक्रोवासुदेवःषड्भिश्चक्रैःप्रद्युम्नः सप्तभिःसंकर्षणएकादशभिरनिरुद्ध इति
प्रणवोच्चारणाच्चैवशालग्रामशिलार्चनात् ब्राह्मणीगमनाच्चैवशूद्रश्चांडालतांव्रजेत् दीक्षायुक्तैस्तथाशूद्रैर्मद्यपानविवर्जितैः कर्त-
व्यंब्राह्मणद्वाराशालग्रामशिलार्चनम् विष्णुप्रीतिकरंनित्यंतुलसीकाष्ठचंदनम् कार्तिकेकेतकीपुष्पंयेनदत्तंहरेःकलौ दीपदानंचदेवर्षे
तारितंतेनवैकुलम् शालग्रामसंबंधितोयवच्चक्रांकशिलातोयस्यापिपानविधानात्सापिशालग्रामसन्निधौपूज्या अयाद्यंशिवनिर्माल्यं
पत्रंपुष्पंफलंजलं शालग्रामस्यसंस्पर्शात्सर्वंयातिपवित्रताम् मध्यमानामिकामध्येपुष्पंसंगृह्यपूजयेत् अंगुष्ठतर्जन्यग्राभ्यांनिर्माल्यमप

नोदयेत् विनाभस्मत्रिपुंड्रेणविनारुद्राक्षमालया पूजितोपिमहादेवोनस्यात्तस्यफलप्रदः विनामंत्रंनबिभृयाद्रुद्राक्षान्भुविमानवः
पंचामृतंपंचगव्यंस्नानकालेप्रयोजयेत् रुद्राक्षस्यप्रतिष्ठायांमंत्रंपंचाक्षरंतथा त्र्यंबकादिकमंत्रंचतथातत्रप्रयोजयेत् अष्टोत्तर॰
शतंकुर्यात् चतुःपंचाशदेववा सप्तविंशतिमानावामालाहीनानयुज्यते सप्तविंशतिरुद्राक्षमालयादेहसंस्थया यःकरोतिनरःपुण्यं
सर्वंकोटिगुणंभवेत् अथरुद्राक्षतुलस्यादिसर्वजपमालानांसंस्कारः कुशोदकसहितैःपंचगव्यैर्मालांप्रक्षाल्य ॐ ह्रीं अं आं इं॰
ईं उं ऊं ऋं ॠं ऌं ॡं एं ऐं ओं औं अं अः कं खं गं घं ङं॰ चं छं जं झं ञं टं ठं डं ढं णं तं थं दं धं नं पं फं बं भं मं यं रं लं वं शं षं सं हं क्षं इत्येतानिपंचाश
न्मातृकाक्षराणिअश्वत्थपत्रस्थापितमालायांविन्यस्य ॐ सद्योजातं॰ वामदेवाय॰ अघोरेभ्यो॰ तत्पुरुषाय॰ ईशानःसर्वविद्या॰
इतिपंचमंत्रान्जपित्वा सद्योजातेतिमंत्रेणमालांपंचगव्येनप्रोक्ष्यशीतजलेनप्रक्षाल्यवामदेवेतिचंदनेनाघृष्याघोरेतिमालांधूप
यित्वातत्पुरुषेतिचंदनकस्तूर्यादिनालेपयित्वेशानइतिमंत्रेणप्रतिमणिंशतवारंदशवारंवाभिमंत्र्याघोरइतिमंत्रेणमेरुंशतवार
मभिमंत्रयेत् ततएतैरेवपंचभिर्मंत्रैर्मालांपंचोपचारैःपूजयेत् इतिबोपदेवः रुद्राक्षान्कंठदेशेदशन ३२ परिमितान्मस्तकेविंश
तिद्वे ४० षट् ६ षट् ६ कर्णप्रदेशेकरयुगलकृतद्वादश १२ द्वादशो १२ व बाह्वोरिंदोःकलाभि १६ र्नयनयुगकृते एक १ मेकं १ शिरवायां
वक्षस्यष्टाधिकंयःकलयतिशतकंसस्वयंनीलकंठः रुद्राक्षदानाद्रुद्रपदप्राप्तिः पंचविंशत्पलंलिंगेघृतभ्यंगंकारयेदथ स्नापयेत्ति

लतैलैश्च करयंत्रोद्भवंशिवम् स्नानंपलशतंज्ञेयमभ्यंगःपंचविंशतिः पलानांद्विसहस्रेणमहास्नानंजलेनतत् पयोदधिघृतक्षौ
द्रशर्कराद्यैस्ततःक्रमात् शिवस्यसर्पिषास्नानंप्रोक्तंपलशतेनवै तावतामधुनाचैवदध्नापिपयसापिच पलसार्धसहस्रेणरसेनै
वैक्षवेणच भक्त्याचोष्णोदकैःशीतोदकैःसंस्नापयेच्छिवम् श्रीविष्णुंक्षीरदध्याद्यैःक्रमाद्दशगुणोत्तरैः स्नापयेल्लिंगविष्णोश्च
क्षीराद्यैःपंचभिःसमैः अथश्रीविष्ण्वादिपंचायतनानि विष्णुर्मध्येशिवेभास्यसूर्यार्याईशादिक्क्रमात् शंभोर्मध्येविष्णु-
सूर्यगजास्यार्यास्तथाक्रमात् १ रवेर्मध्यगतेरुद्रगणेशाच्युतशक्तयः मध्येदेवीविष्णुशिवगणेशरवयःक्रमात् २ मध्येगणप-
तिर्विष्णुशिवसूर्यांबिकास्तथा ईशानादिक्रमेणैवपंचायतनपंचकम् ३ अथकेशवादिचतुर्विंशतिनिर्णायकबोपदेवश्लोकः
सिंधौव्याख्यातः तस्यायंसंग्रहः केशवादिचतुर्बाहोर्दक्षिणोर्ध्वकरक्रमात् शंखचक्रगदापद्मायुधैःकेशवउच्यते नारायणः
पद्मगदाचक्रशंखायुधैःक्रमात् माधवश्चक्रशंखाभ्यांपद्मेनगदयाभवेत् २ गोविंदोगदयापद्मशंखचक्रैःक्रमाद्भवेत् विष्णुःप
द्मेनशंखेनचक्रेणगदयाक्रमात् ३ शंखपद्मगदाचक्रैर्मधुसूदनईरितः त्रिविक्रमोगदाचक्रशंखपद्मैरनुक्रमात् ४ वामनःशं-
खचक्राभ्यांपद्मेनगदयापिच चक्रेणगदयाशंखपद्माभ्यांश्रीधरःस्मृतः ५ हृषीकेशःस्मृतश्चक्रपद्मशंखगदायुधैः पद्मनाभः
पद्मचक्रगदाशंखैःक्रमात्स्मृतः ६ दामोदरःशंखगदाचक्रपद्मैरुदीर्यते संकर्षणःशंखपद्मचक्रायुधगदायुधैः ७ वासुदेवश्चक्र

गदापद्मशंखाद्यलक्षणैः प्रद्युम्नः स्याच्छंखगदापद्मचक्रैः क्रमाद्धृतैः अनिरुद्धो गदाशंखपद्मचक्रैरनुक्रमात् पद्मशंखगदाच-
क्रायुधैः स्यात्पुरुषोत्तमः ८ अधोक्षजो गदाशंखचक्रपद्मैः करस्थितैः नरसिंहः पद्मगदाशंखचक्रायुधैर्भवेत् ९ अच्युतः पद्म
चक्राभ्यां शंखेन गदया क्रमात् जनार्दनश्चक्रशंखगदापद्मान्यस्य बाहुभिः ११ उपेंद्रो गदया चक्रपद्मशंखांचितैः करैः चक्रपद्मग-
दाशंखैः करस्थैः स्यात्क्रमाद्धरिः १२ श्रीकृष्णाख्यो गदापद्मचक्रशंखैर्मतो विभुः इति प्रोक्ताः केशवादिचतुर्विंशतिमूर्तयः १३

अथ सिंध्वनुसारेण देवप्रतिष्ठाप्रयोगः यजमानो द्वादशादिहस्तमंडपं कृत्वा अग्नये पूर्वतो वा हस्तमात्रं कुंडं स्थंडिलं वा कृत्वा म-
ध्ये वेदीं तदुपरि सर्वतोभद्रं ग्रहचिकीर्षायां पूर्वतः ईशान्यां वा ग्रहवेदीं प्रासादसंस्कारे मंडपसंस्कारे वा चिकीर्षिते नैर्ऋते वास्तुपीठं कृ-
त्वा अस्यां मूर्तौ लिंगे वा देवतासान्निध्यार्थं दीर्घायुर्लक्ष्मीसर्वकामसमृद्ध्यक्षय्यसुखकामोऽमुकदेवमूर्तिप्रतिष्ठां करिष्ये इति संक-
ल्प्य स्वस्तिवाचनादि नांदीश्राद्धांते आचार्यं कृत्वा होतॄंश्चतुरो वाष्टौ वा ऋत्विजो वृत्वा पूजयेत् आचार्यो यदत्रेति सर्षपान् विकीर्यापो हि ष्ठे-
ति कुशोदकैर्भूमिं प्रोक्ष्य देवा आयांतु यातुधाना अपआयांतु विष्णो देवयजनं रक्षस्वेति भूमौ प्रादेशं कृत्वा मंडपप्रतिष्ठां ताद्विधिस्तु
मूर्तिप्रतिष्ठाग्रंथादवगंतव्यस्तदनुसारेण कृत्वा न कृत्वा वा यदत्र संस्थितं भूतं स्थानमाश्रित्य तिष्ठति स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्र-
स्थं तत्र गच्छतु अपक्रामंतु॰ मूर्तिं पंचगव्यहिरण्ययवदूर्वाश्वत्थपलाशपर्णान्युदकुंभे प्रक्षिप्य तत्ताभिरद्भिरापो हि ष्ठेति तिसृभिः

हिरण्यवर्णाःशुचयःपावकायासुजातःकश्यपोयास्विंद्रः अग्निंयागर्भंदधिरेविरूपास्तानआपःशꣳस्योनाभवंतु यासाꣳराजावरुणो-
यातिमध्येसत्यानृतेअवपश्यन्जनानां मधुश्चुतःशुचयोयाःपावकास्तानआपःशꣳस्योनाभवंतु यासांदेवादिविकृण्वंतिभक्षंया-
अंतरिक्षेबहुधाभवंति याःपृथिवींपयसोंदंतिशुक्रास्तानआपःशꣳस्योनाभवंतु शिवेनमाचक्षुषापश्यतापःशिवयातनुवोपस्पृ
शतत्वचंसर्वाꣳअग्नीꣳरप्सुषदोहुवेवोमयिवर्चोबलमोजोनिधत्त पवमानःसुवर्जनः पवित्रेणविचर्षणिः यःपोतासपुनातुमा पु
नंतुमांदेवजनाः पुनंतुमनवोधिया पुनंतुविश्वआयवः जातवेदःपवित्रवत् पवित्रेणपुनाहिमा शुक्रेणदेवदीद्यत् अग्नेक्रत्वा-
क्रतूꣳरनु यत्तेपवित्रमर्चिषि अग्नेविततमंतरा ब्रह्मतेनपुनीमहे उभाभ्यांदेवसवितः पवित्रेणसवेनच इदंब्रह्मपुनीमहे वैश्व
देवीपुनतीदेव्यागात् यस्यैबह्वीस्तनुवोवीतपृष्ठाः तयामदंतःसधमाद्येषु वयꣳस्यामपतयोरयीणाम् वैश्वानरोरश्मिभिर्मापुना-
तु वातःप्राणेनेषिरोमयोभूः द्यावापृथिवीपयसापयोभिः ऋतावरीयज्ञियेमापुनीताम् बृहद्भिःसवितस्तृभिः वर्षिष्ठैर्देवमन्व-
भिः अग्नेदक्षैःपुनाहिमा येनदेवाअपुनत येनापोदिव्यंकशः तेनदिव्येनब्रह्मणा इदंब्रह्मपुनीमहे यःपावमानीरध्येति ऋषि-
भिःसंभृतꣳरसं सर्वꣳसपूतमश्नाति स्वदितंमातरिश्वना पावमानीर्योअध्येति ऋषिभिःसंभृतꣳरसं तस्मैसरस्वतीदुहे क्षीरं-
ꣳसर्पिर्मधूदकम् ४ पावमानीःस्वस्त्ययनीः सुदुघाहिपयस्वतीः ऋषिभिःसंभृतोरसः ब्राह्मणेष्वमृतꣳहितं पावमानीर्दिशंतु

नः इमंलोकमथोअमुं कामान्समर्धयंतुनः देवीर्देवैःसमाभृताः पावमानीःस्वस्त्ययनीः सुदुघाहिघृतश्चुतः ऋषिभिःसंभृतोरसः
५ ब्राह्मणेष्वमृतꣳहितं येनदेवाःपवित्रेण आत्मानंपुनतेसदा तेनसहस्रधारेण पावमान्यःपुनंतुमा प्राजापत्यंपवित्रम् शतोद्यामꣳ
हिरण्मयम् तेनब्रह्मविदोवयम् पूतंब्रह्मपुनीमहे इंद्रःसुनीतीसहमापुनातु सोमःस्वस्त्यावरुणःसमीच्या यमोराजाप्रमृणाभिःपुनातु
मा जातवेदामोर्जयंत्यापुनातु ६ इत्यनुवाकेनाभिषिच्य व्याहृतिभिरिदंविष्णुरितिचफलयवदूर्वाःसमर्प्य रक्षोहणमितिदेवहस्तेकंक
णंबध्वावाससाछाद्य अवतेहेळोउदुत्तममितिजलेधिवासयेत् अथचलप्रतिष्ठायामग्निंप्रतिष्ठाप्य ध्यात्वा ग्रहादितद्विधिपक्षेग्रहान्वा
स्तुदेवताश्चप्रतिष्ठाप्यान्वादध्यात् चक्षुषीआज्येनेत्यंतेग्रहादिहोमपक्षेग्रहानधिदेवतादींश्चसमिच्चर्वाज्येनवास्तुपीठेदेवताश्चान्वाधाने
उद्दिश्य इंद्रंपृथिवींशर्वंअग्निंअग्निमूर्तिंपशुपतिंयमंयजमानमूर्तिंउग्रंनिर्ऋतिं सूर्यमूर्तिंरुद्रंवरुणं जलमूर्तिंभवंवायुं वायुमूर्तिंईशानं
कुबेरंसोममूर्तिं महादेवंईशानम् आकाशंभीमंएताः लोकपालमूर्तिमूर्तिपतिदेवताः पलाशोदुंबराश्वत्थशम्यपामार्गसमिद्भिःआ-
ज्याहुतिभिस्तिलाहुतिभिश्चप्रतिदैवतंप्रतिद्रव्यमष्टाष्टसंख्याकाभिःस्थाप्य देवतामसुकंपलाशोदुंबराश्वत्थशम्यपामार्गसमित्तिलचर्वा
ज्यैः प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरसहस्रमष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिसंख्ययावा अग्निंयजुर्भिरित्यनुवाकेन विश्वान्देवांस्तिलाज्याभ्यांदशदशाहुतिभिः
एवंद्वितीयेपर्यायेएताएवदेवतास्तत्तत्संख्याकैस्तैरेवद्रव्यैरेवंतृतीयेपर्यायेएताएवदेवतास्तत्तत्संख्याकैस्तैरेवद्रव्यैर्ब्रह्मादिमंडलदेवता-

स्तिलाज्याहुतिभिः प्रतिदैवतंदशदशसंख्याकाभिः शेषेणस्विष्टकृतमित्यादिशूर्पेप्रधानदेवतार्थंतूष्णींचतुरोमुष्टीन्निरूप्य होमपर्याप्तंगृहीत्वा
तथैवप्रोक्ष्य गोक्षीरेनीवारचरुंश्रपयेत् आज्यभागांते यजमानमुपकल्पितमन्वाधानोक्तद्रव्यजातमन्वा धानोक्ताहुतिसंख्यापर्याप्तमन्वाधानोक्ता
भ्योयक्ष्यमाणाभ्योदेवताभ्योस्तुनममेतित्यागंकुर्यात् ग्रहसिद्धान्तादिनाग्रहादिहोमंविधाय लोकपालमूर्तिमूर्तिपतिपतिभ्यः समित्संचरुक
तिलाज्येनजुहुयात् प्रतिद्रव्यंहोमांतेदेवंपादनाभिशिरसिस्पृशेत् आज्यहोमेचोत्तरतः सजलकुंभेसंपातान्नयेत् तेषांमंत्राः इंद्रायेंदोइ-
तींद्रस्य स्योनेति पृथिवीमूर्तेः अघोरेभ्यइतितत्पतेः शर्वस्य अग्नआयाहीत्यग्नेः अग्निंदूतमित्यग्निमूर्तेः नमःशर्वायचपशुपतयेचेतिप
शुपतेः यमायसोममितियमस्य असिहिवीरेतियजमानमूर्तेः स्तुहिश्रुतमितितत्पतेरुद्रस्य असुन्वंतमितिनैर्ऋतेः आकृष्णेनेतिसूर्य-
मूर्तेः योरुद्रोअग्नावितितत्पतेरुद्रस्य इमंमेवरुणेतिवरुणस्य शन्नोदेवीतिजलमूर्तेः नमोभवायचेतिभवस्य आनोनियुद्भिःवायोः वातआ
वातुवायुमूर्तेः तमीशानं॰ईशानस्य आप्यायस्वकुबेरस्य वयंसोम॰सोममूर्तेः तत्पुरुषायमहादेवस्य अभित्वादेवईशानस्य -
आदित्यत्नस्यआकाशस्य नमउग्रायचेतिभीमस्य ततःस्थाप्य देवमंत्रेणसमित्संचरुकपायसचरुतिलाज्यहोमः प्रतिद्रव्यंहोमांतेदेव
पादनाभिशिरस्पर्शः देवमंत्रस्यतांत्रिकोमूलमंत्रोदेवगायत्रीवावैदिकोग्राह्यः अग्निर्यजुर्भिःसवितास्तोमैः इंद्रउक्थामदैः मित्रावरु-
णावाशिषा अंगिरसोधिष्ण्यैरग्निभिः मरुतःसदोहविर्धानाभ्यां आपःप्रोक्षणीभिः ओषधयोबर्हिषा अदितिर्वेद्या सोमोदीक्षया-

त्वष्टेध्मेन विष्णुर्यज्ञेन वसवआज्येन आदित्यादक्षिणाभिः विश्वेदेवाऊर्जा पूषास्वगाकारेण बृहस्पतिःपुरोधया प्रजापतिरुद्गीथे
न अंतरिक्षंपवित्रेण वायुःपात्रैः अहं॰ श्रद्धया स्वाहेत्यनुवाकेन तिलाज्ययोर्दशदशाहुतयः ततोदेवस्यपादौस्पृशेत् संपातजलेन
देवमभिषिंचेत् एवमेवद्वितीयपर्यायेणहुत्वा देवस्यनाभिंस्पृशेत् तृतीयपर्यायेणहुत्वाशिरःस्पृशेत् प्रतिपर्यायंसंपाताभिषेकः ए
कपर्यायेआहुतिसंख्यापलाशसमिधः १९२ औदुंबर १९२ अश्वत्थ १९२ शमी १९२ अपामार्ग १९२ आज्य १९२ तिल १९२ स्थाप्यदेवस्या
ष्टाविंशतिपक्षेसमित्संचकं ४० चर्वाज्यतिलाः ८४ अनुवाक २० मिलिताः १५८८ पर्यायत्रये ४७६४ एवंहुत्वाचशोधयेत् देवंनत्वास्वागतंदेवदेवेशविश्वरू
पनमोस्तुते शुद्धेपित्वदधिष्ठानेशङ्किंकुर्मःसहस्वतामितिप्रार्थ्य उत्तिष्ठब्रह्मणस्पतिरिति सर्विगुत्थाप्याग्न्युत्तारणंकार्यं अग्निःस
प्तमितिसूक्तमग्निपदहीनंपठित्वातत्सहितंपुनःपठेत् एवमष्टशतमष्टाविंशतिवारंपठन् जलंपातयेत् ततोर्चांद्वादशवारंमृदाजलेनच
प्रक्षाल्य मंत्रैःपंचगव्यंकृत्वा पयःपृथिव्यांपयओषधीषुपयोदिव्यंतरिक्षेपयोधाम् पयस्वतीःप्रदिशःसंतुमह्यं आयोराजानमि-
तिचसंस्नाप्य आप्यायस्वेतिपंचमंत्रैः पंचामृतेनसंस्नाप्य लिंगंचेन्नमस्तेरुद्रइत्यष्टाभिःसंस्नाप्य घृताभ्यंगमुद्वर्तनमुष्णोदकेनक्षाल
नंचकृत्वागंधंदत्वासंपातोदकैरभिषिच्यसपल्लवैश्चतुर्भिःकुंभैः क्रमेणापोहिष्ठा॰ योवःशिवतमो॰ तस्मा॰ आकलशेषु॰ इतिसंस्ना
प्य समुद्रज्येष्ठेतिचतसृभिःशाकलशोधितिचमिलितचतुःकुंभैःसंस्नाप्य औदुंबरादिपीठेर्चामुपवेश्य परितोष्टदिक्षुसजलकुंभेषुग॰

धपुष्पदूर्वाक्षिप्त्वाद्यकुंभेसप्तमृदः द्वितीयेपुष्करपर्णशमीविकंकताश्मंतकत्वचः पल्लवांश्च तृतीयेसप्तधान्यं चतुर्थेपंचरत्नं पंचमेफलपु-
ष्पाणि षष्ठेकुशदूर्वागोरोचनाः सप्तमेसंपातोदकं अष्टमेसर्वौषधीःक्षिप्त्वाक्रमेणापोहिष्ठेतित्रिभिः हिरण्यवर्णाःशुचयइतिचतुर्भिः
पवमानानुवाकेनचाभिषिच्य एककुंभेशमीपलाशवटखादिरबिल्वाश्वत्थविकंकतपनसाम्रशिरीषोदुंबराणांपल्लवान् कषायांश्चक्षिप्त्वा
श्वत्थेवइत्यभिषिच्यपंचरत्नोदकेनहिरण्यवर्णाःशुचयइतिसंस्नाप्यवाससीदत्वोपरिवितानंबध्नंतिकेचित् यज्ञोपवीतगंधपुष्पधूप-
दीपान्दत्वा हिरण्यगर्भः० यआत्मदाः० यःप्राणतो० यस्यमे० येनद्यौः० यंक्रंदसी० आपोहयत्० यश्चिदापो० ८ इत्यष्टोपीठदीपान्द
त्वासुवर्णशलाकयातैजसपात्रस्थंमधुघृतंचगृहीत्वा चित्रंदेवाना० तेजोसि०शुक्रमस्यमृतमसि धामनामासि प्रियंदेवानामनाधृ
ष्टंदेवयजनमितिमंत्राभ्यां ॐ नमोभगवतेतुभ्यंशिवायहरयेनमः हिरण्यरेतसेविष्णोविश्वरूपायतेनमइतिचदक्षिणसव्येदेवनेत्रे
मंत्रावृत्यालिखेत् अंजंतित्वेतिअंजनेनांङ्क्त्वा देवस्यत्वासवितुःप्रसवे इंद्रस्येंद्रियेणानज्मीतिमध्वाज्यशर्कराभिरंक्त्वा अंजनेनपु
नरंजयेत् ततआदर्शभक्ष्यादिदर्शयेत् अत्रकर्ताचार्यायगामृत्विग्भ्योदक्षिणांदद्यात् आचार्यःप्रत्यृचमादौप्रणवंवदन्पुरुषसूक्तेन
स्तुत्वावंशपात्रस्थपंचवर्णौदनेनदेवंनीराजयित्वारुद्रायचतुष्पदादौदद्यात् मंत्रास्तु ॐ नमोरुद्रायसर्वभूताधिपतयेदीप्तशूलध-
रायोमादयितायविश्वाधिपतयेरुद्रायवैनमोनमः शिवमगर्हितंकर्मास्तुस्वाहेति अश्वत्थपर्णेभूतेभ्योनमइति अथाचार्यः सर्वतो

भद्रदेवताआवाहयेत् मध्येब्रह्माणं पूर्वादिदिक्षुइंद्रादिलोकपालान् ईशानेंद्राद्यंतरालेषु वसून्१ रुद्रान्२ आदित्यान्३ अश्विनौ४
विश्वान्देवान्५ पितॄन्६ नागान्७ स्कंदवृषौ८ ब्रह्मेशानाद्यंतरालेषु दक्षं१ विष्णुं२ दुर्गां॰३ स्वधाकारं४ मृत्युरोगान्५ समुद्रान्स॰
रितः६ मरुतः७ गणपतिं८ मध्येपृथिवीं मेरुंसंस्थाप्य देवंचावाह्यप्रागादिदिक्षु वज्रं शक्तिं दंडंखड्गंपाशं अंकुशंगदांशूलं तद्बा-
ह्येगोतमं भरद्वाजं विश्वामित्रं कश्यपंजमदग्निंवसिष्ठमत्रिमरुंधतींच तद्बाह्येनवग्रहान् तद्बाह्येऐंद्रींकौमारींब्राह्मींवाराहींचामुं॰
डांवैष्णवींमाहेश्वरींवैनायकीं एतानामभिरावाह्यसंपूज्यप्रतिमायांदेवंतन्मंत्रेणावाह्यमंडलमध्येप्रतिमासुप्रतिष्ठितोभवेतिनि॰
वेश्यसंपूज्यवन्हौमंडलदेवतानांनामभिस्तिलाज्येनदशदशाहुतीर्हुत्वापुष्पांजलिंसमर्प्यनमोमहद्भ्यइतिदेवंनत्वामंडलादुत्तरतः स्व॰
स्तिकेमंचकंतदुपरिशय्यांकृत्वोत्तिष्ठेतिदेवमुत्थाप्यमंगलघोषैः शय्यायांदेवमुपवेश्य पुरुषसूक्तोत्तरमहान्यासनारायण्याख्यंतत्तु
त्त्वादेवेन्यासंकुर्यात् तथाहि पुरुषात्मनेनमः प्राणात्मने प्रकृतितत्त्वात्मने॰ बुद्धितत्त्वाय॰ अहंकारतत्त्वाय॰ मनस्तत्त्वाय॰
इतिसर्वांगेषु प्रकृतितत्त्वाय॰ बुद्धितत्त्वाय॰ हृदिशब्दतत्त्वाय॰ शिरसिस्पर्शतत्त्वाय॰ त्वचिरूपतत्त्वाय॰ हृदि एवंहृद्येवरसगंधश्रोत्र
त्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणवाक्पाणिपादपायूपस्थ पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशेसत्त्वरजस्तमोदेहतत्त्वानिविन्यसेत् ततःपुरुषसूक्ताद्यंक्र
मात् द्वयंकरयोः तदुत्तरद्वयंजानुनोः तदुत्तरद्वयंकट्योः ततःतिस्रोनाभिहृत्कंठेषु ततोद्वयंबाह्वोः ततोद्वयंनासयोः ततोद्वय

मक्ष्णोः अंस्यांशिरसि ततःसुखशायीभवेतिशय्यायांदेवंस्वापयित्वा मंडलशय्ययोरंतरानगंतव्यमितिप्रैषंदत्वास्विष्टकृदादि
होमशेषंसमाप्यमंडलदेवताभ्योनामभिश्चरुणाबलीन्दद्यात् नीवारचरुशेषेणदिग्बलिं ततोधामंतइतिपूर्णाहुतिंजुहुयात् इ
त्यधिवासनम् अथस्थिरार्चायां क्रमोविशेषश्च संकल्पादिजलाधिवासांतंकृत्वादेवंनत्वा स्वागतंदेवदेवेशेत्यादिप्रार्थनो
त्थापनाग्न्युत्तारणादिनेत्रोन्मीलनांतंपूर्ववत् तत्रस्थिरेशिवलिंगेस्वर्णसूच्यागंधेन ॐ नमोभगवतेरुद्रायाहिरण्यरेतसेपराय
परमात्मनेविश्वरूपायोमाप्रियायनमइत्युक्त्वांजनादिनांजनयेदितिनेत्रोन्मीलने लिंगेविशेषः ततः सूक्तस्क्त्यादिमंडलदेवता
स्थापनांतं ततोमंडलेमूर्तिनिवेशस्ततः शय्यायांदेवारोहणं ततःस्तुतिः पूर्वोक्तन्यासाः ततःशय्यायांदेवशयनं ततोग्निस्थाप
नादिलोकपालमूर्तिमूर्तिपतिहोमांतंपूर्ववत् स्थाप्यदेवताहोमे नैवारश्चरुर्नास्तिसमेवहवींषि ततश्चविष्णोःस्थिरार्चायांपूर्वो-
क्तसमित्तिलाज्यहोमोत्तरं पुरुषसूक्तेनप्रत्यृचमाज्यंहुत्वाइदंविष्णुरितिपादौस्पृष्ट्वापुनस्ताएवहुत्वा अतोदेवेतिशिरसिस्पृष्ट्वा-
पुनस्ताएवहुत्वापुरुषसूक्तेनसर्वांगंस्पृशेत् स्थिरलिंगंचेत्समिदाज्यतिलहोमांतेयातइषुइत्यनुवाकांतेनद्रापेइतिसहस्राणीत्य-
नुवाकाभ्यांच प्रत्यृचमाज्यंहुत्वा सर्वोवैरुद्रइतिमूलंस्पृशेत् पुनस्ताएवहुत्वा कद्रुद्रायेतिमध्यंपुनस्ताएवहुत्वानमोहिरण्यबाह
वेइत्यग्रंपुनस्ताएवहुत्वासर्वरुद्रेणसर्वांगंस्पृशेत् इत्यधिवासनेविशेषः परेद्युःपीठिकांस्नापयित्वामहीमूषित्यावाह्य अदि

तिष्ठेरितिस्कत्वाह्रींनमइतिसंपूज्यतेनैवपूर्णाहुतिंहुत्वाउत्तिष्ठब्रह्मणस्पतइतिदेवमुत्थाप्यपुष्पांजलिंदत्वापुरुषसूक्तेनस्तुत्वाउदुत्यमित्युत्थाप्यका
निक्रददितिसूक्तेनविष्णुंसद्योजातमितिपंचानुवाकेलिंगंगृहंप्रवेश्यपीठिकायामिंद्रादिनामभिरष्टरत्नानिक्षिप्त्वासप्तधान्यैरोप्यमनःशिलाःक्षि-
प्त्वापायसेनसंलिप्यप्रणवेनांगन्यासंकृत्वासुवर्णशलाकामंतरितांकृत्वासुलग्नेप्रतितिष्ठपरमेश्वरेत्युक्त्वातोदेवेतिविष्णुंरुद्रेणलिंगंचस्थापयेत्ततः
श्चरुहोमप्राणप्रतिष्ठादि ततःस्थिरार्चायामधिवासनेपरेद्युःकृत्येचविशेषोन्यत्सर्वं मुक्तवक्ष्यमाणचलार्चावदेव अथचलप्र-
तिष्ठायामधिवासनांतेपरेद्युरेकाहपक्षेसद्योवाउत्तिष्ठब्रह्मणस्पत इतिदेवमुत्थाप्यपुरुषसूक्तोत्तरनारायणाभ्यांस्तूयात् अथ-
प्रायस्थिरचलार्चयोःसाधारणप्रयोगः प्रतिष्ठांगंपरेद्युर्होमंकरिष्ये इतिसंकल्प्यचक्षुषीआज्येनेत्यंतेस्थाप्यदेवंतन्मंत्रेणघृतपक्व
व्रीहिचरुणादशाहुतिभि रग्निंसोमंधन्वंतरिंकुहूमनुमतिंप्रजापतिंपरमेष्ठिनंब्रह्माणमग्निंसोमंअग्निमन्नादंअग्निमन्नपतिंप्रजा
पतिंविश्वान्देवान्सर्वान्देवानग्निंस्विष्टकृतंपूजांगेहोमेविष्णुश्चेत्संकर्षणादिद्वादशदेवताःशार्ङ्गिणंश्रियंसरस्वतींविष्णुंकृसरे-
णैकैकयाहुत्वाविष्णुंवषट्कारंकृसरेणाशिवश्चेद्भवंशर्वंईशानंपशुपतिंरुद्रमुग्रंभीमंमहांतंकृसरेणैकैकया॰ भवस्यदेवस्यपत्नी
मित्याद्यष्टौगुडोदनेनैकैकयाभवस्यदेवस्यसुतमित्यादि ८ हरिद्रोदनेनएकै॰ रुद्रंसप्तदशवारंशिवंशंकरंसहमानंशितिकंठंकप-
र्दिनंताम्रमरुणमपगुरमाणंहिरण्यबाहुंसस्पिंजरंबभ्लुशंहिरण्यमेताःकृसरेणैकैक॰ शेषेणस्विष्टकृतमित्यादिशूर्पेतूष्णींस्था

प्यदेवतायैचतुर्मुखीनग्न्यादिषोडशदेवताभ्योनाम्नाचतुश्चतुर्मुखीन्निरूप्यतथैवप्रोक्ष्य सघृतजलेश्रपयित्वास्रुच्यावदानधर्मेणास्था
प्यदेवमंत्रेणदशाहुतीर्हुत्वानामभिर्जुहुयात् अग्नयेस्वाहा॰ सोमाय॰ धन्वंतरये॰ कुह्वै॰ अनुमत्यैप्रजापत॰ परमेष्ठिने॰ ब्रह्मणे॰
अग्नये॰ सोमाय॰ अग्नयेन्नादाय॰ अग्नयेन्नपतये॰ प्रजापतये॰ विश्वेभ्योदेवेभ्यः॰ सर्वेभ्योदेवेभ्यः॰ भूर्भुवःस्वरग्नयेस्विष्टकृतेस्वा॰
१६ इति सप्ततेअग्नेसमिधःसप्तजिह्वाःसप्तर्षयःसप्तधामप्रियाणि सप्तहोत्राःसप्तधात्वायजंतिसप्तयोनीरापृणस्वाघृतेन॰ पुन
स्त्वादित्यारुद्रावसवःसमिंधतांपुनर्ब्रह्माणोवसुनीथयज्ञैः घृतेनत्वंतनुवोवर्धयस्वसत्याःसंतुयजमानस्यकामाइतिमं
त्राभ्यांपूर्णाहुतिंकृत्वाचार्योयाओषधीरितिपुष्पफलसर्वौषधीःसमर्प्यसंपातोदकंताम्रपात्रेआदायदेवमंत्रेणशतवारमभिमंत्र्य॰
तेनदेवशिरसिसिंचेत् ततउत्तिष्ठब्रह्मणइतिदेवमुत्थाप्यविश्वतश्चक्षुरित्युपतिष्ठेत् एतेउत्थापनोपस्थापनेचलार्चायामेव देवंध्या
त्वाजपेत् ब्रह्मणेनमः विष्णवेनमः रुद्रायनमः इंद्राद्यष्टभ्यो॰ वसुभ्यो॰ रुद्रेभ्यो॰ आदित्येभ्यो॰ अश्विभ्यां॰ मरुद्भ्यो॰ कुबेराय॰ गंगा॰
दिमहानदिभ्यो॰ अग्नीषोमाभ्यां॰ इंद्राग्निभ्यां॰ द्यावापृथिवीभ्यां॰ धन्वंतरये॰ सर्वेशाय॰ विश्वेभ्योदेवेभ्यो॰ ब्रह्मणइति॰ ततःसं॰
पातोदकेनयजमानाभिषेकः देवंध्यात्वाप्रतितिष्ठपरमेश्वरेति पुष्पांजलिंदत्वासच्चिदानंदंब्रह्मैवभक्तानुग्रहायगृहीतविग्रहंत्वा॰
सुधात्मंनिजवाहनाद्यपेतंनिजहृत्कमलेवस्थितंसर्वलोकसाक्षिणमणीयांसंपारमेष्ठ्यासिपरमांश्रियंगमयेतिमंत्रपुष्पांजलावागतं॰

विभाव्यार्चायांविन्यस्य प्राणप्रतिष्ठांकुर्यात् तद्यथा अस्यश्रीप्राणप्रतिष्ठामंत्रस्य ब्रह्मविष्णुरुद्रा ऋषयः ऋग्यजुःसामानि छंदां
सि क्रियामयवपुः प्राणाख्यादेवता आंबीजं क्रौंशक्तिः प्राणप्रतिष्ठायांविनियोगः ब्रह्मविष्णुरुद्रऋषिभ्योनमःशिरसि ऋग्यजुःसा
मछंदोभ्योमुखे प्राणाख्यदेवतायैहृदि॰ आंबीजायनमःगुह्ये॰ क्रौंशक्तयेनमःपादयोः ॐकंखंगंघंङंअंपृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशा
त्मने आंहृदयाय॰ ॐचंछंजंझंञंइंशब्दस्पर्शरूपरसगंधात्मनेइंशिरसेस्वाहा ॐटंठंडंढंणंऊंश्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणात्मनेऊंशि
खायैवषट् ॐतंथंदंधंनंएंवाक्पाणिपादपायूपस्थात्मनेऐंकवचायहुं ॐपंफंबंभंमंॐ वचनदानविहरणोत्सर्गानंदात्मनेऔंनेत्रत्र
यायवौषट् ॐ यंरंलंवंशंषंसंहंळंक्षंॐ मनोबुध्यहंकारचित्तात्मनेअः अस्त्रायफट् एवमात्मनिदेवेचकृत्वादेवंस्पृष्ट्वाजपेत् ॐआं
ह्रींक्रोंयंरंलंवंशंषंसंहंसः देवस्यप्राणाइहप्राणाः ॐआंह्रींक्रोंयंरंलं॰ हंसः देवस्यजीवइहास्थिताः ॐआंह्रीं॰ हंसः देवस्यसर्वेंद्रिया
णि ॐआंह्रीं॰हंसः देवस्यवाङ्मनश्चक्षुश्श्रोत्रघ्राणप्राणाइहागत्यस्वस्तयेसुखेनस्थचिरंतिष्ठंतुस्वाहा अर्चाहृदयंगुष्ठंदत्वाजपेत् अ
स्यैप्राणाःप्रतिष्ठंतु अस्यैप्राणाश्चरंतु अस्यैदेवत्वमर्चायैमामहेतिचकश्चन प्रणवेनसंन्निरुध्यसजीवंध्यात्वा ध्रुवाद्यौरितितृचं
जप्त्वाकर्णेगायत्रींदेवमंत्रंचजप्त्वापुरुषसूक्तेनोपस्थाय पादनाभिशिरःस्पृष्ट्वाइहैवैधीतित्रिर्जपेत् ततःकर्तास्वागतंदेवदेवेशमद्भाग्या
त्त्वमिहागतः प्राकृतंत्वमदृष्ट्वामांबालवत्परिपालय धर्मार्थकामसिध्यर्थंस्थिरोभवशिवायनः सान्निध्यंतुसदादेवस्वार्चायांपरिकॢ

त्मय यावच्चंद्रावनीसूर्यास्तिष्ठंत्यप्रतिघातिनः तावत्त्वयात्रदेवेशस्थेयंभक्तानुकंपया भगवन्देवदेवेशत्वंपितासर्वदेहिनाम् येनरू
पेणभगवन्त्वयाव्याप्तंचराचरम् तेनरूपेणदेवेशस्वार्चायांसन्निधोभवेतिनमेत् अथाचार्यःकर्तावालिंगमर्चांवाभूःपुरुषमावाहया
मिभुवःपुरुषमावाहया॰ स्वःपुरुषमावाहया॰ भूर्भुवःस्वःपुरुषमा॰ इत्यावाह्यप्रणवेनासनंदत्वा दूर्वाश्यामाकविष्णुक्रांतपद्मभिश्र
पाद्य ॐ इमाआपःशिवतमाः पूततमामेध्यामध्यतमाअमृताअमृतरसाः पाद्यास्ताजुषंतांप्रतिगृह्यतांप्रतिगृण्हातुभवान् महाविष्णु
र्विष्णवेनमइतिपाद्यं भगवान्महादेवोरुद्रायनमइतिलिंगे एवंदेवतांतरेष्वूह्यम् इमाआपःशिवतमा॰ आचमनीयास्तेजुषंतांप्रति
गृह्य॰ इत्याचमनं इमाआपः॰ अर्घ्यास्ते॰ इत्यर्घ्यं पंचामृतस्नानं देवंमंत्रैःसंस्नाप्य इदंविष्णुरितिविष्णो नमोअस्तुनीलग्रीवाये
तिलिंगेकंकणंविसृज्य वस्त्रंयज्ञोपवीतंचदत्वा इमेगंधाःशुभादिव्याः सर्वमाल्यैरलंकृताः पूताब्रह्मपवित्रेणपूताःसूर्यस्यरश्मिभिः
पूताइत्यादिपूर्ववदितिगंधं इमेमाल्याःशुभादिव्याःसर्वगंधैरलंकृताः पूताइत्यादि इतिमालाःइमेपुष्पाइतिपुष्पं वनस्पतिरसोद्भू
तो॰ धूपोयंप्रतिगृह्यताम् प्रतिगृण्हातुभवानित्यादि ॐज्योतिःशुक्रंचतेजश्चदेवानांसततंप्रियम् प्रभाकरःसर्वभूतानांदीपो॰तां
प्रतिगृण्हातुभवानितिदीपंदत्वा विष्णोःसंकर्षणादिद्वादशनामभिः पुष्पाणिसमर्प्यतैरेवतर्पणंकृत्वापायसगुडोदनचित्रोदनानि
पवित्रंतेविततमितिनिवेद्यसंकर्षणादिनामभिर्द्वादशगृहसिद्धान्नकृसराहुतीर्हुत्वा कृसरेणैवशार्ङ्गिणे॰ श्रियै॰ सरस्वत्यै॰ विष्णवे॰

इतिहुत्वा विष्णोर्नुकं॰ तदस्यप्रिय॰ प्रतद्विष्णुः॰परोमात्रया॰विचक्रमे॰ त्रिर्देवः पृथि॰ इतिषण्मंत्रैर्जुहुयात् लिंगेतुदीपांतंकृत्वा-
भवायदेवाय॰शर्वायदेवाय॰ ईशानायदेवाय॰ पशुपतयेदेवाय॰ रुद्रायदेवाय॰उग्रायदेवाय॰भीमायदेवाय॰ महतेदेवायनमइ
तिपुष्पाणिदत्वातैरेवतर्पणंकृत्वा पवित्रंतेइतिपायसंगुडोदनंचनिवेद्य भवायदेवायस्वाहेत्यष्टभिः कृसरंजुहुयात् तिलमिश्रौद
नःकृसरः भवस्यदेवस्यपत्न्यैस्वाहेत्याद्यष्टभिर्गुडौदनंहुत्वा भवस्यदेवस्यसुतायस्वाहेत्याद्यष्टभिर्हरिद्रौदनंहुत्वा त्र्यंबकं॰मानो
महांतं॰मानस्तोके॰ आरात्ते॰ विकिरिद॰ सहस्राणिसहस्र॰ इतिद्वादश एतैःकृसरंहुत्वा शिवाय॰ शंकराय॰ सहमानाय॰ शि-
तिकंठाय॰ कपर्दिने॰ ताम्राय॰ अरुणाय॰ अपगुरमाणाय॰ हिरण्यबाहवे॰ सस्पिंजराय॰ बभ्लुशाय॰ हिरण्यायेतिद्वादशनामभि
र्जुहुयात् स्विष्टकृदादिहोमशेषंसमाप्य पूर्वोक्तसर्वहविर्भिर्विष्णवेलिंगायवाबलिंदद्यात् मंत्रस्तु त्वामेकमाद्यंपुरुषंपुराणंना
रायणंविश्वसृजंयजामहे त्वमेवयज्ञोविहितोविधेयस्त्वामात्मनात्मन्प्रतिगृण्हीष्वहव्यम् लिंगेतु नारायणपदेरुद्रशिवमिति
वदेत् अश्वत्थपर्णेभूर्भुवःस्वरोमितिहुतशेषंनिधायप्रदक्षिणीकृत्य विश्वभुजेसर्वभुजेआत्मनेपरमात्मनेनमइतिनत्वाचार्या
य द्वादशतिस्रएकांवागांदत्वाऋत्विग्भ्योदक्षिणांदत्वाशतंद्वादशवाविप्रान्भोजयेदिति प्रासादेनूतनेजलाशयोक्तप्रतिष्ठाविधिः
कार्यः तत्रगोरुत्तारणपात्रीप्रक्षेपादिनकुर्यात् वारुणहोमस्थानेवास्तुहोमः इतिस्थिरार्चाचरार्चयोः प्रतिष्ठाप्रयोगः अ-

थातोपिसंक्षिप्तएकाध्वरविधानेनचलप्रतिष्ठाप्रयोगः संकल्पादिनांदीश्राद्धांतंप्राग्वत् एकमाचार्यंवृणुयात् आचार्योऽमुकदेवप्रतिष्ठा
कर्मकरिष्ये इत्यादिसर्षपविकिरणांतं सर्वतोभद्रमंडले प्राग्वन्नामभिर्ब्रह्मादिमंडलदेवताआवाह्यसंपूज्ययथागृह्यमग्निं प्रतिष्ठाप्यान्वा
दध्यात् आज्यभागांतेस्थाप्यदेवतांसहस्रमष्टोत्तरशतंवासमिदाज्यचरुतिलद्रव्यैर्ब्रह्मादिमंडलदेवताः प्रत्येकंदशदशतिलाज्याहुति
भिः शेषेणेत्यादि तूष्णींनिर्वापप्रोक्षणेआज्यभागांतेतडागनदीतीरे गोष्ठचत्वरपर्वतगजाश्वह्रदवल्मीकसंगमेतिदशमृद्भिरष्टवारं-
देवंसंस्नाप्यपंचगव्यैः क्रमेणस्नापयित्वादूर्वासिद्धार्थपल्लवोपेतैरष्टकलशैरापोहिष्ठादिमंत्रैरभिषिच्याग्न्युत्तारणंकुर्यात् सर्वतोभद्र-
स्थपीठेदेवमुपवेश्यनाम्नावस्त्रगंधधूपादिदत्वाष्टदिक्षुपल्लवादियुतोदकुंभानष्टौदीपांश्चसंस्थाप्यप्राग्वन्नेत्रोन्मीलनंचित्रान्नेनब-
लिंदत्वापुरुषसूक्तेनस्रुवेणोक्तद्रव्यचतुष्टयंस्थाप्यदेवमंत्रेणहुत्वाएकैकद्रव्यहोमांतेदेवंस्पृशेत् आज्यहोमेकुंभेपातान्क्षिपेत् मंडलदे
वताभ्योहुत्वाहोमशेषंसमाप्यपूर्णाहुतिंकुर्यात् ततःपूर्वोक्तरीत्यासूक्तन्यासावाहनप्राणप्रतिष्ठांतंकृत्वाइहैवैधीतित्चंपुरुषसूक्तंचज
प्त्वामूलमंत्रादिनावाहनादिपंचामृतस्नानांतेसंपातोदकैरिमा आपःशिवतमाइत्यादिनाभिषेकः वस्त्रादिनैवेद्यांतंप्राग्वत् तांबूलफलद-
क्षिणानीराजननमःप्रदक्षिणादिविधायपुष्पांजलिंदत्वासाचार्यःकर्तादेवंनत्वाक्षमाप्याचार्यदक्षिणांतेअष्टकुंभोदकैर्यजमानाभिषेकः
विष्णुंस्मृत्वाकर्मेश्वरेर्पयेदितिसंक्षेपः अथपुनःप्रतिष्ठा मद्यचांडालस्पृष्टावन्हिदग्धाविप्ररक्तविदूषिता पापिस्पृष्टाश्चप्रतिमापुनःसं-

स्नार्या खंडितेस्फुटितेस्थानभ्रंशेपूजनाभावेश्वगर्दभादिस्पर्शेपतितरजस्वलाचोरैः स्पर्शेचपुनःप्रतिष्ठा खंडितांभग्नांविधिनोद्धृत्यान्यांस्था·
प्य अर्चायाभंगचौर्यादौतद्दिनेउपवासः ताम्रादिधातुमूर्तीनांचोरचांडालादिस्पर्शेताम्रादिधातूक्तशुद्धिंकृत्वापुनःप्रतिष्ठा पूर्वप्रतिष्ठित
स्याबुद्धिपूर्वमेकरात्रमेकमासंद्विमासंवार्चनादिविच्छेदेशूद्ररजस्वलाद्युपस्पर्शनेवाजलाधिवासंकृत्वाकलशेनस्नापयेत् ततःपंचगव्ये
नस्नापयित्वाष्टसहस्रमष्टशतमष्टाविंशतिसंख्यंवाकलशैःशुद्धोदकेनपुरुषसूक्तेनस्नापयेत् गंधपुष्पादिनापूजयित्वागुडोदनंनिवे·
दयेदितिशुद्धिः बुद्धिपूर्वपूजनाविच्छेदेशूद्रस्पर्शादौपुनःप्रतिष्ठैवशुद्धिः अन्येतुएकाहपूजाविहतौकुर्याद्द्विगुणमर्चनम् द्विरात्रेतुम·
हापूजांसंप्रोक्षणमतःपरम् मासादूर्ध्वंपूजाविहतौपुनःप्रतिष्ठाप्रोक्षणविधिर्वाकार्यइत्याहुः पुनःप्रतिष्ठादिमलमासशुक्रास्तादावपिका·
र्यम् देवालयवापीकूपतडागभेदनेआरामसेतुसभाभंगेइदंविष्णुर्मानस्तोकेविष्णोःकर्माणिपादोस्येतिचतस्रआज्याहुतीर्हुत्वाब्राह्म
णान्भोजयेदिति अथप्रोक्षणविधिः देवमुद्वास्यपंचवारंमृज्जलैःप्रक्षाल्यपंचगव्यैःस्नापयित्वाकुशोदकैर्विशोध्यमूलेनाष्टोत्तरश
तवारंप्रोक्ष्यमूलेनमूर्धादिपीठांतंसंस्पृश्यतत्त्वन्यासलिपिन्यासमंत्रन्यासपूर्वकंप्राणप्रतिष्ठांकृत्वामहापूजांकुर्यात् पूजाहीनादिषु-
क्तेषसंप्रोक्षणविधिःस्मृतः अथजीर्णोद्धारः सचलिंगादौभग्नेदग्धेवाकार्यः अयंचानादिसिद्धप्रतिष्ठितलिंगादौभंगा
दिदोषेपिनकार्यः तत्रतुमहाभिषेकःकार्यः कर्ताऽमुकदेवस्यजीर्णोद्धारंकरिष्येइत्युक्त्वानांदीश्राद्धांतंकृत्वाचार्यंवृत्वा·

पीठेमंडलदेवताआवाह्य लिंगेव्यापकेश्वरहृदयायनमः ॐ व्यापकेश्वरसिरसेस्वाहेत्याद्विषडंगन्यासंकृत्वादेवतांतरेमूलमंत्रेणषडं
गंकृत्वार्चयेत् अघोरेतिमंत्रमष्टोत्तरशतंजप्त्वाग्निंप्रतिष्ठाप्य अघोरेणघृताक्तसर्षपैः सहस्रंहुत्वेंद्रादिभ्योनाम्नाबलिंदत्वाजीर्णदेवं
प्रणवेनसंपूज्यसाज्यतिलैर्मंडलदेवताहोमंकृत्वाप्रार्थयेत् जीर्णभग्नमिदंचैवसर्वदोषावहंनृणां अस्योद्धारेकृतेशांतिः शास्त्रेस्मिन्क-
थितात्वया जीर्णोद्धारविधानंचनृपराष्ट्रहितावहं तदधिष्ठायमादेवप्रहरामितवाज्ञया क्षीराज्यमधुदूर्वासमिद्भिर्देवमंत्रेणाष्टोत्तर
शतंहुत्वातिलैःसहस्रंहुत्वापायसेनशतंहुत्वालिंगंप्रार्थयेत् लिंगरूपंसमागत्ययेनेदंसमधिष्ठितं यायास्त्वंसंमितंस्थानंसंत्यज्ये
च्छिवाज्ञया अत्रस्थानेचयाविद्याः सर्वविद्येश्वरैर्युता शिवेनसहसंतिष्ठेतिमंत्रितजलेनाभिषिच्यविसर्जयेत् अस्त्रमंत्रितेनखनि
त्रेणखात्वालिंगमादायवामदेवमंत्रेणनद्यादौक्षिपेत् मूर्तिंप्रणवेनक्षिपेत् दारुजंमधुनाभ्यज्याघोरेणदहेत् हेमादिमयंयोग्यं
कृत्वातत्रैवस्थापयेत् ततः शांत्यर्थमघोरेणघृतक्षीरमध्वाक्तैस्तिलैः सहस्रंहुत्वाप्रार्थयेत् भगवन्भूतभव्येशलोकनाथजगत्स
ते जीर्णलिंगसमुद्धारः कृतस्तवाज्ञयामया अग्निनादारुजंदग्धंक्षिप्तंशैलादिकंजले प्रायश्चित्तायदेवेशअघोरास्त्रेणतर्पितम्
ज्ञानतोज्ञानतोवापियथोक्तंनकृतंयदि तत्सर्वंपूर्णमेवास्तुत्वत्प्रसादान्महेश्वर अथयजमानः प्रार्थयेत् गोविप्रशिल्पिभूताना-
माचार्यस्यचयज्वनः शांतिर्भवतुदेवेशअच्छिद्रंजायतामिदं मूर्तौतुविशेषः त्वत्प्रसादेननिर्विघ्नंदेहंनिर्मापयत्यसौ वासंकुरुस्कर

श्रेष्ठतावत्त्वंचास्मकेगृहे वसक्लेशंसहित्वेह मूर्तिर्वैतवपूर्ववत् यावत्कारयतेभक्तः कुरुतस्यचवांछितम् ततोनवांमूर्तिंलिंगंवा-
कृत्वोक्तविधिनाप्रतिष्ठाकालानपेक्षयामासादर्वाक्स्थापयेत् इतिजीर्णोद्धारः प्रतिमाशिवलिंगप्रासादकलशादिभंगेस्वामिनो
मरणंभवेत् तत्रशांतिः कुंडंकृत्वाविधानेनततोहोमंसमाचरेत् चरुंचयमदैवत्यंसाधयित्वाविधानतः दधिक्षौद्रघृताक्तानाम
श्वत्थसमिधांततः जुहुयादष्टशतंप्राज्ञइमारुद्रेतिमंत्रवित् माषैर्मुद्गैस्तिलैश्चैवघृतेनमधुनापिच एभिःपंचसहस्राणिशक्तिबी
जंनहोमयेत् शक्तिबीजंह्रींबीजम् भूमिंधेनुमनड्वाहंस्वर्णंधान्यंसदक्षिणम् दत्वाथपंचगव्येनस्नायाद्देवालयेद्विजः बलिंदद्या
द्यमायाथकृसरैःपायसैस्तथा ईशानायबलिंदत्वाकृतकृत्योभवेन्नरः अत्रमूलंकमलाकरे अपर्युषितैर्निश्छिद्रैः प्रोक्षितैर्जंतु-
वर्जितैः आत्मारामोद्भवैर्वापिभक्त्यासंपूजयेत्स्मरान् त्यजेत्कीटावपन्नानिशीर्णपर्युषितानिच स्वयंपतितपुष्पाणिम्लानुपहता-
निच मुकुलैर्नार्चयेद्देवमपक्वैःकृमियुक्फलैः पुष्पाभावेपत्रपूजापत्राभावेफलैरपि निवेदयेत्फलालाभेतृणगुल्मौषधैरपि समि
त्पुष्पकुशादीनिब्राह्मणःस्वयमाचरेत् शूद्रानीतैःक्रयक्रीतैः कर्मकुर्वन्पतत्यधः लक्षपुष्पार्चनंक्रयक्रीतैरपि केचिद्धर्मार्जितंधन
क्रीतैर्यःकुर्यात्केशवार्चनम् नपर्युषितदोषोस्तिमालाकारगृहेषुचेत्याद्युक्तेर्मालाकारानीतैःक्रयक्रीतैरपिपुष्पपत्रैःपूजयंति नित्य
पूजार्थंपरोपवनादेरपिपुष्पादिग्रहेचौर्यदोषोन पूजार्थंपुष्पादिनयाचेत् समित्पुष्पकुशादीनिवहंतंनाभिवादयेत् तद्धारीचैवना-

न्यान्हिनिर्माल्यंतद्भवेत्तयोः देवोपरिधृतं वामहस्तेधौतवस्त्रेचधृतंजलेतंतःक्षालितंचपुष्पंनिर्माल्यं वर्ज्यंपर्युषितंपुष्पंवर्ज्यंपर्युषितं
जलं नवर्ज्यंतुलसीपत्रंनवर्ज्यंतीर्थजंजलम् प्रहरंतिष्ठतेजातीकरवीरमहर्निशं नैवपर्युषितंपद्मंतुलसीबिल्वपत्रकं कुंदंचदमनं
चैवागस्त्यंचकलिकातथा बिल्वादेरपर्युषितदिनसंख्या बिल्वः३० अपामार्ग३ जाती१ तुलसी६ शमी६ शतावरी ११ केतकी ४ भृंग
राजः९ दूर्वा-मंदारः१ पद्मं१ नागकेसरः२ दर्भाः ३०अगस्त्यः ३ तिलः१ तगरं ६ पालाश ६ कल्हार११ मल्लिका ४ चंपकाः ५ करवीर ८
कुंभी१ दमन११ मरुबक २ एतेषामेतद्दिनोत्तरंपर्युषितत्वं तुलसीग्रहणकालः वैधृतौचव्यतीपातेभौमभार्गवभानुषु पर्वद्वयेच
संक्रांतौद्वादश्यांसूतकद्वये तुलसीयेविचिन्वंतितेछिंदंतिहरेःशिरः नैवछिंद्याद्रवौदूर्वांतुलसींनिशिसंध्ययोः धात्रीपत्रंकार्ति
केचपुण्यार्थीमतिमान्नरः द्वादश्यांचदिवास्वापस्तुलस्यावचयस्तथा विष्णोश्चैवदिवास्नानंवर्जनीयंसदाबुधैः दीप+ अत्र
दिवानिषेधाद्रात्रौस्नानादिषोडशोपचारैःपूजाकार्या दिवातुगंधपुष्पांजल्यंताएवोपचाराइतिकमलाकराह्निके + विष्णोर्द्वादश्यांनि
र्माल्यापनयनमपिनकार्यमिति तंत्रांतरेस्मर्यते एतदपवादः पुरुषार्थचिंतामणौनारदीये पंचामृतेनसंस्नाप्य एकादश्यांजनार्द-
नम् द्वादश्यांपयसास्नाप्य हरिसायुज्यमश्नुतेइति देवार्थेतुलसीछेदो होमार्थेसमिधांतथा इंदुक्षयेनदुष्येतगवार्थेतुतृणस्य
च तुलसीग्रहणमंत्रः तुलस्यमृतनामासिसदात्वंकेशवप्रिये केशवार्थंविचिन्वामिवरदाभवशोभने जातिमल्लिकाकरवीरा-

शोकोत्पलचंपकबकुलबिल्वशमीकुशा एतानि सर्वदेवानांविहितानि अथविहितप्रतिषिद्धत्वाद्वैकल्पिकानि पाटलाशमीपत्रंचदुर्गायाः कुंदपलाशबकुलदूर्वाःशिवस्य कुसुदत्तगरेसूर्यस्य तुलसीभृंगराजतमालपत्राणि शिवदुर्गयोः अगस्तीमाधवीलतालोध्रपुष्पंविष्णुशिवयोः धत्तूरमंदारौविष्णुसूर्ययोः इतिविकल्पितानि अथविष्णोःप्रियाणि मालतीजातीकेतकीमल्लिकाशोकचंपकपुन्नागबकुलोत्पलकुंदकरवीरपाटलातगरपुष्पाणि अन्यानिसुरभीणिविष्णोःप्रियाणि अपामार्गभृंगराजखदिरशमीदूर्वाकुशदमनकबिल्वतुलसीपत्राण्युत्तरोत्तराधिकप्रियाणि तुलसीसर्वाधिका जातीपुष्पसहस्रेणमालार्पणेकल्पकोटिसहस्रंविष्णुपुरेवासः आम्रमंजर्यापूजनेगोकोटिदानफलम् अथशिवस्य चतुर्णांपुष्पजातीनांगंधमाघ्रातिशंकरः अर्कस्यकरवीरस्यबिल्वस्यबकुलस्यच दशसुवर्णदानफलंश्वेतार्कपुष्पं ततःसहस्रगुणंबकुलपुष्पं एवंधत्तूरशमीपुष्पद्रोणपुष्पनीलोत्पलानामुत्तरोत्तराणांसहस्रगुणत्वम् मणिमुक्ताप्रवालैस्तु रत्नैरप्यर्चनंकृतं नगृण्हामिविनादेविबिल्वपत्रैर्वरानने सर्वकामप्रदंबिल्वंदारिद्र्यस्यविनाशनं नीलोत्पलसहस्रेणमालार्पणेकल्पकोटिसहस्रंशिवपुरेवासः धत्तूरैर्बृहतीपुष्पैश्चपूजनेगोलक्षफलम् पाटलामंदारापामार्गजातीचंपकोशीरतगरनागकेसरपुन्नागजपामल्लिसहकारकुसुंभपुष्पाणिशिवप्रियाणि धत्तूराणिकदंबानिरात्रौदेयानिशंकरे मदनरत्ने केतकानिकदंबानीतिपाठः अभावेपत्रपुष्पाणामन्नाद्येनाभिपूजयेत् शालितंडुलगोधूमयवैर्वापिसमाचरेत् अथ

निषिद्धानि बंधूककुंदातिमुक्तकेतकीकपित्थबकुलानिशिरीषनिंबानिपुष्पपत्रादिकंस्वाभिमुखमुत्तानमर्पयेत् पत्रंपुष्पंफलंचैव यथोत्पन्नंतथार्पये
दितिवचनात् बिल्वपत्रंतुस्वाभिमुखाग्रंन्युब्जमर्पयेत् पक्वाम्रफलस्यशिवार्पणेवर्षायुतंशिवपुरेवासः सव्यंव्रजेत्ततोसव्यंप्रणा
लीनैवलंघयेदित्यादिस्थिरलिंगेप्रदक्षिणाप्रकारः चरेत्तुसव्येनैव देव्याअपिबकुलकुंदादिसहितान्येतान्येवप्रियाणि धान्यानां
सर्वपत्रैश्चपुष्पैर्देवींप्रपूजयेत् दूर्वाकुंदैःसिंधुवारैर्बंधुकागस्तिसंभवैः बिल्वपत्रैःपूजनेराजसूयफलंकरवीरस्रजाग्निष्टोमस्य ब
कुलस्रजावाजपेयस्य द्रोणस्रजाराजसूयस्येति एवंसूर्यविघ्नेशादेरपिप्रायोविष्णुवज्ज्ञेयानि अथशिवनिर्माल्यग्रहणविचारः
अग्राह्यंशिवनैवेद्यंपत्रंपुष्पंफलंजलम् शालग्रामशिलासंगात्सर्वंयातिपवित्रताम् शैवसौरनैवेद्यभक्षणेचांद्रायणम् अभ्यासेद्वि
गुणम् मत्याभ्यासेसांतपनम् अन्यनिर्माल्येप्यनापद्येवं इदंचज्योतिर्लिंगस्वयंभूलिंगसिद्धप्रतिष्ठापितलिंगातिरिक्तस्थावरलिंग
विषयम् ज्योतिर्लिंगादौतुपूजकेनदत्तंफलतीर्थादिकंभक्त्याशक्त्यर्थंग्राह्यंनलोभेन पंचायतनस्थितलिंगेषुचरेषुप्रतिमासुचान्ना
देरपिस्वयंग्रहणेपिनदोषः ज्योतिर्लिंगाद्यन्यस्थिरलिंगेषुतीर्थोदकचंदनमात्रंश्रद्धावद्भिःशिवोपासकैरेवग्राह्यं ज्योतिर्लिंगादौ
पूजकदत्तमन्नमपिभक्ष्यमितिकेचित् त्र्युत्तरारोहिणीध्रुवम् मघाभरणीपूर्वात्रयंक्रूरं श्रवणत्रयपुनर्वसुस्वात्यश्चरं अश्विनीह
स्तपुष्यंक्षिप्रं अनुराधारेवतीमृगचित्रंमृदु कृत्तिकाविशाखेमिश्रं मूलाश्लेषाज्येष्ठार्द्रास्तीक्ष्णं इतिनक्षत्रसंज्ञाः यत्रनोक्ताति

थिस्तत्रयात्याज्यारिक्तामममांविना वारोपियत्रनप्रोक्तस्तत्रार्कार्किकुजान्विना चरमृदुक्षिप्रध्रुवमूलविशाखामघास्तुसंकुजेष्टशुभवारेभूः
कर्षणंहितं सूर्यत्यक्तनक्षत्रात्त्र्यष्टनवाष्टस्वशुभंशुभमशुभंशुभमितिहलचक्रम् अत्रैवनक्षत्रेशनिभौमभिन्नवारेबीजवाप स
स्यारोपणंचधान्यछेदश्च क्षीरवृक्षजन्यःखलमध्येस्तंभः धान्यानांमर्दनंज्येष्ठामूलमघाश्रवणरेवतीरोहिण्यनुराधाफल्गुनीद्वये॰
शुभम् धान्यसंग्रहः क्षिप्रध्रुवचरमृदुमूलेषुज्ञगुरुशुक्रेषुचरभिन्नलग्नेशुभः ॐधनदायसर्वलोकहितायदेहिमेधान्यंस्वाहेति
मंत्रंलिखित्वाधान्यागारेक्षिपेत् तेनधान्यवृद्धिः बुधमंददिनेनैवधनधान्यव्ययःशुभः अथान्नवान्नंसद्वारेमृदुक्षिप्रचरेदिवा अ
थवस्त्रादि वस्त्रभूषणविधिध्रुवाश्विनीहस्तपंचकपुनर्वसुद्वये पौष्णावासवभयोश्चसत्तिथौमंदभौमशशिवासरान्विना अनुक्ते
पीष्टदंवस्त्रंविप्राज्ञोत्सवलब्धिषु ध्रुवपुष्यादितौयोषिद्धृत्तेयावस्त्रभूषणे नप्राप्नोतिपतिप्रीतिंस्नानिवारुणभेचया पादुकासनश॰
य्यादेर्भोगःसत्तिथिवासरे ध्रुवक्षिप्रमृदुश्रोत्रभरणीषुपुनर्वसौ चेन्नव्यवस्त्रंमध्यांशेदग्धस्फुटितपंकितम् तत्त्यजेच्छांतिकंकुर्या॰
त्यजेद्देवांत्यभागयोः विज्ञेयमेतच्छय्यायामास्तृतोपादुकास्वपि सूचीकर्मानुराधाश्विचित्रामृगपुनर्वसौ वस्त्रंक्षाल्यंधारणोक्ते॰
कालेबुधदिनंविना भोजनंभाजनेरौप्यस्वर्णकांस्यादिनिर्मिते कुर्यादमृतरोगेषुचरक्षिप्रमृदुध्रुवैः स्याद्भूषणानांघटनंचरक्षिप्रमृदु॰
ध्रुवैः शुभवारेरत्नवतांमिश्रभेपिरवौकुजे इतिवस्त्रादिविचारः शस्त्राणांघटनंक्रूरमिश्राश्विमृगतीक्ष्णभे शस्त्रंधार्यंध्रुवक्षिप्र

मृदुज्येष्ठाविशाखके सेवाकार्यक्षिप्रमैत्रध्रुवैर्ज्ञेज्यार्कभार्गवे मंदेपिचेत्सेवकर्क्षंस्वामिभान्नद्वितीयकम् हस्तषट्कध्रुवश्रोत्ररेवतीपु-
ष्यभेशुभम् पुनर्वसौचशिबिकागजाश्वादिष्वारोहणम् राज्ञांविलोकनंक्षिप्रश्रुतिद्वयमृदुध्रुवे नृत्यारंभःपुष्यध्रुवेमृगज्येष्ठाधनिष्ठ-
योः अनुराधाशतभिषग्घस्तेस्याच्छुभवासरे विपणिःस्यान्मृदुक्षिप्रध्रुवेरिक्ताकुजान्विना क्रयःकार्योश्विनीस्वातीश्रवश्चित्राश
तांत्यभे विक्रयोभरणीपूर्वात्रयाश्लेषाकृमिश्रभे सेतुबंधोध्रुवेस्वात्यांजीवार्कशनिवासरे नानापशुक्रियाहस्तपुष्यार्द्रामृग-
मिश्रभे पुनर्वसौधनिष्ठाश्विपूर्वाज्येष्ठाशतांत्यभे त्यक्त्वार्कभौमेंदुशनीश्रुतिचित्राध्रुवाणिच अमारिक्ताष्टमीश्चापिगतिक्रय
सुखाःशुभाः दीप पशुगमनेपशुक्रयादिकमित्यर्थः द्रव्यंलघुचरैर्योज्यंद्वन्द्व्यार्थचरलग्नके ऋणंभौमेनगृण्हीयाद्वृद्धियो
गेर्कसंक्रमे धनिष्ठापंचकेहस्तेत्रिपुष्करद्विपुष्करे भौमादिषुऋणच्छेदंकुर्याच्चधनसंग्रहम् बुधेधनंनप्रदेयं संग्रहस्तुबुधेशुभः
शन्यर्कारैस्त्रिपादर्क्षेभद्रातिथ्यात्रिपुष्करः मृगाचित्राधनिष्ठासुतत्तिथ्यन्हिद्विपुष्करः शुभाशुभेषुत्रिगुणंद्विगुणंचफलंक्रमा
त् मिश्रक्रूरेषुतीक्ष्णेषुस्वात्यांद्रव्यंनलभ्यते दत्तंप्रयुक्तंनिक्षिप्तंनष्टंचेत्याहनारदः अंधंमंदंचचिबिटंसुलोचनमितिक्रमा
त् गणनीयंरोहिणीभादंधेनष्टंलभेद्द्रुतम् मंदेयत्नाल्लभेनैवचिबिटस्वक्षयोर्नहि अन्विष्यंपूर्वतोंधेषुमंदसंज्ञेषुदक्षिणे प्रती
चींचिबिटाख्येषुसुलोचनउदग्दिशि राजाभिषेकश्रवणध्रुवर्क्षेज्येष्ठामृदुक्षिप्रउदग्गोस्यात् त्यक्त्वारिरिक्ताधिकचैत्ररात्रीश्चंद्रे

ज्यशुक्राभ्युदयेशिवाय जलाशयानांखननंमघापुष्यध्रुवेमृगे पूर्वाषाढानुराधांत्यधनिष्ठाशतहस्तभे जलराशिगतेचंद्रेल
ग्नस्थेचबुधेगुरौ क्षौरंचौलोक्तनक्षत्रवारादिषुशुभंजगुः पंचमेपंचमेराज्ञांदिनेन्येषांयदृच्छया श्मश्रुकर्मभवेन्नैवनवमेदि
वसेक्वचित् क्षौरभूतेरतंदर्शेवर्जयेच्चाजिजीविषुः क्षौरंनकुर्युरभ्यक्तभुक्तस्नातविभूषिताः प्रयाणसमरारंभेनरात्रौनचसं
ध्ययोः श्राद्धाहेप्रतिपद्रिक्ताव्रतान्हिचनवैधृतौ प्रशस्तंजन्मनक्षत्रंसर्वकर्मसुकीर्तितम् क्षौरंप्रयाणभैषज्यविवादेषुनशोभ
नम् षष्ठ्यमापूर्णिमापातचतुर्दश्यष्टमीतथा आसुसन्निहितंपापंतैलेषुस्त्रीभगेक्षुरे राजकार्यनियुक्तानांनराणांभूपजीवि
नाम् श्मश्रुलोमनखच्छेदेनास्तिकालविशोधनम् क्षौरंनैमित्तिकंकार्यंनिषेधेसत्यपिध्रुवम् यज्ञेमृतौबंधमोक्षेनृपविप्राज्ञयापि
च भार्गवयस्येःसपित्रकेर्नकार्यंमुंडनंसदा मुंडनस्यानिषेधेपिकर्तनंतुविधीयते उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवावपनंकारयेत्सुधीः के
शश्मश्रुलोमनखान्युदक्संस्थानिवापयेत् आनर्तोहिछत्रःपाटलिपुत्रोदिनिर्दितिःश्रीशः क्षौरेस्मरणादेषांदोषानश्यंतिनिःशे
षाः अथरोगोत्पत्तौनक्षत्रफलम् अश्विन्यांरोगोत्पत्तावेकाहंनवदिनानिवापंचविंशतिदिनानिवापीडा भरण्यामेकादशैकवि
शतिर्वामासंवामृत्युर्वा २ कृत्तिकायांदशनवैकविंशतिर्वा ३ रोहिण्यांदशवानववासप्तवात्रीणिवाहानि ४ मृगेपंचनववात्रिंशद्वा ५
आर्द्रायांमृत्युर्वादशाहंवामासंवा ६ पुनर्वसौसप्तनववामृत्युर्वा ७ पुष्येसप्तवामृत्युर्वा ८ आश्लेषायांमृत्युर्विंशतिस्त्रिंशद्वानववाद्वि

नानिपीडा९ मघायांमृत्युर्वासार्धमासंवाविंशतिदिनानिवापीडा१० पूर्वाफाल्गुन्यांमृत्युर्वाब्दंमासंवापीडापंचदशवाषष्टिर्वादिनानि ११ उत्तः
रायांसप्तविंशतिः पंचदशसप्तवादिनानि १२ हस्तेमृत्युरष्टवानववासप्तवापंचदशवाहानि १३ चित्रायांपक्षमष्टवादशवैकादशवाहा·
नि १४ स्वात्यांमृत्युर्वैकद्वित्रिचतुःपंचमासैर्वादशदिनैर्वारोगनाशः १५ विशाखायांमासंवापक्षंवाष्टदिनंविंशतिदिनानिवापीडा १६ अनुराधायांदशरा·
त्रमष्टाविंशतिरात्रंवा १७ ज्येष्ठायांमृत्युर्वापक्षंवामासंवैकविंशतिरात्रंवापीडा १८ मूलेमृत्युः पक्षंनवरात्रंविंशतिरात्रंवापीडा १९ पूर्वाषाढायांमृत्युर्वा
द्वित्रिषडादिमासैर्विंशतिदिनैःपक्षेणवारोगनाशः २० उत्तराषाढायांसार्धमासंविंशतिरात्रंवामासंवा २१ श्रवणेपंचविंशतिर्दशवैकादशोवाषष्टिर्वाहानि २२
धनिष्ठायांदशरात्रंपक्षंमासंत्रयोदशरात्रंवा २३ शततारकायांद्वादशाष्टैकादशवा २४ पूर्वाभाद्रपदायांमृत्युर्वाद्वित्र्यादिमासंवादशरात्रंवा २५ उत्त
राभाद्रपदायांसार्धमासंपक्षंसप्ताहंदशाहंवा २६ रेवत्यांज्वराद्युत्पत्तौदशाहमष्टाविंशतिरात्रंवापीडा २७ जन्मनक्षत्रेजन्मनाशाव ष्टमचंद्रेच
रोगोत्पत्तौमृत्युः २८ अर्कादिवारेक्रमेणमघाद्वादश्योविशाखैकादश्योपंचम्यार्द्रतृतीयोत्तराषाढेशतताराषष्ठ्योअष्टम्यश्विन्योपूर्वाषाढानव
म्योश्चेतित्रयाणांयोगेमृत्युः एवमर्कादावनुराधाभरण्योआर्द्रोत्तराषाढेमघाशततारेविशाखाश्विन्योज्येष्ठामृगेश्रवणाश्लेषेपूर्वाभाद्रपदाह
स्तौचेन्मृत्युयोगः अत्रोक्तास्तिथिवारनक्षत्रशांतयोविस्तृताःकार्याः येषुनक्षत्रेषुमरणमुक्तंतत्रशांतिरावश्यकी अन्यत्रकृताकृता अथस
र्वनक्षत्रसाधारणःशांतिप्रयोगः देशकालौसंकीर्त्यममोत्पन्नव्याधेर्जीवच्छरीराविरोधेनसमूलनाशार्थममुकनक्षत्रशांतिंकरिष्येइति-

ध्रुवे श्रेष्ठः क्षिप्रैश्चरैर्मध्योनिंद्यस्तीक्ष्णोग्रमिश्रभैः त्रिषडायेखलैःषड्भिः षडष्टव्ययवर्जितैः शस्तैर्बुधैःरंध्रेचतनौविजनुर्लग्नभाष्टमे-
ऋक्षाणिपंचसूर्यक्षान्नेष्टान्यष्टचतुर्दशात् शेषभानिशुभान्येवंप्रवेशोघटचक्रक इतिवास्तुप्रकरणं अथधनाद्यर्थगमनम्
श्रुतिद्वयाश्विपुष्यांत्यानुराधामृगहस्तभे पुनर्वसौगोचरेष्टप्रदवारेव्रजेन्नरः अभिजिद्गमेश्रेष्ठंदक्षिणाशांविनाक्षणः मघाचित्रा
त्रयाश्लेषाभरण्यार्द्राःसकृत्तिकाः पूर्वाभाद्राचनेष्टास्युःप्रयाणेजन्मभंतथा त्यजेद्रिक्तापर्वषष्ठ्यष्टमीद्वादशिकातिथिः कृत्ति
काभरणीपूर्वामघानांघटिकाःक्रमात् एकविंशतिसप्ताथषोडशैकादशत्यजेत् ज्येष्ठाश्लेषाविशाखास्वात्यांचापिचतुर्दश भृगो
र्मतेसंकटेपिसर्वांस्वातींमघांत्यजेत् भरण्याःपूर्वमर्धेचचित्राश्लेषांतकोत्तरं वारशूलःसोमशनीप्राच्यामीज्यस्तुदक्षिणे रविशु-
क्रौप्रतीच्यांस्यादुदीच्यांबुधमंगलौ पूर्वादिदिक्षुमेषाद्याःक्रमात्त्रिश्चंद्रराशयः संमुखोदक्षिणोब्जःसन्पृष्ठेवामोतिनिंदितः
दिशियत्रोदेतिशुक्रस्तांदिशंनव्रजेन्नरः नव्रजेत्संमुखेज्ञेपिशुभदृष्टोपिवामतः रेवतीमेषगेचंद्रेशुक्रांध्यात्संमुखंव्रजेत् प्रयाणे
शुभाःकेंद्र १।४।७।१० कोणेषु ५।९ शस्ताःखलास्त्र्यायषट्खेष्वनिष्टः ३।११।६।१० शनिःखे कविःसप्तमेग्लौःषडष्टांत्यलग्नेविल
ग्नेश्वरोप्यस्तषष्ठाष्टमांत्ये केंद्रेवक्रीवक्रिवर्गोलग्नेवारश्चवक्रियाः कुंभःकुंभनवांशश्चलग्नेत्याज्यःप्रयत्नतः मीनलग्नेतदंशोवाया
तुमार्गोतिदुःखदः शत्रुलग्नभतःषष्ठंतत्पतिर्वामृतिप्रदः शत्रुक्षेत्रेतदंशेवातद्दृष्टेगमनंनसत् लग्नेस्तंगतराशिश्चजन्मराशिश्चनो·

शुभः शशीवर्गोत्तमेलग्नेवर्गोत्तमयुतेजयः शुक्लादितिथिवारर्क्षयोगेश्वेरष्टभिस्त्रिभिः त्रिस्थस्तष्टोवशिष्टश्चेत्सर्वांकःसार्वकामिकः
त्रिषुक्रमाद्भवेच्छून्यंदुःखदारिद्र्यमृत्युदम् यद्येकस्मिन्नेवदिनेपुराद्गच्छेत्पुरांतरम् प्रावेशिकीकालशुद्धिस्तदाज्ञेयानयात्रिकी प्र
वेशान्निर्गमोनेष्टः प्रवेशोनिर्गमादपि जिष्णोःकदापिनवमेधिष्ण्येवारेतिथौतथा याम्यादिग्गमनंशय्यावितानंछादनंगृहे नकुंभ
मीनगेचंद्रेतृणकाष्ठस्यसंग्रहः नर्पिताग्निस्कंदद्विष्प्रभार्यादिस्त्रीक्षिमान्व्रजेत् स्वकीयांपरकीयांवास्त्रियंपुरुषमेववा ताडयित्वातु·
योगच्छेद्ब्राह्मणानवमान्यच व्याधितःक्षुधितोवापितद्दंततस्यजीवितम् क्रोधंक्षौरंतथावांतिंतैलाभ्यंगाश्रुमोचनम् मद्यंमांसं
गुडंतैलंसितान्यांतिलकंतथा श्वेतभिन्नंचवसनंप्रायेणापरिवर्जयेत् क्षौरंपंचदिनंदुग्धंत्रिदिनंसप्तरात्रकम् मैथुनंचापरंतैलमध्या
व्यंतद्दिनेत्यजेत् स्त्र्यार्तवंबीजदानांतंतथाकुशकुनांस्त्यजेत् सुमुहूर्तेस्वयंगमनासंभवेप्रस्थानंकार्यम् प्रस्थानंनामाभीष्टवस्तु
चालनम् यज्ञोपवीतकंशस्त्रंमधुचस्थापयेत्फलम् विप्रादिःक्रमतःसर्वेस्वर्णधान्यांबरादिकं राजादशाहंपंचाहमन्योन्यप्रस्थितो
वसेत् स्वयंगमनाद्धस्तस्थापनाख्यप्रस्थानेर्धफलम् प्रस्थानदेशावधिः गेहाद्गेहांतरंगर्गःसीम्नःसीमांतरंभृगुः बाणाक्षेपंभ-
रद्वाजोवसिष्ठोनगराद्बहिः प्रस्थानेपिकृतेनोयान्महादोषान्वितेदिने प्रस्थानदिनेपिक्रोधादिकंवर्जयेत् शकुनापशकुनप्र-
पंचोन्यत्र इतियात्राप्रकरणम् अथगोचरप्रकरणम् जन्मराशेः क्रूरचंद्रास्त्रिषट्दशमगाः शुभाः सप्ताद्यगश्चापिचंद्रः शुक्लेद्वि

नवपंचसु ॥ बुधोव्यंत्यसमे २।४।६।८।१० जीवोद्विपंचनवसप्तसु जन्मादिपंचस्तत्तथानवाष्टद्वादशेष्भृगुः एकादशेसर्वखेटाः शुभाः
स्युरितिसंग्रहः जन्मसंपद्विपत्क्षेमप्रत्यरिःसाधिकावधः मैत्रातिमैत्रास्युस्ताराविराद्धत्यास्वजन्मभात् क्रमतःसूर्यादिबलंनृपदर्श
नसर्वकार्ययुद्धेषु शस्त्रकरग्रहयात्रादीक्षास्वत्रविशेषेण अनिष्टसूर्यादीनांदानानि द्वितीयपरिच्छेदांते दक्षांगोदरनाभिहृत्स्क
पतितापल्लीवरांगेहनुंमुखकानुः शुभदास्त्रियाःफलमिदंवामेतरव्यत्ययात् इत्याहुःसरठप्ररोहणफलंपातेन्यथैकेत्वथापल्यारोहण
केपिवस्त्रसहितंस्नात्वाचरेच्छांतिकं अथपल्लीसरठशांतिः तयोःस्पर्शमात्रेस्नानंकृत्वापंचगव्यंप्राश्याज्यमवलोक्याशुभना
शार्थंशुभप्रवृत्त्यर्थंवाशांतिःकार्या पल्याःसरठस्यवाहेम्नाप्रतिमांकृत्वारक्तवस्त्रेणासंवेष्ट्यसंपूज्यकलशेरुद्रंसंपूज्यमृत्युंजयमंत्रे
णखादिरसमिद्भिरष्टोत्तरशतंतिलैर्व्याहृतिभिरष्टोत्तरसहस्रंशतंवाहुत्वास्विष्टकृदाद्यभिषेकांतेस्वर्णवस्त्रतिलदानम् अथकपोत॰
प्रवेशमधुवल्मीकोत्पत्तिपिंगलास्वरकाकवैकृतग्रामारण्यादिमृगपक्षिविकारेशांतिः देवाःकपोतइतिपंचर्चस्य [illegible]कस्यसहस्रंशतंवा
यतइंद्रभयामहेस्वस्तिदाविशस्त्र्यंबकमितिमंत्रैर्हुत्वाव्याहृतिभिरष्टोत्तरशतंतिलहोमंकुर्यात् अथवापंचविप्रैःक्रमेणदेवाःकपोत
इतिसूक्तंसुदेवोअसीत्यृचंकनिक्रददितिशाकुंतसूक्तंनमोब्रह्मणेनमोइतिमंत्रंचसहस्रादिसंख्ययाजप्त्वोपनिषदश्चपठित्वाव्याहृति
भिस्तिलहोमंकुर्यात् अथकाकस्पर्शमैथुनादिदर्शनादिशांतिः संकल्पाद्यग्निप्रतिष्ठापनांतेकुंभेसौवर्णमिंद्रंलोकपालांश्चसंपूज्या

ग्नोचरुंश्रपयित्वापलाशसमिच्चर्वाज्यव्रीहिभिः प्रत्येकमष्टोत्तरंसहस्रंशतंवायतइंद्रेतिमंत्रेणहुत्वालोकपालेभ्यस्तैरेवदशाहुतीः सकृद्वा
हुत्वालोकपालबलिंकुंभाग्नेवायसेभ्योबलिमैंद्रावरुणेतिमंत्रेणदत्वायजमानोभिषेकांतेशतंदशवाविप्रान्भोजयेत् घरट्टोलूखलमुस
लदृषदासनमंचकादेरकस्मात्स्फुटनेघृताक्तमधुयुताश्वत्थसमिधः प्रजापतयेहुत्वागायत्र्याष्टोत्तरसहस्रेणाभिमंत्रयेत् नानाविधदि
व्यभौमांतरिक्षोत्पातेषुशांतिः संकल्पादिकृत्वाकुंभेइंद्ररुद्रौसंपूज्ययतइंद्रस्वस्तिदाविशस्पतिः अघोरेभ्योथेतिमंत्रेणसमिदाज्यचरुव्रीहितिला
न्प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतंहुत्वाव्याहृतिभिः कोटिहोमंलक्षहोममयुतहोमंतत्सादहोमंवानिलैर्वित्तानुसारेणनिमित्तानुसारेणवासप्तरात्रंत्रिरात्रमेक–
रात्रंवाकृत्वासूर्यगणेशक्षेत्रपालदुर्गामंत्राणांजपंकृत्वापायसादिनाब्राह्मणभोजनंकार्यम् यद्वाचंडीसप्तशतीजपः अथवारुद्रैर्जपोभि–
षेकोवा अश्वत्थप्रदक्षिणाशिवपूजागोविप्रपूजादिर्वेतिनानोत्पातसामान्यशांतयः अथगायत्रीपुरश्चरणप्रयोगः देशकालौसंकीर्त्य
करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणेधिकारसिद्ध्यर्थंकृच्छ्रत्रयममुकप्रत्याम्नायेनाहमाचरिष्येइतिसंकल्प्यहोमादिप्रत्याम्नायविधिनाकृच्छ्राण्य
नुष्ठायामुकशर्मणोममगायत्रीपुरश्चरणेनेनकृच्छ्रत्रयानुष्ठानेनाधिकारसिद्धिरस्त्वितिविप्रान्वदेत् विप्रा अधिकारसिद्धिरस्त्वितिब्रूयुः
ततः करिष्यमाणपुरश्चरणांगत्वेनविहितंगायत्रीजपादिकरिष्यइतिसंकल्प्यस्वयंविप्रद्वारावाकुर्यात् तद्यथा सप्रणवव्याहृतिकगाय
त्र्याअयुतंजप्त्वाआपोहिष्ठेतिसूक्तंएतोन्विंद्रमितिचतस्रः ऋतंचेतिसूक्तंस्वस्तिनइत्याद्याः स्वस्तिमतीः स्वादिष्ठयेत्याद्याः पावमानीश्च

सर्वाद्यः प्रत्येकंदशवारंस्वयमन्यद्वारावाजपंकृत्वा तत्सवितुरित्यस्याचार्यमृषिंविश्वामित्रंतर्पयामि गायत्रीछंदस्त॰ सवितारंदेवतां॰
इतितर्पणंकृत्वारुद्रंनमस्कृत्यकद्रुद्रायेत्यादीनिरुद्रसूक्तानिजपेत् ततोदिनांतरेदेशकालौसंकीर्त्यममसकलपापक्षयद्वाराश्रीपरमेश्वर
प्रीत्यर्थंचतुर्विंशतिलक्षात्मकगायत्रीपुरश्चरणंस्वयंविप्रद्वारावाकरिष्ये तदंगत्वेनस्वस्तिवाचनंमातृकापूजनंनांदीश्राद्धंविप्रद्वाराजपे॰
जपकर्तृवरणंचकरिष्येइतिसंकल्पः संकल्पस्यापिकृत्विक्कर्तृकत्वेसुकशर्मणोयजमानस्यसकलपापक्षयेत्यादियजमानानुज्ञयाकरिष्ये
एवंपूर्वत्रापिसंकल्पऊह्यः नांदीश्राद्धांतेसवित्ताप्रीयतामिति गायत्रीपुरश्चरणेजपकर्तारंत्वांवृणेइतिविप्रंवृणुयात् वस्त्रादिभिःपूज॰
येत् अथनित्यकर्मण्येकोविप्रःस्वयंवाकुशाद्यासनोपविष्टःपवित्रपाणिराचम्यप्राणानायम्य देवताःप्रार्थयेत् सूर्यःसोमोयमःका॰
लःसंध्येभूतान्यहःक्षपा पवमानोदिक्पतिर्भूराकाशंखेचरामराः ब्रह्मशासनमास्थाय कल्पध्वमिहसन्निधिमिति ततोदेशकालौसं
कीर्त्यप्रत्याहिकजपंसंकल्प्य गुरवे॰गणपतये॰दुर्गायै॰मातृभ्योनमः इतिनत्वा त्रिःप्राणानायम्य तत्सवितुरितिगायत्र्याविश्वामित्र
ऋषिःसविता देवता गायत्रीछंदः जपेविनि॰ विश्वामित्रऋषयेनमः शिरसि गायत्रीछंदसेनमोमुखे सवितृदेवतायेनमोहृदि इतिन्य॰
स्य तत्सवितुरंगुष्ठाभ्यां॰ वरेण्यंतर्जनीभ्यां॰ भर्गोदेवस्यमध्यमाभ्यां॰ धीमह्यनामिकाभ्यां॰ धियोयोनःकनिष्ठिकाभ्यां॰ प्रचोदयात्क
रतलकरपृष्ठाभ्यां॰ इतिकरन्यासंकृत्वेवंहृदयादिषडंगन्यासंकुर्यात् पूर्वोक्तरीत्यासंस्कृतांजपमालांपात्रेनिधायसंप्रोक्ष्य ॐमहामाये॰

महामालेसर्वशक्तिस्वरूपिणी चतुर्वर्गस्त्वयिन्यस्तस्तस्मान्मेसिद्धिदाभवेतिप्रार्थ्य ॐ अविघ्नंकुरुमालेत्वमितितामादाय मंत्रदेवतांसवितारं-
ध्यायन् हृदयेमालांधारयन् मंत्रार्थंस्मरन् मध्यंदिनावधिजपेत् अतित्वरायांसार्धत्रयप्रहरावधि जपांतेपुनः प्रणवमुक्त्वा त्वंमालेसर्वदे-
वानांप्रीतिदाशुभदाभव शिवंकुरुष्वमेभद्रेयशोवीर्यंचसर्वदेतिमालांशिरसिनिधाय त्रिः प्राणानायम्यन्यासत्रयंकृत्वाजपमीश्वरार्पणंकु
र्यात् प्रत्यहंसमानसंख्यएवजपोनतुन्यूनाधिकः एवंपुरश्चरणजपसमाप्तौहोमः पुरश्चरणसांगतासिद्ध्यर्थंहोमविधिंकरिष्येइतिसं
ल्प्याग्निंप्रतिष्ठाप्यपीठेसूर्यादिनवग्रहपूजनादिकलशस्थापनांतेन्वादध्यात् चक्षुषीआज्येनेत्यंतेग्रहपीठदेवतान्वाधानम् अर्कादिस
मिच्चर्वाज्याहुतिभिः कृत्वाप्रधानदेवतांसवितारंचतुर्विंशतिसहस्रतिलाहुतिभि: त्रिसहस्रसंख्याकाभिः पायसाहुतिभिर्घृतमिश्रितिला
हुतिभिर्दूर्वाहुतिभिः क्षीरद्रुमसमिधाहुतिभिश्चशेषेणस्विष्टकृतमित्यादिचरुपायसतिलैः सहाज्यस्यपर्यग्निकरणादि आज्यभागांते-
इदंहवनीयद्रव्यमन्वाधानोक्तदेवताभ्योस्तुनममेतियजमानस्त्यागंकुर्यात् होमेसप्रणवाव्याहृतिरहितास्वाहांतागायत्री दूर्वात्रयस्यैकाहु-
तिः दूर्वासमिधोदधिमध्वाज्यांजनम् स्विष्टकृदादिबलिदानांतेसमुद्रज्येष्ठाइत्यादिभिर्यजमानाभिषेकः प्रतिलक्षंतुसुवर्णनिष्कत्रयंतद
र्धंवाशक्त्यावादक्षिणा होमांतेजलेदेवंसवितारंसंपूज्यहोमसंख्यादशांशेन २४०० गायत्र्यंतेसवितारंतर्पयामीत्युक्त्वातर्पणंकार्यम् त-
र्पणदशांशेन २४० गायत्र्यंते आत्मानमभिषिंचामिनमइतिस्वमूर्ध्न्यभिषेकः होमतर्पणाभिषेकाणांमध्येयदेवनसंभवतितत्स्थानेतत्त-

द्विगुणोजपः कार्यः अभिषेकसंख्यादशांशंवाधिकंवाविप्रभोजनम् पुरश्चरणंपूर्णमस्त्विति विप्रान्वाचयित्वेश्वरार्पणंकार्यम् प्रत्यहंय-
ज्जायतइतिशिवसंकल्पमंत्रस्यत्रिःपाठः कर्ताब्राह्मयोःसहहविष्याशीसत्यवागधःशायीपरिगृहीतभूप्रदेशानतिचारीचभवेत् इत्य
नंतदेवीयानुसारेणचतुर्विंशतिलक्षपुरश्चरणप्रयोगः ऋग्विधानेतु मध्यान्हेमितभुक्मौनीत्रिःस्नानार्चनतत्परःलक्षत्रयंजपेद्धीमानिति
त्रिलक्षंपुरश्चरणमुक्तम् जपशतांशस्त्रिसहस्रंहोमः कलौचतुर्गुणंप्रोक्तमितिपक्षेद्वादशलक्षजपोद्वादशसहस्रहोमइत्याद्यूह्यम् विष्णुः
शयनमासेषुपुरश्चरणंनकार्यं तीर्थादौशीघ्रंसिद्धिः बिल्ववृक्षाश्रयेणजपे एकाहात्सिद्धिरिति सर्वमंत्रप्रक्रिया इतिगायत्रीपुरश्चरणंज्ञे
यम् अथपूर्तकमलाकरेऽश्वत्थोपनयनम् तच्चवर्णैःक्रमेणवृक्षस्थापनादष्टमेकादशेद्वादशवर्षेउपनयनोक्तमुहूर्तेपूर्वाण्हेकार्यम्
शूद्रस्थापिताश्वत्थेपौराणिकमंत्रैरारामप्रतिष्ठामात्रंकार्यंनोपनयनं अथप्रयोगः कर्तादेशकालौसंकीर्त्यसर्वपापक्षयकुलकोटिसमु
द्धरणपूर्वकविष्णुसायुज्यप्राप्तिकामोश्वत्थोपनयनंकरिष्येइतिसंकल्प्यनांदीश्राद्धांतेआचार्यंवृणुयात् आचार्यःपंचामृतैःशुद्धोदकैःस
र्वौषधिजलैश्चाश्वत्थमभिषिच्यपिष्टातकेनालंकृत्यतत्पूर्वेस्थंडिलेग्निंप्रतिष्ठाप्यान्वाधानेनाग्निंवायुंसूर्यंत्रिरग्निंपवमानंप्रजापतिं
द्विरोषधीर्वनस्पतिंपिप्पलंप्रजापतिंचपलाशसमिच्चर्वाज्यैः प्रत्येकमेकैकयाहुत्याशेषेणेत्यादि अष्टचत्वारिंशन्मुष्टीनातूष्णींनिर्वापप्रोक्षणेश्रप
णाद्याज्यभागांते युवंवस्त्राणीत्यश्वत्थं वस्त्रयुग्मेनावेष्ट्ययज्ञोपवीतमितियज्ञोपवीतंदत्वा प्रावेपामेतिमेखलांत्रिरावेष्ट्याजिनंदंडंचतूष्णींदत्वा

अश्वत्थेवइत्यृचागंधपुष्पैः संपूज्यदेवस्यत्वेतिमंत्रांतेहस्तंगृण्हाम्यश्वत्थेतिस्पृष्ट्वासप्रणवव्याहृतिकांगायत्रीं त्रिर्जप्त्वा अश्वत्थेवोनिषदनमिति
सूक्तेनव्याहृतिभिश्चाश्वत्थंस्थापयामीतिस्वर्णशलाकयास्पृष्ट्वाज्यपालाशसमिच्चरुभिः प्रत्येकंद्वादशमंत्रैर्द्वादशाहुतीर्जुहुयात् मंत्रास्तु भूःस्वा
हा॰अग्नये॰भुवःस्वा॰वायवे॰स्वःस्वा॰सूर्या॰ भूर्भुवःस्वःस्वाहा॰प्रजाप॰ अग्नआयूंषि॰अग्निर्ऋषिः अग्नेपवस्वेतित्रिभिरग्नयेपवमानाये॰ प्रजा
पतेनत्व॰ प्रजापतय॰ ओषधयःसं॰ अश्वत्थेवो॰ओषधीभ्य॰ वनस्पतेशत॰ वनस्पतय॰ द्वासुपर्णा॰ पिप्पलाये॰ समस्तव्याहृतिभिः प्रजापतय॰
स्विष्टकृदादिहोमशेषंसमाप्याश्वत्थेवइतिगंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यफलतांबूलाद्यैः संपूज्याश्वत्थंस्पृष्ट्वाचार्यायगामन्येभ्योदक्षिणांदत्त्वाश्व
त्थवस्त्रादिकमाचार्यायदत्त्वाष्टौविप्रान्भोजयेदिति अपुत्रेणपुंसास्त्रियावावटप्लक्षाम्रादेःपुत्रत्वेनप्रतिग्रहःकार्यः देशकालौसंकीर्त्यमम॰
महापापक्षयकुलत्रयसमुद्धरणप्रजापतिपुरगमननिरयस्थपित्रुद्धरणमधुधारातृप्तिसिध्यर्थं तत्पुत्रत्वसिद्ध्यर्थममुकवृक्षं प्रतिगृही
ष्येइतिसंकल्प्योपवासंकृत्वारात्रावष्टविप्रानाहूयचंद्रंसंपूज्य जागरंभूशयनंवाकृत्वाप्रातर्वृक्षंसंपूज्य तच्छायायाम्
विप्रान्संभोज्य पुण्याहंवाचयित्वाप्रार्थयेत् अपुत्रोभगवंतोत्रपुत्रप्रतिकृतिंतरुं गृहीष्यामिममाज्ञांकर्तुमर्हथसत्तमाः ताम्रपात्रेप
चसौवर्णफलानिबीजंपंचरत्नयुतान्यधिवास्यलोकपालबलीन्दद्यात् परेद्युस्तिलाज्यचरुभिरष्टशतंवनस्पतिमंत्रेणहुत्वा जातकर्मादिवि
वाहांतसंस्कारान्कृत्वाभिषिक्तः कर्तापुष्पांजलिमादायप्रार्थयेत् येशाखिनःशिखरिणांशिरसांविभूषायेनंदनादिषुवनेषुकृतप्रतिष्ठाः ये-

धर्म•
११८

कामदाः सुरनरोरगकिन्नराणांतेमेनतस्युदुरितार्तिहराभवंतु एतेद्विजाविधिवदत्रहुतोहुताशः पश्यत्यसौचहिमदीधितिरंतरस्थः त्वंहक्ष
पुत्रपरिकल्पनयाप्तोसिकार्यसदैवभवताममपुत्रकार्यम् अंगादंगादितिस्पृष्ट्वाविप्रेभ्योदक्षिणांदत्वाविसृजेत् इतिदत्तादितरपुत्र-
विधिः अथसकलकर्मसाधारणपरिभाषा सर्वेषुपाकयज्ञेषुभवेद्ब्रह्माकृताकृतः पात्रासादनमिच्छातआज्यादिश्रपणानिच स्रु-
वादिमार्जनंचेध्मरज्जुप्रहरणंतथा पूर्णपात्रंभवेन्नित्यमाज्यस्योत्पवनंतथा व्रीहीणामवघातश्चतंडुलेषुकृताकृतः द्रवीभूतघृत-
स्यापिविलापनविधिस्तथा प्रतिपदोक्ताज्यहोमेपरिस्तरणंविकल्पितम् अनादिष्टाज्यहोमेतुनित्यम् आज्यभागसहिततद्रहितक-
र्मणोस्तंत्रप्रयोगेआज्यभागानुष्ठानमेवयुक्तम् सर्वत्राज्यभागयोर्विकल्पितत्वात् अनेकपाकयज्ञानामेककालानुष्ठानेसमानतंत्र-
ता तेनस्विष्टकृदाद्येकमेव यत्रद्रव्यंनोक्तंतत्राज्यंग्राह्यम् मंत्रांतेकर्मकर्तव्यंमंत्रस्यकरणत्वतः कर्मावृत्तौतुमंत्रस्याप्यावृत्तिर्गुल्यक-
र्मणि समंत्रकहोमेतूष्णींनिर्वापः नाम्नाहोमेनाम्नैवनिर्वापादि यत्रमंत्रेणनाम्नावाहोमोनोक्तस्तत्रनाम्नैवहोमः समंत्रकहोमेसहैवा
नेकदैवत्यचरुपाकेपिनविभागोनाभिमर्शश्च अनुक्तोदक्षिणःकरः दिशामनुक्तौप्राच्युदीचीशान्यः तिष्ठन्नासीनइत्याद्यनुक्ता
वासीनंतेव अनादेशोस्वयंकर्ता अविज्ञातस्वरोमंत्रः सोत्र्यएकश्रुतिर्भवेत् होमेषुमंत्रंस्वाहांतंप्रणवाद्यंचकारयेत् विप्रादीनांहि-
दर्भंस्यात्पवित्रंग्रथितंनवा आहुतिप्रमाणम् कर्षप्रमाणमाज्यादिलाजामुष्टिमितामताः अन्नंग्राससमंप्रास्यंकंदानामष्टमोंशकः॥

प•पू•
२

११८

तिलसक्तुकणादीनांमृगीमुद्राप्रमाणतः ताम्रपात्रेणपिहितेताम्रपात्रादिकेशुभे अग्निप्रणायनंकार्यंमृन्मयेराजतादिके उत्तमःश्रोत्रि-
यागारान्मध्यमःस्वगृहादितः नाप्रोक्षितमिंधनमग्नावादध्यात् सदोपवीतिनाभाव्यंसदाबद्धशिखेनच स देतिकर्मांगतापुरुषार्थ-
ताच तेनकर्मकालेशिखाबंधनाद्यभावेप्रायश्चित्तद्वयमन्यदेकमेव दशविधादर्भाउक्ताः वटप्लक्षबिल्ववैकंकतचंदनदेवदारुस-
रलवृक्षजाअपिक्वचित्समिधः प्रभुःप्रथमकल्पस्ययोनुकल्पेनवर्तते सनाप्नोतिफलंतस्यपरत्रेपिश्रुतिःस्मृतिः बह्वल्पंवास्वगृह्योक्तं
यस्ययत्कर्मचोदितम् तस्यतावतिशास्त्रार्थेकृतेसर्वःकृतोभवेत् अथकर्मविशेषेग्निनामानि-अग्निस्तुमरुतोनामगर्भाधानेविधीयते
पवमानःपुंसवनेसीमंतेमंगलाभिधः प्रबलोजातसंस्कारेपार्थिवोनामकर्मणि अन्नप्राशनेशुचिःप्रोक्तःसभ्यःस्याच्चौलकर्मणि
व्रतादेशेसमुद्भवःगोदानादौसूर्यःविवाहेयोजकः आवसथ्योद्विजनामा प्रायश्चित्तेविटः पाकयज्ञेषुपावकः पित्र्येकव्यवाहनः दैवे-
हव्यवाहनः शांतिकेवरदःप्रोक्तःपौष्टिकेबलवर्धनः मृतदाहेक्रव्यादः ज्ञात्वैवमग्निनामानिगृह्यकर्मसमारभेत् पलाशेनकुहूःका
र्यःखदिरेणस्रुवःस्रुचः तदभावेयथालाभयज्ञियवृक्षजाः तदभावेपलाशमध्यपर्णैर्वापिप्पलपर्णैर्वाहोमः एवंचसमादायोपिख-
दिरादियज्ञियवृक्षजाः काम्येप्रतिनिधिर्नास्तिनित्यनैमित्तिकेहिसः काम्येष्वुपक्रमादूर्ध्वमन्येप्रतिनिधिंविदुः नस्यात्प्रतिनिधिर्मंत्रकर्मदेवा
ग्निकर्तृषु नदेशारणिकालेषुत्रिषुप्रतिनिधिर्मतः नातिप्रतिनिधातव्यंनिषिद्धंवस्तुकुत्रचित् स्वकालादुत्तरोगौणःकालःसर्वस्यकर्मणः

तर्पणे घासने श्राद्धे भुक्तौ मूत्रपुरीषयोः षट्सु निर्माल्यकादर्भादर्व्याद्याव्यभिचारके मंत्रोपि यश्च शूद्रार्थे ब्राह्मणाः प्रेतभोजने अथक-
र्मांगदेवताः विवाहस्याग्निर्देवता तेन विवाहांगभूतस्वस्तिवाचनाद्यंते कर्मांगदेवताग्निः प्रीयतामिति वदेत् औपासनेग्निसूर्यप्रजापत
यः स्थालीपाकेग्निः गर्भाधाने ब्रह्मा पुंसवने प्रजापतिः सीमंते धाता जातकर्मणि मृत्कः नामनिष्क्रमणान्नप्राशनेषु सविता चौलेकेशि
नः उपनयनेइंद्रश्रद्धामेधाः अंतेस्कश्रवाः पुनरुपनयनेग्निः समावर्तनस्येंद्रः उपाकर्मणि व्रतेषु च सविता वास्तुहोमे वास्तोष्पतिरं-
ते प्रजापतिः आग्रयणे आग्रयणदेवताः सर्पबलेः सर्पाः तडागादीनां वरुणः ग्रहयज्ञे आदित्यादिनवग्रहाः कूष्मांडहोमे चांद्रायणे अ-
ग्न्याधाने चाग्न्यादयः अग्निष्टोमस्याग्निः अन्येष्विष्टकर्मसु प्रजापतिरिति कलियुगे कार्याकार्यविवेकः गीता गंगा तथा विष्णुः कपि-
लाश्वत्थसेवनम् एकादशीव्रतं चैव सप्तमं न कलौ युगे विष्णुं शिवं वा भजतां गुरोः पित्रोश्च सेविनाम् गोवैष्णवं महाशैवं तुलसीसेवि
नामपि न स्यात्कलिकृतो दोषः काश्यां निवसतामपि कलौ गुरूणां भजनमीशभक्त्यधिकं स्मृतम् जपादौ यत्र या संख्या कलौ सा-
स्याच्चतुर्गुणा कलौ दानं महाश्रेष्ठं शिवविष्णोश्च कीर्तनम् कृते यद्दशभिर्वर्षैस्त्रेतायां हायनेन तु द्वापारे तत्तु मासेन अहोरात्रेण तत्क
लौ प्रथमस्कंधे कुशलान्याशु सिद्ध्यंति नेतराणि कृतानि यदिति कलौ पुण्यकर्मणां संकल्पेपि सिद्धिः पापानां त्वाचरणादेवेत्युक्तम्
स्मृत्यंतरविरोधे तु कलौ पाराशरस्मृतिः ध्यायन्कृते यजन्यज्ञैस्त्रेतायां द्वापरेर्चयन् यदाप्नोति तदाप्नोति कलौ संकीर्त्य केशवमिति हे-

माद्रौव्यासवचनम् अत्रकृतयुगाद्यधिकरणकध्यानादिफलार्थेकल्याधिकरणककीर्तनंविधीयतइतिवाक्यार्थः कौस्तुभकर्तृपितामहैर्भ
क्तिनिर्णयेविस्तरेणनिरूपितः हेमाद्रौ कलिंसभाजयंत्यार्यागुणाज्ञाःसारभागिनः यत्रसंकीर्तनेनैवसर्वस्वार्थोभिलभ्यतइतिश्रीभा
गवतवचनमुदाहृत्यसंकीर्तनेनहरिकीर्तनेनेत्यर्थइतिहेमाद्रावेव व्याख्यातं कृष्णवर्णंत्विषाकृष्णंसांगोपांगास्त्रपार्षदं यज्ञैःसंकीर्तन
प्रायैर्यजंतीहसुमेधसः यज्ञादिस्वस्वाचारमाच रद्भिरपिकलिषुसंकीर्तननिष्ठैर्भाव्यमित्याशयइतिकौस्तुभे अनेनचतुर्वर्गफलंनारा
यणाश्रयणमात्रेणभवतीतिसिद्धं यावैसाधनसंपत्तिःपुरुषार्थचतुष्टये तयाविनातदाप्नोतिनरोनारायणाश्रयइतिभारतोक्तेः श्री
भागवतेपि धर्मार्थकाममोक्षाख्यंयइच्छेछ्रेयआत्मनः एकंह्येवहरेस्तत्रकारणंपादसेवनमिति अत्रैकपदावधारणादिपदैरन्यसाध्या
नपेक्षत्वंभक्तियोगस्योच्यते ज्ञानयोगादेश्वहरिपदसेवनसापेक्षत्वंध्वन्यते तथाचस्पष्टमेकादशादौ तस्मान्मद्भक्तियुक्तस्ययोगिनोवै
मदात्मनः नज्ञानंनचवैराग्यंप्रायःश्रेयोभवेदिह यत्कर्मभिर्यत्तपसाज्ञानवैराग्यतश्चयत् योगेनदानधर्मेणश्रेयोभिरितरैरपि सर्वंमद्भ
क्तियोगेनमद्भक्तोलभतेंजसा स्वर्गापवर्गंमद्धाम कथंचिद्यदिवांछतीति श्रेयःश्रुतिंभक्तिमुदस्यतेविभोक्लिश्यंतियेकेवलबोधलब्धये तेषा
मसौक्लेशलएवशिष्यतेनान्यद्यथास्थूलतुषावघातिनामित्यादिपरसहस्रवचनानि ज्ञानयोगस्यभगवदाराधनंतत्प्रसादंचविनैवसिद्धि
रितिक्वापिकेनाप्युक्तेश्च सर्वापेक्षाचयज्ञादिश्रुतेरश्ववदित्यधिकरणेज्ञानोत्पत्तौयज्ञादिसर्वसाधनापेक्षोक्तेश्च किंचभक्तियोगेदुराचा

रिणोपिदृढवैराग्यरहितस्याप्यधिकारोगम्यते अपिचेत्सुदुराचारोभजतेमामनन्यभाक् साधुरेवसमंतव्यः सम्यग्व्यवसितोहिसः क्षि
प्रंभवतिधर्मात्माशश्वच्छांतिंनिगच्छति कौंतेयप्रतिजानीहिनमेभक्तःप्रणश्यति नानिर्विण्णोनातिसक्तोभक्तियोगोस्यसिद्धिदइत्यादि
वचनेभ्यः नैवंदुराचारिणोपिदृढवैराग्यादिसाधनचतुष्टयसंपत्यभावेपिवेदांतश्रवणाद्यनुष्ठितोज्ञानोत्पत्तिर्भवतीतिक्वाप्युपलभ्यते
नचयथोक्ताधिकारसंपत्तिंविनानुष्ठितसाधनंकिमपिफलायकल्पते तस्मात्सर्वथासर्वैः कलौश्रीहरिपादसेवनादिभक्तियोगाश्रयणमे
वकर्तव्यमितिसिद्धं अथकलौनिषिद्धानि समुद्रयात्रास्वीकारःकमंडलुविधारणम् द्विजानामसवर्णासुकन्यासूपयमस्तथा देवरा
द्वैःसुतोत्पत्तिर्मधुपर्केपशोर्वधः मांसदानंतथाश्राद्धेवानप्रस्थाश्रमस्तथा दत्ताक्षतायाःकन्यायाःपुनर्दानंपरस्यच दीर्घकालंब्रह्मचर्यं
नरमेधाश्वमेधकौ महाप्रस्थानगमनंगोमेधश्चतथामखः इमान्धर्मान्कलियुगेवर्ज्यानाहुर्मनीषिणः मद्यंवर्ज्यंमहापापेमरणांतविशो
धनं सौत्रामण्यादियज्ञेपिसुरापात्रग्रहस्तथा मद्यभक्षादिवामाद्यागमस्यतुनमानता मीमांसाद्वितयेसर्वशिष्टैश्चतदनादरात् औरसो
दत्तकश्चैतौपुत्रौकलियुगेस्मृतौ अन्यान्दशविधान्पुत्रान्क्रीताद्यान्वर्जयेत्कलौ कौत्सकभेतुस्वयंदत्तस्तृतीयोपिकलौविहितइतिनवैवक
लौनिषिद्धाइत्युक्तम् कलियुगेब्रह्महत्यादेरेवाव्यवहार्यत्वादिरूपंपातित्यं तत्संसर्गिणस्तुनरकहेतुदोषसत्वेपिपातित्यंनास्ति संसर्गदो
षःपापेष्वितिकलिवर्ज्येषुवचनात् कृतेसंभाष्यपततित्रेतायांस्पर्शनेनतु द्वापारेत्वन्नमादायकलौपततिकर्मणेतिवचनाच्च ब्रह्महननादि

तथा स्वनासाग्रंचचंद्रार्कमायुर्हीनोनपश्यति पांसुपंकादिषुन्यस्तं चरणंखंडितंयदि स्नानांबुलिप्तगात्रस्ययस्यास्यंप्राक्प्रशुष्यति गात्रे
ष्वार्द्रेषुसर्वेषुसूर्यादिद्वयदर्शनम् स्वर्णप्रतीतिर्वृक्षेषुस्वपदानामदर्शनम् पिहितेकर्णयुगुलेयस्यघोषानुपश्रुतिः अदर्शनंस्वशिरसःप्र
तिबिंबजलादिषु छिद्रप्रतीतिश्छायायांसचिरंनैवजीवति अथविशेषइष्टफलाःस्वप्नाः यस्तुपश्यतिवैस्वप्नेराजानंकुंजरंहयं सुव-
र्णंवृषभंगांवाकुटुंबंतस्यवर्धते वृषंवृक्षंवारूढ्यतत्रस्थस्यजागरेधनाप्तिः श्वेतसर्पेणदक्षिणभुजदंशेनदशादिनेसहस्रंधनलाभः ज-
लस्थस्यवृश्चिकोरगग्रासेजयपुत्रधनानि प्रासादशैलारोहणेसमुद्रतरणेराज्यं तडागमध्येपद्मपत्रेषुघृतपायसभोजनेराज्यम् बलाका
कुक्कुटीक्रौंचीदर्शनेभार्याप्राप्तिः निगडैर्बंधेबहुपाशबंधेवापुत्रधनादि आसनेशयनेयानेशरीरेवाहनेगृहे ज्वलमानेविशुद्ध्येततस्य-
श्रीःसर्वतोमुखी सूर्यचंद्रमंडलदर्शनेरोगिणोरोगनाशोन्यस्यधनं सुरारुधिरयोःपानेविप्रस्यविद्याशूद्रादेर्धनम् शुक्लांबरगंधधा
रिण्यासुभगास्त्रियालिंगनेसंपत्तिः छत्रपादुकोपानहत्खड्गलाभेधनं वृषभयुक्तरथारोहणेधनम् दधिलाभेवेदाप्तिः दधिपयःपा
नेघृतलाभेचयशः घृतभक्षणेक्लेशः आंत्रैर्वेष्टनेराज्यम् मनुष्यस्यचरणमांसभक्षणेशतंलाभः बाहुभक्षणेसहस्रं शीर्षमांसभक्ष-
णेराज्यंवा सहस्रधनंवा सफेनक्षीरपानेसोमपानम् गोधूमदर्शनेधनलाभः यवदर्शनेयज्ञः गौरसर्षपदर्शनेलाभः नागपत्रंल
भेत्स्वप्नेकर्पूरागमनंतथा चंदनंपांडुरंपुष्पंतस्यश्रीःसर्वतोमुखी सर्वाणिशुक्लान्यतिशोभनानि कार्पासभस्मौदनतक्रवर्ज्यम् सर्वाणि

योरैक्यकृतिः पूर्वयुगाश्रया अस्यापवादः यावद्वर्णविभागोस्तियावद्वेदः प्रवर्तते सन्यासंचाग्निहोत्रंचतावत्कुर्यात्कलौयुगइति श·
मथाः शकुनाः स्वप्नाः सामुद्रिकमुपश्रुतिः देवपूजोपहारादेः संकल्पः कार्यसिद्धये प्रश्नोत्तरंकालविदांसंभवंतिकलौक्वचित् इतिकलौकार्या·
कार्यनिर्णयः अथस्वप्नविचारः स्वप्नोद्विविधः इष्टफलोनिष्टफलश्चेति तत्रसामान्यतइष्टफलोयथा नदीसमुद्रतरणमाकाशगमनं
तथा गृहनक्षत्रमार्तंडचंद्रमंडलदर्शनम् हर्म्यस्यारोहणंचैवप्रासादशिरसोपिवा स्वप्नेचमदिरापानंवसामांसस्यभक्षणम् कृमिविष्ठानुले·
पश्चरुधिरेणाभिषेचनम् भोजनंदधिभक्तस्यश्वेतवस्त्रानुलेपनम् रत्नान्याभरणादीनिस्वप्नेदृष्ट्वाप्रसिध्यति देवताविप्रपृथ्वीशान्प्रशस्ता
भरणांगनाः वृषभेपर्वतक्षीरीफलीवृक्षादिरोहणम् दर्पणामिषमाल्याग्निः शुक्लपुष्पंवराश्रितान् दृष्ट्वाः स्वप्नेर्थलाभःस्याद्व्याधिमोक्षश्च
जायते अथानिष्टफलः दुष्टंकिंशुककवल्मीकपारिभद्रादिरोहणम् तिलकार्पासपिण्याकलोहप्राप्तिर्विपत्तये विवाहकरणंस्वप्नेरक्तस्त्रग्वस्त्र
धारणम् स्रोतसाहरणंनेष्टंपक्वमांसस्यभोजनम् आदित्यस्याथचंद्रस्यनिष्प्रभस्यावलोकनम् नक्षत्रादेश्चपातश्चस्वप्नेमरणशोककृत्
अशोककरवीरपलाशानांपुष्पितानांस्वप्नेदर्शनेशोकः नौकारोहणेप्रवासः रक्तवस्त्रगंधधारिण्यास्त्रियालिंगनेमृत्युः घृततैलादिनाभ्यंगे
व्याधिः केशदंतपातेधननाशः पुत्रशोकोवा खरोष्ट्रमहिषैर्यानेतद्युक्तरथारोहणेवामृत्युः कर्णनासाकरादिच्छेदेपंकमज्जनेतैलाभ्यंगे
विषभक्षणेप्रेतालिंगनेनलदमालिनोदिगंबरस्ययानेकृष्णपुरुषदर्शनेमृत्युः अथजागृतावनिष्टानि अरुंधतींध्रुवंचैवनभोमंदाकिनीं

चपारत्रिकदोषपरिहारार्थंघटस्फोटविधिरितिनतद्विधिबलेनपतितमात्रस्यकुलेबहिष्कारइतिभातीतिसंक्षेपः सत्रारव्यंयज्ञः कलौवर्ज्यः
ब्रह्महत्यादिमहापातकेषुप्रायश्चित्तेननरकनिवृत्तिर्नभवति किंत्विहलोकेव्यवहार्यतामात्रंकलौभवति स्वर्णस्तेयादिषुतुप्रायश्चित्तेननरक
निवृत्तिर्व्यवहार्यताच केचित्तुरहस्यकृतेषुमहापापेषुरहस्यप्रायश्चित्तंकलौनोपदेष्टव्यमित्याहुः विप्रादिस्त्रीसंभोगेनभ्रष्टानांशूद्रा·
दीनांप्रायश्चित्तेपिसंसर्गोनिषिद्धः यज्ञेपशुमारणंशूद्रहस्तेनकार्यम् नतुविप्रेणस्वयंकार्यमित्यर्थः सोमविक्रयश्चविप्राणांकलौवर्ज्यः
ज्येष्ठादिसर्वभ्रातॄणांसमभागःकलौस्मृतः आततायीद्विजानांनोधर्मेयुद्धेपिहिंसनं अब्धौनौयातुर्द्विजस्यप्रायश्चित्तेपिसंसर्गोन गवा
र्थेब्राह्मणार्थेचप्राणत्यागःकलौनहि द्विजानांगोपशूद्रादौभोज्यान्नत्वंकलौनहि शिष्यस्यगुरुपत्नीषुनचिरंवासशीलता आपदि
क्षत्रवैश्यादिवृत्तिंविप्रःकलौत्यजेत् कलौद्विजोनहिभवेदश्वस्तनिकजीविकः द्वादशाब्दंगुरौवासंमुखाग्निधमनक्रियाम् यतेर्भिक्षांस
र्ववर्णेकलौत्रीणिविवर्जयेत् नवोदकनिषेधंचदक्षिणांगुरुवांछिताम् वृद्धरुग्णादिमरणंजलाग्निपतनादिभिः गोतृप्तिमात्रेभूमिष्ठे·
पयस्याचमनक्रियाम् पितृवादेसाक्षिदंडंकलौपंचविवर्जयेत् घृतदुग्धादिभिःपक्वमन्नंशूद्रात्कलौत्यजेत् भिक्षामटन्यतीरात्रौन
वसेद्गृहिणांगृहे विधूमसन्नमुसलेकालेभिक्षांकलौत्यजेत् चत्वार्यब्दसहस्राणिचत्वार्यब्दशतानिच कलेर्यदागमिष्यंतितदात्रेताप
रिग्रहः सन्यासश्चप्रकर्तव्योब्राह्मणेनविजानता त्रेतापरिग्रहःसर्वाधानं अर्धाधानंस्मृतंश्रौतस्मार्ताग्न्योस्तुपृथक्कृतिः सर्वाधानंत

कर्मणैव पातित्यं न संसर्गमात्रेणेति तदर्थात् इदं च लोकेष्वबहिष्कृतपातकिषु लोकविद्विष्टत्वेनापरिहार्यसंसर्गे पातित्याभावपरं नहि लोकेष्वब-
हिष्कृतानां प्रच्छिन्नाभक्ष्यभक्षणापेयपानागम्यागमनादिपातकवतां तज्ज्ञानवतातिशिष्टेनापि संभाषणादिसंसर्गो नरकहेतुरपि परिहर्तुं
शक्यते लोकविद्वेषापातात् लोकबहिष्कृतपापिनां संसर्गस्तु पातित्यहेतुरेव तथैव शिष्टाचारादिति मे भाति अत एव त्यजेद्देशं कृतयुगे त्रे-
तायां ग्राममुत्सृजेत् द्वापरे कुलमेकं तु कर्तारं तु कलौ युग इति वाक्ये कर्तृत्यागो विधीयते त्यागो हि संसर्गपरिहार एव किं चानेन वाक्येन यत्र-
कुलादौ ब्रह्महत्यादिपातकी निष्पद्यते तत्कुलादिकं द्वापरादावेव बहिष्कार्यं न तु कलौ कुलादेर्बहिष्कारः किं तु कर्तुरेव कलौ बहिष्कार इति प्रति-
पाद्यते न चैतद्वाक्यविरोधिवाक्यांतरं पतितसगोत्रसपिंडादीनां कर्मानर्हत्वासंव्यवहार्यत्वप्रतिपादकं क्वापि ग्रंथे उपलभ्यते यत्तु निर्णयसिंधौ
घटस्फोटप्रकरणे ग्रहेषु स्वैरमापद्येरन्निति वसिष्ठवचनसामर्थ्यात् पात्रनिनयनाशौचं पतितज्ञातीनामर्धकार्येष्वधिकारो नास्तीत्यपरार्कव्या-
ख्यानमुपन्यस्तं तन्न सर्वपतितविषयम् किं तु घटस्फोटार्हप्रायश्चित्तानिच्छुपतितविषयम् अन्यथा पात्रनिनयनाशौचमिति न वदेत् प्राय-
श्चित्तात्प्रागित्येव वदेत् कर्तारं तु कलौ युग इत्यादि प्रत्यक्षवचनेन विरोधे र्थापत्तिमूलकस्य सर्वपतितविषयककुलबहिष्कारवर्णनस्य पुरुष-
व्याख्यानरूपस्याप्रामाण्यापाताच्चेति भाति न चैवं घटस्फोटविधिर्व्यर्थ इति वाच्यं तस्य पारलौकिकदोषपरिहारार्थत्वात् लोकबहिष्कृतपा-
तकविषये संभाषणादिसंसर्गस्य पातित्यहेतुत्वाभावे पि पारत्रिकदोषहेतुत्वात् अत्र च घटस्फोटविधेरर्थापत्तिविधयामानत्वात् तथा-

कृष्णान्यतिनिंदितानि गोहस्तिदेवद्विजवाजिवर्ज्यम् स्वप्नस्तु प्रथमेयामे वत्सरांते फलप्रदः द्वितीयेष्टमासैः तृतीयेत्रिमासांते चतु-
र्थेयामेमासांते अरुणोदयेदशाहांते सूर्योदयेसद्यःफलम् अथदुःस्वप्नदर्शनेकृत्यम् योमेराजन्नित्यृचा सूर्योपस्थानेदुःस्वप्नना-
शः अथःस्वन्यस्येतिजपाद्वा क्वचिद्दर्शवच्छ्राद्धेनदुःस्वप्ननाशः चंडीसप्तशतीपाठेनवा यद्वाश्रीविष्णुसहस्रनामस्तोत्रजपःकार्यः अ
थवाश्रीभारतस्थस्यश्रीमद्भागवतस्थस्यवागजेंद्रमोक्षस्यश्रवणंपाठोवाइतिदुःस्वप्ननाशकविधिः इत्थंगर्भाधानादुद्वाहांताः सम-
स्तसंकराःसपरिकरानिर्णीताअस्मिंस्तार्तीयपूर्वार्धे १ ततआन्हिकआचारस्ततआधानाधिकाःप्रकीर्णार्थाः शांतिकपौष्टिकमुख्या
नित्यानैमित्तिकाश्चोक्ताः २ पूर्वपरिच्छेदकयोःकालःसामान्यतोविशेषाच्च निर्णीतःसहकृत्यैस्तिथिमासाद्येषुविध्युक्तैः ३ ना
नापापेप्रायश्चित्तंव्यवहारविस्तरश्चापि उपदानमहादानादिविधिश्चोक्तोमयूरवादौ ४ श्राद्धविधिःसांगोप्याशौचनिर्णीतिरंत्य
संस्कारः तार्तीयिकस्योत्तरखंडेग्रेसंप्रवक्ष्यंते ५ मूलभूतानिपद्यानिविकृतानिक्वचित्क्वचित् निर्विकाराण्यपिनवान्यप्युक्तान्यत्र
कानिचित् ६ मीमांसाधर्मशास्त्रज्ञाःसुधियोनलसाबुधाः कृतकार्याःप्राङ्निबंधैस्तदर्थनायमुद्यमः ७ येपुनर्मंदमतयोलसाअ
ज्ञाश्चनिर्णयम् धर्मंवेदितुमिच्छंतिरचितस्तदपेक्षया ८ निबंधोयंधर्मसिंधुसारनामासुबोधनः अमुनाप्रीयतांश्रीमद्विठ्ठलोभ
क्तवत्सलः ८ प्रेम्णासद्भिर्ग्रंथःसेव्यःशब्दार्थतःसदोषोपि संशोध्यवापिहरिणासुदामसुनिसतुषपृथुकमुष्टिरिव ९ श्रीकाश्युपा

ध्यायवरोमहात्माबभूवविद्वद्द्विजसार्वभौमः तस्मादुपाध्यायकुलावतंसोयज्ञेश्वरोनंतइमावभूताम् १० यज्ञेश्वरोयज्ञविधानदक्षो
दैवज्ञवेदांगसुशास्त्रशिक्षः भक्तोत्तमोनंतगुणैकधामानंताव्हयोनंतकलावतारः ११ एषोत्यजज्जन्मभुवंस्वकीयांतांकोंकणाख्यां॰
सुविरक्तिशाली श्रीपांडुरंगेवसतिंविधायभीमातटेमुक्तिमगात्सुभक्त्या १२ तस्यानंताभिधानस्योपाध्यायस्यसुतःकृती काशी॰
नाथाभिधोधर्मसिंधुसारंसमातनोत् १३ इतिश्रीमत्काश्युपाध्यायानुजानंतोपाध्यायसूरिसुतकाशीनाथोपाध्यायविरचिते
धर्मसिंधुसारेतृतीयपरिच्छेदेपूर्वार्धंसमाप्तम् श्रीगजाननार्पणमस्तु शुभंभवतु ७ ७

अथधर्मसिंधुसारेतृतीयपरिच्छेदोत्तरार्धंप्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशायनमः श्रीगुरुचरणाभ्यांनमः श्रीरुक्मिणीपांडुरंगंप्रणम्यपितरौगुरून् तृतीयच्छेदोत्तरार्धंतनोमिश्रीशतुष्टये १ श्रीनाथःक
रुणासिंधुरिंदिराशंकरःसती विघ्नेशोभास्करेंद्राद्याविघ्नान्घ्नंतुसदैवमे २. तत्रतावच्छ्राद्धादिनिर्णयंवक्तु मधिकारनिर्णयायजीवत्पितृकाधि-
कारोविविच्यते पादुकेचोत्तरीयंचतर्जन्यांरूप्यधारणम् नजीवत्पितृकःकुर्याज्ज्येष्ठभ्रातरिजीवति अत्रपादुकेकाष्ठमय्यौ उत्तरीयंसग्रंथिपरिमं
डलंवस्त्रमेकवृद्ध्यंगुलादिविस्तृतंसूत्रकृतंपरिमंडलरूपंवाउत्तरीयस्थानापन्नंस्मृत्युक्तंतृतीययज्ञोपवीतंवाजीवत्पितृकेणजीवज्ज्येष्ठभ्रातृकेण
चनधार्यमितितात्पर्यम् प्रावरणरूपंद्वितीयवस्त्रंतुजीवत्पितृकादिभिःसर्वैर्धार्यम् एकवस्त्रोनभुंजीतनकुर्याद्देवतार्चनमित्यादिनासर्वक
र्मस्वेकवस्त्रत्वनिषेधात् पितरिपितामहेज्येष्ठभ्रातरिचाकृताधानेजीवतिपुत्रपौत्रकनिष्ठभ्रातृभिराधानंकार्यम् ज्येष्ठभ्रातर्यकृतविवाहे
कनिष्ठेनविवाहोनकार्यः अत्रविशेषःपूर्वार्धेउक्तः एवंपित्रादिष्वकृतसोमयागेषुजीवत्सुपुत्रादेःसोमेनाधिकारः एवंपूर्णमासेष्टौद-
र्शेष्टावग्निहोत्रहोमेचपित्राद्यैरनारब्धेपुत्रादेर्नाधिकारः एवंसन्यासेपिकनिष्ठस्यसोदरस्यैवदोषोनभिन्नोदरस्यभ्रातुःपित्रादेराज्ञायांपु
त्रादेर्नदोषइतिकेचित् अधिकारिणिपितरिसत्याज्ञायामपिदोषः पातित्यजात्यंधत्वादिदोषैरनधिकारिण्याज्ञयानदोषः पातित्यादावाज्ञां
विनापिनदोषइत्यपरे तथाजीवत्पितृकस्यपितृकृत्येषुदर्शादिश्राद्धतर्पणपैतृकदानेषुनाधिकारः अत्रविशेषः स्वापत्यसंस्कारस्वद्विती-
यविवाहादिनिमित्तकनांदीश्राद्धेचातुर्मास्यांतर्गतपितृयज्ञेसोमांगतृतीयसवनस्थपितृयज्ञेजीवत्पितुरधिकारः पिंडपितृयज्ञे होमांतः

पिंडपितृयज्ञो नारंभो वा पिंडपितृयज्ञस्येति पक्षद्वयम् पितुः पित्राद्युद्देशेन पिंडदानमिति तृतीयः पक्षः क्वचिदेवमष्टकादिविकृतिष्वपि पक्ष-
त्रयम् गयां प्रसंगतो गत्वा मातुः श्राद्धं कृतश्चरेत् जीवसितामातुः श्राद्धमुद्दिश्य गयां न गच्छेत् महानदीषु सर्वासु तीर्थे च प्राप्ते जीवपितृकः
पितुः पितृमात्राद्युद्देशेन श्राद्धं कुर्यात् नवम्यामन्वष्टकाश्राद्धं क्षयाहे मातुः प्रत्यब्दश्राद्धं च सपिंडकमेव जीवपितृकः कुर्यात् तथा सन्यस्तेना
ते पतिते च तातेजीवत्यपि सति दर्शश्राद्धमहालयसंक्रांतिग्रहणादिश्राद्धानि सर्वाणि पितुः पित्राद्युद्देशेन जीवपितृकेण कार्याणि एतानि पं
च सांकल्पिकविधिना पिंडरहितानि कार्याणि अन्वष्टक्यादाविव पिंडदाने विशेषवचनाभावात् अश्विनशुक्लप्रतिपदि दौहित्रो जीवपि
तृकः सपिंडकमातामहश्राद्धं कुर्यात् तथा भ्रातृपुत्रो पुत्रस्य पितृव्यस्य प्रत्यब्दश्राद्धं सपिंडं कुर्यात् एवं कनिष्ठभ्राताप्यपुत्रज्येष्ठभ्रातुः
प्रत्यब्दं तथा सपत्नीपुत्रः सापत्नमातुः श्राद्धम् एवं दौहित्रोपुत्रस्य मातामहस्य प्रत्यब्दम् इत्थं च पृथिव्यादिश्राद्धचतुष्टये जीवपितृक
स्याप्यधिकारः पितृव्यभ्रात्रादीनामपुत्राणां पत्नीसत्वे सैवाधिकारिणी न तु भ्रातृपुत्रादेः श्राद्धाधिकारः एवं पतिरेव पुत्राभावे भार्याश्राद्धं
कुर्यात् सपत्नीपुत्रसत्वे तु स एव कुर्यान्न भर्ता दौहित्रभ्रातृपुत्रयोः सत्वे मृतस्य विभक्तत्वे दौहित्र एव अविभक्तत्वे भ्रातृपुत्रः केचित्-
भ्रातृतत्पुत्रयोः सत्वे भ्रात्रैव श्राद्धं कार्यमित्याहुः तथा जीवपितृकस्य पितृपितामहादिमनुष्यपितृतर्पणे निषेधेऽप्यग्निष्वात्तादिदेव-
पितृतर्पणनिषेधाभावात् स्नानांगतर्पणे ब्रह्मयज्ञांगभूतदेवर्षिपितृतर्पणे चाधिकारोस्त्येव एवं यदीयश्राद्धेऽधिकारस्तदीयश्राद्धांगत-

र्पणेप्यधिकारः जीवत्पितापि कुर्वीत तर्पणं यमभीष्मयोः श्राद्धांगतर्पणभिन्नतर्पणं जीवत्पितृकेण तिलैर्न कार्यम् श्राद्धप्रयोगमध्येवा
मजान्वन्यभावो निवीती बंधश्च न कार्यः न चायं दोषः स्नात्वा तर्पणांते समंत्रकं वस्त्रनिष्पीडनं विहितं न कार्यम् तथा खड्गमौक्तिकहस्तेन क॰
र्तव्यं पितृतर्पणमिति विहितं खड्गधारणं न कार्यम् अपसव्यं द्विजाग्र्याणां पित्र्ये कर्मणि कीर्तितम् आप्रकोष्ठात्तु कर्तव्यमेतत्पितरि जीव
ति जीवति संन्यस्तादिरूपे पितरि मृतमातामहकोपि पुत्रः पितुः पितृपितामहप्रपितामहानां पितुर्मातृपितामहीप्रपितामहीनां पितुर्मा॰
तामहमातृपितामहमातृप्रपितामहानामिति पार्वणत्रयमेकोद्दिष्टगणं च स्वमातरं पितुः पत्न्याः इति स्वपितृव्यं पितुर्भ्रातुरिति स्वमाताम॰
हं च पितुः श्वशुरस्येत्येवमादिना पितृसंबंधपुरस्कारेणैवोद्दिश्य महालयश्राद्धं कुर्यात् एवं दर्शादिष्वूह्यम् पितुः संन्यासाभावेपि तीर्थश्रा
द्धं जीवत्पितुरेवमेव एवं वृद्धिश्राद्धेप्यूह्यम् ब्रह्मयज्ञांते नित्यं पितृतर्पणमपि संन्यस्तादिरूपं जीवत्पितृकेणैवमेव कार्यमित्याहुः यदा॰
तु मातुर्वार्षिकमपुत्रमातामहवार्षिकमपुत्रपितृव्यवार्षिकं वा क्रियते तदा क्रमेण मातृपितामहीनां मातामहमातृपितामहमातृप्रपिता
महानां पितृव्यपितामहप्रपितामहानामित्येवोद्देशः यदा च पित्रादिभिः स्वाशक्त्यादिना नियोजितः पित्रादिकरणीयं श्राद्धं स्वयं पित्रादेः
प्रतिनिधिभूय करोति तदा पितुरमुकशर्मणो यजमानस्य पितृपितामहप्रपितामहानामित्येवं यथाश्राद्धमुद्देशः सर्वत्र पितृकृत्ये भ्रातृषु
विभक्तेषु ज्येष्ठस्यैवाधिकारः विभक्तेषु पृथक्पृथक् सापत्नभ्रातरि ज्येष्ठे सत्यपि कनिष्ठ एव स्वमातृवार्षिकान्वष्टक्यादि कुर्यात् जीव॰

त्पितृपितामहकस्य चापितामहस्य पित्राद्युद्देशेन वृद्धिश्राद्धं तीर्थश्राद्धं दर्शादिश्राद्धं वा भवति पित्रादिषु त्रिषु जीवत्सु सन्यस्तेषु च न किमपि श्राद्धं कार्यम् केचित्तु पित्रादित्रयात्परेभ्यः श्राद्धं देयमाहुः मृते पितरि पितामहजीवने पित्रे पितामहात्पराभ्यां च श्राद्धं देयम् एवं पितृपितामहमरणे प्रपितामहजीवनेप्यूह्यम् यस्तु गृह्याग्निश्रौताग्निमान् जीवन्मातृपितृकः पितुः पित्रादिभ्यः पिंडदानमिति तृतीयपक्षाश्रयेणारब्धपिंडपितृयज्ञाष्टकान्वष्टकाश्राद्धेन्वष्टकायां च पितुः पित्रादिमात्रादिमातामहादिभ्यः पिंडादिकं ददान आसीदनंतरं च माता मृता सोन्वष्टकायां च स्वमात्रादिभ्यः पितुः पित्रादिभ्यश्च दद्यात् यदा च पिंडपितृयज्ञान्वष्टकाद्यनारंभपक्षो जीवत्पितृकस्य तदापि सन्यस्तादि पितृकस्य दर्शादिश्राद्धं पितुः पित्राद्युद्देशेन व्यतिषंगभिन्नप्रयोगेण सांकल्पिकेन भवत्येव पितुरविभक्तैः पुत्रैः पृथग्वैश्वदेवो न कार्यः पितृपाकोपजीवी स्यात् भ्रातृपाकोपजीवकः इत्युक्तेः अत एव गृह्याग्नौ पाकवैश्वदेवकरणपक्षेपि साग्निके पितरि साग्निकैरप्यविभक्तैः पुत्रैः पृथग्वैश्वदेवो न कार्यः येषां पाकाभावेग्नेर्लौकिकत्वमतं तैः पाकमात्रमग्निसंस्कारार्थं कार्यमिति भाति विभक्तैस्तु पृथग्वैश्वदेवः कार्यः तत्र वैश्वदेवस्य देवयज्ञभूतयज्ञपितृयज्ञात्मकत्वाज्जीवत्पितृकैरपि पंचमहायज्ञांतर्गतः पितृयज्ञः कार्यः वैश्वदेवाद्भिन्नाः पंचमहायज्ञास्तैत्तिरीयाणां तैरपि विभक्तैर्जीवत्पितृकैः पितृयज्ञः कार्यः तस्य देवरूपिपितृदेवताकत्वेन पितृपितामहादिमनुष्यरूपिपितृदेवकत्वाभावात् मुंडनं पिंडदानं च प्रेतकर्म च सर्वशः न जीवत्पितृकः कुर्याद्गुर्विणीपतिरेव च अत्र मुंडनं क्षुरेण शिरसो वपनं तेन कर्तनं न सिध्यति सर्वं प्रेतकर्म प्रेतदहनवहनसपिंडीकरणांतोर्ध्व-

दौहिकादिकमित्यर्थः मुंडनंरागप्राप्तमेवनिषिध्यते तेनचौलोपनयनादिषु आधानदर्शपौर्णमासज्योतिष्टोमादिषुनित्यंप्राप्तंतीर्थप्रायश्चित्तं
मातृमरणादौनैमित्तिकंप्राप्तंचभवत्येव केचित्काम्यनागबल्यादिषुकाम्यमपिभवतीत्याहुः गंगायांभास्करक्षेत्रेमातापित्रोर्गुरोर्मृतौ आधाने·
सोमपानेचवपनंसप्तसुस्मृतम् गुरोरितिदत्तकस्यपूर्वापरपित्रोरित्यर्थः वाक्यांतरेतीर्थमात्रेक्षौरोक्तेर्गंगाभास्करक्षेत्रग्रहणंजीवत्पितृकस्यत
त्रविशेषतः क्षौरविधानार्थं जीवत्पितृकस्यपिंडदाननिषेधः नांदीश्राद्धतीर्थश्राद्धयोः संन्यस्तादिपितृकस्यदर्शमहालयादिश्राद्धेषुचपिंडर·
हितसांकल्पिकश्राद्धबोधनार्थः महापितृयज्ञेसोमयागेमातृमातामहादेर्वार्षिकश्राद्धेषुगयायामन्वष्टक्यादौचपिंडदानंभवत्येवेत्यु·
क्तम् पिंडदानंप्रकुर्वीतमातापित्रोः क्षयेहनीतिश्राद्धविधिनापिंडदानेसिद्धेपुनःपिंडविधिः पित्रोर्वार्षिकगर्भिण्यापतित्वनिषिद्धकाला
तिप्रयुक्तनिषेधबाधनार्थं तेनविवाहव्रतचूडासुवर्षमर्धंतदर्धकम् पिंडदानंमृदास्नानंनकुर्यात्तिलतर्पणमितिनिषेधस्यापिबाधः
क्षयाहग्रहणंसपिंडीकरणमासिकेष्वपिपिंडदानोपलक्षणपरम् अथप्रेतकर्मप्रतिप्रसवः जीवत्पितृकःस्वमातुरपुत्रसापत्नमातुःस्व
पुत्रसपत्नी पुत्ररहितभार्यायाअपुत्रापितृव्यस्यापुत्रमातामहमातामह्योश्चदाहादिप्रेतकर्मापिकुर्यात् अत्रपुत्रपदेनमुख्यगौणपुत्र
पौत्रप्रपौत्राभावोविवक्षितः मातुरौर्ध्वदेहिकमनुपनीतोपिजीवत्पितृकःकुर्यात् तत्रविशेषः ऊनत्रिवर्षश्चूडारहितश्चेद्दाहमात्रसम
त्रकंकृत्वान्यदन्येनकारयेत् यदातुकृतचूडःपूर्णत्रिवर्षोवातदासर्वंसमंत्रकंप्रेतकर्मकुर्यात् ब्रह्मचारीतुपित्रोर्मातामहस्यचांत्यकर्म·

कुर्यान्नान्यस्य भर्तृदौहित्रयोः सत्त्वे भर्त्रैव पत्न्या दाहादिकर्म कुर्यात् मुंडनं तु भर्तुर्न एवमपुत्रस्य पत्नीदौहित्रयोः सत्त्वे पत्न्यैव पत्युः कुर्या
त् तत्र दाहमात्रं समंत्रकं कृत्वान्यत्संकल्पमात्रं स्वयं विधाय ब्राह्मणद्वारा कारयेत् भर्तृसपत्नीपुत्रयोः सत्त्वे सापत्नपुत्र एव कुर्यान्न भर्ता
सपत्नीपुत्रदौहित्रयोः सत्त्वे सपत्नीपुत्र एव अपुत्रयोर्विधवाविधुरयोर्भ्रातृपुत्रदौहित्रयोः सत्त्वे दौहित्र एवाधिकारीति बहवः विध-
वाया भर्तुर्भ्रातृपुत्र एव विधुरस्य स्वभ्रातृपुत्र एवेति जीवत्पितृकनिर्णये भट्टाः अपुत्रस्य पत्नीभ्रातृपुत्रयोः सत्त्वे पत्न्यैव एवं पुत्रास-
न्निधौ पौत्रादेः पितामहपितामह्योर्द्योर्ध्वदैहिकाद्यधिकारः इत्थं पित्र्यकर्ममुंडनप्रेतकार्माद्यधिकारानधिकारो जीवत्पितृकस्य प्रप
ञ्चितौ. अत्र विषयभेदाद्बालबोधार्थत्वाच्च पुनरुक्तिर्नातिदोषाय सपिंडानां सगोत्रसपिंडमरणे सकृत्सकृत्तिलांजलिदानं विहितम् त
ज्जीवत्पितृकेणापि कार्यम् एवं मातामहाचार्यादिभ्योपि इति जीवत्पितृकनिर्णयः अथ श्राद्धाद्यधिकारिनिर्णयः तत्र सांवत्सरि-
कादिश्राद्धेषु दाहाद्यौर्ध्वदैहिकक्रियायां चौरसः पुत्रो मुख्योधिकारी औरसपुत्राणां बहुत्वे ज्येष्ठ एवाधिकारी ज्येष्ठस्याभावे सन्निधा
नेवा पातित्यादिनाधिकाराभावे वा ज्येष्ठानुजः यत्तु ज्येष्ठासन्निधौ सर्वतः कनिष्ठोधिकारी न तु मध्यमा इति तन्निर्मूलम् तत्र पुत्राणां वि
भक्तत्वे कनिष्ठेभ्यो धनं गृहीत्वा ज्येष्ठेनैव सपिंडीकरणांता क्रिया कार्या सांवत्सरिकादिकं तु पृथक्पृथक् अविभक्तत्वे तु सांवत्सरिकादि
कमध्येकेनैव कार्यम् एकेन कृतेपि सर्वेषां फलभागित्वात्सर्वैः पुत्रैर्ब्रह्मचर्यपरान्नवर्जनादयो नियमाः कार्याः पुत्राणामेकदेशस्थित्यभा

वेदेशांतरेगृहांतरेवास्थितेस्तैरविभक्तैरपिपृथगेवंवार्षिकादिकंकार्यम् तत्रयदाज्येष्ठासन्निधौकनिष्ठोदाहादिकंकरोतितदाषोडशश्रा-
द्धांतमेवकुर्यान्नसपिंडीकरणं वर्षपर्यंतंज्येष्ठप्रतीक्षांकुर्यात् तन्मध्येज्ञातेज्येष्ठेनैवकार्यं नोचेदूर्ध्वंतेकनिष्ठेनापिकार्यम् वर्षात्प्राक्पुत्र-
भिन्नेनकृतमपिमासिकानुमासिकसपिंडीकरणंपुत्रेणपुनःकार्यम् एवंकनिष्ठेनकृतमपिज्येष्ठपुत्रेणपुनःकार्यम् विशेषस्त्वग्रेवक्ष्यते
कनिष्ठस्यसाग्निकत्वेसपिंडीकरणमपिद्वादशेऽह्निकनिष्ठेनकार्यम् औरसपुत्राभावेपुत्रिकासुतक्षेत्रजादयोद्वादशविधाःपुत्राउक्तास्तथा
पिकलौतेषांपुत्राणांनिषेधादौरसपुत्राभावेदत्तकएवाधिकारी मातापितृभ्यामन्यतरेणवाविधिपूर्वंदत्तःप्रतिगृहीतःसवर्णोदत्तकः भा-
र्यानुमत्यापत्युःपुत्रदातृत्वंतदप्यापदि अत्यंतापदितुभार्यानुमत्यभावेपिपत्न्याःपत्यनुमत्यैव अत्रविशेषविचारःप्रागुक्तः दत्तकाभा-
वेपौत्रःपौत्राभावेप्रपौत्रः अन्येत्वौरसाभावेपौत्रःतदभावेप्रपौत्रः प्रपौत्राभावेदत्तकःइत्याहुः उपनीतपौत्रसत्वेप्यनुपनीतौरसपुत्रस्यै
वाधिकारःसचकृतचूडस्यैववर्षाधिकवयसः पूर्णत्रिवर्षस्यत्वकृतचूडस्यापि अनुपनीतिनापिमंत्रपाठपूर्वकमेवपित्रोरौर्ध्वदेहिकंसांव-
त्सरिकादिकंश्राद्धंचकार्यम् अशक्तौत्वग्निदानमात्रंसमंत्रकमुपनीतेनकार्यम् अन्यत्त्वन्यद्वारा एवंश्राद्धेपिदर्शमहालयादौसंकल्पमा
त्रंकार्यं अन्यदितरेण केचिदूनत्रिवर्षेणचूडारहितेनापिदाहमात्रसमंत्रकंकार्यम् शेषमन्येनेत्याहुः दत्तकस्तूपनीतएवाधिकारी दत्त
काभावेप्रपौत्राभावेचभर्तुःपत्नीपत्न्याभर्ताच दाहाद्यौर्ध्वदेहिकंसांवत्सरिकश्राद्धादिकंचकुर्यात् भर्तुरपिसपत्नीपुत्रसत्वेऽधिका

रोन विदध्यादौरसः पुत्रोजनन्याऔर्ध्वदेहिकम् तदभावेसपत्नीजइत्युक्तेःभार्ययापिसमंत्रकमेवौर्ध्वदेहिकादिकंकार्यम् अशक्तौल-
ग्निदानमात्रंसमंत्रकंकृत्वाशेषमन्येनकार्यम् श्राद्धेसंकल्पमात्रंकृत्वाशेषमन्येन यद्यप्यविभक्तस्यसंसृष्टस्यवाभ्रातुरेवधनग्रहाधिका
रस्तथापिक्रियाधिकारः पत्न्याएवविभक्तासंसृष्टेतुभ्रातरिधनाधिकारोपिपत्न्याएव पत्न्यभावेविभक्तासंसृष्टस्यकन्यापिंडदाधनहा
रिणीच तत्रापिविवाहितैवपिंडदानधनहरात्वनूढापि दुहितुरभावेदौहित्रोधनहारीपिंडदश्च दौहित्राभावेभ्राता भ्रातुरभावेभ्रा-
तृपुत्रः अविभक्तस्यसंसृष्टस्यचपत्न्यभावेभ्राता संसृष्टोनामपूर्वंविभक्तोभूत्वापुनः स्वधनंभ्रातृधनैरेकीकृत्यैकपाकाद्युपजीवनः
तत्रसोदरासोदरसमवायेसोदरएव तत्रापिज्येष्ठकनिष्ठयोःसत्वेकनिष्ठएव कनिष्ठभ्रातुरभावेज्येष्ठभ्रातैव कनिष्ठबहुत्वेमृतानंत
रस्तदभावेतदनंतरादयः एवंज्येष्ठबहुत्वेमृतानंतरक्रमेणैव सोदरभ्रातुरभावेसापत्नभ्राता अत्रापिज्येष्ठत्वादिविचारः पूर्ववदेव
केचित्तुदुहितृदौहित्रयोर्धनहारित्वेविभक्तासंसृष्टस्यदाहादिकंभ्रात्रैवकार्यम् सगोत्रसद्भावेभिन्नगोत्रस्यतदनधिकारादित्याहुः
भ्रातुरभावेभ्रातृपुत्रः तत्रापिसोदरभ्रातृपुत्रोमुख्यः तदभावेसापत्नभ्रातृपुत्रः तदभावेपिता पितुरभावेमाता मातुरभावेस्नुषा तद
भावेभगिनी तत्रानुजाग्रजसोदरासोदराणांसमवायेभ्रातृवत् भगिन्यभावेभगिनीपुत्रः समवायेतद्वदेव तदभावेपितृव्यतत्पुत्राद-
यः सपिंडाः तदभावेसोदकाः तदभावेगोत्रजाः तदभावेमातामहमातुलतत्पुत्रादयोमातृसपिंडाःअनुक्रमेण मातृसपिंडाभावेस्वपितृ

ष्वसृमातृष्वसृपुत्राः तदभावेपितुःपितृष्वसृमातृष्वसृमातुलपुत्ररूपाः पितृबंधवः एवंमातुःपितृष्वस्रादिपुत्ररूपमात्रबंधवः पितृबंधू
नामभावेधिकारिणः तदभावेशिष्यः शिष्याभावेजामाताश्वशुरस्य श्वशुरोजामातुः तदभावेसखा तदभावेविप्रस्यकश्चिद्धनहारी वि
प्रभिन्नस्य राज्ञाधनंगृहीत्वातेनधनेनान्यद्वाराकारणीयम् अथवाविप्राद्यैर्मरणोन्मुखैर्वैधर्मपुत्रःकार्यः अथस्त्रीणांदाहाद्यधिकारिणः अनू
ढायास्त्रियाःपितातदभावेभ्रात्रादिः ऊढायास्तुपुत्राभावेसपत्नीपुत्रः तदभावेपौत्रप्रपौत्राः तदभावेपतिः तदभावेदुहिता तदभावेदौ
हित्रः तदभावेपत्युर्भ्राता तदभावेपत्युर्भ्रातृपुत्रः तदभावेस्नुषा तदभावेपिता पितुरभावेभ्राता तदभावेभ्रातृपुत्रादयःपूर्वोक्ताः अ
त्रसर्वत्रपुत्रभिन्नानांपुत्रासन्निधानात्पुत्राभावाद्वाकर्तृत्वमितिस्थितंतत्रयदिपुत्रासन्निधानात्कर्तृत्वंतदापुत्रभिन्नैर्दाहमारभ्यसपिं
डीकरणात्प्राचीनकर्मैवकार्यम् नतुपुत्रभिन्नैःसपिंडीकरणंकार्यम् पुत्राभावेत्वन्यैःसपिंडीकरणमपिकार्यम् तत्रापिसपिंडादिभिर्नृपां
तैर्दाहमारभ्यदशाहक्रियाःकार्याएव ताएवपूर्वाइत्युच्यंते तत एकादशाहमारभ्यसपिंडीकरणांतामध्यमसंज्ञास्तासुसपिंडादीनांकृताकृ
तत्वम् तदूर्ध्वंअनुमासिकसांवत्सरिकाद्यास्ताउत्तराख्याः सपिंडादिभिर्नकार्याएव इदंचतदीयवृत्त्यादिस्थावरधनस्यचरधनस्यवाग्र
हणाभावेतदन्यतरधनग्रहणेतुसपिंडादिभिरपिमध्यमोत्तराख्या अपिक्रियाःकार्याएव राज्ञातुमृतधनसत्वेतद्धनद्वारातत्सजातीयव
र्णहस्तेनसर्वाअपिक्रियाकारणीयाएव धनाभावेतुपूर्वाताएवावश्यंकारणीयानान्याः सपिंडादिनृपांतभिन्नानांतुमृतस्यधनाभावेपि

स्वधनेनैव सपिंडीकरणांतक्रियाकरणमावश्यकम् मृतस्यधनंगृहीत्वाप्रेतकार्याकरणे नृपांतानांतद्धर्णवधःप्रायश्चित्तम् पुत्राद्यैर्भ्रातृसं-
तत्यैतैर्दौहित्रैश्चतत्पुत्रैश्चत्रिविधाअपिक्रियाधनग्रहणसत्वेतदसत्वेचापिकार्याएव तत्रस्त्रीणांसुत्तराःक्रियामृताहन्येव ननुदर्शादौभ
र्तृश्राद्धेनैवनिर्वाहस्मृतेः पूर्वमध्यमारव्याक्तपृथगेवस्त्रीणां केचित्पुत्रपत्योरभावेस्त्रीणांदौहित्रादिभिःसपिंडीकरणरहिताएवोत्तराःक्रियाः
कार्याः सपिंडीकरणंतुतासांनकार्यम् सपिंडीकरणाभावेपिएकोद्दिष्टविधिनावार्षिकादिकंकार्यमित्याहुः ब्राह्मणस्त्वन्यवर्णानांनकुर्या-
त्कर्मपैतृकम् कामाल्लोभाद्भयान्मोहात्कृत्वातज्जातितांनयेत् शूद्रेणापिब्राह्मणस्यनकार्यंपैतृकंक्वचित् दत्तकस्तुजनकपितुःपुत्रा
द्यभावेजनकपितुःश्राद्धंकुर्याद्धनंचगृण्हीयात् जनकपालकयोरुभयोः पित्रोःसंतत्यभावेदत्तकोजनकपालकयोरुभयोरपिधनंहरे-
त् श्राद्धंचप्रतिवार्षिकमुभयोःकुर्यात् दर्शमाहालयादौतुद्वयोःपित्राद्योःश्राद्धंदेयम् तत्रद्वयोःपित्राद्योः पृथक्पिंडदानंपित्रादिद्वयमु
द्देशेनैकोवापिंडः एवंदत्तकस्यपुत्रो दत्तकजनकस्यपुत्राद्यभावेस्वपितरंपितामहद्वयंप्रपितामहद्वयंचोच्चार्यदर्शादिकंकुर्यात्
तथैवधनंहरेत् एवंदत्तकपौत्रोपितज्जनककुलेप्रपितामहस्यपुत्राद्यभावे पितरंपितामहंचैकमुच्चार्य प्रपितामहद्वयमुच्चार्यदर्शादिश्राद्धं
कुर्यात् प्रपितामहस्यधनंचहरेत् यद्येषांस्त्वासुभार्यास्सपत्न्यनस्याद्रिक्थंहरेयुः पिंडंचैभ्यस्त्रिपुरुषंदद्युरित्यादेरेकपिंडद्वावनुकी-
र्तयेत् गृहीतारंचैत्पादयितारंचातृतीयात्पुरुषादित्यादेश्चलौगाक्ष्यादिस्मृतिवचनात् यदिजनकपालकयोरुभयोरपिपुत्रादिसंत-

तिसत्वंतर्हिदत्तकउभयोरप्योर्ध्वदैहिकंवार्षिकादिकंचनकुर्यात् पालकपितुरोरसपुत्राद्विभक्तेनदत्तकेनदर्शमहालयादिश्राद्धमात्रंपाल
कपित्रादिपार्वणोद्देशेनकार्यम् अविभक्तस्यतुतदोरसकृतदर्शादिनैवदत्तकस्यदर्शादिसिद्धिरितिभाति ब्रह्मचारिणोमासिकाब्दि
कादिश्राद्धंमातापितृभिः कार्यम् ब्रह्मचारिणातुमातृपितृमातामहोपाध्यायाचार्यभिन्नानांशवनिर्हरणंदाहाद्यंत्यकर्मचनकार्यम् अ
न्याधिकार्यभावेमातृपितृमातामहाचार्याणांदाहादिकंब्रह्मचारिणाकार्यं तत्रदशाहकर्मकरणेदशाहमाशौचम् दाहमात्रकरणे
एकाहं तदाप्यस्यनित्यकर्मलोपोनास्ति अशक्तिलेप्यशौचिनामन्नंतेननभोक्तव्यंतैःसहनवस्तव्यम् तदुभयकरणेप्रायश्चित्तंपु
नरुपनयनेवक्ष्यते अन्येषांदाहादौकृच्छ्रत्रयंपुनरुपनयनंचधर्मार्थंकेनचित्कस्यचित्सवर्णस्यदाहादिश्राद्धादिकरणेसंपत्त्यादिफलं
अयंसर्वोपिश्राद्धविधिःशूद्राणाममंत्रकःकार्यः अत्रकेचिद्वैदिकमंत्रपाठएवशूद्राणांवर्ज्यः पौराणमंत्रास्तुपठनीयाइत्याहुः पौ
राणमंत्राअपिशूद्रेणस्वयंनपठनीयाः किंतुविप्रद्वारापठनीयाः वेदमंत्रास्तुनविप्रद्वारापीतिसिंधुः एवंद्विजस्त्रियोपि व्रतोद्या
पनदानादिवसंकल्पमात्रंस्वयंकृत्वा वैदिकमंत्रादिप्रयुक्तं सर्वश्राद्धंविप्रद्वाराकारयेयुरितिपारिजातकारमतं शूद्रस्यसदामश्राद्ध
मेव पित्रेनमः पितामहायनमइत्येवमादिनानमोंतनाममंत्रेणानिमंत्रणपाद्यासनगंधपुष्पादिनाविप्रान्संपूज्यामं निवेद्यसंकुनापिं
डदानादिकृत्वादक्षिणादानादिनाश्राद्धंसमाप्यसजातीयान्गृहसिद्धपक्वान्नेनभोजयेत् यत्तुसिंधौनाममंत्रेणावाहनाग्नौकरण

काश्यपगोत्रोच्चारपूर्वकपिंडदानादिकं तर्पणादिकं पाकेनपिंडदानादिकंचोक्तं तत्सच्छूद्रविषयम् सप्तपुरुषंत्रिपुरुषंवापरंपरयास्नानं
वैश्वदेवतर्पणादिकं शूद्रकमलाकरादिग्रंथसंगृहीतंधर्मनियमेनाचरन्सच्छूद्रउच्यते एवंकिरातयवनादिहीनजातीयानांविप्रेभ्यआ
मदानदक्षिणादानपूर्वकंस्वस्वजातीयभोजनात्मकमेवश्राद्धं राजकार्येनियुक्तस्यबंधनग्रहवर्तिना व्यसनेषुचसर्वेषुश्राद्धंविप्रेणका
रयेत् अत्रप्रथमंजीवत्पितृकनिर्णयउक्तस्तत्रप्रसंगात्किंचिदधिकारविचारोप्युक्तः इदानींतुसर्वोप्यधिकारक्रमविचारःसविस्तरउ
क्तइतितेनात्रपुनरुक्तिर्बालबोधनार्थत्वान्नदोषाय इतिश्रीमदनंतोपाध्यायसूनुविरचितेधर्मसिंधुसारेश्राद्धाधिकारदाहाद्यधि-
कारनिर्णयः श्राद्धशब्दार्थः पित्रादीन्मृतानुद्दिश्यविहितेकालेदेशेपक्वान्नामान्नहिरण्यान्यतमद्रव्यस्यविधिनादानंश्राद्धं तत्रा
ग्नौकरणंपिंडदानंब्राह्मणभोजनंचप्रधानम् तदुक्तं होमश्चपिंडदानंचतथाब्राह्मणभोजनम् श्राद्धशब्दाभिधेयंस्यादेकस्मिन्नोप-
चारिकमिति क्वचिद्धवनादरशक्त्यावापिंडदानाद्यकरणेब्राह्मणभोजनादिमात्रमपिश्राद्धपदार्थःसंपद्यतइतिचतुर्थपदार्थः तथा-
चवचनांतरम् यजुषांपिंडदानंतुबह्वृचानांद्विजार्चनम् श्राद्धशब्दाभिधेयंस्यादुभयंसामवेदिनाम् अश्राद्धयापितरोनसंतीतिसत्वा-
श्राद्धमकुर्वाणस्यरक्तंपितरःपिबंति अथश्राद्धभेदाः तत्रश्राद्धंचतुर्विधम् पार्वणश्राद्धमेकोद्दिष्टश्राद्धंनांदीश्राद्धंसपिंडीकरणश्राद्धं-
चेतिभेदात् पित्रादित्रयोद्देशेनविहितंपिंडत्रययुतंपार्वणंतच्चैकपार्वणद्विपार्वणकत्रिपार्वणकमितित्रिविधं तत्रपित्रादेर्मृततिथौक्रि

यमाणं प्रतिसांवत्सरिकमेकपार्वणकं अमावास्यादिषण्णवतिश्राद्धनित्यश्राद्धानिमहालयान्वष्टक्यभिन्नानिद्विपार्वणकानि ए
तेषुसपत्नीकपित्रादित्रयसपत्निकमातामहादित्रययोरेवोद्देशात् अन्वष्टकाश्राद्धंत्रिपार्वणकं पित्रादित्रयमात्रादित्रयसपत्नीकमाता
महादित्रयाणामुद्देशात् महालयादिश्राद्धंतीर्थश्राद्धंचपार्वणैकोद्दिष्टरूपम् पित्रादिपार्वणत्रयस्यपत्न्याद्येकोद्दिष्टगणस्यचोद्देशात्
केचिदेतद्द्वयंमातामहमातामह्योः पार्वणभेदेनपार्वणचतुष्टययुक्तंकुर्वंति केषांचित्सूत्रेदर्शोपित्रिपार्वणकश्चतुष्पार्वणकोवेतिहेमा
द्रौ एकोद्देशेनक्रियमाणमेकपिंडयुतमेकोद्दिष्टं तदपित्रिविधं नवसंज्ञंनवमिश्रसंज्ञंपुराणसंज्ञंचेति मृतस्यप्रथमदिनमारभ्यदशा
हांतंविहितानिनवसंज्ञानि एकादशाहादीन्यूनाब्दांतानिनवमिश्राणि एतानिविश्वदेवहीनानि ततःपराणिकनिष्ठभ्रातृवार्षिक-
शस्त्रहतचतुर्दशीश्राद्धादीनिपुराणसंज्ञानि केचित्सपिंड्युत्तरंक्रियमाणानांपार्वणानामपिपुराणसंज्ञामाहुः पुत्रजन्मविवाहादौक्रि
यमाणंवृद्धिश्राद्धंनांदीश्राद्धं इदंपूर्वार्धेविस्तरेणप्रपंचितम् एतदेवगर्भाधानपुंसवनसीमंतेष्ट्याधानेसोमेचक्रियमाणंकर्मांगमिष्टि
श्राद्धमितिचोच्यते अत्रक्रतुदक्षौविश्वेदेवाः अन्यत्कर्मसमृद्धिसंज्ञं तत्रसत्यवसूविश्वेदेवाइतिनामभेदोदेवभेदश्चान्यत्समानं
एतच्चपार्वणत्रययुतत्वात्पार्वणभेदांतर्गतमपिदर्शोदितोबहुधर्मभेदात्पृथगुद्दिष्टं मृतस्यद्वादशाहादिकालेपिंडार्धसंयोजनादि
रूपंसपिंडीकरणम् एतदपिपार्वणैकोद्दिष्टविकाररूपं अत्रविशेषोवक्ष्यते एवंचपार्वणमेकोद्दिष्टमितिद्विविधमेवश्राद्धं एतत्पुन

त्रिविधम् नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंचेति नियतनिमित्तेविहितंनित्यंयथादर्शादि प्रत्यहंविहितमपिश्राद्धंनित्यसंज्ञं पार्वणद्वययुतंवि
श्वेदेवहीनमुक्तं अनियतनिमित्तेविहितंनैमित्तिकम् यथासूर्यचंद्रग्रहणादौ एतदपिषड्देवतं फलकामनोपाधिकंकाम्यं यथापं
चम्यादितिथौ कृत्तिकादिनक्षत्रेच अथश्राद्धदेशाः दक्षिणाप्रवणेगोमयोपलिप्ते कृमिकेशास्थिश्लेष्मादिवर्जिते कृत्रिमभूमिव-
र्जितेरजस्वलादर्शनादिवर्जितेश्राद्धंकार्यं कुरुक्षेत्रप्रभासपुष्करप्रयागकाशीगंगायमुनानर्मदादितीरनैमिषगंगाद्वारगयाशीर्षाक्षय्य
वटादिषुश्राद्धंमहाफलम् शमीपत्रप्रमाणेनपिंडंदद्याद्गयाशिरे उद्धरेत्सप्तगोत्राणिकुलमेकोत्तरंशतम् पितामाताचभार्याचभगि
नीदुहितातथा पितृमातृष्वसाचैवसप्तगोत्राणिवैविदुः एषांगोत्राणांपुरुषाः क्रमेणचतुर्विंशतिविंशतिषोडशद्वादशैकादशदशाष्ट
वित्येकोत्तरशतसंख्यास्तेषामुद्धारइत्यर्थः तत्रपितृकुलेद्वादशपूर्वाद्वादशपराइतिचतुर्विंशतिरेवमग्रेपि तुलसीकाननछायाशा
लग्रामस्यसन्निधिः चक्रांकितस्यसान्निध्यमेषुयत्क्रियतेनरैः स्नानंदानंतपःश्राद्धंसर्वमक्षय्यतांव्रजेत् गोगजाश्वादिदुष्टप्रदेशे
म्लेंच्छदेशेचश्राद्धंनकार्यम् परकीयगृहादौश्राद्धकरणेतद्भूमिस्वामिपितरोभागंहरंति तेनगृहस्वामिनेमूल्यंदत्वाकार्यम् स्वाम्यनु
ज्ञयावाकार्यम् वनानिगिरयोनद्यस्तीराण्यायतनानिच देवखाताश्चगर्ताश्चनस्वाम्यंतेषुकस्यचित् नैकवासानचद्वीपेनांतरि-
क्षेकदाचन श्रुतिस्मृत्युदितंकर्मनकुर्यादशुचिःक्वचित् अथश्राद्धकालाः तेचप्रायेणामासंक्रांतियुगादिमन्वादिमहालयाद-

यः पूर्वपरिच्छेदउक्ताएव केचित्सूच्यंते महातीर्थप्राप्तिर्व्यतीपातोमृताहोग्रहणद्वयम् श्राद्धंप्रतिरुचिः श्रोत्रियादिब्राह्मणसंप-
त्तिरर्धोदयकपिलाषष्ठ्याद्यलभ्ययोगाग्रहपीडादुःस्वप्नदर्शनंनवान्नप्राप्तिर्नवोदकप्राप्तिर्गृहप्रच्छादनादिनिमित्तंचश्राद्धकालाः
यदाविष्टिर्व्यतीपातोभानुवारस्तथैवच पद्मकोनामयोगोयमयनादेश्चतुर्गुणः सर्वमासानांकृष्णपक्षेषुश्राद्धमुक्तम् अत्रप्र-
त्यहंपंचम्यादिवायदहःसंपत्तिर्वेतित्रयःपक्षाः एकदिनपक्षेदर्शएव नारायणवृत्तौतुदर्शश्राद्धेनैवपक्षश्राद्धसिद्धिरुक्ता सर्वमा-
सेषुदर्शश्राद्धाशक्तौकन्याकुंभवृषस्थेर्केसतिदर्शत्रयेएकत्रदर्शेवाश्राद्धं साग्निकस्यत्वशक्तस्यपिंडपितृयज्ञमात्रेणदर्शसिद्धिः नि-
रग्निकस्यब्राह्मणभोजनमात्रेणधान्यादिद्रव्यदानेनवादर्शसिद्धिः कृष्णपक्षेषुमहालयापरपक्षस्यश्रेष्ठत्वं तत्रापिपंचदशाहा-
दिपक्षाःअन्योपिबहुविस्तरोद्वितीयपरिच्छेदेउक्तः अत्रविशेषांतरंकालतत्वविवेचने पंचदशाहव्यापिमहालयप्रयोगारंभो-
त्तरमाशौचपातेकृतमहालयानांवैफल्यम् तेनशक्त्यंतेकस्यांचित्तिथौसकृन्महालयमात्रमनुष्ठेयम् एवंपंचम्यादिपक्षेपिप्रति-
बंधांतरेप्रतिनिधिद्वाराशेषमहालयानुष्ठानं ।पितृव्यज्येष्ठभ्रात्रादीनामपुत्राणांमहालयापरपक्षेतत्तन्मृततिथौतदेकपार्वणाकम-
हालयश्राद्धंजीवत्पितृकेणापिकार्यमिति द्वादशपौर्णमास्यसंभवेमाघीश्रावणीप्रोष्ठपद्योनित्याः कस्मिंश्चित्कृष्णपक्षेप्रतिपदादि
पंचदशतिथिषुकृत्तिकादिभरण्यंतनक्षत्रेषुविष्कंभादियोगेषुसूर्यादिवारेषुबवादिकरणेषुचश्राद्धेफलविशेषोक्तेरेतेतिथ्यादयः

काम्यश्राद्धकालाज्ञेयाः इतिसामान्यकालः अथापराण्हादिविशेषनिर्णयः दिनस्यपंचमविभागास्त्रिमुहूर्तकास्तत्राद्यो-
भागः प्रातःसंज्ञः तृतीयोमध्यान्हः चतुर्थोपराण्हः पंचमोभागःसायान्हः दिनस्यपंचदशोभागोमुहूर्तः तत्रसप्तमोगां
धर्वोष्टमोमुहूर्तःकुतुपः नवमोरौहिणः तत्रदर्शादिश्राद्धानांनिर्णयः पूर्वपरिच्छेदयोःप्रायेणोक्तः विशेषस्तूच्यते सा
ग्निकानांकात्यायनादीनामन्वाधानपिंडपितृयज्ञदर्शश्राद्धानामेकदिनकर्तव्यत्वनियमात्त्रेधाविभक्तदिनतृतीयभागरूपा-
पराण्हव्यापिन्यां समायांदर्शश्राद्धं कर्तव्यम् अथप्रतिसांवत्सरिकमासिकादिनिर्णयउच्यते तत्रैकोद्दिष्टंमध्यान्हेसप्तमा
ष्टमनवममुहूर्तरूपेकार्यम् तत्रापिकुतुपरौहिणसंज्ञकाष्टमनवममुहूर्तौमुख्यःकालः तत्रपूर्वत्रैवपरत्रैववादिनेमध्या
न्हव्याप्तौसैवतिथिर्ग्राह्या दिनद्वयेमध्यान्हव्याप्तौमध्यान्हस्पर्शेवापूर्वत्रवादिनद्वयसाम्यनेकदेशव्याप्तौपूर्वा खर्वदर्पादिद्वैर्व्यवस्थित्य
न्ये वैषम्येणैकदेशव्याप्तावाधिक्येननिर्णयः पार्वणेत्वपराण्हव्यापिनीग्राह्या पूर्वत्रैवपरत्रैववापराण्हव्याप्तौसैवग्राह्या दिनद्व-
येतद्व्याप्तौतदस्पर्शेवांशतःसमव्याप्तौवापूर्वा विषमव्याप्तौत्वधिकाग्राह्या माधवाचार्यास्तुदिनद्वयेपूर्णापराण्हव्याप्तावंशतःसमव्या
प्तौचोत्तरतिथेःक्षयेपूर्वा वृद्धौपरा उत्तरतिथेःक्षयवृद्ध्यभावेपिपरेत्याहुः अयंक्षयाहनिर्णयः प्रत्याब्दिकेमासिकेसकृन्महालयेपिज्ञे
यः श्राद्धेभरण्यादिनक्षत्रंव्यतीपातादियोगश्चापराण्हव्यापीत्युक्तम् द्वितीये केचिच्छुक्लपक्षेउदयव्यापिनक्षत्रंकृष्णपक्षेस्तमयव्यापि

योगस्तकुतुपादिव्यापीत्याहुः एतच्च पार्वणश्राद्धं कुतुपादिमुहूर्तपंचके कार्यं न सायान्हे न रात्रौ न प्रातः संगवयोः पिंडपितृयज्ञदिने सायान्हे-
ऽपि पार्वणमनुज्ञायते यदा विघ्नवशाद्दिने सांवत्सरिकश्राद्धं न कृतं तदा रात्रावपि प्रथमप्रहरपर्यंतं कार्यम् मृताहातिक्रमे चांडालत्वादि
दोषोक्तेः ग्रहणदिने दर्शमासिकप्रतिवार्षिकादिश्राद्धप्राप्तौ तद्दिन एवान्नेनामेन वा हेम्ना वा कुर्यान्नोत्तरदिने प्रथमाब्दिकं त्रयोदशे मल-
मासे कार्यमित्युक्तम् तेन यत्र द्वादशमासिकं शुद्धमासे भवति तत्र त्रयोदशोऽधिक एव प्रथमाब्दिकं कार्यम् यदा त्वधिकमध्ये द्वादशमासिकं तदा
द्वादशमासिकस्य द्विरावृत्तिं कृत्वा चतुर्दशे शुद्धे मासे प्रथमाब्दिकम् एवं द्वितीयादिमासिकस्यापि मलमासे प्राप्तस्य द्विरावृत्तिर्ज्ञेया द्वितीया
द्याब्दिकं तु शुद्धमास एव एवं महालयोऽपि शुद्ध एव नाधिके मासे किंचिदपि मलमासमृतानां तु यदा स एव मलमासो भवति तदाधिक एव
सांवत्सरिकं न शुद्धे दर्शदिने वार्षिकप्राप्तौ पूर्वं वार्षिकं कृत्वा ततः पिंडपितृयज्ञेन पाकांतरेण दर्शश्राद्धं च कुर्यात् परे त्वादौ पिंडपितृयज्ञस्त
तो वार्षिकं ततो दर्श इति क्रममाहुः एवं मासिकादिष्वपि ज्ञेयम् सपिंडीकरणादूर्ध्वं यावदब्दत्रयं भवेत् तावदेव न भोक्तव्यं तदीये श्राद्धे मा
न्त्रके प्रथमाब्दे स्थ्यादिभोज्ञी द्वितीये मांसभक्षकः तृतीये रक्तभोजी स्याच्छुद्धं श्राद्धं चतुर्थकम् इत्यासांप्रासंगिकं कृतमनुसरामः पार्व-
णमपि हेमश्राद्धमामश्राद्धं च द्वेधा विभक्तदिनपूर्वभाग एव कार्यं सर्वं च श्राद्धं तत्तन्निर्णीतकाले तत्तत्तिथ्यभावेऽपि कर्तव्यं साकल्यव
चनादिना शास्त्रतस्तत्र तत्तत्तिथिसत्त्वादिति कालतत्त्वविवेचने वृद्धिश्राद्धं प्रातःसंगवयोः कार्यम् मध्यान्हो गौणः अपराण्हसायान्हरात्र

योनिषिद्धाः रात्रौविवाहेप्रातर्वृद्धिश्राद्धंनकृतंतद्वारात्रावपि कार्यमितिक्वचित् ग्रहणनिमित्तकंपार्वणश्राद्धंपुत्रजन्मनिमित्तकंजातकर्मांगंवृ
द्धिश्राद्धंचरात्रावपिकार्यम् इतिकालनिर्णयः पुत्रादिभिः पितृमात्राद्युद्देशेनश्राद्धेक्रियमाणेनामगोत्रमंत्रांश्चतत्तदन्नतान् पितॄन्प्रापय-
ति तत्रपित्रादीनांदेवरूपत्वेतदन्नममृतरूपंभूत्वातत्रोपतिष्ठते गांधर्वत्वेभोग्यरूपेणपशुत्वेनतृणरूपेणसर्पत्वेवायुरूपेणयक्षत्वेपानरूपे
णदानवादित्वेमांसत्वेन प्रेतत्वेरुधिरत्वेनमनुष्यत्वेन्नादिरूपेणेति ग्रंथांतरे तस्यतेपितरःश्रुत्वाश्राद्धकालमुपस्थितं अन्योन्यंमन
साध्यात्वासंपतंतिमनोजवाः तैर्ब्राह्मणैःसहाश्नंतिपितरोवायुरूपिणः अतएवश्रीरामेणश्राद्धेक्रियमाणेसीताविप्रेषुदशरथादी
न्दर्शेति कथाश्रूयते प्राद्वष्यंतेयमः प्रेतान्पितॄंश्चाथयमालयात् विसर्जयतिभूर्लोकं कृत्वाशून्यंस्वकंपरं तेपुत्रादेःप्रकांक्षंतिपायसंम
धुसंयुतम् कन्यागतेसवितरिपितरोयांतिवैसुतान् अमावास्यादिनेप्राप्तेगृहद्वारंसमाश्रिताः श्राद्धाभावेस्वभवनंशापंदत्वाव्रजंतिते
अतोमूलैःफलैर्वापितथाप्युदकतर्पणैः पितृतृप्तिंप्रकुर्वीतनैवश्राद्धंविवर्जयेत् किंच श्राद्धे ब्रह्मादिस्तंभपर्यंतसकलभूततृप्तिःश्रूय
ते तत्रपिशाचादिरूपाणांविकिरादिभिस्तृप्तिर्वृक्षादिरूपाणांस्नानवस्त्रोदकादिनाकेषांचिदुच्छिष्टपिंडादिनेति अतोब्रह्मीभूतपितृ
केणापिश्राद्धंकार्यम् तत्रपितृपितामहप्रपितामहादिरूपमेकेकंपार्वणंवसुरुद्रादित्यादिभेदेनज्ञेयम् एकोद्दिष्टंवसुरूपेणेति सर्वत्र
केचित्तुपितृपितामहादयः प्रद्युम्नसंकर्षणवासुदेवात्मनाध्येयाः कर्तानिरुद्धात्मनेत्याहुः एववरुणप्रजापत्यग्निरूपेण क्वचित् क-

न्मासकृतुवत्सररूपे तत्रयथाचारंसमुच्चयेनविकल्पेनवाध्यानमितिव्यवस्था पित्रादिपार्वणंयत्रतत्रमातामहादयः सर्वत्रैवहिकर्तव्यानाब्दिके
मासिकेषुन मासिकेषुत्वाब्दिकेचत्रिदैवत्वंप्रकीर्तितम् इत्युक्तेस्तीर्थेन्वष्टकासुगयायांचमहालये त्रिपार्वणकमत्रेषुशेषेषाट्पौरुषंविदुः सपत्नी
कंपित्रादित्रयंसपत्नीकंमातामहादित्रयमितिषाट्पौरुषत्वम् क्षयाहंवर्जयित्वैकंस्त्रीणांनास्तिपृथक्क्रिया अन्वष्टकासुवृद्धौचगयायांचक्षयेह
नि अत्रमातुःपृथक्श्राद्धमन्यत्रपतिनासह अथविश्वेदेवाः यत्रविशेषोनोच्यतेतत्रसर्वत्रपार्वणश्राद्धेषुपुरूरवार्द्रवसंज्ञकाविश्वेदेवाः काम्ये
श्राद्धेमहालयेचधूरिलोचनसंज्ञकाः नैमित्तिकेष्टकाख्याष्टमीश्राद्धेचकामकालसंज्ञकाः एकोद्दिष्टसपिंडीकरणंवानैमित्तिकसंज्ञं नांदीश्रा
द्धेसत्यवसुसंज्ञकाः तत्रापिगर्भाधानपुंसवनसीमंतोन्नयनेतिसंस्कारत्रयांगमग्न्याधानसोमयागांगंचनांदीश्राद्धमिष्टिश्राद्धसंज्ञकं
कर्मांगश्राद्धसंज्ञंकंच तत्रक्रतुदक्षसंज्ञकाविश्वेदेवाः पार्वणद्वयाद्ययोर्जीवनान्मातृपार्वणकमेवक्रियमाणंनांदीश्राद्धंदेवरहितंकार्यम् एवंपा
र्वणत्रयस्याभिन्नत्वेनानुष्ठीयमानेनांदीश्राद्धेपिमातृपार्वणंदेवहीनम् नांदीश्राद्धेहिदिनत्रयक्रमेणपार्वणत्रयंकार्यमेकस्मिन्दिनेपृथक्पृ
थक्पार्वणत्रयंसहतंत्रेणवापार्वणत्रयमितित्रयःपक्षाः नित्यश्राद्धंदेवरहितंकार्यं एवंसपिंडीकरणप्राक्तनान्येकोद्दिष्टश्राद्धान्यपिदेवहीनानि इतिश्रा
द्धदेवतानिर्णयः अथश्राद्धेब्राह्मणाःतत्र जातकर्मादिसंस्कारैःसंस्कृतः सत्यवाक्शुचिः वेदाध्ययनसंपन्नःषट्सुकर्मस्ववस्थितः पुरु
षत्रयविख्यातःसवैब्राह्मणउच्यते इतिब्राह्मणसामान्यलक्षणम् तत्रोत्तममध्यमाधमभेदेनत्रिविधाब्राह्मणाः तत्रोत्तमाः वेदा-

ध्ययनसंपन्नावेदांगाध्यायिनोपिच येवैव्याकरणायेचमीमांसाध्ययनेरताः पौराणिकश्चवेदांतीधर्मशास्त्ररतोपिच एतेषामपियेपु
त्राब्रह्मवेत्तातथैवच वेदार्थज्ञःकर्मनिष्ठस्तपोनिष्ठश्चयोगिनः पितृमातृपरश्चैवस्वधर्मनिरतस्तथा शिष्यश्चाग्निहोत्रीचसोमादि
श्रौतकर्मवित् शिवभक्तोविष्णुभक्तोभार्यायामृतुकालगः गुरुभक्तोज्ञाननिष्ठःसोमयाजीचसत्यवाक् सुशीलस्नातकयतिब्रह्मचा
रिणउत्तमाः एतेसर्वेसपत्नीकायुवत्वादिगुणान्विताः सापिंड्ययोनिशिष्यत्वादिसंबंधैश्चैववर्जिताः कुष्ठापस्मारादिदोषैर्हीनाश्चेदु
त्तमाःस्मृताः तत्रदशाहादिसूतकादिप्रयोजकसापिंड्यसगोत्रसोदकरूपःसंबंधःसापिंड्यपदाभिधेयः योनिसंबंधोमातुलस्वश्व
शुरस्वशालकत्वादिः आदिनागुरुसहाध्यायित्वमित्रत्वादयः तथाचसपत्नीकत्वादिगुणयुक्ताउक्तसंबंधहीनाअपस्मारांधत्वादि
दोषहीनावेदाध्यायित्वादिसप्तविंशतिप्रकाराविप्राउत्तमाइतिसिद्धम् तत्रविशेषः यद्येकंभोजयेच्छ्राद्धे छंदोगंतत्रभोजयेत् ऋचो
यजूंषिसामानित्रितयंतत्रविद्यते ऋग्वेदिनंचपित्रर्थेयाजुषंतुपितामहे प्रपितामहेसामगंचभोजयेच्छ्राद्धकर्मणि अथर्ववेदिनंवैश्व
देवेपित्र्येचभोजयेत् एतेनस्वशाखीयद्विजाभावेद्विजानन्यान्निमंत्रयेदितिनिरस्तम् केचिद्यथाकन्यातथाहविरितिनियमाद्येःसह
योनिसंबंधस्तएवपरशाखीयाःश्राद्धार्हाइत्याहुस्तन्निर्मूलम् केचिच्छ्राद्धकर्तृसगोत्रप्रवरावर्ज्याः पितृपुत्रौभ्रातरौद्वौनिरग्निंगुर्विणी
पतिम् सगोत्रप्रवरंचैववर्जयेच्छ्राद्धकर्मणीतिवचनादित्याहुः विनामांसेनमधुनाविनादक्षिणयाशिषा पूरिपूर्णंभवेच्छ्राद्धंयतिषुश्रा

ष्टभोजिष्विति यतिप्रशंसा अथमध्यमाविप्राः मातामहोमातुलोभागिनेयोदौहित्रोजामातागुरुःशिष्यो याज्य श्वशुरऋत्विक् शालकः पितृष्वसृपुत्रोमातृष्वसृपुत्रोमातुलपुत्रोतिथिः सगोत्रोमित्रमित्येतेमध्यमाः दौहित्रजामातृस्वस्रीयादीनांविद्यादिगुणवतांश्राद्धेनिमंत्रणाभावे दोषः गुणहीनत्वेतुनदोषः षड्भ्यस्तुपुरुषेभ्योर्वाक् श्राद्धार्हानैवगोत्रिणः षड्भ्यस्तुपरतोभोज्याअलाभेगोत्रजाअपि अत्रविशेषः ऋत्विजः सपिंडाः संबंधिनः शिष्याश्चवैश्वदेवस्थानेनियोज्यानतुपित्र्ये एवमन्येपिविगुणाविप्रादेवस्थानेयोज्याः पितापितामहोभ्रातापुत्रोवाथसपिंडकाः नपरस्परमर्घास्युर्नश्राद्धेऋत्विजस्तथा वैश्वदेवेनियोक्तव्या यद्येतेगुणवत्तराः अथवर्ज्याविप्राः क्षयश्वासमूत्रकृच्छ्रभगंदरादिमहारोगीहीनांगोधिकांगः काणोबधिरोमूकः शत्रुःकितवोभृतकाध्यापकोमित्रद्रोहीपिशुनः कुनखीकृष्णदंतःक्लीबोमातापितृगुरुत्यागीचोरोनास्तिकःपापकर्माविहितकर्मत्यागीनक्षत्रोपजीवीवैद्योराजभृत्योगायकोलेखकः कुसीदजीवीवेदविक्रयीकृषिलजीवीदेवार्चनजीवीनटोगृहदाहीसमुद्रगामीशस्त्रकर्तासोमविक्रयीपक्षीपोषकः परिवेत्तादिधिषूपतिः कुमाराध्यापकः पुत्रात्प्राप्तविद्योद्रव्यप्राप्त्यर्थंवेदघोषकारीग्रामयाजीकेशपशुविक्रयीशिल्पिपित्राविवादकारीशूद्रयाजकोजटीश्मश्रुहीनोनिर्दयोरजस्वलापतिर्गर्भिणीपतिः कुब्जोवामनोरक्तनेत्रोवाणिज्योपजीवीछिन्नोष्ठश्छिन्नलिंगोगंडुमानूज्वरितोदेवलकोविधुरोनिरग्निःशूद्रगुरुः शूद्रशिष्योदांभिकोगोविक्रयीरसविक्रयीवेदनिंदकोवृक्षरोपकः सदायाचकः कदर्यः कृषिजीवीसाधुनिंदकोमेषमहिषपोषकः कपिलकेशोवि

स्मृतवेदोनिष्ठुरवागीत्यादयोविप्राहव्यकव्ययोर्वर्ज्याः धमार्थपुंदरार्थंचौषधकारीविगर्हितः देवार्चनपरोनित्यंवित्तार्थीवत्सरत्रयं अ-
सौदेवलकोनामदेवस्वग्राहकोपिच वर्जनीयःसविज्ञेयःसर्वकर्मसुसर्वदा इदंमनुष्यस्थापितदेवताविषयमितिभाति दाराग्निहोत्रसंयो
गंकुरुतेयोग्रजेस्थिते परिवेत्तासविज्ञेयः परिवित्तिस्तुअग्रजः अग्रजानुज्ञातोनदोषइत्युक्तं ज्येष्ठायांयद्यनूढायांकन्यायामूह्यतेनुजा
साचाग्रेदिधिषूर्ज्ञेयापूर्वातुदिधिषूर्मता प्रतिमाविक्रयंयोवैकरोतिपतितस्तुसः जीवनार्थंपरास्थीनिनीयंतेपतितःसच गानंनृत्यादिकंसु
दरार्थंनिषिद्धंनतुभगवदर्थं अत्रविप्राणांग्राह्यत्वोक्त्यैवतद्भिन्नानांवर्ज्यत्वेसिद्धेपुनर्वर्ज्यपरिगणनंवर्ज्यभिन्नानांनिर्गुणानामपिग्राह्य
त्वार्थं विद्याशीलादिगुणवत्वेकुष्ठित्वंकाणत्वादिशरीरदोषाणांनदूषकत्वं गयायांतुनिर्गुणाअपितेएवभोज्याः नविचार्यंकुलंशीलं
विद्यांचतपएवच पूजितैस्तैस्तुसंतुष्टादेवाःसपितृगुह्यकाइत्युक्तेः ब्राह्मणान्नपरीक्षेततीर्थेक्षेत्रनिवासिनः यत्तु नब्राह्मणंप-
रीक्षेतदैवेकर्मणिधर्मवित् पित्र्येकर्मणितुप्राप्तेपरीक्षेतप्रयत्नतइतितदसंभवेपरं गायत्रीसारमात्रोपिवरंविप्रःसुयंत्रितः नायंत्रितश्च
तुर्वेदीसर्वाशीसर्वविक्रयीतिहेमाद्रौव्यासः श्राद्धेकाणादयोभोज्यामिश्रितावेदपारगैः विप्रानिमंत्रणात्पूर्वमेवपरीक्षणीयानतुनि
मंत्रणोत्तरं इतिब्राह्मणविचारः अथश्राद्धार्हद्रव्याणि तत्रदर्भाः दर्भग्रहणेकालोमंत्रोदर्भभेदाश्चद्वितीयपरिच्छेदेउक्ताः विशे-
षस्तूच्यते कुशामुख्याः कुशाभावेकाशदूर्वोशीरतृणादयः तत्रकाशैर्दूर्वाभिर्वाकृतपवित्रहस्तोनाचामेत् द्वाभ्यामनामिकाभ्यांतु-

धार्ये दर्भपवित्रके एकानामिकयावापि द्वयोर्मध्येतुपर्वणोः साग्रौविगर्भौतुकुशौकार्यंताभ्यांपवित्रकम् द्वाभ्यांनस्याच्चतुर्भिर्वाग्रं
थियुक्तंनवाभवेत् स्नानेदानेजपेहोमेस्वाध्यायेपितृकर्मणि सपवित्रौसदर्भौवाकरौकुर्वीतनान्यथा ब्रह्मग्रंथिपवित्राढ्योनाचामेद्बु·
धःसदा केचिद्ग्रंथितपवित्राभावेसाग्रदर्भौद्वौदक्षिणेकरेवामेतुत्रीन्द्वौवाबिभृयादित्याहुः आसनेद्वौदर्भौ पितृकर्मणि समू·
लाद्विगुणादर्भाः दैवेसाग्राऋजवः पित्र्येपिसपिंडीकरणपर्यंतमृजुदर्भास्तदूर्ध्वंद्विगुणाभुग्नाइति येचपिंडाश्रितादर्भायैःकृ·
तंपितृतर्पणं मलमूत्रोत्सर्गधृतामलमूत्राद्यमेध्यगाः मार्गेचितौयज्ञभूमौस्थितायेस्तरणासने ब्रह्मयज्ञेचयेदर्भास्त्याज्याहोस·
र्वएवते अन्यानिचपवित्राणिकुशदूर्वात्मकानिच हेमात्मकपवित्रस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् पंचगुंजमाषमानेनषोडशमाषंहेमम·
यपवित्रकमित्याहुः अथहविः व्रीहियवतिलमाषगोधूमश्यामाकप्रियंगुमुद्गसर्षपाःश्राद्धेप्रशस्ताः चणकोविकल्पितः
यावनालोपिविकल्पितः इष्टापूर्तेमृताहेचदर्शवृद्ध्यष्टकासुच पात्रेभ्यस्तेषुकालेषुदेयंनैवकुभोजनम् अगोधूमंचयच्छ्रा·
द्धंमाषमुद्गविवर्जितम् तैलपक्वेनरहितंकृतमप्यकृतंभवेत् राजमाषाश्चनिष्पावाअभिशस्ताःसतीनकाः राजमाषामहाराष्ट्र·
भाषयाचवलीतिप्रसिद्धाः निष्पावाःपावटेइति सतीनकावाटाणेइति कदलीफलमाम्रफलंसूरणःपनसःत्रिविधंकर्कटीफलं
कोशातकीदोडकाइतिप्रसिद्धा कुस्तुंबरुवैकल्पिकंपटोलं बदरमामलकंखर्जूरीफलंचिंचाईकंशंठीमूलकंद्राक्षालवंगैलापत्र·

काजीरकं हिंगु दाडिमफलमिक्षुः शर्करा गुडः कर्पूरः सैंधवसामुद्रे लवणे पूगीफलं तांबूलपत्रमिति श्राद्धे प्रोक्तानि हवींषि गव्ये दधिदुग्धे
घृतं गव्यं माहिषं च केचित् माहिषं तक्रं सद्यः कृतमनुद्धृतनवनीतं ग्राह्यमाहुः केचिन्माहिषीक्षीरशर्करादियुतं ग्राह्यमाहुः मथितं निर्जलं
दधि सर्वं निषिद्धं जंबीरफलं विहितप्रतिषिद्धत्वाद्विकल्पितम् अक्षोट अक्रोड इति प्रसिद्धः शृंगाटकः शिंगाडे इति प्रसिद्धः चिर्भटं खर्बुज
मिति प्रसिद्धम् शीतकदलीराताळीति प्रसिद्धम् एते श्राद्धे विहिताः आम्रातक आंबाडा इति प्रसिद्धः तंदुलीयो माठ इति प्रसिद्धः एतौ द्वौ
विहितप्रतिषिद्धौ केचिद्राजमाषं कृष्णोतरमुद्गं कृष्णां निष्पावं च निषिद्धमाहुः कथंचिद्यदि विप्रेभ्यो न दत्तं भोजने मधु पिंडास्तेनैव दातव्याः
कदाचिन्मधुना विना अक्षता गोपशश्चैव श्राद्धे मांसं तथा मधु देवराच्च सुतोत्पत्तिः कलौ पंच विवर्जयेदिति वचनद्वयान्मधुन्यैच्छिक
विकल्पः केचित् यथाचारं प्रदेयं तु मधुमांसादिकं तथेति वचनाद्देशाचारानुसारेण व्यवस्थितविकल्पमाहुः मांसं श्राद्धेषु नैव देयं कलि
वर्ज्यत्वात् न दद्यादामिषं श्राद्धे न चाद्याद्धर्मतत्त्वविदित्यादि श्रीभागवतवचनाच्च अन्यानि भुंजानचव्य कसेरुकालेयादि द्रव्याणि ब-
हूनि महानिबंधे प्रोक्तानि तान्यप्रसिद्धत्वाच्छ्राद्धे वश्यापेक्षोपयोगयोरभावाच्च नोच्यंते अथ वर्ज्यानि यद्यपि विहितोक्त्यैव तद्भिन्नाना
मग्राह्यत्वं प्राप्तं तथापि विशेषदोषप्रदर्शनाय प्राप्तनिषेधज्ञापनाय च तानि संगृह्यंते उत्कोचादिना प्राप्तं पतितांत्यजादेः प्राप्तमन्याया
र्जितं कन्याविक्रयादिलब्धं धनं निंद्यम् पित्रर्थं मे देहीति याचनार्जितमपि निषिद्धं आढकी कुलित्थ मसूर कोद्रव राजसर्षपा निषिद्धाः लो-

केप्रतिषिद्धमर्कटाम्लवर्ज्याः शिग्रुकूष्मांडोभयविधालाबुकरमर्दार्द्रमरीचपिंडमूलककुसुंभशायावंशांकुराः दशविधालशुनादि पलां
डुभेदाः कृत्रिमलवणानिरक्तबिल्वंश्वेतंकूष्मांडंवृंताकंगाजरापरपर्यायंगृंजनंभोकरसंज्ञः श्लेष्मातकोरक्तनिर्यासाश्चवर्ज्याः सामुद्र
सैंधवेभक्ष्येप्रत्यक्षंलवणंबुधैः विडालोच्छिष्टमाघ्रातंश्राद्धेद्रव्यंविवर्जयेत् करीरफलपुष्पाणिविडंगमरिचानिच बीजपूरपटोलंच
श्राद्धेदत्वापतत्यधः कृष्णधान्यानिसर्वाणिवर्जयेच्छ्राद्धकर्मणि नवर्जयेत्तिलांश्चैवमुद्गमाषांस्तथैवच दातुर्यद्यप्रियंतत्तद्देयंनिंद्यंनचे
प्सितम् अजाविमहिषीक्षीरंतद्विकारांश्चवर्जयेत् बालुकाकीटपाषाणैः केशैर्यच्चाप्युपद्रुतम् वस्त्रेणवीजितंचान्नंवर्जयेच्छ्राद्धकर्मणि
अमेध्यैर्जंगमैःस्पृष्टंशुष्कंपर्युषितंचयत् द्विःपक्वंपरिदग्धंचसिद्धभक्ष्यांश्चवर्जयेत् यत्सकृत्पाकेनभक्षणार्हमपिहिंगुजीरकादिसं
स्कारार्थंपुनःपच्यतेतद्द्विपक्वंवर्ज्यम् यत्तुद्विपाकेनैवभक्षणार्हंतन्निषिद्धमितिसिंधुः यदन्नैकदेशःकेनचित्पूर्वमास्वादितस्तदन्नंश्रा
द्धेवर्ज्यम् मारीषंराजगिरेतिप्रसिद्धंशाकंधान्यंचवर्ज्यम् वटप्लक्षोदुंबरकपित्थनीपमातुलिंगफलानिनभक्षयेत् क्षीरंचलवणेर्मिश्रंता-
म्रेगव्यंसुरासमं अस्यापवादः पयोनुद्धृतसारंचपयसासंयुतंदधि घृतंचैतानिगव्यानिनैवदुष्टानिताम्रके पिपलीवर्तुलमरीचादेः
प्रत्यक्षस्यनिषेधोनत्वन्यद्रव्यमिश्रितस्यनारीकेलंविहितंप्रतिषिद्धम् यच्चपौतिकशाकादिकंजीर्णतक्रंसंधिन्यादिक्षीरमनिर्दशायाः
क्षीरंमृग्यादिक्षीरंफेनिलतक्रादिकंहस्तदत्तस्नेहलवणादिकंचनित्यभोजनेनिषिद्धंतत्सर्वंश्राद्धेपिवर्जयेत् माधवीये मृतेर्म

।क्षिकाकृमिजंतुभिः केशरोमनखादिभिश्चदूषितंसतिसंभवेवर्जयेत् असंभवेतुकेशादिकमुद्धृत्यप्रोक्ष्यहिरण्यस्पर्शंकृत्वाभुंजीत
श्वमार्जारमूषकादिभिरालीढादिकंत्वापद्यपिवर्ज्यमित्युक्तम् यत्तुमंडकवटकसक्तुपायसापूपकृसरादीनांस्नेहसिद्धानांचपर्युषितत्व
दोषोनास्तीतिवचनंतन्नित्यभोजनपरम् नतुश्राद्धपरमितिशिष्टाः यदग्निपक्वंसकृदेकरात्रिद्विरात्राद्यंतरितंतत्पर्युषितमुच्यते कद
र्यादीनामन्नंनित्यभोजनेश्राद्धकर्मणिचनग्राह्यम् तेचकदर्यश्चोरोनटोवीणोपजीवीवार्धुषिकोभिशस्तोगणिकाचिकित्सकः क्रुद्धः
पुंश्चलीमत्तः क्रूरःशत्रुःपतितोदांभिकःपतिपुत्ररहितास्त्रीस्वर्णकारःस्त्रीजितोग्रामयाजकोघातुकः कर्मारस्तंतुवायः कृतघ्नोवस्त्र
क्षालनोपजीवीदारोपजीवीसोमविक्रयीचित्रकर्मागायकःइत्यादयस्तेवर्णिकाअप्यग्राह्यान्नाः आत्मानंधर्मकृत्यंचपुत्रदारांश्चापीडयेत् लोभा
द्यःपितरौभृत्यान्सकदर्यइतिस्मृतः द्वावेवाश्रमिणौभोज्यौब्रह्मचारीगृहीतथा वानप्रस्थोयतीलिंगीनभोज्यान्नाःप्रकीर्तिताः षण्
मासंयोद्विजोभुंक्ते शूद्रस्यान्नंविगर्हितम् सतुजीवन्भवेच्छूद्रोमृतःश्वाचाभिजायते अन्यानिचद्रव्याणिनिबंधेषुबहूनिनिषिद्धानि
तानिविहितोत्यर्थसिद्धत्वादप्रसिद्धत्वाच्चनोक्तानि दुर्गंधिफेनिलंक्षारंपंकिलंपल्वलोदकम् नभवेद्यत्रगोतृप्तिर्नक्तंयच्चाप्युपाहृतम्
नग्राह्यंतज्जलंश्राद्धेयच्चाभोज्यनिपानजम् स्नानमाचमनंदानंदेवतापितृतर्पणम् शूद्रोदकैर्नकुर्वीततथामेघाद्विनिःसृतैः नाहरे
दुदकंरात्रौतुलसीगोमयंमृदम् तुलसीबिल्वजान्हवीजलभिन्नंपर्युषितंजलंपुष्पंचत्यजेत् दौहित्रःकुतुपःकालःछागःकृष्णाजिनं

तथा रौप्यगर्भास्तिलागावः खङ्गपात्रंपितृप्रियम् आरण्याः कृष्णातिलामुख्याः तदभावेग्राम्यागौराः कृष्णाश्च छागसान्निध्यंश्राद्धे-
तिप्रशस्तम् कुक्कुटविड्वराहकाकमार्जारशूद्रषंढरजस्वलासान्निध्यमतिनिंद्यं चांडालरजस्वलाखंजश्विविन्यूनांगातिरिक्तांगादिभि
र्वीक्षितमन्नमभोज्यम् आपदिमृद्भस्महिरण्योदकस्पर्शाद्भोज्यम् पावमानीतरत्समंदीमंत्रैर्गायत्र्यादिभिश्च दर्भजलप्रोक्षणेदुष्टान्न
शुद्धिः पादुकोपानहौछत्रंरक्तचित्रांबरंतथा रक्तपुष्पंचमार्जारंश्राद्धभूमौविवर्जयेत् घंटानादोश्वधत्तूरशंखशक्तिसान्निध्यंचव-
र्ज्यम् अथश्राद्धदिनकृत्यम् गोमयादिभिर्भूमिभांडशुद्धिः देवताब्रह्मचारियतिशिशूनांपिंडदानपर्यंतमन्नंनदेयम् अतिशिशु-
वस्तुगृहांतरेभोजनीयाः तिलानविकिरेत्तत्रसर्वतोबंधयेदजान् पाकःश्राद्धकर्त्रास्वयमेवकार्यः तदभावेशुद्धपत्न्यातदभावेतुबांध-
वैः सगोत्रैर्वासपिंडैर्वामित्रैर्वासुगुणान्वितैः पुंश्चलीचतथावंध्याविधवांचान्यगोत्रजाम् वर्जयेच्छ्राद्धपाकार्थममातृपितृवंशजाम्
नपाकंकारयेत्स्त्रींगर्भिणींचापिदुर्मुखीम् पाकभांडानिसौवर्णरौप्यताम्रोद्भवानिच कांस्यानिमृन्मयंतूक्तंनव्यमेवमनीषिभिः पैत्त
लंरंगजातंचविहितंनचनिंदितम् नकदाचित्पचेदन्नमयःस्थालीषुपैतृकं फलशाकादिछेदनार्थंभिन्नानामायसानांशस्त्राणांभांडा
नांचदर्शनमपिपाकादिस्थानेनिषिद्धम् पक्वान्नस्थापनार्थंतुशस्यंतेदारुजान्यपि गृह्याग्नौतुपचेदन्नंश्राद्धीयंलौकिकेपिवा यस्मिन्न
ग्नौपचेदन्नंतस्मिन्होमोविधीयते तत्रगृह्याग्नौपाकेविशेषः प्रातर्होमंकृत्वातदेकदेशंमहानसेकृत्वापाकंकुर्यात् पाकांतेपाकाग्न्येक

देशंगृह्याग्नौसंयोज्यगृह्येग्नौकरणंवैश्वदेवादिकार्यम् अत्रैवंव्यवस्था कात्यायनादीनांगृह्याग्नौपाकः आश्वलायनानांतुनैत्यक
पचनाग्नौ अग्नौकरणंकृत्वाश्वलायनानांव्यतिषंगेणश्राद्धेगृहाग्निपक्वचरुणागृह्यएव व्यतिषंगाभावेपाणिहोमः अन्यशाखीय
यस्यगृह्याग्नावग्नौकरणंविधुरस्योच्छिन्नाग्निकस्यचसप्तादिविविधानाग्निसंपादनंतच्चपूर्वार्धेउक्तम् भोजनपात्राणितुहेमरौप्यकां-
स्यजानिवापलाशकमलकदलिमधूकपत्रनिर्मितानिवा अथनिमंत्रणादि श्राद्धाहेभुक्तान्नपरिणामपर्यंतंकर्तुर्विप्राणांचनियमाः
स्त्रीसंगपुनर्भोजनानृतभाषणाध्यापनद्यूतायासभारोद्वहनहिंसादानप्रतिग्रहचौर्याध्वगमनदिवास्वापकलहादिवर्जनंकर्तृभोक्तृभय
धर्माः स्त्रीसंगश्चश्राद्धदिनेतत्पूर्वदिनेचऋतुकालेपिवर्ज्यः तांबूलक्षौरकर्माभ्यंगदंतधावनवर्जनंकर्तृधर्माः भोक्तृविप्राणांतैला-
भ्यंगेउद्वर्तनेक्षौरेचविकल्पः कर्तुर्भोक्तुश्चमुख्यवारुणस्नानेनैवाधिकारोनतुगौणस्नानेन श्राद्धकृच्छुक्लवासास्यान्मौनीचविजितें
द्रियः उपवासंपरान्नंचऔषधंचविवर्जयेत् अधरस्त्रत्वंमलवद्वस्त्रत्वंकौपीनवत्त्वंकच्छहीनत्वमुत्तरीयत्वंकाषायवस्त्रत्वमार्द्रवस्त्र
त्वंद्विगुणवस्त्रत्वंरक्तवस्त्रत्वंदग्धवस्त्रत्वंस्यूतवस्त्रत्वमित्येकादशविधनग्नत्वंकर्तृभोक्तृभ्यांवर्ज्यम् कर्तुर्ललाटेऊर्ध्वपुंड्रादेर्विकल्पः
भोक्तुस्तुभवत्येव चंदनतिलकस्तुपिंडदानात्प्राक्कर्तुर्वर्ज्यःभोक्तुस्तुभोजनकालात्प्राग्वर्ज्यः सदर्भहस्तेनतिलकोनकार्यः करणेआ
चमनंदर्भत्यागश्च कर्त्रानिमंत्रितविप्रस्त्यागोनकार्यः प्रमादेनत्यागेयत्नेनविप्रःप्रसादनीयः बुद्धिपूर्वकत्यागेयतिचांद्रायणंप्रायश्चि

नम् आमंत्रितस्तु यो विप्रो भोक्तुमन्यत्र गच्छति नरकाणां शतं गत्वा चांडालेष्वभिजायते आमंत्रितस्तु यः श्राद्धे विलंबं कुरुते द्विजः दे
वद्रोही पितृद्रोही पच्यते नरकेषु सः स्त्रीसंगः पुनर्भोजनं च श्राद्धपूर्वरात्राववि कर्तृभोक्तृभ्यां वर्ज्यः दशकृत्वः पिबेदापो गायत्र्या श्रा
द्धभुक् द्विजः सायं संध्यामुपासीत जपेच्च जुहुयादपि सूतके च प्रवासे च अशक्तौ श्राद्धभोजने औपासनादिकं होमं न कुर्यात् किंतु कार
येत् निमंत्रितस्तु न श्राद्धे कुर्याद्भार्यादिताडनम् अपराह्णाख्यमुहूर्तत्रये वनस्पतिच्छेदं दधिमंथनं च सर्वैर्न कार्यम् यदा कर्तुरशक्त्या
न सुत्रशिष्यादिः प्रतिनिधिः श्राद्धं करोति तदा यजमानप्रतिनिधिभ्यामुभाभ्यां पूर्वोक्ताः सर्वे कर्तृनियमाः कार्याः मुक्तकच्छा तु या ना
री मुक्तकेशी तथैव च हसते वदते त्यंतं निराशाः पितरो गताः सवर्णं प्रेषयेदासं द्विजानां तु निमंत्रणे अभोज्यं ब्राह्मणस्यान्नं वृषलेन
निमंत्रितम् तथैव वृषलस्यान्नं ब्राह्मणेन निमंत्रितम् वृषलः शूद्रः अथ श्राद्धे ब्राह्मणसंख्या वैश्वदेवे समाः पित्र्ये विषमाः ते
न द्वौ वैश्वदेवे त्रयः पितृपार्वणे इति पंच विप्राः अथवा चत्वारो दैवे पार्वणे तु पित्रादीनामेकैकस्य त्रयस्त्रय इति त्रयोदश विप्राः यद्वा
पित्रादेरेकैकस्य पंच सेत्येकोनविंशतिः किंवा एकैकस्य सप्तेति पंचविंशतिः एवं दशार्दो पार्वणाधिक्ये विप्राधिक्यमूह्यम् तथा च वैश्व
देवे द्वौ चतुरो वोपवेश्य पित्रादिष्वेकैकस्य स्थाने एकत्रीन्पंच सप्त नव वोपवेशयेदिति निष्कर्षः सत्क्रियां देशकालौ च द्रव्यं ब्राह्मणसंप
दम् शौचं च विस्तरो हंतीति पक्षे अशक्तौ वा दैवे एकः पितृपार्वणे चैक इति द्वौ विप्रौ तदुक्तं श्रीभागवते द्वौ दैवे पितृकार्ये त्रीनेकैक

मुभयत्रवा भोजयेत्सुसमृद्धोपिश्राद्धेकुर्यान्नविस्तरम् देशकालौचितंश्रद्धाद्रव्यपात्रार्हणानिच सम्यक्भवंतिनैतानिविस्तरात्स्वजना
र्पणादिति एतेनद्वौदैवेएकः पित्र्येइतिविप्रत्रयपक्षोनिर्मूलोवेदितव्यः द्वौदैवेथर्वणौविप्रौप्राङ्मुखावुपवेशयेत् पित्र्येतूदङ्मुखां-
स्त्रींश्च ऋग्यजुःसामवेदिनः अत्यशक्तौपार्वणद्वयेएकोविप्रः यदैकएवविप्रस्तदाविश्वेदेवस्थानेशिवलिंगंशालग्रामंवासंस्थाप्य-
सर्वंश्राद्धंसमाचरेत् दैवान्नंतत्क्षिपेदग्नौदद्याद्वाब्रह्मचारिणे स्थानत्रयेएकोविप्रइतिपक्षः सपिंडीकरणादन्यत्रेदंवृत्तिकारमतं
अत्राप्येकैकइतिपक्षः स्मृत्यर्थसारादिमतोवक्ष्यते सपिंडीकरणेतुपार्वणत्रयएवविप्राः वृद्धिश्राद्धेतुदैवेद्वौप्रतिपार्वणंद्वौद्वावेव
मष्टौनिकृष्टपक्षे संपदिदैवेचत्वारः प्रतिपार्वणंचत्वारइतिषोडशेत्येवंदैवेपित्र्येचसमाविप्राइतिविशेषः सर्वथाब्राह्मणालाभेकु
लादर्भमयान्बहून् प्रैषानुप्रैष्यसंयुक्तम् सर्वंश्राद्धंप्रकल्पयेत् अत्रविप्रानुकूल्यरूपदृष्टप्रयोजनाभावेप्यदृष्टार्थंदक्षिणादेया
एवंयतेःश्राद्धोपवेशनेपिसाचदक्षिणाकालांतरेन्यस्मैप्रतिपादनीया अथवाप्यर्चितंलिंगंशालग्राममथापिवा संस्थाप्यदेवपि
त्र्यर्थंपीठेश्राद्धंचरेन्नरः पितरस्तस्यतिष्ठंतिकल्पकोटिशतंदिवि निमंत्रणंतुविप्राणांपूर्वेद्युःसद्यएववा कुर्याद्विप्रांश्चनियमान्
श्रावयेत्सैतृकान्बुधः अक्रोधनैःशौचपरैःसततंब्रह्मचारिभिः भवितव्यंभवद्भिश्चमयाचश्राद्धकारिणेति अथसामान्यतः
श्राद्धपरिभाषा निपात्यदक्षिणंजानुंदेवान्परिचरेत्सदा पितॄणांपरिचर्यांतुवामजानुनिपातनात् प्रदक्षिणंतुदेवानांपितॄणा

मप्रदक्षिणम् पितॄणांद्विगुणमुग्नादर्भादैवेऋजुत्वगाः दैवेतूदङ्मुखःकर्तापित्र्येस्याद्दक्षिणामुखः संकल्पेक्षणदानेपाद्यआ
सनेआवाहनेर्घ्यदानेगंधाच्छादनांतपंचोपचारेन्नदानेपिंडदानेजनाभ्यंजनयोरक्षय्येस्वधावाचनेचसंबंधगोत्रनामोच्चारणमा
वश्यकमन्यत्रकृताकृतं संबंधनामगोत्ररूपाणीतिवोच्चारणेक्रमः तत्रसकारेणतुवक्तव्यंगोत्रंसर्वत्रधीमतेतिवाक्यात्काश्यपस
गोत्रस्यकाश्यपगोत्रस्येतिनोच्चारः केचिच्छाखाभेदाद्व्यवस्थामाहुः गोत्रस्यत्वपरिज्ञानेकाश्यपंगोत्रमुच्यते शर्मांतंविप्रनामो
क्तंवर्मांतंक्षत्रियस्यतु गुप्तांतंचैववैश्यस्यदासांतंशूद्रजन्मनः पित्रादिनामाज्ञानेतुततपितामहप्रपितामहेत्येवंब्रूयान्ननामो
च्चारयेदित्याश्वलायनः शाखांतरेतुपितुर्नाम्नःस्थानेपृथिवीषदितिपितामहस्यांतरिक्षसदितिप्रपितामहस्यदिविषदितिनामो
च्चार्यं स्त्रीणांदांतंनामसावित्रीदेव्येवमुच्चार्यं केचि द्देवीशब्दांतमाहुः अन्येदेवीदापदयोःसमुच्चयमूचुः विभक्तिभिस्तुयत्किं
चिद्धीयतेपितृकर्मणि तत्सर्वंसफलंज्ञेयंविपरीतंनिरर्थकम् षष्ठीविभक्त्यासंकल्पःक्षणश्चाक्षय्यकर्मच षष्ठ्यावास्याच्चतुर्थ्यावास
नदानंद्विजातये द्वितीययावाहनंस्याद्विभक्तिस्तुचतुर्थिका अन्नदानेपिंडपूजास्वधास्वस्तीतिवाचने पिंडदानेतुसंबुद्धिर्येचलेस्या
दितःपुरा ततःपरंचतुर्थीचेत्स्फभयंसर्वसंमतं शेषाणिसर्वकर्माणिसंबुध्यंतेयथायथं इदंतेवाइदंवोवाप्रयुज्यैवसमाचरेत् सः
व्येनदैवकर्मस्यादपसव्येनपैतृकम् विप्रप्रदक्षिणाविप्रस्वागतंचार्घ्यदानकम् सूक्तस्तोत्रजपोन्नस्यपात्रेषुपरिवेषणम् आव्हा

नमन्नस्याघ्राणंतथाचस्वस्तिवाचनम् तांबूलदानमारभ्यासमाप्तेरितिपैतृकम् प्रदक्षिणाद्येतदुक्तंसव्येनैवसमाचरेत् देवार्चादक्षिणादिःस्या
त्पादजान्वंसमूर्धसु शिरोंसजानुपादेषुवामांगादिषुपैतृके अक्षय्यासनार्घ्यवर्ज्यंस्वधाकारेणपितृभ्यः सर्वदानं देवेभ्यःस्वाहापदेन देवतीर्थे
नदैवंतत्पितृतीर्थेनपैतृकम् अथाचमनानि श्राद्धारंभेद्विराचमनं विप्रपादप्रक्षालनांतेस्वपादक्षालनपूर्वकंद्विराचमनम् देवार्चनांतेपि
त्रर्चनांतेचैकैकमाचमनमाघ्राणांतेएकंविकिरदानांतेद्विरेकंवाश्राद्धांतेस्वपादप्रक्षालनपूर्वकंद्विराचमनमिति अन्येभस्ममर्यादांतेकरशु
द्ध्यंतेउच्छिष्टचालनांतेचाप्येकैकमाहुः अथभोक्तुःपादशौचांतं द्विराचमनंपाणिहोमांतेएकंभोजनांतेद्विरिति अथदर्भाः आचां-
तःप्राक्कुशांस्त्यक्त्वापाणावन्यांश्चधारयेत् तथाचश्राद्धारंभेधृतान्दर्भान्पाद्यांतेचविसर्जयेत् ततोदेवार्चनांतेपित्र्यर्चनांतेपिंडशेषाघ्राणांतेविकि
रदानांतेश्राद्धांतेचपूर्वधृतदर्भांस्त्यजेत् श्राद्धसागरादिप्रयोगेतुपित्र्यर्चनांतेदर्भत्यागोनदृश्यते तेनक्वचिदाचमनेपिदर्भत्यागोनेतिभाति अ
थोहविचारः यत्रबहुवचनांतःपितृशब्दस्तत्रपितृशब्दस्यसर्वपितृवाचित्वादूहोन यथार्घ्यपात्रेपितॄनिमान्प्रीणयेत्यत्रमात्रादिश्रा
द्धेपितॄनितिनवदेत् तत्रापिशुंधनमंत्रेषुशुंधंतांपितरः शुंधंतांपितामहाइत्यादिशुंधंतांमातरइत्यादिचोहएव बहुवचनंतुनोह्य
ते प्रथममंत्रएवपूज्यत्वार्थकत्वात् ऋचनोहेदितिनिषेधादृक्मंत्रेषुनोहः पिंडदानेयेचत्वामत्रानुतेभ्यश्चेत्यत्रमातृश्राद्धेयाश्चत्वाम
त्रानुताभ्यश्चेतिनवदेत् स्त्रीणांस्त्रियःपुरुषाश्चानुगाइतिपुमान्स्त्रियेतिपुल्लिंगशेषादिति वृत्तिकृत् अन्येतुयाश्चेत्याद्यूहमाहुः मा

ध॰ सिं॰
१७

प॰ उ॰
३

त्रादिद्वित्वेपिंडदानेएतद्वामस्मान्मातरोयज्ञदेश्रीदेयेचयुवांमात्रान्वित्येकंपिंडंदत्वास्मन्मातृभ्यां॰ अयंपिंडइत्यादि अभ्यंजनेस्मान्मातरो अभ्यं
जाथां अंजनेयाथां एवंपितामहीप्रपितामहीद्वित्वेप्यूहः अथबहुत्वे एतद्वास्मन्मातरोयज्ञदेश्रीदेरुद्रदे यथानामगोत्रायेचयुष्मानत्रान्वित्ये
कपिंडदानादि अभ्यंजनेभ्यंङ्ध्वं अंजनेङ्ध्वमित्यादि एकनामत्वेएकमेवनामद्विवचनांतंबहुवचनांतंवावदेत् एवमर्घ्यदानकालेप्यस्मान्मात
रावित्याद्यूहेनसंबोध्येदंवामर्घ्यमिदंवोर्घ्यमित्यूहोबोद्धव्यः तथाचार्यंतुनःपितर॰ तिलोसि॰ उशंतस्त्वा॰ पिंडानुमंत्रणदशादानोपस्था
नप्रवाहणप्राशनादिमंत्रेषुबहुवचनांतपितृपदयुक्तत्वादिहेतोर्नोहइतिसिद्धं नाप्रोक्षितंस्पृशेद्धस्तेनवदेन्मानुषींगिरम् नोचेद्वीक्षेतशुं
जानंनचैवाश्रूणिपातयेत् दैवेपित्र्येचसर्वत्रजपहोमादिकर्मसु मौनंकुर्यात्प्रयत्नेनसकलंफलमाप्नुयात् यदिमौनस्यलोपःस्याज्जपहो
मार्चनादिषु व्याहरेद्वैष्णवंमंत्रंस्मरेद्वाविष्णुमव्ययम् यस्यस्मृत्याचनामोक्त्यातपोयज्ञक्रियादिषु न्यूनंसंपूर्णतांयातिसद्योवंदेतमच्युत
आदिमध्यावसानेषुश्राद्धस्येदमुदाहरेत् अथसंक्षेपतआश्वलायनादीनांप्रयोगक्रमः सव्येनापसव्येनवादेशकालौसंकीर्त्योऽपसव्येन॰
तत्तच्छ्राद्धार्हपितॄणांषष्ठ्याविभक्त्यैतेषाममुकश्राद्धंसदैवंसपिंडंपार्वणविधिनैकोद्दिष्टेनवान्नेनामेनवाहिरण्येनवाश्वःसद्योवाकरिष्य
इतिसंकल्पोयथासंभवःकार्यः सर्वत्रकुरुष्वेत्यादियथोचितंब्राह्मणैःप्रतिवचनंदेयमेव ततोदेवधर्मेणाविप्रस्यदक्षिणजानुस्पृष्ट्वामुक॰
पितॄणाममुकश्राद्धेविश्वेदेवार्थंत्वयाक्षणःकरणीयइतिक्षणंदद्यात् ॐतथेतिविप्रोवदेत् कर्ताप्राप्नोतुभवानिति विप्रःप्राप्नुवानिति एवं

पैतृधर्मेणवामजानुस्पर्शेनाऽमुकश्राद्धेमुकस्थानेत्वयाक्षणइतिपूर्ववत् त्रयस्थानेएकविप्रत्वेपितृपितामहप्रपितामहानांस्थानेइत्यादि अक्रो
धनैरित्यादिप्रार्थना अत्रसर्वत्रदेवपूर्वत्वं क्वचित्पितृपूर्वकंवक्ष्यते इदंसंकल्पक्षणदानादिपूर्वेद्युःसद्योवाकार्यं ततःकुतुपेस्नातःस्नातान्धौ
तपादान्विप्रान्सन्निधापयेत् ततःसव्येनशुद्ध्यर्थंप्रायश्चित्तार्थंसूक्तजपःप्रदक्षिणाच्च अपसव्येनाचारादधिकारवाचनं ततआचमनप्रा
णायामौसव्येनकृत्वाऽपसव्येनद्वितीयसंकल्पः केचित्सद्यःकरणपक्षेद्वितीयसंकल्पंनेच्छंति ततस्तिष्ठन्सव्येनैवदेवेपित्र्येचभवतांस्वा
गतमितिप्रतिविप्रंप्रश्नः पूर्ववद्द्वितीयक्षणदानं अत्रबह्वृचानांगृह्याग्निमतांदर्शश्राद्धान्वष्टकापूर्वेद्युःश्राद्धेषुपिंडपितृयज्ञव्यतिषंगेणा-
गतमितिप्रतिविप्रंप्रश्नः पूर्ववद्द्वितीयक्षणदानं अत्रबह्वृचानांगृह्याग्निमतांदर्शश्राद्धान्वष्टकापूर्वेद्युःश्राद्धेषुपिंडपितृयज्ञव्यतिषंगेणा-
श्राद्धप्रयोगोनान्येषांनापिश्राद्धांतरेषु सचद्वितीयक्षणदानांतंश्राद्धतंत्रंकृत्वापरिसमूहनादीध्माधानांतंपिंडपितृयज्ञतंत्रांतेपादक्षालना-
दिभस्ममर्यादांतमग्नावग्नौकरणंकृत्वापरिवेषणादिसंपन्नवचनांतेपिंडदानादिपात्रोत्सर्गपर्यंतंकृत्वाविकिरादिश्राद्धशेषंसमापनीयमि
त्येवंरूपः एवंहिरण्यकेशीयादीनामपिप्रथमसंकल्पोत्तरमग्न्युपसमाधानान्वाधानाद्याज्यसंस्कारांतेपाद्यादिपूजांतेतत्तन्मंत्रोह्ययुतःस
विस्तरोग्नौकरणहोमोज्ञेयः अथपाद्यम् अंगणेश्राद्धदेशद्वारेवाचतुरस्रंद्विहस्तंप्रादेशमात्रंवोदकप्लुवंदेवमंडलंकृत्वाततोदक्षिणे
षडंगुलंत्यक्त्वादक्षिणाप्लवंचतुर्हस्तंवितस्तिमात्रंवापितृमंडलंवर्तुलंसव्यापसव्यप्रादक्षिण्याऽप्रादक्षिण्यादिदेवपितृधर्मेगोमूत्रगोमयाभ्यांकार्यम्
यथायथंदर्भयवतिलगंधपुष्पैस्तदर्चनं मंडलपीठसमीपेपीठउपविष्टस्यैवप्राङ्मुखस्यविप्रस्यपादयोरुदङ्मुखःप्रत्यङ्मुखोवाकर्तामुकसंज्ञका

विश्वेदेवाइदंवःपाद्यंस्वाहानमइतियवगंधपुष्पयुतजलमंजलिनाप्रक्षिप्यशन्नोदेवीरितिशूद्रोदकेनपादावुपर्येवक्षालयेत् नाधोभागेना-
पिसग्रंथिकपवित्रककरेण पितृमंडलेउदङ्मुखस्योपविष्टस्यपादयोर्दक्षिणमुखस्तिलगंधादिजलमंजलिनापितृतीर्थेनपितरमुकना-
मरूपगोत्रेदंपाद्यंस्वधानमइतित्रयस्थानेएकविप्रत्वेपितृपितामहप्रपितामहाइदंवःपाद्यमिति बहुवचनांतेनप्रक्षिप्यशन्नोदेवीरित्यादि
पूर्ववत् एवमग्रेपिपित्रादित्रयेब्राह्मणत्रयपक्षेइदंतेइत्येकविप्रपक्षेइदंवइतिवचनोहोज्ञेयः एवंमातामहादिपार्वणेपिबोध्यम् अत्रपाद्या
पूर्वंपादार्घ्यपाद्योत्तरंचगंधपुष्पाक्षतैः पादादिमूर्धांतमर्चनपूर्वकंदेवेएषवःपाद्यार्घ्यइतिदत्वापित्र्येपितिलैर्मूर्धाद्यर्चनपूर्वकंपाद्यार्घ्य-
दानमुक्तंतत्कात्यानादीनामेवाचारात्तेषामेव बह्वृचानांतुनैवाचारः ततःपाद्यशेषंगंधयवतिलादिसव्यापसव्याभ्यांमंडलयोस्त्यक्त्वास्व
पादक्षालनंपवित्रत्यागंचकृत्वान्यपवित्रेधृत्वादेवमंडलोत्तरेस्वयंविप्राश्चबहिराचम्यश्राद्धदेशेगच्छेयुः पादक्षालनोदकाचमनोदकयोः
संसर्गोनकार्यः अपसव्येनाऽमुकश्राद्धसिद्धिरस्त्वितिवदेत्तैःप्रत्युक्तः निरंगुष्ठंविप्रदक्षिणहस्तंधृत्वासव्यापसव्याभ्यांभूर्भुवःस्वःसमा
ध्वमितिसदर्भेषुपीठेष्वविलंबेनोपवेशयेत् तत्रदेवेप्राङ्मुखोविप्रः पित्र्येतुउदङ्मुखोसंभवेदक्षिणान्यदिङ्मुखः अथासनानिहेमरा
जतताम्रवादुकूलकंबलंवादारुजतृणमयंपर्णमयंवासनंप्रशस्तं दारुजेषुश्रीपर्णीजंबूकदंबाम्रबकुलशमीश्लेष्मांतकसालवृक्षजन्या
न्यासनानिप्रशस्तानि अयःशंकुमयंपीठंप्रदेयंनोपवेशने अग्निदग्धान्यायसानिभग्नानिचविवर्जयेत् प्राक्संस्थादक्षिणासंस्थाभो-

कृपंङ्क्तिस्तुपैतृके तत्रदेवासनेप्रागग्रौद्वौदर्भौपित्र्येदक्षिणाग्रेकैकंदर्भंस्थापयेत् घृतेनेस्तिलादितैलैर्वास्थापयेच्चप्रतिद्विजम् दीपंसव्याप
सव्याभ्यांदीपमेकंतुसव्यतः ब्राह्मणाश्चेतःप्रभृत्याश्राद्धसमाप्तेर्मौनिनःपवित्रहस्ताउच्छिष्टोच्छिष्टस्पर्शंवर्जयंतोवर्तेरन् अत्रयथा·
लक्षणोनिथिरागतश्चेत्सव्येनविप्रपंक्तौविष्णूद्देशेनपूजयेत् सव्येनापवित्रःपवित्रोवेतिमंत्रंपठित्वावैष्णव्येनमःकाश्यप्येनमः क्षमा
यै· इतिभूमिंनत्वा मेदिनीलोकमातात्वमित्यादिश्लोकेरुक्त्वाचश्राद्धभूमिंगयांध्यात्वाध्यात्वादेवंगदाधरं प्राचीनावीति तद्विष्णोः
परमंपदं· तद्विप्रासो· गायत्रींच जपित्वासव्येनप्राणायाममतिथ्यादिकीर्तनांतेऽपसव्येनाऽमुकपितॄणामुपक्रांतममुकश्राद्धंकरिष्ये
इतिसंकल्प्यादौमध्येंतेचदेवताभ्यःपितृभ्यश्च· अमूर्तानांच· चतुर्भिश्च· यस्यस्मृत्येतिचत्रिःपठेत् अथदक्षिणेवामेवाकुक्षौ
तिलैःसहकुशत्रयंपरिहितवस्त्रांचलबद्धंकृत्वाकटिसंलग्नवस्त्रबहिर्भागेनसंवेष्ट्यरक्षणार्थ्योनीवी बंधो निहन्मिसर्वंयदमेध्यव
द्भवेदितिश्लोकमंत्रेणकार्यः सर्वतश्चापसव्येनापहतेत्यत्रदक्षिणांतिलान्क्षिप्त्वोदीरतेतिसव्येनप्रोक्षणंस्मृतम् तिलारक्षंतुमंत्रे
णद्वारेकुशतिलान्क्षिपेत् तरत्समंदीसूक्तेनपावमानीभिरेवच अभिमंत्र्यजलंतेनपाकादिप्रोक्षयेत्सुधीः यद्वा तद्विष्णोरिति-
मंत्रेणगायत्र्यावाभिमंत्रितं यद्देवाइतिसत्राणांत्रयेणैवान्यशाखिनः वाचयेत्पाकपूतत्वंपुष्पाद्यंसर्वमुक्षयेत् नाप्रोक्षितंस्पृशेच्छ्रा
द्धकालेत्यतज्जपेत्ततः पदार्थयोग्यतांवाचयित्वादेवार्चनंचरेत् तत्रप्रत्युपचारंदैवेपित्र्येचार्घ्यंतयोरपोदद्यात् देवद्विजसन्निधावुद·

ङ्मुखउपविश्यतद्दक्षिणकरमुत्तानंवामकरेणधृत्वादक्षिणेसयवंदर्भद्वयममुकेषांविश्वेषांदेवानांभूर्भुवःस्वरिदमासनंस्वाहेतिहस्ते॰
नजलमासिच्यदक्षिणभागेआसनेक्षिपेन्नहस्तेदर्भदानं आसनेष्वासनंदद्यान्नतुपाणौकदाचन पितृकर्मणिवामेचदैवेदद्यात्तुदक्षि
णे॰विप्रोधर्मोसिविशिराजाप्रतिष्ठितइतिमंत्रेणगृहीत्वास्वासनमितिवदेत् कर्तासनंस्पृशन्नपोदत्वास्यतामितिविप्रोधर्मोसीति॰
वदेत् आपोदत्वादैवेक्षणःक्रियतामितिनिरंगुष्ठंकरंगृण्हीयाद्दोंतथेत्यादिप्राग्वत् इदंतृतीयनिमंत्रणं अथार्घ्यकल्पना तत्रपात्रा॰
णिहैमरौप्यंताम्रमयंवादारुजंवापलाशादिपर्णमयंवाकांस्यंवाशंखशुक्तिजंवाखड्गपात्रंवार्घ्यपात्रंप्रशस्तं अत्रविप्रैकत्वद्वित्वचतु॰
ष्ट्वादावपिदैवेर्घ्यपात्रद्वयमेव यत्तुदैवेद्वेअर्घ्यपात्रेपित्रेत्रीण्युभयत्रैकैकंवेत्येकपात्रत्वपक्षांतरंतदशक्तपरं एवंपात्रद्वयंप्रोक्षितायांभुवि
प्रागग्रकुशेषुन्युब्जमुत्तानंवासाद्यप्रोक्ष्यन्युब्जपक्षेउत्तानीकृत्वातयोर्द्विकुशेद्वेद्वेपवित्रेनिधायशन्नोदेवीरितिमंत्रावृत्त्यापआसिच्ययवो
सीतिमंत्रेणावृत्त्यायवानोप्यतूष्णींगंधपुष्पाणिक्षिपेत् केचिद्गंधद्वारां॰ ओषधीःप्रतिमोदध्वमित्यृग्भ्यांगंधपुष्पाणिक्षिपंति देवार्घ्य॰
पात्रेसंपन्नेइत्युक्त्वासुसंपन्नेति प्रत्युक्तोवामकरंविप्रदक्षिणजानुनिन्यस्याऽमुकविश्वान्देवान्भवत्स्वावाहयिष्ये इतिपृष्ट्वावाहयेत्य
नुज्ञातोविश्वेदेवासआगतेत्यृचाप्रतिविप्रंपादादियुग्मक्रमेणजान्वंसमूर्धांतंयवान्विकिरेत् विश्वेदेवाःशृणुतेत्यृचोपस्थायभूमाववशि॰
ष्टान्यवान्विकिरेत् हिरण्यकेशीयादयस्त्वर्घ्यदानगंधादिपूजोत्तरमग्नौकरणकाले येदेवासइत्यायंतुनःपितरइतिमंत्राभ्यामग्निदक्षि

पतोदेवपित्रावाहनंकुर्वंति कातीयैस्त्वर्घ्यपात्रासादनात्प्रागेवदेवपित्रावाहनंकार्यम् तथैवकात्यायनसूत्रात् ततोर्घ्यपात्रसंपत्तिंवान्वयि
त्वाद्विजोत्तमान् तदग्रेचार्घ्यपात्रेषुस्वाहार्घ्यइतिविन्यसेत् आपोदत्वाविप्रहस्तेदद्यादर्घ्यपवित्रके यादिव्याइतिमंत्रेणहस्तेष्वर्घ्यंवि
निक्षिपेत् विश्वेदेवासइदंवोर्घ्यंस्वाहानमइतीरयन् प्रतिविप्रंयादिव्येत्याद्यत्तिः केचित्तुयादिव्याइत्यनेनदत्तार्घ्यानुमंत्रणमाहुः मयूखे
कातीयप्रयोगेविप्रहस्तेर्घ्यपवित्रदानांते आवाहनवदंगेष्वर्चनंकृत्वार्घ्यदानमित्युक्तं एकविप्रत्वेएकस्यैवहस्तेद्विरर्घ्यदानं विप्रचतुष्ट
यपक्षेएकैकंपात्रंविभज्यद्वयोर्द्वयोर्देयम् कूर्चस्तत्तत्पात्रस्थएव क्वचित्क्षीरदधिघृततिलतंडुलसर्षपकुशाग्रपुष्पेतिद्रव्याष्टकमर्घ्यपा-
त्रेप्रक्षेप्यमित्युक्तम् आद्यंतयोरपोयच्छन्गंधाद्यैरर्चनंचरेत् अमुकविश्वेदेवाअयंवोगंधः स्वाहानमइतिकरेणैवविप्रहस्तेष्वेवद्विर्दि
र्दानम् एवंसर्वत्रेदेवेस्वाहानमइत्यंतमुच्चार्योपचारदानम् चंदनागरुकर्पूरकुंकुमानिप्रदापयेत् गंधद्वारेतिवागंधमायनेतेनपुष्पकम्
धूरसीत्यमुनाधूपमुद्दीप्यस्वेतिदीपकम् युवंवस्त्राणिमंत्रेणवस्त्रंदद्यात्प्रयत्नतः आसनेष्वासनेब्रूयादर्घ्येस्वार्घ्यंद्विजोत्तमः सुगंधश्च
सुपुष्पाणिसुमाल्यानिसुधूपकः ज्योतिषश्चैवदीपश्चस्वाच्छादनमितिक्रमः कर्तास्कंधधृतोत्तरीयोविगतपवित्रकरोविप्रहस्तदत्त-
गंधैर्विप्रभालाद्यंगेषुलिंपेत् विप्रभालेवर्तुलपुंड्रंवानुकुर्यात् अत्रविप्राणांकस्तूरीविकल्पिता आयनेतेइतिवौषधीःप्रतिमोदध्व-
मितिवागंधदानवद्धस्तेष्वेवदेवःपुष्पमितिपुष्पदानंकार्यम् तत्रविहितपुष्पाणि अगस्त्यंभृंगराजंचतुलसीकमलंतथा चंपकंतिलपु

पंचदूर्वाश्चपितृवल्लभाः विहिताप्रतिषिद्धाचतुलसीपिंडपूजने सुकुमारैःकिसलयैर्यवदूर्वांकुरैरपि जलोद्भवैश्चकुसुमैर्मल्लिकाचूतपुष्प
कैः अतिमुक्तैश्चतगरैःसंपूज्याःपितरःसदा जातीपुष्पैर्विप्रपूजांकुर्यात्पिंडार्चनंतुन अथवर्ज्यपुष्पाणि करवीरंचधत्तूरंबिल्वपत्रंच
केतकी बकुलकुंदपुष्पंचकिंशुकंचकुरंटिका सर्वाणिरक्तपुष्पाणिवर्जयेच्छ्राद्धकर्मणि जलोद्भवानिदेयानिरक्तान्यपिविशेषतः अथ
धूपः धूपस्तुगुग्गुलोर्देयस्तथाचंदनसारजः अगरुश्चसकर्पूरोघृतमध्वादिसंयुतः येतुप्राण्यंगजाधूपाहस्तवाताहताश्चये ननेश्रा
द्धेनियोक्तव्यायेचकेचोग्रगंधकाः घृतंनकेवलंदद्याद्दुष्टंवातृणगुग्गुलम् पाददेशेयंवोधूपइतिदानम् अथदीपः घृतेनदीपोदात
व्यस्तिलतैलेनवापुनः वसामेदादिदीपोवर्ज्यः इदंवोज्योतिरितिचायंवोदीपःप्रकाशनइतिवासुरसमीपेदीपः कौशेयंकार्पासंवा-
वस्त्रंविहितं कृष्णंमलिनमुपभुक्तंछिद्रितंनिर्दशंरजकधौतंचनिषिद्धम् यज्ञोपवीतंदातव्यंवस्त्राभावेविजानता निष्क्रयोवायथाश-
क्तिवस्त्रालाभेप्रदीयते पितॄन्संस्कृत्यवासोभिर्दद्याद्यज्ञोपवीतकं यज्ञोपवीतदानेनविनाश्राद्धंतुनिष्फलम् यज्ञोपवीतंयतिस्त्रीशूद्रश्रा
द्धेष्वपिदेयम् अथान्यान्यपिदेयानि धातुमयानिधूपदीपपात्राणि कमंडलुंताम्रमयंकाष्ठजंवापिमृन्मयं नारीकेलमयंवापिश्राद्धेदद्यात्स्वश
क्तितः छत्रोपानदासनशयनदर्पणचामरव्यजनपादुकाकेशप्रसाधनीपटवासादिसुगंधचूर्णागारधानिकायष्टिकंबलांजनशलाकाश्च
देयाः अलंकाराश्चदातव्यायथाशक्तिहिरण्मयाः केयूरहारकटकमुद्रिकाकुंडलादयः स्त्रीभ्योयोषिदलंकारादेयाःश्राद्धेषुयोषिताम्

मंजीरमेखलादामकर्णिकाकंकणादयः सौवर्णराजतंकांस्यंदद्यांद्भोजनभाजनं कर्पूरादेश्चभांडानितांबूलायतनंतथा स्वयमन्येनवाबंदीकृ
तानांकेनाप्युपायेनमोचनेपितॄणांब्रह्मपदं इत्थंचोक्तवचनादाच्छादनदानांतेपृथग्यज्ञोपवीतंदत्वाशक्तिसत्वेछत्रालंकारादिकंदत्वात
त्कालेस्पर्शयोग्यानांसंकल्पंकृत्वापूजनंपूर्णमस्तुसंकल्पसिद्धिरस्त्वित्युक्त्वायत्युक्तोमंत्रहीनंक्रियाहीनंसंपद्धीनंद्विजोत्तमाः श्राद्धंसं
पूर्णतांयातुप्रसादाद्भवतांमम यस्यस्मृत्याचनामोक्त्या॰ देवताभ्यइतिजपेत् एवमासनादिपूर्वपूजाकांडंदैवंसमाप्यपैतृकमासन-
प्रभृतिपूजाकांडमारभेदितिकांडानुसमयक्रमएवमाधवसंमतः कातीयास्त्वासनक्षणावाहनार्घ्यपर्यंतंवाद्यांतंप्रयोगवत्पदार्थानुसम-
यक्रमेणैवदैवेपित्र्येचकृत्वागंधादिपूजामेवकांडानुसमयेनकुर्वंति एकंपदार्थंदैवपित्र्यादिषुसर्वत्रानुष्ठायतेनैवक्रमेणद्वितीयादिपदा-
र्थानुष्ठेयाइत्ययंपदार्थानुसमयः एकत्रैवसर्वपदार्थान्समाप्याऽन्यत्रसर्वपदार्थानुष्ठानमितिकांडानुसमयः अथान्यपवित्रेधृत्वापित्र्
र्चनंसंकल्प्यासनाच्छादनांतपूजावैश्वदेवोक्तरीत्यैवपितृधर्मेणकार्या विशेषस्तूच्यते द्विगुणभुग्नंकुशत्रयंविप्रवामेक्षिपेत् पार्वण
स्थानेविप्रत्रयपक्षेपितुर्यथानामगोत्रस्येदमासनमित्यादिपृथगुच्चारः एकविप्रत्वेपितृपितामहप्रपितामहानामिदमासनमित्युच्चारः
एवमग्निसोपचारेष्वप्यूह्यंशेषंप्राग्वत् ततस्तृतीयनिमंत्रणमपिप्राग्वद्धस्तधारणपूर्वकंकार्यम् अथार्घ्यासादनं द्विजाग्रेदक्षिणाग्रास्त्रीं
स्त्रीन्दर्भानास्तीर्यतेष्वाग्नेयींसंस्थानिप्रतिपार्वणंपात्राणित्रीणित्रीण्येवासाद्यपितृपात्रपार्श्वेमातामहादिपार्वणस्यप्रतिपार्वणमेकविप्र-

तेनविप्रत्वादिपक्षेपित्रीण्येवपात्राणि एकविप्रत्वेतद्धस्तएवार्घ्यत्रयम् नवविप्रत्वादिपक्षेएकैकंपात्रंविभज्यत्रिषुत्रिषुदेयम् प्रतिपात्रोपरिदक्षि
णाग्राद्विगुणाःसाग्रानिरग्रावात्रयस्त्रयःकुशाः पितृतीर्थेनपात्रेषुजलमापूर्यशन्नोदेवीरितिसर्वपात्रेषुसकृदनुमंत्रणमाश्वलायनानां तद्भि-
न्नैःकात्यायादिभिःशन्नोदेवीरितिमंत्रेणप्रतिपात्रंमंत्रावृत्त्याजलमापूर्य हिरण्यकेशीयास्तुशन्नोदेवीरितिमंत्रंनेच्छंति सर्वमतेतिलोसीतिमं
त्रावृत्त्याप्रतिपात्रंतिलावापः अत्रपितृशब्दस्यानूहइत्युक्तम् गंधादिप्रक्षेपःप्राग्वत् ततःपित्रर्घ्यपात्रंसंपन्नंपितामहार्घ्यपात्रंसंपन्नमित्या
दियथालिंगंसंपत्तिंवाचयित्वापोदत्त्वादक्षिणाभिमुखस्तिष्ठन्सव्यंकुर्वन्कुशतिलयुतविप्रवामजानुनिन्यस्यपितृपितामहादीन्द्वितीयांतानु-
च्चार्यभवत्स्वावाहयिष्यइतिपंक्तिमूर्धन्यमेकंविप्रंपृच्छेत् सर्वत्रपंक्तिमूर्धन्यंप्रत्येवप्रश्नः आवाहयेत्यनुज्ञातः उशंतस्त्वेतिमंत्रावृत्त्यामुक
ममुकनामगोत्ररूपमावाहयामीतिप्रतिविप्रंमूर्धादिपादांतमंसादियुग्मांगेषुतिलविकिरणेनावाह्यसर्वविप्रावाहनांतेआयंतुनःपितरइति-
सकृदुपतिष्ठेत् अत्रकात्यायैर्नमोवःपितरइत्यादिइहसंतःस्यामेत्यंतेनार्चनमुक्तम् आवाहनेसव्यापसव्ययोर्विकल्पः हस्तशिष्टतिलान्वि
प्राग्रेभूमौविकीर्यपित्रर्घ्यपात्रसंपत्तिरस्त्विस्युक्त्वाप्रत्युक्तःसव्यंकृत्वापोदत्त्वाधःस्थदर्भैःसहार्घ्यपात्रमेकैकंपाणिभ्यामुद्धृत्यविप्राग्रेस्वधार्घ्याइतिमंत्रावृत्त्या
स्थापयेत् एकविप्रत्वेएकाग्रेएवपात्रत्रयंमंत्रावृत्त्यानवविप्रत्वेपितृविप्रत्रयमुख्याग्रेपात्रन्यासोमंत्रेण एवंपितामहादिषुमुख्याग्रेएव एवंच
त्रिरेवस्वधार्घ्याइतिमंत्रोच्चारः प्रतिपार्वणे अथर्ववेदिनांप्रपितामहादिपित्रंतंप्रातिलोम्येनसर्वःप्रयोगः ततःसंस्रवर्घ्याइतिप्रत्युक्त्वोपोदत्त्वाप

त्रस्थंपवित्रंविप्रहस्तेषुदत्वाप्रथम पात्रोदकंसशेषंखङ्गपात्रेपात्रांतरेवागृहीत्वापितरिदंतेअर्घ्यंपितामहेदंतेअर्घ्यमित्यादियथालिंगंप्रत्येकम·
र्घ्यंदेयं पित्रादित्रयाणामेकविप्रत्वेत्रिभिःपात्रैरेकस्यैवहस्तेर्घ्यंदेयम् षण्णामेकविप्रत्वेषट्पात्राण्येकहस्ते पितुःस्थानेविप्रत्रयादिपक्षेएका
र्घ्यंविभज्य तेषुदेयम् अर्घ्यांतेजलदानंपितरिदंतेअर्घ्यमित्यर्घ्ये मंत्रश्चप्रतिविप्रमावर्तते एवंपितामहादिविप्रेष्वपि एवमर्घ्यंदत्वा विप्रह·
स्तात्स्त्रवंतीरणेयादिव्याइतिमंत्रेणप्रतिविप्रमनुमंत्रयेदितिबव्हृचः अन्यशाखिनांतुयादिव्याइतिमंत्रेणार्घ्यदानं अर्घ्यदानांतेप्रतिविप्रम
पोदानं तथाचैकविप्रत्वेऽनुमंत्रणमपोदानंचांतेसकृदेवविप्रभेदत्वावृत्तिःअर्घ्यदानेनामगोत्राद्युच्चारोनक्रियते श्राद्धसागरकारैस्तुका·
र्यइतियुक्तंभातीत्युक्तम् अथशेषजलयुतप्रथमार्घ्यपात्रेपात्रद्वयस्थशेषोदकमेकीकृत्यतेनजलेनमुखांजनंकार्यम् आयुष्कामेननेत्रसे
चनंकार्यम् संस्त्रवान्समवनीयेत्याद्याश्वलायनसूत्रात् केचिद्विप्रहस्तगलितांबुसंस्त्रावस्तस्यैकीकरणमाहुः दर्शादौमातामहपा त्रो . दके
तत्पात्रद्वयोदकंसमवनीयमातामहपात्रोदकंपितृपात्रस्थसंस्त्रावेसन्नयेत् मातृपार्वणभेदेमातामहपात्रसमवनीतोदकंमातृपात्रस्थसमव
नीतोदकेतदुदकंपितृपात्रस्थैकीकृतोदकइतितत्संस्त्रावपात्रंदैविकविप्रावुत्तरतोरत्निमात्रेप्रोक्षितेदर्भेषुन्युब्जंसकूर्चंपितृभ्यःस्थानमसीत्या
सादयेत् यद्वा प्रथमपात्रमुत्तानंसंस्त्रावोदकसहितंमंत्रेणासाद्यतृतीयपात्रेणसकूर्चंपवित्रंतदाच्छादयेत् पक्षद्वयेपिगंधादिनाभ्यर्च्या
समासेनंचालयेन्नचस्पृशेत् कात्यायास्तु शुंधंतामितिभूमिंप्रोक्ष्यपितृषदनमसीतिकुशानास्तीर्यपितृभ्यःस्थानमसीतिप्रथमंन्युब्जंकृत्वा

गंधादिदीपांतैरर्चयंति अथप्राचीनावीति आद्यंतयोरपोयच्छन् गंधाद्यैःपूजनंचरेत् अमुकशर्मन् यथानामगोत्रायतेगंधः स्वधानमइ
ति एकविप्रत्वेशर्माणोयंवोगंधइत्यादिनात्रिस्त्रिर्गंधदानम् शेषंप्राग्वत् केचिदमीतेगंधाइति बहुत्वंगंधेआहुः अर्घ्यदानाभिन्नेसर्वत्रस्व
धानमइत्यंतेदानम् अत्रपित्र्यविप्रपूजनेगंधादेःपदार्थानुसमयः कांडानुसमयोवा संपूर्णवाचनादिप्राग्वत्कृत्वा चतुष्कोणंवर्तुलंचयथाक्रमं
वारिणागोमयभस्मादिनावामंडलानिसव्यापसव्याभ्यांकुर्यात् तत्र नैर्ऋतीमारभ्येशानीपर्यंतंदैवेईशानी तोनैर्ऋतीपर्यंतंपित्र्येचप्रदक्षि
णाप्रादक्षिण्याभ्यांकार्याणि तत्रपूर्वोक्तपात्राण्यासादयेत् नायसान्यपिपात्राणिपेत्तलानिनतुकचित् नचसीसमयानीहशस्यंतेत्रपु॰
जान्यपि कांस्यपात्रंविकल्प्यंतं पर्णपात्रेषुपलाशमधूकोदुंबरकुटकप्लक्षजानिशस्तानि कदलीचूतपनसजंबुचंपकानिमध्यमानि एवंपा
त्राण्यासाद्यपितृपूर्वकंपरितोभस्ममर्यादांपितृपूर्वकंविप्राणांकरशुद्धिंचसव्यापसव्याभ्यांकुर्यात् तत्रपिशंगइतिरक्षाणइतिमंत्रद्वयंके-
चिदाहुः आचम्यकरशुद्धिंजलंपादक्षालनमंडलेक्षिपेत् अथाग्नौकरणं तच्चआश्वलायनानांगृह्याग्निमतांव्यतिषंगेणश्राद्धप्रयोगेगृ
ह्याग्निपक्वचरुणागृह्याग्नावेवकार्यम् व्यतिषंगाभावेपाणिहोमः श्रौताग्निमतांदर्शेव्यतिषंगाभावात्पाणिहोमएव पूर्वेद्युरन्वष्टक्य
योर्दक्षिणाग्नौश्रपणंहोमश्च निरग्निकानांतुसर्वत्रपाणिहोमएव आपस्तंबादीनांश्रौताग्निमतांसर्वाधानिनांदक्षिणाग्नौअर्धाधानि
नांगृह्याग्निमात्रवतांचगृह्याग्नावेव प्रवासस्थानांनिरग्निकानांचअयाश्चाग्नेमनोज्योती रुद्रुध्यध्वंव्याहृतिहोमेनोत्पादितेलौकिकाग्नौ

हुत्वाग्नेरुत्सर्गः नत्वेषांक्वापिपाणिहोमः पाकस्तुसर्वत्रपचनाग्नावेव कातीयानांगृह्याग्निमतांगृह्याग्निविहृतपचनाग्नौपाकोग्नौकरणंतुगृह्या
ग्नावेव श्रौताग्निमतांसर्वाधानपक्षेदक्षिणाग्नावर्धाधानपक्षेऔपासनाग्नाविति काशिकायामुक्तम् कातीयानामर्धाधानपक्षएषयुक्तइतिभाति
निरग्निकानांकातीयानामपसव्यादिनापित्र्यादिद्विजहस्तएवाग्नौकरणं तत्रपक्षद्वयम् देवद्विजकरेएवसव्येनहोमः यद्वापसव्येनपित्र्यद्विजपंक्तौ
प्रथमद्विजकरेइति बह्वृचानांतुपित्र्यद्विजकरेष्वेवमंत्रविधिनाहोमः वाजसनेयिनांत्वेकहोमएवेतिश्राद्धकाशिकायांकातीयसूत्रवृत्तौ केचित्तुसंध्यो
दितविधानेनाग्निमुत्पाद्याग्नावेवजुह्वति सामगादीनांसाग्नीनामग्नावग्नेरसन्निधानेदैवकरेपित्र्यकरेवा निरग्नीनांतुद्विजकरएव मृतभार्य
स्यापत्नीकस्य प्रथमदेवद्विजकरएवहोमोनपित्र्येइतिसर्वसाधारणं अथहोमप्रकारः बह्वृचानांव्यतिषंगपक्षेग्नावग्नौकरणंकरिष्येइति पृष्ट्वा
क्रियतामित्यनुज्ञातोगृह्यपक्वचरुमुद्धृत्यद्विधाविभज्यापसव्येनोत्तरभागादवदानसंपदामेक्षणेनावदायसोमायपितृमतेस्वधानमः सोमायपितृम
तइदंनममेतिहोमत्यागौकृत्वादक्षिणभागात्पुनस्तथैवावदायाऽग्नयेकव्यवाहनायस्वधानमइतिहोमत्यागौकुर्यात् सव्येनापसव्येनवामेक्षण
मग्नावनुप्रहरेत् यद्वासव्येनस्वाहांतोक्तमंत्रेणाहुतिद्वयंसोमाग्न्योर्व्यत्यासेनादायजुहुयादिति कातीयानांतुगृह्येश्रपणमकृत्वैवपचनाग्निपक्व
मन्नमादायघृताक्तंकृत्वापूर्ववत्प्रश्नानुज्ञानंतरंस्मार्ताद्यग्निंपरिस्तीर्यतिस्रःसमिधआधायसव्येनाग्नयेकव्यवाहनायस्वाहासोमायपितृमते
स्वाहेतिमेक्षणेनाहुतिद्वयंजुहुयादपसव्येनवापाणिहोमेप्येवमेवप्रकारउक्तोविशेषस्तूक्तः आपस्तंबानामाज्यभागांते उद्धियतामग्नौचक्रिय

नामिति प्रश्नेकाममुद्दिश्यनामित्यनुज्ञानम् हिरण्यकेशीयानामुद्धरिष्याम्यग्नौ करिष्यामीतिप्रश्नः यन्मेमातेत्यादिमंत्रैः सप्तान्नाहुतयः षडाज्या
हुतयइतित्रयोदशाहुतयः मंत्रास्तुविस्तरभयान्नोक्ताः हिरण्यकेशीयानामाज्यभागांतेसोमायपितृमतेइत्यादिषोडशमंत्रैःषोडशाज्याहुतयः
षोडशान्नाहुतयश्चप्रतिपार्वणंबोध्याः मंत्रेषुपित्रादिपदोहआज्यान्नपदयोरूहश्चतद्ग्रंथेष्वेवज्ञेयोतिविस्तृतत्वान्नोच्यते अथपाणिहोमप्रका
रः तत्रविप्रपाणावग्नौकरणंकरिष्येइतिप्रश्नः क्रियतामित्यनुज्ञा करिष्येइतिप्रश्नेकुरुष्वेत्यनुज्ञानभवतीतिसर्वत्राश्वलायनमतं कातीयानां
तुभवत्येव आश्वलायनसूत्रवृत्तौतुपाणिहोमेकथमपिप्रश्नः प्रतिवचनंचनकार्यमित्युक्तम् सदर्भंपित्र्यविप्रपाणिंसव्येनपरिसमूह्यपर्यु·
क्ष्यमेक्षणेनकरणेवापूर्ववदाहुतिद्वयंसोमायेत्यादिमंत्राभ्यांप्राचीनावीत्येवजुहुयात् तत्रकरेणहोमपक्षेवामहस्तेनदर्भेणदक्षिणेकरेउपस्ती
र्यदक्षिणेनहविरवदायवामेनाभिघार्यचतुरवत्तत्वादिसंपाद्यं बह्वृचानांसर्वपित्र्यकरेषुहोमः एकोद्दिष्टविप्रकरेहोमःकृताकृतः होमांतेसव्ये
नपरिसमूहनोक्षणेपाणिहोमेमेक्षणादिप्रहरणंन केचित्पाणिहोमेपरिसमूहनादिकंमेक्षणंचनेच्छंति विप्राश्चपाणिहुतान्नंकर्त्रादेवपूर्वंस
व्येनैवामास्तुपक्वमितिमंत्राभिघारितेस्वस्वपात्रेसंस्थाप्यभोजनस्थादन्यत्राचम्ययथास्थानमुपविशेयुः अग्नौकरणशेषंपिंडार्थमवस्थाप्य
पित्र्यपात्रेष्वेवसर्वान्नपरिवेषणांतेपरिवेषणीयं केचिदग्नौकरणशेषपरिवेषणोत्तरंसर्वान्नपरिवेषणमाहुः अग्नौकरणशेषंदेवपात्रेषुनदे
यम् कातीयानांतुसाग्नीनामग्नौहोमेदेवपूर्वंसर्वपात्रेषुशेषदानम् निरग्नेर्देवविप्रकरेहोमेपितृपात्रेष्वेवपित्र्यकरेहोमेदेवादिसर्वपात्रेषुहुत

शेषदानमितिकाशिका अन्नंपाणेहुतंयच्चयच्चान्यत्परिवेषितम् एकीकृत्यैवभोक्तव्यंपृथक्भक्षोनविद्यते बोधायनानांतुपाणिहुतेन्नेभ
क्षितेन्यान्नपरिवेषणमुक्तम् अथपूर्वोक्तवद्देवपूर्वंघृताभिघारितपात्रेषुपूर्वोक्तहविष्यान्नपरिवेषणंस्वयंपत्नीवान्योवाकुर्यात् नापवित्रेणनै
केनहस्तेनचविनाकुशं नायसेनापिपात्रेणश्राद्धेषुपरिवेषयेत् व्यंजनादिकंपर्णाद्यंतर्हितहस्तैर्देयम् दर्व्यादेयंघृतंचान्नंसमस्तव्यंजना
निच उदकंचैवपक्वान्नंनोदर्व्यातुकदाचन हस्तदत्तंतुनाश्नीयाल्लवणंव्यंजनादिकं अपक्वंतैलपक्वंचहस्तेनैवप्रदीयते घृतादिपात्राणि
भूमौस्थापयेन्नभोजनपात्रे ओदनेपरमान्नेचपात्रमासाद्यतत्रघृतपूरणेरुधिरतुल्यता पंक्तौविषमदातुश्चनिष्कृतिर्नैवविद्यते सर्वदा
वर्जितलायास्यापितृकृत्येविशेषतः भोज्यपात्रेतिलान्दृष्ट्वानिराशाःपितरोगताः हिंगुशुंठीपिप्पलीमरीचिकानिशाकादिसंस्कारार्थान्ये·
वनतुसाक्षाद्भक्षयेत् परिवेषणएवतत्सर्वप्रकारमन्नंपिंडार्थंपिंडपात्रेपरिवेषणीयमितिसागरे अथोपवीतीदैवेपात्रेपरितःकुशयवा·
न्विकीर्यपित्र्येतुतिलान्विकीर्यान्नंगायत्र्याप्रोक्ष्यतूष्णींपरिषिच्यदक्षिणहस्तउपरिवामोधोदैव्येपित्र्येतुविपरीतइत्येवंस्वस्तिकाकारकरा
भ्यांपात्रमालभेत् तत्रमंत्रः पृथिवीतेपात्रंद्यौरपिधानंब्राह्मणस्त्वामुखेअमृतंजुहोमिब्राह्मणानांत्वाविद्यावतांप्राणापानयोर्जुहोम्यक्षितम
सिमामेक्षेष्ठाअमुत्रामुष्मिन्लोके इतिअयंमंत्रआपस्तंबकात्यायनादिभिर्नानाविधःपठितोयथासंप्रदायंवाच्यः इत्यभिमंत्र्यअतोदेवेतिवा
इदंविष्णुरितिवाऋचमुक्त्वाविष्णोहव्यंरक्षस्वेतिपित्र्येतुकव्यंरक्षस्वेतिन्युब्जेनकरेणन्युब्जद्विजांगुष्ठमन्नरवमन्नेनिवेश्यदक्षिणंभ्रामये

येत् पित्र्येत्वप्रदक्षिणं अत्रकातीयानामपहताइतियवानांदैवेतिलानांपित्र्येपा त्रपरितोविकिरणमुक्तम् ततोवामकरेणपात्रंस्पृशन्नमुकेवि
श्वेदेवादेवताइदमन्नंहव्यमयंब्राह्मणआहवनीयार्थेइयंभूर्गयाअयंभोक्तागदाधरइदमन्नंब्रह्म इदंसौवर्णपात्रमक्षय्यवटच्छायेयंअमुक
देवेभ्यइदमन्नंसोपस्करममृतरूपंपरिविष्टंपरिवेक्ष्यमाणंचातृप्तेःस्वाहाहव्यंनमम ओंतत्सदितिसयवदर्भजलंदक्षिणकरेणपात्रवामभा
भागेभूमौक्षिपेत् एवंदैविकविप्रांतरेऽपि ततोयेदेवासइत्युपस्थानं ततःपित्र्यधर्मेणपितृपात्रालंभांगुष्ठनिवेशनाद्यंतेवामेनपात्रमाल
भ्यपितादेवताएकविप्रत्वेपित्रादयोयथानामगोत्रादेवताइदमन्नंकव्यमित्यादिइदंराजतंपात्रमक्षय्यवटच्छायेयम् अस्मत्पित्रेमुकनामगो
त्ररूपायत्रयस्थानेविप्रैक्येस्मत्पितृपितामहप्रपितामहेभ्योऽमुकगोत्रनामरूपेभ्यः इदमन्नंसोपस्करममृतरूपंपरिविष्टंपरिवेक्ष्यमाणंचातृप्तेः
स्वधाकव्यंनमोनमम ॐतत्सदितितिलकुशजलंपितृतीर्थेनवामकरोधोनीतेनदक्षिणकरेणपात्रदक्षिणेभूमौक्षिपेत् एवमन्यत्रापियथादे
वतमूहः पितृस्थानेनेकविप्रत्वेत्रिषुविप्रेषुपित्रेइत्यादिनैकवचनांतेनत्यागः एवमग्रेपित्रिषुत्रिवृत्त्यम् ततोयेचेहेतिसकृदुपस्थानम् अति
थिश्चेद्दैवधर्मेणस्वेष्टदेवतायेइदमन्नमित्यादियेदेवासइत्यादि अपसव्यंदेवताभ्यःपितृभ्यः॰ सप्तव्याधा॰ अमूर्तानांच॰ ब्रह्मार्पणं॰ हरि
र्दाता॰ चतुर्भिश्च॰ ॐतत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु येषामुद्दिष्टंतेषामक्षय्याप्रीतिरस्तु इतितिलोदकमुत्सृजेत् सव्यंएकोविष्णुर्महद्भूतंपृथग्भूतान्य
नेकशः त्रींल्लोकान्व्याप्यभूतात्माभुंक्तेविश्वभुगव्ययः अन्नहीनंक्रियाहीनंमंत्रहीनंचयद्भवेत् तत्सर्वमच्छिद्रंजायतामित्युक्त्वाविप्रैर्जायतास

र्वमच्छिद्रमित्युक्ते अनेन पितृयज्ञेन पितृरूपी जनार्दनवासुदेवः प्रीयतामिति तिलकुशजलमुत्सृजेदित्याचारः केचिद्ब्रह्मार्पणमित्यादि संकल्पोत्स
र्गे सव्यमेकोविष्णुरित्यादावपसव्यं कुर्वंति तत्र ब्रह्मार्पणमित्येकोविष्णुरित्यनयोः संकल्पयोर्विभागो सव्यापसव्यविभागेन च प्रत्यक्षवचनानुपलं
भाद्यथाचारं कार्यं अकृते संकल्पेन्नं विप्रा न स्पृशेयुः ईशानविष्णुः गयायै॰ गदाधराय पुंडरीकाक्षाय॰ इतिनत्वा पितृपूर्वं विप्रकरेषु जले दत्ते
विप्रास्तेनान्नं प्रोक्ष्य त्रिर्गायत्र्याभिमंत्रयेयुः कर्तासव्येन पितृपूर्वमापोशनार्थमुदकं दत्वा सव्याहृतिकां गायत्रीं त्रिः सकृद्वोक्त्वा मधुवाताइतितृ
चं सकृद्वा उक्त्वा मधुमधुमध्विति त्रिरुक्तोंतत्सद्यथासुखं जुषध्वमिति वदेत् विप्राश्च बलिदानवर्ज्यं नित्यवदापोशनं कृत्वा कर्ताश्रद्धायां प्राणेनि
विष्टोमृतं जुहोमि शिवोमाविशाप्रदाहाय प्राणाय स्वाहेत्यादि पंचमंत्रेषूच्यमानेषु पंचप्राणाहुतीः कृत्वा ब्रह्मणिम आत्मामृतत्वायेत्युच्यमाने
षष्ठीं कुर्युः ततोमौनिनोमुखशब्दं चापल्यं वर्जयंतः सशेषं भुंजीरन् दधिक्षीरघृतपायसानि तु निःशेषं आपोशनकरे विप्रे संकल्पाच्छि
द्रभाषणात् निराशाः पितरोयांति आपोशानं दक्षिणभागे कार्यम् नतु वामभागे पुनरापूर्य्यापोशानं सुरापानसमम् आपोशनमकृ
त्वान्नं मर्दयन्नेव कर्हिचित् विप्रे बलिदानं न कार्यम् केचिदाज्येन कुर्वंति तन्न पायसाज्यमाषान्नैर्बलिदाननिषेधात् विप्राश्च वामं
करेणान्नं न स्पृशेयुर्न पदाभाजनं स्पृशेयुः संपादितमेव वस्तु करादिना याचेयुर्नासंपादितं अन्नगुणदोषान्न कीर्तयेयुः कर्ता चानिषिद्धान्नंभो
क्तुः पितुश्चात्मनश्च प्रियं प्रयच्छंस्तत्तदन्नमाधुर्यादिगुणकीर्तनेन प्ररोचयन्ददामीत्यवदन्याचितं यच्छन् भुंजानानपश्यन्नविर्गुणानपृच्छ

दैन्याश्रुपातक्रोधादिकमकुर्वञ्जलंपाययन्शनैर्भोजयेत् उच्छिष्टाःपितरोयान्ति प्रच्छन्नोलवणादिकं अथसव्येनैवसव्याहृतींगायत्रींत्रिरुक्त्वापौरुष
कृणुष्वपाजोरक्षोहणमित्याद्यारक्षोघ्नीःपितृलिंगकानीन्द्रेशसोमसूक्तंपावमानीःसूक्तान्यप्रतिरथसंज्ञमाशुःशिशानसूक्तं विष्णुब्रह्मरुद्रार्कस्तोत्रादि
कंभोक्तृविप्रान्श्रावयेत् असंभवेगायत्रीजपंकुर्यात् वीणावंशध्वनिंचापिविप्रेभ्यःसन्निवेदयेत् मंडलब्राह्मणंपाठ्यंनाचिकेतत्रयंतथा त्रिम
धुत्रिसुपर्णंचपावमानयजूंषिच आशुःशिशानसूक्तंचअग्नयेकव्यवाहनं प्रौढपादोबहिःकक्षोबहिर्जानुकरोपिवा अंगुष्ठेनविनाश्नातिमुखशब्दे
नवापुनः पीतावशिष्टतोयानिपुनरुद्धृत्यवापिबेत् खादितार्धंपुनःखादेन्मोदकादिफलादिकं मुखेनवाधमेदन्नंनिष्ठीवेद्भाजनेपिच इत्थमश्नन्द्वि
जःश्राद्धंहत्वागच्छत्यधोगतिम् श्राद्धपंक्तौतुभुंजानोब्राह्मणोब्राह्मणंस्पृशेत् तदन्नमत्यजन्भुक्त्वागायत्र्यष्टशतंजपेत् पात्रेविप्रान्तरोच्छिष्ट
संसर्गेतन्निरस्यहस्तंप्रक्षाल्यभुक्त्वास्नात्वाद्विशतंजपेत् उच्छिष्टभोजनेसहस्रंजपेत् भुंजानेषुतुविप्रेषु प्रमादात्स्रवतेगुदम् पादकृच्छ्रंततःकृ
त्वाअन्यंविप्रंनियोजयेत् अथविप्रवमने तत्रपित्रादिविप्रवमने लौकिकाग्निस्थापनचरुनिर्वापाज्यभागान्तेनामगोत्रपूर्वकमग्नौपितॄनावाह्य-
वैश्वदेविकवमनेदेवानावाह्यसंपूज्यान्नत्यागंकृत्वाप्राणायस्वाहेत्यादिमन्त्रैर्द्वात्रिंशदाहुतीर्जुहुयात् पुनःश्राद्धंवाकुर्यादितिपक्षद्वयं पक्षद्वयेपीन्द्रायसोमेति
सूक्तजपोनित्यः अनयोःपक्षयोर्व्यवस्थोच्यते वैश्वदेविकविप्रवमनेहोमएवनपुनःश्राद्धं पित्र्यविप्रेषुपिंडदानोत्तरंवान्तौहोमएवनपुनःश्राद्धं पिंडदानात्प्रा
क्पित्र्यविप्रवान्तौतद्दिनेउपवासंकृत्वापरेद्युःपुनःश्राद्धंकार्यम् इदंसपिंडीकरणमहैकोद्दिष्टमासिकाब्दिकश्राद्धेष्वेव दर्शादौतुवमनेतद्दिनेएवा-

मेनश्राद्धंकार्यम् एवमन्वष्टकापूर्वेद्युःश्राद्धेष्वपि तत्रामश्राद्धेऽसाग्नेर्बह्वृचस्यव्यतिषंगादियथोक्तप्रयोगासंभवात्सांकल्पिकविधिनादर्शान्व
ष्टकापूर्वेद्युःश्राद्धान्यामेनकार्याणि तत्तल्लोकप्रायश्चित्तंवानिबंधोक्तंकर्तव्यमितिभाति वृद्धिश्राद्धेपिंडरहितसंक्रांत्यादिश्राद्धेनित्यश्राद्धेचवम-
नेआवृत्तिरेव तीर्थश्राद्धेदर्शवदामेनैव महालयश्राद्धेपार्वणस्थानीयविप्रवमनेपुनरावृत्तिः एकोद्दिष्टस्थानीयविप्रवमनेहोमएवेतिभाति
वैश्वदेविकविप्रवमनेसर्वश्राद्धेषुहोमएवेत्युक्तमेव होमपक्षेआवृत्तिपक्षेचसर्वत्रसूक्तजपोनित्यइत्यप्युक्तम् भोजनांतेप्राचीनावीतीतृ
प्तास्थेतिविप्रान्पृष्ट्वातृप्ताःस्मइतिप्रत्युक्तोगायत्रींमधुवाताइतित्र्यृचमक्षन्नमीतिचश्रावयित्वाथवाक्षन्नमीत्येतदंतेतृप्तिप्रश्नंकृत्वाश्रा
द्धंसंपन्नमितिपृष्ट्वासुसंपन्नमित्युक्तःपरिवेषणकालेऽनुद्धरणेधुनापिंडार्थंसर्वान्नादुद्धृत्यविकिरार्थंचोद्धृत्यान्नशेषैश्चकिंकार्यमितिपृच्छे
त्तसाद्विजान् तेइष्टैःसहभोक्तव्यमितिप्रत्युक्तिपूर्वकंप्रदद्युःसकलंतस्मैस्वीकुर्युर्वायथारुचि कातीयैस्तुतृप्तान्ज्ञात्वावक्ष्यमाणप्रकारेण
विकिरंदैवेपित्र्येचदत्वाविप्रेभ्यःपितृपूर्वकंसकृदपोदत्वागायत्रींमधुमतींश्चश्रावयित्वातृप्तिप्रश्नःसंपत्तिप्रश्नश्चकार्यः एवंशाखांतरेष्युत्तरा
पोशनात्पूर्वमेवविकिरदानं बह्वृचानांतुपिंडांतेएवविकिरः हिरण्यकेशीयैराचांतेउक्तः ततउच्छिष्टभाग्भ्योन्नंदीयतामित्युक्ताविप्राः पा-
त्रस्थंभुक्तशेषंदैविकंदक्षिणेपैतृकंवामेबहिःकृत्यपितृपूर्वंदत्तमुत्तरापोशनममृतापिधानमसीतिकुर्युः पिंडदानंत्वाचांतेष्वनाचांतेषुवावि
प्रेषुकार्यम् विप्राश्चमुखप्रक्षालनपूर्वकहस्तप्रक्षालनादिशरावादौकुर्युर्नकांस्यताम्रपात्रयोःशुद्धोदकेनाचम्यकयानइतितृचंजपेयुः अ

थपिंडदानं तत्रार्चनोत्तरमग्नौकरणोत्तरंभोजनोत्तरंविकिरोत्तरं स्वधावाचनोत्तरंविप्रविसर्जनोत्तरमितिषट्पक्षाः स्मृत्युक्ताः तेषांशा-
खाभेदेनव्यवस्थेतिसिंधुः तत्रआश्वलायनानांभुक्तवत्स्वनाचांतेष्वाचांतेषुवाविप्रेषुपिंडदानंततोविकिरः आपस्तंबहिरण्यकेशीयादीनां
विप्रविसर्जनांतेपिंडदानम् कातीयानांविकिरोत्तरमाचांतेष्वनाचांतेषुवा तत्राग्निहोमेग्निसमीपेपाणिहोमेविप्रसमीपे बह्वृचानांपिंडदानं
अन्येषांप्रायोविप्रसमीपएव तत्रद्विजोच्छिष्टादुत्तरतोव्याममात्रेरत्निमात्रेवापिंडदानंसंकल्प्य बह्वृचानामेककरेणान्येषांकराभ्यां धृतेनस्फ्ये
नखादिरकाष्ठेनदर्भमूलेनवापहताअसुराइतिमंत्रंप्रतिलेखंपठन्नाग्नेय्यग्रंप्रत्यगपवर्गंपार्वणसंख्ययारेखामेकांद्व्यादिकांवोल्लिख्यप्र
त्येकमभ्युक्षेत् पिंडसंकल्परेखाकरणेचसव्यापसव्ययोर्विकल्पः अत्रकातीयैर्येरूपाणीतिमंत्रेणाग्नौकरणाग्नेरुल्मुकंरेखादक्षिणतोनि-
धेयम् रेखासुसकृदाच्छिन्नंबर्हिर्दक्षिणाग्रमास्तीर्यशुंधंतांपितरः शुंधंतांपितामहाइत्यादिमंत्रैस्तिलोदकंबर्हिष्यासिंचेत् अत्रकातीया
नांपितरममुकनामगोत्रावनेनिक्ष्वेत्यादिमंत्राः अन्येषांमार्जयंतांपितरःसोम्यासइत्यादयोमंत्राः अग्नौकरणशेषयुतसर्वान्नेनमधुसर्पि
स्तिलमिश्रेणपिंडान्पल्याकारयित्वारेखायांप्राचीनपाणिनापितृतीर्थेनपित्रादिभ्यः पिंडान्दद्यात् एतत्तेऽस्मत्पितः यथानामगोत्ररूपये-
त्यामंत्रानुपित्रेऽमुकनामगोत्ररूपायायंपिंडः स्वधानमस्तेभ्यश्चगयायांश्रीरुद्रपदेदत्तमस्त्वित्यादिमंत्रैरूहेन अत्रकेषांचित्पिंडपात्रा
वनेजनंपात्रन्युब्जीकरणंच केचित्पिंडेषुमाषान्नंवर्जयंति ततोलेपभाक्तृप्तयेहस्तलेपनंपिंडदर्भमूलेषुनिमृज्यात्रपितरोमादयध्वंयथा

भागमाप्यायध्वमितिपिंडान्सकृदनुमंत्र्य सव्यपार्श्वेनोदङ्मुखस्ययथाशक्तिप्राणान्नियम्यपर्यावृत्त्यामीमदंतपितरइतितथैवानुमंत्र्यसव्येनपिंड-
शेषमाघ्रायाचम्यान्यपवित्रेधृत्वापसव्येनशृंधंतामित्यादियथासूत्रंजलनिनयनंपूर्ववत्कुर्यात् अत्रभुक्तशेषान्नाभावेद्रव्यांतरेणापिंडदानंकार्य
म् कपित्थबिल्वकुक्कुटांडामलकबदराणांमध्येशक्तितोन्यतमप्रमाणाःपिंडाः केचित्सार्धणपिंडत्रयेयथोत्तरंप्रमाणाधिक्यमाहुः तथाहस्त
लेपाभावेपिदर्भेषुहस्तंनिमृज्यादेवेतिमेधातिथिः एकोद्दिष्टश्राद्धेषुदर्भलेपोनेतिसुमंतुः अत्रनीवीविस्त्रंस्याभ्यंजनादिकेचित् पिंडपू
जनांतउपस्थानात्प्राक्नीवीविस्त्रंसइतिसागरे अथाऽस्मत्पितरअमुकनामगोत्ररूपाभ्यंक्ष्वेतियथालिंगमंत्रावृत्त्यापिंडेषुतेलंघृतंवाभ्यं-
जनंदर्भैर्दत्वातथैवांक्ष्वेतिकज्जलंदद्यात् आपस्तंबानामादावंजनंततोभ्यंजनम् एतद्वःपितरोवासइतिमंत्रंप्रतिपिंडंपठन्वासोवादशांवा-
त्रिगुणसूत्रंवाप्रतिपिंडेदद्यादितिहेमाद्रिः सकृन्मंत्रंपठन्सकृदेवदद्यादित्यन्ये कातीयेस्तुमंत्रेणाप्रति पिंडंनामगोत्राद्युच्चार्यत्रिगुणं-
सूत्रंदेयम् ततःकशिपूपबर्हणेनिवेद्यास्मत्पितृभ्यइतिचतुर्थ्याक्षितगंधपुष्पधूपदीपसर्वप्रकारकनैवेद्यतांबूलदक्षिणादिभिःपिंडेपू-
जासव्येनापसव्येनवाकुर्यात् यत्किंचित्पच्यतेभक्ष्यंभोज्यमन्नमगर्हितं अनिवेद्यनभोक्तव्यंपिंडमूलेकथंचन ततोनमोवःपितरइषेइत्या-
दिमंत्रैःपिंडानुपस्थायोत्तान हस्तेनपरेतनइतिमंत्रेणसकृदुक्तेनयुगपत्प्रवाहयेत् ततोदक्षिणाग्निहोमपक्षेऽग्नेतमद्याश्वमित्यग्निसमीप-
मागत्ययदंतरिक्षमितिमंत्रेणगार्हपत्येनोपस्थानम् औपासनेहोमपक्षेगार्हपत्यपदरहिततन्मंत्रेणोपस्थानम् इदंबह्वृचानामेव.

पाणिहोमेतुतेषामपिनास्त्येव वीरंमेदत्तपितरइतिमंत्रेणामध्यममेकपिंडं पार्वणद्वयेमध्यमपिंडद्वयमन्वष्टक्यादौमध्यमपिंडत्रयमादा
यपत्न्यैदद्यात् पत्नीदाधत्तपितरइतिमन्त्रेणसहकृसंठितेनैवपिंडमेकमनेकंवाप्राशयेत् आषस्तंबस्त्वपांत्वौषधीनांरसंप्राशयामिभूतकृतं
गर्भंधत्स्वेतिमध्यमपिंडंपत्न्यैप्रयच्छति प्राशनमंत्रःसएव यथेहपुरुषोऽसदितिपाठमात्रंभिद्यते इत्थमेवकातीयानां इदंभार्ययापिंड
प्राशनंप्रजाकामत्वएव केचिन्नित्यमाहुः भार्यानेकत्वेपिंडंविभज्यप्रतिपत्निमंत्रेणप्राशयेत् पार्वणद्वयेपिंडद्वयंद्वाभ्यांदेयं पत्नीबहुत्वेगु
णातोवयसाचयोग्यायैपिंडोदेयः बह्वीनांयोग्यत्वेएकस्मिन्दर्शेएकस्याअन्यस्मिन्नपरस्याइति पत्नीरुग्णान्यदेशस्थागुर्विणीसूतिकापिवा
तदातंजीर्णवृषभछागोवाभोक्तुमर्हति इतरोजलेनिक्षिपेत् पुत्रादिकामनाभावेक्षिपेदग्नौजलेपिवा पिंडांस्तुगोजविप्रेभ्योवायसेभ्यःप्रदा
पयेत् तीर्थेश्राद्धेसदापिंडान्क्षिपेत्तीर्थेसमाहितः अथपिंडोपघाते श्वसृगालखरैःस्पृष्टःपिंडोभिन्नःप्रमादतः मार्जारमूषकैस्स्पृष्टश्चांडाल
पतितादिभिः प्राजापत्यंचरेत्स्नात्वापुनःपिंडान्यथाविधि पाकांतरेणतेनपाकेनवापिंडदानमात्रंपुनःकार्यम् नसर्वश्राद्धावृत्तिरि तिसर्व
संमतम् काकस्पर्शेतुनदोषः अथपिंडनिषेधः विवाहव्रतचूडासुवर्षमर्धंतदर्धकम् संस्कारेषुतथान्येषुवृद्धिमात्रेचमासकं पिंडदा
नंमृदास्नानंनकुर्यात्तिलतर्पणं श्राद्धांगतर्पणंनित्यतर्पणंचतिलैर्नकार्यमित्यर्थः महालयेगयायांपित्रोःप्रत्यब्देयस्यकस्यापिमृतस्यसपिंडीषो
डशमासिकांतेषुप्रेतकृत्येषुकृतमंगलोपिपिंडान्दद्यात् केचिद्भ्रात्रादिवार्षिकेप्याहुः पिंडयज्ञेचयज्ञेचसपिंड्यांदद्युरेवच तथाविकृतावन्वष्ट

कादौयत्रपुनःपिंडदानविधिर्यत्रवापूर्वेद्युःश्राद्धादौपिंडपितृयज्ञाविकृतित्वंतत्रापिनपिंडदाननिषेधइतिसिंधुः तेनाष्टकाश्राद्धेपिननिषेधइ-
तिभाति अयंमंगलोत्तरंपिंडदानतिलतर्पणनिषेधस्त्रिपुरुषसापिंडानामितिभाति अथपिंडोद्वासनांतेविकिरोदेयः उपवीतीदैविकद्विजस-
न्निधौसदर्भभुवि असोमपाश्चेतिमंत्रेणसजलयवमन्नंविकिरेत् प्राचीनावीति पित्र्यद्विजसन्निधौसदर्भभुवियेअग्निदग्धायेअनग्निदग्धा
इत्यृचासतिलमन्नंविकीर्याग्निदग्धाश्चयेजीवायेप्यदग्धाःकुलेमम भूमौदत्तेनतृप्यंतुतृप्तायांतुपरांगतिमितिकातीयसौत्रमंत्रेणसतिल-
जलेनाप्लावयेत् पिंडवद्विकिरोपिसार्ववर्णिकान्नस्यैव केचिदसोमपाइतिदैवेविकिरंदत्वासंस्कृतप्रमीतायेतिपौराणमंत्रेणापित्र्येदत्वायेअग्नि
दग्धाइत्यृचापृथगुच्छिष्टपिंडंकुशोपरिदद्यादित्याहुः हस्तौप्रक्षाल्यद्विराचम्यान्यपवित्रेधृत्वाहरिंस्मरेत् विकिरंपृथगेवनिष्कास्यकाकेभ्य
उत्सृजेदितिकाशिका दैवद्विजहस्तेशिवापःसंत्वित्यादिभिरपोगंधपुष्पयवान्दत्वाभूमौतेषुत्यक्तेष्वन्येक्षताआशीरर्थेदेयाः एवंपित्र्यह-
स्तेष्वपसव्येनापोगंधपुष्पतिलदानादिकृत्वासव्येनामुकगोत्रशर्माहमभिवादयामि अस्मद्गोत्रंवर्धतामित्यादिकेचिदत्रपित्र्यहस्तेगंधतिला
दिदानंसव्येनाहुः कातीयास्तुहस्तेऽक्षतदानांतेक्षय्योदकंदत्वा अघोराःपितरःसंत्वित्युक्त्वाभिवादनं दातारोनोभिवर्धंतामित्यादिकमाहुः
एवमाशिषोगृहीत्वाक्षतान्मूर्ध्निधृत्वास्वयंशिष्यादिभिर्वाभोजनपात्राणिचालयित्वाचामेत् अनुपनीतोनारीचासजातिश्चनचालयेत्
सव्येनदैवेपित्र्येचस्वस्तिवाचनंदेवेभ्यःस्वस्तीतिब्रूतपितृभ्योमुकगोत्रादिभ्यःस्वस्तीतिब्रूतेति ततःसव्यापसव्याभ्यांततउच्चारपूर्वकम

क्षय्योदकदानं ततोन्युब्जपात्रमुत्तानं कृत्वा ततः परं सर्वमुपवीत्येव कुर्यात् द्विजेभ्यः सकर्पूरतांबूलादि दत्वा पितृपूर्वकं नामगोत्राद्युच्चार्य दक्षि
णां दद्यात् अमुकशर्माहममुकनामगोत्र पित्रादिस्थानोपविष्टाय विप्राय रजतदक्षिणां प्रतिपादयामीत्यादि दैवे सुवर्णं अशक्तावुभयत्र यज्ञोपवी
तं दक्षिणा दक्षिणाः पांत्वित्युक्त्वा स्वधां वाचयिष्ये इति पृष्ट्वा वाच्यतामित्युक्ते पितृपितामहेत्याद्युच्चार्य स्वधोच्यतामित्युक्त्वा अस्तु स्वधेति तैरुक्ते पिं
डसमीपे जलं निषिच्य स्वधा संपद्यतामिति संपत्तिं वाचयेत् कातीयसूत्रे दातारो नोभिवर्धंतामिति आशिषोर्थनं स्वधावाचनं न्युब्जपात्रोत्तानीकरणं दक्षि
णादानं चेति क्रमः ततो देवादि प्रीतिं वाचयित्वा पिंडस्थाने क्षतादि क्षिप्त्वा सव्येन वाजे वाजे इति मंत्रेण उत्तिष्ठंतु पितरो विश्वेदेवैः सहेति युगपद्दर्भेण पितृपूर्वं विप्रान्
स्पृशन्विसृजेत् ततआमावाजस्येति प्रदक्षिणी कृत्य ततो दातारो नोभिवर्धंतामित्यादिवरयाचनं येषां विसर्जनांते पिंडदानं तेषामाचांतेषु सौमनस्यदक्षिणादि
काक्षय्यस्वधावाचनांते दातारो नोभिवर्धंतामित्यादि ततः पिंडदानादीति क्रमः हिरण्यकेशीयानां पिंडदानादिप्रयोगो विस्तृतत्वान्नोक्तः विप्रैर्वरे दत्ते स्वादुषं
सदः॰ ब्राह्मणासः पितरः॰ इति मंत्रौ पठेत् विप्रा इहैव स्तं मा सु मजामिति वदेयुः आशीर्भिर्नंदितो विप्रान्पादाभ्यंगादिना संतोष्य नत्वा द्य मे सफलं जन्म भ्
रद्दीनं॰ यस्य स्मृत्येत्यादि विष्णुस्मरणपूर्वकं कर्मार्पयित्वा विप्रान्क्षमापयेत् अष्टौ पदान्यनुव्रज्य दक्षिणी कृत्य चाग्रतः दीपहस्तेन निर्वाप्य पवित्रत्याग
पूर्वकं पाद शौचं द्विराचामेदुच्छिष्टोद्वासनांततः बह्वृचो वैश्वदेवं तु यथाविधि चरेत्ततः ततस्तु वैश्वदेवांते सभृत्यसुतबांधवः भुंजीतातिथिसंयु
क्तः सर्वं पितृनिषेवितम् श्राद्धशेषं शिष्याय ज्ञातिभ्यश्च देयम् न शूद्राय द्विजभुक्तावशिष्टं तु शुचिभूमौ निखानयेत् अन्नपर्वादौ निषिद्धं माषा-

द्यपिभोक्तव्यंवैधत्वेननिषेधाप्रवृत्तेरितिकेचित् अनिषिद्धभोजनेनापिश्राद्धशेषभोजनविधिसिद्धिरित्यन्ये श्राद्धशेषभोजनाकरणेदोषः
श्राद्धदिनेउपवासनिषेधाच्छ्राद्धशेषाभावेपाकांतरेणभोजनं एकादश्यादावघ्राणं यत्रतूपवासोनावश्यकस्तत्रचैकभक्तं श्राद्धशेषंदिवे
वभोक्तव्यंनरात्रौतेननक्तव्रतेऽवघ्राणमेव श्राद्धावशिष्टभोक्तारस्तेवै निरयगामिनः सगोत्राणांसकुल्यानांज्ञातीनांचनदोषभाक् ब्र-
ह्मचारियतिविधवानांनित्यंनिषिद्धं ज्ञातिगोत्रसंबंधिभिन्नगृहेश्राद्धशेषभोजनेप्राजापत्यंप्रायश्चित्तं यतीनांवपनंलक्षप्रणवजपश्च
गुरोर्योगिनोवाश्राद्धशेषंगृहिणोनदोषाय नशूद्रंभोजयेत्तस्मिन्गृहेयत्नेनतद्दिने श्राद्धशेषंनशूद्रेभ्यः प्रदद्यादखिलेष्वपि इतिश्रीमद-
नंतोपाध्यायसूनुकाशीनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारेपार्वणश्राद्धप्रक्रिया अथश्राद्धदिनेवैश्वदेवनिर्णयः तत्रतावच्छ्रौ
ताग्निमतांबह्वृचानांश्राद्धात्पूर्वंपृथक्पाकेनवैश्वदेवः स्मार्ताग्निमतांनिरग्निकानांचबह्वृचानांश्राद्धांतएवश्राद्धशेषेणपृथक्पाकेनवा-
कात्यायनानांतुस्मार्तश्रौताग्निमतांश्राद्धीयपाकेनपूर्वमेव निरग्निकानामंतेश्राद्धशेषेणापृथक्पाकेनवा तैत्तिरीयाणांतुसाग्निकानांसर्वत्रा-
दौवैश्वदेवः पंचमहायज्ञास्त्वंते अन्येषामादावंतेवेतिविकल्पः तैत्तिरीयाणामेववैश्वदेवात्पंचमहायज्ञाभिन्नाः सर्वशाखिनांवृद्धि-
श्राद्धेपाकेनक्रियमाणेपूर्वमेववैश्वदेवः बह्वृचानामंतेवापूर्वंवा आमादिनावृद्धिश्राद्धेसर्वेषांपूर्वमंतेवेतिभाति नित्यश्राद्धेपूर्वमेव-
एकादशाहाद्येकोद्दिष्टेषुसाग्निरनग्निश्चसर्वोपिश्राद्धशेषंद्विजाधीनंकृत्वापाकांतरेणैववैश्वदेवादिकुर्यात् अथनित्यश्राद्धं वार्षि

कादिश्राद्धदिनेश्राद्धात्पश्चात्तेनैवपाकेनपाकांतरेणवानित्यश्राद्धंकार्यम् नित्यश्राद्धीयसर्वदेवतानांप्रथमश्राद्धेप्रवेशेप्रसंगासिद्धिरेव त-
थाचदर्शादिषुमहालयान्वष्टकादिषुनित्यश्राद्धलोपएव एतच्चदर्शहीनंदर्शवत्षट्दैवतंद्वावेकंवाविप्रंनिमंत्र्यदेशकालान्ननियमहीनंपुन
र्भोजनब्रह्मचर्यादिकर्तृभोक्तृनियमरहितंयादृशतादृशेनैवानिषिद्धान्नेनदिवैवरात्रौप्रहरपर्यंतंवाकार्यम् स्वस्याशक्तौपुत्रादिना सूतके
दर्शादिवल्लोपः वृद्ध्युत्तरंमंडपोत्थानावधिसपिंडैर्नकार्यम् नित्यवैश्वदेवांतर्गतपितृयज्ञोत्तरंमनुष्ययज्ञात्प्रागेवभाति तत्रदर्शवत्षट्-
पितॄन्देवहीनानुच्चार्यनित्यश्राद्धंकरिष्येइतिशिष्यादिश्चेद्यजमानस्यपितृपितामहेत्याद्युच्चार्यसंकल्पयेत् पितॄणामिदमासनमित्यास-
नंनि त्यश्राद्धेक्षणः क्रियतामितिक्षणः पूर्वोच्चारिताःपितरः अयंवोगंधइत्येवंगंधादिभिर्विप्रमभ्यर्च्यवर्तुलेचतुरस्रेवामंडलेपात्रेन्नं
परिविष्यपृथिवीतेपात्रमित्यादिब्रह्मार्पणांतंदर्शवत् भोजनांतेदक्षिणांदत्वानवादत्वानमस्कारेणविसर्जयेत् विप्रस्यान्नादेर्वाभावे-
यथाशक्त्यन्नमुद्धृत्यषोढाविभज्याऽस्मत्पितृपितामहेत्यादिचतुर्थ्यंतंषट्देवताउच्चार्येदमन्नंस्वधानममेतित्यजेत् तदन्नंविप्रायगो-
भ्योवादेयम् जलादौवात्याज्यं अन्नत्यागस्यापिलोपेआर्चन्नत्रमरुतइतिऋचोदशवारंजपः इतिनित्यश्राद्धविधिः अथश्राद्धानुक-
ल्पाः अनेकविप्रालाभेदेवस्थानेशालग्रामादिकंस्थापयित्वैकविप्रेपित्रादिकत्रयंमातामहादिसहितदेवताषट्कंचावाह्यसर्वंश्राद्धं
कार्यमित्युक्तम् सर्वथाविप्रालाभेदर्भवटुश्राद्धमित्याद्यप्युक्तम् अथामश्राद्धं तत्रकेनचित्संकटेनपाकासंभवेजातकर्मणिचग्रहणानि

मित्तकश्राद्धेचामश्राद्धंकार्यं सपिंडीश्राद्धंमासिकंप्रतिवार्षिकंमहालयाष्टकान्वष्टकादिश्राद्धंचामेननकार्यंशूद्रस्यतुदशाहपिंडादिश्राद्ध
मात्रमामेननकदापिपाकेनतत्रपितॄनुद्दिश्याऽमुकश्राद्धंसदैवंसपिंडमामेनहविषाकरिष्येइतिसंकल्पः अन्यःप्रयोगःपूर्वोक्तएव पाकप्रोक्ष
णस्थानेआमप्रोक्षणंआवाहनेउशंतस्त्वेतिमंत्रेहविषेअत्तयेइत्यत्रहविषस्वीकर्तवेइत्यूहः भस्ममर्यादांतंप्राग्वत् विप्रहस्तेषुतंडुलैर
ग्नौकरणं अन्नाच्चतुर्गुणंद्विगुणंसमंवातत्तदामंपात्रेषुसंस्थाप्यपाणिहोमशेषंपिंडार्थंसंस्थाप्यपात्रेषुदत्वापृथिवीतेपात्रमित्यादि॰ इद
मामंहव्यंकव्यमित्यादीदमामममृतरूपंस्वाहेत्यादियथाधर्मेमध्वित्यंतंप्राकृतं यथासुखंजुषध्वमित्यस्यापोशनप्राणाहुतितृप्तिप्रश्नानां
लोपः संपन्नवाचनांतेन्नशेषप्रश्नलोपः सर्वमतेनंडुलैःसक्तुभिर्वापिंडदानं केचिद्व्रीहिसिद्धान्नेनपायसेनवापिंडानाहुः एवंविप्रसमी
पेपिंडदानांतेनमोवःपितरइषेइत्यत्रोपस्थानमंत्रइषेस्थानेआमद्रव्यायेत्यूहः पिंडोद्वासनांतेपिंडजातीयद्रव्येणविकिरदानं आमश्रा
द्धेस्वस्तीस्वस्तीतिब्रूतेतिवर्ज्यम् वाजेवाजइतिमंत्रेतृप्तायातेतिस्थानेत प्स्यंथ यातेत्यूहः ततःप्राग्वच्छेषंसमापयेत् आमश्राद्धंद्विजैःपू
र्वाण्हेकार्यम् शूद्रैरपराण्हएव आमान्नाभावेहिरण्यश्राद्धमप्येवमेव संकल्पादौसर्वत्रहिरण्यपदमामपदस्थानेयोज्यम् आमचन्द्रेण
प्रोक्षणं आत्तवइत्यादिमंत्रत्रयोहः प्राग्वदेव तंडुलादिभिर्हस्तेग्नौकरणंहिरण्यमन्नादष्टगुणंचतुर्गुणंद्विगुणंसमंवादेयं हिरण्यश्रा
द्धेपिदक्षिणास्त्येव श्राद्धीयमामंहेमवाद्विजदत्तंयथेष्टंविनियोज्यं शूद्रदत्तंतुभोजनादन्यत्रविनियोज्यम् श्राद्धीयामेनपंचयज्ञाःश्रा

द्धंचकार्यम् हेमश्राद्धे आमश्राद्धेच पिंडदानविकल्पात्सांकल्पविधिनाप्येतद्देयं सांकल्पिकेचसमंत्रकावाहनार्घ्याग्नौकरणपिंडदानवि
किराक्षय्यस्वधावाचनप्रश्नाद्यंसेतत्सप्तकंवर्ज्यम् तत्रामुकश्राद्धमामेनहविषाहिरण्येनवा सांकल्पविधिनाकरिष्यइतिसंकल्पः शूद्र-
गृहेन्यदीयमपिक्षीराद्यपिनभक्ष्यं किमुततदीयमामादितद्गृहेपक्वान्नंनभोक्ष्यमितितस्माच्छूद्राल्लब्धंद्विजगृहेपक्वाभक्ष्यं इत्या
मश्राद्धहेमश्राद्धविधिः अथपक्वान्नद्रव्यसांकल्पिकविधिः तत्रयेषुसंक्रांतियुगमन्वादिषुद्वेद्युत्तरकालिकदर्शादिषुवापिंडदानं-
निषिद्धं तत्रसर्वत्रसांकल्पिकविधिः यश्चपिंडदानादिबहुविस्तृतंश्राद्धमनुष्ठातुमशक्तः सोपिसांकल्पिकंकुर्यात् तद्यथा अमुकं
श्राद्धंसांकल्पिकविधिनान्नेनहविषाकरिष्येइतिसंकल्प्य तृतीयक्षणपादानांतंपूर्ववत्कृत्वार्घ्यदानंसमंत्रकावाहनंचवर्जयेत् देवानामा
वाहयामीति पितॄनावाहयामीत्येवावाह्यगंधादिपूजनादिभस्मसमर्यादांतेअग्नौकरणंवर्जयित्वापरिवेषणादिसंपन्नवचनांतेउत्तरा
पोशनंविकिरपिंडदानवर्ज्यमक्षय्यवचनांतंकृत्वास्वधांवाचयिष्येस्वधोच्यतामितिवाच्यरहितंसर्वंपूर्ववत्समापयेत् इतिसांक
ल्पिकप्रयोगः अथान्येप्यनुकल्पाः तत्रद्विजाद्यभावेदर्भवटुविधानेनपिंडदानमात्रमुक्तं अथवाद्रव्यविप्रयोरभावेपक्वान्न-
स्यपैतृकसूक्तेनहोमःकार्यः यद्वाश्राद्धदिनेप्राप्तेभवेन्निरशनःपुमान् किंचिदद्यादशक्तोवाउदकुंभादिकंद्विजे तृणानिवागवेदद्यात्
पिंडान्वाप्यथनिर्वपेत् तिलदर्भैःपितॄन्वापितर्पयेत्स्नानपूर्वकम् अथवातृणभारंदहेद्वान्यंवातिलान्स्वल्पांदक्षिणांवाद्विजायदद्यात्

अथवासंकल्पादिसर्वश्राद्धप्रयोगंपठेत् सर्वाभावेबर्नगत्वोर्ध्वबाहुःस्वकक्षंदर्शयन्निदंपठेत् नमेस्तिवित्तंनधनंनचान्यच्छ्राद्धोपयोगीस्व-
पितृन्नतोस्मि तृप्यंतुभक्त्यापितरोमयैतौभुजौकृतौवर्त्मनिमारुतस्येतिप्रभासखंडेन्येपिमंत्राउक्ताः इत्यनुकल्पाः अथश्राद्धभोजने
प्रायश्चित्तानि दर्शश्राद्धेषट्प्राणायामाः महालयादिश्राद्धेषुत्रिवर्षोर्ध्वप्रतिवार्षिकेषुचषट्प्राणायामाः गायत्र्यादशकृत्वोर्ध्वसंत्रि
तस्यजलस्यपानंवा एवमन्येष्वप्यनुक्तप्रायश्चित्तश्राद्धेषूक्तजलपानमेव वृद्धिश्राद्धेप्राणायामत्रयं जातकर्मादिचूडांतसंस्कारांग वृद्धिश्रा
द्धेसांतपनकृच्छ्रं जातकर्मांगश्राद्धेचांद्रायणंवा अन्यसंस्कारांगश्राद्धे उपवासः सीमंतसंस्कारे तत्संस्कारांगश्राद्धेचांद्रायण आपदि
दशाहांतः नवसंज्ञकश्राद्धेषुएकादशाहेषु एकादशाहेनश्राद्धभोजनेप्राजापत्यकृच्छ्रं द्वादशाहिकसपिंडीश्राद्धेऊनमासेच पादोनकृच्छ्रः
द्वितीयमासिकत्रैपक्षिकोनषण्मासिकोनाब्दिकेषर्धकृच्छ्रः अन्यमासिकेषुप्रथमाब्दिके वर्षांतसपिंडनश्राद्धेचपादकृच्छ्रः उपवासोवागु
रवेद्रव्यंदातुंश्राद्धभोजनेसर्वत्रोक्तार्धं जपशीलेतदर्धं अनापद्यूनमासांतेषुचांद्रायणंप्राजापत्यंच द्विमासादिकतच्चतुर्षुपादोनकृच्छ्रः त्रिमासादिषुपूर्वो
क्तेषर्धकृच्छ्रः प्रथमाब्दिकेपादोनकृच्छ्रःद्वितीयतृतीयाब्दिकेएकोपवासः क्षत्रियश्राद्धेएतद्विगुणं वैश्यश्राद्धेत्रिगुणम् शूद्रश्राद्धेसर्वत्रचतुर्गुणम्
चांडालविषजलसर्पपशवादिहतपतितक्लीबादिनवश्राद्धेचांद्रायणम् एकादशाहांतंपराकश्राद्धेन द्वादशाहादौपराकः द्विमासादिचतुर्ष्व
तिकृच्छ्रः अन्यमासिकेषुकृच्छ्रः आब्दिकेपादः अभ्यासेसर्वसर्वत्रद्विगुणं आमहेमश्राद्धेसांकल्पिकेचतत्तदुक्तप्रायश्चित्तार्धं यतिश्चब्रह्म

शौचप्रकरणेवक्ष्यमाणंप्रायश्चित्तंकार्यम् संकटेतुपूर्वोक्तमितियुक्तंचेत्प्रारब्धम् अथसंधोपाकोत्तरमाशौचाभाववचनस्यकर्तृमात्रपरत्वा
द्भोक्तुःप्रायश्चित्तमाशौचेचोक्तंतद्यथा ब्राह्मणस्याशौचेश्राद्धेसकृत्कामतोभोजनेसांतपनंकृच्छ्रं अभ्यासेमासंकृच्छ्रंचरेत् अज्ञानाद्द्विज्ञा
दीनांजाताशौचानामन्नभक्षणेएकाहपंचाहसप्ताहंक्रमेणाभोजनमंतेपंचगव्यप्राशनंचअभ्यासेद्विगुणं आशौचंतुब्राह्मणादीनामा
शौचेयः सकृदेवान्नमश्नातीतितस्यतावदाशौचं यावत्तेषामाशौचंतदंतेप्रायश्चित्तंकुर्यादितिविष्णूक्तंज्ञेयम् श्राद्धकालेन्यकालेचेतत्स
ममेवेतिज्ञेयम् दातृभोक्तृभ्यामुभाभ्यामाशौचंनज्ञातंचेन्नदोषः आशौचमध्येश्राद्धदिनपातआशौचांतेएकादशाहेकार्यम् एकादशा
हेमलमासेचेन्मलेपिकार्यम् तत्रातिक्रमेशुद्धमासे एतन्मासिकेप्रतिवार्षिकेचज्ञेयम् दर्शादीनांतुपंचमहायज्ञादिवल्लोपएवनाशौचां
तेकर्तव्यत्वंनापिप्रायश्चित्तं आशौचंविनादर्शादीनांलोपेप्युपवासादिरूपंप्रायश्चित्तमेवनकालांतरेनुष्ठानं एकादशाहेसंभवेमावास्या
यांकृष्णशुक्लैकादश्योर्वार्षिकं मासिकंचोदकुंभंचयद्यदंतरितंभवेत् तत्तदुत्तरसातंत्र्यादनुष्ठेयंप्रचक्षते केचिदाब्दिकमप्यंतरितंद-
र्शादिकालासंभवेग्रिममासंतत्तिथौकार्यमित्याहुः आशौचोत्तरंव्याध्यादिविघ्नेविस्मृतौचैवमेव केचिद्व्याध्यादिविघ्नेपुत्रादिनातद्दि
नेएवान्नेनाब्दिकमाहुः अथभार्यारजोदोषे तत्रदर्शयुगादिमन्वाद्यष्टकान्वष्टकादिश्राद्धानिपाककर्त्रंतरसत्वेन्नेनतद्दिनेकार्याण्यन्य
थामादिद्रव्येण कालादर्शोदर्शश्राद्धंपंचमेहनीतिपक्षांतरमाह सकृन्महालयस्तुदर्शेभार्यारजसिमुख्यकालातिक्रमभियानत्रैवका-

र्यः एवमाश्विनशुक्लपंचम्यंतकालेप्यूह्यम् अष्टम्यादौसकृन्महालयोभार्यारजोदोषेनकार्यः कालांतरसत्वादित्यादिमहालयप्रकरणोक्तमनु
संधेयम् प्रत्याब्दिकंमासिकंचरजोदोषेपितद्दिनएवकार्यमित्येकःपक्षः पंचमेहनिकार्यमित्यपरः पक्षद्वयेपिग्रंथसंमतिःशिष्टाचारसंम-
तिश्च भार्यांतरसत्वेतद्दिनएवेतिसर्वसंमतम् तद्दिनेकरणपक्षेश्राद्धकालेरजस्वलादर्शनादिकंवर्ज्यम् तेनतादृशगृहासंभवेस्वसपिं
डस्यपाककर्तुरसंभवेचपंचमेहनीतिपक्षःश्रेयान् अपुत्रास्त्रीरजोदोषेभर्तुराब्दिकंपंचमेहनिकुर्यान्नत्वन्यद्वारातद्दिने अथपतिमुद्दिश्याग्नि
प्रवेशे तत्रसहगमनमेवविप्राणां क्षत्रियादेस्तुसहगमनमनुगमनंच एकचित्यारोहणंदंपत्योःसहैवमंत्रवद्दाहःसहगमनम् भर्तुःसमंत्र
कदाहोत्तरंपृथक्चितावग्निप्रवेशोऽनुगमनम् तत्रोभयत्रापितिथ्यैक्ये एकदिनेएवतंत्रेणपाकादिकृत्वादर्शवत्षट्पिंडषडर्घ्यविप्रभेदयु
तंपितृपार्वणमातृपार्वणवद्विशिष्टंश्राद्धंकार्यम् विश्वेदेवास्तुनभिन्नाभिन्नावा तिथिभेदेपिश्राद्धदिनैक्येएवमेवतिथिभेदाच्छ्राद्धदिन
भेदेतुवार्षिकादिपृथगेवकार्यम् केचित्तुसहगमनेतिथिभेदेपिभर्तुःक्षयासहश्राद्धदिनेएवपत्न्याःश्राद्धंनतुदिनांतरइत्याहुस्तदल्पका
लव्यवधानेयोज्यम् नतुद्वित्र्यादितिथिव्यवधाने अथश्राद्धसंपातेनिर्णयः तत्रपित्रोर्मृताहैक्येपूर्वंपितुःश्राद्धंततःपाकभेदेनमातु
रित्युक्तम् गृहदाहादिनासपिंडानांयुगपन्मरणेसंबंधसामीप्यक्रमेणश्राद्धानिपाकभेदेनपृथक्कुर्यात् पृथक्पाकेनभिन्नश्राद्धाशक्तौ तं
त्रेणप्रपर्णंकृत्वा श्राद्धंकुर्यात्पृथक्पृथक् क्रमेणैकदिनेमरणेमरणक्रमेण तत्रैकदिनेएकस्यत्रयाणांश्राद्धानिनकुर्यात् वार्षिकश्राद्धत्रय-

प्राप्तौश्राद्धद्वयंस्वयंकुर्यात् तृतीयादिभ्रात्रादिनाकारयेद्दिनांतरेवाकुर्यात् श्राद्धंकृत्वातुतस्यैवपुनःश्राद्धंनतद्दिने नैमित्तिकंतुकर्तव्यंनिमि
त्तोत्पत्त्यनुक्रमात् तथाषण्णवतिश्राद्धेषुसमानदेवताकत्वेतंत्रेणश्राद्धानि अधिकदेवताकत्वेपृथक्श्राद्धानिवार्षिकमासिकोदकुंभश्राद्धेः
षुनित्यश्राद्धंदर्शादिश्राद्धेच्व देवतानांभेदात्पृथक्कार्यम् महालयेतीर्थश्राद्धेदर्शादिषण्णवतिषुचनित्यश्राद्धस्यप्रसंगसिद्धिः मासिकेनोदकुं
भश्राद्धस्यप्रसंगसिद्धिः तत्रप्रसंगसिद्धिस्थलेदर्शादिकंप्रसंगिश्राद्धमेवसंकल्पपूर्वकंसांगमनुष्ठेयम् प्रसंगसिद्धंतुनित्यादिकंनसंक-
ल्पादावुच्चार्यमितिलोपापरपर्यायएवप्रसंगसिद्धिपदेनोच्यते तत्रसिद्धौतुप्रकारद्वयंभाति दर्शव्यतीपातश्राद्धयोस्तंत्रानुष्ठानेषट्पुरुषानु
द्दिश्यदर्शश्राद्धंव्यतीपातश्राद्धंचतंत्रेणकरिष्यइतिसंकल्प्य दर्शपातश्राद्धयोर्देवार्थेक्षणःकरणीयइतिदेवेनिमंत्र्यदर्शपातश्राद्धयोःपित्रा
द्यर्थेक्षणःकरणीयइतिवर्गद्वयार्थेविप्रद्वयादिकंनिमंत्र्यैकमेवश्राद्धंकार्यमित्येकःप्रकारः अथवापूर्ववत्संकल्पदेवेतंत्रेणैकमेवाविप्रंनि-
मंत्र्यषोडशमासिकतंत्रवत् दर्शश्राद्धेक्षणःकरणीयइतिदर्शविप्रनिमंत्रणानंतरंव्यतीपातश्राद्धेक्षणइतिविप्रांतरंनिमंत्र्यविप्रचतुष्ट
यादियुतंपातश्राद्धेपिंडाभावात् षडर्घ्यंपिंडयुतंश्राद्धमेकेनैवपाकेनकार्यमित्यपरःप्रकारः एवंत्रिचतुरादिश्राद्धानांतंत्रेऊह्यं अत्रपक्षद्व
यंविचार्ययुक्ततरपक्षःसद्भिरनुष्ठेयः पूर्वंमहालयस्ततोदर्शः दर्शेवार्षिकमहालययोःप्राप्तौपूर्वंवार्षिकम् ततोमहालयस्ततोदर्शइति
त्रयंपाकभेदेन विस्तरोमहालयप्रकरणेमयूखेतुपिंडकेनदर्शश्राद्धेनापिंडकस्यव्यतीपातादिश्राद्धस्यैकदेवताकस्यप्रसंगसिद्धिरेव

नतत्रसिद्धिस्तत्रोदाहरणंतुपातसंक्रांत्यादिरित्युक्तम् यत्वन्वष्टक्येनपितृमातृवार्षिकमासिकयोःप्रसंगसिद्धिरित्युक्तम् तन्महालयेनवा
र्षिकादिसिध्यापत्याबहुग्रंथविरुद्धं यत्रचदर्शवार्षिकश्राद्धादौदेवताभेदाच्छ्राद्धभेदस्तत्रनिमित्तानियतिश्चाद्यपूर्वानुष्ठानकारणमितिवा
क्यात् पूर्ववार्षिकंततोदर्शः यत्सर्वोन्नप्रत्येकरूप्येणैकदानंप्राप्नोतितदनियतनिमित्तकंवार्षिकंमासिकंवापूर्वंकार्यमितिवाक्यार्थः वा
र्षिकमासिकादीनांसंपातेपितृपूर्वकत्वसंबंधिसामीप्यादिकंचानुपदमेवोक्तम् दर्शमहालययोःसंपातेपूर्वंमहालयस्ततोदर्शः दर्श
वार्षिकमहालययोः प्राप्तौपूर्ववार्षिकंततोमहालयस्ततोदर्शइतित्रयंपाकभेदेनविस्तरोमहालयप्रकरणे तथाकाम्यंतंत्रेण नित्य
स्यतंत्रंश्राद्धस्यसिध्यति अथसंक्रांत्ययनद्वयविषुवद्वययुगादिमन्वादिभाद्रकृष्णत्रयोदशीप्रोष्ठियागमनप्रयुक्त मघाभरणीम
घायुतत्रयोदशी वैधृतिव्यतीपातोपरागपुत्रोत्पत्तिनिमित्तकालभ्ययोगनिमित्तकश्राद्धानि प्रोष्ठपदीभिन्नसर्वपौर्णमासीश्राद्धानिचे
तानिश्राद्धानिपिंडरहितानिसांकल्पविधिनाकार्याणि एतेषुदर्शवत्षट्पूरुषोद्देशः तेनैषामेककालसंपातेतंत्रेणसिद्धिः नित्यश्राद्धस्य
प्रसंगसिद्धिः उपरागश्राद्धस्यभिन्नकालत्वेपृथगनुष्ठान उपरागश्राद्धेनसंक्रांतिदर्शादिश्राद्धानांप्रसंगासिद्धिरितिप्रथमपरिच्छे
देमतांतरमुक्तम् पुत्रोत्पत्तिनिमित्तकश्राद्धस्यनवदेवताकत्वात्पृथगनुष्ठानम् तच्चहेम्नैवकार्यम् नत्वामेननाप्यन्नेनेति इतिश्रा
द्धसंपातेनिर्णयः अथतिलतर्पणम् तत्रयच्छ्राद्धेयावंतः पितरस्तर्पितास्तावत्पितृगणोद्देशेनतच्छ्राद्धांगत्वेनतिलतर्पणंकार्यम्

तत्रकालनियमः पूर्वंतिलोदकंदर्शेप्रत्यब्देतुपरेहनीत्यादितदयंनिष्कर्षः दर्शश्राद्धेश्राद्धात्पूर्वंश्राद्धांगतिलतर्पणं तत्रविप्रनिमंत्रणोत्त-
रंपाकारंभोत्तरंवाब्रह्मयज्ञकरणेब्रह्मयज्ञांगनित्यतर्पणेनैवदर्शांगतिलतर्पणस्यसिद्धिः ततःपूर्ववैश्वदेवोत्तरंवाब्रह्मयज्ञकरणेश्रा-
द्धीयषट्पुरुषोद्देशेनश्राद्धांगतर्पणंकृत्वाश्राद्धारंभःकार्यः प्रत्याहिकंसर्वपितृतर्पणंतुब्रह्मयज्ञकालेकार्यम् एवंयुगादिमन्वादिसं-
क्रांतिपौर्णमासीवैधृतिव्यतीपातश्राद्धेषुदर्शवत्पूर्वमेव तीर्थश्राद्धेसर्वपित्रुद्देशेनपूर्वं वार्षिकश्राद्धेपरेद्युरेवश्राद्धीयदेवतात्रयोद्दे-
शेन वार्षिकश्राद्धदिनेनित्यतर्पणंतिलैर्नकार्यम् सकृन्महालयेसर्वपित्रुद्देशेनपरेद्युरेव अन्येषुमहालयपक्षेष्वष्टकान्वष्टकापूर्वेद्युः
श्राद्धेषुमाघ्यावर्षाधिोदयगजछायाषष्ठीभरणीमघाश्राद्धेषुहिरण्यश्राद्धेचाऽनुव्रज्यतर्पणंश्राद्धीयदेवतोद्देशेनश्राद्धसमाप्तौतुयदि
तत्प्रसंगासिद्धिस्तदातदीयमेवतर्पणं तंत्रत्वेतुपूर्वंतर्पणावर्तापश्चात्तर्पणवतांचश्राद्धानांसमसंख्यत्वेआदावंतेवातर्पणं विषमसं-
ख्यत्वेबह्वनुरोधेन संक्रांतिषुग्रहणेपित्रोःश्राद्धेदर्शेव्यतीपातेपितृव्यादिश्राद्धेमहालयेचनिषिद्धेपिदिनेश्राद्धांगतिलतर्पणंकार्यमि-
तिकेचित् अन्येतुसर्वश्राद्धांगतर्पणेकोपितिथ्यादिनिषेधोनेत्याहुः अथश्राद्धांगतर्पणनिषेधः वृद्धिश्राद्धेसपिंड्यांचप्रेतश्राद्धे-
तुमासिके संवत्सरविमोकेचनकुर्यात्तिलतर्पणं तत्रतर्पणप्रकारः परेहनितर्पणेस्नात्वातर्पणंकृत्वानित्यस्नानंप्रातःसंध्यांचकुर्या-
त् यद्वा नित्यस्नानप्रातःसंध्योत्तरंश्राद्धांगतर्पणंसंबंधनामगोत्ररूपाणिद्वितीयांतानुच्चार्यस्वधानमस्तर्पयामीतिवदेद्दक्षिणहस्ते

ब्राह्मैरंजलिनात्रिस्तर्पयेत् प्रत्यंजलिमंत्रावृत्तिः एवंनित्यतर्पणेपिज्ञेयम् अथब्रह्मयज्ञांगेनित्यतर्पणेतिलतर्पणनिषेधकालः रविशुक्रभौम-
सुवारेषु प्रतिपत्षष्ठ्येकादशीसप्तमीत्रयोदशीषुभरणीकृत्तिकामघासुनिशिसंध्यासुगृहेजन्मनक्षत्रेशुभकार्यदिने ऽन्यदीयेशोभनयुतगृहे
षुमन्वादिषुयुगादिषुगजच्छायायामयनद्वयेचतिलतर्पणंमृदास्नानंपिंडदानंचनकार्यम् केचिदयनद्वयेयुगादिमन्वादिषु तिलतर्पणं
नदोषायेत्याहुः विवाहव्रतचूडासु वर्षमर्धंतदर्धकमन्यत्रसंस्कारेमासंमासार्धंवातिलतर्पणादिकंमहालयगयाक्षयाहश्राद्धंविनानकार्यमित्युक्तम्
अत्रनिषिद्धदिनेतिलालाभे वाहेमरौप्ययुतहस्तेन दर्भयुतहस्तेनवानित्यतिलतर्पणंकार्यम् अथतिथ्यादिनिषेधापवादः तीर्थेति-
थिविशेषेच गयायांप्रेतपक्षके निषिद्धेपिदिनेकुर्यात्तर्पणंतिलमिश्रितमिति तिथिविशेषोऽष्टकादिरितिमयूखे अत्रकातीयानां-
केषांचिद्वार्षिकादौपरेहनिभरण्यादौविसर्जनांतेश्राद्धांगतर्पणाचारोनदृश्यतेतत्रमूलंमृग्यम् क्षयाहश्राद्धदिनेनित्यतर्प-
णेतिलग्रहणंतु बहुग्रंथविरुद्धं अथनांदीश्राद्धेयद्वक्तव्यंतत्पूर्वार्धेप्रपंचितं एतच्चोपनयनादिमहत्कर्मसु पूर्वेद्युः कार्यंजातक-
र्मादिस्वल्पकर्मसु तदहरेव तत्रदेशकालौसंकीर्त्यसत्यवसुसंज्ञकाविश्वेदेवानांदीमुखाःमातृपितामहीप्रपितामह्योनांदीमुख्यः पि-
तृपितामहप्रपितामहानांदी० मातामहमातुः० पत्नीसहितानांदी० एतानुद्दिश्यपार्वणविधानेनसापिंडनांदीश्राद्धंकरिष्यइतिसंकल्पः
अर्घ्यकालेनवैवपात्राण्यासाद्यतेषुद्वौद्वौकुशौनिधाययवोसिसोमदेवत्यइतिपूर्वोक्तोहेनयवानोप्याऽशंतस्त्वेद्वयोर्द्वयोराद्यास्त्वाअमुक-

स्यः उद्यतस्तुगयांगंतुंश्राद्धंकृत्वाघृतादिकं विधायकार्पटीवेषंग्रामंकृत्वाप्रदक्षिणं ततःप्रतिदिनंगच्छेत्प्रतिग्रहविवर्जितः यश्चान्यंकारयेच्छक्त्यातीर्थ
यात्रांनरेश्वर स्वकीयद्रव्ययानाभ्यांतस्यपुण्यंचतुर्गुणं यात्रामध्येआशौचेरजोदोषेवाशुद्धिपर्यंतंस्थित्वानदतेगच्छेत् विषममार्गेतुनदोषः संकल्पितयात्राम
ध्येतीर्थांतरप्राप्तौश्राद्धादिकंकार्यमेव वाणिज्यार्थंगतेनापिमुंडनोपवासादिकंकार्यं कार्यांतरप्रसंगेनतीर्थगमनेऽर्धफलम् वाणिज्यार्थंगम
नेपादफलं मार्गेद्विर्भोजनादिकरणेछत्रोपानहसेवनेचपादोनं यानमारुह्यगमनेऽर्द्धं अनुषंगेवातीर्थप्राप्तौतीर्थस्नानात्स्नानजंफलंनती
र्थयात्राफलं मार्गेंतरानदीप्राप्तौस्नानादिपरपारतः अर्वागेवसरस्वत्याःएषमार्गगतोविधिः तीर्थसामीप्यप्राप्तौविधिः यानानितुपरि
त्यज्यभाव्यंपादचरैर्नरैः भक्त्याचविलुठेत्तत्रकुर्याद्वेषंचकार्पटं तीर्थप्राप्तिपूर्वदिनेतीर्थप्राप्तिदिनेवोपवासःकार्यः तीर्थेमुसलस्नानंकृ
त्वोदङ्मुखः प्राङ्मुखोवाकेशश्मश्रुनखलोमान्युदकसंस्थानिवापयेत् ततःसमंत्रकंस्नानंतत्रप्रणवेनजलमालोड्यतीर्थमावाह्य ॐ
नमोस्तुदेवदेवायशितिकंठायदंडिने रुद्रायचापहस्तायचक्रिणेवेधसेनमः सरस्वतीचसावित्रीवेदमातागरीयसी सन्निधात्री
भवत्वत्रतीर्थपापप्रणाशिनीतिमंत्रेणस्नायात् शेषःस्नानविधिर्नित्यवत् ततस्तर्पणादितीर्थश्राद्धं श्राद्धोत्तरदिनेततोगमनंतो
नश्राद्धदिने मुंडनंचोपवासश्चसर्वतीर्थेष्वयंविधिः वर्जयित्वाकुरुक्षेत्रंविशालंविरजंगयाम् सर्वतीर्थेष्वितिप्रसिद्धमहातीर्थेष्वि
त्यर्थः दशमासोत्तरंपुनस्तीर्थप्राप्तौमुंडनादितीर्थविधिः प्रयागेतुयोजनत्रयादागतस्यदशमासादर्वागपि प्रयागेऽजीवत्पितृकगुर्विणी

पतिकृतचूडबालानामपिसभर्तृकस्त्रीणामपिप्रथमयात्रायांवपनं केचित्सभर्तृकस्त्रीणांसर्वान्केशान्समुद्धृत्य छेदयेदंगुलद्वयमित्याहुः त
त्रवेणीदानविधिर्द्वितीयपरिच्छेदेउक्तः यतिभिस्तुतीर्थेप्यृतुसंबंधिष्वेवकक्षोपस्थवर्ज्यंवपनंकार्यं तीर्थप्राप्त्यावविलंबेनस्नानपितृतर्पण-
श्राद्धादिकुर्यात् नपर्वादिकालंविचारयेत् आकस्मिकमहातीर्थप्राप्तौद्वित्रिदिनादिवासासंभवेभुक्तेनापिरात्रावपिसूतकिनापिग्रहणप
र्वणीवस्नानंहिरण्यादिनातीर्थश्राद्धंचकार्यम् एवंमलमासेपियोज्यम् अथपरार्थस्नानम् मातरंपितरंजायांभ्रातरंसुहृदंगुरुं
तीर्थेस्नायाद्यमुद्दिश्यसोष्टमांशंलभेन्नरः यद्वाप्रतिकृतिंदर्भमयींसत्तीर्थवारिषु मज्जयेच्चयमुद्दिश्यसोष्टमांशंफलंलभेत् पक्वान्नेन
तीर्थश्राद्धंतैनैवपिंडाः हिरण्यादिनाकृतेपिंडद्रव्याणि सक्तुसंयावपायसपिण्याकगुडान्यतमानि पिंडानांतीर्थेप्रक्षेपएवनान्याप्रति
पत्तिः एतच्चापुत्रयाविधवयाकार्यम् सपुत्रयानकर्तव्यंभर्तुःश्राद्धंकदाचनेतिस्मृतेः अनुपनीतेनापिकार्यम् यतिनातुनकर्तव्यम्
दंडंप्रदर्शयेद्भिक्षुर्गयांगत्वानपिंडदः दंडस्पर्शाद्विष्णुपदेपितृभिःसहमुच्यते एवंकूपवटादिष्वपिदंडप्रदर्शनमेव तीर्थेप्राप्तिदौर्बल्ये
नप्रतिग्रहेदशमांशदानेनशुद्धिः श्रीविठ्ठलंरुक्मिणींचपितरौदीनवत्सलौ ध्यात्वेष्टसिद्ध्येनत्वावक्ष्येथाशौचनिर्णयम् १ न
त्रादौगर्भनाशजननाद्याशौचम् आचतुर्थाद्भवेत्स्रावःपातःपंचमषष्ठयोः अतऊर्ध्वंप्रसूतिःस्यात्तत्राशौचंविविच्यते तत्रगर्भस्रावेआ
द्यमासत्रयेमातुस्त्रिरात्रंचतुर्थमासेचतूरात्रमस्पृश्यत्वरूपमाशौचंपित्रादिसपिंडानांस्रावमात्रेस्नानाच्छुद्धिः पंचमषष्ठमासयोर्गर्भपातेग

र्भिण्यामाससप्तमसंख्यक्रमेणपंचषट्दिनान्यस्पृश्यत्वलक्षणमाशौचं पित्रादिसपिंडानांतुत्रिदिनंजननाशौचंमृताशौचंतुनास्ति इदंस्नावपा
ताशौचंसर्ववर्णसाधारणम् गर्भिण्याः सप्तममासप्रभृतिप्रसवेमातुःपित्रादिसपिंडानांचसंपूर्णजननाशौचं तच्चविप्रेदशाहं क्षत्रियेद्वाद
शाहं वैश्येपंचदशाहं शूद्रेमासः संकरजातीनांशूद्रवत् विज्ञानेश्वरस्तुनैषामाशौचंकिंतुस्नानमात्रमित्याह सर्ववर्णेषुदशाहंवा जनना
शौचेगर्भिण्यादशाहमस्पृश्यत्वं कर्मानधिकारस्तुकन्योत्पत्तौमासंपुत्रोत्पत्तौविंशतिरात्रं इदंस्वस्वाशौचोत्तरमितिविप्रस्त्रियाःक्रमेणचत्वा
रिंशत्त्रिंशद्दिनान्यधिकारः पितुःसापत्नमातुश्चकन्यायाःपुत्रस्यवोत्पत्तौसचैलस्नानात्प्राक्स्पृश्यत्वंपित्रादिसपिंडानांजननाशौचेकर्मा
नधिकारमात्रं कर्माद्यतिरिक्तकालेस्पर्शेदोषोन जातकर्मणिदानेचनालच्छेदनात्पूर्वंपितुरधिकारः एवंपंचमषष्ठदशमदिनेषुदानेजन्मदादि
पूजनेचाधिकारः तत्रविप्राणांप्रतिग्रहेपिदोषोन कूटस्थमारभ्यसप्तमपुरुषपर्यंताःसपिंडाः ततःसप्तसमानोदकाः ततःसप्तैकविंशति
पर्यंताःसगोत्राः तत्र सपिंडानांदशाहमित्युक्तम् सोदकानांत्रिरात्रंसगोत्राणामेकरात्रमितिनागोजीभट्टीये अन्येतुसगोत्राणांनाशौचमि
त्याहुः अयंसपिंडसोदकाद्याशौचविभागोजननेमरणेचसमानः मरणत्वाशौचविच्छेदेपिस्नानमात्रंयावदेककुलत्वज्ञानंतावद्भवत्ये
वेतिविशेषः अत्रेदंबोध्यम् कूटस्थादारभ्यसंततिभेदेएकसंततौकश्चिदष्टमोपरसंततौचकश्चित्सप्तमस्तयोश्चैकतःसापिंड्यानुवृत्तिः
परतोनिवृत्तिरित्युक्तम् तत्राष्टमेननिवृत्तसापिंड्यकेनसप्तमादीनांपरसंततिस्थानांजननेमरणेत्रिदिनमाशौचंकार्यम् सप्तमेनत्वनुवृत्तसा

पिंड्यकेनाष्टमादीनांजननेमरणेवादशाहमेवकार्यम् एवंसोदकत्रिरात्रादौकन्याविषयकत्रिपुरुषकसापिंड्येचोत्स्यम् तत्राष्टमस्यमृतपितृकत्वेपिजी-
वसितृकत्वेनत्रिदिनमेव त्र्यंबकीयेभट्टोजीयेनागोजीयेचाशौचप्रकरणेन्यत्रचपित्रादिजीवनाजीवनकृतविशेषादर्शनादितिकेचित् अपरेतुनि
र्णयसिंधौसापिंड्यप्रकरणेआदशमाद्धर्मविच्छित्तिरित्यादिस्मृतुवाक्यस्यशूलपाणिकृतव्याख्यानेएकपिंडदानक्रियान्वयित्वरूपसापिंड्यलक्षणमनु
सृत्यजीवसित्रादित्रिकस्यप्रपितामहासरेत्रयःपिंडभाजस्तदूर्ध्वंत्रयोनवपुरुषपर्यंतालेपभाजःश्राद्धकर्ताचदशमइतिदशमादूर्ध्वंसापिंड्यनिवृत्तिःपि
तृपितामहजीवनेनवपुरुषपर्यंतंपितृजीवनेष्टपुरुषपर्यंतांसापिंड्यमितिप्रतिपादनादष्टमादेःपित्रादिजीवनदशायांदशाहमाशौचं पित्रादिमरणोत्तरमेव
त्रिदिनमितिवदंतिअत्रममद्वीतीयपक्षएवयुक्तोभाति पितृगेहेकन्याप्रसूतौपित्रोस्तद्गृहवर्तिभ्रातृणांचैकाहः पितृगृहवर्तिपितृव्यादीनांसर्वेषांपितृस
पिंडानामेकाहइतिस्मृत्यर्थसारे एवंभ्रात्रादिगृहेभगिन्यादिप्रसवेतेषामेकाहः माधवस्तुपितृगृहेकन्यायाःप्रसूतौपित्रोस्त्रिरात्रंतद्गृहवर्तिभ्रातॄ
णामेकाहइत्याह कन्यायाःपतिगृहेप्रसवेपित्रादीनांनाशौचंमृतजातेशिशौसपिंडानांसंपूर्णमेवजननाशौचंमृताशौचंचनास्तिजननोत्तरंनालछेदनात्पूर्वं
शिशुमरणेपित्रादिसपिंडानांत्रिदिनंजननाशौचंमातुस्तुदशाहमेवमृताशौचंतुनास्ति नालछेदनोत्तरंदशाहाभ्यंतरेशिशुमरणेसपिंडादीनांसंपूर्णमेवजनना
शौचंमरणाशौचंतुनास्ति अथमृताशौचं तत्रमृताशौचवतामस्पृश्यत्वंकर्मानधिकारश्च दशाहानंतरंनामकरणात्प्राक्शिशुमरणेसपिंडानांस्नानमात्रं
मातापित्रोस्तुमृतेत्रिरात्रम् कन्यामृतौचैकाहः सापत्नमातुःसर्वत्रपितृवत् नाम्नःपूर्वंखननमेवनित्यम् नामकरणानंतरंचूडाकरणपर्यंतंद-

भावेवर्षत्रयपूर्तिपर्यंतंदाहखननयोर्विकल्पः नामकरणोत्तरंदंतोत्पत्तेःप्राक्पुत्रमरणेदाहेसपिंडानामेकाहः खननेतुस्नानाच्छुद्धिः मातापित्रो
रुभयत्रापित्रिरात्रम् कन्यामृतौतुत्रिपुरुषसपिंडानामुभयत्रस्नानाच्छुद्धिः मातापित्रोःकन्यामृतौदंतोत्पत्तिपर्यंतमुभयत्रैकाहः अत्रनाम॰
करणंद्वादशदिनोपलक्षणम् दंतजननंसप्तममासोपलक्षणं तेनद्वादशदिनमारभ्यषण्मासपर्यंतमेकाहादिफलितम् सप्तममासप्रभृ
तिचूडाकरणपर्यंतंतदभावेतृतीयवर्षपूर्तिपर्यंतंदाहेखननेवासपिंडानामेकाहः केचित्खननेएकाहोदाहेत्रिरात्रमित्याहुः मातापित्रोरुभय
त्रत्रिरात्रम् एतत्पुत्रमृतौ कन्यामृतौतुवर्षत्रयपर्यंतंसपिंडानांस्नानाच्छुद्धिः मातापित्रोःसप्तममासप्रभृतिकन्यामृतौत्रिरात्रं विज्ञानेश्व
रस्त्वेकादशदिनमारभ्ययावदुपनयनंपुत्रमृतौकन्यामृतौतु यावद्विवाहंमातापित्रोस्त्रिरात्रमेवेत्याह प्रथमवर्षादौकृतचूडस्यपु॰
त्रस्यमरणेपित्रादीनांसर्वेषांत्रिदिनंनियतंदाहश्चनियतः त्रिवर्षोर्ध्वंकृतचूडस्याकृतचूडस्यवामरणेप्रागुपनयनात्पित्रादिसर्वसपिंडा
नांत्रिदिनंदाहोनियतः सोदकानांत्वनुपनीतेमरणेऽनूढकन्यामरणेचनाशौचंकिंतुस्नानमात्रम् अनुपनीतभ्रातृमरणेभगिन्याना॰
शौचं ऊनद्विवर्षस्यखननंमुख्यं अनुगमनंचैकल्पिकं पूर्णद्विवर्षस्यदाहोमुख्यः अनुगमनंनित्यम् अत्रदाहोदकदानादितूष्णीमे
व कृतचूडायपूर्णत्रिवर्षायचभूमौपिंडदानम् दंतजननपर्यंतंतत्तुल्यवयस्केभ्योद्वितीयदिनेतदुद्देशेनदुग्धदानम् त्रिवर्षांतंचौलां॰
तंवापायसदानं तदूर्ध्वमुपनयनपर्यंतमाशौचांतेसवयोभ्यस्तदुद्देशेनभोजनादिदानम् स्त्रीशूद्रयोस्त्वकृतचूडयोरप्युदकदानादिवै

कल्पिकम् शूद्रस्यत्रिवर्षपर्यंतमेतद्देवाशौचम् अस्योपनयनस्थानेविवाहः तथाचत्रिवर्षोर्ध्वंविवाहपर्यंतंतदभावेषोडशवर्षपर्यंतंवा-
शूद्रस्यमरणेत्रिदिनं तदूर्ध्वंजात्याशौचं कन्यायावर्षत्रयानंतरंवाग्दानात्प्राङ्मरणेत्रिपुरुषसपिंडानामेकाहः मातापित्रोस्त्रिरात्रं दाहादितू
ष्णीं वाग्दानोत्तरंविवाहात्प्राक् कन्यामरणेपितृसपिंडानांभर्तृसपिंडानांचत्रिदिनम् अत्रोभयकुलेपिसाप्तपुरुषंसापिंड्यम् हादितूष्णीमेवजननेनुपनी
तमरणेचातिक्रांताशौचंनास्ति पितुरपत्यजननश्रवणेदेशांतरेकालांतरेस्नानंभवत्येव अनुपनीतमरणेतिक्रांतेपिस्नानंभवत्येवेतिस्मृ
त्यर्थसागरः अनुपनीतस्यानूढकन्यायाश्चमातापितृमरणेएवदशाहाशौचं अन्यमरणेतुनकिमपि उपनयनोत्तरंमरणेसपिंडानांदशाहम्
सोदकानांत्रिरात्रम् सगोत्राणामेकाहंस्नानाच्छुद्धिर्वेत्यादिविशेषःप्रागुक्तोत्रानुसंधेयः स्त्रीशूद्रयोर्विवाहोत्तरंमरणेदशाहः शूद्रस्यविवा
हाभावेषोडशवर्षोत्तरमित्युक्तम् विवाहोत्तरंकन्यायाःपितृगृहेमरणेमातापित्रोःसापत्नमातुःसापत्नभ्रातुःसोदरभ्रातुश्चत्रिरात्रम् पितृ-
व्यादीनांतद्गृहवर्तिनामेकाहः तद्गृहवर्तिनामपिसपिंडानामेकाहइतिकेचित् ग्रामांतरमृतेपित्रोःपक्षिणीतिकेचित् ऊढायाःकन्यायाःपति
गृहेमरणेपित्रोःसापत्नमातुश्चत्रिरात्रं भ्रातुःपक्षिणी पितृव्यादीनामेकाहइतिकेचित् मातापित्रोर्मरणेसापत्नमातुर्मृतौचोढकन्यायास्त्रि
रात्रंदशाहांतः दशाहोर्ध्वंकालांतरेवत्सरांतरेपिपक्षिणी भ्रातुरुपनीतस्यविवाहितभगिन्याश्चपरस्परगृहमरणेपरस्परस्यत्रिरात्रंगृहांतर
मृतेपरस्परस्यपक्षिणी ग्रामांतरेत्वेकाहः अत्यंतनिर्गुणत्वेएकग्रामेपिस्नानम् एवंसापत्नभ्रातृभगिन्योरपि भगिनीमृतेभगिन्याभ-

प्येवमेवेतिभाति ऊढकन्यायाः पितामह पितृव्यादिमरणेस्नानमेव मातुलमरणेभागिनीपुत्रस्य भागिनीकन्यायाश्च पक्षिणी उपकारकमा॰
तुलमरणेस्वगृहेमातुलमरणेचत्रिरात्रं अनुपनीतमातुलमरणेग्रामांतरेमातुलमरणेचैकरात्रं एवंसापत्नमातुलमरणेपि मातुलानीमरणेभ
र्तृभगिन्यपत्यस्यस्त्रीपुंसरूपस्यपक्षिणी सापत्नमातुलानीमरणेतुनाशौचम् उपनीतभागिनेयमरणेमातुलमातुलान्याश्चत्रिरात्रं एवंसाप
त्नभागिनेयेमृतेपि अनुपनीतभागिनेयमरणेमातुलस्यमातुलान्याश्चपक्षिणी एवंसापत्नभागिनेयेपि अनुपनीतपदेनावशिष्टोपनयनमा॰
त्रः कृतचूडश्चूडायाअभावेत्रिवर्षोर्ध्ववयस्कोवाग्राह्यइतिभाति एवमग्रेप्यनुपनीतपदस्यार्थोबोध्यः भागिनेयीमरणेतुस्नानमात्रमितिभा
ति मातामहमरणेदुहित्रपत्यस्यपुत्ररूपस्यकन्यारूपस्यवात्रिरात्रम् ग्रामांतरेपक्षिणी मातामह्यांमृतायांदौहित्रस्यदौहित्र्याश्चपक्षिणी अ
त्रसर्वत्रपुरुषस्योपनीतस्यैवस्त्रियाश्चविवाहितायाएवमातापित्रातिरिक्ताशौचेधिकारइत्युक्तम् अत्रमातुलमातुलानीमातामहादिमृतौस्त्र्य
पत्यस्याशौचोक्तिस्त्र्यंबकीयानुसारेणान्यत्रतुनैवंस्पष्टमुपलभ्यते उपनीतदौहित्रमरणेमातामहस्यमातामह्याश्चत्रिरात्रं अनुपनीतदौहित्रेमृतेमाताम
हस्यमातामह्याश्चपक्षिणी दौहित्रीमरणेतुनाशौचमितिभाति श्वश्रूश्वशुरयोर्मरणेजामातुःसन्निधौत्रिरात्रम् असन्निधौतुपक्षिणी उपकार
कयोर्मरणेलसन्निधावपित्रिरात्रमेव ग्रामांतरेत्वेकरात्रम् भार्यामरणेननिवृत्तसंबंधयोःश्वश्रूश्वशुरयोरनुपकारकयोर्मृतौतुपक्षिण्येकाहोवेतिभाति जा॰
मातरिमृतेश्वश्रूश्वशुरयोरेकरात्रंस्नानाच्छुद्धिर्वा स्वगृहेजामातृमरणेत्रिरात्रं उपनीतेशालकेमृतेभगिनीभर्तुरेकाहः अनुपनीतशालकेमृतेतुस्नानम् ग्रामां

तरेमृतेपिस्नानम् भार्यामरणेननिवृत्तसंबंधेशालकेस्नानमितिनागोजीभट्टीयेशालकसुतमरणेस्नानं कश्चिच्छालिकायांमृतायांशालकवदे
काहादिकमाह मातुःस्वसरिमृतायांस्वस्रपत्ययोः कन्यापुत्रयोः पक्षिणी एवंसापत्नमातुःस्वसृमरणेपि पितुःस्वसरिमृतायांभ्रात्रपत्ययोः कन्या
पुत्रयोः पक्षिणी मातुःसापत्नस्वसृमरणेतुस्नानमात्रं भ्रात्रपत्यमरणेतुपितृष्वसुःस्नानम् स्वगृहेपितृष्वसृमातृष्वसृमरणेत्र्यहम् उपनीतबं
धुत्रयमरणेपक्षिणी अनुपनीतस्यगुणहीनस्यवाबंधुत्रयस्यमरणएकाहः स्वगृहेमरणेतुत्रिरात्रम् अत्रबंधुत्रयपदेनात्मबंधुत्रयंपितृबंधुत्र
यंमातृबंधुत्रयमितिनवबंधवोग्राह्याः तद्यथा आत्मपितृष्वसुःपुत्राआत्ममातृष्वसुःसुताः आत्ममातुलपुत्राश्चविज्ञेयाआत्मबांधवाः पि
तुःपितृष्वसुःपुत्रापितुर्मातृष्वसुःसुताः पितुर्मातुलपुत्राश्चविज्ञेयाःपितृबांधवाः मातुःपितृष्वसुःपुत्रामातुर्मातृष्वसुःसुताः मातुर्मातुलपुत्रा
श्चविज्ञेयामातृबांधवाइति पितृष्वस्रादिकन्यानांतुविवाहितानांमरणेतद्बंधुवर्गस्त्वेकेनेतिवचनबलादेकाहोऽनूढानांतुमरणेस्नानमात्रमि
तिनिर्णयसिंध्वाशयः नागोजीभट्टास्तुबंधुत्रयवाक्येपुत्रपदंकन्योपलक्षकमित्याहुः तन्मतेपितृष्वस्रादिकन्यानामूढानांमरणेपक्षिणी अ
नूढानामेकाहइत्यादि पितृष्वस्रादिकन्याभिस्तुबंधुत्रयमरणेस्नानमात्रंकार्यमितिसिंध्वाशयेनसिध्यति भट्टमतेतुपुत्रपदवत्तद्वाक्यस्थात्म
पदस्यापिकन्यापरत्वापत्त्याकन्याभिरपिबंधुत्रयाशौचंकार्यमित्यापतति तच्चबहुशिष्टाचारविगानमितिसिंध्वाशयोयुक्तोभाति अत्रेदंतत्त्वं
देवदत्तीयबंधुनवकमध्येआत्मबंधुत्रयेसंबंधसाम्यात्परस्परमाशौचं अवशिष्टबंधुपदेतुबंधुषट्कमरणेदेवदत्तस्याशौचं देवदत्तस्यमरणेतुबंधु

षट्कस्यनाशौचंसंबंधाभावादितिसुधीभिरूह्यम् दत्तकस्यमरणेपूर्वापरपित्रोस्त्रिरात्रंसपिंडानामेकाहमाशौचं नीलकंठीयेदत्तकनिर्णयेतू
पनीतदत्तकमरणादौपालकपित्रादिसपिंडानांदशाहादिकमेवाशौचमित्युक्तम् दत्तकेनापिपूर्वापरपित्रोर्मृतौत्रिरात्रम् पूर्वापरसपिंडानांमरणे
एकाहः पित्रोरौर्ध्वदेहिककरणेतुकर्मांगंदशाहमेव दत्तकस्यपुत्रपौत्रादेर्जनने मरणेवापूर्वापरसपिंडानामेकाहः एवंपूर्वापरसपिंडमरणा-
दावपिदत्तकपुत्रपौत्रादेरेकाहः इदंसपिंडसमानोदकभिन्नेदत्तीकृतेज्ञेयं सगोत्रसपिंडेसोदकेचदत्तीकृतेयथाक्रमंदशाहंत्रिरात्रंचयथाप्राप्तंभ
वत्येव आचार्येमृतेत्रिरात्रं ग्रामांतरेमृतेपक्षिणी उपनीयवेदाध्यापकआचार्यः स्मार्तकर्मनिर्वाहकोप्याचार्यः आचार्यभार्यासुतयोर्मरणेए-
काहः मंत्रोपदेशकगुरुमरणेत्रिरात्रं ग्रामांतरेपक्षिणी शास्त्राध्यापकोव्याकरणज्योतिःशास्त्राद्यंगाध्यापकश्चानूचानसंज्ञकस्तन्मरणेए-
काहः सकलवेदाध्यापकगुरुमरणेपक्षिणी वेदैकदेशाध्यापकउपाध्यायस्तन्मरणेएकाहः शिष्यस्योपनीयाध्यापितस्यमृतौत्रिरात्रं निवृत्त-
ताध्ययनस्यमृतौपक्षिणी परोपनीतस्यबहुकालमध्यापितस्यमरणेएकाहः सहाध्यायिमृतौपक्षिणी ऋत्विज्यनिवृत्तर्त्विक्कर्मणिमृतेत्रिरात्रं
ग्रामांतरेपक्षिणी कर्मनिवृत्तौग्रामांतरेएकाहः एकग्रामेपक्षिणी एवंयाज्यमरणेपि सार्थवेदाध्यायीश्रौतस्मार्तकर्मनिष्ठश्चश्रोत्रियस्तयोर्मर-
णेमैत्रीगृहानंतर्यादिसंबंधेत्रिरात्रं एकतरसंबंधेपक्षिणी संबंधाभावेएकाहः सवर्णमित्रमरणेएकाहः यतिमरणेसर्वसपिंडानांस्नानमात्रं
स्वगृहेउदासीनासपिंडमरणेएकाहः स्वाधिष्ठितस्वगृहेसपिंडमरणेत्र्यहमाशौचप्रयोजकसंबंधिनिस्वगृहमृतेत्रिरात्रं ग्रामाधिपदेशाधिपा

देमृतौसज्योतिः दिवामरणेरात्रिस्यागात्छुद्धिः रात्रिमरणेदिवाशुद्धिरितिसज्योतिःपदार्थः पक्षिणीपदार्थस्तु दिवामरणेसद्दिवसःसारात्रिर्द्वि
तीयदिवसेनक्षत्रदर्शनपर्यंतमिति आगामिवर्तमानाहर्द्वययुतामध्यगतारात्रिः रात्रिमरणेसारात्रिस्तदुत्तरमहोरात्रिश्चेतिपक्षिणी केचि
त्तुरात्रिमरणेपिमरणदिनाद्द्वितीयदिनस्थनक्षत्रदर्शनपर्यंतमेवपक्षिणीपदार्थइत्याहुः एवमतिक्रांतविषयेदिवारात्रौवामरणज्ञानानु-
सारेणपक्षिणीव्यवस्थायोज्या आचार्यमातुलादीनांत्रिरात्राद्याशौचमन्यस्मिन्नंत्यकर्मकर्तरिज्ञेयम् शिष्यादीनामंत्यकर्मकर्तृत्वेतुदशाह
एव ग्राममध्येयावच्छवस्तिष्ठतितावद्ग्रामस्याशौचं नगरेतुनैवम् ग्रामनगरलक्षणान्यन्यत्र गृहेगवादिपशुमृतौयावच्छवस्तिष्ठे-
त्तावदाशौचम् द्विजगृहेशूद्रोमृतौगृहस्यदशरात्रमाशौचम् शूद्रमरणेमासं पतितमृतौमासद्वयं म्लेच्छादिमृतौमासचतुष्टयं दासा-
नांगृहजातक्रीतऋणमोक्षितलब्धत्वादिप्रकाराणांस्वामिमरणेस्वजातीयाशौचं युद्धेशस्त्रघातेनसद्योमृतेस्नानमात्रंनाशौचमंत्यकर्मापि
दशाहादिकंसद्यएवकर्तव्यम् युद्धक्षतेनकालांतरेमरणेएकाहः त्र्यहादूर्ध्वंयुद्धक्षतेनमरणेपराङ्मुखहतेयुद्धेकपटेनहतेचत्रिरात्रम् यु
द्धक्षतेनसप्तरात्रादूर्ध्वंमृतौदशाहइत्याहुः शिष्टास्तुयुद्धेहतस्यसद्यःशौचादिकंलोकविद्विष्टत्वान्नवदंति प्रयागादौकाम्यमरणेस्नानमा-
त्रम् प्रायश्चित्तार्थमग्न्यादिमरणेएकाहः महारोगपीडाक्षमाणांजलादिप्रवेशेत्रिरात्रम् अत्रापिनशिष्टाचारसंमतिः एवंकारागृहेमृत-
स्यैकरात्रमपि अथातिक्रांताशौचं तत्रजननाशौचेतिक्रांताशौचंनास्ति पितुःस्नानमात्रंतत्रापिभवति मृताशौचेप्यनुपनीतमरणादिनि

मित्तेषु त्रिरात्रैकरात्रेषु मातुलादिपरगोत्रीयमरणनिमित्तकेषु पक्षिणी त्रिरात्रादिषु चातिक्रांताशौचं नास्ति तत्रोदकन्यायाः पित्रोर्मरणे त्रिरात्रेति क्रांतेपि दशाहांतस्त्र्यहं तदूर्ध्वं वत्सरांतरेपि पक्षिण्युक्तम् एवं सोदकादिविषयत्रिरात्रादिष्वतिक्रांताशौचं स्नानमात्रं त्वत्रापि कालांतरेपि भव- त्येव किंतु दशाहादिविषयमेवातिक्रांताशौचं कर्तव्यम् तत्र दशाहाद्याशौचानां त्रिरात्रादीनां च तत्तदाशौचमध्ये ज्ञाने वशिष्टदिनैः शुद्धिः पुत्रादेरपि विशेषदिनैरेव शुद्धिः अंत्यकर्मापि शेषदिनैरेव समापनीयम् एवमस्थिपर्णशरसंस्कारोपि शेषेणैव एवं सोदकत्रिरात्रेपि शेषेण शुद्धिः त्रिरात्राद्युत्तरं तु दशाहान्न्यूनाशौचानां दशाहमध्ये ज्ञातेपि नातिक्रांताशौचम् किंतु स्नानमात्रम् मातापित्रोर्मरणे दूरदेशेपि वत्सरांतरे पि श्रवणे पुत्रस्य श्रवणप्रभृति दशाहादिपूर्णमेवाशौचं दंपत्योः परस्परं देशांतरे कालांतरेपि पूर्णं दशाहमेव सपत्नीनां परस्परं देशकालवि- शेषानपेक्षं दशाहमेव सापत्नमातुर्मरणे पुत्रस्य दशाहोर्ध्वं देशकालानपेक्षं त्रिरात्रम् औरसपुत्रमृतौ मातापित्रोर्वत्सरांतरेपि त्रिरात्रं दशाहोर्ध्वमेकदेशे स- पिंडमरणे ज्ञाते मासत्रयपर्यंतं त्रिरात्रम् षण्मासपर्यंतं पक्षिणी नवमासपर्यंतमेकरात्रं ततो वर्षत्रयपर्यंतं सज्योतिः स्नानमात्रं वा माधवमते पक्षत्रयपर्यंतं त्रि- रात्रम् षण्मासपर्यंतं पक्षिणी वर्षत्रयपर्यंतमेकरात्रं वर्षोर्ध्वं स्नानमात्रमिति अत्रापदनापद्विषयत्वेन व्यवस्था अथ देशांतरे सपिंडमरणे दशाहोर्ध्वं ज्ञाते- पक्षत्रयपर्यंतं त्रिरात्रं षण्मासपर्यंतं पक्षिणी नवमासपर्यंतमेकाहः वर्षपर्यंतं सज्योतिरिति माधवमत विज्ञानेश्वरस्तु देशांतरे सपिंडमर- णे दशाहोर्ध्वं ज्ञाते स्नानमात्रमित्याह अत्र माधवमतमेव युक्तं अतिक्रांताशौचं वयोवस्थानिमित्तकाशौचं च सर्ववर्णसाधारणम् देशांतरं तु

विप्रस्यविंशतियोजनान्तरं क्षत्रियादेःक्रमेणचतुर्विंशत्त्रिंशत्षष्टियोजनैः केचिद्विप्रस्यत्रिंशद्योजनोत्तरं देशांतरमाहुः भाषाभेदसहितमहागिरि
णाभाषाभेदसहितमहानद्यावाव्यवधानमपिदेशांतरं यत्तुकेचिद्भाषाभेदरहितमपिगिरिनदीव्यवधानंदेशांतरमाहुः तद्योजनगतविंशत्या-
दिसंख्यायास्त्रिचतुरादिन्यूनत्वेपिदेशांतरस्यसंपादकतयायोज्यमितिभाति अन्यथामहानदीपरपूर्वतीरवासिनामेकयोजनमध्येदेशांतरत्वा
पत्तेः अत्रसगोत्रविषयाशौचान्येवभार्यापतिपुत्रादिभिः सर्वैरनुष्ठेयानि यानितुमातुलत्वभगिनीत्वादिप्रयुक्तानिभिन्नगोत्राशौचानितेषुजा
यापतिपुत्रादिमध्येयत्संबंधियत्तत्तेनैवानुष्ठेयंनसर्वैः रात्रौजननमरणेरात्रौमरणज्ञानेवारात्रिंत्रिभागांकृत्वा प्रथमभागद्वयेपूर्वदिनंतृतीयभा
गेउत्तरदिनमारभ्याशौचं यद्वार्धरात्रात्प्राक्पूर्वदिनं परतःपरदिनं अत्रदेशाचारादिनाव्यवस्था आहिताग्नेर्मंत्रवद्दाहदिनमारभ्यपुत्रादि-
भिराशौचंकार्यम् अत्राहिताग्निपदेनश्रौताग्नित्रयवान्ग्राह्यः तद्भिन्नोगृह्याग्निमानप्यनाहिताग्निपदेनग्राह्यः आहिताग्नेर्विदेशमरणे
मंत्रवद्दाहात्पूर्वंपुत्रादीनामाशौचंसंध्यादिनित्यकर्मलोपश्चनास्ति मंत्रवद्दाहमारभ्यतुपुत्रादिसपिंडानांदुहितृदौहित्रादिभिन्नगोत्राणांचा
शौचंभवत्येव नत्वतिक्रांतनिमित्तकआशौचाभावस्तत्ह्रासोवा अतएवाहिताग्नेःपर्णशरदाहेपिदशाहमेवदेशांतरेकालांतरेपिसिद्ध्यति
अनाहिताग्नेर्मरणदिनादारभ्यपुत्रादिभिराशौचंकार्यम् अनाहिताग्नेर्देशांतरेमरणेऽतिक्रांताशौचंमरणश्रवणानंतरमेव पूर्वोक्तव्यवस्थ
यांकार्यम् अनाहिताग्नेरस्थिदाहपर्णशरदाहयोस्तुपूर्वमगृहीताशौचयोर्भार्यापुत्रयोर्दशाहमेव गृहीताशौचयोस्तुसंस्कारकर्तृभिन्नयोर्दा

हकालेत्रिरात्रम् सपत्न्योर्मिथश्चैवं पत्नीसंस्कारेपत्युश्चैवं एतद्भिन्नसपिंडानांतुपूर्वमगृहीताशौचानामनाहिताग्निसंस्कारकालेत्रिरात्रम्
गृहीताशौचानांतुसपिंडानांदाहकालेस्नानमात्रं इदंसपिंडानांत्रिरात्रादिकंपुत्रादेर्दशाहादिकंचदशाहोर्ध्वसंस्कारकरणेज्ञेयम् दशाहमध्येसं
स्कारकरणेतुशेषदिनैरेवशुद्धिः कर्मसमाप्तिश्चआहिताग्नेरेवदशाहमध्येपिशरीरदाहेस्थिदाहेपर्णशरदाहेवाशेषेणनशुद्धिः समंत्रकदाहदिनस्यैवप्रथमदिन
त्वादित्युक्तम् दशाहोर्ध्वंदेशांतरमृतानाहिताग्निवार्ताश्रवणदिनात्कृतत्रिरात्राशौचानांसपिंडानांचतुर्थादिदिनेषुसंस्कारारंभेदाहकालेस्ना
नं अगृहीताशौचानांत्रिदिनमेव भार्यापुत्रादेःश्रवणादिनादारभ्यदशाहं द्वितीयादावह्न्यारंभेचतुर्थदिनेसपिंडशुद्धिः भार्यादेर्दशाहमेवश्र
वणादिनादित्यूह्यम् देशांतरगतस्य द्वादशवर्षादिप्रतीक्षोत्तरं पर्णशरदाहेप्येवमेव पुत्रादेःसपिंडानांचदशरात्रंत्रिरात्रादिकमूह्यम् प्रतीक्षाच
यदारभ्य वार्तानश्रूयतेतदारभ्यपंचदशवर्षाणिमातापित्रोः अन्येषांपूर्ववयसिविंशतिः मध्यमेपंचदश उत्तरेवयसिद्वादश प्रतीक्षायुक्त्या
दिभिर्मरणनिश्चयासंभवेकार्या अथाशौचसंपातेनिर्णयः दशाहमृताशौचेदशाहस्यततोन्यूनस्यवामृताशौचस्यसंपातेपूर्वप्रवृत्ताशौचसमाप्त्याशुद्धिः
दशाहजननाशौचेदशाहंन्यूनंवाजननाशौचंपततिचेत्पूर्वप्रवृत्तसमाप्त्याशुद्धिः दशाहमृताशौचेजननाशौचंत्र्यहंवासंपतेत्तदामृताशौचसमाप्त्याशुद्धिः त्र्यह-
मृताशौचेत्र्यहंततोन्यूनंवामृताशौचंत्र्यहंजननाशौचंवासंपतेत्तदापूर्वप्रवृत्तांतेशुद्धिः ४ त्रिदिनजननाशौचेत्रिदिनजननाशौचपातेपूर्वांतेशुद्धिः ५ पक्षिणीमृ
ताशौचेपक्षिण्येकाहान्यतरमृतकपातेपूर्वांतेशुद्धिः जननाशौचेनसमेनाधिकेनवामृताशौचंनापैति पक्षिण्यादिरूपमृतकेनत्रिदिनंदशाहंजननाशौचंत्रि-

दिनमृताशौचेनदशाहंजाताशौचंचनापैतीतिबहवः केचित्तुन्यूनेनापिमृतकेनाधिकस्यापिजाताशौचस्यानिवृत्तिरित्याहुः त्रिदिनमृताशौचेन
दशाहंमृतकंननिवर्तते एवंपक्षिण्यात्रिदिनमेकाहेनपक्षिणीचनापैति त्रिदिनजाताशौचेनदशाहंजाताशौचंननिवर्तते अत्रेदंबोध्यम्
संपातोनामाशौचिनामेकाशौचित्वज्ञानेपराशौचित्वज्ञानं तेनपूर्वाशौचमध्येउत्पन्नमपिपराशौचंपूर्वाशौचांतेज्ञातंचेत्पूर्वेणननिवर्तते सं
पाताभावात् पूर्वत्रपरत्वेतूत्पत्तिकृतेनज्ञानकृते तेनपूर्वोत्पन्नस्यपरोत्पन्नज्ञानोत्तरंज्ञानेपिपूर्वोत्पन्नेनपरोत्पन्नंतन्मध्येज्ञातंनिवर्ततएव
संपातएवज्ञानकृतोनतुपूर्वत्वादिकमितिसिद्धांतादिति दशाहांत्यरात्रौयदिनिवृत्तियोग्यदशाहसंपातस्तदादिनद्वयमधिकंकार्यम् दशम-
रात्रेश्चतुर्थयामेनिवृत्तियोग्यदशाहांतरसंपातेदिनत्रयमधिकं दशाहांत्यरात्रौचतुर्थयामेवानिवृत्तियोग्यत्रिरात्राशौचपातेतुपूर्वेणशुद्धि
र्नव्यहादिवृद्धिः एवंत्र्यहाद्याशौचानांनिवृत्तियोग्यानांपरस्परंतृतीयरात्रौतृतीयरात्रिशेषेवासंपातेपूर्वेणशुद्धिर्नव्यहादिवृद्धिः वर्धित
द्वित्रिदिनेदशाहांतरपातेपूर्वेणद्विरात्रेणत्रिरात्रेणवाननिवृत्तिः वर्धिताद्विरात्रेणपक्षिण्यानिवृत्तिः वर्धितत्रिरात्रेणान्यत्रिरात्रस्यनिवृत्तिः य
दातुभागिनेयादिर्मातुलादेरंत्यकर्मकरोतितदातन्निमित्तदशाहाद्याशौचेसतियदिसपिंडमरणनिमित्तंदशाहादिकंपततितदातस्यपूर्वे
णशुद्धिर्नभवति कर्मांगाशौचस्यास्पृश्यतामात्रप्रयोजकत्वेनसंध्याकर्मलोपाभावेनलघुत्वाल्लघुनागुरोर्निवृत्त्यभावात् एवंत्रिरात्रपातेपि-
जननत्रिरात्रस्यनिवृत्तिः मृतकत्रिरात्रस्यनेत्यादिकमूह्यम् पुत्रस्यसपिंडाशौचेनमातापित्रोराशौचंनापैति एवंभार्यायाभर्त्राशौचंनापैति-

केचित्सत्कभार्याशौचमपि नापैतीत्याहुः मात्राशौचमध्येपित्राशौचपातेपूर्वांतेशुद्धिः स्मृत्यर्थसारादयस्तु पितुःसंपूर्णमेवाशौचंकार्यमित्याहुः
पित्राशौचेमातुर्मरणेपित्राशौचंसमाप्य पाक्षिणीमधिकांकुर्यात् इयंपक्षिणीद्वद्धिर्दशमरात्रेरर्वाक्मरणेतद्यानेवाभवति दशमरात्रौतद्रात्रि
चतुर्थयामेवामातृमरणादौतुद्विरात्रंत्रिरात्रंवेवनपक्षिणी मातुरनाहिताग्निभर्तुर्मरणाद्वितीयादिदिनेषुसहगमनेपिनाधिकापक्षिणी भर्त्रा
शौचांतेशुद्धिः नवश्राद्धपिंडादिकंयुगपत्समापयेत् भर्त्राशौचोत्तरमन्वारोहणेत्रिरात्रं एतत्त्रिरात्रंसपिंडानामेव पुत्रस्यतुमात्राशौचंसंपूर्ण
मेवेतिभाति सहगमनेसपिंडानामपिपूर्णमेवाशौचं त्रिरात्रंत्वनुगमनपरमितिगौडाः इदमेवयुक्तम् इयंसंपातेपूर्वेणाशुद्धिः सूतिकाया
आग्निदस्यचनास्ति यदादेशांतरमृतपितुर्वार्तांश्रुत्वापुत्रैर्दशाहमाशौचंकृतं संस्कारस्तुअस्थ्यलाभादिहेतुतरवशान्नकृतोदशाहोत्तरंचसं
स्कारआरब्धस्तत्रसंस्कारकर्तुःपुत्रस्यकर्मांगंदशाहमाशौचंतदाशौचमध्येसपिंडमरणेपूर्वांतेशुद्धिर्नमातुर्मरणेपिनाधिकापक्षिणी किंतु
सपिंडाशौचंमात्राशौचंचसंपूर्णमेवकार्यम् अतिक्रांतकालाद्वर्तमानस्यबलवत्त्वात् एवंद्वादशवर्षादिप्रतीक्षोत्तरंपुत्रादिभिःक्रियमाणपित्रा
दिसंस्कारांगदशाहाशौचेन्यसपिंडादिमरणेपीतिपूर्वशेषेणाशुद्धेरपवादःसिंधावुक्तः जननाशौचेमृताशौचेवामृतकसंपातेसपिंडदानाद्यं
तकर्मप्रतिबंधोनास्ति मृताशौचेजाताशौचेवापुत्रजननेजातकर्मादिप्रतिबंधोनास्तीत्येके पूर्वाशौचांतेजातकर्मेत्यन्ये मातुर्याधिकापक्षिणी
तन्मध्येपितुर्महैकोद्दिष्टश्राद्धंवृषोत्सर्गंशय्यादानादिकंचकुर्यात् अन्यसपिंडाशौचेत्वेकादशाहकृत्यंनकार्यमितिबहवः कार्यमिति

कश्चित् अथशवस्पर्शाऽनुगमनादिसंसर्गाशौचं संसर्गाशौचेनित्यकर्मानधिकारोनास्ति किंत्वस्पृश्यत्वमात्रम् तदपितदीयभार्यापुत्रादी-
नांनास्ति किंतुसंसर्गकर्तुरेव एवंतद्गृहवर्तितत्स्वामिकान्नादिद्रव्याणांनाग्राह्यत्वम् तत्रसजातीयशवस्पर्शेसज्योतिराशौचं हीनवर्णस्प
र्शेधिकंकल्प्यं अथानुगमने सजातीयस्यविजातीयस्यशवस्यानुगमनेस्नात्वाग्निस्पर्शंघृतप्राशनंचकृत्वापुनःस्नात्वाप्राणायामंकुर्यात्
विप्रस्यशूद्रानुगमनेत्रिरात्रं नद्यांस्नानं घृतप्राशनंप्राणायामशतंच नात्रनित्यकर्मलोपः अथनिर्हरणे स्नेहेनसजातीयशवनिर्हर-
णेतदन्नाशनेतद्गृहवासेचदशाहः तद्गृहवासमात्रेन्नाशनमात्रेवात्रिरात्रं अन्नाशनगृहवासयोरभावेएकाहः ग्रामांतरस्थंशवंनिर्हृत्य
ग्रामांतरवासेसज्योतिः मौल्यग्रहणेनसजातीयशवनिर्हरणेदशाहः विजातीयनिर्हरणेशवजातीयं भृतिग्रहणेनहीनजातीयनिर्हर
णेशवजातीयद्विगुणं सोदकशवनिर्हरणेपिदशाहः शवालंकारकरणेपादकृच्छ्रं अज्ञानादुपवासः अशक्तोस्नानं धर्मार्थमनाथद्वि
जशवनिर्हरणेदाहकरणेचाश्वमेधादिपुण्यंस्नानमात्राच्छुद्धिः अग्निस्पर्शोघृताशनंचात्रापि धर्मार्थमपिशूद्रशवनिर्हरणेद्विजस्यैका-
हः धर्मार्थमनाथशवानुगमनादौनदोषः ब्रह्मचारिणस्तुपितृमातृमातामहाचार्योपाध्यायभिन्नशवनिर्हरणादौव्रतलोपः पूर्वोक्तरीत्या
शौचंच ततस्तेनकृच्छ्रप्रायश्चित्तंपुनरुपनयनंचकार्यम् पित्रादेर्निर्हरणेब्रह्मचारिणाशौचिनामन्नंनभक्ष्यं तेषांस्पर्शोपिनकार्यः अत्रापि
नित्यकर्मलोपोन अथदाहादौसमोत्कृष्टवर्णप्रेतस्यस्नेहादिनादाहोदकदानादिसकलौर्ध्वदेहिककरणे तज्जात्याशौचं तदंतेस्नेहलो-

भाद्यनुसारेणगुरुलघुप्राजापत्यादीनांत्रयम् स्नेहादिनासवर्णानांदाहमात्रकरणेतद्गृहवासेत्रिरात्रं तदन्नभक्षणेदशरात्रं तदुभयाभावे
एकाहः हीनवर्णेनोत्तमवर्णस्यदाहमात्रकरणेशवजात्याशौचं भृतिग्रहणेनसवर्णस्यदाहमात्रकरणेपिदशाहाद्यैव मौल्येनोत्तमवर्णदा॰
हेद्विगुणं उत्तमेनाधमवर्णदाहनिर्हरणाकरणेतज्जात्याशौचं तदंतेक्रमेणाद्विगुणंत्रिगुणंचतुर्गुणंचप्रायश्चित्तं मौल्येनहीनवर्णदाहादौ॰
प्रायश्चित्तमाशौचंचोक्तापेक्षयाद्विगुणं धर्मार्थसमोत्कृष्टवर्णप्रेतस्यदाहादिसकलौर्ध्वदेहिककरणेपिनाशौचं नित्यंपिंडदानाद्यनंतरं
स्नानमात्राच्छुद्धिः द्विजेनशूद्रस्यधर्मेणापिदाहादिनकार्यं अथब्रह्मचारिणापितृमातृमातामहादीनामन्याधिकार्यभावेदाहाद्यंतकर्म
कार्यम् तदाकर्मांगदशाहमस्पृश्यत्वलक्षणमाशौचंचकार्यम् तथापितेषामाशौचिनामन्नंब्रह्मचारिणानभोक्तव्यम् आशौचिस्सघृतया
वासश्चनकार्यः तदुभयकरणेप्रायश्चित्तंपुनरुपनयनंच ब्रह्मचारिणापूर्वोक्तपित्रादिभिन्नानांदाहाद्यंतकर्मकरणेकृच्छ्रत्रयप्रायश्चि
त्तंपुनरुपनयनंचाशौचांतेकार्यम् पित्रादेर्दाहमात्रकरणेएकाहमाशौचंकार्यम् अत्रसर्वत्रब्रह्मचारिणः संध्याग्निकार्यादिकर्मलोपोन
ब्रह्मचारिभिन्नस्यापिदाहादिनिमित्तकसंसर्गाशौचे ब्रह्मयज्ञादिनित्यकर्मलोपोनेत्युक्तम् तत्रदेवपूजावैश्वदेवादिकमन्येनकारणीयम्
स्वयंकर्तुंयोग्यंतुस्वेनैवकार्यम् ब्रह्मचारिणःपित्राद्यंत्यकर्माकरणेतुपित्रादिमरणेप्याशौचंन समावर्तनोत्तरंपूर्वमृतानांपित्रादिसपिंडानां
त्रिरात्रमाशौचंकार्यम् अथरोदनेआशौचादि विप्रादिभिःसवर्णमरणविषयेऽस्थिसंचयनात्पूर्वंरोदनेस्नानम् तदुत्तरमाचमनम् वि॰

प्रस्यशूद्रविषयेऽस्थिसंचयनात्प्राकू त्रिरात्रंतदुत्तरमेकरात्रम् शूद्रस्यविषये तद्गृहवासादिसंबंधेऽस्थिसंचयात्प्रागेकरात्रंतदूर्ध्वंस्नानं सपिंडानां-
त्वनुगमनरोदनादौनदोषः नात्रापिकर्मलोपः अत्रसर्वत्रयस्ययावानाशौचकालस्तंनिर्वाह्यस्नात्वैवशुध्यति ननुस्नानंविनातावत्कालमात्राति
क्रमेणाशुद्धिः अंत्यकर्मकर्तुरस्थिसंचयनात्प्राकूस्त्रीसंगेचांद्रायणंप्रायश्चित्तं ऊर्ध्वंप्राजापत्यत्रयं अन्येषांमृताशौचिनांसंचयनात्प्राकूसंगमेत्रिरा
त्रमुपवासः ऊर्ध्वमेकरात्रं अथाशौचान्नभक्षणे असगोत्रोनापदिबुद्धिपूर्वंसकृदप्याशौचिस्वामिकपक्वमन्नंयस्मिन्दिनेभुक्तंतदारभ्यतेन-
यावत्तेषामाशौचमवशिष्टंतावदाशौचंकार्यम् आशौचान्नेविप्राशौचेसांतपनंप्रायश्चित्तं शूद्राशौचेचांद्रायणं क्षत्रियादेःकल्पावभावा
न्नलिख्यते क्वचिल्लेखस्तूत्पादनमात्रार्थोनेदानींसुपयुज्यतेइतिप्रायउपेक्ष्यते मत्याभ्यासेविप्रशूद्राशौचयोः क्रमेणमासंषण्मासं-
कृच्छ्रादिव्रताचरणं अमत्याभोजनेयावदन्नपाकमाशौचंक्रमेणैकरात्रंसप्तरात्रंचोपोषणंदशशतंचप्राणायामाः अमत्याभ्यासेद्विगुणं
आपद्यमत्याभोजनेतदहराशौचमेकःप्राणायामः शूद्राशौचेष्टाधिकसहस्रंगायत्रीजपः ज्ञानतआपदित्रिरघमर्षणमष्टोत्तरसहस्रगा
यत्रीजपः शूद्राशौचेप्राजापत्यं शूद्रस्यद्विजाशौचेस्नानंपंचगव्याशनंच सर्वमिदंजननाशौचेन्यूनंयोज्यम् एवमाहिताग्न्याशौचेपि
न्यूनमितिस्मृत्यर्थसारे सर्वमिदमाशौचिस्वामिकान्नभोजने यदातुतदस्वामिकमाशौचिस्पृष्टमात्रमन्नंभुक्तंतदामत्याभोजनेकृच्छ्रं अ
मत्यार्धमितिस्मृत्यर्थसारेउक्तम् आशौचिस्पृष्टाशौचिस्वामिकान्नभोजीतुतत्स्वामिकान्नाशननिमित्तंतत्स्पृष्टान्नाशननिमित्तंचेतिप्रा-

यश्चित्तद्वयंसमुच्चयेनकुर्यात् आशौचिस्वामिकान्नप्रतिग्रहे तूक्तप्रायश्चित्तार्धं आशौचंतुनास्ति दातृभोक्तृभ्यामुभाभ्यामज्ञातेजननम-
रणेवानदोषः अन्यतरेणाज्ञातेदोषः यत्रदातुर्ज्ञानेभोक्तुरज्ञानेभोक्तुरल्पप्रायश्चित्तं दातुरज्ञानेपिभोक्तुर्ज्ञानेपूर्णमेव भोजननिमित्तका
शौचेपिकर्मलोपोन अथतुकथमपिस्वल्पसंबंधयुक्तेस्नानंवासोयुतंस्यादितित्रिंशच्छ्लोकीस्मृत्यर्थसारेप्येवमयमस्यार्थः स्वल्पेना-
पिएकाहाद्याशौचप्रयोजकेनसंबंधेनयुक्तेशालकजामात्रादौमृतेसचेलंस्नानंकार्यम् सर्वत्रगुरुणोलघुनोवामृताशौचस्यप्राप्तिकाले
समाप्तिकालेचस्नातव्यमितियावत् अथवास्वल्पैर्दशाहभिन्नपक्षिणीत्रिदिनाद्याशौचप्रयोजकैःसंबंधैर्युक्तेबंधुत्रयमातुलानुपनीत-
सपिंडादौमृतेदेशांतरेकालांतरेस्नानंभवत्येव तथाचयस्यसन्निहितकालेआशौचप्राप्तिस्तस्यातिक्रांतकालेस्नानं यस्यतुसन्निहित
कालेपिस्नानमात्रंतस्यकालांतरेस्नानमपिनेत्यर्थः यद्वास्वल्पआशौचप्रयोजकसंबंधभिन्नःसंबंधः यथाशालकसुतस्वकृदकन्या-
याःपितृव्यतत्पुत्रत्वादिभगिन्याभ्रातृपुत्रत्वादितद्युक्तेआशौचाभावेपिस्नानमात्रंभवत्येव यत्किंचित्संबंधेआशौचाभावेपिस्नान
मात्रंसन्निधौसर्वत्रकार्यमित्यर्थः पक्षत्रयमपिइदंशिष्टाचारेदृश्यतेइतियुक्तंभाति अथाशौचापवादः सपंचधा कर्तृ-
तः१कर्मतः२द्रव्यतः३मृतदोषतः४विधानतइति५ तत्रकर्तृतोयथा यतीनांब्रह्मचारिणांचसपिंडजननमरणयोर्नाशौचम्
मातापितृमरणेतुयतिब्रह्मचारिणोःसचैलंस्नानमात्रंभवत्येव ब्रह्मचारिणःसमावर्तनोत्तरंब्रह्मचर्यदशायांमृतानांपित्रादि-

सपिंडानांत्रिरात्रमाशौचंउदकदानंचकार्यम् अनुगमननिर्हरणनिमित्तकंत्वाशौचंब्रह्मचारिणोप्यस्त्येव पित्राद्यंत्यकर्मकरणेब्रह्मचारिणआ-
शौचमप्यस्त्येव आरब्धप्रायश्चित्तानांप्रायश्चित्तानुष्ठानसमये आशौचंन समाप्तेतुप्रायश्चित्तेत्रिरात्रमतिक्रांताशौचं कृतकर्मांगनांदीश्राद्धा-
नांतत्कर्मसमाप्तिपर्यंतंतत्कर्मोपयोगिकार्ये आत्यादिसंकटेआशौचंन जाताशौचमृताशौचवतोर्मरणसमयप्राप्तौनाशौचं तेनदानादिकं
सतिवैराग्येआतुरस्यसन्यासोपिभवतीतिसिंध्वादयः देशविप्लवदुर्भिक्षादिमहापदिसद्यःशौचं आपदपगमेआशौचावशेषेअवशि-
ष्टाशौचमस्त्येव अथकर्मतः अन्नसत्रिणामन्नादिदानेपुनाशौचं प्रतिगृहीतुस्तुआमान्नग्रहणेदोषोन पक्वान्नभोजनेतुत्रिरात्रं
क्षीरपानम् गृहीतेऽनंतव्रतादावेकादश्यादौचारब्धकृच्छ्रादिव्रतेचनाशौचं तत्रस्नानादिशारीरनियमाः स्वयंकार्याः अनंतपूजादिकम
न्येनकारणीयम् ब्राह्मणभोजनादिकमाशौचांते राजादीनांप्रजापालनादौनाशौचं ऋत्विजांमधुपर्कोत्तरंतत्कर्मणिनाशौचं तेनयेषा-
धानपशुबंधादिषुमधुपर्कोनोक्तस्तेषुवृत्तेपिवरणेतान्त्यक्त्वान्येऋत्विजःकार्याः दीक्षितानांदीक्षणीयोत्तरमवभृथस्नानपर्यंतंयज्ञकर्म-
णिनाशौचम् दीक्षितर्त्विग्भ्यांस्नानमात्रंकर्ममध्येकार्यम् अवभृथात्पूर्वमेवाशौचाभावः अवभृथंतुनभवत्येवेतिसिंधुः कर्मांतेतु-
त्रिरात्रंपूर्वन्यायात् रोगभयराजभयादिनाशार्थेशांतिकर्मणिनाशौचं क्षुत्पीडितकुटुंबस्यप्रतिग्रहेनाशौचं विस्मरणशीलस्याधी-
तवेदशास्त्राध्ययनेपिनाशौचं वैद्यस्यनाडीस्पर्शनेआशौचंन श्राद्धेतूक्तं मूर्तिप्रतिष्ठाचौलोपनयनविवाहाद्युत्सवतडागाद्युत्सर्गको-

दिहोमतुलापुरुषदानादिकर्मसु नांदीश्राद्धोत्तरं नाशौचं संकल्पिते पुरश्चरणजपेऽविच्छेदेन संकल्पितहरिवंशश्रवणादौ च प्रारंभोत्तरं नाशौ-
चम् कालादिनियमाभावे तु स्तोत्रहरिवंशादिकमाशौचे हेयमेव सर्वोप्ययमाशौचापवादोऽनन्यगतिकत्वे आर्तौ च ज्ञेय इति सिंधौ नागोजी-
येचोक्तम् तेनानन्यगतिकत्वादिकमालोच्यैवाशौचाभावो ज्ञेयः अत्र यद्वक्तव्यं तत्पूर्वार्धे तत्र तत्रोक्तमेव केचित्तु व्रतेष्विव दीक्षितानामृ-
त्विजामारब्धोत्सवादीनां च स्वरूपत आरंभतश्चावश्यकत्वादार्त्याद्यभावेप्याशौचाभाव इत्याहुः कन्याया ऋतुदर्शनादिसंकटे मुहूर्तांतराभा-
वे कूष्मांडहोमादिना जाताशौचेपि विवाहारंभोपि कार्य इत्युक्तम् विवाहादिषु नांदीश्राद्धोत्तरमाशौचपाते पूर्वसंकल्पितान्नमसगोत्रैर्दातव्यं भो-
क्तव्यं च दातारं भोक्तारं सिद्धान्नं च सूतकी न स्पृशेत् विवाहादौ तदन्यत्र वा भुंजानेषु विप्रेषु दातुराशौचे पात्रे पात्रस्थमप्यन्नं त्यक्त्वा न्यगे-
होदकाचांताः शुध्यंतीत्यादि पूर्वार्धे उक्तं एवं सहस्रभोजनादावपि पूर्वसंकल्पितान्नेषु ज्ञेयम् पार्थिवशिवपूजायां नाशौचं आशौचे सं-
ध्याश्रौतस्मार्तहोमादिविषये पूर्वार्धे उक्तम् अग्निसमारोपप्रत्यवरोहावाशौचे न कार्यौ तेन समारोपोत्तरमाशौचपाते पुनराधानमेव
समारोपप्रत्यवरोहयोरन्यकर्तृत्वस्याशौचापवादस्य चाभावात् इदं च बह्वृचानां दशाहहोमलोपेन्येषां त्र्यहहोमलोपे एव पुनराधानं ज्ञेयं
ग्रहणनिमित्तके स्नानश्राद्धदानादौ नाशौचं कश्चित्स्नानमात्रं कार्यं न श्राद्धादीत्याहुः संक्रांतिस्नानादावपि नाशौचं नित्यकृत्येषु स्नानाचम-
नभोजननियमास्पृश्यस्पर्शनादिनियमेषु नाशौचं अन्ये वैश्वदेवब्रह्मयज्ञदेवपूजादि नित्यनैमित्तिककाम्यं चाशौचेषु न कार्यम् भोजन-

कालेआशौचापवादकजननमरणश्रवणेमुखस्थंग्रासंत्यक्त्वास्नायात् मुखस्थग्रासभक्षणेएकोपवासः सर्वान्नभोजनेत्रिरात्रोपवासः
इतिकर्मतआशौचसदसद्भावविचारः अथद्रव्यतः पुष्पफलमूललवणमधुमांसशाकतृणकाष्ठोदकक्षीरदधिघृतौषधितिलतद्
विकारेक्षतद्विकाराणांलाजादिभर्जितान्नस्यलड्डुकादीनांचाशौचिस्वामिकानामाशौचिगृहस्थितानांचग्रहणेदोषोन आशौचेहस्ता
त्तुकिमप्येतन्नग्राह्यम् पण्येतुवणिजादेराशौचेपितद्धस्ताल्लवणादेरामान्नस्यचक्रयेनदोषः जलदधिलाजादिकंतुक्रयेणापितद्ध
स्तान्नग्राह्यं अथमृतदोषतः शास्त्रानुज्ञांविनाशस्त्राग्निविषजलपाषाणभृगुपातानशनादिभिर्बुद्धिपूर्वकंस्वेच्छयात्मघा
तकानांनाशौचं तच्चात्मघातनंक्रोधात्परोद्देशेनवास्वतएवेष्टसाधनताभ्रमेणवातथाचौर्यादिदोषेराजहतानांपारदार्येतत्पत्या
दिहतानांविद्युद्धतानांचनाशौचं अन्यैर्निषिद्धोपिगर्वान्नदीतरणवृक्षारोहकूपावरोहादौप्रवृत्तोमृतस्तस्यापिनाशौचं योगवादिह
रणार्थंतद्दूननार्थंवाप्रवृत्तोगोसर्पनखिशृंगिदंष्ट्रिगजचोरविप्रांत्यजादिभिर्हतस्यनाशौचम् महापातकिनांतत्संसर्गिणांचमहापापि
तुल्यानांचपतितानांनपुंसकानांचमरणेनाशौचं स्त्रीणांचपत्यादिहंत्रीणांहीनजातिगामिनीनांगर्भघ्नीनांकुलटानांचपूर्वोक्तात्मघा
तादिपापयुक्तानांचमृतौनाशौचं तत्रैषांशवानांस्पर्शाश्रुपातवहनदहनांत्यकर्माणिनकुर्यात् स्पर्शादिकरणेज्ञानाज्ञानाभ्यासा
दितारतम्येनकृच्छ्रातिकृच्छ्रसांतपनचांद्रायणादिप्रायश्चित्तानिसिंध्वादिग्रंथांतरतोज्ञेयानि तेषांमृतदेहस्यजलेप्रक्षेपः ततःसं

वत्सरोत्तरं पुत्रादिस्तदीयात्मघातादिपापानुसारेण प्रायश्चित्तं तस्य कृत्वा नारायणबलिं च कृत्वा पर्णशरदाहादिपूर्वकमाशौचमौर्ध्वदेहिकं च कुर्यात् केचित्त्वेनशरीरं दग्ध्वा दाहनिमित्तं चांद्रायणत्रयं कृत्वाऽस्थीनि संस्थाप्याब्दांते पूर्वोक्तरीत्यौर्ध्वदेहिकमित्याहुः अथवा लौकिकाग्निना तूष्णीं दग्ध्वा स्वजीवनसंदेहाद्वा भक्त्या वा पुत्रादयः संवत्सरादर्वागपि तत्तदात्मघातादिपापोक्तद्विगुणप्रायश्चित्तपूर्वकं नारायणबलिं कृत्वा पर्णशरदाहमस्थिदाहं वा कृत्वाऽऽशौचमौर्ध्वदेहिकं च कुर्युः इदं च प्रायश्चित्तार्हाणामेव प्रायश्चित्तानर्हाणां घटस्फोटेन बहिष्कृतानां च दासीद्वारा पतितोदकविध्यनंतरं सपिंडीकरणवर्जमौर्ध्वदेहिकं तेन सांवत्सरिकमध्येकोद्दिष्टविधिनैव यद्वात्मघातिनां पुत्रादिर्मृतजातीयवधोक्तं ब्रह्महत्यादिप्रायश्चित्तसहितं चांद्रायणं तप्तकृच्छ्रद्वयं च कृत्वा नारायणबलिपूर्वकं तं दहेत् तथा चात्मघातिनां गोगजव्याघ्रादिहेतुक दुर्मरणवतां च पतितादीनां च पूर्वोक्तानां सर्वेषां मरणदिनादारभ्याशौचं किंतु तत्प्रायश्चित्तनारायणबलिपूर्वकसमंत्रकदाहदिनमारभ्यैवाशौचं जलाग्न्यादिभिः प्रमादमृतानां तु मरणादिनादारभ्याशौचादिकमस्त्येव तच्च त्रिरात्रमिति केचित् दशाहमिति बहवः किंतु प्रमादमरणस्यापि दुर्मरणत्वात्तन्निमित्त प्रायश्चित्तपूर्वकमेव दाहादिकार्यम् तदुक्तं स्मृत्यर्थसारे चांडालगोब्राह्मणचोरपशुदंष्ट्रिसर्पाग्न्युदकादिभिः प्रमादान्मरणे चांद्रायणं तप्तकृच्छ्रद्वयं च तत्प्रायश्चित्तं कृत्वा पंचदश कृच्छ्राणि वा प्रायश्चित्तं कृत्वा विधिवद्दहनाशौचोदकदानादि सर्वकार्यमेवेति॥ प्राणांतिकप्रायश्चित्तेन मृतस्य दशाहमाशौचं सर्वाणि प्रेतकर्माणि कर्तव्यानि प्रायश्चित्तेन तस्य शुद्धत्वात् एवमारब्धप्रायश्चित्तस्य प्रायश्चि

त्तमध्येमरणेपिशङ्ख्यत्वादिकंज्ञेयं आहिताग्नेस्तुपतितादेर्मरणेदर्भादिनाचांडालशृंगिचोरादिहेतुकेमरणेविशेषः त्रेताग्नीन्प्रक्षिपेदप्सुआ
वसथ्यंचतुष्पथे पात्राणितुदहेदग्नौसाग्निकेपापकर्मणि ततःप्रायश्चित्तार्हत्वाऽनर्हत्वादिपूर्वोक्तव्यवस्थयानिर्मंथ्याग्निनादाहाद्यंतकर्मेति
महापातकसंयुक्तःसाग्निकोयदिजीवति पुत्रादिःपालयेदग्नीन्प्रायश्चित्तक्रियावधि प्रायश्चित्तंनकुर्याद्यःकुर्वन्वाम्रियतेयदि जलेग्नीन्प्र
क्षिपेदग्नौपात्राणितुजलेषुवा माधवीये आहिताग्नेर्दुर्मरणेप्यात्मघातेचतल्लौकिकाग्निना तूष्णींदग्ध्वातदस्थीनिक्षीरेणप्रक्षाल्यतत्प्राय
श्चित्तंकृत्वाश्रौताग्निभिःसमंत्रकंदाहादिकार्यमित्युक्तम् इदंनिरग्नेरपिदुर्मरणेयोज्यम् अथसर्पहतेविशेषः प्रमादेनवादर्पादिनावासः
र्पतोमृतावाशौचादिनकार्यम् वक्ष्यमाणनागपूजाव्रतंकृत्वानारायणबलिंसौवर्णनागदानप्रत्यक्षगोदानानिकृत्वादाहाशौचादिकार्यम् स
र्वत्रदुर्मरणेपतितादिमरणेचतत्तत्प्रायश्चित्तादिकृत्वादाहाशौचादिकार्यमित्युक्तम् तत्रप्रायश्चित्तानिप्रसंगादुच्यंते बुद्धिपूर्वकमात्मघातेन-
मृतानांत्रिंशत्कृच्छ्राणिप्रायश्चित्तं एतच्चजातिवधप्रायश्चित्तेनसमुचितंकार्यम् तद्यथा ब्राह्मणेनात्मघातेकृतेद्वादशाब्दब्रह्महत्याप्राय-
श्चित्तम् त्रिंशत्कृच्छ्रमात्मघातप्रायश्चित्तंचतत्पुत्रादिःकुर्यात् ब्राह्मणस्त्रियात्मघातेकृतेब्राह्मणस्त्रीवधप्रायश्चित्तंत्रिंशत्कृच्छ्राणिच एवंशू
द्रायात्मघातेप्यूह्यम् अशक्तावात्मघातेचांद्रायणद्वयंतप्तकृच्छ्रंचतुष्कंच प्रमादेनजलादिमृरणेपंचदशकृच्छ्राणिचांद्रायणपूर्वकंतप्तकृच्छ्रद्व
यंवा पतितेमृतेषोडशकृच्छ्राणि ब्रह्महत्यादिपापिनांप्रायश्चित्तात्पूर्वंमरणेतत्तत्प्रायश्चित्तंपुत्रेणकार्यम् प्रायश्चित्तानर्हाणांतुपतितोदककदा

नविधिरेवनप्रायश्चित्तादीत्युक्तम् ।सिंधौतुप्रायश्चित्तानर्हाणामपिपुत्रादिर्नारायणबलिपूर्वंसर्वमौर्ध्वदैहिकंसपिंडीकरणंदर्शादिश्राद्धंगयादिश्रा
द्धंचकुर्यादेव एवंम्लेंछीकृतस्यापिपतितोदकविधिरपुत्रविषयइत्युक्तम् इदमेवयुक्तं यस्तुकिंचित्कालंम्लेंछीकृतःप्रायश्चित्तानर्हस्तस्यषोड
शकृच्छ्रादिप्रायश्चित्तंपुत्रेणकृत्वापर्णशरदाहादिकार्यम् प्रमादमरणाभिन्नेषुचौर्यपारदार्यादिहेतुकेषुदुर्मरणेषुचांद्रायणद्वयंतप्तकृच्छ्रंवे
त्याकरतोविचार्ययोज्यम् किंचव्याघ्रादिहेतुकदुर्मरणेषुशातातपोक्तदानादिविधिरपिकार्यः तथाहि व्याघ्रहतेविप्रकन्याविवाहनं गज-
हतेचतुर्निष्कपरिमितहेमनिर्मितगजदानं राजहतेसौवर्णपुरुषदानं चोरहतेप्रत्यक्षधेनुदानं वैरिहतेवृषभदानम् वृषभहतेयथाश
क्तिहेमदानम् शय्यायांचमृतेदेयाशय्यातूलीसमन्विता निष्कहेमनिर्मितविष्णुप्रतिमाधिष्ठिताच शौचहीनमरणेद्विनिष्कहेमविष्णु-
दानम् संस्कारहीनमरणेविप्रपुत्रोपनयनं अश्वहतेनिष्कत्रयहेमकृताश्वदानम् शुनाहतेक्षेत्रपालस्थापनं सूकरहतेमहिषदानं
कृमिभिर्हतेपंचखारीमितगोधूमदानम् वृक्षहतेवस्त्रयुतसौवर्णवृक्षदानम् शृंगिणाहतेवस्त्रयुतवृषभदानम् शकटहतेसोपस्करंकिं
चिद्द्रव्यदानं भृगुपातमृतेधान्यपर्वतदानं अग्निनामृतेउदपानोत्सर्गोविधिः काष्ठहतेधर्मार्थंसभाकरणं शस्त्रहतेमहिषीदानं अश्वहतेसवत्सपयस्वि
न्यागोर्दानम् विषेणहतेहेमनिर्मितपृथिवीदानं उद्बंधनेनमृतेहेमकपिदानम् जलमृतेद्विनिष्कहेमनिर्मितवरुणदानं विषूचिकामृतेस्वाद्वन्नेन शा-
तविप्रभोजनम् कंठस्थितकवलस्यमरणेघृतधेनुदानम् कासरोगमृतेषट्कृच्छ्राणि अतिसारमृतेलक्षगायत्रीजपः शाकिन्यादिग्रहे-

मृतेरुद्रैकादशिनीजपः विद्युत्पातमृतेविद्यादानं अंतरिक्षमृतेवेदपारायणं पतितेमृतेषोडशकृच्छ्राणि अस्पृश्यस्पर्शयुक्तमरणेसच्छास्त्रपुस्त
कदानमित्यादि अत्रशय्यामरणेशौचहीनसंस्कारहीनमरणे कृमिविषूचिकाकंटकवल्कासातिसाररोगग्रहैर्मरणेंतरिक्षमृतेऽस्पृश्यस्पर्श·
मरणेपिदानादिविधिरेवनप्रायश्चित्तंनैवनारायणबलिर्नापिवर्षादिकालप्रतीक्षा व्याघ्रादिहेतुकविषजलशस्त्रादिहेतुकंचमरणंप्रमादे
नदर्पादिनाबुध्याचेत्यनेकधासंभवतितत्रोक्तव्यवस्थयाप्रायश्चित्तंनारायणबलिर्दानादिविधिश्चेतित्रयाणांसमुच्चयः यदिपुत्रादिःपितु
र्जलादिदुर्मरणप्रायश्चित्तंब्रह्महत्यादितत्तत्प्रायश्चित्तंवाकर्तुंनशक्नोतितदोक्तदानादिविधिंनारायणबलिंचकृत्वाऽत्यशक्तौनारायणबलि
मात्रंकृत्वोर्ध्वदेहिकंकुर्यात् तावतापुत्रादिसपिंडानांशुद्धिसिद्धेः पित्रादेस्तुपुत्रादिभिस्तत्तत्प्रायश्चित्ताकरणेनरकादिभोगःस्यादेवेतिबो
ध्यम् अथविधिविहितजलादिमरणे तत्रप्रयागेसर्ववर्णानांरोगिणामरोगिणांचभागीरथीप्रवेशादिनामरणेकामितमहाफलं शूद्र·
स्यारोगिणोपिप्रयागभिन्नेपिजलादिमरणमनुज्ञातं व्याधितोभिषजात्यक्तोविप्रोवृद्धोथवायुवा तनुंत्यजेज्जलाग्न्याद्यैस्सयथेष्टंफल·
लभेत् दुश्चिकित्स्यैर्महारोगैःपीडितोजीवनक्षमः प्रविशेज्ज्वलनंदीप्तंकरोत्यनशनंतथा अगाधतोयराशिंचभृगोःपतनमेवच गच्छे
न्महापथंवापितुषारगिरिमादरात् प्रयागवटशाखाग्राद्देहत्यागंकरोतिच उत्तमान्प्राप्नुयाल्लोकान्नात्मघातीभवेत्क्वचित् नराणामथना
रीणांसर्ववर्णेषुसर्वदा आशौचंस्यात्त्र्यहंतेषांवज्रानलहतेनतथा वाराणस्यांम्रियेद्यस्तुप्रत्याख्यातभिषक्क्रियः काष्ठपाषाणमध्यस्थोजा

न्हवीजलमध्यगः अविमुक्तोन्मुखस्तस्य कर्णमूलगतोहरः प्रणवंतारकंब्रूतेइत्यादिवचनोच्चयः पुराणस्थोमाधवादिनिबंधेषुक्तदात्हतः अ
त्रानुज्ञातेबुद्धिपूर्वकात्मघातेगृहस्थादीनामेवाधिकारः यतेस्तुनाधिकारः त्र्यहाद्याशौचविधानात् यतेःकाम्यकर्मण्यनधिकाराच्चेतिनिर्णय॰
सिंधुः इदानींतनशिष्टास्तु रोगादिपीडांसोढुमशक्तोसन्यासाश्रमंगृहीत्वातीर्थादिनात्मघातंकुर्वंति गृहस्थविधुरादयश्चनकुर्वंति केचि
त्वपरिहार्यरोगादिग्रस्तवृद्धादेर्जलादिनाबुध्यात्मघातःकलौप्रयागभिन्नदेशेनभवति भृग्वग्निपतनेश्चैव वृद्धादिमरणंतथेतिकलिवर्ज्ये
षुपरिगणनादित्याहुः एतन्मतेमरणांतप्रायश्चित्तविधयःकाशीखंडादौविप्रादेर्देहत्यागविधयश्चयुगांतरपराः प्रयागमरणंस्त्रीणांस
हगमनंचकलियुगेपिसर्वसंमतम् अत्रसर्वत्रसहगमनभिन्नेविधिवाक्यानुज्ञातेदेहत्यागेत्रिरात्रमाशौचमितिबहवः दशाहमितिके॰
चित् एवंफलकामनयाविहितेकाम्यप्रयागमरणेपिपक्षद्वयंज्ञेयम् अथयःपतितोघटस्फोटेनबहिष्कृतोयश्चम्लेच्छीकृतोयश्चप्राय॰
श्चित्तानर्हपापीतस्यत्रिविधस्यापितृमातृभिन्नस्यपतितोदकविध्यनंतरंसपिंडीकरणवर्ज्यमंत्यकर्मपितुर्मातुश्चत्रिविधस्यापिनारायण
बलिपूर्वकंसपिंडीकरणसहितंसर्वंभवतीत्युक्तम् तत्रपतितोदकदानविधिर्यथा सर्वगांदासीमाहूयतस्यैवेतनंदत्वाशूद्रपूर्णघट
हस्तांतांब्रूयात् हेदासिगच्छमूल्येनतिलांस्तोयपूर्णमिमंघटंचशीघ्रमानय ततोदाक्षिणामुखोपविश्यवामपादेनतंघटंसतिलं॰
क्षिप घटक्षेपणकालेचामुकसंज्ञकपतितप्रेतपिबापिबेतिमुहुरुच्चारयेति सादासीतद्वाक्यंश्रुत्वामूल्यंगृहीत्वातथाकुर्यात् एवंकृते

पतितनृभिर्नान्यथा एतच्चपतितस्यमृतदिनेकार्यम् इतिपतितोदकविधिः इतिमृतदोष आशौचापवादः प्रसंगः सविस्तरोनिरूपितः
अथविधानतः यतेर्मृतावाशौचंनास्ति तस्यप्रेतक्रियोदकदानाशौचसपिंडीकरणादीर्नेषिद्धत्वात् सपिंडीस्थानएकादशेहनिपार्वण-
श्राद्धमात्रंकार्यम् प्रतिसांवत्सरिकश्राद्धदर्शश्राद्धादिकंतुपार्वणविधिनासपिंडकंभवत्येव अत्रविस्तरोग्रंथांतरेवक्ष्यते एतच्चत्रिदंडि
नामेकदंडिनांहंसपरमहंसादीनांसर्वेषामेवज्ञेयम् एववानप्रस्थमरणेपिनाशौचं कृतजीवच्छ्राद्धेमृतेसपिंडैराशौचादिकर्तव्यंनवे-
तिविकल्पः ब्रह्मचारीमृतेत्वाशौचमस्त्येव युद्धमृतेप्याशौचंनेतिसर्वग्रंथेषूपलभ्यते नत्वेवंब्राह्मणेषुशिष्टाचारः इतिपंचधाशौचा-
पवादोनिरूपितः अथजीवतोप्याशौचं यथापतितस्यघटस्फोटकालेसर्वसपिंडानामेकाहमाशौचं इत्याशौचंसापवादंयथामतिनि
रूपितम् समर्पितंरुक्मिणीशश्रीमद्विठ्ठलपादयोः इतिसापवादाशौचप्रकरणम् अथौर्ध्वदेहिकारंभोपयोगिनारायणबल्या
दिप्रकारउच्यते तत्रदुर्मरणेआत्मघातेजलादिभिःप्रमादमरणेपतितादिमरणेचपूर्वोक्तव्यवस्थयाऽमुकगोत्रस्याऽमुकशर्मणोऽमुकदो
षनाशार्थमौर्ध्वदेहिकसंप्रदानत्वयोग्यतासिद्ध्यर्थममुकप्रायश्चित्तममुकदानंवाकरिष्ये इत्यादिसंकल्पपूर्वकंतत्तत्प्रायश्चित्तंदानंचका
र्यम् अशक्तोदानमेवकार्यम् ततोऽमुकगोत्राऽमुकशर्मणोऽमुकदुर्मरणदोषनाशार्थमौर्ध्वदेहिकसंप्रदानत्वयोग्यतासिद्ध्यर्थंनारायण
बलिंकरिष्ये इतिसंकल्प्य पूर्वार्धोक्तसंततिफलककाम्यनारायणबलिवत्सर्वंकुर्यात् एतत्तुवर्षांतकरणपक्षे सद्यःकरणपक्षेतुपूर्वोक्तदि

गुणप्रायश्चित्तसंकल्प्य शक्तः कृष्णैकादश्यादिकालमनपेक्ष्यैव समनंतरोक्तसंकल्पं कृत्वा विधिना स्थापिते कलशद्वये हेमप्रतिमयोर्विष्णुं वैवस्वतं यं
मंत्राद्यावाहयेत् पुरुषसूक्तेन यमाय सोममितिच क्रमेण षोडशोपचारैः संपूज्य तत्पूर्वभागे रेखायां दक्षिणाग्रकुशानास्तीर्य शुंधंतां विष्णुरूप्यमुकप्रे
तेति दशस्थानेष्वपो निनीय मधुघृततिलमिश्रानोदनपिंडान्दश ऽमुकगोत्रामुकशर्मन्प्रेत विष्णुदेवतायं ते पिंड इति दक्षिणसंस्थान्प्राचीनावीती
त्वादिपैतृधर्मेण दद्यात् गंधादिभिरभ्यर्च्य प्रवाहणांतं कृत्वा नद्यां क्षिपेत् श्वः सद्यो वा पूर्वस्थापितं विष्णुमभ्यर्च्यैकविप्रं विप्रालाभे दर्भबटो वा
पादक्षालनादितृप्तिप्रश्नांतं विष्णुरूपप्रेतावाहनपूर्वकं कृत्वा विप्रसमीपे तूष्णीं लेखाः कृत्वा दर्भास्तरणे आपो निनयनं च कृत्वा दर्भेषु सव्येन वि-
ष्णवे ब्रह्मणे शिवाय च सपरिवाराय यमाय चेति चतुर्भ्यः पिंडचतुष्टयं दत्वा ऽपसव्येन विष्णुरूपिप्रेतामुकगोत्रनामायं ते पिंड इत्येकं पंचमं पिंडं द-
त्वा नत्वैवाभ्यर्च्य प्रवाहणांते विप्राचांतता दिश्राद्धशेषसमापनांते प्रेतबुध्या विप्राय वस्त्राभरणादि दत्वा विप्रेण प्रेताय तिलांजलिं दापयेत् अमु-
कगोत्रायामुकशर्मणे विष्णुरूपिणे प्रेताय ऽयं तिलतोयांजलिरिति मंत्रेण विप्रालाभे स्वयं दद्यात् ततो विप्रान्वाचयेत् अनेन नारायणबलिकर्मणा
भगवान्विष्णुरिमममुकप्रेतं शुद्धमपापमर्हं करोत्विति काम्यप्रयोगेस्मिन्प्रयोगे च संकल्पे नामगोत्रोच्चारे च विशेषः स्पष्ट एव पूर्वत्र काश्यपगो-
त्र देवदत्त प्रेतेत्याद्युच्चारः अत्र तु गोत्रनामज्ञानसत्वाद्दुर्मरणेन मृतस्य यन्नामगोत्रं तदेवोच्चारयेदिति संकल्पे विशेषे पि हेतुः स्पष्ट एवेति इति दुर्म
रणे और्ध्वदेहिकाधिकारार्थं नारायणबलेः प्रयोगः अथ सर्पहते व्रतम् प्रतिमासं शुक्लपंचम्यां उपवासं नक्तं वा कृत्वा पिष्टमयं नागं पंचफणमनंतं

वासुकिशंखपद्मकंबलकर्कोटकाश्वतरधृतराष्ट्रशंखपालकालियतक्षककपिलेति द्वादशनामभिर्द्वादशमासेषु संपूज्य पायसेन विप्रान्संभोज्य व
त्सरांते हेमनागं प्रत्यक्षां गां च दत्वा नारायणबलिपूर्वकं दाहाशौचादिकं कार्यम् अथवा नमोअस्तु सर्पेभ्य इति तिस्र आज्याहुतीर्जुहुयात् पंचम्यां पन्न
गं हैमं स्वर्णेनैकेन कारयेत् क्षीराज्यपात्रमध्यस्थं पूज्यं विप्राय दापयेत् प्रायश्चित्तमिदं प्रोक्तं नागदष्टस्य शंभुनेति ततो नारायणबल्यादि अथ
पालाशप्रतिकृतिदाहादिविधिः तत्र देशांतरमरणे पराकद्वयमष्टौ कृच्छ्रान्वा कृत्वास्थीनि दहेत् अस्थ्नां चांडालश्वादिस्पर्शे पंचगव्योदकादिभिः
प्रक्षाल्य दहेत् यस्यास्थीनि सर्वथा न लभ्यंते तस्य पर्णशरदाहः कुर्यात् दर्भमयं प्रेतं कुशैस्त्रिशतषष्टिभिः पालाशीभिः समिद्भिर्वा संख्या चैवं प्रकी
र्तिता तत्र भूमौ कृष्णाजिनमास्तीर्य तत्र शरं दक्षिणायतं निवेश्य तत्र पलाशवृंतानि न्यसेत् शिरसि चत्वारिंशत् ४० ग्रीवायां दश १० बाह्वोः प्रत्ये
कं पंचाशदेवं शतं १०० करांगुलिषु १० उरसि विंशतिः २० जठरे त्रिंशत् ३० शिश्ने चत्वारि ४ अंडयोस्त्रयं त्रयं ६ ऊर्वोः प्रत्येकं पंचाशदेवं शतं १०० जं
घातः पादतलांतं प्रत्येकं पंचदशैवं ३० पादांगुलीषु १० एवं षष्ठ्यधिकशतत्रयमितैर्दर्भैः पालाशसमिद्भिर्वा शरीरं कृत्वा ऊर्णावस्त्रेण बध्वा जलमिश्र
पिष्टेन लिंपेत् शक्तौ सत्यां नारिकेरादीन्यपि तथाहि शिरसि नारीकेरफलं वर्तुलालाबु वा ललाटे कदलीपत्रं दंते दाडिमबीजानि कर्णयोः कं
कणं ब्रह्मपत्रं वा चक्षुषोः कपर्दौ २ नासिकायां तिलपुष्पं नाभौ वज्रं स्तनयोर्जंबीरफलद्वयम् २ वाले मनःशिलां पित्ते हरितालं कफे समुद्रफेनं
रुधिरे मधु पुरीषे गोमयम् मूत्रे गोमूत्रं रेतसि पारदं वृषणयोर्वृंताकद्वयं २ शिश्ने गृंजनं केशेषु वनसूकरसटा वटप्ररोहो वा लोमसु ऊर्णा मांसे

माषपिष्टलेपः पंचगव्यैः पंचामृतैश्च सर्वतः सिंचनम् पुनर्नो असुं पृथिवी ददातु॰ असुनीते इत्यृग्भ्यां प्राणप्रवेशं भावयेत् यद्वा यत्ते यममि
तिसूक्तेन शकृन्मसीति पारदं क्षिप्त्वा अक्षीभ्यामिति शरीरं स्पृशेत् शरीरं स्नापयित्वा चंदनमनुलिप्य वस्त्रोपवीते परिधाप्य अयं स देवदत्त इत्य
भिमृश्य इदं चास्योपासनमिति ध्यात्वा विधिवद्दाहादिकं कार्यम् अत्राहिताग्नेरस्थिदाहे पर्णशरदाहे वा दशाहमाशौचमनाहिताग्नेस्त्र्यहमि
त्यादि प्रागुक्तमनुसंधेयम् द्वादशाब्दादि प्रतीक्षोत्तरं पर्णशरदाहादि क्रियते चेत्तदा त्रिंशत्कृच्छ्राणि चांद्रायणत्रयं वा कृत्वा कार्यम् अथातीं
तप्रेतसंस्कार कालः प्रत्यक्षशवसंस्कारे दिननैव विशोधयेत् आशौचमध्ये संस्कारे दिनं शोध्यं तु संभवे दशाहोत्तरं तु दिनं संशोध्यैव प्रा
रभ्यम् तत्र वत्सरादूर्ध्वं क्रियमाणे प्रेतकर्मण्युत्तरायणमेव श्रेष्ठं तत्रापि कृष्णपक्ष एव तत्र नंदा त्रयोदशी चतुर्दशी क्षयदिनान्वर्जयेत् शु
क्रवारशनिवारौ वर्ज्यौ भौमवारोपि वर्ज्य इत्येके नक्षत्रेषु भरणी कृत्तिकार्द्राश्लेषा मघा ज्येष्ठा मूल धनिष्ठोत्तरार्धं शततारकादि चतुष्टयं चेति
नक्षत्राणि त्रिपुष्कर योगश्चेत्यनि दुष्टानि सर्वथा त्यजेत् कृत्तिका पुनर्वसूत्तराफल्गुनी विशाखोत्तराषाढा पूर्वाभाद्रपदा चेति त्रिपादनक्ष॰
त्राणि द्वितीया सप्तमी द्वादशी चेति तिथिः कुजशनिरवि वाराश्चेति त्रयाणां योगे त्रिपुष्करः केश्चिद्रविस्थाने गुरुवार उक्तः एतेष्वेव तिथिवारेषु
मृगचित्राधनिष्ठा योगे द्विपुष्करः त्रिपुष्कर योगो हृष्टो लाभे नष्टे दत्ते मृते च त्रिगुणफलदः द्विपुष्करो द्विगुणफलदः तेन प्रेतकार्ये द्वावपि त्याज्यौ
द्वयोर्योगे द्विपुष्कर इत्यादि केचित् गुरुशुक्रास्तपौषमास मलमासं वैधृति व्यतीपात परिघ योगा विष्टिः करणं चतुर्थाष्टम द्वादश चंद्रश्चेत्यपि स

र्वथात्यजेत् रोहिणीमृगपुनर्वसुपूर्वोत्तराफल्गुनीचित्राविशाखानुराधापूर्वोत्तराषाढार्द्धनिष्ठोक्तानि किंचिद्दुष्टानि संभवे त्यजेत् भौमवारोपि त्या-
ज्य इत्येके कर्तुस्त्रिसृषुजन्मतारासु प्रत्यरितारायां च पर्णशरादिदाहोनेष्टः तथा चार्कचंद्रगुरुवारा अश्विनीपुष्यहस्तस्वातीश्रवणभानि
च प्रशस्तानि मध्यमानि सर्वथा त्याज्यानि चोक्तानि नंदायां शुक्रवारे चतुर्दश्यां त्रिजन्मताराप्रत्यरितारासु चैकोद्दिष्टश्राद्धमतिनिंद्यं साक्षा
दैकादशाहे न कोपि निषेधः अस्य निषिद्धनक्षत्रादेरपवादः युगमन्वादिसंक्रांतिदर्शे च प्रेतकर्मणि पुनःसंस्कारादिकेपि नक्षत्रादि न शोधये-
त् गुरुभार्गवयोर्मौढ्ये पौषमासे मलिम्लुचे नातीतः पितृमेधः स्यादृते यो गोदावरीं विना इति पुनःसंस्कारकालः साग्निकस्य पर्णशरदा-
हे कृते पश्चाद्देहलाभे पर्णशरदाहीयार्धदग्धकाष्ठैस्तं दहेत् तादृशकाष्ठालाभे लौकिकाग्निना दग्ध्वा तदस्थीनि महाजले क्षिपेत् एवमन्ये
षां निरग्नीनामपि पर्णशरदाहोत्तरं शरीरलाभोस्थिलाभे वा योज्यम् अमृतं मृतमाकर्ण्य कृतं यस्यौर्ध्वदैहिकं प्रायश्चित्तमसौ स्मार्तं कृत्वा-
ग्नीनादधीत च अथ पुनःसंस्कारादिप्रकारः पूर्वार्धे उक्तः आधानांते आयुष्मतीष्टिः अनाहिताग्नेस्तु चरुः भर्तरि जीवत्येव मरणवार्ताश्रु-
त्वा यदि स्त्रिया सहगमनं कृतं तदा न स्त्रीमरणमवैधव्यमेव ज्ञानमरणमेव हि सहगमने निमित्तं न तु मरणज्ञानमात्रं अतस्तस्या भार्या
या आत्मघातादिदोषप्रायश्चित्तं तत्पुत्रादिभिः कृत्वा नारायणबलिपूर्वकमौर्ध्वदैहिकं कार्यम् भर्तुस्तु दाहाद्यौर्ध्वदैहिककरणनिमित्तमु
क्तपुनःसंस्कारादि कार्यं क्वचित्तु जीवतोप्यंत्यकर्म विहितं यथा प्रायश्चित्तानिच्छोः पतितस्य घटस्फोटे तथाहि महापातकेनोपपातकेन वा

पतितोयदिप्रायश्चित्तंनकरोतितदातंगुरूणांबांधवानांराज्ञश्चसमक्षमाहूयतत्पापंप्रकटीकृत्यतंपुनःपुनरुपदिशेत् प्रायश्चित्तंकुरुस्वाचारं
लभस्वेतिसयद्येवमपिनांगीकरोतितदारिक्तादिनिंद्यतिथौसायान्हेसपिंडाबांधवाश्चसंभूयदासीहस्तेनानीतमध्येकुत्सितजलादिपूर्णंघ
टंसर्वेतोदास्याद्यन्वारब्धंकुर्वंतोदास्यादासस्यवावामपादेनत्युब्जंछिन्नाग्रदर्भेषुकारयित्वादासीसहितावदेयुरमुमनुदकंकरोमीतिनाम
ग्रहणपूर्वकंप्राचीनावीतिनोमुक्तशिखाश्चसंतः ततोधिकारीकर्तादाहवर्ज्यंजीवंतमेवोद्दिश्यपिंडोदकदानादिप्रेतकार्याण्येकादशाहांतां
निनाम्नैवकुर्यात् मिताक्षरायांप्रेतकार्योत्तरंघटनिनयनमुक्तं एकाहमाशौचंसर्वेषां यस्यघटस्फोटःकृत स्तेनसहसंभाषणस्पर्शादिसं
सर्गोनकेनापिकार्यः करणेपतिततुल्यता घटस्फोटनिश्चयोत्तरंघटस्फोटादिनात्याज्यपतितज्ञातीनांधर्मकार्येष्वनधिकारइतिक्वचित्।।
कृतघटस्फोटस्यपुंसोनुतापेतत्प्रायश्चित्तांतेसंग्रहविधिरुच्यते तत्रादौशुद्धिपरीक्षा कृतप्रायश्चित्तोज्ञातिसमक्षंगोपथस्तृणभारंदद्यात्
गोभिस्तृणेभक्षितेशुद्धिः भक्षणाभावेपुनःप्रायश्चित्तंचरेत् एवंनिश्चितसंशुद्धोसमानीयनवंघटम् हैमंवामृन्मयंवापिपवित्रजलपूरितं
ततःसपिंडास्तंघटंसंस्पृश्याभिमंत्र्यतज्जलैःपावमानीभिरापोहिष्ठेत्यादिभिश्चपापिनमभिषिच्यतेनसहसर्वेस्नात्वातंजलघटमस्मैदद्युःस
चशांताद्यौःशांतापृथिवीशांतंविश्वमंतरिक्षंयोरोचनस्तमिहगृभ्णामीतियजुर्भिस्तंघटंगृण्हीयात् ततस्तदुदकंतेनैवसाकंसर्वेपिबेयुः त
तःसकूष्मांडमंत्रैराज्यहोमंकृत्वासुवर्णंगांचदद्यात् ततस्तस्यजातकर्मादिव्रतबंधांताविवाहांतावासंस्काराःकार्याः एवंकृतेशुद्धेनतेनसंस्प

र्शसंभोजनादिव्यवहारंकुर्यात् एवमुपपातकेमहापातकेच कृतघटस्फोटस्यशुद्धिर्ज्ञेया इतिसंक्षेपतः कृतघटस्फोटशुद्धिः वंदेश्रीमदनंताभि
धगुरुचरणौसतांमताचरणौ जननीमथान्नपूर्णांसंपूर्णांसद्गुणैर्वृषांम् १ श्रीविठ्ठलंनमस्कृत्यविघ्नकक्षाहुताशनं अंत्येष्टिनिर्णयंवक्ष्ये
सर्वशाखोपयोगिनम् २ तत्रांत्यक्रियाधिकारिणःश्राद्धारंभेएवोक्ताः सर्वाभावेधर्मपुत्रःकार्यः तत्रपुत्राद्यधिकारिणापित्रादिकमा-
सन्नमरणंदृष्ट्वासार्धाब्दादिप्रायश्चित्तंमोक्षधेन्वादिदानानिचतेनकारणीयानि स्वयंवातमुद्दिश्यकर्तव्यानि तत्रप्रायश्चित्तप्रयोगः
प्रायश्चित्तप्रकरणेद्रष्टव्यः शक्तौसत्यांप्रायश्चित्तांतेदशदानादिकार्याणि तत्रगवामंगेषुतिष्ठंतीतिगोदानमंत्रः सर्वभूताश्रयाभूमि-
र्वराहेणसमुद्धृता अनंतसस्यफलदाअतःशांतिंप्रयच्छमेइतिभूमेः महर्षेर्गोत्रसंभूताःकाश्यपस्यतिलाःस्मृताः तस्मादेषांप्रदाने-
नममपापंव्यपोहतुइतितिलानां हिरण्यगर्भगर्भस्थमितिहिरण्यस्य कामधेनुषुसंभूतंसर्वक्रतुषुसंस्थितम् देवानामाज्यमा-
हारमतःशांतिंप्रयच्छमेइत्याज्यस्य शरणंसर्वलोकानांलज्जायारक्षणंपरम् सुवेषधारिवस्त्रत्वमतःशांतिंप्रयच्छमेइतिवस्त्र
देयम् सर्वदेवमयंधान्यंसर्वोत्पत्तिकरंमहत् प्राणिनांजीवनोपायमतः॰ इतिधान्यम् तथारसानांप्रवरःसदैवेक्षुरसोमतः मम-
तस्मात्परांलक्ष्मींददस्वगुडसर्वदेतिगुडः प्रीतिर्यतःपितॄणांचविष्णुशंकरयोःसदा शिवनेत्रोद्भवंरूप्यमतःशांतिं॰ इतिरजतम्
यस्मादन्नरसाःसर्वेनोत्कृष्टालवणंविना शंभोःप्रीतिकरंनित्यमतःशांतिं॰ इतिलवणम् भूम्यादिप्रमाणानितुजननशांतिप्रकरणे

उक्तानि प्रायश्चित्तादिकर्मस्तु विष्ण्वादिनामकीर्तनात्सांगता प्रायश्चित्तादिसंभवेपि मरणकालेविष्णुशिवनामकीर्तनमात्रात्सर्वपापक्षयो
मुक्तिश्चेति सर्वपुराणादिसिद्धांतः तथाचश्रीभागवते यस्यावतारगुणकर्मविडंबनानि नामानियेसुविगमेविवशागृणंति तेनैकजन्म
शमलंसहसैवहित्वासंयांत्यपावृतमृतं तमजंप्रपद्ये इत्यादिमुमूर्षुंपितरंपुत्रोयादिदानंप्रदापयेत् तद्विशिष्टंगयाश्राद्धादश्वमेधशतादपि
नानिचातिलपात्रदान ऋणधेनुमोक्षधेनुपापधेनुवैतरणीधेनूत्क्रांतिधेनुदानानि व्यतीपातोथसंक्रांतिस्तथैवग्रहणंरवेः पुण्यकालास्त
दासर्वेयदामृत्युरुपस्थितः आसन्नमृत्युनादेयागौःसवत्सातुपूर्ववत् तदभावेतुगौरेवनरकोत्तारणायवै शुक्लपक्षेदिवाभूमौगंगायां
चोत्तरायणे धन्यास्तातमरिष्यंति हृदयस्थेजनार्दने इत्यादिवचनात् मुमूर्षोर्दानादौशक्त्यभावेपुत्रादिर्दद्यात् तत्रतिलपात्रदानविधिः
यथाशक्ति कांस्यपात्रेताम्रपात्रेवातिलान्निक्षिप्यसुवर्णंचप्रक्षिप्य ममजन्मप्रभृतिमरणांतंकृतनानाविधपापप्रणाशार्थंतिलपात्रदानंकरिष्ये
विप्रंसंपूज्यममजन्मप्रभृतिमरणांतंनानाविधपापप्रणाशार्थमिदंतिलपात्रदानंससुवर्णंसदक्षिणंअमुकशर्मणेतुभ्यंसंप्रददे तिलाःपुण्याः
पवित्राश्चतिलाःसर्वकराःस्मृताः शुक्लावायदिवाकृष्णाऋषिगोत्रसमुद्भवाः यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यासमानिच तिलपात्रप्रदानेन
ममपापंव्यपोहतुनमइतिविप्रहस्तेजलंक्षिपेत् पुत्रादिस्तस्यजन्मप्रभृतीत्यादिसंकल्प्य अस्यपापंव्यपोहत्विति चमंत्रंवदेत् ऐहिकामुष्मिकं
यच्चसप्तजन्मार्जितंऋणं तत्सर्वंशुद्धिमायातुगामेकांददतोमम इतिऋणधेनुदानमंत्रः अन्यत्सर्वंसामान्यगोदानवत् तद्विधिस्तु द्वितीयपरि

च्छेदेउक्तः मोक्षंदेहिहृषीकेशमोक्षंदेहिजनार्दन मोक्षधेनुप्रदानेनमुकुंदःप्रीयतांममेतिमोक्षधेनुमंत्रः आजन्मोपार्जितंपापंमनोवाक्काय
कर्मभिः तत्सर्वंनाशमायातुगोप्रदानेनकेशवेतिपापधेनुदानमंत्रः अथवैतरणीविधिः अद्येत्याद्यमुकस्यममयमद्वारस्थितवैतरण्याख्य
नद्युत्तारणार्थंगोदानंकरिष्ये विप्रपादंप्रक्षालनवस्त्रगंधमाल्यादिभिरभ्यर्च्यतद्धस्ते शिवाआपःसंतुसौमनस्यमस्तु अक्षतंचारिष्टंचा-
स्तु यच्छ्रेयस्तदस्तु यत्पापंतत्प्रतिहतमस्त्वितिकृत्वा धेनुकेत्वंप्रतीक्षस्वयमद्वारमहापथे उत्तितीर्षुरहंदेविवैतरिण्येनमोस्तुते इतिधेनुं
प्रार्थ्य विष्णुरूपद्विजश्रेष्ठभूदेवपंक्तिपावन तत्तुवैतरणीमेतांकृष्णांगांप्रददाम्यहम् इतिविप्रंप्रार्थ्य वैतरणीसंतारणार्थमिमांगांकृष्णाव
स्त्ररक्तमाल्याद्यलंकृतांयथाशक्तिदक्षिणायुतांतुभ्यमहंसंप्रददे यमद्वारेपथेघोरेघोरावैतरणीनदी तांततुंकामोयच्छामिकृष्णावैतरणींतु
गां नममेतिविप्रहस्तेजलंक्षिपेत् कृष्णायाअभावेन्यवर्णादेया गोरभावेद्रव्यंदेयम् पुत्रादिर्दानाचेत्प्रथमेमंत्रे उत्तितीर्षुरयमितिपठेत् द्वि
तीयेततुंवैतरणीमस्येति तृतीयेतांततुमस्येति अथोत्क्रांतिधेनुः अद्येत्याद्यमुकस्यसुखेनप्राणोत्क्रमणप्रतिबंधसकलपापक्षयद्वारासु
खेनप्राणोत्क्रमणाययथाशक्त्यलंकृतामिमामुत्क्रांतिधेनुंरुद्रदैवत्याममुकशर्मणेतुभ्यंसंप्रददे गवामंगेष्वितिमंत्रांतेनममेतिवदेत् धेन्व
भावेद्रव्यंदेयम् उक्तप्रायश्चित्तादिदानानिविधिमकृत्वापित्रादिमरणेपुत्रादिनाप्रायश्चित्तंकृत्वादाहादिकर्तव्यं दानान्येकादशाहेकार्याणि
पितुःपापाभावनिश्चयेप्रायश्चित्तंनावश्यकमेवं केचिदुत्क्रांतिवैतरण्योर्दशदानानिचैवाह्निमृतेपिकृत्वाप्रेतंदहेदित्याहुः तुलसीसन्निधौ

कुर्यात्कृच्छ्रालग्रामशिलांतथा केचित्तिललोहहेमकार्पासलवणभूमिधेनुसप्तधान्येत्यष्टदानान्याहुः केचिन्मुमूर्षोर्मधुपर्कदानमुक्तम् पुत्रादिः
कर्तांत्यकर्माधिकारार्थंकृच्छ्रत्रयादिकंवपनंचकुर्यात् तत्रमातापित्रोःसापत्नमातुःपितृव्यस्यज्येष्ठभ्रात्रादेश्चांत्यकर्मकरणेक्षौरमावश्यकम् पु-
त्राणांकर्तृभिन्नानामपिक्षौरंनित्यम् एवंपत्न्याअपिप्रथमेदशमेन्हिवाक्षौरंनित्यं तथादत्तकस्यपूर्वापरयोर्मात्रोःपित्रोर्मृतौक्षौरं रात्रौतुदग्ध्वा
पिंडांतंकृत्वावपनवर्जितम् वपनंनेष्यतेरात्रौशवस्नानीवपनक्रिया पत्नीपुत्रकनिष्ठभ्रात्रादेरंत्यकर्मणिक्षौरंनकार्यं अन्यत्रकृताकृतं स्मशा
नेनीयमानस्यशवस्यशूद्रस्पर्शेशूद्रेणवहनेवा कुंभेसलिलमादायपंचगव्यंतथैवच समंत्रैरभिमंत्र्यापस्तेनसंस्नाप्यदाहयेत् कृच्छ्रत्रयं
चकुर्यात् सूतिकारजस्वलयोः स्पर्शेप्येवमेवप्रायश्चित्तंतुपंचदशकृच्छ्राः शूद्रेणाद्विजदाहेतुचांद्रायणंपराकाप्राजापत्यानिसमुच्चयेनपुत्रादिः
कृत्वास्थीनिपुनर्दहेत् अस्थ्यभावेपालाशविधिः ऊर्ध्वोच्छिष्टाधरोच्छिष्टोभयोच्छिष्टेषुकृच्छ्रत्रयम् अस्पृश्यस्पर्शनेषट्कृच्छ्राः अंतरा-
लमृतेनव खट्वामरणेद्वादश निगडमृतेपंचदश रजकादिसप्तविधांत्यजादिस्पृष्टमरणेत्वेकत्रिंशत्कृच्छ्राणि देशांतरमरणेपराकद्वयमष्टौ
कृच्छ्रावा कृच्छ्रत्रयंप्रकुर्वीतआशौचमरणेपिच अर्धदग्धेशवेचितेरस्पृश्यस्पर्शेकृच्छ्रत्रयं एवंपुत्रादयःपित्रादेःपापिनःपापानुसारेणप्राय
श्चित्तकांडोक्तंप्रायश्चित्तंदुर्मरणात्मघातादिनिमित्तेपूर्वोक्तप्रायश्चित्तनारायणबल्यादिकंचकृत्वैवांत्यकर्मकुर्युः एवमुक्तप्रायश्चित्तंविनादा-
हादिकृतंव्यर्थंभवेत् उभयोश्चनरकः पतिपत्न्योरेककालेदहनेप्राप्तेभार्यायाःपत्यासहद्विवचनांतमंत्रोहेनदाहंकृत्वापिंडादिकंपतिपूर्वकंष

थक्कार्यम् एवंसपत्नीनामेककालेमृतौसहैवदाहः पिंडादिकंतुज्येष्ठक्रमेणपृथगेव एवंपितापुत्रयोर्भ्रात्रोश्च लौकिकाग्निदात्रयोर्दाहः सहैवपिं
डादिपितृपूर्वंज्येष्ठपूर्वंचपृथक् पुंबालानांस्त्रीबालानांचदहनखननेचैवमेवेतिनागोजीभट्टीयेरजस्वलागर्भिण्यादिमरणेसहगमनेचवक्ष्यते
अथगोमयोपलिप्तभूमौकुशेषूपविष्टोदक्षिणाशिरःशयितोवागोपीचंदनादिमृदाकृततिलकःश्रीविष्णुंस्मरन्पुण्यसूक्तंगीतांसहस्रनामादि-
स्तोत्राणिपठेच्छृणुयाद्वा अमृतत्वप्राप्त्यर्थंपुण्यसूक्तस्तोत्रादीनांपाठंश्रवणंवाकरिष्ये इतिसंकल्पः श्रोतुःसंकल्पाशक्तौश्रावयितास्याऽमु
कशर्मणोमृतत्वप्राप्तयेमुकंश्रावयिष्यइतिसंकल्पयेत् नानानमितिसूक्तंपुरुषसूक्तंविष्णुसूक्तमुपनिषद्भागाइत्यादिपुण्यसूक्तानि रामकृष्णा
दिनामस्मरणेजातिमात्रस्याधिकारः अथसाग्नेर्विशेषः गृह्याग्निमतोगृह्याग्निनाश्रौताग्निमतस्त्रेताग्निभिर्दाहःकार्यः तत्रगृह्याग्निमतः
श्रौताग्निमतश्चकृष्णपक्षेमरणेतद्दिवसायंकालाहुतीर्दशसायंकालपर्यंताः पक्षहोमवत्सकृद्गृहणेनवहुत्वापुनःसंकल्पपूर्वकंप्रातराहुतीश्च
प्रतिपत्प्रधानहोमांतास्तद्दिवहुत्वादर्शयागंकुर्यात् यागासंभवेआज्यंसंस्कृत्यस्रुचिचतुर्वारंगृहीत्वापुरोनुवाक्यायाज्याभ्यामेकैकांप्रधानाहु
तिंजुहुयात् स्मार्तेतुचतुर्गृहीताज्येनाग्नयेस्वाहेंद्राग्निभ्यांस्वाहेतिनाम्नेवप्रधानाहुतिद्वयं शुक्लपक्षेरात्रौमरणेसायंहोमस्यकृतत्वात्प्रातर्होम-
मात्रमाकृष्यतद्देवकुर्यात् नात्रपूर्णिमांतानांदर्शांतानांवाहोमानामिष्टिप्रधानपूर्णाहुतीनांवाकरणं शुक्लपक्षेदिवामरणेतुनकस्यापिहोमस्या-
कर्षणं एवंकृष्णपक्षमरणेपिदेवात्पूर्णमासेष्ट्यतिक्रमेहोमापकर्षप्रधानपूर्णाहुत्यादिकंचकृताकृतंमनारब्धत्वादितिभाति करणपक्षोतिक्रांतप्र

र्णमासपूर्णाहुतीर्हुत्वापक्षहोमान्कृत्वादर्शपूर्णाहुतयः कार्याः अग्नावरण्योरारूढे प्रमीयेतपत्निर्यदि प्रेतंस्पृष्ट्वामथित्वाग्निंजप्त्वाचोपावरो
हणं घृतंचद्वादशोपात्तंतूष्णींहुत्वाशवक्रिया विच्छिन्नश्रौताग्नेर्मृतौतुप्रेताधानंकार्यम् तद्यथाप्रेतस्याग्न्यालयेक्षिप्त्वारणीसन्निधाप्य य
स्याग्नयोजुह्वतोमांसकामाः संकल्पयंतेयजमानमांसं जायंतुतेहविषेसादितायस्वर्गेलोकमिमं प्रेतंनियंत्वितियजुर्मंत्रेणमथित्वाग्निमायत
नेप्रणीयद्वादशगृहीताज्येनतूष्णींहुत्वातेनदाहादिकार्यम् नष्टेष्वग्निष्वथारण्योर्नाशेस्वामीम्रियेतचेत् आहरेद्दरणीहूंहंमनोज्योतिर्ज्जु
चाततः शेषंप्राग्वत् स्मार्ताग्निमतः स्मार्ताग्निर्यदिविच्छिन्नस्ततोयतोविच्छेदस्तावत्कालगणनयापूर्वार्धोक्तरीत्याप्रायश्चित्तंतदेवकुर्यात् सं
कल्पयेद्वा प्रायश्चित्तांतेहोमद्रव्यंस्थालीपाकद्रव्यंचतावत्कालगणनयादेयम् ततोरणिपक्षेपूर्ववदरणिमंथनं पक्षांतरेऽमुकशर्मणोग्निवि
च्छेदनिमित्तकदाहायाग्निसिद्ध्यर्थंप्रेताधानंकरिष्यइतिसंकल्प्यायतनेसंभाराग्निक्षिप्यलौकिकाग्निंप्रतिष्ठाप्याज्यंसंस्कृत्यायाश्चेतिमंत्रेण
यस्याग्नयइतिपूर्वोक्तमंत्रेणचहुत्वाव्याहृतिचतुष्टयंजुहुयात् एवमौपासनःसिद्धोभवति पत्नीमरणेप्येवमितिभट्टाः एवंविधुरस्यापिश्रौ
ताग्निगृह्याग्निपरिग्रहसत्वेयथायथंतत्तदग्निभ्यांदाहः विधुरस्याग्निपरिग्रहोत्तरंतद्विच्छेदेपूर्वोक्तरीतिभ्यांतत्तदग्न्योराधानं आगृहीत
गृह्याग्निकैर्यौ+टीप+ सपत्नीकस्यापिदाहाद्यपेक्षाश्रयेणागृहीताग्नित्वंज्ञेयम्+ सभार्याविधुरयोर्ब्रह्मचारिसमावृत्तयोश्चाऽनुपनीतावि
वाहितपुत्रकन्ययोश्चनिरग्निकभार्याविधवयोश्चकपालाग्निनालौकिकाग्निनावादाहः अग्निवर्णकपालेकरीषादिनोत्पादितोभूर्भुवः

स्वः स्वाहेत्याज्याहुत्यासंस्कृतोग्निः कपालाग्निः लौकिकाग्निश्चांत्यजाग्निपतिताग्निसूतिकाग्निचिताग्न्यमेध्याग्निभिन्नोग्राह्यः यस्या
नयति शूद्रोग्निं तृणकाष्ठहवींषि वा प्रेतत्वं च सदा तस्य शूद्रः पापेन लिप्यते आहिताग्निदंपत्योः पूर्वपतिमरणे पत्न्युः सर्वाग्निभिर्दाहः प
श्चान्मृतभार्यायास्तु निर्मथ्याग्निना कपालाग्निना वा पूर्वभार्यामरणे तु तस्यापि सर्वाग्निभिर्दाहः कार्यः सर्वपात्राण्यपि तस्यै देयानि।
पश्चान्मृतस्य तु पत्युः पुनराधानेन त्रेताग्निसत्वे तेन दाहः आधानाकरणे निर्मंथ्येन लौकिकाग्निना वेति केचित् याज्ञिकाचारोपि प्रायेणै
वमेव अत्र निर्णयसिंधुः साग्नेः पत्नीमृतौ द्वौ पक्षौ पुनर्विवाहेच्छायां पूर्वाग्निभिर्भार्यां दग्ध्वा पुनर्दारक्रियां कुर्यात् पुनराधानमेव चेत्ये
कः पक्षः दाहयित्वाग्निहोत्रेण स्त्रियं वृत्तवतीं पतिरित्यादिवचनजातानि पुनर्विवाहेच्छुपराण्येव पुनर्विवाहाशक्तौ निर्मंथ्याग्निना तां द
ग्ध्वा पूर्वाग्निष्वेवाग्निहोत्रहोमेष्ट्यादि चातुर्मास्यादि कार्यम् सोमयागो न कार्यः पूर्वाग्न्येकदेशेन दहेदिति यज्ञपार्श्वदेवयाज्ञिकादयः या
नि तु तस्मादपत्नीकोप्यग्निहोत्रमाहरेदिति श्रुतिस्मृत्यादिवचनानि तानि पूर्वाग्निष्वेवाग्निहोत्रपराणि न त्वपत्नीकस्याधानार्थानि अपत्नी
कस्याधानविधायकमूलवचनाभावात् दारकर्माणि यद्यशक्त आत्मार्थमग्न्याधेयमित्यापस्तंबसूत्रं तु पुनर्विवाहाशक्तो पूर्वदहनमग्न्या
धेयमात्मार्थमेव स्थाप्यं न पत्न्यै दद्यादित्येवंपरं ब्राह्मणभाष्यापरार्कशार्ङ्गधरमांडारादिमतमप्येवमेव यत्त्वपत्नीकस्याधानमाहुस्तदा
शयं न विद्म इति इदं निर्णयसिंधुमतमेव युक्तं भाति याज्ञिकानामाचारस्त्वन्तर्गूढविवाहेच्छामूलकोन प्रामाण्यापादकः पुनर्विवाहाश

यासर्वाग्निदानेपश्चाद्विवाहासंभवेसिंधुमतेआधानाभावान्निर्मथ्याग्निरेवशरणं केषांचिन्मतेपुनराधानं अत्रनिर्मथ्यादिनापूर्व
मृतभार्यादाहपक्षेपूर्वाग्निनामुत्सर्गेष्ट्यात्यागंकृत्वापुनराधानंकृत्वाग्निहोत्रंकार्यमितिकेचिदाहुः एवंस्मार्ताग्निमतः पूर्वभार्यामरणे
पिगृह्याग्न्येकदेशेनतांदहेदवशिष्टाग्नौनित्यहोमस्थालीपाकाग्रयणानिकार्याणि अत्रसर्वत्रश्रौतस्मार्तेचकुशपत्नीविधानेनैवाधानादि
कर्माधिकारः अनेकभार्यस्यज्येष्ठायांजीवत्यांकनिष्ठभार्यामरणेनिर्मथ्यादिनातांदहेत् नश्रौतस्मार्ताग्निभिः केचित्पूर्वसर्वाग्निभिःक
निष्ठांदग्ध्वाज्येष्ठयासहपुनराधानंकार्यमित्याहुस्तदग्निद्वयसंसर्गपरंमतांतरपरंवाबोध्यम् दाहकालेग्निनाशेतु यजमानेचितारूढेपा
त्रन्यासेकृतेसति वर्षाद्यभिहतेवन्हौचिताग्निस्थेकथंचन तदार्धदग्धकाष्ठानितानिनिर्मथ्यतंदहेत् अथगृहाच्छ्मशानेशवानयनप्र
कारः तत्रविप्रंप्रेतंनगरपश्चिमद्वारेणशूद्रंदक्षिणद्वारेणनिःसार्यसजातीयाःशवंप्रच्छादितमुखंप्राक्शिरसंदाहदेशंनयेयुः पूर्वोक्तोग्निः
शवाग्रेऽन्येननेतव्यः प्रेताग्न्योर्मध्येन्येननगंतव्यं सर्वेसपिंडादयोधःकृतोपवीतामुक्तकेशाज्येष्ठपुरःसराःप्रेतमनुगच्छेयुः प्रेतश्चनग्नो
दग्धव्यः निःशेषतश्चनदाह्यः शववस्त्रंचश्मशानवासिभ्योदेयम् प्रेतश्चकेशनखादिवापयित्वासंस्नाप्यगंधपुष्पाद्यैरलंकृत्यदग्ध
व्यः दिनेमृतोदिवैवदाह्योरात्रिमृतस्यरात्रावेव दिवावारात्रौवास्थितःशवःपर्युषितः पर्युषितंशवंपंचगव्येनस्नापयित्वाप्राजापत्य
त्रयंकृत्वादहेत् मुखस्थसप्तछिद्राणिहिरण्यशकलैश्छादयेत् अत्रपात्रन्यासोमंत्रव द्दाहादिविधिश्चस्वस्वसूत्रानुसारीश्रौतस्मार्ताग्नेष्वपि

योगेषुज्ञेयः ततोदाहांतेघटस्फोटादिकंकार्यम् शिलाविपर्ययेपिघटस्फोटस्यनावृत्तिः ततश्चितामप्रदक्षिणंसर्वेआहृत्यसचैलंस्नात्वान
ग्यसगोत्रसपिंडसमानोदकानांमातामहीमातामहयोराचार्यादेश्च दुहितृभगिन्योश्चावश्यंतिलांजलिंदद्यु स्तथाहृद्धपूर्वादक्षिणामुखा अमु
कगोत्रनामाप्रेतस्तृप्यत्वितिमंत्रेणांजलिनातद्भुत्पाषाणंसिंचेयुः अत्रस्नानोदकदानेऽपनःशोशुचदघमितिमंत्रेणस्नानमेवतेनमंत्रेणेत्यन्ये
स्त्रीणांतुमंत्रोनास्ति मातुलपितृष्वसृमातृष्वसृस्वस्त्रीयश्वशुरमित्रयाजकादीनामुदकदानंकृताकृतं करणपक्षेपिनाश्मन्येवेतिनियमः व्रा
त्यब्रह्मचारिपतितव्रतिक्लीबचोराश्चनोदकंदद्युः तत्रव्रात्यायथाकालमुपनयनहीनाः व्रतिनःप्रक्रांतप्रायश्चित्ताःचोराःसुवर्णतत्समद्र
व्यापहारिणः ब्रह्मचारिभिर्मातापितृपितामहमातामहगुर्वाचार्यादीनामुदकदानंकार्यम् प्रक्रांतप्रायश्चित्तैस्तत्तदंतेउदकदानंत्रिरात्राशौ
चंचकार्यम् व्रात्यादिभिःप्रेतस्पर्शवहनदाहपिंडादिकमपिनकार्यम् अन्याभावेब्रह्मचार्यपिपित्रादेर्दाहमाशौचंकुर्यात् कर्मलोपस्तुना-
स्तीत्युक्तम् इदंचोदकदानमेकवाससापसव्येनैव उदकदानोत्तरंपुनःस्नात्वावस्त्राणिनिष्पीड्यकुलवृद्धाःपूर्वादीन्पूर्वेतिहासैःसमाश्वास्य
विप्रानुमत्याकनिष्ठानुक्रमेणगृहंगत्वानिंबपत्राणिदशनैर्भक्षयित्वाचम्याग्न्युदकगोमयादीन्स्पृष्ट्वाद्वाराश्मनिपदंनिधायगृहंनविशेयुः निंब
पत्रभक्षणंकृताकृतं ततस्तद्दिनेउपवसेयुः उपवासाशक्तावयाचितलब्धेनान्यगृहपक्वेनवैकेनैवहविष्यान्नेनवर्तेरन् तत्राशौचमध्येमाष
मांसापूपमधुरलवण दुग्धाभ्यंगतांबूलक्षाराणि वर्ज्यानि क्षाराणितु तिलमुद्गादृते शैब्यंसस्येगोधूमकोद्रवो॰ ।धान्याकंदेवधान्यंचशमीधा॰

न्यंतथैवच स्विन्नधान्यंतथापण्यंमूलंक्षारगणःस्मृतः केचित्सैंधवंभक्ष्यमित्याहुः आदर्शस्त्रीसंगद्युतादिहसनरोदनोच्चासनानिनित्यंज्य
जेयुः बालवृद्धातुरवर्ज्यंतृणाकटास्तीर्णभूमौपृथकूशयीरन्नकंबलाद्यास्तीर्णभूमौ मार्जनादिरहितमेवस्नानम् अस्थिसंचयनादूर्ध्वंभा
र्यापुत्रव्यतिरिक्तानांशय्यासनादिभोगोस्त्येव स्त्रीसंगस्तुनास्ति अस्थिसंचयनंतुसमंत्राग्निदाहदिनादारभ्यप्रथमदिनेद्वितीयेतृतीयेच
तुर्थेसप्तमेनवमेवागोत्रजैःसहस्वस्वसूत्रोक्तप्रकारेणकार्यम् तत्रद्विपादत्रिपादनक्षत्राणिकर्तुर्जन्मनक्षत्रंचवर्ज्यम् संभवेर्कभौममंदवारा
वर्ज्याः पालाशदाहास्थिदाहयोः सद्यःसंचयनम् अस्थ्नांगंगांभसितीर्थांतरेवाप्रक्षेपः तद्विधिर्वक्ष्यते अरण्येवृक्षमूलेनिखननंवा अ
स्थीन्यन्यकुलस्थस्यनीत्वाचांद्रायणंचरेत् दययान्यस्यापिनयने महापुण्यं अस्थ्नांचसूकरशूद्रादिस्पर्शेपंचगव्यशालग्रामतुलस्युदक
प्रोक्षणं आशौचमध्येस्वगोत्रजैःसहभोक्तव्यंनत्वादिवेव भोजनंचमृन्मयेषुपर्णपुटेषुवाकार्यंनतुधातुपात्रेषुदाहदिनादारभ्यदशापिंडादश
दिनमध्येदर्भास्तीर्णभूमावमंत्रकंदेयाः क्षत्रियादीनांनवपिंडाः नवदिनांतंदशमपिंडस्त्वाशौचांत्यदिने प्रथमेहनियोदेशोयश्चकर्तायच्च
तंडुलादिद्रव्यंयच्चोत्तरीयशिलापाकपात्रादितदेवदशाहांतं एतदन्यतमव्यत्ययेयतोव्यत्ययस्ततःपुनरावृत्तिः शिलाविपर्ययेपिघटस्फोटा
देर्नावृत्तिरित्युक्ते लौकिकशिलाग्रहणं तेनपिंडदानतिलांजल्यादिकस्यैवावृत्तिर्नदाहस्य केचिदाचार्यविपर्ययेप्यावृत्तिमाहुः यत्रपुत्रादिमु
ख्यकर्तुरसन्निधानादमुख्याधिकारिणापिंडदानक्रियारब्धातत्रमध्येपुत्रादिसन्निधानेप्यमुख्यकर्त्रैवदशाहांताक्रियासमापनीया ए॰

त्क्रादशाहादिकंतुपुत्रादिमुख्येनैव समंत्रकदाहमात्रेन्येनकृतेतुपिंडदानादिदशाहकृत्यंसन्निकृष्टमुख्येनैव कार्यमितिमिता
क्षरादयः अन्येतुसगोत्रेसगोत्रोवायःसमंत्रकदाहकर्तासएवदशाहकृत्यंकुर्यादित्याहुः पत्न्याःकर्तृत्वेरजोदर्शनेजातेसा
तदंतेकुर्यात् कर्तुरस्वास्थ्येन्येनसर्वाःक्रियाःपुनःकार्याः पिंडद्रव्येषुतंडुलामुख्याः तदभावेफलमूलशाकतिलमिश्रस
क्तवोपि प्रेतश्राद्धेषुपितृशब्दस्वधाशब्दानुशब्दाः पुष्पधूपदीपदानादौमंत्राश्चनवाच्याः त्र्यहाशौचेपर्णशरदाहादौ प्रथ
मेदिनेएकःपिंडः द्वितीयेचत्वारः तृतीयेपंचेतिक्रमोबोध्यः पुत्रेणपर्णशरदाहेकृतेतुतस्यदशाहाशौचांतेनत्र्यहमध्येपिं
डसमाप्तिर्नकार्या शिरस्त्वाद्येनपिंडेनप्रेतस्यक्रियतेतदा द्वितीयेनतुकर्णाक्षिनासिकाः तृतीयेनकंठभुजवक्षांसि चतु
र्थेननाभिलिंगगुदानि पंचमेनजानुजंघपादम् षष्ठेनमर्माणि सप्तमेननाड्यः अष्टमेनदंतलोमानि नवमेनवीर्यम्
दशमेनतुपूर्णत्वंतृप्ततास्क्षुद्विपर्ययः जलंदशाहमाकाशेस्थाप्यंक्षीरंचमृन्मये प्रेतात्रस्नाहीत्युदकं इदंपिबेतिचक्षीरं इदंचकृताकृतम्
ततःप्रेतोपकृतयेदशरात्रमखंडितं कुर्यात्प्रदीपंतैलेनवारिपात्रंचमार्तिकं भोज्याद्भोजनकालेतुभक्तमुष्टिंचनिर्वपेत् नामगोत्रेणसंबु
ध्याधरित्र्यांपितृयज्ञवत् भूर्लोकात्प्रेतलोकंतुगंतुंश्राद्धंसमाचरेत् तत्तार्थयंहिभवतिमृतस्यमनुजस्यच अथदशाहमध्येदर्शपाते
निर्णयः पिंडदानादौप्रारब्धेयेदिमध्येदर्शप्राप्तिस्तदामातापितृव्यतिरिक्तानांसर्वंदशाहकृत्यमाकृष्यदर्शएवसमापनीयं मातापितृविष

येतुत्र्यहमध्येदर्शपातेनापकर्षः त्रिरात्रात्परंदर्शपातेतुपित्रोरपिसर्वंदर्शेएवसमापनीयमितिकेचित् अन्येतुत्रिरात्रोर्ध्वमपि दर्शपातेऔ
रसपुत्रेणापित्रोस्तंत्रसमाप्तिर्नकार्येत्याहुः अत्रदेशाचाराद्व्यवस्थेतिसिंध्वादयः यद्दिदैवाद्दर्शात्पूर्वंपिंडदानादितंत्रंनारब्धंतदादाहमात्रे
समंत्रकेजातेपिनदर्शेतंत्रसमाप्तिनियमइतिभाति दर्शोत्तरमेवतंत्रारंभसमाप्तिसंभवेन द्विरेंदवेतुकुर्वाणाः पुनःश्राद्धसमश्नुतइत्युक्त-
दोषाप्रसक्तेः एवंदर्शेपकृष्यतंत्रसमाप्तावप्यग्निपिंडदातुर्दशाहमाशौचमस्त्येव पुत्रादेःसपिंडस्यतुकृतरांदशाहंप्रेतपिंडान्प्रदायस्नात्वा
भुक्त्वावसपिंडस्यत्रिरात्रोपवासः सपिंडस्योपवासएकः मत्याद्दिगुणं प्रेतकर्मकुर्वतांसंचयनादर्वाक्स्त्रीसंगेकृतेचांद्रायणंउर्ध्वंकृच्छ्रत्रयं
अन्येषामाशौचिनांसंचयनादर्वाक्त्रिरात्रंतदुत्तरमेकोपवासः अथनवश्राद्धं प्रथमेन्हितृतीयेचपंचमेसप्तमेतथा नवमेकादशेचैव
तन्नवश्राद्धमुच्यते नवश्राद्धानिपंचाहुराश्वलायनशाखिनः आपस्तंबाःषडित्याहुर्विभाषाल्वितरेषुहि पंचपक्षेएकादशाहेनवश्राद्धं
कार्यम् एतान्येवविषमश्राद्धानीत्युच्यंते नवश्राद्धानिदशाहांतर्नवमिश्रंतुवत्सरइत्यन्यत्र अकृत्वातुनवश्राद्धंप्रेतत्वान्नैवमुच्यते न
वश्राद्धंत्रिपक्षंषण्मासिकंमासिकानिच नकरोतिकृतोयस्तस्याधःपितरोगताः अर्घ्यहीनमधूपंचगंधमाल्यविवर्जितं नवश्राद्धमम
त्रंस्यादवनेजनवर्जितम् आशिषोद्विगुणादर्भाजपाशीःस्वस्तिवाचनं पितृशब्दःस्वसंबंधःशर्मशब्दस्तथैवच पात्रालंभोवगाहश्च-
उल्मुकोल्लेखनादिकं तृप्तिप्रश्नश्चविकिरःशेषप्रश्नस्तथैवच प्रदक्षिणाविसर्गश्चसीमांतगमनंतथा अष्टादशपदार्थाश्चप्रेतश्राद्धेविस

र्जयेत् तिलोसीतिमंत्रेस्वधानमः पितृशब्दानवाच्याः किंतुप्रेतशब्दोहेनतूष्णींवातिलावपनं तूष्णीमर्घ्यदानं अमुष्मैस्वाहेतिप्रेतनाम्ना पाणिहोमः बह्वृचानांसर्वैकोद्दिष्टेष्वग्नौकरणमस्त्येव अन्यशाखिनांतुतन्निषेधः गाम्नेकः पिंडः निनयनमंत्रऊहः अनुमंत्रणादिकंत्व मंत्रकं अभिरम्यतामितिविसर्जनम् एवंनवश्राद्धवर्ज्यैकोद्दिष्टेषु नवश्राद्धेत्वमंत्रकंसर्वमितिनारायणवृत्तिः उत्तानंस्थापयेत्पात्रमेकोद्दिष्टे सदाबुधः न्युब्जंतुपार्वणेकुर्यात्तस्योपरिकुशान्न्यसेत् सपिंडीकरणांतानिप्रेतश्राद्धानिलौकिकाग्नावित्याश्वलायनमतं नवश्राद्धानिसं भवेन्नेनकुर्यादन्यथामान्नेन विघ्नेतुनवश्राद्धेमासिकंचयद्यदंतरितंभवेत् तत्तदुत्तरश्राद्धेनसहतंत्रेणकार्यम् शावेआशौचांतरप्राप्तौनव श्राद्धानिकुर्यादेव सहगमनेतुनवश्राद्धानिसर्वाणिसपिंडीकरणंपृथक् एकएववृषोत्सर्गोगोरेकातत्रदीयते शूद्रस्यामंत्रकंसर्वंद्विजवन्ना न्नेवकार्यम् इतिस्मृत्यर्थसारः अत्रवयोधिकमरणेतत्कनिष्ठानांसपिंडानांदशमेह्निमुंडनंकेचिदाहुः मातापित्राचार्येषुमृतेषुनियमेनद शमेहनिमुंडनम् एवंभर्तरिमृतेस्त्रियाअपिमुंडननियमः पुत्राणांसर्वेषांदाहकर्तुश्चदाहांगभूतंप्रथमदिनेचमुंडनम् अत्रदेशाचारा द्व्यवस्था अत्ररात्रिमृतस्यरात्रौदाहेपिप्रातरेवमुंडनमित्युक्तम् ततोदशमेहनिपूर्ववस्त्रशय्यादिगृहशय्यादिचकृत्वागौरसर्षपतिलकल्केनस शिरःस्नानंकृत्वानववस्त्रेपरिधायपरिहितवस्त्राणिप्रेतवस्त्राणिचांत्यजेभ्यआश्रितेभ्यश्चदत्वा सुवर्णादीनिमंगलवस्तूनिस्पृष्ट्वागृ हंविशेत् अथास्थिक्षेपविधिः तत्रादौसंचयनादिनेऽस्थिस्थापनप्रकारः प्रेतस्थानेबलिंदत्वाक्षीरेणाभ्युक्ष्यवाग्यतः प्रेतस्यास्थी

निगृण्हीयात्प्रधानांगोद्भवानिच पंचगव्येनसंस्नाप्यक्षौमवस्त्रेणवेष्टयन्च प्रक्षिप्यमृन्मयेपात्रेनवेसंछादनेशुभे अरण्येवृक्षमूलेवाशु-
द्धेसंस्थापयेदथ सूक्ष्मान्यस्थीनितद्भस्मनीत्वातोयेविनिक्षिपेत् ततःसंमार्जनंभूमेः कर्तव्यंगोमयांबुभिः पूजांचपुष्पधूपाद्यैर्बलि
भिःपूर्वच्चरेत् तत्स्थानाच्छनकैर्नीत्वातीर्थेवाजान्हवीजले क्वचिच्चप्रक्षिपेत्पुत्रोदौहित्रोवासहोदरः मातुःकुलेपितृकुलंवर्जयित्वान
राधमः अस्थीन्यन्यकुलस्थस्यनीत्वाचांद्रायणंचरेत् गंगातोयेषुयस्यास्थिक्षिप्यतेशुभकर्मणः नतस्यपुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्सनात
नात् अस्तंगतेगुरौशुक्रेतथामासेमलिम्लुचे गंगायामस्थिनिक्षेपंनकुर्यादितिगौतमः दशाहांतरेस्थिप्रक्षेपेतुनास्त्यादिदोषः दशाहाभ्यं
तरेयस्यगंगातोयेस्थिमज्जति गंगायांमरणंयादृक्तादृक्फलमवाप्नुयात् अथतीर्थेस्थिक्षेपंकर्तुंतत्पूर्वांगविधिः यत्रास्थीनिनिखा
तानितांभूमिंसचेलस्नानपूर्वकंपृथग्गोमूत्रादिभिःप्रोक्षयेत् तत्रगायत्र्यागोमूत्रेण गंधद्वारामितिगोमयेन आप्यायस्वेतिक्षीरेण दधि
क्राव्णइतिदध्ना घृतंमिमिक्षइतिघृतेन उपसर्पेतिचतसृणामृचांशंखःपितरस्त्रिष्टुप् भूप्रार्थनखननमृदुद्धरणास्थिग्रहणेषुक्रमेणावि
नियोगः ताभिर्ऋग्भिःक्रमेणास्थिग्रहणांतानिकर्माणिकृत्वास्वयंजलाशयेगृह्योक्तविधिनास्नायात् ततोस्थिशुद्धिंकुर्यात् सायथा अ
स्थीनिस्पृष्ट्वेतोनिंद्यमितितृचावृत्यापंचगव्यैःस्नात्वास्पृष्ट्वैवदशस्नानानिकुर्यात् तत्रगायत्र्यादिपंचमंत्रैर्गोमूत्रेणगोमयक्षीरदधिसर्पिः
स्नानानिकृत्वादेवस्यत्वेतिकुशोदकेन मानस्तोकेतिभस्मना अश्वक्रांतेरथक्रांतेइतिमृदा मधुवाताइतिमधुना आपोहिष्ठेतिशुद्धोदकेनचस्ना

यात् एवंदशस्नानानिकृत्वाऽस्थ्यांकुशैर्मार्जनंकुर्यात् तत्रमंत्रः अतोदेवाइत्यृक् अथसप्तसूक्तानि एतोन्विंद्रंस्त० १ शचीवो० २ ननमंहो-
न० ८ इतिवाइति १३ स्वादिष्ठयेति १० ममाग्नेवर्चो० ९ कद्रुद्राय० ९ ततोयदीयान्यस्थीनितस्यकृतसपिंडीकरणस्यपार्वणविधिनाश्राद्धम-
स्थिक्षेपांगभूतंहिरण्येनकुर्यात् सक्तुनाचपिंडदानं दशाहांतरेस्थिक्षेपकरणेएकोद्दिष्टविधिनाश्राद्धं ततस्तिलतर्पणंकृत्वापुनःपंचगव्य-
पंचामृतशुद्धोदकैरस्थीनिप्रक्षाल्ययक्षकर्दमेनालिप्यपुष्पैःप्रपूज्याजिनकंबलदर्भभूर्जपत्रशाणपत्रताडपत्राणांक्रमेणसप्तधासंवेष्ट्य-
ताम्रसंपुटेस्थापयेत् तत्रयक्षकर्दमलक्षणम् द्वादशकर्षंचंदनंकुंकुमंचषट्कर्षाःकर्पूरश्चतुःकर्षाकस्तूरीचैतेषांमेलनाद्यक्षकर्दमः ततो-
स्थिषुहेमरौप्यखंडानिमौक्तिकप्रवालनीलमणींश्चनिक्षिप्यस्वसूत्रोक्तविधिनास्थंडिलाग्निप्रतिष्ठादिकृत्वाष्टोत्तरशतंतिलाज्याहुतीर्जुहुया-
त् उदीरतांशंखःपितरस्त्रिष्टुप् अस्थिप्रक्षेपांगतिलाज्यहोमेविनियोगः उदीरतामितिसूक्तस्यचतुर्दशऋग्भिःप्रत्यृचमाहुतिरित्येवंसू-
क्तस्यसप्तावृत्तिभिरवशिष्टदशाहुतीःप्रथमऋगावृत्त्येत्येवमष्टोत्तरशतंतिलमाज्याहुतीश्चजुहुयात् संवेष्टनास्थिसमुच्चययुतंताम्रसं-
पुटमादायतीर्थंगच्छेत् तत्रनियमाः मूत्रपुरीषोत्सर्गकालेआचमनकालेचनास्थीनिधारयेत् शूद्रयवनांत्यजादिकान्स्वहीनजातिमस्थि-
धारणकालेनस्पृशेदितिकाशीखंडे ततस्थीर्थंप्राप्यतीर्थप्राप्तिनिमित्तकंस्नानादिविधायास्थीनिस्नापयित्वाऽमुकगोत्रस्याऽमुकशर्मणो-
ब्रह्मलोकादिप्राप्तयेऽमुकतीर्थेस्थिप्रक्षेपमहंकरिष्येइतिसंकल्प्यपलाशपर्णपुटेपंचगव्येनास्थीन्यासिंच्याहिरण्यशकलमाज्यघृततिलमिश्रि

तास्थीनि मृत्पिंडे निधाय दक्षिणां दिशमवेक्षमाणो नमोस्तु धर्मायेति वदन् तीर्थं प्रविश्य नाभिमात्रे जले स्थित्वा स मे प्रीतोस्त्विति उक्त्वा तीर्थे क्षिपे-
त् ततः स्नात्वा जलाद्बहिरागत्य सूर्यं दृष्ट्वा हरिं स्मृत्वा विप्राय यथाशक्ति रजतदक्षिणां दद्यात् अमुकस्यास्थिक्षेपः कृतस्तत्सांगतार्थं रजतमिदं
तुभ्यं संप्रददे इत्यस्थिक्षेपप्रकारः अथैकादशाहकृत्यं एकादशाहे प्रातरुत्थाय गृहानुलेपनं कृत्वा स्पृष्टसर्ववस्त्रक्षालनपूर्वकं सर्वसपिंडानां
सचेलस्नानांते संध्यापंचमहायज्ञादि नित्यकर्मणि शुद्धिः एकादशाहे संगवकाले स्नानाच्छुद्धिरिति केचित् एकादशाहे कर्तुः पुत्रादेरपि पंच
महायज्ञाद्यधिकारः सपिंडानां दर्शवार्षिकादिश्राद्धेष्वप्यधिकारः नांदीश्राद्धमात्रं च तु पुरुषसपिंडैः सपिंडीकरणात्प्राक् न कार्यं ततो दशाह-
कर्मकार्यमुख्यः कर्ता मुख्यो वा पुत्रादिः कर्ता वृषोत्सर्गाद्येकादशाहिकं सर्वकर्म कुर्यात् एकादशेन्हि प्रेतस्य यस्य नोत्सृज्यते वृषः प्रेतत्वं सुस्थि-
रं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि अत्र स्वयमेव सर्वं कुर्यान्न तु काम्यवृषोत्सर्गवदाचार्यवरणं अयं गृहे न कार्यः अयं द्वादशाहेप्युक्तः क्वचिन्मृताहेप्युक्तः त्रिपुरुषद्वितयेचैव
च मृताहे बांधवस्य चेति वत्सराभ्यंतरे पित्रो वृषस्योत्सर्गकर्मणि वृद्धिश्राद्धं न कुर्वीत तदन्यत्र समारभेत् वृषलक्षणं तु लोहितो यस्तु वर्णेन
मुखे पुच्छे च पांडुरः श्वेतः खुरविषाणाभ्यां स नीलो वृष उच्यते अथवा श्वेतवर्णस्य मुखपुच्छादिश्यामत्वेनीलवृषत्वं यद्वा सर्वश्यामस्य मु-
खादिश्वेतत्वेनीलवृषत्वं केचित्तु वृषाभावे मृद्भिः पिष्टैर्वा वृषं कृत्वा होमादिविधिना वृषोत्सर्ग इत्याहुः यथोक्तालाभे यथालाभो द्विवर्षएकव
र्षो वा वृषो वर्षाधिका श्चतस्र एका वा वत्सतरी स्यात् प्रयोगस्तु स्वस्वसूत्रानुसारी ग्राह्यः सव्येन पाणिना पुच्छं समादाय वृषस्य तु दक्षिणेना

पआदायसतिलाः सकुशास्ततः प्रेतगोत्रंसमुच्चार्यामुकस्मै वृषएषमयादत्तस्तंतारयस्वितिवदन्सहेमजलंभूमावुत्सृजेत् विधारयन्नतंकश्चि-
न्नचकश्चनवाहयेत् नदोहयेच्चतांधेनुंनचकश्चनबंधयेत् पतिपुत्रवत्याः सुवासिन्यानवृषोत्सर्गः तत्स्थानेएकापयस्विनीगौर्देया पतिपुत्रयोर
न्यतराभावेतुस्त्रीणामपिवृषोत्सर्गः सहगमनेतुस्त्रीणांवृषोत्सर्गस्थानेगौरेव वृषोत्सर्गसांगतार्थंतिलोदकुंभधेनुवस्त्रहिरण्येतिपंचदानानि
आशौचांतरंचेदेकादशाहेप्राप्नोतितदावृषोत्सर्गादिकमाद्यमासिकंशय्यादिदानानिचकुर्यादेव एवंकृतेवृषोत्सर्गेफलंवाजिमरवोदितम् यमु
द्दिश्योत्सृजेन्नीलंसलभेतपरांगतिं वृषोत्सर्गःपुनात्येवदशातीतान्दशापरान् इतिवृषोत्सर्गः अथैकादशाहेमहैकोद्दिष्टं इदंचमहैकोद्दिष्टं
षोडशश्राद्धेभ्योभिन्नमेव अतएवेदंकरिष्यमाणसर्वैकोद्दिष्टप्रकृतिभूतमित्युच्यते इदंचपाकेनैव अत्रसतिसंभवेविप्रोभोजयितव्यः अ
संभवेग्नौहोमः ब्राह्मणंभोजयेदाद्येहोतव्यमनलेथवेत्युक्तेः श्मश्रुकर्मतुकर्तव्यंनरवछेदस्तथैवच स्नपनाभ्यंजनेदद्याद्विप्रायविधिपूर्वकं
ततः क्षणपाद्यासनार्घ्यगंधपुष्पाच्छादनान्येवदद्यात् नात्रधूपदीपौ एकोद्दिष्टंदेवहीनमित्युक्तेरेकएवविप्रः द्विवेवचनिमंत्रणं एकमर्-
घ्यपात्रं स्वधाशब्दनमःशब्दपितृशब्दानसंति तेनमन्त्रः प्रेतइमाँल्लोकान्प्रीणयाहिन इतिमंत्रोहोर्घ्यपात्रे नाभिश्रवणम् सर्वप्राचीनावी-
तिनैवकार्यम् देवकार्याभावात् अग्नौकरणाविकल्पः तत्रचपाणिहोमेपिनतस्यभक्षणंकिंत्वग्नौप्रक्षेपः एकएवपिंडः अनुमंत्रणादिसर्व-
ममंत्रकम् स्वदितमितितृप्तिप्रश्नः कात्यायनानां अक्षय्यस्थानेउपतिष्ठतामितिवदेत् अभिरम्यतामितिविसर्जनम् अभिरम्यतास्मेतिविप्रप्र

प्रतिवचनं श्राद्धशेषभोजनंनास्तिअंतेस्नानं नवश्राद्धैकोद्दिष्टेतुसर्वममंत्रकमित्युक्तम् विप्राभावेस्वगृह्याग्नावेकोद्दिष्टं यथाअग्नौपायसंश्रपयित्वाज्यभागां
तेऽग्नेरग्नेश्राद्धप्रयोगंकृत्वाग्नौप्रेतमावाह्यगंधाद्यैःसंपूज्यपृथिवीतेपात्रमित्यादिनान्नंसंकल्प्योदीरतामवरइत्यष्टाभिश्चतुराहुतिभिर्ऋग्भिर्द्वात्रिं
शदाहुतीर्हुत्वापिंडदानादिश्राद्धंसमापयेदिति एवमेतदेकोद्दिष्टंस्त्रीणामपि अथाद्यमासिकं तस्यमासादौमासिकंकार्यमितिवचनान्मृताहोमुख्यःकालः
सचाशौचप्रतिबंधादतिक्रांतइतितदंतएकादशेन्हितत्कार्यं अतएवब्राह्मणंभोजयेदाद्येहोतव्यमनलेथवा पुनश्चभोजयेद्विप्रंद्विरावृत्तिर्भवेदिहेत्युक्तिः
प्रथममासिकार्थद्वितीयावृत्तिरुक्ता अत्रचद्विरावृत्तिर्भवेदिहेत्युक्तेः षोडशमासिकानांसपिंड्यधिकारार्थमपकृष्यकर्तव्यानांद्वादशाहादौकरणपक्षेयोज्या
तेषामेकादशाहएवकरणपक्षेतुषोडशमासिकानांषोडशावृत्तयएकंमहैकोद्दिष्टोत्तरमतिक्रांतमाद्यमासिकंकरिष्येइतिसंकल्प्याद्यमासिकमात्रमन्नेनामे
नवाविप्रेदर्भवटौवाप्रेतमावाह्यकार्यंनत्वाद्यमासिकस्याग्नौहोमः पुनश्चभोजयेद्विप्रमितिवचनात् इत्थंचमहैकोद्दिष्टमेकमाद्यमासिकमित्येको
द्दिष्टस्यद्विरावृत्तिःस्पष्टैव येत्वाद्यमासिकातिरेकेणमहैकोद्दिष्टस्यद्विरावृत्तिंवदंतितेभ्रांताः अत्रकेचिदाद्याब्दिकस्यापिमृताहएवकालइतितस्या
प्यतिक्रांतत्वादेकादशाहेआद्यमासिकमाद्याब्दिकंचतंत्रेणकरिष्येइतिसंकल्प्यद्वयमपिकार्यमित्याहुः अन्येतु मासादौमासिकंकार्यमाब्दिकं
वत्सरेगतेइतिवचनात् द्वितीयवर्षारंभे प्रथमाब्दिकमिति नाब्दिकस्यैकादशाहेतुष्ठानमित्याहुः एवंत्रिपक्षेसपिंडीकरणपक्षेएकाद-
शाहेआद्यमासिकमूनमासे ऊनमासिकं द्वितीयमासारंभेद्वितीयमासिकं पक्षत्रयेत्रैपक्षिकंचैकोद्दिष्टविधिनाकृत्वा ऽवशिष्टद्वादशमासिकान्य-

पक्षकृष्यतथैवकृत्वासपिंडीकरणं एवंपक्षांतरेषूह्यम् एकादशाहेतंत्रेणषोडशमासिकापकर्षपक्षेमहैकोद्दिष्टोत्तरंदेशकालौसंकीर्त्यातिक्रांतमा-
द्यमासिकंसपिंड्यधिकारार्थमपकृष्योनमासिकादीन्न्यूनाब्दिकांतानिपंचदशमासिकानिचतंत्रेणैकोद्दिष्टविधिनाकरिष्यइतिसंकल्प्यतंत्रेण
षोडशापिकुर्यात् केचिन्मतेत्वतिक्रांतेआद्यमासिकाद्याब्दिकेऊनादिमासिकानिचेत्यादिसंकल्पः मासिकानितु आद्यमासिकं१ऊनमासि
कम्२ द्वितीयमासिकम्३त्रैपक्षिकम्४तृतीयमासिकम्५चतुर्थमासिकं६ पंचममासिकं७ षष्ठं८ ऊनषण्मासिकं९ सप्तममासिकं१०
अष्टमं११ नवमं१२ दशमं१३ एकादशं१४ द्वादशं१५ऊनाब्दिकं१६ चेतिक्रमेणज्ञेयानि अथैकादशाहेरुद्रगणश्राद्धं तच्चैकादशरुद्रोद्देशेनरुद्र-
रूपप्रेतोद्देशेनवा रुद्रोद्देशपक्षेसव्येन तत्तद्रूपप्रेतोद्देशपक्षेपसव्येन वीरभद्रः१शंभुः२गिरिशः३अजैकपात्४ अहिर्बुध्न्यः५पिनाकी६अप
राजितः७भुवनाधीश्वरः८कपाली९स्थाणुः१०भगः११ इत्येकादशरुद्राः अथशक्तेनैकैकरुद्रनाम्नैकोपिविप्रइत्येकादश विप्रा भोज्याः अश-
क्तेनतुसर्वोद्देशेनैकएवविप्रोभोज्यः आमान्नान्येकादशैकंवामान्नंदेयम् अत्रश्राद्धेपिंडदानार्घ्याग्नौकरणविकिराणामभावः एवमेवा
ष्टवसुश्राद्धं एतच्चकृताकृतं वसुनामान्यप्यन्यत्रएतदेकाशाहकृत्यंत्र्यहाशौचेचतुर्थदिनेकर्तव्यं द्वितीयादेप्रथमदिनेवास्थिसंचयनम्
पंचमादिनेसपिंडीकरणम् अत्रैकादशाहेद्वादशाहेवापददानानिकार्याणि तेनप्रेतस्यमार्गेसुखगतिः आसनोपानहछत्रंसुद्रिकाचक
कमंडलुः यज्ञोपवीताज्यवस्त्रंभोजनंचान्नभाजनम् दशकंपदमेतत्स्यात्सदान्येवंत्रयोदश देयानिवायथाशक्तिनेनासौप्रीणितोभवेत् अ

न्नंनैवेद्यंकुंभंचोपानहौचकमंडलुः छत्रंवस्त्रंतथायष्टिंलोहदंडंचदापयेत् अग्निष्टिकांप्रदीपंचतिलांस्तांबूलमेवच चंदनंपुष्पमालांचोपदा
नानिचतुर्दश वैतरिणीधेनूत्क्रांतिधेनुमोक्षधेन्वादिदानानिगोभूम्यादि दशदानानितिलपात्रदानादीनिमरणकालेनकृतानिचेदेका
दशाहादौपुत्रादिभिः प्रेतोद्देशेनकार्याणि अश्वरथगजधेनुमहिषीशिबिकादिकं शालग्रामंपुस्तकंचकस्तूरीकुंकुमादिकं दासीरत्नंभूष
णादिशय्यारत्नंचचामरं दद्याद्वित्तानुसारेणप्रेतस्तत्तत्फलंलभेत् अथशय्यादानम् एकादशाहेशय्यायादानेएषविधिःस्मृतः तेनोप
भुक्तंयत्किंचिद्वस्त्रवाहनभाजनम् यद्यदिष्टंचतस्यासीत्तत्सर्वंपरिकल्पयेत् प्रेतंचपुरुषंहैमंतस्यांसंस्थापयेत्सदा पूजयित्वाप्रदातव्या
मृतशय्यायथोदिता तस्माच्छय्यांसमासाद्यसारदारुमयींदृढां, दंतपत्रचितांरम्यांहेमपट्टैरलंकृतां हंसतूलिप्रतिच्छन्नांशुभगंडोप
धानिकां प्रच्छादनपटीयुक्तांगंधधूपादिवासितां उच्छीर्षकेघृतभृतंकलशंपरिकल्पयेत् तांबूलकुंकुमक्षोदकर्पूरागरुचंदनम् दीप
कोपानहच्छत्रंचामरासनभाजनम् पार्श्वेषुस्थापयेद्भक्त्यासप्तधान्यानिचैवहि शयनस्थस्यभवतियदन्यदुपकारकम् भृंगारकारका
द्यंतत्पंचवर्णवितानकम् संपूज्यद्विजदांपत्यंनानाभरणभूषितम् उपवेश्यतुशय्यायांमधुपर्कंततोवदेत् दानमंत्रस्तु यथानकृष्णश
यनंशून्यंसागरजातया शय्यातस्माप्यशून्यास्तुतथाजन्मनिजन्मनि तस्मादशून्यंशयनंकेशवस्यशिवस्यच शय्यातस्याप्यशून्या
स्तुतथाजन्मनिजन्मनि दत्वैवंतस्यसकलंप्रणिपत्यविसर्जयेत् पाद्मेतु अस्थिललाटिकंगृह्यसूक्ष्मंकृत्वासपायसं भोजयेद्द्विजदांप·

त्यंविधिरेषसनातनइत्युक्तम् नैतन्महाराष्ट्रदेशादिशिष्टैराद्रियते यद्देशेतदाचारस्तत्रास्तु स्वर्गेपुरंदरपुरे लोकपालालयेतथा सुरवंवसत्य-
सौजंतुः शय्यादानप्रभावतः आभूतसंप्लवंयावत्तिष्ठत्यातंकवर्जितः प्रेतशय्याप्रतिग्राहीनभूयःपुरुषोभवेत् गृहीतायांतुतस्यांवैपुनःसं-
स्कारमर्हति अथोदकुंभः एकादशाहात्प्रभृतिघटस्तोयान्नसंयुतः दिनेदिनेप्रदातव्योयावत्संवत्सरंसुतैः यस्यसंवत्सरादर्वाक्सपिंडी
करणंभवेत् मासिकंचोदकुंभंचदेयंतस्यापिवत्सरम् अपिश्राद्धशतैर्दत्तैरुदकुंभंविनानराः दारिद्र्यदुःखिनस्तातभ्रमंतिचभवार्णवे याव
दब्दंत्रयोदघादुदकुंभंविमत्सरः प्रेतायान्नसमायुक्तंसोश्वमेधफलंलभेत् इदंचोदकुंभश्राद्धंसपिंडीकरणात्प्रागेकोद्दिष्टविधिना सपिंड्यु
त्तरंतत्सावर्ण्यविधिना इदंत्रयोदशादिनादारभ्यकर्तव्यमितिभट्टाः अत्रपिंडदानंकृताकृतम् देवहीनंचैतत् अदैवंपार्वणश्राद्धंसोदकुंभा
मधर्मकम् कुर्यात्प्रत्याब्दिकाच्छ्राद्धात्संकल्पविधिनान्वहमितिवचनात् प्रायश्चित्तांगविष्णुश्राद्धवदत्रश्राद्धेसर्वश्राद्धधर्मानसंतिकिंतुवा-
चनिकमात्राः तेनसांकल्पविधिनासंकल्पक्षणपाद्यासनगंधाच्छादनांतपूजनान्नपरिवेषणांतेपृथिवीतेपात्रमित्याद्युक्त्वा एषउदकुंभइ-
दमन्नंदत्तंचेत्यादित्यागविधिः अंतेतांबूलदक्षिणादि नात्रब्रह्मचर्यपुनर्भोजनादिनियमाः वृद्धिनिमित्तेनमासिकापकर्षेउदकुंभश्राद्धाना
मप्यपकर्षः प्रेतश्राद्धत्वात् प्रत्यहंसोदकुंभान्नदानाशक्तेनाप्येकस्मिन्दिनेतावद्भिरामान्नैरुदकुंभैश्चतावदामान्नोदकुंभनिष्क्रयेणवापक्व
व्योदकुंभश्राद्धानिकार्याणि अब्दमध्येप्रत्यहमुदकुंभश्राद्धंकुर्वतोमध्येआशौचप्राप्तौतावच्छ्राद्धानांलोपएवदर्शादिवत् आशौचोत्तरप्र

तिबंधादकरणेतदुत्तरोदकुंभेनसहतंत्रतयातिक्रांतोदकुंभानांप्रयोगः अतिक्रांतोदकुंभश्राद्धान्यद्यतनोदकुंभश्राद्धंचतंत्रेणकरिष्यइतिसं·
कल्पः तथाप्रथमाब्देदीपदानमुक्तं प्रत्यहंदीपकोदेयोमार्गेतुविषमेनरैः यावत्संवत्सरंवापिप्रेतस्यस्वरवलिप्सया प्राङ्मुखोदङ्मुखंदी
पंदेवागारेद्विजालये कुर्याद्याम्यमुखंपित्र्येअद्भिःसंकल्प्यसुस्थिरमिति अथषोडशमासिकानि द्वादशप्रतिमास्यानिऊनमासंत्रिपक्ष
कंऊनषण्मासिकंचोनाब्दिकंचापीतिषोडश अत्रमतांतराणिसिंधौ अथैषांकालाः मासादौमासिकंकार्यमाद्यंत्वेकादशेहनि एकद्वित्रि
दिनैरूनेत्रिभागेनोनएववा ऊनमासिकमूनाब्दमूनषण्मासिकंचरेत् त्रैपक्षिकंत्रिपक्षेचोनमास्यंद्वादशेन्हिवा तत्रोनमासिकोनषण्मासि
कोनाब्दिकानामेकदिनेनोनपक्षेपंचम्यांमृतस्यतृतीयायांद्वाभ्यामूनत्वपक्षेद्वितीयायांत्रिभिर्न्यूनेप्रतिपदायामनुष्ठानमितिकेचित् माधवः
स्तूनमासिकमूनाब्दिकंचमृताहात्पूर्वेद्युः कार्यमित्याह त्रैपक्षिकंत्रिपक्षेतीतेमृताहेकार्यम् अत्राहिताग्नेर्विशेषः त्रैपक्षिकपर्यंतानिसं
स्कारतिथौततःपराणिप्रत्याब्दिकंचमृततिथौ तेनाद्यंदाहादेकादशेन्हित्रिमासादूर्ध्वसंस्कारेत्वेवंभाति त्रिपक्षपर्यंतानिदाहतिथौकृत्वा
पराण्यतिक्रांतानिमृततिथौप्राप्तमासिकेनसहकार्याणीति ऊनश्राद्धेषुवर्ज्यानि त्रिपुष्करेषुनंदासुसिनीवाल्यांभृगोर्दिने चतुर्दश्यांच-
नोनानिकृत्तिकासुद्विपुष्करे त्रिपुष्करद्विपुष्करयोगयोर्लक्षणंप्रागुक्तं आद्यमासिकमाद्याब्दिकंचैकादशेन्हीत्येकंमतं आद्यमासिकमेवै·
कादशेन्हिप्रथमाब्दिकंतुद्वितीयवर्षारंभएवेत्यपरमतमित्युक्तम् एतानिषोडशश्राद्धानिवर्षांतसपिंडनपक्षेउक्तेषुस्वस्वकालेष्वेकोद्दिष्ट·

विधिनाकार्याणि द्वादशाहादिकालेषुसपिंडनापकर्षपक्षे एकदिनेएवापकृष्ययुगपदेकोद्दिष्टविधिनाकार्याणि श्राद्धानिषोडशादत्वानतुकु
र्यात्सपिंडनमितिषोडशश्राद्धैर्विनासपिंडनेधिकाराभावबोधनात् एतानिपक्वान्नेनामान्नेनवाकार्याणि पाकपक्षेयुगपत्करणेसर्वेषामेकः
एवपाकोविप्राअर्घ्याःपिंडाश्चषोडश एतानिद्वादशाहादौसपिंडनात्पूर्वंकृतान्यपिपुनःसपिंड्युत्तरंस्वस्वकालेपार्वणविधिनाकार्याणि
यस्यसंवत्सरादर्वाग्विहितानुसपिंडता विधिवत्तानिकुर्वीतपुनःश्राद्धानिषोडश अर्वाक्संवत्सराद्यस्यसपिंडीकरणंकृतम् षोडशानांद्वि
रावृत्तिंकुर्यादित्याहगौतमः इत्यादिवचनात् षोडशानांद्विरावृत्तित्वंचैकादशाहसपिंडनपक्षेज्ञेयम् तत्राद्यमासिकस्यकालसत्वात् द्वा
दशाहेसपिंडनपक्षेतुपंचदशानांद्विरावृत्तिः त्रिपक्षेसपिंडनपक्षेआद्यमासिकोनमासिकद्वितीयमासिकानांस्वकालेकृतत्वादपकृष्यकृ
तानामेवपुनरावृत्तिविधानात्तेषांकालाभावाच्चत्रयोदशानामेवपुनरावृत्तिः एवमन्यपक्षेष्वपियथासंभवमूह्यं येतुद्वादशाहेसपिंडनंकृ
त्वात्रयोदशाहादावाद्यमासिकसहितानांषोडशानांपुनरावृत्तिंकुर्वंतितेभ्रांताः यदामरणादारभ्यद्वादशमासमध्येकश्चिदधिकमासःप
तेत्तदातन्मासस्थंमासिकश्राद्धमधिकेशुद्धेमासेचेतिद्विवारंकार्यमितिसप्तदशश्राद्धानिभवंति सपिंड्युत्तराण्यवशिष्टमासिकानिस्वस्व
कालेएवकार्याणि चतुःपुरुषमध्येसपिंडेषुनांदीश्राद्धप्राप्तौतुतत्प्रागिमासेएवैकस्मिन्नेवदिनेसर्वाण्यपकृष्यकार्याणि प्रेतश्राद्धानि-
सर्वाणिसपिंडीकरणंतथा अपकृष्यापिकुर्वीतकर्तुंनांदीमुखंद्विजइत्युक्तेः तत्रैकःपाकःषोडशश्राद्धमध्येषोडशब्राह्मणाःअष्टचत्वा

रिंशात्सिंडाः पुरूरवार्द्रवविश्वेदेवार्थमेकोविप्रइतिसर्वेषामनुष्ठानम् एवंपक्षांतरेषुश्राद्धसंख्यानुसारेणविप्रा ग्रूह्यं केचित्पाकभेदमाहुः
उदकुंभश्राद्धानामप्यनुमासिकवत्प्रेतोद्देश्यकश्राद्धत्वात्तेषामप्यपकर्षइत्युक्तम् वृद्धिंविनानुमासिकापकर्षेतु दोषमाहोशनाः वृद्धि
श्राद्धविहीनस्तु प्रेतश्राद्धानियश्चरेत् सश्राद्धीनरकेघोरे पितृभिःसहमज्जतीतिचतुःपुरुषसपिंडेष्वाधानादिप्राप्तिनिमित्तोप्यपकर्षः
कार्यः अत्रविशेषः पूर्वार्धेउक्तः यद्यन्मासिकंसूतकादिनातिक्रांतंभवेत्तत्तदुत्तरमासिकेनसहतंत्रेणकार्यमित्युक्तं अथसपिंडीक
रणविचारः तत्रसपिंडनकालः नासपिंड्याग्निमान्पुत्रः पितृयज्ञंसमाचरेदितिवचनात्पित्रादीनांमात्रादीनांत्रितयमध्येन्यतम-
मरणेसाग्निकोद्वादशाहेसपिंडनंकृत्वागामिदर्शेपिंडपितृयज्ञादिकंकुर्यात् अत्रस्मार्ताग्निमानपिसाग्निकोग्राह्यइतिभाति तस्यापि
पिंडपितृयज्ञावश्यकत्वात् साग्नेःप्रेतस्यतुत्रिपक्षएव प्रेतश्चेदाहिताग्निःस्यात्कर्तानग्निर्यदाभवेत् सपिंडीकरणंतस्यकुर्यात्पक्षेतृ-
तीयकेइत्युक्तेः अत्रसाग्निःश्रौताग्निमानेव द्वयोःसाग्नित्वेद्वादशाहएव साग्निकस्तुयदाकर्ताप्रेतोवाप्यग्निमान्भवेत् द्वादशाहेतदा
कार्यंसपिंडीकरणंपितुरित्युक्तेः द्वयोरप्यनग्नित्वेनत्वनेकेकालाः सपिंडीकरणंकुर्याद्यजमानस्त्वनग्निमान् अनाहिताग्नेःप्रेतस्यपू
र्णेसंवत्सरेथवा एकादशेमासिषष्ठेत्रिमासेवात्रिपक्षके मासांतेद्वादशेवान्हिकुर्याद्वैकादशेहनि यदहर्वृद्धिरापन्नातदहर्वेतिनिश्चि
तम् अत्रवृद्धिनिमित्तापकर्षोनिरग्नेरेवोक्तस्तथापिसाग्नेरपिसंभवेयोज्यः अत्रवृद्धिपदंचूडोपनयनविवाहमात्रपरम् सीमंतादिसं

स्कारेषुवृद्धिश्राद्धस्यलोपएवकार्योनतुतदर्थंसपिंडनापकर्षइतिकेचित् अन्येतु गर्भाधानपुंसवनादिष्वन्नप्राशनांतेषुसंस्कारेष्वकरणेदोषोक्ते
रावश्यकेषुवृद्धिश्राद्धस्याप्यावश्यकत्वात्सपिंडनापकर्षः कार्यएव तथाचचतुःपुरुषसपिंडेषुसपिंडीकरणाभावेगर्भाधानादिकमपिनका-
र्यमित्याहुः तेनपितामहमरणेपौत्रस्यवृद्धौप्राप्तायामप्यपकर्षः सपिंडीकरणानुमासिकादीनांसिद्धः एवमावश्यकवृद्धियुतकर्मप्राप्तौकनिष्ठः पु
त्रोवाभ्रातावाभ्रातृपुत्रोवान्यः सपिंडोवाशिष्योवागोपाकर्तापिकुलप्राप्तवृद्धिसिद्ध्यर्थंसपिंडनाद्यपकर्षंकुर्यात् तत्रचकृतेमुख्यपुत्रादेर्नपुनःक
रणं वृद्धिनिमित्तापकर्षेपुनःकरणाभावात् येचाभद्रंदूषयंतिस्वधाभिरितिदोषश्रुतेः वृद्धिंविनागौणाधिकारिणासपिंड्यादिकरणेतुमुख्या
धिकारिणापुत्रादिनापुनरावर्तनीयम् एकादशाहांतकर्मणस्तुपुनरावृत्तिरित्युक्तं तत्रावश्यकपदेनानन्यगतिकंवृद्धिकर्मग्राह्यम् तेनसगति-
केष्टापूर्तादौसगतिकोपनयनविवाहादौचनापकर्षः अगतिकेचविवाहादावप्यपकर्षइति व्यवस्थायोज्या आनंत्यात्कुलधर्माणांपुंसांचैवायुषः
क्षयात् अस्थिरत्वाच्छरीरस्यद्वादशाहः प्रशस्यते अत्रकुलधर्मपदेनवृद्धिश्राद्धयुतंकर्मग्राह्यम् नतुपंचमहायज्ञदेवपूजाश्राद्धादि अस्य
वर्णधर्मत्वेननित्यत्वात्सपिंडीकरणनिमित्तकप्रतिबंधायोगात् सपिंडीकरणात्पूर्वंपंचमहायज्ञादिधर्मोनकार्यइतिक्वापिस्मृतिवचनेनुपलं-
भाच्च एतेनसपिंडीकरणाभावेसपिंडेषुदेवपूजाश्राद्धादिधर्मलोपंवदंतोनिर्मूलत्वादुपेक्ष्याः अत्रद्वादशाहपदेनाशौचसमाप्त्युत्तरदिनंग्राह्यं
तेनत्रिदिनाशौचेपंचमदिनेसपिंडीकरणं द्वादशाहादिकालेषुप्रमादादननुष्ठितम् सपिंडीकरणंकुर्यात्कालेषूत्तरभाविषु इदमुत्तरकालविधान-

साग्निनिरग्निसाधारणं सपिंडीकरणंश्राद्धमुक्तकालेकृतंनचेत् हस्तार्द्रारोहिणीभेषानुराधायांतन्नतच्चरेत् इदमपिसाधारणं स्मृत्यर्थसारेवर्षांत-
सपिंडनपक्षेवर्षांत्यदिनेपूर्वंसंवत्सरविमोक्षश्राद्धंकृत्वा सपिंडनंचकृत्वामरणेयुर्मृताहेवार्षिकंकार्यमित्युक्तम् इतिकालविचारः तच्चसपिंडनंपु
त्रेविदेशस्थेपिसतिनान्यःकुर्यात् एवंज्येष्ठपुत्रेविदेशस्थेपिनकनिष्ठःकुर्यात् षोडशश्राद्धानितुज्येष्ठासान्निधानेकनिष्ठेनकार्याणि पुनर्ज्येष्ठेन-
नकार्याणि आहिताग्निःकनिष्ठोपिसपिंडनंकुर्यादेव वृद्धिनिमित्ततुकनिष्ठादिभिरपिसपिंडनंकार्यमित्युक्तम् वृद्धिंविनाकनिष्ठपुत्रेणकृतेपि
सपिंडनेज्येष्ठपुत्रेणपुनःकार्यम् आहिताग्निनापितृयज्ञार्थंकृतेसपिंडनेपिज्येष्ठेनपुनःकार्यमितिभाति तत्रपुनःकरणेप्रेतशब्दोनवाच्यः दे-
शांतरस्थपुत्राणांश्रुत्वातुवपनंभवेत् दशाहंसूतकंचैवतदंतेचसपिंडनम् अथव्युत्क्रममृतौ मृतेपितरियस्याथविद्यतेचपितामहः तेनदेया-
स्त्रयःपिंडाःप्रपितामहपूर्वकाः तेभ्यश्चपैतृकःपिंडोनियोक्तव्यस्तुपूर्ववत् मातर्यथमृतायांतुविद्यतेचपितामही प्रपितामहिपूर्वस्तुकार्यस्त
त्राप्ययंविधिः एवंप्रपितामहजीवनेतत्पित्रादिभिःकार्यः यत्तुव्युत्क्रमात्तुप्रमीतानांनैवकार्यासपिंडनेतितन्मातृपितृभर्तृभिन्नविषयम् प्रपिता-
महादिभिःपितुःसपिंडनेकृतेपश्चात्पितामहमरणेपिपुनःपितामहेनसहपितुःसपिंडनंनकार्यं यदातुपितुःसपिंडनात्प्राक्पितामहेमृत स्तदा
पितामहसपिंडनंकृत्वा पितामहादिभिःसहपितृसपिंडनंकार्यम् यदाचपितुर्मरणोत्तरंपितामहः प्रपितामहोवामृतस्तयोश्चपुत्रांतरंसपिंडना
धिकारिदेशांतरेतिष्ठतितदादाहाद्येकादशाहांतमात्रंकर्मकृत्वासपिंडनहीनाभ्यामपिपितामहप्रपितामहाभ्यांसहपितुःसपिंडनंकुर्यात् पिता-

महप्रपितामहयोः पुत्रांतराभावेतुपौत्रः प्रपौत्रोवातयोःसपिंडनंकृत्वैवपितुःसपिंडनंकुर्यात् पितामहस्यपुत्रांतराभावेपौत्रेणसपिंडनषोडशा-
नुमासिकांतमेवकर्मकार्यम् पितामहवार्षिकादिकंतुनावश्यकं इच्छयापितामहवार्षिकादिकरणेतुफलातिशयः पितृदशाहंकुर्वन्यदिपुत्रो
मृतस्तदातत्पुत्रः स्वपितुरौर्ध्वदेहिकंकृत्वापितामहौर्ध्वदेहिकंपुनःसर्वमावर्तयेत् अतीतेदशाहेतुनपुनरावृत्तिः पुत्रांतराभावेपितामहस-
पिंडनोत्तरंपितृसपिंडनमित्युक्तम् अशक्तिवशात्सित्रानुज्ञातेनपौत्रेणपितामहदशाहकर्मण्यारब्धेपश्चात्पितृमृतौपित्राशौचंवहन्नेवपौ-
त्रः पितामहौर्ध्वदेहिकंकुर्यात् प्रक्रांतत्वात्पितृदशाहादिकर्मापिकुर्यात्प्राप्तत्वात् अथस्त्रीषूच्यते पितामह्यादिभिःसार्धमातरंतुसपिं-
डयेत् केचित्पितृमरणोत्तरंमातृमरणेपित्रैवसहमातृसपिंडनमाहुः दौहित्रःसपिंडनकर्ताचेन्मातामहेनसहसपिंडनमित्यपरे सहगमनेतु
भर्त्रैवसहसपिंडनं येनकेनापिसपिंडनेप्यन्वष्टक्यप्रतिवार्षिकादिश्राद्धेषुपितामह्यादिभिःसहैवमातुःपार्वणंकार्यम् अत्रकेचित्स्वपुत्रस-
पत्नीपुत्रयोः पत्युश्चाभावेस्त्रीणांसपिंडनंनास्तीत्याहुः अथान्वारोहणेभर्त्रासहपत्नीसंयोजनमितिपक्षेमतद्वयं पितृपिंडस्यपिताम-
हादिषुत्रिषुसंयोजनंप्रथमंकृत्वापश्चान्मातृपिंडंपितामहादिषुसंयोजयेदित्येकः प्रथमंमातृपिंडंपित्रैवसंयोज्यमातृपिंडेनैकीकृतं
पितृपिंडंपितामहादिषुसंयोजयेदित्यपरःपक्षः अत्रद्वितीयपक्षएवयुक्तः केचित्सहगमनेएकदिनमरणेस्त्रियाःसपिंडनंनास्ति भ-
र्तुः कृतेसपिंडनेभार्यायाअपिकृतंभवतीतिमतांतरमाहुः सर्वाभावेस्वयंपत्युःस्वभर्तॄणाममंत्रकंसपिंडीकरणंकुर्युस्ततःपार्वणमे

वच ब्रह्मचारिणामनपत्यानांच भुक्तमभुक्तानांच सपिंडनंनकार्यमितिमतांतरे अत्रसर्वत्रसपिंडनाभावपक्षोनशिष्टाचारेदृश्य-
ते यतीनांसपिंडीकरणंनास्ति किंतु तत्स्थानेएकादशेन्हि पार्वणंकार्यम् इदंसपिंडीकरणश्राद्धं पार्वणैकोद्दिष्टरूपं तेनपितामहा
दि त्र्यर्थंत्रयोविप्रा अर्घ्याःपिंडाश्चत्रयः प्रेतार्थमेकोविप्रःपिंडोर्घ्यश्च देवार्थंद्वौ यद्वापार्वणेएकः प्रेतेएकः देवार्थएको-
विप्रः अत्रकामकालौविश्वेदेवौ प्रेतस्यापित्रादेरर्घ्यपात्रंपितामहार्घ्यपात्रत्रयेसंयोज्यम् एवंप्रेतपिंडोपिपितामहादिपिंडत्रये सं-
योज्यः पितृविप्रकरेहोमःसाग्नेरपिभवेदिह सपिंडीकरणश्राद्धमन्नेनैवकार्यम् नत्वामादिना अनुमासिकान्यप्यन्नेनैवकार्याणि प्रेतः
सपिंडनादूर्ध्वंपितृलोकंसगच्छति कुर्याच्चस्यचपाथेयंद्वितीयेन्हिसपिंडनादितिवचनात्त्रयोदशेन्हि पाथेयश्राद्धंकृत्वापुण्याहवाचनादिकं
कृत्वावर्षपर्यंतंप्रत्यहमुदकुंभश्राद्धंकुर्यात् अशक्तोमासिकश्राद्धेष्वेवोदकुंभोदेयः सपिंडोत्तरानुमासिकानांपार्वणविधिनानुष्ठानंवृद्धि
प्राप्तौतेषामप्यपकर्षः सचचतुःपुरुषसपिंडेष्वेवेत्युक्तं एवंवर्षपर्यंतंकृत्वावर्षान्त्यदिनेसंवत्सरविमोक्षश्राद्धंपार्वणविधिकार्यम् इदमेवा
ब्दपूर्तिश्राद्धमित्यप्युच्यते वृद्धिश्राद्धेसपिंड्यांचप्रेतश्राद्धानुमासिके संवत्सरविमोकेचनकुर्यात्तिलतर्पणम् इदमूनाब्दिकांतषोडशश्राद्धे
भ्योभिन्नमेव अतएवास्यप्रेतश्राद्धत्वाभावाद्वृद्धिप्राप्तावपिनापकर्षः ततोवर्षांत्यदिनेशक्त्या भूरिब्राह्मणभोजनंचकार्यमित्यंतेष्टिपद्धतौ
भट्टाः युक्तंचैतत् जीवतोवाक्यकरणात्प्रत्यब्दंभूरिभोजनात् गयायांपिंडदानाच्चत्रिभिःपुत्रस्यपुत्रतेतिवाक्येनभूरिभोजनपदेनप्रत्याब्दिक

श्राद्धातिरिक्तस्यैव बहुविप्रभोजनस्य विहितत्वाच्छ्राद्धं कुर्यान्न विस्तरमिति निषेधाच्छ्राद्धस्य भूरिभोजनपदाभिधेयत्वासंभवात् अथ प्रथ-
माब्दे निषिद्धानि मातापित्रोर्मरणे वर्षपर्यंतं परान्नं गंधमाल्यादिभोगं मैथुनमभ्यंगस्नानं च वर्जयेत् ऋतौ भार्यामुपेयादेव आर्त्विज्यं लक्ष-
होमं महादानादि काम्यकर्माणि तीर्थयात्राविवाहादि वृद्धिश्राद्धयुतं कर्ममात्रं शिवपूजां च वर्जयेत् संध्योपासन देवपूजा पंचमहायज्ञातिरिक्त-
कर्ममात्रं वर्ज्यम् प्रमीतोपितरौ यस्य देहस्तस्याऽशुचिर्भवेत् न दैवं नापि वा पित्र्यं यावत्पूर्णो न वत्सर इति वचनादिति केचित् महातीर्थस्य गम
नमुपवासव्रतानि च सपिंडीश्राद्धमन्येषां वर्जयेद्वत्सरं बुधः अस्यापवादः पत्नीपुत्रस्तथा पौत्रो भ्राता तत्तनयः स्नुषा मातापितृव्यश्चैतेषां
महागुरुनिपातने कुर्यात्सपिंडनं श्राद्धं नान्येषां तु कदाचन एकादशाहपर्यंतं प्रेतश्राद्धं चरेत्सदा पित्रोर्मृतौ च नान्येषां कुर्याच्छ्राद्धं च पार्वणम्
मयाश्राद्धं मृतानां तु पूर्णेत्वब्दे प्रशस्यते गारुडे तीर्थश्राद्धं गयाश्राद्धं श्राद्धमन्यच्च पैतृकं अब्दमध्ये न कुर्वीत महागुरुविपत्तिषु केचिद्वर्षांत-
सपिंडनपक्षे एवैते सर्वे निषेधा न तु द्वादशाहसपिंडनपक्ष इत्याहुः अन्ये तु द्वादशाहसपिंडनपक्षेपि सर्व एते निषेधा इत्याहुः अत्रैवं व्यवस्था वृ
द्धिप्राप्तिं विना वर्षात्सपिंडनापकर्षेपि प्रेतस्य पितृत्वप्राप्तिर्वर्षांत एव कृते सपिंडीकरणे नरः संवत्सरात्परं प्रेतदेहं परित्यज्य भोगदेहं प्रपद्यत इत्या
दिवचनात् तेन सपिंडीकरणसत्वेपि वृद्धिं दैवपित्र्ये ष्वनधिकारः वृद्धिनिमित्तापकर्षे तु वृध्यादावधिकार इति अत एव कालतत्वनिर्णये संकटा
दौ मृतपितृकापत्यानां संस्काराभ्युदयिकं मृतमातापितृकेण पुत्रेण स्वापत्यसंस्कारादिकं च प्रथमाब्देपि कार्यमित्युक्तम् दर्शमहालयादिश्राद्धस्य

नित्यतर्पणस्यचाप्येवमेवव्यवस्थाज्ञेया अथविधानानि तत्रपंचकमृतौ पंचकंनामधनिष्ठोत्तरार्धमारभ्यरेवत्यंतंसार्धनक्षत्रचतुष्टयं त-
त्रदाहनिषेधाद्दर्भमयपुत्तलैर्यवपिष्टानुलिप्तैः पंचोर्णासूत्रवेष्टितैःसहशवंदहेत् तत्रतिथ्यादिसंकीर्त्यामुकस्यधनिष्ठापंचकादिमरणसू-
चितवंशारिष्टविनाशार्थंपंचकविधिंकरिष्यइतिसंकल्प्योक्तविधाः प्रतिमानक्षत्रमंत्रैरभिमंत्र्यगंधपुष्पैःसंपूज्यदाहसमयेप्रेतोपरिन्यसेत्
प्रथमांशिरसि द्वितीयांनेत्रयोः तृतीयांवामकुक्षौ चतुर्थींनाभौ पंचमींपादयोः तदुपरिनाममंत्रैर्घृताहुतीर्जुहुयात् तत्रनामानिक्रमेण प्रे-
तवाहः प्रेतसखः प्रेतपः प्रेतभूमिकः प्रेतहर्ताचेति ततउदकंदत्वायमायसोमंत्र्यंबकमितिमंत्राभ्यांप्रत्येकंप्रतिमास्याज्याहुतीर्जुहुयात् ततः
प्रेतमुखेपंचरत्नंदत्वापुत्तलैःसहप्रेतंदहेत् सूतकांतेतिलहोमघृतानिदत्वाकांस्यपात्रेतैलंप्रक्षिप्यतत्रात्मप्रतिबिंबंवीक्ष्यविप्रायदद्यात् शां-
तिंचकुर्यात् अत्रायंविशेषः नक्षत्रांतरेमृतस्यपंचकेदाहप्राप्तौपुत्तलविधिरेवनशांतिकं पंचकमृतस्याश्विन्यांदाहप्राप्तौशांतिकमेवनपुत्तल-
विधिः शांतिश्चलक्षहोमरुद्रजपान्यतररूपाययथाविभवंकार्या अथवाकुंभेयमप्रतिमांसंपूज्यगृह्योक्तविधिनाग्निप्रतिष्ठापनान्वाधानादि
चरुश्रपणांतंकृत्वाज्यभागांतेनामभिश्चतुर्दशचर्वाज्याहुतीर्जुहुयात् यमायस्वा॰१ धर्मराजायस्वा॰२ मृत्यवे॰३ अंतकाय॰४ वैवस्वताय॰५
कालाय॰६ सर्वभूतक्षयाय॰७ औदुंबराय॰८ दध्नाय॰९ नीलाय॰१० परमेष्ठिने॰११ वृकोदराय॰१२ चित्राय॰१३ चित्रगुप्ताय॰१४ एवंहुत्वा
होमशेषंसमाप्य कृष्णांगांकृष्णवस्त्रांचहेमनिष्कसमन्वितां दद्याद्विप्रायशांताययमोमेप्रीयतामिति त्रिपादृक्षेप्येतदेवशांतिकं यदिभ-

द्रातिथीनांस्याद्भानुभौमशनैश्चरैः त्रिपादृक्षेश्चसंयोगस्तदायोगस्त्रिपुष्करः द्विपुष्करोद्वयोर्योगे थवायंस्याद्विपादभैः त्रिपादनक्षत्राणि
तु पुनर्वसूत्तराषाढाकृत्तिकोत्तरफाल्गुनी पूर्वाभाद्राविशाखाच ज्ञेयमेतत्त्रिपादभं मृगचित्राधनिष्ठाचज्ञेयमेतद्विपादभम् त्रिपुष्करयोगे
द्विपुष्करयोगेचमृतौकृच्छ्रत्रयंप्रायश्चित्तंकृत्वायवपिष्टमयपुरुषत्रयेणसहप्रेतदाहः पुरुषत्रयस्यप्रेतेन्यासआज्याहुतयश्चपूर्ववत् कनक
हीरकनीलपद्मरागमौक्तिकेतिपंचरत्नस्यमुखेप्रक्षेपोपि रत्नाभावेकर्षार्धंस्वर्णं स्वर्णाभावेघृतं एवंपूर्वत्रापि दहनेमरणेद्वित्रिपुष्करेत्रिगु
णंफलम् द्विगुणंखननेध्येवमेतद्दोषोपशांतये सुवर्णदक्षिणांदद्यात् कृष्णावस्त्रमथापिवा शांतिंकुर्यात्सूतकांतेपूर्वोक्तांतेनमंगलं मृत-
स्यश्मशानेनयनोत्तरंपुनर्जीवनेसतियस्यगृहेसम्प्रविशतितस्यमरणंतत्रसक्षीरघृताक्तोदुंबरसमिधांसावित्र्याष्टसहस्रेणहोमः अंतेकपि-
लादानंतिलपूर्णकांस्यपात्रदानंच एकाशीतिपलंकांस्यंतदर्धंवातदर्धकं नवषट्त्रिपलंवापिदद्याद्विप्रायशक्तितः अथब्रह्मचारिमृतौ-
ब्रह्मचारिमृतेद्वादशषट्त्रीणिवाब्दानिशक्त्याप्रायश्चित्तंकृत्वादेशकालौस्मृत्वाऽमुकगोत्र नाम्नोब्रह्मचारिणोमृतस्यब्रह्मविसर्गंकरिष्येत
दंगतयानांदीश्राद्धंकरिष्यइत्युक्त्वाहिरण्येननांदीश्राद्धंकृत्वाग्निप्रतिष्ठापनाद्याघारांतेचतसृभिर्व्याहृतिभिराज्यंहुत्वाग्नयेव्रतपतयेस्वाहा अ
ग्नयेव्रतानुष्ठानफलसंपादनायस्वाहा विश्वेभ्योदेवेभ्यःस्वाहेतितिस्रआज्याहुतीर्हुत्वास्विष्टकृदादिहोमशेषंसमाप्यपुनर्देशकालौस्मृ
त्वाऽमुकस्यौर्ध्वदेहिकाधिकारार्थमर्कविवाहंकरिष्येइत्यादिहिरण्येननांदीश्राद्धांतेर्कसमीपेनीत्वार्कशाखांवागृहीत्वार्कब्रह्मचारिणोहरिद्र-

यानुलिप्यपीतसूत्रेणसंवेष्ट्यवस्त्रयुग्मेनाच्छाद्याग्निप्रतिष्ठाद्याघारांते आज्यहोमः अग्नयेस्वाहा१ बृहस्पतयेस्वाहा०२ विवाहविधियोजकाय०
३ यस्मैत्वाकामकामायवयंसम्राड्यजामहे तमस्मभ्यंकामंदत्त्वाथेदंत्वंघृतंपिबस्वाहा कामायेदं० ततोव्यस्तसमस्तव्याहृतिहोमः एवमष्टा
हुत्यंतेस्विष्टकृदादिकृत्वार्कशाखांब्रह्मचारिशवंचतुषाग्निनाविधिवद्दहेत् स्नातकमरणेप्येवमितिकेचित् एतन्निर्मूलमित्यन्ये सूतकांते
त्रिंशद्ब्रह्मचारिभ्यः कौपीनकृष्णाजिनकूर्णभूषणादिपादुकाछत्रगोपीचंदनमाल्यमणिविद्रुममालायज्ञोपवीतादियथासंभवंदद्यात् अ
थकुक्षिमृतौ मृतस्यकुक्षिंनोदहेत्तीर्थेवाभुविवाक्षिपेत् नदाहंनोदकंपिंडंनचदानक्रियांचरेत् यदिस्नेहाच्चरेद्दाहंयतिश्चांद्रायणंचरेत्
तथाचशक्त्यनुसारेणषडब्दादिप्रायश्चित्तंकृत्वाकुक्षादिमहारोगमृतस्यदाहादिक्रियांकुर्यान्नान्यथेति अथरजस्वलादिमरणे र
जस्वलायाःप्रेतायाःसंस्कारादीनिनाचरेत् ऊर्ध्वंत्रिरात्रात्स्नातांतांशवधर्मेणदाहयेत् अथवारजस्वलासूतिकांचमलंप्रक्षाल्यस्नाप-
यित्वाकाष्ठवदमंत्रकंदग्ध्वास्थीनिमंत्राग्निनादहेत् उभयत्रचांद्रायणत्रयंप्रायश्चित्तमस्त्येव तदेवमंत्रवद्दाहकरणेच्छायांतु अद्येत्या
द्यमुकगोत्रायारजस्वलावस्थामरणनिमित्तप्रत्यवायपरिहारार्थमौर्ध्वदेहिकयोग्यत्वार्थंचचांद्रायणत्रयप्रायश्चित्तपूर्वकंशूर्पेणाष्टोत्तर-
शतस्नानानिकारयिष्येइतिसंकल्प्यचांद्रायणत्रयंप्रत्याम्नायेनकृत्वायवपिष्टेनप्रेतमनुलिप्यस्वयंस्नात्वाशूर्पोदकैरष्टोत्तरशतवारंस्ना-
पयेत् ततोभस्मगोमयमृत्तिकाकुशोदकैःपंचगव्यैःशुद्धोदकैश्चसंस्नाप्य यदंतियच्चदूरकइत्यादिपावमानीभिरापोहिष्ठेतित्यृचेनक

यानइत्यादिभिश्चसंस्नाप्य पूर्ववस्त्रंपरित्यज्यान्यवस्त्रेणवेष्ट्यसंदहेत् सूतिकायामप्येवम् सूतिकायाआद्यत्र्यहमरणेत्र्यब्दंप्रायश्चित्तम्
द्वितीयत्र्यहेव्द्यब्दं तृतीयत्र्यहेएकाब्दं दशमदिनेतु कृच्छ्रत्रयमितिविशेषः क्वचिदुक्तः मासपर्यंतमपिकृच्छ्रत्रयमित्यन्ये मिताक्षरायांतुकुं
भेजलमादायपंचगव्यंक्षिप्त्वापुण्यमंत्रैरापोहिष्ठावामदेव्यावारुणादिभिरभिमंत्र्य पूर्वोक्तमंत्रैःसंस्नाप्यविधिनासूतिकांदहेदितिविशेषउ
क्तः इतिरजस्वलासूतिकयोर्विधिः अथगर्भिणीमरणे गर्भिण्यामृतायाःशुद्ध्यर्थंत्रयस्त्रिंशत्कृच्छ्राणिकृत्वागोभूमिसुवर्णंचदत्वागर्भं
पृथक्कृत्यतांदहेत् सगर्भदहनेतत्तद्वधप्रायश्चित्तं सगर्भायादाहकर्तुरब्दत्रयंप्रायश्चित्तम् अथान्वारोहणंस्त्रीणामात्मनोभर्तुरेवच सा
र्वपापक्षयकरंनिरयोत्तारणायच अनेकस्वर्गफलदंमुक्तिदंचतथैवच जन्मांतरेचसौभाग्यंधनपुत्रादिवृद्धिदं तिस्रःकोट्योर्धकोटीच
यावंत्यंगरुहाणिवै तावंत्यब्दसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते मातृकंपैतृकंचैवयत्रकन्याप्रदीयते कुलत्रयंपुनात्येषाभर्तारंयानुगच्छ
तीत्यादिमहिमाविस्तरोमिताक्षरादौज्ञेयः अत्रनिष्कामत्वेमुक्तिःसकामत्वेस्वर्गादिफला नीतिव्यवस्था अथप्रयोगः देशका
लौस्मृत्वामातृपितृश्वशुरादिकुलपूतत्वब्रह्महत्यादिदोषदूषितपतिपूतत्वपत्यवियोगारुंधतीसमाचारत्वसार्धकोटित्रयसहस्रसंवत्स
रस्वर्महीयमानत्वादिपुराणोक्तानेकफलप्राप्तयेश्रीलक्ष्मीनारायणप्रीतिद्वाराविमुक्तिप्राप्तयेवापतिचितान्वारोहणंकरिष्येइतिसंकल्प्य
हरिद्राकुंकुमवस्त्रफलादियुतानिशूर्पाणिसुवासिनीभ्योदद्यात् तत्रमंत्रः लक्ष्मीनारायणोदेवोबलसत्वगुणाश्रयः गाढंसत्वंचमेदेयाद्वा

यनैः परितोषितः सोपस्कराणिशूर्पाणिवायनैः संयुतानिच लक्ष्मीनारायणप्रीत्यैसत्यकामाददाम्यहम् अनेनसोपस्करशूर्पदानेनलक्ष्मीना
रायणौप्रीयेतां ततोंचलेपंचरत्नंनीलांजनंचबध्वामुखेमौक्तिकंन्यस्याग्निसमीपंगत्वाग्निप्रार्थनंकुर्यात् स्वाहासंश्लेषनिर्विण्णशर्वगोत्रहु
ताशन सत्यमार्गप्रदानेननयमांपत्युरंतिकमिति अथाग्नावाज्येनजुहुयात् अग्नयेतेजोधिपतयेस्वाहा १ विष्णवेसत्वाधिपतयेस्वाहा २
कालायधर्माधिपतये॰ ३ पृथिव्यैलोकाधिष्ठात्र्यै॰ ४ अद्भ्योरसाधिष्ठातृभ्यः॰ ५ वायवेबलाधिपतये॰ ६ आकाशायसर्वाधिपतये॰ ७ कालाय
धर्माधिष्ठात्रे॰ ८ अद्भ्यः सर्वसाक्षिणीभ्यः॰ ९ ब्रह्मणेवेदाधिपतये॰ १० रुद्रायस्मशानाधिपतयेस्वाहेत्येकादशाहुतीर्हुत्वाग्निंप्रदक्षिणीकृत्य
दृषदमुपलांसंपूज्यपुष्पांजलिंगृहीत्वाग्निंप्रार्थयेत् त्वमग्नेसर्वभूतानामंतश्चरसिसाक्षिवत् त्वमेवसर्वंजानीषेनविदुर्यान्निमानुषाः अनु
गच्छामिभर्तारं वैधव्यभयपीडिता सत्यमार्गप्रदानेननयमांभर्तुरंतिकम् मंत्रमुच्चार्यशनकैः प्रविशेच्चहुताशनम् विप्रश्चेमानारीरविध
वाइत्यृचम् इमाः पतिव्रताः पुण्याः स्त्रियोयायाः सुशोभनाः सहभर्तृशरीरेणसंविशंतुविभावसुमितिचपठेत् कातरांतुप्रेतोत्तरतः स्वसा
देवरः शिष्योवोदीर्ष्वेतिमंत्राभ्यामुत्थापयेत् अनुव्रजतिभर्तारंस्मशानंयागृहान्मुदा पदेपदेश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिसाध्रुवम् यत्तु यास्त्रीब्रा
ह्मणजातीयामृतंपतिमनुव्रजेत् सास्वर्गमात्मघातेननात्मानंनपतिंनयेदितिब्राह्मण्यानिषेधवचनंजातंतत्पृथक्चितिपरम् भर्तुर्मंत्राग्निदा
हान्तरमनुगमनंपृथक्चितिः मंत्राग्निदाहात्पूर्वमस्थिभिः पर्णशरेणवासहगमनमेकचितिरेव अस्थ्यादेः पतिस्थानापत्त्यापतिशरीरतुल्य-

स्यात् इयमेकचितिः सर्ववर्णानां पृथक्चितिस्तु क्षत्रियवैश्यशूद्रादेरेव नतु ब्राह्मणीनां पृथक्चितिविधिस्तु देशांतरे मृते पत्यौ साध्वी तत्पादु
काद्वयं निधायोरसि संशुद्धा प्रविशेज्जातवेदसमिति पतितेन प्रायश्चित्तार्थं मृतेन वा भर्त्रा सहान्वारोहणं न भवति यत्तु ब्रह्मघ्नो वा कृतघ्नो वा मि
त्रघ्नो वा भवेत्पतिः पुनात्यविधवा नारीइत्यादिवाक्यं तज्जन्मांतरीयब्रह्महत्यादिपापशोधनपरम् दिनैकगम्यदेशस्था साध्वी चेत्कृतनिश्चया
न दहेत्स्वामिनं तस्या यावदागमनं भवेत् तृतीयेन्हि उदक्यायां मृते भर्तरि वै द्विजाः तस्याः सहगमार्थं तं स्थापयेदेकरात्रकं रजस्वलायाः प्रथ
मतृतीयदिने पतिमृतौ लौकिकाग्निभिरमंत्रकं तं दग्ध्वा पंचमेन्ह्यस्थिभिः सहान्वारोहणं यदि रजस्वला देशकालवशादिना तं देवानुगंतुमिच्छति
न शुद्धिं प्रतीक्षते तदा सेकद्रोणमितव्रीहीन् मुसलेरवहत्य तदाघातैः सर्वरजोनिवृत्तौ पंचमृत्तिकाभिः शौचं कृत्वा दिनक्रमेण त्रिंशन्निर्दश वा धेनू
र्दत्वा विप्रवचनाच्छुद्धिं लब्ध्वा सहगमनं कुर्यात् अत्रावहननेन रजोनिवृत्तिरतींद्रियेतीदं युगांतरपरम् योज्यमिति भाति जननमृताशौचयो
स्तु सहगमनं नेति केचित् कालतत्वविवेचने तु पूर्वप्रवृत्ताशौचमध्ये भर्तृमरणे आशौचवतीनामपि भार्याणां सहगमनं भवति सूतिकोदक्य
योस्तु नेत्युक्तम् इदमेव युक्तं भाति इदं च सहगमनं गर्भिणी बालापत्या सूतिकाभिरदृष्टरजोभिः पतिताभिर्व्यभिचारिणीभिर्भर्तृदुष्टभावा
भिश्च न कार्यम् केचिदत्र पतिव्रतानामेवाधिकारः वर्तते याश्च सततं भर्तॄणां प्रतिकूलतः कामात्क्रोधाद्भयान्मोहात्सर्वाः पूता भवंति ताइ
त्यादि तु वाक्यमर्थवाद इत्याहुः अत्र पृथक्चित्यारोहणे भर्त्राशौचमध्ये तदूर्ध्वं वा कृते त्रिरात्रमाशौचं पिंडाश्च सहगमने तु तस्याः पिंडादिकं

शौचंपतिपिंडादिभिः क्रमात् अन्वारोहेतुनारीणांपत्युश्चैवैकोदकक्रिया पिंडदानक्रियातद्वच्छ्राद्धंप्रत्याब्दिकंतथा अन्वारोहे कृतेपत्न्याः
पृथक्पिंडास्तिलांजलीन् पृथक्चि ठेनकुर्वीतदद्यादेकाशलेतथा तत्रावयवर्पिंडार्थपाकेक्यंभिन्नपिंडता नवश्राद्धानिभिन्नानिसपिं
डीकरणंपृथक् एकएवदृषोत्सर्गोगोरेकात्तत्रदीयते सपिंडीकरणंतुनकार्यम् अथवाभर्त्रैवसहकार्यम् यद्वाभर्त्रादिभिस्त्रिभिःसहका
र्यमित्यादिपक्षाउक्ताः मासिकसांवत्सरिकादौपाकैक्यकालैक्यादिव्यवस्थापिश्राद्धप्रकरणेउक्ता इतिसहगमनेनिर्णयः काशी
नाथउपाध्यायइत्थमंत्यक्रियाविधिं निर्णीयभगवत्पादेचार्पयत्तांद्विशक्त्रये इत्यंत्येष्टिनिर्णयः अथविधवाधर्माः पत्यौमृतेतुभा
र्याणांविधिद्वयमुदीरितम् वैधव्यंपालयेत्सम्यक्सहाग्निगमनंतुवा पत्यौमृतेचयायोषिद्वैधव्यंपालयेत्सदा सापुनःप्राप्यभर्तारंस्व
र्गलोकंसमश्नुते विधवापालयेच्छीलंशीलभंगात्पतत्यधः तद्वैगुण्यादपिस्वर्गात्पतिःपततिसर्वथा तस्याःपिताचमाताचभ्रातृवर्गस्तथै
वच विधवाकबरीबंधोभर्तुर्बंधायजायते शिरसोवपनंतस्मात्कार्यंविधवयासदा एकवारंसदाभक्तिरुपवासव्रतानिच पर्यंकशायना
नारीविधवापातयेत्पतिं नैवांगोद्वर्तनंकार्यंगंधद्रव्यस्यसेवनम् नाधिरोहेदनड्वाहंप्राणैःकंठगतैरपि कंचुकंनपरीदध्याद्वासोनविकृतंव
सेत् वैशाखेकार्तिकेमाघेविशेषनियमंचरेत् तांबूलाभ्यंजनेचैवकांस्यपात्रेचभोजनम् यतिश्चविधवाचैववर्जयेच्चंदनादिकम् अपुत्राविध
वाभर्त्रादित्रयमुद्दिश्यप्रत्यहंतिलकुशोदकैस्तर्पणंकुर्यात् श्राद्धादौतुप्रागुक्तम् अथसंन्यासः तत्रब्रह्मचर्यंकृत्वासमावर्तनांते

कृतदारःपुत्रानुत्पाद्ययज्ञैरिष्ट्वावानप्रस्थाश्रमंचकृत्वासन्यसेदित्याश्रमसमुच्चयपक्षः ब्रह्मचर्यादेवप्रव्रजेद्गृहाद्वावनाद्वा अथपुनरव्रतीवाव्रती
वास्नातकोऽस्नातकोवोत्सन्नाग्निरनग्निकोवायदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेदित्याश्रमविकल्पपक्षः प्रव्रजेद्ब्रह्मचर्याद्वाप्रव्रजेच्चगृहादपि वनाद्वा
प्रव्रजेद्विद्वानातुरोवाथदुःखितइतिवाक्येआतुरोमुमूर्षुः दुःखितश्चोरव्याघ्रादिभीतइत्यर्थः आतुराणांन्तुसन्यासेनविधिर्नैवचक्रिया प्रैषमा-
त्रंसमुच्चार्यसन्यासंतत्रकारयेत् सन्यासेदंडग्रहणादिरूपेविविदिषाख्येविप्रस्यैवाधिकारः विद्वत्सन्यासेतुक्षत्रियवैश्ययोरपि कलियुगेसन्या
सनिषेधस्त्रिदंडसन्यासपरइतिप्रांचः सचसन्यासश्चतुर्धा कुटीचकोबहूदकोहंसःपरमहंसश्चेति तत्रोत्तरोत्तरःश्रेष्ठः बहिःकुट्यांगृहे
वावसन्काषायवासास्त्रिदंडीशिखायज्ञोपवीतवान्बंधुषुगृहेषुवाभुंजानआत्मनिष्ठोभवेत्सकुटीचकः पुत्रादीन्हित्वासप्तागाराणिभैक्षंच
रन्पूर्वोक्तकाषायवस्त्रादिवेषवान्बहूदकः हंसस्तुपूर्वोक्तवेषोप्येकदंडः परमहंसस्तुशिखायज्ञोपवीतहीनएकदंडीस्यात् काषायवस्त्रंतु
चतुर्णामपि हंसपरमहंसयोःशिखायज्ञोपवीतसत्वासत्वाभ्यांभेदः एकदंडस्तुद्वयोरपिपरमहंसस्यदंडधारणंविविदिषादशायां नित्यमु
विद्वत्तादशायांतुकृताकृतम् नदंडंनशिखांनाच्छादनंचरतिपरमहंसइतिश्रवणात् वैराग्यंविनाजीवनाद्यर्थंसन्यासेपुनरकाः एकदंडं
समाश्रित्यजीवंतिबहवोनराः नरकेरौरवेघोरेकर्मत्यागात्पतंतिते काष्ठदंडोधृतोयेनसर्वाशीज्ञानवर्जितः सयातिनरकान्घोरा
नित्यादिस्मरणात् अथसन्यासग्रहणविधिः तत्रोत्तरायणंप्रशस्तम् आतुरस्यदक्षिणायनमपि तत्रादौगृह्याग्निमतांताद्दश

विधुरंप्रतिचप्रयोग तत्रशांत्यादिलक्षणंगुरुंसंशोध्यतन्निकटेत्रिमासंयतिधर्मान्संवीक्ष्यगायत्रीजपरुद्रजपकूष्मांडहोमादिभिःशुद्धिं·
लब्ध्वारिक्तातिथौदेशकालौस्मृत्वाऽमुकस्यममकरिष्यमाणसन्यासेधिकारार्थंचतुःकृच्छ्रात्मकंप्रायश्चित्तंप्रतिकृच्छ्रंतत्प्रत्याम्नायेकैकगो·
निष्क्रयद्वाराहमाचरिष्ये कृच्छ्रप्रत्याम्नायगोनिष्क्रयंद्रव्यंविप्रेभ्योदातुमुत्सृजेइतिसंकल्पपूर्वकंरजतनिष्कंतदर्धंतदर्धान्यतमेप्रतिधेनुंदद्या
त् एकादश्यांद्वादश्यांवा यथात्र्यहरात्रिःस्यात्तथाश्राद्धान्यारभेत् अत्रानाश्रमिणश्चतुःकृच्छ्रमन्यस्यत्र्यकृच्छ्रमितिसिंधुः स्वस्यनवश्रा
द्धषोडशश्राद्धसपिंडीकरणानिसाग्निःपार्वणविधिनानिरग्नेरेकोद्दिष्टविधिनाकुर्यादितिकेचित् नेत्यन्ये अथाष्टौश्राद्धानि तत्रापस्तंब
हिरण्यकेशीयादीनामग्नौकरणपिंडादिरहितःसांकल्पिकःप्रयोगः आश्वलायनादीनांसपिंडकःपार्वणप्रयोगः तत्रादौसव्येनसयवजले
नश्राद्धांगतर्पणम् ब्रह्माणंतर्पयामि· विष्णुं॰महेश्वरं॰ देवर्षीन्॰ ब्रह्मर्षी॰ क्षात्रर्षीन्॰ वसून्॰ रुद्रान्आदित्यान्॰ सनकं॰सनंदनं॰स
नातनं॰ पंचमहाभूता॰चक्षुरादिकरणानि॰ भूतग्रामं॰ पितरं॰पितामहं॰प्रपितामहं॰मातरं॰पितामहीं॰प्रपितामहीं॰ आत्मानं॰पितरं॰
पितामहं॰ इतिनद्यादौकृत्वागृहमागत्यदेशकालौस्मृत्वाकरिष्यमाणसन्यासांगत्वेनाष्टौश्राद्धानिपार्वणविधिनान्नेनामेनवाकरिष्यइतिसं·
कल्प्यक्षणंदद्यात् अत्रसर्वंनांदीश्राद्धवत् नेननापसव्यंतिलस्थानेयवायुग्माविप्राः तथाचदेवस्थानेविप्रौद्वौ श्राद्धाष्टकेषोडशेत्यष्टादश
विप्राः तत्रसत्यवसुसंज्ञकाविश्वेदेवानांदीमुखास्थानेक्षणःकर्तव्यइत्येकंवृत्वाद्वितीयंवृणुयात् एवमग्रेपि प्रथमेदेवश्राद्धेब्रह्मविष्णुमहेश्व·

रानांदीमुखास्था० १ द्वितीयेऋषिश्राद्धे देवर्षिब्रह्मर्षिक्षत्रर्षयोनां० २ तृतीयेदिव्यश्राद्धे वसुरुद्रादित्यानांदी० ३ चतुर्थेमनुष्यश्राद्धेसनक
सनंदनसनातनानांदीमुखाः० ४ पंचमेभूतश्राद्धे पृथिव्यादिपंचभूतान्येकादशचक्षुरादिकरणादिचतुर्विधभूतग्रामानां० ५ षष्ठेपितृश्राद्धेपितृ
पितामहप्रपितामहानांदी० ६ सप्तमेमातृश्राद्धेमातृपितामहीप्रपितामह्योनां० ७ अष्टमेआत्मश्राद्धे आत्मपितृपितामहानांदी० ८ आत्मांतरा
त्मापरमात्मेतिकेचित् इतिद्वौद्वौविप्रौवृणुयात् सर्वत्रनांदीमुखत्वंविशेषणम् युग्माविप्राः सत्यवसूदक्षक्रतूवादेवौततः सर्वेषांपाद्यंदत्वाप्रा
ङ्मुखानुदक्संस्थानुपवेश्यप्रार्थयेत् सन्यासार्थमहंश्राद्धंकुर्वेब्रूतद्विजोत्तमाः अनुज्ञांप्राप्ययुष्माकंसिद्धिंप्राप्स्यामिशाश्वतीं कुरुइतिप्रत्युक्तः
सयवकुशदूर्वादियुग्मेनाब्दानपूर्वकंसंबुध्यंतेइदमासनमित्यष्टादशस्वासनंदद्यात् ततआश्वलायनानामर्घ्यपात्रासादनं आपस्तंबादीनांसां
कल्पिकत्वान्नार्घ्यं देवार्थमेकंपार्वणाष्टकार्थमष्टाविस्येवंनवपात्राणि सर्वत्रपवित्रद्वयांतर्हितेषुशन्नोदेवीरित्यपआसिच्यविश्वेदेवपात्रेयवोसी-
तियवाअष्टपात्रेषुतिलोसीतिमंत्रस्योहेनयवानोप्यगंधपुष्पादिपूजनं ऊहस्तु यवोसिसोमदेवत्योगोसवेदेवनिर्मितः प्रत्नवद्भिः प्रत्तः पुष्ट्यानां-
दीमुखान्देवान्प्रीणयाहिनः स्वाहानमः इतिप्रथमपात्रे द्वितीयेनांदीमुखान्ऋषीन्० तृतीयेनांदीमुखान्दिव्यान्प्रीण० चतुर्थेनांदीमुखान्मनुष्या
न्प्री० पंचमेनांदीमुखानिभूतानिप्री० षष्ठसप्तमाष्टमेषुनांदी० पितॄन्प्रीणयेत्यादि एकैकंपात्रंद्विधाविभज्यसर्वत्रयादिव्याइतिमंत्रेणविश्वेदेवानां
दीमुखाइदंवोर्घ्यमितिवाब्रह्मविष्णुमहेश्वरानांदीमुखाइदंवोर्घ्यंस्वाहानमइत्यादिनायथायथंषोडशविप्रहस्तेषुदद्यात् यादिव्याइतिस्त्रवदनुमंत्रणं

पात्रंन्युब्जीकृत्यगंधाद्याच्छादनांतपूजा तत्रसर्वत्रसंबुद्ध्यंतोनांदीमुखविशेषणयुक्तउच्चारः भोजनपात्राद्यासाद्यब्रह्मादिषोडशविप्रकरेष्वग्नयेकव्य-
वाहनायस्वाहासोमायपितृमतेस्वाहेतिमंत्राभ्यामाहुतिद्वयंदद्यात् नेदमापस्तंबादीनां उपस्तीर्यान्नंपरिविष्यान्नाभावेआमंतन्निष्क्रयंवाप्रोक्ष्यपृथि
वीतेपात्रमित्यादिनायथादैवतमन्नस्यामादेर्वात्यागः येदेवास॰ प्रजापतेन॰ ब्रह्मार्पणंब्र॰ अनेनाष्टश्राद्धेननांदीमुखादेवादयःप्रीयंतां आपोशन
दानांतेबलिदानवर्ज्यंभुंजीयुः तृप्तेषूपास्मै॰ अक्षन्नमी॰ संपन्नमितिपृष्टेरुचिरमितिसर्वेब्रूयुः नेदमामान्ने आचांतेषुयवलाजदधिबदरीयुतान्ने
नाष्टचत्वारिंशत्पिंडान्कृत्वाप्रागायताउदक्संस्थाअष्टौरेखाःकृत्वाप्युक्ष्यकुशान्दूर्वास्तीर्यपिंडस्थानेषुचतुर्विंशतौजलंसिंचेत्तद्यथा शुंधंतांब्रह्मा
णोनांदीमुखाः शुंधंतांविष्णवोनांदीमुखाः शुंधंतांमाहेश्वरानांदीमुखा इतिप्रथमरेखायां तदुत्तररेखासुशुंधंतांदेवर्षयोनां॰ शुंधंतांब्रह्मर्षयो-
नांदी॰ इत्याद्यूहोज्ञेयः ततोब्रह्मणेनांदीमुखायस्वाहेत्येकंपिंडंदत्वाद्वितीयएवमेवदेयस्तूष्णींवेतिप्रतिदैवतंपिंडद्वयं एवमग्रेपिविष्णवेनांदीमुखा
यस्वाहेत्यादयःस्वाहांताः पिंडदानमंत्राऊह्याः अत्रपितरोमादयध्वमित्यादिपुनःशुंधंतांनंतत्रमंजनमभ्यंजनंचकृताकृतं पिंडान्गंधादिनासंपू-
ज्यनत्वोपसन्नमितिविसृज्यविप्रेभ्योदक्षिणादितंत्रं नेदंपिंडदानाद्यापस्तंबादीनां कात्यायनानामाश्वलायनवत् अष्टश्राद्धोत्तरंतद्दिनेद्वितीयेवा-
षट्शिखावर्जंकेशान्स्थापयित्वाकक्षोपस्थवर्ज्यंकेशश्मश्रुनखादिवापयित्वास्नात्वाकौपीनाच्छादनादिहोमद्रव्यंचविनान्यत् धनादिविप्रादिभ्यः
पुत्रादिभ्यश्चत्यजेत् कौपीनादिकंगैरिकरंजितंकृत्वावैणवंदंडंसत्वचंशिरोभ्रूललाटान्यतमप्रमाणंसमूलमंगुलिस्थूलंचिप्रासीतमेकादशनव-

वत्तुः सप्तान्यतमपर्वकंपर्वग्रंथियुतंमुद्रायुतंसंपाद्यशंखोदकेनप्रणवपुरुषसूक्तकेशवादिनामभिराभिषिच्यस्थापयेत् ततःकमंडलुकौपीनाच्छा
दनकंथापादुकान्यास्थापयेत् शिक्यपात्रादिकमपिकेचित् देशकालौसंकीर्त्याशेषदुःखनिवृत्तिनिरतिशयानंदप्राप्तिपरपुरुषार्थप्राप्तयेपरम
हंसाख्यसन्यासग्रहणंकरिष्ये तदंगतयागणपतिपूजनपुण्याहवाचनमातृकापूजननांदीश्राद्धानिकरिष्ये तानिकृत्वाजपेत् ब्रह्मणेनमः वि
ष्णवे॰ रुद्रायसूर्याय॰ सोमाय॰ आत्मने॰ अंतरात्मने॰ परमात्मने॰ अग्निमीळेऋक् इषेत्वोर्जेत्वा॰ अग्नआयाहिऋक् शन्नोदेवीऋक् ज
पित्वासक्तुपिष्टंमुष्टित्रयंप्रणवेनत्रिःप्राश्यनाभिमालभेत् आत्मनेस्वाहा अंतरात्मने॰ परमात्मने॰ प्रजापतयेस्वाहेतिमंत्रैः ततःपयोदधिमिश्र
माज्यंजलमेववात्रिवृदसीतिद्वितीयंविवृदसीतितृतीयंप्राश्यापःपुनर्स्त्वितिजलंप्राश्याचम्योपवासंकरिष्यइतिसंकल्पयेत् अथसावित्रीप्र
वेशः ॐभूःसावित्रींप्रविशामि॰ ॐतत्सवितुर्वरेण्यं ॐभुवःसावित्रींप्रविशामि भर्गोदेवस्य॰ ॐस्वःसावित्रीं॰ धियो॰ ॐभूर्भुवःस्वः सावि
त्रींप्रविशामि ॐतत्सवितुर्ऋक् ततोस्तात्प्राक्गृह्याग्निंसमिध्याविच्छिन्नश्चेत्पुनःसंधानविधिनानिरग्निर्वाविधुरादिर्वाष्टयादिविधानं
चकात्यायनंवैश्वदेवप्रसंगेपूर्वार्धेउक्तम् अथास्तात्पूर्वंब्रह्मान्वाधानम् सन्यासंकर्तुंब्रह्मान्वाधानंकरिष्ये इतिसंकल्प्याग्निध्यानाद्याज्यं
संस्कृत्यस्रुक्स्रुवौसंमृज्यस्रुवेणचतुराज्यंगृहीत्वोंभूःस्वाहेतिहुत्वापरमात्मनइदं॰ परिषेचनादि॰ इतिब्रह्मान्वाधानम् ततःसायंसंध्याहो-
मवैश्वदेवान्कृत्वाग्निसमीपेजागरंकुर्यात् प्रातर्नित्यहोमांतेवैश्वदेवादिकंकृत्वाग्नेयवैश्वानरंवास्थालीपाकंकुर्यात् तत्रकरिष्यमाणास-

सन्यासपूर्वांगभूतमाग्नेयस्थालीपाकंकरिष्यइतिसंकल्प्य ध्यात्वाचक्षुषीआज्येनेत्यंतेत्रप्रधानमग्निंचरुणाशेषेणेत्यादि अग्नयेत्वाजु-
ष्टंनिर्वपामीत्यादिनाम्ना निर्वापादि नाम्नैवप्रधानहोमः एववैश्वानरपक्षेप्यूह्यम् ततस्तत्त्वमसीतिजपित्वा कुशहेमरूप्यजलैःस्नात्वादेशा
दिस्मृत्वासन्यासांगभूतं प्राणादिहोमंपुरुषसूक्तहोमंविरजाहोमंचतंत्रेणकरिष्येइतिसंकल्प्यान्वाधानेआज्येनेत्यंतेप्राणादिपंच देवताः स
मिद्वर्ज्यैः पुरुषंपुरुषसूक्तेन प्रत्यृचदशवारसमिद्वर्ज्यैः प्राणाद्येकोनविंशतिदेवताविरजामन्त्रैः प्रतिद्रव्यमेकैकसंख्यसमिद्वर्ज्याहुतिभिः प्रजापतिंस-
कृदाज्येनशेषेणेत्यादिषट्सप्तत्तरशतवारतूष्णींनिरूप्यतथैवप्रोक्ष्यआपथित्वाज्यभागांतेप्राणायस्वाहेत्यादिपंचमंत्रैर्द्रव्यत्रयंसकृत्सकृत्हुत्वायथादैवं त्यक्त्वा
सहस्रशीर्षेतिषोडशर्चेन प्रत्यृचंद्रव्यस्पृथक्पृथक्द्रव्यत्रयंहुत्वापुरुषायेदंनममेतिसर्वत्रत्यजेत् अथविरजाहोमः प्राणापानव्यानोदानसमानामेशुद्ध्यंतां
ज्योतिरहंविरजाविपाप्माभूयासंस्वाहा प्राणादिभ्यइदं वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणरेतोबुध्याकूतिसंकल्पामेशुद्ध्यंतांज्योतिरहं॰ वागा
दिभ्यइदं॰ त्वक्चर्ममांसरुधिरमेदोमज्जास्नायवोस्थीनिमेशुद्ध्यंतां॰त्वगादिभ्यइदं॰ शिरःपाणिपादपृष्ठोरूदरजंघाशिश्नोपस्थपायवोमेशु-
ध्यंतां॰ शिरआदिभ्य॰ उत्तिष्ठपुरुषहरितपिंगललोहिताक्षदेहि२ददापयितामेशुद्ध्यंतां॰पुरुषादिभ्य॰ पृथिव्यापस्तेजोवायुराकाशामेशुद्ध्यंतां॰
पृथिव्यादिभ्य॰ शब्दस्पर्शरूपरसगंधामेशुध्यंतां॰ शब्दादिभ्य॰ मनोवाक्कायकर्माणिमेशुध्यंतां॰ मनआदिकर्मभ्य॰ अव्यक्तभावैरै
हंकारैर्ज्योतिरहं॰ अव्यक्तादिभ्य॰ आत्मामेशुद्ध्यंतांज्योति॰ आत्मने॰ अंतरात्मामे॰ अंतरात्मने॰ परमात्मामे॰ पर॰ क्षुधेस्वाहा क्षुध

इदं॰ क्षुत्पिपासायैस्वाहा क्षुत्पिपासायाइदं॰ विविट्यैस्वाहा विविट्यायाइ॰ ऋग्विधानाय॰ कर्षोत्काय॰ क्षुत्पिपासामलंज्येष्ठामलक्ष्मींनाशया
म्यहं अभूतिमसमृद्धिंचसर्वान्निर्णुदमेपाप्मानं॰स्वाहा अग्नयइदं॰ अन्नमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयानंदमयआत्मामेशुध्यंतां॰ अन्न
मयादिभ्य॰ एवंसमिच्चर्वाज्यैःप्रतिद्रव्यंचत्वारिंशदाहुतीर्हुत्वा यदिष्टंयच्चपूर्तंतच्चापद्यनापदि प्रजापतौतन्मनसिजुहोमि विमुक्तोहंदेव
किल्बिषात्स्वाहेत्याज्यंहुत्वाप्रजापतयइदमितित्यजेत् ततःपुरुषसूक्तअग्निमीळेत्यादिचतुर्वेदादीश्चजपित्वास्विष्टकृदादिहोमशेषंसमाप्यब्र
ह्मत्वीर्यादिभ्योगोहिरण्यवस्त्रादिदत्वासमासिंचंतुमरुतइतिमंत्रेणगृह्याग्निमुपस्थायतत्रदारुपात्राणिदहेत् तैजसानिगुरवेदद्यात् ततआत्म
न्यग्निसमारोपं अयंतेयोनिरित्यृचा यातेअग्नेयज्ञियातनूस्तयेह्यारोहात्मात्मानमित्यादियजुषाचत्रिरुक्तेनाग्नेर्ज्वालांप्राशनंकुर्यात् कृ
ष्णाजिनमादायगृहान्निष्क्रम्य सर्वेभवंतुवेदाढ्याःसर्वेभवंतुसोमपाः सर्वेपुत्रमुखंदृष्ट्वासर्वेभवंतुभिक्षुकाइतिपुत्रादिभ्यआशिषंदत्वा
नमेकश्चिन्नाहंकस्यचित्पुत्रादीनुक्त्वाविसृजेत् जलाशयंगत्वांजलिनाजलमादायाशुःशिशानइतिसूक्तेनाभिमंत्र्यसर्वाभ्योदेवताभ्यःस्वा
हेतित्यजेत् तिथ्यादिस्मृत्वाऽपरोक्षब्रह्मावाप्तयेसंन्यासंकरोमीतिसंकल्प्यजलांजलिंगृहीत्वा ॐएषहवाअग्निःसूर्यःप्राणंगच्छस्वाहा स्वां
योनिंगच्छस्वाहा ॐआपोवैगच्छस्वाहेतिमंत्रत्रयेणजलेध्वंजलित्रयंदद्यात् पुत्रैषणावित्तैषणालोकैषयासर्वैषणामयापरित्यक्ता अभयं
सर्वभूतेभ्यःस्वाहाइत्यंजलिंजलेक्षिपेत् पुनरेवमभयंदत्वावदेत् यत्किंचिद्बंधनंकर्मकृतमज्ञानतोमया प्रमादालस्यदोषोत्थंतत्सर्वंसंत्य-

त्रा

जाम्यहम् त्यक्तसर्वोविशंकस्त्यागतस्नेहशुभाशुभः एषत्यजाम्यहंसर्वंकामभोगसुखादिकं रोषंतोषंविवादंचगंधमाल्यानुलेपनं भूषणंन
र्तनंगेयंदानमादानमेवच नमस्कारंजपंहोमंयाश्चनित्यक्रियामम नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंवर्णधर्माश्रयाश्चये सर्वमेवपरित्यज्यददाम्यभयद
क्षिणाम् पद्भ्यांकराभ्यांविहरन्नाहंवाक्कायमानसैः करिष्येप्राणिनांपीडांप्राणिनःसंतुनिर्भयाः सूर्यादिदेवान्विप्रांश्चसाक्षित्वेनध्यात्वाना
भिमात्रेजलेप्राङ्मुखः सावित्रीप्रवेशंपूर्ववत्कृत्वानरत्समंदीतिसूक्तंपठित्वापुत्रेषणायावित्तेषणायालोकेषणायाश्चव्युत्थितोहंभिक्षाचर्यं
चरामीतिजलेजलंजुहुयात् अथप्रैषोच्चारः ॐभूःसन्यस्तंमया ॐभुवःसन्यस्तंमया ॐस्वःसन्यस्तंमया ॐभूर्भुवःस्वःसन्यस्तंमयेति-
त्रिर्मंदमध्योच्चस्वरेणोक्त्वाभयंसर्वभूतेभ्योमत्तःस्वाहेतिजलेजलंक्षिपेत् शिखामुत्पाट्ययज्ञोपवीतमुद्धृत्यकरेगृहीत्वा आपोवैसर्वादेवताः
सर्वाभ्योदेवताभ्योजुहोमिस्वाहा ॐभूःस्वाहेतिजलेजलैःसहहुत्वाप्रार्थयेत् त्राहिमांसर्वलोकेशवासुदेवसनातन सन्यस्तंमेजगद्योनेपुंडरी
काक्षमोक्षद युष्मच्चरणमापन्नंत्राहिमांपुरुषोत्तम ततोदिगंबरःपंचपदान्युदङ्मुखोगच्छेत् तिष्ठतिष्ठेतितस्मैआचार्योनत्वाकाषाय-
कौपीनाच्छादनेदत्वादंडंदद्यात् सचकौपीनंवासश्चपरिधाय ॐ इंद्रस्यवज्रोसिसखेमांगोपायेतिदंडंगृह्णीयात् प्रणवेनगायत्र्यावाक-
मंडलुं इदंविष्णुरित्यासनं ततःसमित्पाणिर्गुरुंनत्वागरुडासनोपविष्टोगुरुंवदेत् त्रायस्वभोजगन्नाथगुरोसंसारवन्हिना दग्धंमांकाल-
दष्टंचत्वामहंशरणंगतः योब्रह्माणंविदधातिपूर्वंयोवैवेदांश्चप्रहिणोतितस्मै तंहदेवमात्मबुद्धिप्रकाशंमुमुक्षुर्वैशरणमहंप्रपद्येइतिगुरुमु

परस्थायदक्षिणंजान्वाच्यपादावुपसंगृह्याधीहिभगवोब्रह्मेतिवदेत् गुरुरात्मानंब्रह्मरूपंध्यात्वा जलपूर्णशंखद्वादशप्रणवैरभिमंत्र्यतेनशिष्य
मभिषिच्यशन्नोमित्रइतिशांतिंपठित्वा तच्छिरसिहस्तंदत्वापुरुषसूक्तंजपित्वाशिष्यहृदयेहस्तंकृत्वाममव्रतेहृदयंतेदधामीत्यादिमंत्रंज
प्त्वादक्षिणकर्णेप्रणवमुद्दिश्यतदर्थंचपंचीकरणाद्युपबोध्य प्रज्ञानंब्रह्म अयमात्माब्रह्म तत्त्वमसि अहंब्रह्मास्मीतिऋग्वेदादिमहा
वाक्येषुअन्यतमंशिष्यशाखानुसारेणोपदिश्यतदर्थंबोधयेत् ततस्तीर्थाश्रमादिसंप्रदायानुसारेणनामदद्यात् ततःपर्यंकशौचंकारयित्वा
योगपट्टंचदद्यात् अथपर्यंकशौचप्रयोगः कस्मिंश्चित्पुण्यदिनेकश्चिद्गृहस्थःस्वाग्रेपीठादौयतिमुपवेश्यगुर्वनुज्ञातोयतयेपर्यंकशौचंकरिष्ये
इतिसंकल्प्यवामभागेप्राक्संस्थान्पंचमृद्भागान् दक्षिणभागेपितथैवपंचसंस्थाप्योभयत्रशुद्धोदकंचसंस्थाप्यवामप्रथममृद्भागेनपंच
वारंमृज्जलाभ्यांयतिजानुद्वयंकराभ्यांयुगपत्क्षालयेत् चरमक्षालनेमृद्भागसमाप्तिः एवमग्रेपि ततोदक्षिणभागस्थप्रथमभागार्धेन
स्ववामकरंमृज्जलाभ्यां दशवारंप्रक्षाल्यापरार्धेनतेनैवजलेनोभौकरौसप्तवारंक्षालयेत् एवमग्रेपियोज्यम् संख्यायांविशेषस्तूच्यते
वामद्वितीयभागेनचतुर्वारंजंघाद्वयंयुगपत्प्रक्षाल्यदक्षिणद्वितीयभागार्धेनसप्तवारंवामकरमर्धांतरेणचतुर्वारमुभौचकरौक्षालयेत्
वामतृतीयेनयतिगुल्फौत्रिवारंदक्षिणभागार्धेनवामकरंषड्वारामुभौचतुर्वारम् वामचतुर्थेनयतिपादपृष्ठौद्विवारंदक्षिणार्धेनस्ववा
मकरंचतुर्वारमुभौद्विवारमवशिष्टार्धेन वामपंचमेनयतिपादतलेसकृद्दक्षिणपंचमार्धेनवामस्यद्विवारमुभयोश्चापरार्धेनसकृत्क्षा

छनमिति अथयोगपट्टः कारितपर्यंकशौचोयतिः कटिशौचंकृत्वाकटिसूत्रकौपीनेधृत्वावस्त्रेणावगुंठ्यगुर्वनुज्ञयोच्चासनेउपविश्यसर्वैः
सहवेदांतेकिंचिदुपन्यसेत् गुरुर्यतिःशिष्ययतिंशिरसिशंखेनपुरुषसूक्तेनाभिषिच्य वस्त्रगंधपुष्प धूपदीपनैवेद्यैःसंपूज्य वस्त्रमुपरिधृत्वा
यतिभिःसहविश्वरूपंध्यायन् पश्यामिदेवानित्यादिमूर्धसुस्वराज्यसमृद्धमित्यंतंपठित्वापूर्वकल्पितंनामदद्यात् ततःशिष्यंवदेत् इतः
परंत्वयासन्यासाधिकारिणेसन्यासोदेयोदीक्षायोगपट्टादिकंचकार्यम् ज्येष्ठयतयोनमस्कार्याः ततोगुरुः कटिसूत्रंपंचमुद्रालंकृतं
पूर्वदंडंचशिष्याय दत्वाशिष्यंयथासंप्रदायनमस्कुर्यात् अन्ययतयोगृहिणश्चनमस्कुर्युः शिष्योनारायणेत्युक्त्वोच्चासनादुत्थायतत्रगुरु
मुपवेश्ययथाविधिनत्वान्ययतीन्नमेत् इतिगृह्याग्निमतोविधुरादेश्चविविदिषासन्यासप्रयोगः अथाग्निहोत्रिणोविशेषः तत्रश्रौ
ताग्नयोविच्छिन्नाश्चेत्पुनराधानंपावमानेष्ट्यंतंपूर्णाहुत्यंतंवाकृत्वाप्रायश्चित्तादिसावित्रीप्रवेशांतंपूर्ववत्कुर्यात् अथब्रह्मान्वाधानम्
अग्नित्रयंसमिध्यसंस्कृतमाज्यंस्रुचिचतुर्वारंगृहीत्वाहवनीयेपूर्णाहुतिं ॐस्वाहापरमात्मनइदमितिकुर्यात् सायंसंध्याग्निहोत्रहोमांते
उत्तरेणगार्हपत्यंद्वंद्वशःपात्राण्यासाद्याहवनीयदक्षिणतःकौपीनदंडाद्यासादयेत् रात्रिजागरांतेप्रातर्होमादिकृत्वापौर्णमास्यांब्रह्मान्वा
धानम्चेत्पौर्णमासेष्टिंकृत्वादर्शेष्टिमपिपक्षहोमापकर्षपूर्वकमपकृष्यतद्वत्कुर्यात् दर्शेचेद्दर्शेष्टिरेव अथपूर्णमास्यांदर्शेवादेशका
लौस्मृत्वासन्यासपूर्वांगभूतयाप्राजापत्येष्ट्यावैश्वानर्येष्ट्याचसमानतंत्रयायक्ष्ये इतिसंकल्प्यसमुच्चयेनेष्टिद्वयम् अत्रवैश्वानरोद्वादश·

कपालः पुरोडाशः प्राजापत्यश्चरुर्वैष्णवोनवकपालः पुरोडाशः अथवाकेवलप्राजापत्येष्टिः अत्रप्रयोगः स्वस्वसूत्रानुसारेणोह्यः बौधा
यनसूत्रानुसारेणकिंचिदुच्यते पवनपावनपुण्याहवाचनादिपूर्वांगांतेकेवलवैश्वानरेष्ट्याः केवलप्राजापत्यायावासंकल्पः व्रीहिमयःपुरो
डाशोद्रव्यंपंचप्रयाजाः अग्निर्वैश्वानरः प्रजापतिर्वादेवतापंचदशसामिधेन्यः व्रतग्रहणांतेऽध्वर्युराज्यंसंस्कृत्यस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वापृथि
वीहोतेत्यादिचतुर्होतृहोमंकूष्मांडहोमसारस्वतहोमौचकृत्वानिर्वापादिवैश्वानरोद्वादशकपालः पुरोडाशः प्राजापत्यश्चरुः वैश्वानरायप्रति
वेदयामइतिपुरोनुवाक्यावैश्वानरः पवमानः पवित्रैरितियाज्या प्राजापत्यायांप्रधानमुपांशुधर्मकंस्रुभूः स्वयंभूरित्याद्यनुवाक्या प्रजा
पतेनत्वदेतान्यन्यइतियाज्या अथस्रुवेणाष्टावुपहोमाउभयत्र वैश्वानरोनऊत्याप्रयातुपरावतः अग्निरुक्थेनवाहसास्वाहा वैश्वानराये
दमितित्यागः सर्वत्र ऋतावानंवैश्वानरमित्यस्यज्योतिषस्पतिं अजस्रंघर्ममीमहेस्वाहा वैश्वानरस्यदं २ पृष्टोदिविपृष्टोअग्निः ४
जातोयदग्ने० ५ त्वमग्नेशोचिषा० ६ अस्माकमग्ने ७ वैश्वानरस्यसुमतौ० ८ अथैनमुपतिष्ठेतसहस्रशीर्षेतिसूक्तेन ततः स्विष्टकृदादिशे
षंसमापयेत् सर्वोवैरुद्रोविश्वंभूतमितिद्वाभ्यामग्न्युत्सर्गः आयुर्दाअग्नेइतिमंत्रेणदर्भस्तंबस्थयजमानभागात्किंचिदादायसहस्रशी-
र्षेत्यनुवाकेनप्राश्य ओमितिब्रह्म ओमितीदं सर्वमित्यनुवाकेनहुतशेषमाहवनीयेक्षिपेत् एववैश्वानर्याद्यन्यतरामिष्टिंकृत्वोपासनाग्नो-
सर्वाधानेदक्षिणाग्नौप्राणादिहोमादिविरजाहोमांतंकार्यम् अन्यत्प्राग्वत् ५ आहवनीयेरणीमुसलोलूखलातिरिक्तदारुपात्राणांदाहः

ध॰सिं॰
७६

ततआत्मन्याहवनीयाग्निसमारोपः पूर्ववत् अरणीद्वयंगार्हपत्येप्रक्षिप्यतत्समारोपंकृत्वा दक्षिणाग्नेर्मुसलोलूखलेहुत्वादक्षिणाग्नेरपि
समारोपः ततऔपासनाग्नेःसमारोपइतिक्रमः अत्रविशेषोन्यत्रज्ञातव्यः इतिसाग्निकप्रयोगः स्नातकंप्रतिब्रह्मान्वाधानविरजाहोमा-
दिरहितोवाप्रयोगोग्न्यभावात् अथातुरसन्यासः आतुरसन्यासेसंकल्पंप्रैषोच्चाराभयदानेतित्रयंप्रधानमवश्यकंकार्यम् अष्टश्राद्धादिदंड
ग्रहणांतमंगभूतंयथासंभवंकार्यम् तत्प्रयोगः मंत्रस्नानंकृत्वाशक्तिवस्त्रंधृत्वा ज्ञानप्राप्तिद्वारामोक्षसिध्यर्थमातुरविधिनासन्यासमहंकरि-
ष्ये पंचकेशानवशेष्यवपनंकृत्वास्नात्वासंध्याद्यौपासनहोमांतंयथासंभवंसंपाद्यात्मनिसमारोपंकुर्यात् अग्निहोत्रीतुप्राजापत्यादिस्था
नेपूर्णाहुतिंकृत्वाश्रौताग्निमात्मनिसमारोपयेत् उच्छिन्नाग्नीनांपुनराधानसंभवेसमारोपोन्यथानतुसमारोपः विधुरादीनामग्न्यभावादेव
समारोपोनावश्यकः ततस्तोयमादायाप्सुजुहोति एषहवाअग्नेर्योनिर्यःप्राणः प्राणंगच्छस्वाहा आपोवैसर्वादेवताःसर्वाभ्योदेवताभ्योजुहो
मिस्वाहा २ भूःस्वाहेतिजलेजलैर्हुत्वाहुतशेषंजलमाशासः शिशानइत्यनुवाकेनाभिमंत्र्यपुत्रैषणावित्तैषणालोकैषणामयात्यक्ता स्वाहेतिकिं-
चिसिबेत् अभयंसर्वभूतेभ्योमत्तःस्वाहेतिद्वितीयंपिबेत् सन्यस्तंमयेतिनिःशेषंतृतीयंपिबेत् ततःपूर्ववत्सावित्रीप्रवेशः ततः प्राङ्मुखऊ
र्ध्वबाहुःप्रैषोच्चारंपूर्ववत्कुर्यात् अभयंसर्वभूतेभ्योमत्तःस्वाहेतिप्राच्यांजलंक्षिपेत् शिखामुत्पाट्ययज्ञोपवीतंछित्वाभूःस्वाहेत्यप्सुहु-
त्वापुत्रगृहेनतिष्ठेत् अत्यंतमातुरश्चेत्प्रैषमात्रंवावदेत् जीवतिचेत्स्वस्थःसन्महावाक्योपदेशदंडग्रहणादिसर्वंकुर्यात् एवमातुरविधिनास

७६

न्यासेमृतस्ययतिवत्संस्कारः अथमृतयतिसंस्कारः पुत्रःशिष्योवास्नात्वावपनंकृच्छ्रत्रयंचाधिकारार्थंकुर्यात् पुत्रातिरिक्तस्यवपनंकृता
कृतम् देशकालौस्मृत्वाब्रह्मीभूतस्ययतेः शौनकोक्तविधिनासंस्कारंकरिष्ये नवंकलशंतीर्थेनापूर्य गंगेचयमुनेचैव० नारायणंपरंब्रह्म०
यच्चकिंचिज्जगत्सर्वं० इतिमंत्रैरभिमंत्र्यरुद्रसूक्तविष्णुसूक्तापोहिष्ठादिभिर्यतेः स्नानंविधायचंदनादिभिः कलेवरंसंपूज्यमाल्यादिभि-
रलंकृत्यवाद्यघोषादिभिःशुद्धदेशंनयेत् जलेस्थलेवासमाहितंकुर्यात् स्थलपक्षेगर्तंव्याहृतिप्रोक्षितभुविदंडप्रमाणंकृत्वामध्येसूक्ष्मगर्तं
सार्धहस्तंकृत्वासप्तव्याहृतिभिःपंचगव्येनत्रिःप्रोक्ष्यजलपक्षेनद्यांपंचगव्यंप्रक्षिप्यकुशानास्तीर्यसावित्र्यादेहंप्रोक्ष्यशंखोदकेनपुरुषसू
क्तेनाष्टोत्तरशताहृतप्रणवेश्चसंस्नाप्याष्टाक्षरेणषोडशोपचारैःसंपूज्यतुलसीमाल्याद्यैरलंकृत्यविष्णोहव्यंरक्षस्वेति देहंगर्तेनद्यां
वाक्षिपेत् इदंविष्णुरितिदंडंत्रेधाभग्नंदक्षिणहस्तेस्थापयेत् हंसःशुचिषदिति परेणनाकंनिहितमितिहृदयेजपेत् पुरुषसूक्तंभ्रु
वोर्मध्येजपेत् ब्रह्मजज्ञानमितिमूर्धनि मूर्धानंभूर्भुवःस्वःश्वेत्युक्त्वाशंखेनभेदयेत् अथवाभूमिर्भूमिमगान्माातामातरमप्यगात् भूया
स्मपुत्रैःपशुभिर्योनोद्वेष्टिसभिद्यतामितिमंत्रेणपरश्वादिनाभेदयेत् शिरोभेत्तुमशक्तःशिरस्थापितंगुडपिंडादिकंभिंद्यात् गर्तंपुरुषसूक्ते
नलवणेनप्रपूरयेत् सृगालश्वादिरक्षार्थंसिकताभिःप्रपूरयेत् नद्यादौचेच्छिरोभेदनोत्तरंदर्भैराच्छाद्यव्याहृतिभिरभिमंत्र्यपाषाणंबध्वाॐ
स्वाहेतिहृदेन्यसेत् ततोग्निनाग्निःस० त्वंह्यग्नेअग्निना० तमर्जयंतसुक्रतुं० यज्ञेनयज्ञं० इत्यृक्चतुष्टयेनचितिःस्रुगित्यादिभिर्दशहोत्रादि-

संज्ञकयजुर्मंत्रैश्चाभिमंत्रयेत् अतोदेवाइतिजपित्वापापैर्मुक्ताअश्वमेधादिफलभागिनोवयमितिभावयंतोऽवभृथबुध्यासर्वेऽनुगामिनः
स्नात्वागंधादिधृत्वासोत्सवागृहंगच्छेयुः अत्रपरमहंसस्यस्थलेसमाधिर्मुख्यः जलेमध्यमः कुटीचकंतुप्रदहेत्स्वयेच्चबहूदकम् हं
सोजलेतुनिक्षेप्यः परमहंसंप्रपूरयेदितिवचनात् अत्रपरमहंसंप्रकीरयेदितिक्वचित्पाठः एकोद्दिष्टंजलंपिंडमाशौचंप्रेतसत्क्रियाम्
नकुर्यात्पार्वणादन्यद्ब्रह्मीभूतायभिक्षवे कुटीचकातिरेकेणनदहेद्यातिनंकचित् ततःकर्तास्नात्वाचम्यासिद्धिंगतस्यब्रह्मीभूतभिक्षोस्तृ
प्त्यर्थंतर्पणंकरिष्येइतिसंकल्प्यसव्येनदेवतीर्थेनैवात्मानमंतरात्मानंपरमात्मानमितिचतुश्चतुस्तर्पयित्वाशुक्लपक्षेमृतस्यकेशवादि
द्वादशनामभिः कृष्णपक्षेमृतस्यसंकर्षणादिद्वादशनामभिः केशवंतर्पयामीतिद्वितीयांतैःकुर्यात् इदंक्षीरेणेतिकेचित् ततःसिद्धिंगत
स्यभिक्षोस्तृप्त्यर्थंनारायणपूजनंबलिदानंघृतदीपदानंचकरिष्येइतिसंकल्प्यदेवयजनोपरितीरेवामृन्मयंलिंगंकृत्वापुरुषसूक्तेनाष्टाक्ष
रेणचषोडशोपचारपूजांकृत्वाघृतमिश्रपायसबलिंदत्वाघृतदीपंचसमर्प्यपायसबलिंजलेक्षिपेत् ततॐनमोब्रह्मणेनमइतिशंखेनार्घ्या-
र्घ्यांन्दत्वागृहंव्रजेदितिप्रथमदिनकृत्यं एवंदशाद्दिनांतंप्रत्यहंतर्पणंलिंगपूजनपायसबलिदीपदानानिकुर्यात् अथैकादशेह्निपार्वणंश्राद्धं
तत्रमध्यान्हेनद्यादौश्राद्धांगतिलतर्पणंकृत्वादेशकालौस्मृत्वाप्राचीनावीतिअमुकगोत्रस्याऽमुकशर्मणोब्रह्मीभूतस्यास्मत्पितुःक
रिष्यमाणदर्शादिसर्वश्राद्धाधिकारार्थमाद्यपार्वणश्राद्धंकरिष्येइतिपुत्रादिःसंकल्पयेत् शिष्यस्तुब्रह्मीभूतस्यगुरोःप्रत्यब्दादिश्राद्धा·

धिकारार्थं तत्पितृसंबंधिनामगोत्रोद्देश्यतासिद्ध्यर्थं च पार्वणश्राद्धमिति संकल्पयेत् अन्यत्समानं पूरुरवार्द्रवसंज्ञकाविश्वेदेवाः पितृ
पितामहप्रपितामहानां नामगोत्रादिसहितानामुच्चारः सर्वत्र पितुर्ब्रह्मीभूत इति विशेषणमात्रमधिकं शेषं प्रत्यब्दश्राद्धवत् केचिच्छिष्यः
कृतांचेदात्मांतरात्मपरमात्मन उद्दिश्य साधुरुरुसंज्ञकदेवयुतं सव्येन देवधर्मकं नांदीश्राद्धवदेकादशाहे पार्वणश्राद्धं कुर्यादित्याहुः अत्रस
र्वत्र विस्तरस्तोरोहृत्तसन्यासपद्धतौ द्रष्टव्यः अथ द्वादशाहे नारायणबलिः देशादिस्मृत्वासिद्धिंगतस्य भिक्षोः संभावितसर्वपापक्ष
यपूर्वकं विष्णुलोकावाप्तिद्वारा श्रीनारायणप्रीत्यर्थं नारायणबलिं करिष्ये इति संकल्प्य त्रयोदशयतीन्विप्रान्वा निमंत्र्य शुक्लपक्षे केशवरू
पी गुर्वर्थे त्वयाक्षणः कर्तव्य इत्येवं दामोदरांत केशवादिद्वादशनामभिः क्षणो देयः कृष्णेतु संकर्षणादिद्वादशनामभिस्त्रयोदशं विष्णुं वि
ष्ण्वर्थे त्वयाक्षणः कर्तव्य इति निमंत्र्य पादान्प्रक्षाल्य प्राङ्मुखाननुपवेशयेत् विप्राग्रेस्थंडिलेग्निप्रतिष्ठापनादि अन्वाधाने चक्षुष्याज्येन
त्यंतेग्निं वायुं सूर्यं प्रजापतिं च व्यस्तसमस्तव्याहृतिभिरेकैकपायसाहुत्या विष्णुमतो देवा इति षड्भिः प्रत्यृचमेकैकपायसाहुत्या नारायणं पुरुषसूक्तेन प्रत्यृच
मेकैकपायसाहुत्या शुक्ले केशवादिद्वादशदेवताः कृष्णे संकर्षणादिद्वादशदेवताः एकैकपायसाहुत्या शेषेणेत्यादि पंचाशदधिकशतमुष्टीन्निरूप्य बलि
पर्याप्तं तंडुलानोप्य अष्टात्रिंशदाहुतिपर्याप्तं पुरुषाहारमितिविष्णुनैवेद्यपर्याप्तं च क्षीरे श्रपयित्वाज्यभागांतेग्निपूर्वतः शालग्रामे विष्णुं पुरुषसूक्तेना
ष्टाक्षरेण च षोडशोपचारैः संपूज्य स्रुचा हस्तेन वान्वाधानानुसारेण होमं त्यागो विदध्यात् एवं शुक्लकृष्णभेदेन केशवादिद्वादशांताः संकर्षणा

धेनावा अष्टत्रिंशदाहुतीर्हुत्वास्विष्टकृदादि होमशेषंसमाप्य पुनः शालग्रामंसंपूज्य विष्णुगायत्र्याविष्णवेर्घ्यंदत्वाहुतशेषपायसेनविष्णवे-
बलिंदत्वानिमंत्रितत्रयोदशविप्रान् केशवादिक्रमेणकेशवरूपीगुरवेनम इदमासनमित्यादिनासनगंधपुष्पधूपदीपाच्छादनानिदत्वात्र
योदशविप्रं पुरुषसूक्तेन प्रत्यृचांतेविष्णवेनमइत्येवमादिनाविष्णुंदीपांतोपचारैः पूजयेत् चतुरस्रमंडलेषुत्रयोदशभोजनपात्राण्यासा
द्योपस्तीर्यान्नंपरिविष्य पृथिवीतेपात्रमित्यादिनाकेशवादिद्वादशोद्देशेनविष्णूद्देशेनचान्नंत्यक्त्वा अतोदेवा॰ ॐ तद्ब्रह्म ॐ तद्वायुर्ब्र-
ह्मार्पणमित्याद्यापोशनादिप्राणाहुत्यंतेनारायणाद्युपनिषद्भागान्पठेत् तृप्तिप्रश्नांते आचांतेषु प्रागग्रान्दर्भानास्तीर्याष्टाक्षरेणाक्षतोदकं
दत्वाकेशवरूपिणेगुरवेयंपिंडःस्वाहानममइत्येवंद्वादशपिंडान्दद्यात् कृष्णेतुसंकर्षणादिनामभिरितिसर्वत्र पिंडेविष्णुंसंपूज्यपु
रुषसूक्तेनस्तुत्वाविसर्जयेत् विप्रेभ्यस्तांबूलदक्षिणादिदत्वात्रयोदशविप्रायनाभ्याआसीदित्याद्यृक्त्रयेणफलतांबूलदक्षिणादि
दत्वानमस्कृत्यतांशालग्राममूर्तिमाचार्यायदद्यात् इतिनारायणबलिः अथद्वादशाहेत्रयोदशाहेवायथाचारमाराधनम् तत्रप्र
योगः देशकालौस्मृत्वाश्रीनारायणप्रीत्यर्थमाराधनंकरिष्यइतिसंकल्प्य गुर्वर्थेक्षणःकर्तव्यः एवंपरमगुर्वर्थेपरमेष्ठिगुर्वर्थेपरा
त्परगुर्वर्थे एवंविप्रचतुष्टयंनिमंत्र्यशक्तौकेशवादिनामभिः कृष्णेसंकर्षणादिनामभिः द्वादशविप्रान्निमंत्रयेत् एवंषोडशविप्राःयत
योवा अशक्तोयथाशक्तिविप्रान्निमंत्र्ययथायथंषोडशक्षणादेयाः षोडशानांपादक्षालनंकृत्वाचम्यपादक्षालनोदकंपात्रांतरेगृही-

त्वागंधपुष्पादिभिः पूजयेत् विप्रान्प्राङ्मुखानुदङ्मुखान्वोपवेश्य षोडशोपचारैर्गंधादिपंचोपचारैर्वा संपूज्य सपरिकरमन्नं परिविष्य-
गायत्र्या प्रोक्ष्य गुरव इदमन्नं परिविष्टं परिवेक्ष्यमाणं चातृप्तेः स्वाहा हव्यं न मम एवं परमगुर्वादिभ्यः पंचदशभ्योन्नत्यागं कृत्वा ब्रह्मार्प-
णमित्यादि भुक्तेष्वाचांतेषु तांबूलदक्षिणावस्त्रादिभिः पूजयेत् अत्र केचित्पूर्वस्थापितपादोदकतीर्थपूजां कुर्वंति तद्यथा तीर्थपात्रं तंडु
लादिकृतमंडले संस्थाप्य पुरुषसूक्तेन तीर्थराजाय नमः इति षोडशोपचारैः संपूज्य तत्पात्रं शिरसि धृत्वा बंधुभिः सह विप्रान्प्रदक्षिणीकृत्य
गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुरिति नत्वा प्रथमविप्रहस्तात्तत्तीर्थं पिबेत् तत्र मंत्रः अविद्यामूलशमनं सर्वपापप्रणाशनं पिबामि गुरुपत्तीर्थं पुत्र
पौत्रप्रवर्धनमिति कर्मेश्वरार्पणं कृत्वा सकृद्बंधुतो भुंजीत वर्षपर्यंतं प्रतिमासं मृततिथावेवमेवाराधनं कार्यं न तु प्रतिमासिकश्राद्धं प्रत्यब्दं
तु पार्वणश्राद्धं कृत्वाराधनमपि कार्यम् ततो दर्शमहालयादिश्राद्धान्यपि सर्वसाधारण्येन कार्याणि न तत्र विशेषः इत्याराधनविधिः
अत्र नारायणबलिपार्वणश्राद्धयोरेकदिनानुष्ठानपक्षे एकादशे द्वादशे वा दिने पूर्वं नारायणबलिं कृत्वा ततः पार्वणश्राद्धं कार्यम् दिनद्वये
करणपक्षे त्वेकादशे पार्वणं द्वादशे नारायणबलिः द्वादशे त्रयोदशे दिने वाराधनम् ऊनमासिकादिकाले चाप्याराधनमिति केचित् प्रतिमा
समाराधनमित्यन्ये पार्वणश्राद्धं त्वेकादशाहप्रत्यब्दयोरेव तच्च पुत्रादीनामेव नियतं शिष्यादीनां तु नावश्यकम् अपुत्रयतेस्तु शिष्ये
णापि प्रत्यब्दं पार्वणश्राद्धं कार्यम् तदर्थं च नामगोत्रोल्लेखाधिकारार्थमेकादशेपि शिष्येण पार्वणश्राद्धं कार्यम् नारायणबल्यादेर्द्वाद-

शाहादावसंभवेशुक्लपक्षस्थद्वादशीश्रवणपंचम्यः पूर्णिमामावास्याचेतिगौणकालाः अत्रपूर्वपूर्वः श्रेयान् भार्याकन्यास्नुषादेःस्त्रि·
यायतिसंस्कारकर्तृत्वेतुविधवायावपनपूर्वकंकृच्छ्रत्रयाचरणंसधवायास्तुकृच्छ्राचरणमेव देशांतरस्थपुनःपितुर्यतेःसिद्धिवार्तांश्रुत्वा
वपनपूर्वकंस्नात्वाक्षीरतर्पणपूजनादिद्वादशाहांतंकृत्वैकादशाहादौपार्वणनारायणबल्यादिसर्वमविकृतंकुर्यात् सन्निहितेनज्येष्ठे
नकृतंचेत्कनिष्ठोनकुर्यात् शुक्लकृष्णादिभेदेनकेशवादिनामानिमृततिथ्यनुरोधेनैवग्राह्याणिनतुवार्ताश्रवणतिथ्यनुरोधेन मृ·
ततिथ्यज्ञानेतुवार्ताश्रवणानुरोधेनैव यतिसंस्कारकरणेऽश्वमेधसहस्रादिफलम् असंस्कृतंविशीर्येतयतेर्यत्रकलेवरम् धर्मलोपो·
भवेत्तत्रदुर्भिक्षंमरणंतथा दिवंगतेगुरौशिष्यउपवासंतदाचरेत् नस्नानमाचरेद्भिक्षुःपुत्रादिनिधनेश्रुते पितृमातृक्षयंश्रुत्वास्ना
नाच्छुध्यतिसांबरः अथप्रसंगाद्यतिधर्माः प्रातरुत्थायब्रह्मणस्पतइतिजपित्वादंडादीनिमृदंचादायमूत्रपुरीषयोर्गृहस्थच·
तुर्गुणशौचंकृत्वाचम्यपर्वद्वादशीवर्ज्यंप्रणवेनदंतधावनंकृत्वामृदाबहिःकटिंप्रक्षाल्यजलतर्पणवर्ज्यंस्नात्वापुनर्जंघेप्रक्षाल्यवस्त्रा
दीनिगृहीत्वाप्रणवेनप्राणायाममार्जनादिकृत्वाकेशवादिनमोंतनामभिस्तर्पयित्वाभूस्तर्पयामीत्यादिसमस्तव्याहृतिभिर्महर्जनस्त
र्पयामीतितर्पयेत् अत्रविशेषोमाधवादौविश्वेश्वर्यादौचज्ञेयः सूर्योपस्थानादिकंत्रिकालविष्णुपूजनादिकंचसिंधौज्ञेयम् विधू
मेसन्नमुसलेव्यंगारेभुक्तवज्जने कालेपराण्हेभूयिष्ठेनित्यंभिक्षांयतिश्चरेत् अत्रभिक्षाभेदाग्रंथांतरेज्ञेयाः अत्रविविदिषोर्दंडि

नोमधुकरीमुख्या दंडवस्त्रादिपरिग्रहणरहितस्यतु करपात्रंमुख्यं अन्यपक्षाअशक्तविषयाः तत्रमधुकरीपक्षे दंडादिगृहीत्वा पंचभ्यः सप्तभ्यो
वागृहेभ्योभिक्षायाचितान्नं प्रोक्ष्यभूःस्वधानमइत्यादिव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिः सूर्यादिदेवेभ्योभूतेभ्यश्चभूमौक्षिप्त्वाशेषमन्नंविष्णुनिवेदि
तंभुंजीत चंडीविनायकादिनैवेद्यंभुंजीत भुक्त्वाचम्यषोडशप्राणायामान्कुर्यादितिसंक्षेपः यतिहस्तेजलंदद्याद्भिक्षांदद्यात्पुनर्जलम्
भैक्ष्यंपर्वतमात्रंस्यातज्जलंसागरोपमम् एकरात्रंवसेद्ग्रामेनगरेपंचरात्रकम् वर्षाभ्योन्यत्रवर्षासुमासांश्चचतुरोवसेत् अष्टोमासान्वि
हारःस्याद्यतीनांसंयतात्मनाम् महाक्षेत्रप्रविष्टानांविहारस्तुनविद्यते भिक्षाटनंजपस्नानंध्यानंशौचंसुरार्चनम् कर्तव्यानिषडेतानि
सर्वथानृपदंडवत् मंचकंशुक्लवस्त्रंचस्त्रीकथालौल्यमेवच दिवास्वापश्चयानंचयतीनांपतनानिषट् वृथाजल्पंपात्रलोभंसंचयंशिष्य
संग्रहम् हव्यंकव्यंतथान्नंचवर्जयेच्चसदायतिः यतिपात्राणिमृद्वेणुदार्वलाबुमयानिच नतीर्थवासीनित्यंस्यान्नोपवासपरोयतिः नचा-
ध्ययनशीलःस्यान्नव्याख्यानपरोभवेत् एतद्वेदार्थभिन्नपरं एतेसंक्षेपतोयतिधर्माः अन्येपिमाधवमिताक्षरादौज्ञेयाः प्रथमेच-
परिच्छेदेकालसामान्यनिर्णयः द्वितीयेथपरिच्छेदेविशेषात्कालनिर्णयः तृतीयस्यचपूर्वार्धेगर्भाधानादिसत्क्रियाः आन्हिकंचप्रकी
र्णार्थाआधानाद्याःसविस्तराः देवप्रतिष्ठाशांत्यादिनित्यंनैमित्तिकंतथा नार्तीयिकोत्तरार्धेस्मिन्जीवत्पितृकनिर्णयः श्राद्धाधिकारका
लादेर्निर्णयःश्राद्धपद्धतिः सूतकादेर्निर्णयश्चनिर्णयोदुर्मृतावपि अंत्येष्टिसंस्कारविधिःसन्यासःसहविस्तरः प्रायश्चित्तंव्यवहृतिं

सर्वदानविधिंविना ५ कृत्स्नोपिधर्मशास्त्रार्थः संक्षेपेणात्रनिर्मितः विबुधानांचबालानांतुष्टयेकष्टहानये ६ मूलभूतानिपद्यानि-
विकृतानिक्वचित्क्वचित् निर्विकाराण्यपिनवान्यथ्युक्तान्यत्रकानिचित् ७ मीमांसाधर्मशास्त्रज्ञाः सुधियोऽनलसाबुधाः कृतका
र्याः प्राड्निबंधैस्तदर्थंनायमुद्यमः ८ येपुनर्मंदमतयोलसाआज्ञाश्चनिर्णयम् धर्मवेदितुमिच्छंतिरचितस्तदपेक्षया ९ निबं-
धोयंधर्मसिंधुसारनामासुबोधनः अमुनाप्रीयतांश्रीमाद्विठ्ठलोभक्तवत्सलः १० प्रेम्णासद्भिर्ग्रंथःसेव्यः शब्दार्थतःसदोषोपि सं
शोध्यवापिहरिणास्कदामसुनिस्तुषपृथुकमुष्टिरिव ११ श्रीकाश्युपाध्यायवरोमहात्माबभूवविद्वद्विजराजराजः तस्मादुपाध्याय
कुलावतंसोयज्ञेश्वरोऽनंतइमावभूताम् १२ यज्ञेश्वरोयज्ञविधानदक्षोदैवज्ञवेदांगसुशास्त्रशिक्षः भक्तोत्तमोनंतगुणेकधामाऽनं-
ताव्हयोऽनंतकलावतारः १३ एषोत्यजज्जन्मभुवंस्वकीयांतांकौंकणाख्यांसुविरक्तिशाली श्रीपांडुरंगेवसतिंविधायभीमातटे
मुक्तिमगात्सभक्त्या १४ तस्यानंताभिधानस्योपाध्यायस्यसुतः कृती काशीनाथाभिधोधर्मसिंधुसारंसमातनोत् १५ इति
श्रीमत्काश्युपाध्यायसूरिसूनुयज्ञेश्वरोपाध्यायानुजानंतोपाध्यायसूरिसूनुकाशीनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारेतृतीयपरिच्छेदो-
त्तरार्धंसमाप्तम् श्रीमद्गजाननार्पणमस्तु लेखकपाठकयोः शुभंभवतु ७ ७ ७

अम्बापुरोपाव्हकेनगोपालस्यात्मजेनवै महादेवेनकृतिनाज्ञानदर्पणसंज्ञके स्वकीयेचशिलायंत्रेसर्वलोकहितायवै मुद्रितोयंधर्मसिं
धुसारनामास्फबोधमः अनेनसर्वलोकानांहितंधर्मोभिवर्धताम् यमाष्टशैलभू १७८२ शाके रौद्रनामकवत्सरे कार्तिकेशुक्लसप्तम्या
मिंदुवारेसमापितः ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

॥ इतिश्रीधर्मसिंधुसारे तृतीयपरिच्छेदोत्तरार्धः समाप्तः ॥